

**COODARBEŞİM DESTANI'NIN
BAĞLAM SÖZLÜĞÜNÜN OLUŞTURULMASI
(ABDIKERİM ASAN VARYANTI)**

Ali YEŞİLDAĞ
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Cüneyt AKIN
Temmuz, 2021
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

COODARBEŞİM DESTANI'NIN
BAĞLAM SÖZLÜĞÜNÜN OLUŞTURULMASI
(ABDİKERİM ASAN VARYANTI)

Hazırlayan
Ali YEŞİLDAĞ

Danışman
Prof. Dr. Cüneyt AKIN

AFYONKARAHİSAR 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Coodarbeşim Destanı'nın Bağlam Sözlüğünün Oluşturulması (Abdikerim Asan Varyantı)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/07/2021

İmza

Ali YEŞİLDAĞ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Ali YEŞİLDAĞ
	Numarası	170678105
	Anabilim Dalı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Programı	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Coodarbeşim Destanı'nın Bağlam Sözlüğünün Oluşturulması (Abdikerim Asan Varyantı)	
Tez Savunma Sınav Tarihi	28.07.2021	
Tez Savunma Sınav Saati	10.30	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

COODARBEŞİM DESTANI'NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜNÜN OLUŞTURULMASI (ABDIKERİM ASAN VARYANTI)

Ali YEŞİLDAĞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Temmuz, 2021

Danışman: Prof. Dr. Cüneyt AKIN

Kelimelerin pek çok anlamı vardır. Kelimeler her zaman aklımıza ilk gelen anlamıyla kullanılmayabilir. Kelimenin anlamını belirleyen şey kelimenin kullanıldığı bağlamdır. Bu yüzden kelimeleri tek başına değerlendirmek bize doğru sonuçlar vermez. Kelimelerin anlamını bulabilmek için kelimenin geçtiği metne bakmamız daha doğru olacaktır.

Sözlükler, anlamını bilmediğimiz kelimelerin anlamlarını öğrenmek için kullandığımız, başka dilleri öğrenirken yararlandığımız en temel kaynaklardır. Toplumların dünya görüşünü bizlere gösteren en kıymetli dil hazineleridir. Günümüze kadar birçok alanda sözlükler hazırlanmıştır ve hâlâ birçok alanda sözlük hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir. Çağdaş Türk lehçeleri alanında da birçok sözlük hazırlanmıştır. Fakat Çağdaş Türk lehçeleri alanında bağlam sözlüğü çalışmalarının azlığı göze çarpmaktadır. Çalışmanın amaçlarından bir tanesi de bu alanda araştırma yapacak kişilere kolaylık sağlamaktır. Coodarbeşim Destanı'nın Bağlam Sözlüğü (Abdikerim Asan Varyantı) transkribe edilerek TEBDİZ (Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizini ve İşlevsel Sözlük) sistemine yüklenmiş, eserin bağlamsal sözlüğü hazırlanmıştır.

Çalışmanın amacı, Coodarbeşim Destanı'nın söz varlığını ortaya çıkarmak, eserdeki öğeleri bağlamlarına bakarak anlam incelikleriyle tespit etmek, Kırgız sözlüklerine katkıda bulunmak, daha sonra yapılacak dil ve üslup çalışmaları için araştırmacılara kolaylık sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, Coodarbeşim Destanı, Bağlam Sözlüğü, İşlevsel Sözlük

ABSTRACT

CREATING THE CONTEXT DICTIONARY OF COODARBESHIM EPIC (ABDIKERIM ASAN VARIANT)

Ali YEŞİLDAĞ

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTION
DEPARTMENT OF CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND
LITERATURES

July 2021

Advisor: Prof. Dr. Cüneyt AKIN

The words have various meanings. They may not always be used in the first meaning that comes to mind. What determines the meaning of the word is the context in which the word is used. Therefore evaluating words alone will not give us accurate results. To find the meaning of the words, it would be more correct to look at the text in which the word is mentioned.

Dictionaries are the most basic resources we use to learn the meanings of words that we do not know and we take advantage while learning other languages. They are the most valuable language treasures that show us the world view of societies. Dictionaries have been prepared in many fields until today, and studies on preparation of dictionaries are still ongoing. Many dictionaries have also been prepared in the field of Contemporary Turkish Dialects. However, the lack of studies on context dictionary in the field of Contemporary Turkish Dialects draws the attention. One of the aims of the study is to provide convenience to people who will do research in this field. The Context Dictionary of the Epic of Coodarbeshim (Abdikerim Asan Variant) was transcribed and uploaded to TEBDİZ (Contextual Index of History and Literature Text and Functional Dictionary) website, and the contextual dictionary of the work was prepared.

The aim of the study is to reveal the vocabulary of the Epic of Coodarbeshim, to determine the elements in the work with the nuances of meaning by checking their context, to contribute to the Kyrgyz dictionaries and to facilitate the linguistic and stylistic studies to be done later.

Keywords: Kyrgyz Language, Epic of Coodarbeshim, Context Dictionary, Functional Dictionary

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, “Coodarbeşim Destanı (Abdikerim Asan Varyantı)” adlı eserin bağlam sözlüğü oluşturulmuştur. Çalışma, Kırgız sözlükçülüğüne katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışma, kelimelerin anlamlarının ortaya çıkarılmasında bağlamın ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkaracaktır. Bundan sonra yapılacak çalışmalar için de araştırmacılara fayda sağlayacaktır.

Tezin teknik aşamalarında tecrübeleriyle bana destek olan sınıf arkadaşlarım Arif BAYRAM ve Seda YÜCEER GÜZEL’e yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitimin boyunca benden desteğini esirgemeyen, tez hazırlama süresince görüş ve önerileriyle tezimin şekillenmesini sağlayan, konu seçiminde ve tezin yöntemi konusunda bana yol gösteren, bilgi birikiminden daima istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Cüneyt AKIN’a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca eğitim hayatım boyunca üzerimde hakkı ve emeği bulunan bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Bu süreçte benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, varlıklarıyla her zaman bana güç veren, tezimin bu noktaya gelmesini sağlayan aileme de teşekkürlerimi sunarım.

Ali YEŞİLDAĞ
2021, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	i
ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRGIZLAR (TARİHİ, DİLİ VE EDEBİYATI)

1. KIRGIZ TARİHİ.....	11
2. KIRGIZ TÜRKÇESİ	14
3. KIRGIZ EDEBİYATI.....	15
3. 1. KIRGIZ DESTANLARI.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

ABDİKERİM ASAN VE COODARBEŞİM DESTANI

1. ABDİKERİM ASAN	23
1.1. HAYATI.....	23
2. COODARBEŞİM DESTANI.....	23
2.1. ESERİN ÖZETİ.....	24

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERİN SÖZ VARLIĞININ İNCELENMESİ

1. ESERİN SÖZ VARLIĞI.....	28
1.1. İSİMLER	28
1.1.1. Sözcük Yapısındaki İsimler	28
1.1.1.1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	28
1.1.1.2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	33
1.1.2. Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	34
1.1.2.1. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	34
1.1.2.2. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	36
1.2. FİİLLER	36
1.2.1. Sözcük Yapısındaki Fiiller	36
1.2.1.1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	36
1.2.1.2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	40
1.2.2. Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)	41
1.2.2.1. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller).....	42
1.2.2.2. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)	43
1.3. KALIP SÖZLER	44

1.3.1. Atasözleri	44
1.3.2. Deyimler	44
1.3.3. İkilemeler	46
1.3.3.1. Tek Anlamalı İkilemeler	47
1.3.3.2. Çok Anlamalı İkilemeler	47
1.3.4. İlişki Sözleri	48
1.3.5. Dualar ve Beddualar	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

COODARBEŞİM DESTANI'NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜ

COODARBEŞİM DESTANI'NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜ	51
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	505
KAYNAKÇA	517
EKLER	519
ÖZ GEÇMİŞ	524

TABLULAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	32
Tablo 2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	34
Tablo 3. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	35
Tablo 4. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	36
Tablo 5. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	39
Tablo 6. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	41
Tablo 7. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)	42
Tablo 8. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)	43
Tablo 9. Yardımcı Fiiller	43
Tablo 10. Atasözleri	44
Tablo 11. Deyimler	46
Tablo 12. Tek Anlamlı İkilemeler	47
Tablo 13. Çok Anlamlı İkilemeler	48
Tablo 14. İlişki Sözleri	48
Tablo 15. Dualar	49
Tablo 16. Beddualar	49
Tablo 17. İncelenen Ögeler	516

KISALTMALAR DİZİNİ

C: Cilt

çev.: Çeviren

ed.: Editör

mec.: Mecaz

mit.: Mitoloji

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

s.: Sayfa

S: Sayı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TEBDİZ: Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü

vb.: Ve benzeri

GİRİŞ

Sözlük; bir dilin (ya da birden çok dilin) söz varlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların, başka ögelerle kurdukları söz ögeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren bir söz varlığı kitabıdır (Aksan, 2009: 75). Sözlük; bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eş anlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıttır (Vardar, 2007: 183).

Korkmaz (1992: 140) sözlüğü şöyle tanımlıyor “Bir dildeki kelimeleri esas alarak onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamlar ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve o dilin bütün kelime varlığını içine alan kitaptır.”

Latince glossa, İngilizce dictionary, lexicon, vocabulary, glossary; Fransızca dictionnaire; Almanca wörterbuch; Arapça lüğat, kamus; Farsça ferheng; Yunanca leksicon; Rusça slovar gibi kelimelerle karşılanan sözlük kelimesi için Türkçede, ilk sözlüğümüz olan Dîvanu Lügatit't-Türk ile birlikte Arapça “lugat”, zaman zaman da Farsça “ferheng” ve yine Arapça “kamus” (Kamus-ı Türkî) kelimeleri de kullanılmıştır. Daha sonra bu kavramı karşılamak üzere Türkçe “söz” isminden “+lük” isimden isim (alet ismi) yapma ekiyle sözlük kelimesi türetilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır (İlhan, 2007: 13).

İlk sözlüğün ortaya çıkışıyla ilgili çeşitli görüşler vardır. Dünya tarihinde ilk sözlüğü kimin yazdığı konusu belli değildir. Bu konuda genel inanış, İskenderiye Müzesi Kütüphanecisi Aristophanes'in (MÖ 257-180) hazırladığı eserin ilk sözlük olduğudur. Bundan başka İskenderiyeli Pamphilus'un daha önceki çalışmalardan yararlanarak oluşturduğu 95 kitaptan oluşan Yunanca sözlük ile Latinlerde Marcus Verrius Flaccus'un sözlüğü ilk örnekler arasında sayılmaktadır (Boz, 2015: 5). MÖ 11. asırda Bawetshi'nin hazırladığı yaklaşık 40000 kelimelik Çince sözlük, ilk yazılı sözlük çalışması olarak kabul edilmektedir (Kahraman, 2016: 3291). Bir başka iddiaya göre bilinen ilk sözlükbilimsel çalışmanın MÖ 9. asra kadar giden “Shizhou” olduğudur. Fakat bu eserin günümüze kadar ulaşmadığı belirtilmektedir (Kocapınar, 2015: 131).

Türk dilinin ilk sözlüğü, Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı Dîvanu Lügati't-Türk'tür. Türk topluluklarının dili, edebiyatı, yaşayışı ve âdetleri üzerine yirmi yıla yakın malzeme topladıktan sonra Bağdat'a gelen Kaşgarlı, 1072'de yazmaya başladığı eserini 1074'te tamamlamıştır. Kaşgarlı Mahmud, Türk yazı dillerinin, lehçelerinin ve ağızlarının dil özelliğini belirleyen 9000 civarındaki söz varlığını derleyerek bir araya getirmiştir. Dönemin yazı dilinin dil bilgisi kurallarını eserinde toplayan Kaşgarlı Mahmud, bu ölçünlü dil çerçevesinde diğer Türk topluluklarının ağız özelliklerini hem ses hem de söz varlığı bakımından ayrıntılı biçimde ele almıştır.

Bir dil bilgisi, bir sözlük, bir ansiklopedi özelliği taşıyan Dîvanu Lügati't Türk, iki ana bölümden oluşmaktadır. Baştan yirmi yedi sayfa tutan ve Türklerle ilgili çok önemli bilgileri içeren bölümde, Türk topluluklarının yaşadığı bölgeleri gösteren ilk Türk haritası yer almaktadır. Dîvanu Lügati't-Türk'ün yirmi sekizinci sayfasından itibaren sözlük bölümü başlamaktadır. Sözlük de isimler ve fiiller olarak iki ayrı bölüme ayrılmıştır.

Kaşgarlı Mahmud'un, Türk dilinin Arapça kadar zengin olduğunu kanıtlamak ve Araplara Türkçe öğretmek için yazdığı Dîvanu Lügati't-Türk'ün günümüze ulaşan tek nüshası Ali Emiri tarafından bulunmuştur (Akalin, 2010: 276-277). Türk dünyasında hazırlanan sözlükler, 19. asırdan sonra Kıpçakça sözlükler, Çağatayca sözlükler ve Osmanlıca sözlükler olmak üzere üç bölümde incelenmektedir. Ebul Kasım Zemaşeri'nin hazırladığı ve Kıpçakça sözlüklerin en eskilerinden olan "Mukaddimet-ül Edep", Arapça-Farsça-Türkçe-Moğolca olarak düzenlenmiştir. Latin-Fars-Kuman dillerini de kapsayan "Codex Cumanicus" adlı sözlük, Hristiyan din adamlarına Kıpçakçayı öğretmeyi amaçlayan bir eserdir. Aynı zamanda Ebu Hayyam'ın hazırladığı "Kitab-ül İdrak li-Lisan-il Etrak" hem dil bilgisi hem de Arapça-Kıpçakçayı içeren bir sözlüktür. Çağatayca sözlükler arasında Abuşka, Senglah ve Ali Şir Nevaî'nin eseri olan "Muhakemet-ül Ligateyn" adlı eserleri sayabiliriz. Ali Şir Nevaî eserinde Türkçe ile Farsçayı dil ve edebiyat bakımından karşılaştırmış ve Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu savunmuştur. Osmanlıca sözlükler arasında "Ahter-i Kebir", "Lehçet-ül Lügat", "Lehçe-i Osmâni", "Kamus-ı Türkî", "Mükemmel Osmanlı Lügati" gibi eserleri sayabiliriz.

Cumhuriyet sonrası gerçekleştirilen harf devrimiyle birlikte Türk dilinin iyi bir sözlüğe ihtiyacı olduğu gerçeği kesin olarak ortaya çıkmıştır. Harf devriminden sonra yayımlanan ilk sözlük, 1930'da hazırlanan "Yeni Türk Lügati"dır. Latin alfabesine göre

hazırlanan bu sözlükte 30000 kelime tanımlarıyla birlikte yer almaktadır. Hüseyin Kazım Kadri de bir sözlük hazırlamıştır. Dört büyük ciltten oluşan bu sözlüğün ismi “Büyük Türk Lügati”dir. Birinci ve ikinci ciltleri Arap harfleriyle (1927-1928); diğer ciltleri ise Latin harfleriyle (1943-1945) hazırlanmıştır. Bu sözlük Osmanlıcada kullanılan Arapça-Farsça kelimelerin yanı sıra diğer Türk lehçelerinde kullanılan kelimeleri de kapsamaktadır (Bingöl, 2006: 202-204).

Sözlükbilim, bir dilin ya da karşılaştırmalı olarak çeşitli dillerin söz varlığını sözlük biçiminde ortaya koymaya yönelik, bu amaçla yöntemler koyarak uygulama yollarını gösteren bir dilbilim dalıdır (Aksan, 2009: 69). Sözlükbilim; sözlükleri hazırlama tekniklerini ve sözlük türlerini belirleme, sözlüklere veri toplamadaki ölçütleri ve veri toplanacak metinlerin türlerini tespit etme gibi daha pek çok konuyu çalışma alanı içine almaktadır. Sözlükbilim, iyi bir sözlük için temel ilkeleri ortaya koymaya çalışır. Sözlükbilim, sözlükleri biçim ve içerik yönünden geliştirip insanlığın yararına sunmayı amaç edinmiştir (Boz, 2015: 5-6).

Bağlamlı dizin (concordance); sözcükbilgisinde, bağlamıyla birlikte sunulan kelimelerin oluşturduğu abecesel dizeldir (Vardar, 2007: 32). Nitelikli bir bağlamsal sözlük ve dizin hazırlayabilmek için temel dil ve edebiyat bilgileri yanında özellikle yöntem ve teori bakımından ciddi bir birikime sahip olmak gerekir. Bu iş için ayrıca devrin dil ve edebiyat özelliklerini bilmek, anlam incelikleri ile söyleyiş farklılıklarını sezebilmek ve eserin konusuna tam hâkim olmak gibi nitelikler gereklidir (Boz, 2011: 174). Bağlamsal sözlüklerin amacı, standart sözlüklerde olduğu gibi kelimelerin köken, ek ve tür bilgilerini vermek değildir. Hazırlanan bu sözlüklerdeki amaç, bağlam (concordance) temelinde işlevsel bir sözlük oluşturmaktır (Akın, 2020: 5).

Bağlamlı dizin çalışmaları ilk olarak İncil metinlerine uygulanmıştır. Kelimeleri diğer kelimelerle oluşturdukları yapı içinde görebilmeyi sağlayan bu dizinler; kutsal metinlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Alexander Cruden’in 1846’da, John Eadie’nin 1857’de yayımladığı “concordance”lar da bu amaçla hazırlanmıştır. F. P. Dutrion tarafından hazırlanan ve 1861’de yayımlanan “Biblorum Sacrorum Concordantiae” İncil’in Latince çevirisinin bağlamlı dizinidir.

Batı’da edebî metinlerin de bağlamlı dizinlerinin hazırlandığı görülmektedir. Albert S. Cook’un 1911’de yayımladığı bağlamlı dizin, bir Anglosakson destanını esas almaktadır. Sheakespeare’in eserleri üzerine de benzer çalışmalar yapılmıştır. Batı’da

19. asırdan itibaren edebî metinlere uygulanan bağlamlı dizin yöntemi, 1987’de İran şairi Hafız’ın Divanı’na uygulanmıştır.

Türkiye’de bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük konusunda yapılan ilk çalışma Furkan Öztürk’ün 2007’de hazırladığı doktora tezidir. Öztürk, bu çalışmasında Bâkî Divanı’nın bağlamlı dizinini hazırlamış ve kelimelerin kullanım sıklıklarını belirtmiştir. Böylece Bâkî Divanı’nın söz varlığı ortaya konmuş, kelimelere bağlamlarından hareketle anlamlar verilmiştir. Öztürk 2008’de, çalışmasında kullandığı yöntemi açıkladığı bir makale yayımlamıştır. Özer Şenödeyici aynı yöntemi kullanarak, 2011’de (doktora tezi olarak) Nâilî Divanı’nın bağlamlı dizinini ve işlevsel sözlüğünü hazırlamıştır. Şenödeyici çalışmanın giriş kısmında, bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük yardımıyla şairin üslubu hakkında hangi verilerin elde edilebileceğine dair stilistik bir çalışma ortaya koymuştur. (Şenödeyici, 2017: 283-284).

Sözlükler, insanların bilgi sahibi olmak amacıyla başvurduğu kaynakların başında gelmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte günümüzde sözlükler bilgisayar ortamına taşınmıştır. Bilgisayar ortamında bulunan en önemli kaynaklardan biri de Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak’ın öncülüğünde Gazi Üniversitesi tarafından hazırlanan TEBDİZ¹ (Türk Edebiyatının Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü) projesidir. TEBDİZ sayesinde birçok araştırmacı akademik alandaki çalışmalarını sistem üzerinden gerçekleştirme imkânı bulmuştur. Ayrıca veri tabanındaki kelimeler yeni araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır. Sistem sayesinde kelimelerin hangi eserde ve hangi anlamda kullanıldığını görmek mümkündür.

Bağlamsal sözlük çalışmalarına baktığımızda bu çalışmaların genellikle divanlar üzerine yapıldığını görmekteyiz. Çağdaş Türk Lehçeleri alanında bağlamsal sözlük çalışmalarının azlığı göze çarpmaktadır. Hem bu alandaki eksikliği gidermek amacıyla hem de bundan sonra alanda yapılacak çalışmalara yol gösterici olması amacıyla bir bağlamsal sözlük hazırlanması gerektiğini düşündük. “Coodarbeşim Destanı’nın Bağlam Sözlüğünün Oluşturulması (Abdikerim Asan Varyantı)” isimli tez çalışması, Abdikerim Asan’ın destandaki söz varlığının incelenmesine yönelik hazırlanmıştır. Bu çalışmada destanın Abdikerim Asan Varyantı’nın bağlamsal sözlüğü oluşturulurken kelimelerin hangi bağlamda ve kaç sıklıkta kullanıldığı ortaya çıkartılmıştır.

---

¹ <http://www.tebdiz.com/>

Çalışmamız, giriş bölümüyle birlikte dört ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş bölümünde; çalışmanın amacı, çalışmanın önemi, tanımlar, kapsam ve sınırlılıklar ile çalışmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde; Kırgızlar, Kırgız Türkçesi, Kırgız Edebiyatı hakkında bilgiler verilmiştir. Kırgız Edebiyatı başlığı altında Kırgız Destanları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm; “Coodarbeşim Destanı ve Abdikerim Asan” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında “Coodarbeşim Destanı” hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca hayatı hakkında çok fazla bilgi sahibi olamadığımız Abdikerim Asan’la ilgili kısa bir bilgi okuyucuların dikkatine sunulmuştur.

Üçüncü bölümde; eserin bağlamsal sözlüğü incelenerek eserin söz varlığı sayısal verilerle konulmuştur.

Dördüncü bölümde eserin bağlamsal sözlüğü alfabetik olarak verilmiştir.

Çalışmamız; sonuç, değerlendirme ve kaynakça bölümüyle son bulmuştur. Ekler bölümünde ise orijinal metinden örnek sayfalar verilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Coodarbeşim Destanı’nın Abdikerim Asan Varyantı incelenerek destanın söz varlığı ortaya çıkarılmış, eserin söz varlığı tanıklarıyla birlikte tespit edilmiştir. Amacımız, tespit edilen söz varlığından hareketle eserin bağlamsal sözlüğünü tanıklarıyla ve sıklıklarıyla birlikte ortaya koymaktır. Ayrıca söz varlığını oluşturan tanıkların kullanım sıklıklarının verilmesiyle birlikte üslup çalışmaları için çok sağlam ve somut veriler ortaya çıkacaktır. Çalışmamızın Kırgız Edebiyatı’nın herhangi bir eseri üzerinde yapılacak bir üslup çalışmasına da zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Önemi

Türk Edebiyatı’nda uzun süredir bağlamsal sözlük üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Fakat Çağdaş Türk Lehçeleri alanında bağlamsal sözlük çalışmalarına yeni başlanmıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışmanın alandaki eksikliğin giderilmesinde önemli olacağını, Kırgız sözlüklerine yeni madde başları kazandıracağını düşünmekteyiz. Çalışmamızın bundan sonra yapılacak çalışmalar için de yol gösterici kaynaklardan biri olacağı kanaatindeyiz.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızda ele aldığımız bölüm Coodarbeşim Destanı'nın Abdikerim Asan Varyantı'dır. Coodarbeşim Destanı'nı söz varlığı ortaya çıkarılmıştır. Eserin söz varlığını oluşturan isimler, fiiller, atasözleri, deyimler, kalıplaşmış günlük ifadeler alfabetik olarak sıralanmıştır. Sözlüksel anlamlı ögeler incelendiği için bu sıralamaya bağlaç, edat, özel isim, ünlem ve zamir gibi dilbilgisel anlamlı ögeler dâhil edilmemiştir. Alfabetik olarak sıralanan kelimelerin metin içinde kullanımlarından hareketle bağlamsal anlamları tespit edilmiştir. Bağlamalı dizin sözlüklerinin amacı standart sözlükler gibi söz varlığını oluşturan dil öğelerinin kökenini, türünü vb. ortaya koymak olmadığı için model alınan bağlamalı dizin sözlükleri gibi bu sözlükte de aynı uygulamaya gidilmiştir ve kelime kökeni, türü vb. bilgiler gösterilmemiştir.

Tanımlar

Destan: Güncel Türkçe Sözlük'e göre destan; tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiiirdir.

Söz Varlığı: Bir dilin söz varlığı, yalnızca o dilin kelimeleri değildir. Söz varlığı; deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütündür (Aksan, 2004: 7).

Genel Sözlük: Bir yazı dilinin kendisine mal edilmiş ve yaygınlaşarak genellik niteliği kazanmış olan bütün kelime ve deyimlerini, özel bir alana yönelmeden tanımlayan ve açıklamalara bağlayan sözlüktür. Deyimler Sözlüğü, Mecazlar Sözlüğü, Terimler Sözlüğü, Tarama Sözlüğü ve Derleme Sözlüğü gibi sınırlı ve özel bir amaca hizmet eden sözlükler bunun dışındadır (Korkmaz, 1992: 68).

Bağlamsal Sözlük: Bağlamsal sözlük (işlevsel sözlük) “contextual dictionary”; bir eserin söz varlığını en ince anlam farklılıklarına değin ortaya çıkaran sözlüktür (Boz, 2011: 173).

Bağlamalı Dizin: Bağlamıyla birlikte sunulan kelimelerin oluşturduğu abecesel dizeldir. Bağlamalı dizinler, öğelerin işlevlerini belirleme olanağı verdiği için araştırmacılara da büyük kolaylık sağlayan kaynaklardır (Vardar, 2007: 32).

Yöntem

Bu çalışmada öncelikle Kiril harfli olan orijinal metin Latin harflerine aktarılmıştır. Latin harflerine aktardığımız metin birer sayfa hâlinde TEBDİZ sistemine yüklenmiştir. Yükleme işlemi bittikten sonra metinde bulunan kelimelerin anlamlandırılması için gerekli araştırmalar yapılmıştır. Bu kelimeler, TEBDİZ sisteminin verilerinden de yararlanılarak bağlamlarına uygun biçimde anlamlandırılmış ve sisteme işlenmiştir. Böylece eserde geçen kelimelerin bağlamı tespit edilmiş, birden fazla anlamı bulunan kelimelerin de anlam farklılıkları ortaya çıkarılmıştır. Sözlüksel anlamı olmayan kelimeler bağlam sözlüğüne dâhil edilmemiştir. Kelimeler alfabetik olarak sıralanmıştır. Kelimelerin köküne tamamen inilmeden, kelimeler eserde hangi anlamı veriyorsa o şekilde madde başı olarak alınmıştır. Bağlam sözlüğünde, eserdeki kelimelerin anlamlarıyla beraber tanık cümleler (iki dize yan yana aralarında eğik çizgili (/) şeklinde), sayfa ve satır numaraları ile birlikte verilmiştir. Tanık cümleler italik yazıyla gösterilmiştir. Tanık cümleler madde başının altında, sayfa ve satır numaraları ise tanık cümlelerin sonunda, yay ayraç içinde ve aralarında eğik çizgi (/) konularak verilmiştir. Söz konusu işaretin sol tarafı sayfa numarasını, sağ tarafı ise satır numarasını göstermektedir. Örneğin:

baar: göğüs, sine.

Turğula öñköy el dedi / Cakındap baarıñ kel dedi (7/45)

Yukarıdaki örnekte gösterilen “7” sayısı sayfa numarasını, “45” sayısı ise satır numarasını göstermektedir.

öpkö öpkögö batıspay ıyl-: acı acı ağlamak.

Öpkö öpkögö batıspay / Iylap catat bışaktap (14/35-36)

Sözlüğümüzde, yukarıda bulunan örnekteki gibi (özellikle kalıp sözlerde) numaralandırmalara da rastlamak mümkündür. Kalıp sözlerin diğer satırda devam etmesi durumunda örnekteki gibi numaralandırmalar yapılmıştır. Bu örneğe göre “14” sayısı sayfa numarasını, “35-36” numaraları ise kelimelerin bulunduğu satır numaralarını göstermektedir.

Madde başı olarak ele aldığımız kelimeler, tanık cümleler içinde gösterilmiştir:

ıyl-: ağlamak.

Canım ene ıylaba / Atağa cumuş kılam dep (15/22)

Sözlükte yer alan kelimelerin açıklamaları yapılırken açıklamalara birkaç istisna dışında (açıklama özel isimle başlamıyorsa) küçük harf ile başlanmıştır:

eşik: kapı, bir yere girip çıkmak için yapılan duvar veya bölme açıklığı.

Dayar boldu eşikte / Çabuuga daroo kamdanıp (42/5)

Bağlam sözlüğünde kelimenin kökeni, türü hakkında bilgiler verilmemiştir. Master anlamı vermesi amacıyla bütün fiillerin sonuna kısa çizgi (-) konulmuştur:

aç-: açmak, birbirinden uzaklaştırmak.

Barbayta açıp koldorun / Közünün çaşın ağızıp (76/23)

Madde başı olarak aldığımız kelimelerin sonuna gelen ekler, yeni bir kelime türetiyorsa ayrı bir madde başı olarak alınmıştır. Yeni bir kelime türetmiyorsa aynı madde başı altında gösterilmiştir:

bağıl-: bakılmak, beslenmek.

Çüygündöp çöpkö çaldırıp / Bağılğanda kırk künü (64/37)

baktıluu: bahtlı, mutlu, talihli.

Bala baatır Coodarım / Caralıpsıñ baktıluu (48/26)

İlk hecesine pekiştirme harfleri alarak türetilen kelimeler (pekiştirme sıfatları) madde başı olarak alınmıştır:

appak: apak, bembeyaz, beyaz ötesi.

Keyiş tartkan balanı / Kebezden appak perinin (60/5)

Madde başı olan kelimelere başka kelimeler eklendiğinde bir söz öbeği ya da kalıp söz oluşuyorsa bu ögeler alt madde başı olarak alınmıştır. Alt madde başları, madde başlarının hemen altına yazılmıştır:

kastık: düşmanlık, hasımlık.

Artıñdan izder tuuğan cok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/9)

kastık kıl-: düşmanlık yapmak, fenalık tasarlamak.

Kastık kılıp tiygendin / Tegeele tübü oñbodu (77/16)

Çok anlamlı kelimeler tek madde başı altında, farklı numaralarla gösterilmiştir:

kayrı-: 1. kıvrırmak, bükme, döndürmek.

Tiktene kalıp bel kayırıp / Cambaşka oroy çalğan bar (2/44)

2. geri vermek, iade etmek.

Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/18)

Yazılışları ve söylenişleri aynı olduğu hâlde aralarında anlam ilişkisi bulunmayan madde başı kelimelerin sonuna “(I)”, “(II)” şeklinde numaralar getirilmiştir. Bu numaralandırılan kelimeler kendi içinde anlam ilişkisi olduğu hâlde bağlam içinde birden çok anlama sahipse tek madde başı altında farklı numaralarla gösterilmiştir:

bek (I): eskiden kabile veya boyun yöneticisi, bey.

Urmattuu Töştük begibiz / Uulğa bata beriñiz (7/35)

bek (II) 1. sert ve yüksek sesle.

Buzulup öñü atamdın / Açuulanıp bek aytat (17/7)

Bulkunğansıp Oruskan / Cılkıçığa ayttı bek (24/8)

2. sert, dayanıklı, sağlam.

Aldına sala berginiñ / Kep tonun kuday bek kılsın (24/40)

3. pek, sağlam.

Bolboğon soñ bul çunak / Oñdu-soldu bek şıbap (48/6)

4. kesin, net.

Eki bolboyt tegele / Han carlığı öto bek (8/37)

Bağlam sözlüğünde, gerçek anlamı dışında kullanılan mecaz anlamlı kelimeler başında sadece kısaltma ile (mec.) belirtilmiştir:

colbors: mec. kahraman, cesur, er, yiğit.

Bala colbors caş Coodar / Manastap uraan çakırdı (50/9)

Eserde aynı anlamı karşılayan fakat yazılışları farklı olan kelimeler tek madde başı olarak gösterilmiştir. Bu kelimelerin aynı metin içinde farklı varyantlarının bulunması konuşma dili veya ağız farklılıklarıyla açıklanabilir. Ayrıca destanı derleyen kişinin, destanı kâğıda aktarırken kelimeleri farklı yazmış olabileceği de düşünülebilir. Bu kelimeler, arasına eğik çizgi konarak gösterilmiştir:

padışa / baaşa: padişah.

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/7)

Cügürdüñüz çapkını / Oylop körüñ padişam (11/21)

Tanık cümleler içinde devrik şekilde bulunan kalıp sözler, kurallı hâle getirilerek madde başı yapılmıştır:

içinen sel kıyan ket-: içinden kan gitmek, içi kan ağlamak.

İçinen ketti sel kıyan / Bilgizbey süylöyt akırın (50/29)

sadağa bol-: kurban olmak, bir kimse için kendini feda etmek.

Sen bolsoñ calğız karaldı / Men boloyun sadağa (20/45)

Yapı bakımından aynı olan kelimeler sıklık sayılarına göre çok olandan az olana doğru sıralanmıştır. Bağlam sözlüğü bölümünde kelimelerin sıklık sayıları verilmemiştir. Eserde bulunan kelimeler tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Kelimelerin kaç farklı anlamda kullanıldıkları ve sıklık sayıları inceleme bölümünde yer almaktadır. Eserin söz varlığını oluşturan öğelerle ilgili bütün sayısal veriler tablolarda gösterilmiştir. Son olarak da bu öğelere inceleme kısmında yer verilmiştir.

İncelediğimiz öğeler sadece Coodarbeşim Destanı'nın Abdikerim Asan varyantına ait söz varlığı üzerinedir. Başka herhangi bir varyantla ya da herhangi bir eserle karşılaştırma yapılmamıştır. Eserin orijinaline internet üzerinden ulaşılmaktadır. Bağlamsal sözlükte yer alan madde başı kelimelerin anlamları eksik ya da hatalı olabilir. Bu bakımdan hazırlamış olduğumuz bağlamsal sözlük yoruma ve geliştirilmeye açıktır.

Eserde yer alan kelimelerin ve kalıp sözlerin anlamlandırılmasında birçok sözlüğe başvurulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

- El-Sözdük
- Güncel Türkçe Sözlük
- Kırgız Sözlüğü
- Kırgızca-Türkçe Sözlük
- Kubbealtı Lugatı
- Manas Destanı Kırgızca-Türkçe Büyük Dizin

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRGIZLAR (TARİHİ, DİLİ VE EDEBİYATI)

1. KIRGIZ TARİHİ

Bugüne dek Kırgız isminin etimolojisi hakkında çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden bazıları şunlardır: V. V. Radloff, Kırgız adının “kırk” ve “yüz” sayılarından oluştuğunu (kırk yüz), kırk grup anlamına geldiğini söylemiştir. İkinci görüş, ilk önce D. Banzarov ve L. Ligeti tarafından ileri sürülen daha sonra S. M. Abramzon’un da desteklediği; kırk sayısına (Eski Türkçedeki) +ız çokluk ekinin gelmesiyle oluşan kırk boy, kırk oymak anlamına gelen “kırkız” kelimesidir. Üçüncü bir görüş de Tatar tarihçiler Hadi Atlasî ve Muhammed Murat Remzi; Macar âlimler B. Munkaşi ve G. Supka ile Rus âlim İ. N. Berezin tarafından kabul edilen, yine “kırk” sayısına “uuz (Oğuz)” adının eklenmesi ile oluşan Kırguz’un Kırgız biçimine dönüştüğünü savunan görüştür. Bu görüşü savunanlar Kırgız’ın Oğuz Han şeceresine göre Oğuz Han’ın torunlarından biri olduğunu söylerler. Dördüncü görüş A. Vambery tarafından ortaya atılan “kır-kes”, “kır-kez” şeklindedir. Vambery’e göre Kırgız adı “kırlarda gezen” anlamına gelmektedir. Beşinci görüş K. İ. Petrov’a aittir. Petrov, Kırgız teriminin eski Türk dilindeki sıfat görevinde olan “kırığ (kırğu)” kızıl denen söze çokluk eki olan “z”nin eklenmesiyle ortaya çıktığını ve “kırık” sıfatının “ız” çokluk ekinin kurallı olarak birleşerek ortadaki ünlü harfin düşmesiyle “kır(ı)gız” şekline dönüştüğünü söyler. Kırgız teriminin veya Kızıl’ın önceleri etnik ad “kızıl yer”, “kızıl yerde yaşayanlar”, sonra da çokluk ekinin anlamının kaybolmasıyla “Kızıl el” olarak kullanıldığı fikrini ileri sürmektedir. A. N. Baskakov da bu görüşün bir kısmına katılarak Kırgız sözünün ilk hecesinde bulunan “qurgu-quruq” kızıl anlamını kabul etmekle birlikte sözün ikinci kısmına farkla bir yorum getirmektedir. Ona göre Kırgız adı “quruq oquz” yani “Kızıl Oğuzlar” anlamına gelmektedir. Kızıl sözü aynı zamanda Güney anlamına gelmektedir. Baskakov, Kırgız adının “Güney Oğuzlar” anlamına da gelebileceğini ifade etmiştir. Necip Asım, Türklerin nehirleri ögüz diye adlandırdığını, Kırgız adının da “kırk-ögüz” “kırk-nehir” yani nehir kenarında yaşayan kırk oymak anlamına geldiğini söylemiştir. Kırgız adının oluşmasında dikkat çeken bir konu vardır. Ortaya atılan görüşlerin neredeyse tümünde kırk sayısına ek ve yeni bir isim getirilmiştir.

Tatar Türkolog Etem Tenişev ise Kırgız adının “kırk” ve “kız” kelimelerinden oluştuğunu Kırkız sözünün zamanla Kırgız biçiminde telaffuz edildiğini söylemiştir. Halk arasında da bu “Kırkız” sözü ile ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Ünlü tarihçi Zeki Velidi Togan’a göre Kırgız adı Kırk-er (Kırkkişi) anlamına gelmektedir. Karakalpak bilim adamı Davlen Aymuratov ise Kırgız adının “kıra” ve “gız” (kara saçlı el) Kıragız olarak, A. Kononov ve S. E. Malov ise Kırgız adının oluşumunun Kırgın-Kırgıt-Kırgız olarak gerçekleştiğini söylemişlerdir (Kıldıroğlu, 2013: 36-39).

Yukarıda verilen bilgilere bakıldığında Kırgız adının ortaya çıkışı konusunda çeşitli rivayetler olduğu görülmektedir. Kırgız adının nereden çıktığı konusunda net bir bilgi olmadığı dikkat çekmektedir. Fakat bilim adamlarının ortaya koydukları görüşlerde çoğunun üzerinde uzlaştıkları “kırk” kelimesi Kırgız adının bu sayıyla ilgili olduğu konusunda bize bir fikir vermektedir. Bu fikirler de Kırgızların kırk boydan oluşması, destanlarda geçen kırk sayısı, efsanelerde anlatılan kırk kız hikâyesiyle bağlantılı bir şekilde ortaya çıkmıştır.

En eski Türk topluluklarından biri olan Kırgızların ismi hakkında birçok görüş vardır. Türk tarihinin bilinen en eski kavimlerinden biri olan Kırgız Türkleri, Çin kaynaklarında geçen bilgiye göre ilk devletlerini MÖ 3. asırda kurmuşlardır. Bu ilk Kırgız devletinin adı “Ki-Ku, Kie-Ku”dur (Saray, 1993: 15). MÖ 203-201 yılları arasında Çin tarihçiliğinin atası olarak kabul edilen Sima Tsıyan tarafından verilen bilgilerde Kırgız adı geçmektedir. Bu bilgilerde, Kırgızların Hunlar tarafından itaat altına alındıkları anlatılmaktadır. Bu kaynakta Kırgız adı Ko-k’un şeklinde yer almaktadır. Bu ad, Kırgız adının tarihte bilinen en eski şeklidir (Kıldıroğlu, 2013: 30). Daha sonra Chien-k’un şeklinde zikredildiği görülmektedir. Göktürklerin ilk zamanlarında (555’lerde) Ch’i-ku, 648’lerde Chie-ku, Büyük Uygur Kağanlığı döneminde (744-840) Chie-ku, Hsiachia-ssu, Chia-chia-ssu ve Ho-ke-ssu gibi isimlerle yazılmıştır. Bunların hepsi Kırgız isminin değişik transkripsiyonlarıdır. (Taşağıl, 2013: 74).

W. Barthold, Kırgızların aslında Türk soylu bir halk olmadığını V-VI. asırdan sonra Türkleştiklerini ileri sürmektedir (Barthold, 2004: 34). Fakat tarihçiler bu iddiayı dayanağı olmadığı gerekçesiyle reddederler. Tarihçiler, bu iddianın asıl amacının Kırgızların Türk kimliğini yok etmek ve Kırgızları Slavlarla akraba göstermek olduğunu söylerler.

6. asrın sonlarında Çin kaynaklarında Hia-kia-sseu diye zikredilen Kırgızlar, Göktürk hakanı Mukan Kağan zamanında hakanlığa bağlanmışlardır. Bir müddet Göktürk Hakanlığı altında yaşadktan sonra Göktürklerin duraklama devrinde (630-680) kendilerine ait bir kimlik kazanmışlardır. II. Göktürk Hakanlığı devrinde yeniden Göktürk idaresi altına alınan Kırgızlar, Moyen-Çor Kağan tarafından Uygur Hakanlığı'na bağlanmış (758), fakat 840 yılında şiddetli bir hücumla Uygur devletini yıkarak Ötüken'de kendi devletlerini kurmuşlardır (Kafesoğlu, 1998: 139). Orhun Abidelerinde Kırgızlar, Yukarı Yenisey'de, Kem ve Kemçik yöresinde, Kögmen Dağlarının kuzeyinde bulunan bir kavim olarak zikredilir (Arat, 1976: 737).

920'lerde Çin orduları önce Göktürklerin ülkesini sonra Moğolistan'ı işgal etmiştir. Bu saldırılardan Kırgızlar da nasibini almış ve kurdukları devlet yıkılınca daha batıya, bugünkü Kırgızistan'a doğru çekilmişlerdir. Düşmanları Kırgızlara yeniden toparlanma fırsatı vermemiştir. Bunun sonucunda 13. asrın başlarında Cengiz Han, Kırgızları zorla hâkimiyeti altına sokmuştur. O zamanki Kırgız hükümdarı Urus-İnal, Moğollara karşı mücadele etmesine rağmen Kırgızlar Moğol hâkimiyeti altına girmekten kurtulamamışlardır. 1399'da Oyratlarla beraber isyan eden Kırgızlar yeniden bağımsızlıklarını kazanmışlardır (Saray, 1993: 17). Kırgızlar, 16.-17. asırlarda Kalmuk ve Moğollarla mücadele etmişler, 18. asırda Hokand Hanlığına katılmışlardır. Türkistan Türklerinin güçlenmesinden rahatsızlık duyan Çin Devleti, 1757'de Doğu Türkistan'ı ardından da Hokand Hanlığını mağlup etmiştir. Sonraki yıllarda Hokand Hanlığını oluşturan Türk boyları kendi aralarında mücadeleye girişmişlerdir. Bu iç karışıklığı fırsat bilen Ruslar, 1852'den itibaren Türkistan memleketlerini ele geçirmeye başlamışlardır.

Ruslar tarafından işgal edilen yerler, Türkistan Bölgesi adı altında Orenburg'a bağlı bir askeri valilik hâline getirilmiştir. Orenburg'dan sonra 1867'de Taşkent merkez olmak üzere Türkistan Genel Valiliği oluşturulmuştur. 1873-1875 yıllarında Hokand Hanlığı iktidar mücadelesindeyken Kırgızlar, Ruslara karşı ayaklanmışlardır. 1876'da Hokand Hanlığı Fergana Bölgesi adıyla Türkistan Genel Valiliğine bağlanmıştır. 1885'te Oş'ta, 1898'de Andican'da gerçekleştirilen ayaklanmalar mağlubiyetle sonuçlanmıştır. Kırgızların Rus işgaline karşı en kanlı ayaklanması 1916'da gerçekleşmiş ve bu isyan sonucunda binlerce aile Çin'e göç etmiş ve yüzlerce insan kurşuna dizilmiştir. 1 Mayıs 1918'de bütün Türkistan, Türkistan Otonom Sovyet

Sosyalist Cumhuriyeti adı altında birleştirilmiştir. Kırgızistan 1926'da, Kırgızistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almıştır. (Kasapoğlu Çengel, 2002: 578).

Gorbaçov'un 1986'da hükümetin başına geçmesiyle başlayan açıklık (glasnost) ve yeniden yapılanma (perestroyka) hareketiyle birlikte Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerin içinde buldukları perişan durum tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmıştır. Aslında Gorbaçov, yeniden yapılanma siyasetiyle bozulan sistemi kurtarmaya çalışmıştır. Gorbaçov'un bu çabası başarıya ulaşmamıştır. Fakat bu gönülsüz birlik kan dökülmeden dağılmıştır ve birçok mazlum millet de esaretten kurtularak bağımsızlığını kazanmıştır. 31 Ağustos 1991 günü bağımsızlığını ilan eden Kırgızistan Cumhuriyeti tarihteki yerini almıştır. (Saray, 1993: 82-83).

2. KIRGIZ TÜRKÇESİ

Türk dünyasında 13. asra kadar tek bir edebî dil kullanılmıştır. 13 ila 15. asırlarda Harezmi'de, genel olarak Altınordu, Türkistan ve Mısır'da kullanılan Harezmi-Kıpçak Türkçesini, Çağatay Türkçesi takip etmiştir. Harezmi-Kıpçak ve Çağatay Türkçesi için "Türk tili" veya "Türki til" ifadeleri kullanılmış ve bu yazı dili 20. asrın başlarına hatta otuzlu yıllara kadar gelmiştir. 20. asırda Türklerin ortak edebî dil olarak kullandığı Çağatay Türkçesinden çeşitli yazı dilleri yaratılmıştır. Bunlar: Başkurt, Tatar, Kazak, Kırgız, Karakalpak, Karaçay-Balkar, Nogay, Kumuk, Özbek ve Türkmen yazı dilleridir (Kasapoğlu Çengel, 2002: 579).

Birçok araştırmacı Türk lehçelerinin tasnifini yaparken Kırgızca'yı değişik gruplarda değerlendirmiştir. Reşit Rahmeti Arat, Kırgızca'yı Türk Şive Grupları başlığında tav grubunda göstermiştir. Benzing ve Menges, Kırgızca'yı Aral-Hazar grubunda Kazak, Karakalpak ve Nogay Türkçeleriyle birlikte değerlendirmiştir. Poppe, Kırgızca'yı Kıpçak grubu içinde ele almıştır. Talat Tekin tarafından yapılan tasnifte ise Kırgızca, tawlı (Kıpçak) grubundan ayrı olarak tölü grubunda yer alır (Tekin, 1990: 5-18).

Kırgızcanın üç diyalekti vardır. Bunlar; Kuzey, Güneybatı ve Güneydoğu diyalektleridir. Kırgız edebî dili Kuzey diyalektine dayanmaktadır (Kasapoğlu Çengel, 2002: 579). Kargı Ölmez'e göre ise Kırgızca; Kuzey ve Güney olmak üzere iki ayrı kola ayrılmıştır (Kargı Ölmez, 1996: 25). Görüldüğü gibi Kırgızcanın diyalektlerinin tasnifi konusunda araştırmacılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Araştırmacılar, Kuzey ve Güney diyalektleri arasındaki fark konusunda hemfikirdir. Fakat bazı araştırmacıların

Güney diyalektini iki farklı gruba ayırdığı ve bunun sonucunda Kırgızcanın üç farklı diyalektinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Kırgız Türkleri 1924-1928 yılları arasında Arap alfabesini, 1928-1940 yılları arasında Latin alfabesini kullanmışlardır. 1940'tan sonra da Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır. Kırgız Türkleri bugün de Kiril alfabesini kullanmaktadırlar. Kırgızistan'da %57 oranında ana dil olarak Kırgızca korunmaktadır. 21 Ağustos 1991 Kırgızistan Bağımsızlık Bildirgesi ile Kırgızca resmî dil olarak ilan edilmiştir. Günümüzde okullarda ve üniversitelerde Kırgızca ile eğitim yapılmaktadır (Buran ve Alkaya, 2014: 164).

Kırgız alfabesi 34 harften oluşmaktadır. Bunların 22'si ünsüz, 8'i ünlüdür. /я/, /ë/, /e/, /io/ sembolleri, bir ünsüz ve bir ünlünün birleşiminden oluşmuştur. Ayrıca Rusçadan giren kelimelerde /ъ/, /ь/ kesme ve yumuşatma işareti kullanılır. (Kasapoğlu Çengel, 2017: 32).

Kırgızcada /a/, /e/, /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerindeki uzunluklar imlada şu şekilde gösterilmektedir:

aa : aa	өө : öö
ээ : ee	yy : uu
oo : oo	үү : üü

3. KIRGIZ EDEBİYATI

Yakın zamanlara kadar sözlü olarak devam eden Kırgız edebiyatı özellikle kahramanlık destanları, halk türküleri, atasözleri, bilmeceler ve çeşitli hikâyelerle kendini gösterir. “İrci” veya “akın” denilen halk ozanlarının büyük saygınlığı vardır. Bunların en ünlü temsilcileri Togolok Moldo olarak bilinen Bayimbet Abdurrahmanov, Toktogul Satılganov, İsak Şaybekov ve Toktoraalı Talkanbayev'dir. Türk destan edebiyatının en güzel örnekleri arasında yer alan Manas Destanı, Müslüman Kırgızlarla gayrimüslimler, özellikle de Kalmuklar arasındaki savaşları anlatır. İslamiyet'in Türk halkına söylediği ilk büyük destan olan ve eski Türk inanisından da izler taşıyan Manas zamanla Orta Asya Türklerinin ortak destanı olmuştur.

Kırgız yazılı edebiyatının ilk örnekleri, Orta Asya'daki diğer Türk boylarına göre geç bir dönem olan 20. asrın ilk çeyreği içinde kaleme alınmıştır. Kırgızca basılan

ilk eser; Kılıç Mamurkan'ın 1911'de yayımlanan Zelzele adlı kitabıdır. 1913'te Esenkali Arabay tarafından Kırgızlar için bir alfabe düzenlemiştir. 1913'te Osman Saduk'un ve 1914'te de Manap Sabdan'ın Kırgız Tarihi adlı eserleri yayımlanmıştır (Saray, 2006: 444-445).

1924'te çıkarılmaya başlanan Erkin Too gazetesi ve Leninçil Caş gazetesi edebî eserlere geniş yer vermiştir. Sovyet döneminde kültür ve edebiyat alanında büyük bir teşkilatlanma olmuş ve çok zengin bir sözlü geleneği olan Kırgız yazılı edebiyatı, bu asırda giderek gelişmiştir. Sovyet Kırgız edebiyatının ilk şairlerinden olan Toktogul Satılganov ve Togolok Moldo, şiirlerinde yeni Sovyet ideolojisini överek rejim doğrultusunda eserler vermişlerdir. Bu dönemde Kasım Tınıstanov milliyetçi fikirleriyle öne çıkmış, şiirlerinde Kazak ve Kırgız toplumlarında sınıf çatışması olmadığını belirterek, eserlerinde anti-sosyalist temaları işlemiştir.

1920'li ve 1930'lu yıllarda Kırgız Edebiyatı, Sovyet rejimine uygun bir edebiyat meydana getirir. Aalı Tokambayev, Coomart Bökönbayev ve Kubanıçbek Malikov bu dönemin önde gelen edebiyatçılarıdır. Halkların kardeşliği, Ekim İhtilâli'nden sonra Kırgızların siyasi ve sosyal alanda kaydettiği gelişmeler, toplum yararı için fedakârlık gösterme, feodal bağlardan ve burjuva geleneklerinden kurtuluş eserlerde işlenen belli başlı temalardır (Buran ve Alkaya, 2014: 165).

1937-1938 yıllarında Kırgız aydınlarının Stalin'in emirleri sonucu katledilmesi günümüzde bile etkisini sürdüren bir trajediye dönüşmüştür. Stalin döneminde iktidarın belirlediği ideolojiden en ufak sapmalar bile idamla cezalandırılmıştır. Her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da rejimin yoğun baskısı hissedilmiştir. Birçok edebiyatçı kendisine ve yakınlarına bir şey olmaması için ideolojik konulara girmemiş ve edebiyatta sadece partinin belirlediği konular işlenmiştir.

Daha II. Dünya Savaşı başlamadan özellikle Kırgız şairler arasında faşizmi ve Hitlerizmi eleştirme süreci başlamıştır. II. Dünya Savaşı başladığında Sovyetler Birliğine ve Stalin'e olan güven duygusu oldukça yüksektir. Bu nedenle birçok Kırgız edebiyatçı da gönüllü olarak savaşa katılmıştır. Bu dönemde Kırgız şiirinin ana konusu savaş olmuştur.

II. Dünya Savaşı bittikten sonra Stalin bir kült ve kahraman hâline gelir. Stalin; dokunulmaz, fikirleri sorgulanmaz birine dönüşür. Bu anlayış Sovyet edebiyatını da derinden etkiler. Stalinizm, savaş sonrası tüm ülkeye hâkim olur. Stalin hiçbir şekilde

eleştirilmez. Eleştiride bulunanlar ise tutuklanırlar. Tutuklamaları gören Kırgız edebiyatçıları Kırgız halk kültürü, Kırgız folkloru, Kırgız destanları gibi konuları ele almaktan kaçınırlar. Onlar, hiçbir tehlike oluşturmayan konulara ve yöneticilerin belirlediği güncel ideolojik konuları ele almak zorunda kalırlar.

Savaş sonrası Kırgız edebiyatında omuz omuza mücadele vererek mutluluğa ve başarıya ulaşma temasının işlendiği görülür. Alıkul Osmınov, Kasımalı Bayalınov, Tügölbay Sıdıkbekov gibi yazarlar ortaya koydukları eserlerinde yeniden yükselişe geçen Sovyet insanının mutluluğunu ele almışlardır.

1945'te yapılan Kırgızistan Yazarlar Birliği ikinci kurultayında bu tarihten sonra kaleme alınacak eserlerde ömrünü ve tüm gücünü Sovyet sistemi, sosyalizm, halkın ve toplumun çıkarları için harcayan örnek insanlarla ilgili edebî eserlerin kaleme alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu kurultaydan sonra rejimin uygun gördüğü tarihî şahsiyetler ve dönemin kahramanlarıyla ilgili tarihî ve biyografik romanların yazılışında bir artış görülmüştür. Stalin'in 1953'te ölmesinden sonra her alanda olduğu gibi kültür ve edebiyat alanında da kısmi bir özgürlük ortamı olmuştur.

Bu dönemin edebiyatçıları; sosyalizm ve totaliter rejime özgül unsurları yüceltmekle uğraşmış, halka Sovyet kültürünü benimsetmeye çalışmışlardır. Mevcut sistem içindeki bozuklukların üstünü kapatarak, halka gerçeği olduğundan farklı göstererek halkı yanıltmışlardır. Rejim tarafından haksızlıklara uğrayan muhalif aydınların katliamlarına göz yummuşlar, rejimin tutumuna karşı ses çıkarmamışlardır (Söylemez ve Aşlar, 2018: 239-244).

1960'lı yılların başı dünyada bilim teknik devriminin büyük habercisi olmuştur. Sovyetler Birliği 1961'de ilk kez uzaya insan göndermiştir. Uzaya yapılan bu insan seyahati o zaman büyük bir zafer olarak görülmüştür. Uzaya ilk giden insan olan Yuri Gagarin tüm dünya tarafından takdir görmüştür. Dünyada yaşanan bu gelişmeler edebiyatın ve sanatın gelişmesini ve yenilenmesini hızlandırmıştır.

1959'da gerçekleşen Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 21. Kurultayı'nda edebiyat ve sanatın görevi şöyle belirlenmiştir: İyimser olmak ve hayatı sevmek için komünist ideolojiyle dolu Sovyet edebiyatı ve sanatı olması gerekir. Dolayısıyla bunların rolü büyük olup Sovyet insanının hayat kalitesini artırır. Edebiyat ve sanatı geliştirmek için ilk yapılacak şey; halkın hayat ile olan ilişkisi güçlendirilmeli, sosyalist

hayatın zenginliği, çeşitliliği adaletli bir Şekilde gōsterilmeli ve toplumun gelişmesine karşı duran her Şey eleştirilmelidir.

1960-1970 yıllarında Sovyetlerin çok milletli edebiyatında sosyalist realizmin Şekil ve ũslup çeşidi çoğalmış, içeriği felsefi yōnden derinleşmiş ve kalitesi artmıştır. Kırgız Sovyet Edebiyatı da bu gelişmelerden geri kalmamıştır. 1965'te gerçekleşen Kırgız Yazarlar Birliğinin genel toplantısı o dōnem edebiyatının genel meselelerine, ũzellikle genç sanatçıların çalışmalarına, onların araştırmaları ile ilgili eleştirel fikirlerin objektif olmasına yardımcı olmuştur. Kurulda genç yazarların sanat çalışmalarında profesyonelliğe doğru gũlũ adımlar attığı belirtilmiş ve bunun yanında edebiyattaki eksik noktalara dikkat çekilmiştir.

Kırgız yazarlarının ve sanatçılarının kaliteli eserleri SSCB ũlkelerinde ve uluslararası alanda tanınmaya başlamıştır. Cengiz Aytmatov “Toolordun Cana Talaalardın Povestteri (Dağların ve Steplerin Őykũleri)” adlı eseri ile 1963'te Lenin ũdũlũne layık gōrũlmũřtũr. Onun “Camiyla (Cemile)”, “Kızıl Cooluk Calcalım (Selvi Boylum Al Yazmalım)”, “Boto Kōz (Gũzel Gōz)”, “Birini Mugalim (İlk Őđretmen)” adlı eserleri Tũrkiye Tũrkesine ve birçok yabancı dile çevrilmiştir. Cengiz Aytmatov ile birlikte birçok Kırgız edebiyatçı da başka ũlkelerde tanınmaya başlamıştır.

Bũyũk halk Őairleri Toktogul ve Togolok Moldo'nun 100. doğum yılları Kırgız edebiyatının gelişmesini gōstermek ve başka milletlerin yazarları, tercũmanları, bestecileri, ressamaları ile ilişki kurmak için iyi bir neden olmuştur. Toktogul'un “Kanday Ayal Tuudu Eken Lenindey Uulu (Nasıl Bir Kadın Doğurdu Lenin Gibi Oğulu)” adlı Őiiri SSCB'nin bũtũn dillerine çevrilmiş ve kitap olarak basılmıştır. 1963'te “Dosttuk ũnũ (Dostluk Sesi)” adlı derleme kitabı Kırgız halkı ile Rus halkının yakınlaştığını gōstermek amacıyla Kırgız yazarlarının dostluk temalı eserlerinden oluşturularak yayımlanmıştır. Rus edebiyatının Kırgızistan'daki n gũnlũđũne armağan olarak “Orus Meykini (Rus Tarlası)” adlı antoloji yayımlanmıştır. Bu eserde 60 civarında Rus yazarının Kırgızcaya çevrilmiş eserleri toplanmıştır. Bu yıllarda Tũrkmenistan'ın, Tacikistan'ın yazarları Kırgızistan'da bulunmuş, Kırgız yazarlar da oralara giderek edebî toplantılara katılmışlardır. Sovyet Edebiyatı içerisinde eviri meseleleriyle ilgili birçok toplantı yapılmıştır. Bu toplantılar halklar arasındaki dostluğun, edebî ve medeni ilişkilerin gũlenmesini sağlamıştır. SSCB sanatçılarının Kırgızistan'a gelip Kırgız halkı, sanatçıları ve edebiyatılarıyla fikir alışverişinde

bulunması ve deneyimlerini aktarması Kırgız edebiyatının gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Kırgız Edebiyatı 60'lı yıllarda yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu noktada Kırgız edebiyatı eserlerinde hayatın analitik şekilde anlatılmasının ağırlığı, genç yazarların kendilerini geliştirmek için çalışmaları ve Cengiz Aytmatov'un estetik tecrübesine yönelme çabaları etkili olmuştur. Bu dönemde kitap çevirileri büyük rağbet görmüştür. Edebiyat eleştirisi yaygınlaşmaya başlamış; birçok gazete ve dergide incelemeler ve tartışmalar yayımlanmıştır. Eleştiri konusu edebiyata yeni bir soluk getirmiştir.

1960-1980 yılları arasında edebiyata olumsuz etki eden durumlar da olmuştur. Birçok yazar ve birçok eser üzerinde sansür uygulanmıştır. Pek çok eser yeniden gözden geçirilmiştir. Eserlerde rejime ters düşen bölümler kaldırılmış veya ideolojiye uygun biçimde değiştirilmiştir (Artıkbayev, 2004'ten akt. Dıykanbayeva, 2013: 288-294).

3. 1. KIRGIZ DESTANLARI

Destan kelimesi dilimize Farsçada “Efsane ve mesel ve hikayet-i güzeşteğân” anlamında kullanılan “dastan” kelimesinden ses ve anlam değişikliği ile girmiştir. İlk defa ne zaman kullanıldığını tespit etmek mümkün olmamakla birlikte İslamiyet'in kabulünden sonra kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir.

Bu kelime Azerbaycan Türkçesinde “dastan”, Başkurt Türkçesinde “dastan, epos”, Kazak Türkçesinde “dastan”, Özbek Türkçesinde “dastan”, Kazan Türkçesinde “dastan, epos”, Türkmen Türkçesinde “epos-destan”, Uygur Türkçesinde “rivâyât, dastan” olarak yer almaktadır. Ancak asırlardan beri kahramanlık destanına Kazak-Kırgızlarda “comak” veya “cır”, Yakutlarda “olongho” denildiğini; Kuman, Kırım ve Çağatay edebî dillerinde “hikâye, kıssa, destan, eski söz” anlamlarına gelen “irtegi-ertegi” kelimesinin varlığını bilmekteyiz. “Destan” kelimesi, Anadolu'da olduğu gibi Anadolu dışındaki Türk boyları arasında da İslamiyet'in etkisiyle kullanılmaya başlanmıştır (Yıldız, 2017: 3-4).

Destan kelimesi, Güncel Türkçe Sözlük'te “tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir, epepe.” şeklinde geçmektedir. Manas, Şehname, İlyada, Kalevala birer destan örneğidir.

Destan, bir milletin eski zamanlarda başından geçen büyük olayların halk dilinde edebî bir şekil almasıdır. Bir milletin henüz yazısı yokken yaptığı büyük savaşlar, bu savaşlarda ün alan kahramanlar bütün milletçe tanınırdı. Sonra bunlar nesilden nesile

aktarıla aktarıla birtakım eklentiler de alarak büyür. İçine şiir ve hayal unsurları da karışır. Birkaç nesil sonra artık destan bütün milletin malı olur. Böylece teşekkül eden ve asırlar geçtikçe az çok değişikliklere uğrayan destan, günün birinde, yazının icat veya kabulünden sonra yazılır ve değişmez bir hâl alır. Fakat destanlar uğradığı bütün değişimlere rağmen teşekkül ettiği zamanın genel özelliğini taşır.

Destanlar nesilden nesile anlatıla anlatıla zaman geçtikçe bazen o milletin ilerideki isteklerine, ülküsüne ait unsurlarla da süslenir. Böylelikle edebî değeri yükselen destan, adeta birçok neslin ortak edebî eseri hâlini alır (Atsız, 2015: 30).

Destanlar, bir milletin bütün varlığını; üzüntülerini, kederlerini, sevinç ve coşkularını kısacası heyecanlarını harekete geçiren bütün duygu ve düşünce yapısını oluşturan zenginlik hazineleridir. Milletlerin millet olma yolundaki çabalarından izler taşır ve bu çabaların hatıraları ile geçmişle gelecek arasındaki zamanı canlı ve taze tutar. Destanlar; bir çekirdek gibidir; dallanıp budaklanması, çiçek ve yaprak açması, ürünlerini tazeleme imkânı bulması gibi çekirdeğe has süreklilik ve enerji kaynağı olma durumu destanlarda da vardır. Bu bakımdan destanlar, milletlerin geçmişlerindeki diri ve canlı emellerin belirli ülküler çerçevesinde geleceğe aktarılmasında birinci derecede öneme sahip olan sözlü veya yazılı belgelerdir.

Destanlarda bir milleti millet yapan bütün unsurları bulma, çağdaşları arasında beliren özellikleri görme ve medeniyet çizgilerini kesin olarak ayırma imkânları bulunabildiği gibi o çağın her zaman görülen kültür alışverişlerini, bu alışverişin sınırlarını, üstünlük veya etkileme sahalarını da tespit etme imkânı vardır. Bu bakımdan destanlar, milletlerin birinci sırada düşünülen kaynaklarıdır. Millî destanlara sahip olmayan milletlerin tarih zenginliği de kısırdır. Medeniyet tarihinde çok zor yer alabilirler veya kendilerine yeni bir tarih yaratır gibi destanlar uydurmak zorunda kalırlar (Sepetçioğlu, 1998: 7).

Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik kimlik kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı ürünlerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim ürünler, zaman ve mekân içinde toplumun iradesini elinde tutan “kahraman-bilge” şahsiyetlerin efsanevi ve gerçek hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir. Tarihe bağlı olmakla beraber tarih sayılmayan, ozanların kopuzlarla birlikte terennüm ettiği, toplumun ortak görüşü ile ülkülerini aksettiren bu eserlerin teşekkülü için bir yaratma

zemini ile savaş, din değiştirme, g, kuraklık vb. gibi büyük olayların millet vicdanında birtakım sarsıntılara sebep olması gerekir (Elçin, 2004: 72).

Destan kelimesinin tanımlarına baktığımızda ortak bir kavram olarak “lk” ifadesi göze çarpılmaktadır. Bu lk; halkın içinde beslediği yoğun duyguların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Destan kahramanları halkın isteklerine göre bir lk üzerine iş yapmaktadır ve olaylar halkın ülküsüne göre gelişmektedir. Bu işlerin sonucunda halkın geçmişe ve geleceğe ait bir ortaklığı meydana gelmektedir. Destanlar, toplumların mill hafızası, kültürel mirası, gelecekte de yol göstericisi olmaktadır.

Tarihte iki bin yıllık bir geçmişe sahip olan Kırgızların edebî mirası sayılan Manas Destanı ve diğer destanları 19. asır sonları ile 20. asır başlarına rastlayan zamanlarda derlenmeye ve yazıya geçirilmeye başlanmıştır. Kırgız destanlarını içerik ve şekil olarak birçok gruba ayırmak mümkündür. Başlangıçta büyüklük ölüsüne dayanarak bir sınıflandırma yapılmış; buna göre Kırgız destanları iki gruba ayrılmıştır:

1. Büyük destanlar (oņ opostor): “Manas, Semetey, Seytek” destanlarına bu grupta yer verilmiştir.

2. Kk destanlar (Kence opostor): Manas, Semetey, Seytek destanlarının dışında kalan destanlar bu gruba dâhil edilmiştir.

Genellikle Kırgız destanları diğer Türk boyları ve başka toplumların destanlarından biçim ve içerik bakımından farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak; biçim ve içerik açısından yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak yapılmış sınıflandırmalar da vardır:

1. Arkaik Kahramanlık Destanları (Arkaik-Baatırdık Comoktor): Er Tştk, Kocacaş, Kara-Kkl Destanı, Boston, Coodarbeşim vb. destanlar,

2. Tarihi Kahramanlık Destanları: Canış-Bayış, Kurmanbek, Er Tabıldı, Seyitbek, Toltoy, Bağış vb. destanlar,

3. Tarihi Destanlar (Tarihiy-Baatırdık Comoktor): Mendirman, Narıkbay, şırdakbek, Caņıl-Mırza vb. destanlar,

4. Lirik-Romantik Destanlar (Liro-Romantikalık Comoktor): Olcobay menen Kişimcan, Sarinci-Bky, Glgaaki, Kzşaa, Zıypırım Suluu, Ak Mor vb. destanlar,

5. Din-Sosyal Konulu Destanlar (Diniy, Sotsiyaldık-Turmuştuk Comoktor): Kız Darıyka, Kedeykan, Muņduk, Zarlık vb. destanlar (Yalçiner, 2008: 110).

Çalıştığımız eser, bu değerlendirmelere gore “Küçük Destanlar (Kence Opostor)” grubunun “Arkaik Kahramanlık Destanları (Arkaik-Baatırdık Comoktor)” sınıfına ait olan Coodarbeşim Destanı’nın Abdıkerim Asan tarafından anlatılan varyantıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDIKERİM ASAN VE COODARBEŞİM DESTANI

1. ABDIKERİM ASAN

1.1. HAYATI²

Yaptığımız araştırmalara rağmen Abdikerim Asan hakkında detaylı bilgilere ne yazık ki ulaşamadık. Abdikerim Asan'a ait elde edebildiğimiz tek bilgi; destancının Çin (Doğu Türkistan) Kırgızlarından olduğudur (Kırbaşev, 1997: 10). Bu bilginin dışında destancının hangi yılda ve nerede doğduğunu, şu anda hayatta olup olmadığını bilmiyoruz. Ayrıca incelediğimiz Coodarbeşim Destanı'nın bu varyantı haricinde herhangi bir edebî eseri olup olmadığı hakkında bir bilgiye sahip olmadığımız için diğer konulara değinmeyeceğiz.

2. COODARBEŞİM DESTANI

Coodarbeşim Destanı, Kırgız destanları içerisinde “küçük destanlar (kence opostor)” içerisinde yer alır. Bu destan, Kırgızların köklü geçmişini, yaşam tarzlarını, gelenek göreneklerini, kahramanlıklarını gözler önüne sermektedir. Destanda, gerçek hayatta yaşanabilecek olayların yanı sıra olağanüstü olaylara da şahit olmaktadır. Günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz varlıkların yanında mitolojik varlıklar da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Coodarbeşim Destanı üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda Cıldız Alimova tarafından bir yüksek lisans tezi, bir kitap ve bir makale yayımlandığını görmekteyiz. Ayrıca Meder Saliyev tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Coodarbeşim Destanı, her ne kadar Er Töştük Destanı'nın devamı olsa da bu destan üzerinde Er Töştük Destanı kadar çalışma yapılmamıştır. Bunun sebebi Er Töştük'ün varyantlarında Coodarbeşim'den söz edilmemesi olabilir. Coodarbeşim Destanı'nın tüm varyantlarında yaşanan Er Töştük'ün Coodarbeşim adlı bir oğlu olduğundan bahsedilmektedir. Genellikle Er Töştük'le ilgili yapılan çalışmalarda Er Töştük'ün peri kızı Aysalkın'dan Bokmurun adlı bir oğlu olduğundan söz edilmektedir (Alimova, 2017: 22).

---

² Abdikerim Asan hakkındaki bilgi, destanın orijinal basımından alınmıştır (Kırbaşev, 1997).

Coodarbeşim Destanı, Er Töştük Destanı'nın ikinci halkasını oluşturur. Kırgızların önemli destanlarından biri olarak halk arasında hem masal (cöö comok) hem destan şeklinde söylenegelmiştir. Coodarbeşim Destanı ancak 1940'lı yıllardan sonra derlenmeye başlanmıştır. Bugün Coodarbeşim Destanı'nın üç varyantı vardır ve bu üç varyant 1997'de El Edebiyatı Serisi'nin 3. cildinde yayımlanarak tanıtılmıştır. İki varyant (Oruzbay Urmambatov'un ve Abdikerim Asan'ın varyantı) manzum, diğeri (Kalça Surançiyev'in varyantı) nesir ağırlıklı nazım-nesir karışık şekildedir.

Destanı ilk kez, Manas'tan başlayarak birçok destanı derleyen İbrayım Abdrahmanov, Kalça Surançiyev'den 1940'ta Er Töştük Destanı ile birlikte derlemiştir. Fakat Kalça Surançiyev'in destanı kimden öğrendiği ya da kimden duyduğu ile ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir. Bir sonraki varyantı Oruzbay Urmambetov, 1963'te yazıp El Yazmalar Arşivine teslim etmiştir. Saparbak Zakirov, Oruzbay Urmambetov'un destanı Taştak köyünden Namazbek ve Kara-Döbö köyünden Apsatar adlı kişilerden duyduğunu ve destanın ilk hâlinin Kalça Surançiyev'in varyantı gibi nesir ağırlıklı nazım-nesir karışık şekilde olduğunu belirtmiştir. Bu varyant, diğer varyantlardan hatta Kırgızların "kence epos" diye sınıflandırdıkları destanlardan bir hayli büyüktür. Üçüncü varyant ise Doğu Türkistan'daki Kırgızlardan olan Abdikerim Asan'a aittir. Bu varyant önce 1988'de Urumçi'de yayımlanmıştır. Fakat destanın ne zaman derlendiğiyle ilgili bir bilgi yoktur (Alimova, 2017: 15).

2.1. ESERİN ÖZETİ

Kaşgar'ın arka tarafında, Kebez-Too'da yaşamakta olan Kıpçakların başbuğu Er Töştük bir gün rüyasında altın boynuzlu Ak Arkar'ı görür. Yataktan kalktığında da rüyasının gerçek olduğunu, Ak Arkar'ın karşıda dolaştığını görür. Hem Arkar'ın güzel olması sebebiyle hem de Nurhan'ın Arkar'ı vuran kişiye kızını verecek olması sebebiyle halkını sabah erkenden otağına toplar. Onlardan, Ak Arkar'ı avlamalarını ve onun altın boynuzunu kendisine getirmelerini ister. Arkar'ı vurup altın boynuzu getirene de hanlığını teslim edeceğini söyler. Fakat halkı korku içindedir ve bir kişi bile bu işe yanaşmamaktadır. Er Töştük halkına hiddetle haykırdığı sırada Coodarbeşim bu işi yapmak istediğini babasına söyler. Bu görevi yerine getirememesi hâlinde başının kesilmesine razı olur. Babasının ve halkının dualarıyla Coodarbeşim yola çıkar.

Coodarbeşim, eğer ölürse onu yedi yıl karnında taşıyan annesinin çok üzüleceğini düşünerek Arkar'ın peşine düşer. Yolda Arkar ile karşılaşır. Tam Arkar'ı

vuracağı esnada ayağı kayar, sesi duyan Arkar dumanın içine karışarak ortadan kaybolur. Coodarbeşim bu işte başarısız olur. Bunun üzerine Coodarbeşim'in başı kesilecekken halkın feryadı ve vezirin tavsiyesiyle Er Töştük sakinleşir. Coodarbeşim, Arkar'ı vurmak için tekrar yola çıkar. Yolda annesi Kenceke ile karşılaşır. Kenceke ona öğütler verir. Coodarbeşim'e dedesi Oruskan'ın yanına gitmesini onun Kılıkara isimli atını almasını söyler. Coodarbeşim annesinin tavsiyelerine uyararak dedesinin yanına gider. Kılıkara'yı alarak yola çıkar. Kılıkara adeta uçarak gitmektedir. Bu şekilde giderken karşılarına Boronbay isimli dev çıkar. Boronbay, bulunduğu yeri korumaktadır. Coodarbeşim'i küçümser. Dövüşmeye başlarlar, bu kapışma günlerce sürer. Aynı zamanda atları da kapışmaktadır. Kılıkara önce Boronbay'ın atını mağlup eder, sonra da ölmek üzere olan Coodarbeşim'e yardım eder. Coodarbeşim, Kılıkara'nın da yardımıyla Boronbay'ı öldürür.

Kılıkara konuşmaya başlayarak Coodarbeşim'e tavsiyeler verir, ona yol gösterir. Daha sonra Mulcuke adlı devi öldürmek için yola devam ederler. Mulcuke'yi kızlarla eğlendiği esnada bulurlar. Coodarbeşim, Mulcuke'yi dışarı çağırır ve onu öldürür. Halk, Mulcuke'nin evlenmek istediği Turna adlı kızla Coodarbeşim'i evlendirir. Turna ile birlikte Arkar'ın peşine düşerler. Epey yol gittikten sonra Kılıkara Coodarbeşim'e Arkar'ın olduğu yeri işaret eder. Fakat Coodarbeşim bunu fark etmez. Kılıkara'yı bir yere bağlayarak ilerler. Coodarbeşim, bir vadide Arkar'ı görür. Ona ok attığı sırada kopan fırtına ve sağanakla birlikte gökyüzüne yükselir. Nurhan, perilerine buyruk vererek onu yanına getirtmiştir. Coodarbeşim'e kim olduğunu, ne için buralara geldiğini sorar. Coodarbeşim de Arkar'ı vurmak için geldiğini söyler. Nurhan, Arkar'ı vuracak kişiye kızını vermeyi vadettiği için Coodarbeşim'i sınamak ister. Ona Ak Döo (Dev) isimli devi öldürmesini söyler. Nurhan'ın asıl niyeti Coodarbeşim'i Ak Döo'ye öldürtmektir. Nurhan, Coodarbeşim'e silahını ve Tay Kaşka isimli atını verir. Tay Kaşka çok huysuz bir attır, herkesi öldürmektedir. Coodarbeşim'i uçurarak götürür, Coodarbeşim de ona kamçı vurur. Böylece Coodarbeşim ve Tay Kaşka dövüşmeye başlar, bu kapışma üç gün sürer. Sonunda Tay Kaşka Coodarbeşim'e boyun eğer. Ona Nurhan'ın asıl amacını ve Ak Döo'yü öldürmek için ne yapması gerektiğini anlatır. Ak Döo'nün, daha önce öldürdüğü Mulcuke ve Boronbay'ın kardeşi olduğunu söyler. Coodarbeşim Ak Döo'yü kolayca öldürür ve başını Nurhan'ın önüne atar. Nurhan duruma bir yandan üzülür, bir yandan da çok şaşırır. Coodarbeşim'den Sarı Döo, Kök Döo ve Şadık (Şadı Döo)'ü de öldürmesini ister. Coodarbeşim bunları da kolayca

öldürür. Fakat Nurhan bunları da uygun bulmaz. Coodarbeşim'den son olarak bu altı devin kardeşi ve içlerinde en güçlülere olan Kara Döö'yü öldürmesini ister.

Coodarbeşim, Kara Döö'den hiç çekinmeden yoldaşı Tay Kaşka ile yola çıkar. Kara Döö, doymak bilmeyen bir canavardır. Coodarbeşim karşısında durduğunda Kara Döö'nün dizi hizasına gelmektedir. Kara Döö, Coodarbeşim'i görünce kahkaha atmaya başlar. Altı ağabeyini Coodarbeşim'in öldürdüğünü bilmektedir. Onların intikamını alacağını söyler. Coodarbeşim de Kara Döö'yü ölen ağabeylerinin yanına göndereceğini söyleyerek restleşirler. İki kişi kapışmaya başlarlar. Bu kapışma beş gün sürer ve yenişemezler. Kavgaya bir ara verip önce yemek yerler. Karnı doyan Kara Döö uyumaya başlar. Bunu gören Coodarbeşim de Tay Kaşka'yı otlaması için bırakarak uyumaya gider. Coodarbeşim'in rüyasına Er Bakay girer. Er Bakay ona, Kara Döö'nün Nurhan tarafından sihirli güçlerle donatıldığını, kılıç işlemez olduğunu söyler. Kara Döö'nün yalnızca kendi sandığında bulunan "Ak Şamşar (hançer)" ile soluk borusuna vurularak öldürülebileceğini söyler. Coodarbeşim sabah sevinçle uyanır ve Ak Şamşar'ı Kara Döö'nün sandığından çıkarır. Bu sırada Ak Şamşar'dan ses ve ışık çıkar. Bunu duyan Kara Döö Coodarbeşim'i durdurmak için gelir. Tam elinden tuttuğu esnada Coodarbeşim bir hareketle Kara Döö'yü ikiye böler. Coodarbeşim şükür namazını kılarak Allah'a dua eder. Oyalanmadan Nurhan'ın yanına gider. Nurhan, devlerin öldüğünü görünce gücü kesilir. Fakat sözünde durarak kızı Nurperi'yi Coodarbeşim'e verir. Kırgızların âdetlerine göre düğünleri yapılır. Düğünde birçok geleneksel oyunlar oynanır. Her yerden dansçılar, ozanlar, destancılar, kopuzcular toplanıp Coodarbeşim ve Nurperi'nin düğününde eğlence yaparlar. Düğün bittikten sonra Nurperi, Coodarbeşim'e Kılkara'yı bir yerde bıraktığını ve onu bıraktığı yerden alması gerektiğini söyler. Nurperi ve Coodarbeşim ilk önce Kılkara'yı alıp oradan da Coodarbeşim'in memleketine gitmeyi düşünürler. Bunu hisseden Nurhan, karısını da alarak onların yanına gelir. Nurperi, kız çocuklarının anne babaya bir emanet olduğunu, Allah'ın kızları bu şekilde yaratıldığını ve Coodarbeşim'in memleketine gitmek istediğini babasına münasip bir dille anlatır. Babası da onların yanına bir tanesi at uşağı olsun bir tanesi de ev işlerini görsün diye iki tane köle verir.

Coodarbeşim, Nurperi, ve iki köle Kebez-Too'ya gitmek üzere yola çıkarlar. Yolda ölmek üzere olan Kılkara'yı bulurlar. Kılkara'nın tedavisini yaparak onu iyileştirir. Daha sonra Turna'yı da yanlarına alarak hep birlikte yola devam ederler. Nurperi ve Turna âdeti birbiriyle yarışır gibi şarkı söylerler. Onların güzelliklerinden

etkilenen köleler Coodarbeşim'e bir oyun oynarlar. İçlerinden birisi karagat (frenk üzümü) yiyerek hasta numarası yapar. Diğer köle de Coodarbeşim'e bu hastalığın şifasının Kızıl Ayak'taki kızıl kum olduğunu söyler. Amaçları, Coodarbeşim'i Kızıl Ayak'ta bulunan cadıya yedirmek ve sonra da kızları kendilerine cariye olarak almaktır. Coodarbeşim, Kalkara ile birlikte Kızıl Ayak'a doğru yola çıkar. Burada bulunan cadı gelen herkesi yemektir. Coodarbeşim günlerce gidip Kızıl Ayak'a ulaşır. Burada bulunan cadı ile karşılaşır. Cadı, Coodarbeşim'e kim olduğunu, buraya neden geldiğini sorar. Coodarbeşim de Er Töştük'ün oğlu olduğunu, adının Coodarbeşim olduğunu, bir kölenin hayatını kurtarmak için geldiğini söyler ve başından geçenleri anlatır. Cadı da duyduklarına inanamaz. Oruskan'ın kızı, Kenceke'nin kardeşi olduğunu söyler. Cadı, Coodarbeşim'in teyzesidir. Babasının bedduasını alarak cadı olduğunu ve Kızıl Ayak'a sürüldüğünü anlatır. Coodarbeşim'e de kumdan alması için izin verir. Tüm bunlar yaşanırken köleler de maksatlarını kızlara anlatmışlardır. Kızlar da kurnazlık yapıp kölelere oyun oynarlar. Önce köleleri birbirine düşürürler; kölenin birini diğerine öldürtürler. Sonra diğer köleyi de kendileri öldürür. Coodarbeşim geldiğinde olayı anlatırlar.

Ertesi gün Coodarbeşim, Nurperi ve Turna yola çıkarlar, Kebez-Too'ya sağ salim varırlar. Başlarından geçen olayları Er Töştük'e anlatırlar. Er Töştük de ihtişamlı bir toy düzenleyerek hanlığını oğlu Coodarbeşim'e bırakır. O da en iyi şekilde halkını yönetir. Coodarbeşim'e karşılık veren çıkmaz, ona düşmanlık besleyenler ise iflah olmaz. Destanın sonunda Coodarbeşim'in Nurperi'den Koyon Alp isminde bir oğlu olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERİN SÖZ VARLIĞININ İNCELENMESİ

1. ESERİN SÖZ VARLIĞI

Çalışmamızda incelenen kelimeler, tür bakımından isimler ve fiiller olarak iki başlık altında incelenmiştir. Bağlaç, edat, özel isim, ünlem, zamir gibi dilbilgisel anlamlı ögeler incelenmemiştir.

1.1. İSİMLER

Korkmaz (1992: 88), isimleri şu şekilde tanımlamaktadır: “*Canlı ve cansız varlıklara, çeşitli soyut ve somut kavramlara ad olan kelime türü.*”

Alan (2019: 13-39), isimleri sözcük yapısında, söz öbeği yapısında ve tümce yapısında olmak üzere üçe ayırmıştır. Çalışmamızda, sözcük yapısında ve söz öbeği yapısında olan isimler incelenmiştir. İncelenen ögeler sıklık sayıları çoktan aza olacak şekilde sıralanmıştır. Sıklık sayıları aynı olan ögeler alfabetik olarak sıralanmıştır.

1.1.1. Sözcük Yapısındaki İsimler

Sözcük yapısındaki isimler, tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.1.1.1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler

Tek anlamlı sözcük yapısındaki isimler en fazla 54, en az 1 kere tekrarlanmıştır. Bu ögelerin sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: arkar (54), baatır (43), kol (34), baarı / barı (32), bar (30), eki (27), kul (26), köz (23), üy (23), döo (22), söz (22), başka (19), altın (18), kişi (18), coo (17), eköo (17), ene (17), han (17), neçen (17), soñ (17), moyun (15), talaa (13), abdan / abıdan (13), altı (13), toy (13), balban (12), cumuş (12), suu (12), arañ (11), cılkı (11), kan (11), kum (11), ordu (11), tay (11), tayata (11), baykuş (10), çal (10), emes (10), kapır (10), alıs (9), atake (9), büt (9), kez (9), kılıç (9), ün (9), anan (8), ayal (8), gana (8), öpkö (8), too (8), tulpar (8), tügül (8), abışka (7), adam (7), arbak (7), aska (7), elçi (7), emne (7), kabar (7), kalıñ (7), kayta (7), kırk (7), ok (7), sendey (7), şamşar (7), tört (7), vazir (7), aman (6), ar (6), asman (6), azap (6), beş (6), birden (6), bütkön (6), cakşıláp (6), ceti (6), cıl (6), cumarbak (6),

duşman (6), kağılayın (6), kaar (6), kayra (6), kızıl (6), kulak (6), namıs / namız (6), oşentip (6), ölüm (6), ötü (6), peri (6), tañ (6), üç (6), acal (5), beşim (5), but (5), buyruk (5), bugün (5), celmoğuz (5), cıldız (5), cöö (5), çoçko (5), çöl (5), çöp (5), darı (5), döbö (5), karğa (5), kıyla (5), kiyim (5), mal (5), našta (5), sıykır (5), sür (5), tör (5), üstü (5), adır (4), arğa (4), artık (4), atak (4), azır (4), baatırdık / baatırlık (4), bata (4), bayatan (4), bekem (4), beykünöö (4), birtke / birtike (4), bolcol (4), cakşı (4), caşar (4), cebe (4), ceen (4), cılcıçı (4), çırak (4), dalay (4), dooş (4), düynö / dünüyö (4), eneke (4), erte (4), handık (4), kalayık (4), kalp (4), kam (4), kamçı (4), kapçığay (4), kay (4), kayran (4), kurcun (4), murdu (4), muun (4), otuz (4), oñ (4), salt (4), takır (4), taman (4), tizgin (4), tüş (4), uruksat (4), uşunday (4), uul (4), uyku (4), zoo (4), açık (3), adat (3), ak baran / akbarañ (3), akılman (3), amal (3), aram (3), arman (3), atayın (3), ataylap (3), ayğay (3), aylanayın (3), aytiluu (3), azıraak (3), baldar (3), barman (3), berki (3), beter (3), bilek (3), boroon (3), böödö (3), buta (3), buudan (3), caa (3), calpı (3), cambı (3), canaşa (3), cara (3), carlık (3), celdet (3), colooçu (3), comok (3), çın (3), dayar (3), degele / tegeele / tegele (3), dene (3), doñuz (3), een (3), ep (3), epçildik (3), et (3), kalk (3), kalpak (3), kantip (3), karğış (3), karoolçu (3), kekirtek (3), kelin (3), korğon (3), kör (3), kurğur (3), külük (3), mamınday (3), marça (3), may (3), meş (3), mol (3), murun (3), ne (3), nur (3), olco (3), öcör (3), salam (3), şamal (3), şondo (3), tegi (3), ter (3), toluk (3), torğoy (3), turuk (3), tuş (3), tün (3), uluk (3), uluu (3), urğaaçı (3), uşintip (3), uşundan (3), uşundayça (3), uz (3), aba (2), abake (2), abal (2), acız (2), açuu (2), adeptüü (2), ağa (2), akır (2), akırı (2), almaday (2), altımış (2), ant (2), añ (2), añğıça (2), añğıçaktı (2), arbın (2), argımak (2), arnaluu (2), asta (2), aş (2), aşkan (2), aşuu (2), attı (2), ayabay (2), aybat (2), ayğır (2), baçım (2), baktı (2), bark (2), baştan (2), bat (2), bayağı (2), bayatankı (2), bayge (2), baykoosuz (2), bee (2), beybak (2), beykut (2), bıçak (2), böyrök (2), buçkak (2), bukaça (2), bulut (2), bürgödöy (2), caka (2), cakın (2), canağı (2), candar (2), canıbar (2), cañcal (2), cañı (2), cañkı (2), capan (2), capcalğız / capacalğız (2), cardam (2), carık (2), caştık (2), caybarakat (2), cin (2), comokçu (2), corgo (2), cubay (2), cügön (2), cün (2), çalış (2), çama (2), çerüü (2), çıçkan (2), çımçıktay (2), çınar (2), darman (2), daroo (2), dart (2), dil (2), ebep (2), eç (2), ee (2), eer (2), eles (2), emgek (2), eñ (2), erdi / eerdi (2), erkinçe (2), ertesi (2), esen (2), kadimkidey (2), kakır (2), kalba (2), kanat (2), karılık (2), karluu (2), karta (2), katıluu (2), kayberen (2), kaysı (2), kaytadan (2), kekse (2), kem (2), kence (2), keñeş (2), kerek (2), kıbıla (2), kılım (2), kımız (2), kıya (2), koko (2), koşo (2), koyon (2), köçkülüü (2), kömürköy (2), köödön (2), kubat (2), kuu (2),

küçtüü (2), kündük (2), makluk (2), manca (2), mañdaykı (2), meykin (2), miltık (2), mintip / muntip (2), miñ (2), mürü (2), naadan (2), nasaat (2), oozduk (2), oroy (2), oybut (2), öñüt (2), öödö (2), padişa / baaşa (2), payda (2), sanaa (2), saya (2), sel (2), semiz (2), sıykırluu (2), söykö (2), suuday (2), sürö (2), şañ (2), şiber (2), şuntip (2), talaş (2), tamtik (2), taraza (2), tayene (2), temir (2), teñtuş (2), teskey (2), tırmak (2), tilek (2), tim (2), tirüü (2), toguz (2), tokum (2), törkün (2), töşök (2), tumşuk (2), ukmuştuu (2), ubal (2), ulam (2), uurt (2), uy (2), üçöö (2), aalam (1), abiyir (1), aç (1), açka (1), akçalık (1), adaa (1), adal (1), adamzat (1), adamzattay (1), adırday (1), ake (1), akılçım (1), akılsız (1), akırın (1), akkalpakçan (1), akkuu (1), akkuularday (1), aksakal (1), akta (1), alaçıktay (1), albarstı (1), alçı (1), aldıñkı (1), aldirğan (1), alğan (1), ali (1), aligiçe (1), alik (1), alman (1), alptık (1), alsız (1), altoo (1), amanat (1), amançılık (1), ança (1), ançekim (1), andesiñ (1), añgeme (1), añkooluk (1), apa (1), apı (1), appak (1), apta (1), aramdık (1), arda (1), ardaktuu (1), arğın (1), arı (1), arık (1), arış (1), aristan (1), aristanday (1), arka (1), arkan (1), arkı (1), armanduu (1), armansız (1), arsız (1), arkta (1), arzan (1), asa (1), astırtan (1), atasıday (1), attay (1), ayağında (1), aybaalı (1), aybalta (1), ayım (1), ayına (1), ayköl (1), aylap (1), aylık (1), aynek (1), aynektey (1), ayuuday (1), aza (1), azaptuu (1), azık (1), azırtan (1), azuu (1), baar (1), babaalap (1), baçağar (1), baçımıraak (1), badana (1), bak (1), bakaloor (1), bakça (1), baktıluu (1), balaa (1), balaça (1), baladay (1), balalık (1), baltır (1), baraan (1), baraanduu (1), baral (1), barı (1), bas (1), basış (1), başpa (1), baştuu (1), batış (1), batkalaş (1), bayağıday (1), baylaluu (1), baysalduu (1), beden (1), bekerçe (1), belgi (1), belgilüü (1), belgisiz (1), beri (1), beşinçi (1), betege (1), beycay (1), beygam (1), beyit (1), bez (1), bıktalap (1), bış (1), bıştı (1), bilektey (1), birdey (1), birge (1), biriniki (1), birtike (1), biyçi (1), biyiktik (1), bok (1), boloçok (1), booz (1), boroşo (1), boş (1), boydon (1), boz (1), bozodoy (1), böksö (1), böz (1), buka (1), bukaday (1), bukara (1), bulak (1), bulbul (1), bulbulday (1), buttu (1), buuraday (1), buuralarça (1), buursunday (1), buurul (1), бүtkül (1), caak (1), cabdıluu (1), cakında (1), cakır (1), cakşılık (1), cal (1), calın (1), camaat (1), camaş (1), camğırday (1), canbaş (1), capaa (1), capayı (1), capıs (1), carak (1), carañka (1), carçı (1), cargak (1), carım (1), carış (1), cark (1), carkın (1), carooker (1), cartı (1), caşoo (1), catındaş (1), caydarı (1), cayıt (1), cazı (1), cazıksız (1), ceke (1), celbegey (1), cem (1), ceñe (1), ceñil (1), ceñüüçü (1), cerlik (1), cetinçi (1), cetöö (1), cık (1), cılan (1), cılanday (1), cılma (1), cırgalduu (1), cigit (1), cilik (1), cokçuluk (1), colbors (1), coldoş (1), coon (1), cortuul (1), cölök (1), cöndüü (1), cönököy (1), cönsüz (1), cuğuş (1), cuksuz (1), culuk (1), cuma (1),

curtçuluk (1), cuuk (1), cüyöö (1), çabal (1), çabuu (1), çaç (1), çak (1), çala (1), çalka (1), çañ (1), çat (1), çatır (1), çay (1), çayıttay (1), çeçen (1), çeçendey (1), çeñgel (1), çep (1), çıbıktay (1), çıçkanday (1), çılbur (1), çımçık (1), çımın (1), çımırlık (1), çımış (1), çıncır (1), çındap (1), çınday (1), çını (1), çınığı (1), çıpalak (1), çır (1), çırpık (1), çıyır (1), çıyarak (1), çilde (1), çiykiley (1), çiyüü (1), çobur (1), çokoy (1), çoktoy (1), çomor (1), çoñduk (1), çorodoy (1), çoyun (1), çölköm (1), çöntök (1), çöptüü (1), çöyçök (1), çuu (1), çükö (1), çülük (1), çürpö (1), daakı (1), daakıluu (1), dabırt (1), dabış (1), dağı (1), dalayğaça (1), dalda (1), daldaa (1), dañaza (1), dañazaluu (1), dañğır (1), dayın (1), dayınduu (1), deş (1), döbödöy (1), döböt (1), döñ (1), döölöt (1), duba (1), durus (1), düñ (1), dür (1), ebelektey (1), eçen (1), edep (1), ege (1), egerde (1), ekçeme (1), elöösüz (1), em (1), emçi (1), emgeçe (1), emnelikten (1), eptüü (1), eren (1), erkek (1), erkekçe (1), erme (1), eski (1), eşik (1), ezelden (1), ıkım (1), ır (1), ırañ (1), ırçı (1), ırğay (1), ilme (1), iret (1), irmöö (1), it (1), iz (1), kaada (1), kaadaluu (1), kabak (1), kacarı (1), kacırday (1), kaçan (1), kaçandır (1), kadimki (1), kak (1), kaktoç (1), kalçıldak (1), kalet (1), kalğan (1), kalpaktuu (1), kaltırak (1), kamğaktay (1), kamır (1), kamsız (1), kanake (1), kanattuu (1), kancar (1), kançalık (1), kançıktay (1), kanduu (1), kaniş (1), kankor (1), kant (1), kapa (1), kapilet (1), kapka (1), kar (1), karağat (1), karağım (1), karal (1), karcilik (1), karğan (1), karıp (1), kariş (1), kariya (1), kark (1), karmaşuu (1), karmoo (1), kart (1), kartañ (1), kastık (1), kaşat (1), kaştaş (1), katar (1), katık (1), katkan (1), katkırık (1), kayberendey (1), kayer (1), kayğı (1), kayğıluu (1), kayğısız (1), kayın (1), kayırçı (1), kaynata (1), kaytuu (1), kazanbaktay (1), kazat (1), kazı (1), kazık (1), kazınak (1), kebez (1), keç (1), keçe (1), keçegi (1), keede (1), kelişken (1), kelme (1), kenedey (1), kenen (1), keñ (1), kerben (1), kereez (1), kerme (1), kesir (1), keşik (1), keşpir (1), keştedey (1), kıçkıl (1), kıldattık (1), kılık (1), kılka (1), kiraan (1), kirañ (1), kırçak (1), kırçınday (1), kırkuu (1), kırs (1), kıska (1), kış (1), kıyammat (1), kıylağaça (1), kıymıl (1), kıynoo (1), kızça (1), kızık (1), kızıtalak (1), kiçi (1), kiçik (1), kiçine (1), kilem (1), kimdik (1), kimi (1), kirpik (1), kişiçe (1), kiyin (1), koçkor (1), kohar (1), kokus (1), kokustan (1), koldoy (1), koltuk (1), komuzçu (1), konuş (1), koñuruk (1), kor (1), koruş (1), koş (1), koştuk (1), koy (1), koyondoy (1), köbük (1), köbüröök (1), kökbörü (1), kökül (1), kökürök (1), kömöç (1), köñül (1), köödök (1), köön (1), köröögön (1), körünöö (1), közdüü (1), kumduu (1), kunduz (1), kupuya (1), kursak (1), kurt (1), kurulay (1), kuş (1), kut (1), kutu (1), kuyun (1), kulpu (1), kül (1), kümöndüü (1), kümüş (1), küñçülük (1), küngöçö (1), küñgö (1), küñülük (1), küröñ (1), küü (1), lep (1), makmalday (1), makul (1), malaanday (1), mamalakça

(1), manat (1), marçaluu (1), mas (1), maskara (1), maşa (1), mayda (1), mazar (1), meder (1), mee (1), melcemdüü (1), mergen (1), merzent (1), meştey (1), mıktap (1), milk (1), mındayça (1), mışik (1), möñgü (1), möñgülüü (1), mört (1), muñduu (1), muzoodoy (1), müçö (1), müçöl (1), müşkül (1), namıyan (1), nan (1), napsi (1), nari (1), nark (1), nasil (1), naştalık (1), neet (1), nege (1), nike (1), nikelüü (1), nım (1), noopazday (1), nöökör (1), nöşör (1), obodo (1), obon (1), odono (1), okşoş (1), oktoy (1), olcoluu (1), oluttuu (1), on (1), ondon (1), oñoy (1), oor (1), opokşoş (1), orduna (1), orun (1), orunsuz (1), oşondon (1), otoo (1), ottuk (1), otun (1), oyun (1), oyuu (1), öcörlük (1), ögüz (1), öltürüüçü (1), ömür (1), ör (1), örgöö (1), ört (1), ötküsüz (1), özgö (1), paani (1), payğambar (1), pil (1), pir (1), saan (1), sabak (1), sabır (1), saka (1), sakal (1), sakanak (1), sakçı (1), salamat (1), salmoor (1), salttuu (1), sanat (1), sancıraçı (1), sandık (1), sañoor (1), sap (1), sapar (1), saray (1), sayma (1), sılıktap (1), sınık (1), sırtkı (1), siydik (1), sol (1), sokbilektey (1), sokuday (1), sonun (1), soo (1), sooğat (1), soot (1), soyduruş (1), suğat (1), surma (1), suusalık (1), suusun (1), süldör (1), sürdüü (1), süröttöy (1), süt (1), şağıl (1), şal (1), şam (1), şamday (1), şaş (1), şaşke (1), şattık (1), şayı (1), şer (1), şerik (1), şerine (1), şert (1), şıbağa (1), şıdır (1), şıyrak (1), şili (1), şiri (1), şondoy (1), şorduu (1), şu (1), şumduktuu (1), şunçalık (1), taala (1), taalay (1), tabış (1), tağdır (1), talpak (1), tam (1), tamak (1), tamçı (1), tamız (1), tanoo (1), tañış (1), tañkı (1), taramış (1), tarp (1), tars (1), tartip (1), tartiptüü (1), taruuça (1), tattuu (1), taypa (1), taz (1), tegiz (1), temene (1), tepeteñ (1), terdik (1), terek (1), terektey (1), teri (1), terme (1), tetir (1), tez (1), tezektey (1), tığız (1), tınç (1), tıñ (1), tırış (1), tiktene (1), tiş (1), tolkunduu (1), tolorsuk (1), ton (1), toodoy (1), toyluk (1), toyut (1), tögün (1), töö (1), törö (1), törtöö (1), töş (1), tul (1), tulañ (1), tumaktuu (1), tumar (1), tunarık (1), tuncur (1), tupatuura (1), turman (1), turmuş (1), tuşar (1), tuura (1), tülök (1), türdüü (1), türkün (1), tüşçülük (1), tüşköçö (1), tüyşük (1), tüyün (1), tüyünçök (1), tüzöñ (1), tüzük (1), ubak (1), ubaktık (1), ubaktap (1), uç (1), uçtuu (1), udul (1), uğuş (1), uğuluu (1), ukmuş (1), ulama (1), uları (1), urmattuu (1), urpak (1), uruk (1), uruu (1), uşunça (1), uşunda (1), ustukan (1), utur (1), uya (1), uyat (1), uzak (1), ülökö (1), ümüt (1), ümüttüü (1), üstüñkü (1), üylönüş (1), üyür (1), üzür (1), zaar (1), zalal (1), zar (1), zardap (1), zobon (1), zor (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı sözcük yapısındaki isimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler

Tekrar Sayıları	Kelime Sayıları	Sıklık Sayıları
10 ve üzeri	39	713
9	6	54
8	7	56
7	15	105
6	24	144
5	22	110
4	46	184
3	78	234
2	165	330
1	715	715
Toplam	1117	2645

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı sözcük yapısındaki 1117 isim, 2645 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf kelimelerin kaç kere tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan kelimelerin sayılarını, sağ taraf ise tekrarlanan kelimelerin sıklık sayılarının toplamını göstermektedir.

1.1.1.2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler

Sözcük yapısındaki çok anlamlı isimler en fazla 8, en az 2 anlamda kullanılmıştır. Bunlar anlamlarına ve sıklık sayılarına göre çoktan aza şu şekilde sıralanmıştır:

Sekiz anlamlı sözcük yapısındaki isim: bir (80).

Yedi anlamlı sözcük yapısındaki isim: baş (38).

Altı anlamlı sözcük yapısındaki isimler: cer (76), kün (41), can (28).

Beş anlamlı sözcük yapısındaki isimler: bala (140), col (40), calğız (39), art (24), tak (17), kara (7), kök (7), bek (6).

Dört anlamlı sözcük yapısındaki isimler: caş (64), kep (52), iş (38), cay (19), bel (12), köp (10), kanday (9), ara (6), iç (6), öz (6).

Üç anlamlı sözcük yapısındaki isimler: at (84), el (56), akıl (16), anık (13), çoñ (12), ay (9), dem (9), nak (9), ooz (8), andan (7), ayla (6), bet (6), karın / kardı (6), kıyın (6), tuyak (6), cön (5), etek (5), küç (5), küyöö (5), oy (5), tüz (5), calğan (4), kança (4), öñ (4), sın (4), taamay (4), boor (3), til (3).

İki anlamlı sözcük yapısındaki isimler: emi (48), ata (46), kız (39), aldı (27), çok (27), ak (25), er (24), kempir (22), müyüz (18), alp (15), mınday / munday (15), mında / munda (13), cak (13), oşondo (13), biröö (12), karaan (12), kim (12), kulun (12), suluu (12), tek (11), boy (10), curt (10), taş (10), al (9), neme (9), katuu (9), caman (8), katın (8), anda (7), cana (7), cürök (7), çunak (7), kakbaş (7), astı (6), ayban (6), tüp (6), tigi (6), ayıl (5), baybiçe (5), maal (5), şumduk (5), çeke (4), es (4), karool (4), mından (4), say (4), tamaşa (4), teñ (4), top (4), töbö (4), az (3), cat (3), cetik (3), çoku (3), kalaa (3), karı (3), kun (3), ordo (3), ot (3), önör (3), san (3), sebep (3), töp (3), tuuğan (3), tür (3), asıl (2), ayıp (2), bende (2), biyik (2), bülö (2), cel (2), cıluu (2), çet (2), dar (2), kandağay (2), kaptal (2), karuu (2), kat (2), kır (2), konok (2), kümön (2), orto (2), öküm (2), ökümdük (2), sak (2), sır (2), sırt (2), söök (2), tal (2), talap (2), tamır (2), tük (2), tütün (2).

Aşağıda eserde yer alan çok anlamlı sözcük yapısındaki isimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler

Farklı Anlam Sayıları	Kelime Sayıları	Sıklık Sayıları
8	1	80
7	1	38
6	3	145
5	7	280
4	10	222
3	28	309
2	93	705
Toplam	143	1779

Yukarıdaki tablo incelendiğinde çok anlamlı sözcük yapısındaki 143 farklı isim, 1779 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf isimlerin kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta taraf farklı anlamda kaç tane isim olduğunu, sağ taraf ise farklı anlamlarda kullanılan isimlerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.1.2. Söz Öbeği Yapısındaki İsimler

Söz öbeği yapısındaki isimler tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.1.2.1. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler

Tek anlamlı söz öbeği yapısındaki isimler en fazla 6, en az 1 kere tekrarlanmıştır. Bu ögelerin çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: birin biri (6), ar kim (3),

bir az (3), on eki (3), tokmok calduu (3), ak köñül (2), alda kança (2), ar cer (2), ar kança (2), ayla cok (2), azar tümön (2), bir ooz (2), birine biri (2), buta atım (2), çay kaynam (2), çoñ ene (2), eç nerse (2), eki ooz (2), erteñ menen (2), köz cetkis (2), oğo beter / oo beter (2), oşol kündön uşul kün (2), özünön özü (2), tokmok saldı (2), a degenge (1), aç kıykırık (1), ala tarp (1), alban türdüü (1), alda emne (1), alda kaday (1), ali da bolso (1), andan beri karata (1), andan körö (1), anday bolso (1), arkan boyu (1), aş bışım (1), at tokuru (1), ata curt (1), ata konuş (1), ay talaa (1), baş alaman (1), beş kayıp (1), bir başka (1), bir neme (1), bir ookum (1), bir tuuğan (1), birinen biri (1), boyğo cetken kız (1), boz bala (1), cay barakat (1), cay cayında (1), ceti ata (1), ceti cüz (1), cey koyuş (1), cön ele (1), cöö calañdap (1), cöö külük (1), eçki talduu (1), eç kaday (1), eç kim (1), eç kişi (1), eki cüz (1), emi ele (1), eñ ele (1), kalp ele (1), kan içme (1), kan içmelüü (1), kara can (1), kara cer (1), kara küç (1), kara mal (1), kara mürtöz (1), kara nöşör (1), karan kün (1), karan tün (1), karañğı kün (1), katarı menen (1), kaynatma kırma darı (1), kep tonu (1), kız başına (1), kızıl cayan (1), kızıl eek (1), kol cetkis (1), konok üy (1), koyon tebiş (1), kök buka (1), köz körünöö (1), közdü açım cumğuça (1), közü açık (1), közü tuyuk (1), küç küyöö (1), merziye ton (1), miñ bir (1), ne arğa (1), nike kayıp (1), on tört (1), op tartış (1), opol toodoy (1), oşondon beri (1), oşonu menen (1), ölüm tonu (1), öydö tümön (1), özün özü (1), sarı cığaç (1), sarı may (1), sezgenç oorular (1), sür kazı (1), şıp koyup (1), tay çabım (1), teñ ata (1), tım tartpastan (1), tolğon ay (1), tört tülük (1), tüş carı (1), tuugan ene (1), tuuğan kalaa (1), tuz kayıp (1), tüp kötörö (1), uzun keptin kıskası (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı söz öbeği yapısındaki isimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 3. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler

Tekrar Sayıları	Tek Anlamlı Söz Öbeği Sayıları	Sıklık Sayıları
6	1	6
3	4	12
2	19	38
1	95	95
Toplam	119	151

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı söz öbeği yapısındaki 119 farklı isim, 151 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf tek anlamlı söz öbeği yapısındaki isimlerin kaç kere tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane söz öbeği olduğunu, sol taraf ise tekrarlanan söz öbeklerinin sıklık sayılarını göstermektedir. Tabloda tekrar sayıları azaldıkça sıklık sayılarının arttığı göze çarpmaktadır.

1.1.2.2. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler

Çok anlamlı söz öbeği yapısındaki isimler en fazla 1 defa olmak üzere 2 sıklıkta kullanılmıştır. Bu söz öbeği şudur: kün batış (2).

Aşağıda eserde yer alan çok anlamlı söz öbeği yapısındaki isimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 4. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler

Farklı Anlam Sayıları	Çok Anlamlı Söz Öbeği Sayıları	Sıklık Sayıları
2	1	2
Toplam	1	2

Yukarıdaki tablo incelendiğinde çok anlamlı söz öbeği yapısındaki 1 söz öbeğinin 2 sıklıkta kullanıldığı görülmektedir. Tabloda sol taraf çok anlamlı söz öbeği yapısındaki isimlerin kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç farklı söz öbeği olduğunu, sol taraf ise söz öbeklerinin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2. FİLLER

Banguoğlu (2015: 408) fiili şöyle tanımlıyor “Bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni (procês) anlatan kelimeye fiil adını veririz.”

Fiiller; sözcük yapısındaki fiiller ve söz öbeği yapısındaki fiiller olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.2.1. Sözcük Yapısındaki Fiiller

Sözcük yapısındaki fiiller; tek anlamlılar ve çok anlamlılar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. İncelenen ögeler sıklık sayıları çoktan aza olacak şekilde sıralanmıştır. Sıklık sayıları aynı olan ögeler alfabetik olarak sıralanmıştır.

1.2.1.1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller

Tek anlamlı sözcük yapısındaki fiiller en fazla 63, en az 1 kere tekrarlanmıştır. Bu ögelerin sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: bar- (63), süylö- (16), oltur- (14), alış- (12), kuu- (12), min- (12), karmaş- (10), tanda- (9), tartın- (8), ukta- (8), buyur- (7), ciber- (7), kant- (7), kes- (7), toy- (7), ak- (6), karğa- (6), karı- (6), terde- (6), tos- (6), açık- (5), aşık- (5), bilin- (5), cakında- (5), caral- (5), cerde- / cerle- (5), çaalık- (5), çıda- (5), kıyna- (5), köm- (5), ter- (5), tuy- (5), aındı- (4), arala- (4), arbi-

(4), arna- (4), bakır- (4), canaş- (4), cık- (4), çoy- (4), izde- (4), kaltır- (4), kanet- (4), kiy- (4), küçö- (4), ooluk- (4), ös- (4), taanı- (4), tikte- (4), tişte- (4), tokton- (4), ulan- (4), unut- (4), uyal- (4), ürgülö- (4), abayla- (3), aldıra- (3), asıra- (3), bütür- (3), carmaş- (3), cıtta- (3), cıyna- (3), çoğol- (3), çoğul- (3), cötöl- (3), çuldura- (3), çurka- (3), este- (3), il- (3), işen- (3), kakşa- (3), kamdan- (3), kamın- (3), kandır- (3), kañtar- (3), kapta- (3), kaz- (3), keñeş- (3), kozğol- (3), közö- (3), kutul- (3), kutur- (3), küyük- (3), maktan- (3), nıkta- (3), oodar- (3), oyğon- (3), ökür- (3), sakay- (3), sooluk- (3), süyrö- (3), şıkaala- (3), şıypan- (3), tak- (3), tayan- (3), teşil- (3), tile- (3), tire- (3), tuşa- (3), tuul- (3), açuulan- (2), akta- (2), alakta- (2), alda- (2), aldasta- (2), añsa- (2), añtar- (2), arçında- (2), arı- (2), arıl- (2), artın- (2), asemdel- (2), asın- (2), atal- (2), atıl- (2), atta- (2), aya (2), ayıl- (2), azdır- (2), batın- (2), bayanda- (2), bışılta- (2), böl- (2), bölö- (2), bural- (2), burçakta- (2), cabık- (2), caldıra- (2), cañır- (2), cap- (2), carkıldat- (2), caşa- (2), caşıldan- (2), caydakta- (2), cetilt- (2), cıbıra- (2), cıl- (2), cılçıy- (2), cırğa- (2), coluk- (2), cooru- (2), coşul- (2), cumul- (2), cügün- (2) çakçay- (2), çaldır- (2), çapçı- (2), çımçı- (2), çubat- (2), çurkura- (2), demik- (2), dıbıra- (2), dostoš- (2), eele- (2), eköölö- (2), entele- (2), eregiş- (2), ırda- (2), ırğal- (2), ırğıt- (2), iyil- (2), kamda- (2), kan- (2), kapalan- (2), kaportolo- (2), kapşır- (2), kaşkay- (2), katık- (2), kayğır- (2), keçiktir- (2), kezik- (2), kıskart- (2), kıstal- (2), kıyala- (2), kurça- (2), kop- (2), korğo- (2), kozgo- (2), köböyt- (2), köçür- (2), körüş- (2), kus- (2), kutkar-/ kutkaz- (2), kül- (2), kürkürö- (2), küröş- (2), kütün- (2), maanala- (2), mata- (2), mıçkı- (2), mıdıra- (2), mingiz- (2), nuska- (2), okuran- (2), ökün- (2), örgü- (2), ötün- (2), saksay- (2), sık- (2), sıykırla- (2), sor- (2), sula- (2), suuru- (2), şalakta- (2), şattan- (2), şıldıra- (2), şılkiy- (2), şıpılta- (2), tara- (2), tekilde- (2), tep- (2), tik- (2), toylo- (2), toylot- (2), tögül- (2), tök- (2), törö- (2), tunar- (2), uğul- (2), unçuk- (2), üşkür- (2), zırkıra- (2), aarçı- (1), acılda- (1), aç- (1), açın- (1), adaş- (1), ağar- (1), ağız- (1), akır- (1), akmala- (1), alamanda- (1), alçılant- (1), alkın- (1), almaş- (1), alpeşte- (1), alsıra- (1), amandaş- (1), anıkta- (1), añda- (1), apırtmala- (1), apkaarı- (1), aptık- (1), aralaş- (1), arbaş- (1), ardan- (1), arkala- (1), arkay- (1), artış- (1), aşa- (1), aşat- (1), atkaz- (1), ayalda- (1), ayıpta- (1), ayır- (1), aykır- (1), aylandır- (1), ayma- (1), aynı- (1), az- (1), azğır- (1), azıktan- (1), baçımnda- (1), bağıl- (1), bağın- (1), bağış- (1), bakanda- (1), bakılta- (1), balbılta- (1), balkı- (1), barbayt- (1), barçala- (1), bardık- (1), batır- (1), bekin- (1), bekit- (1), belende- (1), belgile- (1), beril- (1), bette- (1), bez- (1), bıcıra- (1), bıçakta- (1), bılıpy- (1), birkıra- (1), bışakta- (1), bışır- (1), bildir- (1), bocomoldo- (1), bolcoldo- (1), boluş- (1), bozdot- (1), böksör- (1), bölün- (1), bulaktat- (1), bulğa- (1),

bulkunğansı- (1), bur- (1), burcu- (1), burda- (1), burkura- (1), butakta- (1), butta- (1), buuluk- (1), buz- (1), buzul- (1), bücürö- (1), bügül- (1), büküy- (1), bülündür- (1), caaktaş- (1), cabıl- (1), cada- (1), caktır- (1), cala- (1), calğa- (1), calın- (1), calpay- (1), cama- (1), camda- (1), camğırıl- (1), cañıla- (1), capırıl- (1), capşır- (1), caralan- (1), caratıl- (1), carımnda- (1), caşın- (1), cašta- (1), catkır (1), catta- (1), cayla- (1), cayra- (1), cazdan- (1), cazğa- (1), cazğan- (1), cazğır- (1), cegiz- (1), cel- (1), celele- (1), ceñil- (1), ceñiş- (1), cetin- (1), cığıl- (1), cılcı- (1), cılğansı- (1), cılış- (1), cıltılda- (1), cımında- (1), cırtıl- (1), cıynakta- (1), cıynal- (1), cinde- (1), cire- (1), colot- (1), cort- (1), coylo- (1), cönöt- (1), cöölöş- (1), cörmö- (1), cötkür- (1), culkultaş- (1), culkunt- (1), culun- (1), cumşa- (1), cuu- (1), çaç- (1), çaçıl- (1), çakış- (1), çalın- (1), çalışta- (1), çalkala- (1), çañır- (1), çapkıla- (1), çapkında- (1), çaptır- (1), çaynaş- (1), çek- (1), çekçey- (1), çekilde- (1), çekiy- (1), çektel- (1), çene- (1), çert- (1), çıçay- (1), çıkta- (1), çımıra- (1), çıñal- (1), çıñirt- (1), çıpılda- (1), çırma- (1), çoçu- (1), çoltoy- (1), çoytoy- (1), çoyul- (1), çuba- (1), çura- (1), daakılan- (1), dalbañda- (1), dalbıra- (1), dalday- (1), darday- (1), darıla- (1), dayında- (1), dayrı- (1), del- (1), delbiret- (1), dembele- (1), demit- (1), dirilde- (1), doošto- (1), döñgölö- (1), döökürsü- (1), dübürttö- (1), düpüy- (1), dürbö- (1), dürböt- (1), dürdük- (1), eelik- (1), eerçi- (1), emiz- (1), entelet- (1), entik- (1), eñkey- (1), eñkeyt- (1), ergi- (1), erkele- (1), erkelet- (1), esker- (1), ıldamda- (1), ırğışta- (1), ıyla- (1), ıylamsıra- (1), iriñde- (1), iske- (1), kaadalan- (1), kaarlan- (1), kabırğala- (1), kaduula- (1), kağıl- (1), kakkıla- (1), kalcoolon- (1), kaldañda- (1), kalkayt- (1), kaltaarı- (1), kamaara- (1), kamçıla- (1), kamdaş- (1), kancığala- (1), kandat- (1), kandırğala- (1), kaptalda- (1), karamala- (1), karan- (1), karar- (1), karaş- (1), karat- (1), karçalış- (1), karkılda- (1), karmat- (1), kartay- (1), kaşayt- (1), kasta- (1), kastaş- (1), katıl- (1), katkır- (1), kaykı- (1), kaynat- (1), kayrattan- (1), kaytala- (1), kebel- (1), kebersi- (1), keçeende- (1), keçik- (1), keçir- (1), keltir- (1), kemir- (1), kene- (1), kesirlen- (1), ketençikte- (1), kezen- (1), kıbiñda- (1), kılays- (1), kılçañda- (1), kılçay- (1), kıldır- (1), kılakta- (1), kıltaılda- (1), kimbatta- (1), kımılta- (1), kıñılta- (1), kırañda- (1), kırkıra- (1), kırsılda- (1), kışılta- (1), kıyğaçta- (1), kıykır- (1), kıymılta- (1), kıyra- (1), kızar- (1), kızı- (1), kızık- (1), kobor- (1), koçušta- (1), kokoloş- (1), kolturmaçta- (1), kordo- (1), koykoy- (1), koyuş- (1), köbüktö- (1), köktö- (1), kön- (1), köptür- (1), körgöz- (1), köşör- (1), kötöy- (1), kuban- (1), kubulcu- (1), kulaktaş- (1), kuldant- (1), kural- (1), kurut- (1), kuur- (1), kuura- (1), kuurul- (1), künülö- (1), küpüldö- (1), kürö- (1), kürsüldö- (1), küy- (1), lepilde- (1), makta- (1), manasta- (1), maşık- (1), maymakta- (1), maymañda- (1), melce- (1), memire- (1), mestey- (1), moko-

(1), mostoy- (1), mulcuy- (1), muunt- (1), nabatta- (1), naştala- (1), nazda- (1), net- (1), nikele- (1), nımda- (1), okşoş- (1), onto- (1), ontolo- (1), oono- (1), opkolcu- (1), ormoloñdo- (1), orno- (1), ornot- (1), orunda- (1), oştent- (1), oştton- (1), otorlo- (1), otto- (1), oydolo- (1), oz- (1), öçür- (1), ökümsü- (1), ölçö- (1), öltür- (1), öltürt- (1), öñ- (1), öñdön- (1), öñköy- (1), öñü- (1), öp- (1), öpkölö- (1), öpkülö- (1), ördö- (1), örkündö- (1), öröpkü- (1), örttön- (1), ötköz- (1), özgör- (1), saba- (1), salamdaş- (1), sarğar- (1), sarğart- (1), say- (1), sayakatta- (1), sayra- (1), sekirt- (1), sepsey- (1), sez- (1), sezgen- (1), sı- (1), sın- (1), sıyla- (1), solkulda- (1), sögül- (1), suğar- (1), suğun- (1), suktan- (1), sulat- (1), sunal- (1), sundaktır- (1), surağansı- (1), suu- (1), suurul- (1), sürdük- (1), sürdüktür- (1), sürdür- (1), sür- (1), süyün- (1), süz- (1), şañdan- (1), şarkıra- (1), şatıra- (1), şıba- (1), şımalan- (1), şıpır- (1), şırkıra- (1), şile- (1), şire- (1), şuudura- (1), şüy- (1), taanış- (1), taarın- (1), taka- (1), takal- (1), takşal- (1), talaala- (1), talkala- (1), tamçıla- (1), tamşan- (1), tandaş- (1), tañdant- (1), tañşı- (1), tarat- (1), tarsılda- (1), tartuula- (1), tasık- (1), taştat- (1), tay- (1), tegerekte- (1), temin- (1), tenti- (1), teñe- (1), teñeş- (1), tepçi- (1), tepse- (1), teptir- (1), terik- (1), tezde- (1), tıklılda- (1), tın- (1), tınçı- (1), tındır- (1), tıñal- (1), tıt- (1), tıy- (1), tıl- (1), titin- (1), tiyiş- (1), toğoş- (1), tolğo- (1), tolku- (1), toluktan- (1), tomolon- (1), tondo- (1), toñkoy- (1), topoloş- (1), topto- (1), tozdur- (1), töptö- (1), tumanda- (1), tun- (1), tundur- (1), tušta- (1), tuşuk- (1), tutun- (1), tuurul- (1), tuyukta- (1), tuzakta- (1), tügön- (1), tükür- (1), tünöt- (1), tünül- (1), tür- (1), türlö- (1), türt- (1), tüşün- (1), tütök- (1), uçkaştır- (1), uçura- (1), uçuraş- (1), umtul- (1), upura- (1), urun- (1), uşakta- (1), uşala- (1), uurdan- (1), uyalğansı- (1), uypala- (1), uyut- (1), uza- (1), ülüñdö- (1), üñül- (1), ür- (1), üylö- (1), üyrön- (1), zakımda- (1), zarkıra- (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı sözcük yapısındaki fiillerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 5. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Kelime Sayıları	Sıklık Sayıları
10 ve Üzeri	7	139
9	1	9
8	2	16
7	5	35
6	5	30
5	12	60
4	23	92
3	45	135
2	122	244
1	489	489
Toplam	711	1249

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı sözcük yapısındaki 711 fiil, 1249 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf fiillerin kaç kere tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan fiillerin sayılarını, sağ taraf ise tekrarlanan fiillerin sıklık sayılarının toplamını göstermektedir.

1.2.1.2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller

Çok anlamlı sözcük yapısındaki fiiller en fazla 17, en az 2 anlamda kullanılmıştır. Bunlar anlamlarına ve sıklık sayılarına göre çoktan aza şu şekilde sıralanmıştır:

On yedi anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: çık- (46), sal- (37).

On altı anlamlı sözcük yapısındaki fiil: al- (58).

On iki anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: tur- (87), kör- (67).

On anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: ber- (38), kal- (34), koy- (33).

Dokuz anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: bas- (38), tiy- (34).

Sekiz anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: kel- (104), tol- (15).

Yedi anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: cet- (44), cat- (29), tüş- (28), öt- (20), karma- (17), kir- (13).

Altı anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: bol- (176), tart- (21).

Beş anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: de- (192), cür- (29).

Dört anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: kıl- (38), oylo- (25), çap- (18), attan- (10), ur- (10), çal- (7), kıy- (7), üz- (7), kon- (6), kötör- (4).

Üç anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: ayt- (107), uk- (61), kara- (49), ket- (42), at- (36), tap- (17), bayka- (16), büt- (9), tašta- (9), uç- (9), car- (7), cut- (7), bat- (6), ez- (6), kork- (6), kabul- (6), çabış- (5), sekir- (5), aylan- (4), koşul- (4), körsöt- (4), kuy- (4), oro- (4), ötkör- (4), sakta- (4), sendel- (4), tüyül- (4), aşır- (3), capır- (3), carıl- (3), cayna- (3), ketir- (3), koş- (3), tokto- (3), tügöt- (3).

İki anlamlı sözcük yapısındaki fiiller: bil- (36), öl- (27), cönö- (23), sura- (19), soy- (18), körün- (17), cara- (13), ce- (10), kayt- (9), buydal- (8), oñ- (8), aş- (7), ırğı (7), kaç- (7), koldo- (7), okşo- (7), tolğon- (7), bayla- (6), carat- (6), ceñ- (6), oñdo- (6), oyno- (6), sina- (6), şaş- (6), ayda- (5), ayrıl- (5), bak- (5), bilgiz (5), bolco- (5), iç- (5),

kat- (5), toltur- (5), art- (4), aylant- (4), başta- (4), burul- (4), cak- (4), cölö- (4), cul- (4), cügür- (4), çeç- (4), kaçır- (4), kesil- (4), kuru- (4), meltire- (4), salış- (4), şilte- (4), alcı- (3), baktır- (3), calma- (3), carış- (3), casa- (3), caşır- (3), cetele- (3), culkun- (3), çakır- (3), çubur- (3), erik- (3), kabış- (3), kayrıl- (3), keril- (3), mal- (3), oño- (3), süy- (3), tapşır- (3), tepkile- (3), tıñşa- (3), toktol- (3), tuu- (3), uçur- (3), acıra- (2), açıl- (2), aldir (2), as- (2), asıl- (2), aydat (2), aytış- (2), bastır- (2), boşo- (2), bütö- (2), cabış- (2), can- (2), canda- (2), caraş- (2), cayıl- (2), cıy- (2), coğot- (2), cookala- (2), çapta- (2), çayka- (2), çayna- (2), çığar- (2), çıyırık- (2), çiy- (2), çüygündö- (2), düñgürö- (2), ıkta- (2), ışkır- (2), irme- (2), kalçıl- (2), karış- (2), karsıl- (2), kayrı- (2), kıbıra- (2), kubar- (2), kuçakta- (2), kuyul- (2), küt- (2), öç- (2), sana- (2), semir- (2), sıyın- (2), silkin- (2), sok- (2), soz- (2), sozul- (2), tamız- (2),

Aşağıda eserde yer alan çok anlamlı sözcük yapısındaki fiillerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 6. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller

Farklı Anlam Sayıları	Kelime Sayıları	Sıklık Sayıları
17	2	83
16	1	58
12	2	154
10	3	105
9	2	72
8	2	119
7	6	151
6	2	197
5	2	221
4	10	132
3	35	463
2	117	535
Toplam	184	2290

Yukarıdaki tablo incelendiğinde çok anlamlı sözcük yapısındaki 184 farklı fiil, 2290 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf fiillerin kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta taraf farklı anlamda kaç tane fiil olduğunu, sağ taraf ise farklı anlamlarda kullanılan fiillerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2.2. Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)

Birleşik fiil; bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir (Ergin, 2013: 386).

Söz öbeği yapısındaki fiiller (birleşik fiiller), tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.2.2.1. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)

Tek anlamlı söz öbeği yapısındaki fiiller (birleşik fiiller) en fazla 4, en az 1 kere kullanılmıştır. Bu ögelerin sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: el bol- (4), tüş kör- (4), kezek ber- (3), koyon koltuk alış- (3), öödö bol- (3), sabır kıl- (3), ardık al- (2), bala kılıp al- (2), bet al- (2), kalp ayt- (2), namaz oku- (2), taş car- (2), uraan çakır- (2), abalın keltir- (1), arı tur- (1), aşık bol- (1), başın sal- (1), bayır al- (1), beşim bol- (1), bır ettir- (1), boy cet- (1), boy ergit- (1), boy sergi- (1), boy sergit- (1), buta koy- (1), buyruk al- (1), buzuk sal- (1), bülk et- (1), corgo sal- (1), çık et- (1), çımçıkeydi sal- (1), çımına kel- (1), çıyk et- (1), çolosu tiy- (1), düm tüş- (1), ıras ayt- (1), kalcoo bol- (1), kandim bol- (1), kapa bol- (1), karğaşa bol- (1), karğışka ket- (1), kark et- (1), keñeşi tur- (1), ker bol- (1), kezek al- (1), kılmak bol- (1), kilt et- (1), kırs et- (1), kıyamına keltir- (1), kızığına balkıt- (1), kişidey bol- (1), koş ayt- (1), koş bol (1), köpkö oylon- (1), oñ kel- (1), oñuna sal- (1), oyron sal- (1), oyun sal- (1), ölçölüü ceri kel- (1), öpkö çabış- (1), özök calga- (1), sabırdı ketir- (1), sabır ber- (1), soo kıl- (1), şamalday bol- (1), şam-şam bol- (1), şayını ketir- (1), şaymanın ketir- (1), şilk et- (1), şiridey bol- (1), şük bol- (1), şükür namaz oku- (1), talpağın taşka cay- (1), tamaşa kur- (1), tap et- (1), tegine cet- (1), teñge eñiş- (1), teñge al- (1), tındım kıl- (1), tik bağıp kara- (1), töp kel- (1), tuş kıl- (1), ukuruk sal- (1), uşunte al- (1), üy ookatı kıl- (1), zobon sür- (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı söz öbeği yapısındaki fiillerin (birleşik fiillerin) sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 7. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)

Tekrar Sayıları	Söz Öbeği Yapısındaki Fiillerin Sayıları	Sıklık Sayıları
4	2	8
3	4	12
2	7	14
1	73	73
Toplam	86	107

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı söz öbeği yapısındaki 86 farklı fiil, 107 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf söz öbeği yapısındaki fiillerin kaç kere tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane söz öbeği (birleşik fiil) olduğunu, sağ taraf ise sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2.2.2. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)

Çok anlamlı söz öbeği yapısındaki fiiller (birleşik fiiller) en fazla 2 anlamda kullanılmıştır.

İki anlamlı söz öbeği yapısındaki fiiller (birleşik fiiller): colğö sal- (3), kol sal- (3), kor bol- (3), til al- (3).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı söz öbeği yapısındaki fiillerin (birleşik fiil) sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 8. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)

Farklı Anlam Sayıları	Söz Öbeği Yapısındaki Fiillerin Sayıları	Sıklık Sayıları
2	4	12
Toplam	4	12

Yukarıdaki tablo incelendiğinde çok anlamlı söz öbeği yapısındaki 4 farklı birleşik fiil, 12 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf söz öbeği yapısındaki fiillerin (birleşik fiil) kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta taraf farklı anlamda kaç tane söz öbeği (birleşik fiil) olduğunu, sağ taraf ise sıklık sayılarını göstermektedir.

İncelediğimiz eserde yardımcı fiiller kelimelere zaman anlamı katarak birçok söz öbeği oluşturmuştur. Aşağıda eserde yer alan yardımcı fiiller ile birlikte bunların sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 9. Yardımcı Fiiller

Yardımcı Fiiller	Yardımcı Fiillerin Sayıları	Sıklık Sayıları
kal-	48	71
tur-	26	35
al-	24	30
cat-	18	25
koy-	17	19
kel-	10	14
ber-	9	14
bol-	12	13
cür-	10	12
ket-	11	12
bar-	8	8
sal-	4	4
iy-	2	2
tüş-	2	2
at-	1	1
caz-	1	1
cazda-	1	1
çık-	1	1
kıl-	1	1
Toplam		
19	206	266

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 19 yardımcı fiil 206 farklı yerde ile kullanılmıştır. Kullanılan yardımcı fiillerin sıklıklarının sayısı 266'dır. Tabloda sağ taraf incelediğimiz eserde bulunan yardımcı fiilleri, orta taraf yardımcı fiillerin kaç farklı yerde kullanıldığını, sağ taraf ise yardımcı fiillerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.3. KALIP SÖZLER

Kalıp sözler, kelimeler ve diğer kalıplaşmış dil birimleri (atasözleri, deyimler, birleşikler) ile birlikte söz varlığını oluşturur. Sözlü ve yazılı dilde sıklıkla kullanılan bu birimler, hemen her iletişim durumunda karşımıza çıkmaktadır (Gökdayı, 2019: 23). Dilin ayrılmaz bir parçası olan kalıp sözler, kültür aktarımında ve Türkçenin yabancılara öğretilmesi konusunda da önemli yer tutmaktadır.

Kalıp sözler; atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri, dualar ve beddular başlıkları altında incelenmiştir.

1.3.1. Atasözleri

Atasözü, Güncel Türkçe Sözlük'te "uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş öğüt verici özelliği bulunan sözler" şeklinde tanımlanmıştır.

İncelediğimiz eserde tespit ettiğimiz atasözleri şunlardır: tişi çıkkan balağa çaynap bergen aş bolboyt (1), bolor bala boğunan (1).

Aşağıdaki tabloda eserde yer alan atasözlerine ait sayılar verilmiştir:

Tablo 10. Atasözleri

Tekrar Sayıları	Atasözlerinin Sayıları	Sıklık Sayıları
1	2	2
Toplam	2	2

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 2 farklı atasözünün 2 sıklıkta kullanıldığı görülmektedir. Tabloda sol taraf atasözlerinin tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane atasözü olduğunu, sol taraf ise atasözlerinin sıklık sayılarını ifade etmektedir.

1.3.2. Deyimler

Deyim; gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeğidir (Korkmaz, 1992: 43). Bir tür sözlüksel birim

oluşturan anlambirim toplaşması; genellikle öz anlamından farklı bir anlam içeren kalıplaşmış sözdür (Vardar, 2007: 71).

İncelediğimiz eserde deyimler en fazla 10, en az 1 kere kullanılmıştır. Bunların sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: bata ber- (10), acal cet- (6), salam ayt- (5), köñül bur- (4), alapayın tap- (3), çok bol- (3), esine kel- (3), es al- (3), içi küy- (3), kabak aç- (3), aram al- (2), armanı içinde kal- (2), başı aylan- (2), başın al- (2), cabır tart- (2), canğa bat- (2), çok bol- (2), coop ber- (2), dümök sal- (2), ıraazı bol- (2), işi oñ kel- (2), kal bas- (2), kızığın kör- (2), kızmat kıl- (2), kayğı ce- (2), kolğo kir- (2), kolğo tüş- (2), kor bol- (2), közgö il- (2), köñül böl- (2), kulak sal- (2), kulak tun- (2), oyğo cet- (2), salam ber- (2), sanğa bölün- (2), şart koy- (2), şay kelbe- (2), şayı ket- (2), şaymanı ket- (2), tel bol- (2), tınçın al- (2), tınım al- (2), tikendey bol- (2), til kir- (2), tuş kel- (2), acaldan kaç- (1), acalğa moyun sun- (1), açık koy- (1), ak baş bol- (1), akıl al- (1), akıl ayt- (1), akıl ber- (1), akıl oylo- (1), akıl sura- (1), akıl üyröt- (1), akılı baştan ket- (1), akılına kel- (1), akıretti kör- (1), aktağı kel- (1), al kel- (1), aldan ket- (1), alıstı bolcoyt kör- (1), alik al- (1), alkış al- (1), altınday bol- (1), ant kıl- (1), antta tur- (1), añ-tañ bol- (1), ar kel- (1), aram öl- (1), armanda ket- (1), armanı kal- (1), armanı içinde bol- (1), artına tüş- (1), aşkere bol- (1), at kötör- (1), ayday bol- (1), aykırık sal- (1), bağı aç- (1), baktı açıl- (1), bar bol- (1), bar çık- (1), bar tur- (1), barkına cet- (1), baş al- (1), baş iyke- (1), başına sıymık kon- (1), başınan öt- (1), bekerge ket- (1), bel bayla- (1), bel bol- (1), beymaza bol- (1), booruna bas- (1), boş koy- (1), boy teñeş- (1), buk bol- (1), buta koy- (1), cakadan al- (1), can ber- (1), can kaytar- (1), canı aç- (1), canı cayıl- (1), canı çık- (1), canı keyi- (1), canıñ al- (1), capaa tart- (1), car sal- (1), carlık kıl- (1), carpiñar caza al- (1), caşı cet- (1), cay al- (1), cek kör- (1), cem bol- (1), cini kel- (1), col ber- (1), cönünö sal- (1), cumuş kıl- (1), cürögü sizda- (1), çañ sal- (1), çapçaktay bol- (1), çoñ süylö- (1), darmanı ket- (1), dem al- (1), edep ber- (1), emgegi siñ- (1), esine al- (1), esine tüş- (1), eş kıl- (1), et al- (1), insapka kel- (1), içi açış- (1), içi çokto- (1), içi tuzday açış- (1), içi kayna- (1), içi ooru- (1), içine ındını tüş- (1), içinen kül- (1), içinen sel kıyan ket- (1), iş bilgi bol- (1), iş tüş- (1), işi oñ bol- (1), , işi oñ tart- (1), iz sür- (1), izine tüş- (1), kabağın tüy- (1), kabar al- (1), kabırgası sanal- (1), kam ce- (1), kam sana- (1), kan cinge kel- (1), kan cut- (1), kan tök- (1), kanı tart- (1), kar bol- (1), kara terge çıktal- (1), kara terge malın- (1), karğaday bol- (1), karğışka ket- (1), karuu ket- (1), kas bol- (1), kastık kıl- (1), kaş kaytar- (1), katkırık sal- (1), kayaşa ayt- (1), kayıl bol- (1), kayta bar- (1), kaz tur- (1), keñeş ber- (1), kep kıl- (1),

kep ur- (1), keregi tiy- (1), keyiş tart- (1), kirpidey bol- (1), kol ber- (1), kol cay- (1), korduk kör- (1), kököygö tiy- (1), kökürökkö bek tüy- (1), köñül aç- (1), köñülü tol- (1), köön bur- (1), köön buz- (1), köön kötör- (1), köz cet- (1), köz irme- (1), köz karat- (1), köz kırın sal- (1), közdön nur ket- (1), közü kayna- (1), közü tunar- (1), közünön çımın uç- (1), kulak capır- (1), kumardan çık- (1), kumarı karma- (1), kurşuğu kaç- (1), kurşuğu tut- (1), kursak kötör- (1), kül bol- (1), maanayı bas bol- (1), mañ bol- (1), meder kıl- (1), medet ber- (1), medet kıl- (1), mee küy- (1), mee aç- (1), mookumu kan- (1), moyun tolğö- (1), nazar sal- (1), nike kıy- (1), nuska al- (1), ok bol- (1), okko uç- (1), oñuna sal- (1), oor kel- (1), oozğa al- (1), oozğa kir- (1), oozuna kelgen kepti ayt- (1), oozu orok or- (1), orodoy bol- (1), oro-para kel- (1), oroyun buz- (1), oroyu uç- (1), ortoğö al- (1), orun al- (1), ot bol- (1), oy kıl- (1), oydon ötkür- (1), oyu sanğa bölün- (1), oyuna ket- (1), öñü buzul- (1), öñü cez bol- (1), öpködöy bol- (1), öpkö öpkögö batıspay ıyla- (1), sadağa bol- (1), sanaağa bat- (1), sanaağa cet- (1), sanaası sapar tart- (1), sır ber- (1), sıymıǵı baştan oo- (1), siygisi kel- (1), şorun katır- (1), şorun kaynat- (1), taalayı açıl- (1), taalayı oñ kel- (1), taazim kıl- (1), ter bas- (1), tirüü kal- (1), ubada ber- (1), ubara bol- (1), ubara kıl- (1), uykusun aç- (1), ün sal- (1), üşünan ket- (1).

Aşağıda eserde yer alan deyimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 11. Deyimler

Tekrar Sayıları	Deyimlerin Sayısı	Sıklık Sayıları
10	1	10
6	1	6
5	1	5
4	1	4
3	6	18
2	35	70
1	208	208
Toplam	253	321

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 253 deyim, 321 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf deyimlerin tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane deyim olduğunu, sağ taraf ise deyimlerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.3.3. İkilemeler

İkileme, Güncel Türkçe Sözlük'te “anlamı güçlendirmek için aynı kelimelerin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” olarak tanımlanmıştır. Örneğin: Yavaş yavaş, irili ufaklı, aşağı yukarı...

İncelediğimiz eserde kullanılan ikilemeler tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.3.3.1. Tek Anlamlı İkilemeler

İncelediğimiz eserde tek anlamlı ikilemeler en fazla 4, en az 1 kere tekrarlanmıştır. Bunların sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: ata-ene (4), cayma-cay (4), akıl-es (3), künü-tünü (3), al-cay (2), bir-biri (2), butkul-sutkul (2), caş-calañ (2), el-curt (2), kol-but (2), muñ-zar (2), öödö-tömön / öydö tömön (2), akıl-nasaat (1), akıp-takıp (1), alban türdüü (1), aldı-artı (1), aman-esen (1), anda-mında (1), artuu-artuu (1), attap-buttap (1), ayak-baş (1), ay-aylap (1), ayıl-apa (1), aylap-kündöp (1), azık-tülük (1), bardap-bardap (1), baş-ayak (1), bıtıkıl-sıtıkıl (1), biler-bilbes (1), bir-birden (1), can-man (1), cek-caat (1), çımın-çırkey (1), kez-kezde (1), kolu-başı (1), mañday-teskey (1), oñdu-soldu (1), oñoy-oltoñ (1), öpkö-boor (1), sın-sıpat (1), takatak (1), too-taş (1), topo-çañ (1), top-top (1), ulan-uşak (1), üstü-başı (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı ikilemelerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 12. Tek Anlamlı İkilemeler

Tekrar Sayıları	Tek Anlamlı İkilemelerin Sayıları	Sıklık Sayıları
4	2	8
3	2	6
2	8	16
1	34	34
Toplam	46	64

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı 46 ikileme, 64 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf ikilemelerin kaç kere tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan ikilemelerin sayılarını, sağ taraf ise ikilemelerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.3.3.2. Çok Anlamlı İkilemeler

İncelediğimiz eserde çok anlamlı ikilemeler en fazla 2 anlamda kullanılmıştır.

İki anlamlı ikileme: anda-sanda (3).

Aşağıda eserde yer alan çok anlamlı ikilemelerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 13. Çok Anlamlı İkilemeler

Farklı Anlam Sayıları	İkilemelerin Sayıları	Sıklık Sayıları
2	1	3
Toplam	1	3

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1 ikileme 2 farklı anlamda kullanılmıştır. Tabloda sol taraf ikilemelerin kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta taraf farklı anlamda kaç tane ikilemenin olduğunu, sağ taraf ise ikilemelerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.3.4. İlişki Sözcükleri

Söz varlığı içinde yer alan bu ögeler, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişki sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözcüklere dir. Bir toplumda söylenmesi gerekli hâle gelmiş olan bu kalıp sözcükler, bir toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. İnsan ilişkilerinin başka başka durumlarda doğrudan doğruya Türkçeye özgü kalıp sözcükler kullanılmakta ve bunlar Türk kültürünün birçok yönüne ışık tutmaktadır (Aksan, 2004: 34).

Dilbilimde ilişki sözcükleri adı verilen bu ögeler tıpkı atasözcükleri ve deyimler gibi bir dili konuşan toplumun kültürüne ışık tutmakta, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntılarını, gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır. Günümüzde dil öğretiminde bu ögelere özel bir önem verilmesi bir yandan bu türlü ögelerin her dilde, her an insan ilişkilerinde gerekli olmalarından, bir yandan da dili öğrenilen toplumun kültürü içine girebilmek için öğrenilmesi gerekli sözcükler sayılmalarından kaynaklanmaktadır (Aksan, 2004: 190).

İncelediğimiz eserde tespit ettiğimiz ilişki sözcükleri en fazla 2, en az 1 kere kullanılmıştır. Bunların sıklık sayılarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: assalamu aleykum / assaloomu aleykum (2), can birge (2), aleykima assalam (1), ce bar ce cok (1), cumuşuñuz emne (1), ne boldu (1).

Aşağıda eserde yer alan ilişki sözcüklerinin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 14. İlişki Sözcükleri

Tekrar Sayıları	İlişki Sözcükleri Sayıları	Sıklık Sayıları
2	2	4
1	4	4
Toplam	6	8

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 6 ilişki sözü 8 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf ilişki sözlerinin tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane ilişki sözü olduğunu, sağ taraf ise ilişki sözlerinin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.3.5. Dualar ve Beddualar

Dualar ve beddualar, insan ilişkilerinde çok önemli bir yer tutar. Toplumun ve kültürün ayrılmaz bir parçasıdır. Dua; insanın Tanrı'ya karşı yalvarması, ondan kendisi ya da başka birisi için istekte bulunmasıdır. Halk arasında dua sözüyle aynı anlama gelen alkış, yakarış gibi ifadeler de kullanılmaktadır. Beddua ise duanın tam tersine insanların karşısındaki varlığa karşı kötü dileklerde bulunması, onun kötü duruma düşmesini istemesi için kullanılan ifadelerdir. Günümüzde halk arasında bedduayla aynı anlama gelen kargış, ah, ilenme, ilenç gibi ifadeler de kullanılmaktadır.

İncelediğimiz eserde dualar en fazla 2, en az 1 kere kullanılmıştır. Bunların sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: omiyin / oomiyin (2), acalı koluñdan cetsin (1), baktısı coldo açılıñ (1), coluñ açılıñ (1), kördön kuday saktasa (1).

Aşağıda eserde yer alan duaların sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 15. Dualar

Tekrar Sayıları	Duaların Sayıları	Sıklık Sayıları
2	1	2
1	4	4
Toplam	5	6

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 5 dua, 6 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf duaların tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane dua olduğunu, sağ taraf ise duaların sıklık sayılarını göstermektedir.

İncelediğimiz eserde beddualar en fazla 1 kere kullanılmıştır. Eserde tespit ettiğimiz beddualar şu şekildedir: kan cutup ölgün (1), talaada cürüp öl (1), taalayñan kör (1), tumşuğun taşka tiysin (1).

Aşağıda eserde yer alan bedduaların sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 16. Beddualar

Tekrar Sayıları	Bedduaların Sayıları	Sıklık Sayıları
1	4	4
Toplam	4	4

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 4 beddua, 4 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf bedduaların tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane beddua olduğunu, sağ taraf ise bedduaların sıklık sayılarını göstermektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

COODARBEŞİM DESTANI'NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜ

A

a degenge: durup dururken, esaslı bir sebep yokken.

Beykut catkan çoçkonu / A degenge keltirbey (50/22)

aalam: âlem, dünya, cihan.

Atağıñ çığıp eliñe / Aalamğa nuruñ çaçılısın (18/18)

aarçı-: teri silerek temizlemek, gidermek.

Munu aytıp kul olturdu / Çekesin aarçıp terdegen (67/26)

aba: yaşça büyük erkeklere söylenen söz, amca.

Ata konuş ceriñiz / Taanışıp aba siz menen (30/42)

Ardaktuu abam desem sen / Aytkan kebiñ uşubu (31/34)

abake: amcacığım.

Alp abake amanbı / Aldıñda turat caş bala (30/31)

Baykasam müçöñ baraanduu / Ayıp körböy abake (30/36)

abal: durum, hâl, vaziyet.

Alik alıp al kişi / Suradı emi abaldı (45/5)

Nurhan baştan bolcoldop / Kara döönün abalın (55/37)

abalın keltir-: hâlini yerine getirmek, gücünü toplamaya müsaade etmek.

Abalın anın keltirbey / Abıdan matap kuruttuñ (61/13)

abayla-: dikkat etmek, ihtiyatlı olmak.

Takalğanda törünö / Abaylap baykap karañız (43/15)

Abaylap tepsep şiberdi / Tuyağım taşka tiygizbey (49/30)

Abaylap süylö artında / Ökünösüñ Kara döö (53/22)

abdan / abıdan: büsbütün, tamamen.

- Abıdan açık töp kördü / Erte turup eline (3/21)*
Attanğan uuluñ kıynaba / Abıdan baykap çenesem (15/25)
Aytkandarım bilip al / Abdan tıñşap calğızım (16/10)
Aylanayın kulunum / Abıdan sınap köröm dep (22/38)
Abıdan ardık aldı emi / Kiyimderin cañılap (23/30)
Abıdan karap bul taydın / Körö kaldı daakısın (25/10)
Munu da abdan körölü / Tartıp körgön caş bala (30/25)
Abdan canğa batkanı / Aylasın eç tabalbay (37/4)
Abıdan uğam kebiñiz / Özüñüzdön nuska alıp (46/31)
Abıdan emi körölü / Bolcolğo cetip barğanda (50/3)
Etine abdan batat dep / Uktasa suubay kalat dep (52/31)
Abalın anın keltirbey / Abıdan matap kuruttuñ (61/14)
Açıgın emi aytalı / Abıdan tıñşap uğuñar (73/15)

abişka: yaşlı adam, ihtiyar.

- Dep abişka kiltıldap / Muundarı kırsıldap (21/6)*
Akıl-nasaat bilginiñ / Dep oşentip abişka (23/19)
Tura kaldı sendele / Abişka köpkö oylonup (24/34)
Alı-cayın suradı / Ee abişka balaña (26/26)
İçi açışıp çalışka / Arañ turğan abişka (26/32)
Aylası ketken abişka / Ayttı alcıp kalğanın (27/30)
Dep oşentip abişka / Kempirge turdu calınıp (28/9)

abiyir: şöhrat, nam, ün.

- Atağa bala cakşı eken / Abiyirdi Coodar tolturdu (7/34)*

acal: ecel.

- Acaldı menden kütküñüñ / Boronbaydın kebine (32/39)*
Acaldan murun ölobü / Artı kanday kim bilet (50/1)
Koluna tüşsöñ cumarbek / Acaldan murun ölösüñ (51/33)
Canı özündö çoçkonun / Acalı başka bilbediñ (55/33)
Duba menen baylağan / Ak şamşarğa acalın (55/39)

acal cet-: eceli yetmek, eceli gelmek.

Arkalap anı köröyün / Acalım cetse kokustan (12/10)

Acalım cetip ölbösöm / Aylanıp cürüp kelermin (12/13)

Acalım cetse ölörmün / Azabım bolso körörmün (15/32)

Demim çıkpay kıstalıp / Acal cetip baratat (27/45)

Acalım mundan ceterbi / Degendi oydon ötkörüüp (29/18)

Taalayıma cölöyün / Acalım cetse uşundan (30/16)

acalı cetsin koluñdan: “ölümü senin elinden olsun” anlamındaki dua sözü.

Acalı cetsin koluñdan / Kök teñir kıızı suluu deyt (8/6)

acaldan kaç-: ölümden kaçmak, ölümden korkmak.

Acaldan kaçpay cönödüñ / Aylanıp bir kün kellersiñ (17/44)

acalğa moyun sun-: ölüme boyun eğmek.

Aytaalbay kereez sözdörün / Acalğa moyun sunuptur (36/4)

acıl-da-: sövüşmek, ağız kavgası etmek.

Acıldeşpay sen menen / Koyon koltuk alayın (33/22)

acıra-: 1. yerinden ayrılmak, kopmak, parçalanmak.

Kaçandır ağa kağılğan / Carañkadan acırap (75/15)

2. ayrılmak, yerinden sıyrılmak.

Topoloşot balbandar / Acıray tüşsö koldoru (34/22)

acız: aciz, gücü bir işe yetmez olanın durumu güçsüzlük.

Acızbız Turna eköbüz / Aza kelgen cerinen (74/13)

Acızdın işi oñordo / Irğay kazık bar eken (75/12)

aç: aç, yemek yemesi gereken, tok karşıtı.

Karabastan kardına / Neçen kündük açına (12/22)

aç-: açmak, birbirinden uzaklaştırmak.

Barbayta açıp koldorun / Közünün caşın ağızıp (76/23)

aç kıykırık: feryat, çığlık.

Kırk çorodoy süir menen / Aç kıykırık ün menen (50/8)

açık: açık, açıkça.

Abıdan açık töp kördü / Erte turup eline (3/21)

Açığın aytçı atakeñ / Aman barbi kulunum (14/21)

Açığın emi aytalı / Abıdan tñşap uğuñar (73/14)

açık koy-: açıkça ortaya koymak, açıkça söylemek.

Taamay aytıp tak süylöp / Kebin açık koygonu (63/12)

açık-: acıkmak.

Açıkkan day körünöt / Kolu-butuñ kesilip (19/40)

Ayıl-apañ amanbı / Açığıp mında kelipsiñ (20/10)

Amandaşıp bolğon soñ / Açıkkan kursak toyğon soñ (21/29)

Açıkkan bu çoçkonun / Kardı emi toyğon soñ (55/6)

Açıkkan day kaçırar / Orodoy bolğon eki köz (69/1)

açıl-: 1. açılmak, önündeki engeli kalkmak.

Bel karmaşıp köröyün / Açılsın dañğır colum dep (30/12)

2. kapalı durumdan çıkarılmak, açık hâle gelmek.

Uktağanda ürgülöp / Anda-mında açılar (69/4)

açın-: alınmak, üzülmek.

Anan ayttı bulardı / Açınganday mostoyup (66/39)

açka: aç, tok olmayan.

Ce öödö bolup kobalbay / Karışıp açka catkanın (60/33)

açkalık: açlık, kıtlık.

Açkalık şayın ketirdi / Mazarğa ilgen malaanday (12/35)

açuu: sinir, öfke.

Ay ay baatır uluğum / Açuuğa sabır beriñiz (10/25)

Karmay koyup kelaytat / Açuusı küçöp oo beter (10/39)

açuulan-: sinirlenmek, öfkelenmek, hiddetlenmek.

Buzulup öñü atamdın / Açuulanıp bek aytat (17/7)

Oroyun kempir buzğanda / Açuulanıp kep ayttı (70/25)

adaa: nihayet.

Irğıta çaap iydiñiz / Şertiñiz adaa büt boldu (11/25)

adal: helal, temiz, namuslu.

Adal boydon kötörüp / Ötkörgön ceti tamızdı (17/36)

adam: insan, kişi.

Ce eneñ cakır adambı / Tayata dep koyosuñ (20/15)

Arnaluu işi bolboso / Ataylap adam kelbegen (21/13)

Adam kelbes bul cerge / Alda kanday kelgensiñ (45/14)

Akkan suu bolup cılcığan / Batınıp adam barbağan (50/32)

Kuturtulğan Kara döo / Ayına birden adam cep (52/24)

Oroyubuz okşoşup / Boluptur adam karağız (54/26)

Canıma ölçöp baktırğan / Adamdan artık akılman (57/25)

adamzat: insanoğlu.

Adamzat ağa coluksa / Armanı ketet arılbay (49/16)

adamzattay: insanoğlu gibi, insana has bir özelliğe sahip olma (ses çıkarma).

Aytkanıña karasam / Adamzattay üñüñ bar (45/7)

adaş-: yolunu kaybetmek, yolunu şaşırma.

Cetip bardı adaşpay / Mulcuke turğan korğonğo (40/17)

adat: âdet, alışkanlık.

Ar dayım turam cabdilu / Nurhandın baştan adatı (48/30)

Kirse buğa kay candar / Adatı anın cey koyuş (69/16)

Ezelten menin adatım / Kutulbaysıñ emi sen (70/20)

adeptüü: edepli, ahlaklı.

Adeptüü öskön caş Coodar / Sekirip tüşüp atınan (19/14)

Döönün kelip aldına / Salam berdi adeptüü (30/28)

adır: tepe, tepecik, tepemsi yer.

Artuu-artuu bas adır / Arasında calgız üy (16/23)

Mından ötüp caş bala / Adırğa kirdi aralap (19/5)

Köönün burbay başkağa / Adırdan çığa kalğanda (19/7)

Etek cağı talaanın / Bitkil-sıtkıl mayda adır (39/41)

adırday: tepe gibi, kıvrımlı.

Çekesinin tırışı / Eçki talduu adırday (49/15)

ağa: ağabey, yaşça büyük olan erkek kardeş.

Men turam canıñ alğanı / Altı ağamdı sen soyduñ (53/9)

Een cerde tentibey / Aldında ketken altı ağañ (53/31)

ağar-: ağarmak, aydınlanmak.

Arıbay cürdü caş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/32)

ağız-: akıtmak, dökmek.

Munu körüp koş bolup / Coodar caşın ağızdı (64/25)

Barbayta açıp koldorun / Közünün caşın ağızıp (76/24)

ak: 1. ak, beyaz.

Ak karluu biyik bel boldu / Sel calap toolor cırtılıp (1/15)

Ak arkardın karaanın / Körgön tüşüm töp kelip (4/6)

Altın müyüz ak arkar / Okko uçup azır atılsın (7/41)

Tilegim menin el bolsun / Altın müyüz ak arkar (8/11)

Atakesi ańsağan / Altın müyüz ak arkar (9/36)

Ak sütün bergen enekem / Aldıman çığar bolsoçu (13/18)
Ak kurcundu çunağım / Çeçip beri al dedi (15/42)
Keşik ele ak kurcun / İçinde karta karın sür kazı (16/1)
Altın müyüz ak arkar / Akbarañ menen atılsın (18/19)
Ak cılanday tolğonup / Tokmok calduu Toru ayğır (24/35)
Ak zoonun astı oybutta / Türkün çöptüü toyutta (43/16)
Altın müyüz ak arkar / Beygam catat uykuda (43/18)
Top arkar kurçap catsa da / Tuybay catat ak arkar (43/45)
Ak arkardın al cayın / Anıktap ayta keteli (44/16)
Ak zoodo bala atkanda / Öpkögö oğu batkanda (44/33)
Paani diüynö calğandan / Ak kalpaktuu köp kırğız (46/12)
Elim bolot karmağan / Ak möñgülüü Kebez Too (46/14)
Artınan kuup kelgemin / Ak askada arkardın (46/22)
Duba menen baylağan / Ak şamşarğa acalın (55/39)
Anığı munun belgisiz / Ak şamşardan küñ çıktı (56/30)
Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caağın cap kılıp (56/44)
Köçürüp miñ tütündü / Ortosunda ak örgöö (58/9)
Ak zooğö Nurhan cetkizdi / Aldırağan Coodardın (63/25)

ak arala-: ak düşmek.

Kazanbaktay başı bar / Ak aralap saksayğan (68/43)

ak baş bol-: saçı ağarmak, ak başlı olmak.

Ayuuday ak baş bolğuça / Oyloboston caşıñdı (41/1)

2. temiz, dürüst, suçsuz, günahsız.

Kağılayın ak erkem / Sözüñdün baarın ańdayın (28/5)

Ak neet menen batamdın / Balama baarın arnayın (28/7)

ak iyde: temiz istek, temiz dilek.

Coodar ketti cımıñdap / Ak iydem kolğö tiydi dep (43/41)

ak köñül: temiz kalpli, kimseyi kırmayan, mütevazı.

Buğa Coodar bolbodu / Ak köñül tuugan er nemeñ (67/28)

Ak köñül tuuğan tuncuruñ / Kanıstar attay tüyülüp (76/31)

ak-: akmak, sıvı maddeler aşağıya yönelmek.

Suu ağuuçu say boldu / Oşondon beri özgörböy (1/17)

Bet sayın ağıp bulağı / Işkırap toodon uları (3/3)

Bütökön boyu çımırıp / Çekesinen akkan ter (29/23)

Akkan suu bolup cılcığan / Batınıp adam barbağan (50/31)

Uurtunan ağıp coşulup / Burcuyup çıktı eki bet (55/2)

Şarkırap suuday kan aktı / Şattanıp turğan bu dağı (76/7)

akbarañ / ak barañ: tüfek.

Başınan çıkkın carkından / Akbarañım asınıp (3/32)

Ak barañğa cem bolsun / Dep uşintip er Töştük (8/12)

Altın müyüz ak arkar / Akbarañ menen atılsın (18/20)

ake: baba.

Aytpasam özüñ körbödüñ / Boronbaydın akesi (37/29)

akıl: 1. akıl, düşünme.

Akılı cetik caş bala / Tal çıbıktay buralıp (6/10)

Al akılğa könöbü / Coodarbeşim balağa (10/42)

Akılğa toluk nemeni / Mamınday aytıp al Coodar (15/18)

Akılğa tolso önörüñ / Ar cerden toşçu cooñ köp (18/1)

Akılı çok aybanım / Bilbeysiñ emi kariğanıñ (27/14)

Alcıy berbey sen cönsüz / Akılıña kelginiñ (27/23)

Canğa şerik tulpar at / Akılı artık Kılkara at (36/6)

Baatırlığıñ bolso da / Akılıñ eken az gana (37/15)

Akıl aylañ bolboso / Ar kaçça döo bolsoñ da (37/20)

Mulcukede akıl çok / Altı caşar balaça (40/27)

Akılı artık caralğan / Urğaaçının uzu eken (42/23)

Akılı artık bul suluu / Baarığa çağar kep ayttı (62/8)

Kara attın tilin bilbesten / Akılın toptop karasa (68/25)

akıl oylo-: düşünmek, akıl yürütmek, enikonu düşünmek.

Akıl oylop azdırıp / Alp Coodardı cemekçi (65/23)

akılı baştan ket-: akılı başından gitmek.

Arkardı körüp balanın / Akılı baştan ketti emi (43/29)

akılına kel-: aklını başına almak.

Alcıy berbey sen cönsüz / Akılıña kelginiñ (27/23)

akıl-es: akıl, düşünme.

Karañğı küngö tuşuksañ / Balam oylonsoñ akıl-es oñdoyt (18/14)

Ce aldınan utur baralbay / Akıl-esin coğotup (29/29)

Akıl esi Coodardın / Ketpegende netkeni (43/30)

2. fikir, tavsiye, nasihat.

Cumşak bolup kamırdan / Özü tapkan akıldan (75/19)

Coldoşu menen canaştı / Aramdan tapkan akılı (76/10)

akıl al-: akıl almak, danışmak, görüş almak.

Atının alıp akılın / Attanıp kayra baatırıñ (38/35)

akıl ayt-: akıl vermek, öğüt vermek, salık vermek.

Baykoosuz çığıp ketkeni / Akıl aytıp enesi (25/43)

akıl ber-: akıl vermek, öğüt vermek.

Akıl bergen Kara attın / Kolu başın cıttalap (43/32)

akıl sura-: akıl danışmak, fikrini sormak.

Atasınday işenip / Akıl surap atınan (42/45)

akıl üyröt-: fikir vermek, yol göstermek.

Kılkara akıl üyrötüp / Takır bilem can birgem (60/34)

akıl-nasaat: tavsiye, öğüt, nasihat, akıl.

Akıl-nasaat bilginiñ / Dep oşentip abışka (23/18)

3. doğru, mantıklı.

Coodar buğa makul dep / Bul aytkanıñ akıl dep (54/28)

akılçın: akıllı, akıl veren.

Tak beşim maal bolğondo / Akılçını kan kuskan (75/7)

akılman: akıllı, bilge.

Canıma ölçöp baktırğan / Adamdan artık akılman (57/25)

Akılmandın bar ebi / Çöntöktö kaştas kutudan (64/18)

Handıgın koşo ötkördü / Akılmandar oy kılıp (77/9)

akılsız: akılsız, ahmak.

Akılsız köödök neme eken / Kelbeyt andan ayrıldık (73/28)

akıp-takıp: arka arkaya, peş peşe, art arda.

Akıp-takıp kep surap / Tuugan eneñ Kenceke (71/10)

akır: sonunda, son olarak, nihayet.

Kara küçkö işenseñ / Bolorsuñ akır maskara (37/17)

Ubalın akır tartpağın / Cay kazğınıñ kömölü (75/34)

akır-: haykırmak, bağırmak.

Kabağın tüyüp eline / Kaarı menen akırdı (5/14)

akırır: en sonunda, nihayet.

Akırır ağa til kirdi / Caş baatırdan cadağan (48/23)

Akırır cetip sanaama / Emi ele kabak açkamın (60/24)

akıretti kör-: ölmek, ahireti boylamak.

Azırtan arğa kılbasak / Akıretti körgüdöy (67/2)

akırın: alçak sesle, yavaşça; gizlice, kimseye belli etmeden.

İçinen ketti sel kıyan / Bilgizbey süylöyt akırın (50/30)

akkalpakçan: ak kalpaklı.

Akkalpakçan Kırgız dep / Atalğanın sanasañ (1/1)

akkuu: kuğu.

Erikse corğo saldırıp / Kuşuna akkuu aldırıp (2/23)

akkuularday: kuğu gibi uzun boylu olma.

Ayıtıp turğan kebi bul / Akkuularday sunalğan (73/11)

akmala-: gözetlemek, birisinin izine basmak, gizlice takip etmek.

Arkasınan at minip / Akmalay tartıp cönödü (21/45)

aksakal: yaşlı veya yaşça büyük insan.

Aksakal karı çaldardan / Ulan-uşak baldardan (5/1)

akta: iğdiş at.

Çoñ attarğa koşkondo / Akta malı ceti cüz (23/43)

akta-: güven kazanmak, beklentilerini ümitlerini gerçekleştirmek, işe yaramak.

Ata narkın aktağan / Comokçular Coodardı (1/29)

Müyüzün alıp tartuulap / Aktağım kelet emgegin (15/35)

al: 1. hâl, güç, kuvvet.

Karaansız kala cazdadım / Kanday kubat alı bar (23/3)

Alı cetpey oozuna / Tört kubulup ciltildap (28/31)

Alıñ cetpeyt başkağa / Uzakka sozboy sözümdü (37/22)

Alım sağa cetpedi / Arbaktın tiyip cardamı (48/37)

Alıbız cetpeyt tük ağa / Kılbasak aldın aylanı (48/43)

Alı cetpeyt dep cürgön / Medet kılıp özümö (57/30)

al kel-: gücü yetmek, takati olmak, dermanı olmak.

Köz irmemge şay kelbey / Şıtypanarğa al kelbey (64/3)

aldan ket-: gücü kalmamak, hâlden düşmek.

Beş kündön beri salışıp / Aldan ketip barabız (54/18)

2. hâl, durum.

Kançalık eken aliñ dep / Kesirlenip men kakbaş (22/41)

Alıbiz cetpeyt tük ağa / Kılbasak aldın ayları (48/44)

Alınan kabar alayın / Kamsız siler kalğıla (63/7)

al-cay: hâl hatır, durum.

Alı-cayın suradı / Ee abışka balaña (26/25)

Turup kaldı kök teñir / Döönün aytıp al-cayın (51/45)

al:- 1. almak, bir şeyi bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak, tutmak.

Carkılatıp kılıçın / Er Töştük kolğo alıptır (10/9)

Kılıçın suurup alğanı / Koy degende bolboston (11/1)

Ak kurcundu çunağım / Çeçip beri al dedi (15/43)

Cügönüñdü kolğo alıp / Oozduğun şıldırat (17/20)

Ödüp catkan Mulcuke / Ok caasın kolğo alğanı (38/45)

Kurulay minda maktanbay / Köömp alğın tarpiñdı (41/17)

Capırılbas şaş bala / Aybaltasın kolğo alıp (42/4)

Şamşardı alıp buydalbay / Kekirtekke takağın (55/44)

Alğanda kolğo şamşardı / Kokustan şamşar çañ saldı (56/25)

Ölçölüü ceri kelgende / Nooperi alıp kancarın (76/4)

2. almak, birlikte götürmek.

Aşıkpay birden terüüçü / At tonu menen alparsa (38/8)

Maalında Nurhan tuyunğan / Coodardı alıp kelüügö (44/38)

Tartınbastan minginiñ / Kamdanıp alıp sen bugün (47/19)

Alıp uçtu Coodardı / Aralap too taş döbönü (48/1)

Alıp keldi cetelep / Coodar baatır küyöögö (59/27)

Mında turbay bizdi alıp / Baatırım baçım attanıñ (60/40)

Kılmak bolup keñeşti / Kempirin alıp canına (61/44)

Alıp mindan attandı / Alıska sapar tartışıp (65/5)

Alıp kele kalayın / Kam sanabañ baatırım (67/21)

Taalayñan kör dedi / Alpartıp seni taştayın (72/20)

3. (erkek) evlenmek.

- Aytilgan kızın alat dep / Andesiñ çıǵıp arkardı (4/22)*
Ayǵayın emi baykaybı / Alamın dep kız katın (39/19)
Tügöndü elden arılıp / Kız alçu alman canaǵı (42/16)
Turnaday suluu kızdı alıp / Bala emespi kanetsin (42/35)
Ce bolboso kız tandap / Alayın dep keldiñbi (45/21)
Sensiz katın alǵanım / Baltırdan tiştep Kılkara (68/18)
Katının kılıp kara tul / Almak bolup özdörü (69/34)
Eköñdü bir er alǵıday / Urǵaaçı candın korubu (73/24)
Birok bizder bolobuz / Biröñdün gana alǵanı (74/24)
Bütüşüp bolup cayma-cay / Biröñ kel anan alǵanı (74/28)

4. kendine ulaştırılmak, ileilmek.

- Ulamadan algan kep / Uluulardan kalgan kep (4/16)*
Kabarıñ uǵup alǵıça / Kapalandıñ kulunum (20/41)
Kara döödön sen ölsöñ / Kabarıma albaymın (51/37)
Alparat ele uçurup / Atasın anın ukkan soñ (69/23)

5. tutmak, yakalamak.

- Berbey alıp kalıştı / At bolboyt saǵa bul tay dep (25/30)*
Tundura bekem karmadı / Kulaktan alıp koş koldoy (48/16)
Tuş kelgen cerden alışıp / Başı közün carıştı (54/9)
Sanaası oñdon kelgen soñ / Bilekten alıp çoytoyup (66/35)

6. almak, kabul etmek.

- Ayǵırı carap kalar dep / Carasa karmap alar dep (24/4)*
Tay da bolso alayın / Coodarbeşim elçiğe (24/27)
Döökürsüböy sen çoçko / Kezek berem alǵınıñ (53/29)

7. kazanmak, elde etmek.

- Kökülün şüyüp külüktün / At çaap bayge alǵan bar (3/2)*
Müyüzün olco alayın / Küyöö bolup Nurhanǵa (4/28)
Cambıdan bayge alıştı / Top-top bolup caş baldar (58/36)

8. kellesini uçurmak, kesmek.

Saldırıp kılıç moynuma / Almaday başım alıñız (6/39)

Kıltaktay moynun balanın / Almaday üzüp alarda (11/7)

9. almak, kesmek.

Alıp mağa beriñer / Kuday aytkan arkardın (4/26)

Müyüzün alıp tartuulap / Aktağım kelet emgegin (15/34)

10. ısırarak, tutmak.

Kılkara aldı candaşa / Birtke ele cumuş turbaybı (35/28)

Uçkanday cetip Borondu / Karıdan tiştep alğanı (36/8)

11. almak.

Bir suunu alıp tamızdı / İrmep alıp Kılkara (64/20)

Aydan azık nur alğan / Ayçüröktöy suluular (73/12)

12. yenmek.

Estedi aldı ölümdü / Kezikken alptın sürünön (29/20)

Küçtörüin sınay teñeşip / Almak bolup cıkkanı (74/36)

13. görevlendirmek.

Köbüröök aytıp üzürdü / Kalkaytıp neçen carçı alıp (58/15)

14. almak, fethetmek.

Kastağıday meni sen / Kalaañdı çaap aldımby (33/13)

15. koymak, uzatmak, getirmek.

Erenderdin saltınça / Kıbilanı başka alıp (55/15)

16. canını almak, öldürmek.

Öpkögö kuday kol salıp / Alğanı turat munuñdu (65/42)

ala tarp: eskimiş, örselenmiş, yırtık pırtık.

Başı anın ala tarp / Çala tülök kacırday (49/12)

alaçıkta: küçük keçe ev gibi (cüsse hakkında).

Alaçıkta çöñ döögö / Turabız biz barğanı (48/41)

alakta-: korkudan veya telaştan gözleri yuvasından fırlamak.

Kılkara kelet alaktap / Arkan boyu cerlerdi (28/35)

Alçı konup sakası / Alaktağan alp Coodar (63/28)

alamanda-: acele etmek, telaşlanmak.

Aşıra süylöp köp işti / Alamandap aytkanı (39/23)

alapayın tap-: şaşmak, şaşırmak, ne yapacağını bilememek.

Alapayın tabalbay / Bütökön boyu çımırıp (7/13)

Cer körünböyt cıdırıp / Alapayın tabalbay (29/27)

Alapayın tabalbay / Emi Coodardın ketti şaymanı (37/1)

alban türdüü: muhtelif, her neviden, türlü türlü.

Arkardı kuuğan baykuşka / Alban türdüü capaalar (12/26)

albarstı: albastı, dev türünden kadın varlık.

Oynop cürgön ceriñden / Ce albarstığa azdıñbı (14/32)

alcı-: düşünmeden konuşmak, saçmalamak.

Alcırı berbey sen cönsüz / Akılıña kelginiñ (27/22)

Aylası ketken abıška / Ayttı alcırı kalğanın (27/31)

2. yaşlandığından dolayı bunamak.

Alçığan kakbaş cindeysiñ / Sen sıylağandı bilbeysiñ (70/26)

alçı: oyunda kullanılan aşık kemiğinin çukur yanı.

Alçı konup sakası / Alaktağan alp Coodar (63/27)

alçılan-: yakışıklı biçimde yürümek.

Ayal eki bir erkek / Alçılanta canaşıp (76/42)

alda-: aldatmak, kandırmak.

Birin biri aldaştı / Tak uşunday karmaşıp (34/27)

Bügün sen soyduñ kaysı baatırdı / Kızın aldap alardı (41/9)

alda emne: bilmem ne.

Alda emne bolğonun / Saktamak bolup turuştı (76/19)

alda kaçça: birçok, pek çok.

Alda kaçça el öttü / At kötörgüs neçen alp (1/7)

Alda kaçça alptardın / Atagın elim saktağan (1/21)

alda kanday: nasıl olduğu belli olmayan, bilinmeyen, belirsiz.

Adam kelbes bul cerge / Alda kanday kelgensiñ (45/15)

aldasta-: telaşlanmak, endişelenmek; can derdine düşmek (hasta olunca).

Aldastabay arkarğa / Ayta ketsek Turnanı (42/19)

Aldastağan Coodardın / Azabı canğa batıptır (64/8)

aldı: 1. önü, karşısı.

Taazim kılıp iyilip / Tak aldına keldi deyt (6/13)

Atalbay kalsam kokustan / Aldıñızğa keleyin (6/31)

Köşörö kuudu kubarıp / Bir küñü çıktı aldınan (13/5)

Ak süttin bergen enekem / Aldıman çığar bolsoçu (13/19)

Enekem çıksa aldıman / Bolboyt bele darmanım (13/26)

Oñ tartsa işiñ mamınday / Aldıña tüşöt köktöğüñ (13/37)

Ayrılбай oñ cak kol menen / Aldığa cürsöñ mına bu (16/12)

Aldıñızğa emgeçe / Kelbegenge men kapa (19/20)

Aldına sala berginiñ / Kep tonun kuday bek kalsın (24/39)

Körünüp calğız kıbrap / Aldı caktan bir döbö (29/3)

Ce aldınan utur baralbay / Akıl-esin çoğotup (29/28)

Emne şumduk köründü / Aldımdan çıkkın bir candar (29/39)

Aldın tosıp turayın / Tartınbastan tak süylöp (30/3)

Döönün kelip aldına / Salam berdi adeptüü (30/27)
Alp abake amanbı / Aldıñda turat caş bala (30/32)
Men boz tumaktuu Boronbay / Aldımdı tosüp ne turduñ (31/9)
Ar cakka köñül bölbödüñ / Aldıñda catkan cooñdu (37/27)
Koyondon capıs men bolom / Irğıp tüşkün aldıma (38/16)
Aldına Coodar ırğıdı / Ketençiktep şilk etip (39/12)
Aldıbızda kapçığay / Ördöp çığıp barabız (43/12)
Közöy tartıp murdunan / Irğıttı Nurhan aldına (50/26)
Een cerde tentibey / Aldında ketken altı ağan (53/31)
Aldımdı toskon coo bolso / Alışıp cana köröyün (67/35)
Aldında turat bir çınar / Andan başka neme cok (68/26)
Töbödön taştı urğanday / Aldığa cakın bastı emi (69/40)

2. altı, alt tarafı.

Aldındağı Kaşkanın / Arbın çıktı önörü (47/44)
Aldında tartıp tizginin / Ördü karay cönödü (48/3)

aldı-artı: önü arkası, başı sonu.

Kutulbagan ökümdön / Coodar da oylop aldı-artın (62/27)

aldıñkı: alttaki, aşağıdaki.

Aldıñkı eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/6)

aldır-: 1. aldırmaq, birisine getirtmek.

Kelin kızdın uzdarın / Ar cerden cıynap aldırıp (2/9)

2. avlatmaq, yakalatmaq.

Erikse corğo saldırıp / Kuşuna akkuu aldırıp (2/23)

aldıra-: güçsüzleşmek, zayıf düşmek.

Ak zoogo Nurhan cetkizdi / Aldırağan Coodardın (63/26)
Men turamın aldırıp / Bir ubak naştam bolğuday (70/16)
Kutkazğanı aldırıp / Kan kuskan kuldun canı için (71/3)

aldırğan: yenilen, kaybeden, mağlup olan.

Boy emes küç belgileyt / Aldırğan menen alğandı (33/9)

aleykima assalam: aleykümselam.

Aleykima assalam / Amançılık caş balam (19/24)

alğan: yenen, kazanan, mağlup eden.

Boy emes küç belgileyt / Aldırğan menen alğandı (33/9)

alıs: uzak, yakın karşıtı.

Kuu arkar turat çekçeyip / Kırañdap tiktep alıska (9/16)

Kapa bolboy kayta bar / Barar ceriñ alıs col (23/13)

Sağa tiybey cebesi / Alıs ketet zırkırıp (38/20)

Alıstağı ak döögö / Attanıp Coodar cönödü (47/42)

Ak döönün aytsam karaanı / Alıstan döbö körünöt (49/7)

Küç küyöö degen da bir at / Kırdarğa alıs bolğonu (62/43)

Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/15)

Alıp mindan attandı / Alıska sapar tartışıp (65/6)

Ayıl turğay alıska / Apırtmalap cayıldı (71/40)

alısıtı bolcoyt kör-: uzağı kestirmek, ileri görüşlü olmak.

Alısıtı bolcoyt körögön / Cerden Töştük çıkkança (8/24)

alış-: dövüşmek, savaşmak, kapışmak.

Pilge mingen er öttü / Alışkan coonu aymağan (1/10)

Alışıp catat balbandar / Tolorsukka tepkilep (34/7)

Tört kündön beri tişteşip / Alışıp cüröt attarı (35/11)

Alışar bolsoñ çıkkınıñ / Maanalap üygö caşınbay (41/34)

Alışıp barat Taykaşka / Balanı bir dem boş koyboy (48/17)

Uşundayça alışıp / Üç kün öttü aradan (48/19)

Alışkan cooço salğanı / Aybandan çıkkan men Kaşka (48/27)

Tütökpöyt dep alışsa / Altıdan bee emizcü (52/27)

Alışmak tügül cooloru / Körüp ele kaçat dep (52/35)

Özüñ taamay karattıñ / Alışsa kanday bendenin (57/29)

Aldımdı toskon coo bolso / Alışıp cana köröyün (67/36)

Alıştı emi a deşip / Çildedegi buuraday (74/37)

ali: hâlâ, henüz, daha.

Ali sırın bilbeysiñ / Sıykırlanğan munuñun (55/26)

ali da bolso: o takdirde, o durumda.

Ali da bolso kayrıldım / Buyruk menen siz cakka (19/22)

aligiçe: daha, henüz, şimdiye kadar.

El olturdu kayğı cep / Aligiçe çıkpadı (5/22)

alík: selamın cevabı.

Salamğa tüzük alík cok / Döönü Kuday urğanı (31/1)

alík al-: selam veren kişiye cevap vermek, selam almak.

Alík alıp al kişi / Suradı emi abaldı (45/4)

alkın-: ileriye doğru atılmak.

Cürüp ketti alkına / Oşondo Coodar uyaldı (40/7)

alkış al-: alkış almak, alkış toplamak.

Tolkuğan şattık ün menen / Çınığı alkış alıştı (59/42)

almaday: elma gibi (koparılma bağlamında).

Saldırıp kılıç moynuma / Almaday başım alıñız (6/39)

Kiltaktay moynun balanın / Almaday üzüp alarda (11/7)

alman: vergi, haraç.

Tügöndü elden arılıp / Kız alçu alman canağı (42/16)

almaş-: nöbetleşmek, değişmek.

Tört küñü-tün almaştı / Çoñ süylögön Bokemdin (34/29)

alp: 1. alp, bahadır, kahraman.

Alda kañça el öttü / At kötörgüs neçen alp (1/8)

Alda kañça alptardın / Atagın elim saktağan (1/21)

Eregişken alptardın / Eçenin calmap cutkanın (15/1)

Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kañça alp ötkön balam (15/3)

Estedi aldı ölümdü / Kezikken alptın sürünön (29/21)

Alp abake amanbı / Aldıñda turat caş bala (30/31)

Sen coluñdu taap çoğolboy / Sen turğay neçen alptardı (31/11)

Alp bolosuñ tolğondo / Uksañ balam sözümdü (47/10)

Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/35)

Alçı konup sakası / Alaktağan alp Coodar (63/28)

Akıl oylop azdırıp / Alp Coodardı cemekçi (65/24)

Alp Töştük uğup baarı işti / Dañazaluu toy kılıp (77/6)

Debeseñer öto kalp / Nooperi tuuğan Koyon alp (77/23)

2. dev, çok iri, olağanüstü güçlü masal yaratığı.

Erme çöldö soyğomun / Boronbay degen alpıñdı (41/15)

Ak korumdu eelegen / Ak döo degen alpı bar (47/25)

alpeşte-: gözü gibi sevmek, çok sevmek.

Atıñdı aytıp beriñiz / Alpeştep sizdi östürğön (30/38)

alptık: alplık, kahramanlık.

Alptıgıñdı men toylotom balam / Munu uğup caş Coodar (50/41)

alsıra-: güçsüzleşmek, hâlsizleşmek.

Ketti şayım alsırap / Bıktalap cönüñ bayanda (70/14)

alsız: güçsüz, hâlsiz.

Öcörlüğüüm karmatıp / Alsızdın şorun kaynatıp (72/8)

altı: altı sayısı.

Atasıñca bolor dep / Altı cılda törödüm (17/41)

Mulcukede akıl cok / Altı caşar balaça (40/28)

Altı kün cattı bu cerde / Kapa terge çıktalıp (42/37)
Altı döönün ölgönün / Cetip kelip köz körünöö (51/20)
Altı döönün kunu için / Vaylündün törün körösüñ (51/34)
Tütökpöyt dep alıssa / Altıdan bee emizcü (52/28)
Men turam canıñ alğanı / Altı ağamdı sen soyduñ (53/9)
Een cerde tentibey / Aldında ketken altı ağañ (53/31)
Altı döö birden ölgöndö / Karuu ketti emi andan (57/6)
Karoolçu koyğon altı dööm / Katarı menen sulattıñ (57/22)
Anık körüp men turam / Altı aydan beri ölö albay (60/31)
Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/16)
Altı erkekçe bar tursa / Ayal da bolso kunuñar (73/16)

altmış: altmış.

Elim bolduñ iş bilgi / Altımışka kelgende (40/36)
Altımış kızça bar eken / Anın bir ele sırtkı turmanı (42/21)

altın: altın.

Eñ ele sonun tüş kördü / Altın müyüz arkardı (3/20)
Balbıldağan altından / Balkıy tüştü büt denem (3/29)
Añdıp cakın barıpın / Altın müyüz arkardı (3/34)
Atıp daroo keliñer / Anın altın müyüzün (4/25)
Altın müyüz ak arkar / Okko uçup azır atılsın (7/41)
Olcoluu kaytkın colundan / Altın müyüz arkardın (8/5)
Tilegim menin el bolsun / Altın müyüz ak arkar (8/11)
Atakesi añağan / Altın müyüz ak arkar (9/36)
Kezenip köönüñ buzbağın / Altın müyüz arkardın (14/44)
Altın müyüz arkardın / Cutarı meni kıylada (15/26)
Altın müyüz ak arkar / Akbarañ menen atılsın (18/19)
Altın müyüz arkardın / Artınan kelet iz sürüp (36/27)
Antınan bala kıstalıp / Altın müyüz arkardın (42/42)
Altın müyüz ak arkar / Beygam catat uykuda (43/18)
Altın arkar degeni / Uşul için arkardı (44/23)
Çabışkanı kelbedim / Altın müyüz arkardın (46/20)
Tiñaşğın kekim bar dedi / Salınğan altın söykömdü (60/11)

Altın menen kohardın / Asılın mağa takkansıñ (62/12)

altınday bol-: altın gibi kıymetli olmak.

Altınday bolğon Akturna / Azır mağa nak tiydi (40/37)

altoo: altısı.

Altoonu balam beykünöö / Calğız kaldı bir çette (51/14)

amal: çare.

Kekirtek menen salıştı / Amalı ketken ne baykuş (59/12)

Ayıpka meni buyurbañ / Amalın kılıp körölü (66/3)

Baatırdın aytkan bolcolun / Kudaydan tilep amalın (76/22)

aman: esenlik, sağlık, iyilik.

Açığın aytçı atakeñ / Aman barbı kulunum (14/22)

Assaloomu aleykum / Amansızbi tayata (19/19)

Ayıl-apañ amanbı / Açığıp mında kelipsiñ (20/9)

Alp abake amanbı / Aldıñda turat caş bala (30/31)

Amansızbi çoñ ene / Capan çöldö capcalğız (69/41)

Kebez-Too bardı tıñç aman / Tulparlar oozun çoydurup (77/4)

aman-esen: sağ salım.

Kebime köñül burğunuñ / Aman-esen cüröbü (71/19)

amanat: emanet.

Caratkañğa ayla cok / Can kadayğa amanat (62/35)

amançılık: esenlik, sağlık, iyilik.

O aleykima assalam / Amançılık caş balam (19/25)

amandaş-: selamlaşmak, esenleşmek.

Amandaşıp bolğon soñ / Açıkkın kursak toyğon soñ (21/28)

anan: sonra.

Coodardı anan törögön / Cakında ele Kenceke (8/28)
Anan colgo uzayın / Caşıldantpay közüñdü (32/33)
İşibiz anan oñolot / Dep oşentip Kalkara (38/29)
Een cerde erikse / Korkpos bolot anan dep (52/22)
Coodarğa darı izdetip / Bermekçi anan ebepti (65/32)
Anan ayttı bulardı / Açınganday mostoyup (66/38)
Bütüşüp bolup cayma-cay / Biröñ kel anan alğanı (74/28)
Tartalı anan at calın / Dep ayaldar turğanı (75/38)

ança: o kadar.

Basışka ança şaşpağın / Kötörüp çaap tigini (75/30)

ançekim: kim ne kadar.

Ançekim ele bir attap / Kanattuubu buttuubu (28/37)

anda: 1. o zaman.

Özün özü tuzaktap / Kenceke anda ay balam (14/42)
Arğası cok iş eken / Anda barsañ barğınıñ (16/8)
Kanetti dep surattı / Anda Coodar elçige (24/20)
Dem alalbay küyügö / Anda kempir turabı (26/24)
Mına şol sözdör deliptir / Anda Peri kep ayttı (62/7)

2. orada.

Anık piriñ al bolot / Anda örgüp kono cat (16/36)
Anda turat töş carı / Aytiluu şamşar karağım (55/42)

anda-mında: ara sıra, arada sırada.

Uktağanda ürgülöp / Anda-mında açılar (69/4)

anda-sanda: 1. arada sırada, zaman zaman, nadiren.

Başın salıp ırğalıp / Anda-sanda şıypanıp (25/7)
Anda-sanda bülk etip / Koltuğu sogup catıptır (64/4)

anda-sanda: 2. seyrek, tek tük.

Anda-sanda çaçı bar / Sokbilektey tişteri (68/44)

andan: 1. ondan.

Aldında turat bir çınar / Andan başka neme çok (68/27)

Ayталı anın tek cayın / Azıraak andan uğuñuz (69/8)

Kalbağan andan kutulup / Uşul üçün bul kempir (69/27)

Akılsız köödök neme eken / Kelbeyt andan ayrıldık (73/29)

2. ondan dolayı.

Andan emi cazğanbay / Tayata ne bolduñuz (22/25)

Altı döo birden ölgöndö / Karuu ketti emi andan (57/7)

3. oradan.

Mınday cerler kemde kem / Andan ötsöñ bıcırap (16/22)

andan beri karata: o zamandan beri, o günden beri.

Azar tümön cıl öttü / Andan beri karata (1/6)

andan körö: onun yerine, bunun yerine.

Çabal dep meni oyloyt ko / Andan körö tüz barıp (30/2)

anday bolso: öyle ise, o halde.

Nurhan kaldı süyünüp / Anday bolso çaş bala (46/38)

andesiñ: avcı, avı kendine iş edinen kimse, nişancı.

Ayılğan kızın alat dep / Andesiñ çığıp arkardı (4/23)

anık: 1. tam, net olarak.

Anık atıp alıpımın / Müyüzü tiyip koluma (3/35)

Teskey caktı karadım / Anık kördüm şondo da (4/5)

Anık kolğo kirerde / Çöpkö tayıp oñ butu (9/37)

Ölgönün anık bilem dep / Öödö bolup kıykırat (38/21)

Sınıma anık sen tolsoñ / Bala kılıp alayın (45/44)

2. kuşkusuz, aşikâr.

Anık meni koldoptur / Tañkı körgön tüş menen (4/10)

Anık piriñ al bolot / Anda örgüp kono cat (16/35)

Anık ele ölorü / Bolboğon soñ bul işi (48/9)

Anık koldop cürüptür / Aytiluu Manas arbağı (48/35)

Anık körüp men turam / Altı aydan beri ölö albay (60/30)

3. doğru, gerçek.

Bul azapka tuş kıldı / Anığın aytçı çunağım (14/12)

Anığı munun belgisiz / Ak şamşardan kün çıktı (56/29)

Anıkpı balam dep surap / Alardı bilip bolğon soñ (71/12)

anıкта-: noktası noktasına aydınlatmak, tespit etmek.

Anıktap ayta keteli / Askada bolgon işterdin (44/17)

ant: ant, yemin.

Antınan bala kıstalıp / Altın müyüz arkardın (42/41)

Kızıl ayak kanduu cer / Barğan kelbes antı bar (73/33)

ant kıl-: ant içmek, yemin etmek, söz vermek.

Korkup kaçsam bolboyt ko / Unutsam kılğan antımdı (29/41)

antta tur-: sözünde durmak, sözünün gereğini yerine getirmek.

Balam men turğan uşul çölkömdö / Antıma turup kız berip (57/11)

añ: çukur.

Añdan aña sekirip / Artına tüşüp barattı (12/23)

Añdan aña sekirip / Artına tüşüp barattı (12/23)

añda-: anlamak, kavramak.

Kağılayın ak erkem / Sözüñdün baarın aña dayın (28/6)

añdı-: beklemek, gözetlemek, bakmak (gizlice).

Añdıp cakın barıpmın / Altın müyüz arkardı (3/33)

Uşul cerge kelüüçü / Añdıp catıp bul doñuz (38/6)
Añdıp catkan Mulcuke / Ok caasın çoyup kalğanda (38/13)
Añdıp catkan ceriñde / Azğırğanım bilbediñ (41/22)

añgame: hikâye, öykü.

Añgame menen ötüştü / Kazı karta çaynaşıp (2/40)

añğıça: o sırada, o arada.

Al añğıça Töştüktün / Vaziri turup kep aytat (7/21)
Bu cerden kelbey cılğısı / Al añğıça ay-aylap (24/44)

añğıçaktı: o sırada, o arada.

Caydaktap takır bütönü / Añğıçaktı Nooperi (64/17)
Coodar kümön artıday / Añğıçaktı çınardan (68/29)

añkooluk: bönlük, budalalık, saflık.

Menin añkooluğum karağın / Müçölüm toluk sanım büt (12/1)

añsa-: çok arzu etmek, istemek.

Atakesi añaşan / Altın müyüz ak arkar (9/35)
Añaşan cakşı sanaası / Uruksat bolso ata-ene (63/3)

añ-tañ bol-: hayret etmek, şaşırmaq.

Suuğa salğan çıçkanday / Añ-tañ boldu bul işke (22/22)

añtar-: devirmek, altüst etmek.

Ce bolboso atıñan / Añtara seni saydımbı (33/19)
Talkalay çaynap ciligin / Añtara süyröp salğanı (36/10)

apa: anne.

Bir kul berdi apası / Tuybay kalıp eç kişi (63/23)

apı: Kırgız halk hekimliğinde bir ilaç.

Cakşılup köñül burğula / Apı menen sapıdan (67/44)

apırtmala-: abartılmak.

Ayıl turğay alıska / Apırtmalap cayıldı (71/41)

apkaarı-: korkmak.

Aytar kebin tabalbay / Apkaarıp baarı cerge ıktayt (5/10)

Kırk attın sürün men salsam / Apkaarıbay capırgın (49/37)

appak: apak, bembeyaz, beyaz ötesi.

Keyiş tartkan balanı / Kebezden appak perinin (60/5)

apta: hafta.

İçinde uşul aptanın / Toy tarabay neçen kün (60/44)

aptık-: nefes nefese kalmak.

Ketip barat aptığa / Kırk arkardın sakçısı (9/13)

ar: her.

Aytıp kördü ar işti / Kolğo tiygen koyondu (25/32)

Ar cakka köñül bölbödüñ / Aldıñda catkan cooñdu (37/26)

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/2)

Caşırbay balam çınıñdı ayt / Ar işke özüm carayım (46/2)

Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/29)

Cokçuluk degen bu kapır / Kıldırat tura ar işti (59/16)

ar cer: her yer.

Kelin kızdın uzdarın / Ar cerden cıynap aldırıp (2/9)

Akılğa tolso önörüñ / Ar cerden toşçu cooñ köp (18/2)

ar kañça: ne kadar.

Akıl aylañ bolboso / Ar kañça döö bolsoñ da (37/21)

Beycay süylöp attığa / Ar kañça zor bolsoñ da (53/45)

ar kim: herhangi bir kimse, her bir insan.

Arışı tezdep cönödü / Ar kimisi bir aytkan (10/41)
Ar kimderde kız bolot / Erkeletip östürgön (62/20)
Aram işke urunat / Ar kim napsin tıybasa (65/18)

ar kel-: ar gelmek, ağır gelmek.

Ar keldi mağa kebiñiz / Kerilip catkan Kebez-Too (20/23)

ara: 1. ara, iki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla.

Uşundayça alışıp / Üç kün öttü aradan (48/20)
Artınıp kumdu kelgiçe / Aradan eki kün öttü (73/3)

2. kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi.

Kişi koyup arağa / Uruksat kılsa han atam (61/39)
Cakşıdır törkün arası / Bilesiz ata Coodardı (62/44)

3. ara, iç, yakın yer, çevre.

Artuu-artuu bas adır / Arasında calgız üy (16/24)

4. ara, aralık, mesafe.

Oşondo ayttı Kara döö / Çektelbey bizdin arabız (54/16)

arala-: yol katetmek.

Atağa kızmat kılam dep / Aralap kırçak bir özü (9/4)
Mından ötüp caş bala / Adırğa kirdi aralap (19/5)
Aralap bizge kol salıp / Çabayın dep keldiñbi (45/16)
Alıp uçtu Coodardı / Aralap too taş döbönü (48/2)

aralaş-: karışmak, birbirinin içine girmek.

Tars degiçe koyğonu / Aralaşıp tütüngö (10/3)

aram: kötü fikir, düşünce.

Aram işke urunat / Ar kim napsin tıybasa (65/17)
Aram oyğo cetken soñ / Arbak urgan eki kul (73/8)
Coldoşu menen canaştı / Aramdan tapkan akılı (76/10)

aram al-: dinlenmek.

Toktono kalıp bir demge / Kiçine aram albadı (12/44)

Caķıslap aram alğınıñ / Erteñ menen bolğondo (46/41)

aram öl-: gözü açık gitmek.

Aram ölgön Kara döo / Armanduu öldüñ turğun dep (56/31)

aramdık: kötü niyetlilik, art niyetlilik.

Kantti dep cañkı kurğurum / Aramdık menen işi cok (76/30)

arañ: güçlölkle, zar zor.

Ce köp sıykırdan cuğuştur / Töştüktü arañ toktottu (11/31)

Arañ taanıp calğızın / Karmay kaldı sendele (14/1)

Oşondo arañ tayatañ / Cılkıçığa kep aytat (17/4)

Korkpoñuzçu tayata / Üyüñö arañ bir konom (20/30)

Arañ cetken Oruskan / Aytpay emi turabı (22/35)

Keldi arañ dalbañdap / Coodarbeşim caş bala (23/26)

İçi açışıp çalıška / Arañ turğan abıška (26/32)

Boşonup arañ kempirden / Çal çığıp döñgö bııldap (28/15)

Çıdap arañ saktadım / Mörtü ötüp keter dep (61/3)

Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/16)

Uykusun arañ açtı emi / Oşondo Coodar buydalbay (69/37)

arbak: ölmüş insanın hayali, atalar ruhu.

İşimdi kудay oñdoptur / Ayköl Manas arbağı (4/9)

Anık koldop cürüptür / Aytiluu Manas arbağı (48/36)

Alım sağa cetpedi / Arbaktın tiyip cardamı (48/38)

Taykaşka buudan cönödü / Arbak koldop kut ornop (49/43)

Bügün alardın koldop arbağı / Mıçkısam kolğo kirbessiñ (53/12)

Koldop Manas arbağı / Men keldim mında atayın (56/5)

Aram oyğo cetken soñ / Arbak urgan eki kul (73/9)

arbaş-: büyülemek, etkilemek, kendine hayran bırakmak.

Tiktenişip kez-kezde / Cılandan beter arbaştı (33/41)

arbi-: çoğalmak, artmak.

Arbitıp dalay col basıp / Aşuusu biyik bel aşıp (36/29)

Kaportolop barğanda / Kıylasın coldun arbitıp (38/42)

Arbitıp col kelaytat / Tattuu kepten aytışıp (65/7)

Bütüşö albay tüşköchö / Arbidı küçöp cañcalı (74/32)

arbin: oldukça fazla, çok sayıda.

Arbin turat körörüñ / Aytışkan cooğö sürdüü bol (18/3)

Aldındağı Kaşkanın / Arbin çıktı önörü (47/45)

arçında-: çapraz biçimde bağlamak, sarmak, tutmak.

Arçındalıp bul ekö / Koyon koltuk alıştı (33/36)

Arçınday karmap oñ kolğö / Aylandırıp urğanı (75/8)

arda: bir sonraki yıl yavrulamayan annesini emen tay veya buzağı.

Ardadan tandap soyuştu / Erke kızdın toyuna (58/28)

ardaktuu: saygıdeğer, hürmetli.

Ardaktuu abam desem sen / Aytkan kebiñ uşubu (31/34)

ardan-: utanmak, arlanmak.

Coodar caman ardandı / Oy Boronbay Boronbay (32/41)

ardık al-: dinlenmek.

Abıdan ardık aldı emi / Kiyimderin cañılap (23/30)

At örgütüp boy sergip / Ardık alıp bolğon soñ (36/20)

arğa: çare, çıkar yol, çözüm yolu.

Arğası cok iş eken / Anda barsañ barğınıñ (16/7)

İşenbegin boyuña / Tabarmın men da arğandı (33/7)

Azırtan arğa kılbasak / Akıretti körgüdöy (67/1)

Bayatan beri arğanı / Turgan ele oylonup (74/5)

argımak: argımak, dayanıklılığı ve asaleti ile ünlü bir at cinsi.

Arğımağın oynotup / Oodarışıp balbandar (2/42)

Özüñö koşsom arğımak / Tek cayın bilip op tartış (70/18)

arğın: melez.

Arğındığın bolboso / Aristanday sürüñ bar (45/8)

arı: geri, art, arka, öte.

Belden aşıp arı ötsön / Betegesi buralğan (39/34)

arı tur-: ötede durmak, öteye çekilmek, defolmak.

Coodarbeşim öz atım / Columdu tospoy arı tur (71/6)

arı-: yılmak, yorulmak, bitkinleşmek.

Kamçılup kayra sabadı / Arıp kalğan kayran at (23/23)

Arıbay cürdü caş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/31)

arık: zayıf.

Tiydi anın koluna / Daakıluu arık Kara tay (28/28)

arıl-: kurtulmak.

Tügöndü elden arılıp / Kız alçu alman canağı (42/15)

Adamzat ağa coluksa / Armanı ketet arılbay (49/17)

arış: adım.

Arışı tezdep cönödü / Ar kimisi bir aytkan (10/40)

aristan: aslan.

Aybatıña karasam / Aristan sürüñ körünöt (19/35)

aristanday: aslan gibi heybetli.

Arğındığın bolboso / Aristanday sürüñ bar (45/9)

arka: arka, geri.

Arkasınan at minip / Akmalay tartıp cönödü (21/44)

arkala-: sırtına almak, sırtlamak, güvenmek.

Arkalap anı köröyün / Acalım cetse kokustan (12/9)

arkan: kendir, halat, kıl ya da yünden yapılmış kalın ip.

Arkanga moynun berişti / Cöö balbandar küröşüp (58/42)

arkan boyu: tahmini on metrelik uzunluk.

Kılkara kelet alaktap / Arkan boyu cerlerdi (28/36)

arkar: dağ koyunu, destanda geçen bir hayvan.

Eñ ele sonun tüş kördü / Altın müyüz arkardı (3/20)

Köp arkar kelip kalıptır / Aylanta kurçap baarısı (3/25)

Añdıp cakın barıpmın / Altın müyüz arkardı (3/34)

Ak arkardın karaanın / Körgön tüşüm töp kelip (4/6)

Kim atsa uşul arkardı / Kök teñiri Nurhandın (4/20)

Ayılğan kızın alat dep / Andesiñ çığıp arkardı (4/23)

Alıp mağa beriñer / Kuday aytkan arkardın (4/27)

Tolkunduu kezge canayın / Kim atıp kelse arkardı (4/33)

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı sahp bakırdıñ ata (6/18)

Atmak tügül arkardı ata / Kara cerge nıktaldı ata (6/22)

Buyursa kuday arkardı / Atıp sizge bereyin (6/28)

Altın müyüz ak arkar / Okko uçup azır atılsın (7/41)

Olcoluu kaytkın colundan / Altın müyüz arkardın (8/5)

Tilegim menin el bolsun / Altın müyüz ak arkar (8/11)

Ketip barat aptığa / Kırk arkardın sakçısı (9/14)

Kuu arkar turat çekçeyip / Kırandaş tiktep alıska (9/15)

Arkardı közdöy bettedi / Otтуğun basıp miltıktın (9/23)

Atakesi ańsağan / Altın müyüz ak arkar (9/36)

Biler-bilbes kırs etti / Kakbaş bolğon kuu arkar (9/44)

Kuyun bolup top arkar / Kubulup cok bolğonu (10/4)

Buyruğu cok cumuştur / Bul körüngön top arkar (11/29)

Capacalğız bir özü / Öñüttön cetip arkardı (11/39)
Açalbadım kabağın / Arkardı töptöp atalbay (11/45)
Atıp alsam arkardı / Atama sooğat berermin (12/15)
Munu oylonup caş bala / İzine tüşüp arkardın (12/18)
Arkardı kuuğan baykuşka / Alban türdüü capaalar (12/25)
Dalbırap kiyim kalbadı / Tınım albay arkar kuup (12/38)
Kiçine aram albadı / Kuuğanına arkardı (12/45)
Namıstan kuup arkardı / Kelgenin ayttı enege (14/39)
Kezenip köönüñ buzbağın / Altın müyüz arkardın (14/44)
Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/5)
Atalbay cürüp çok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan çok balam (15/7)
Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/13)
Altın müyüz arkardın / Cutarı meni kıylada (15/26)
Altın müyüz arkardın / Artınan kelet iz sürüp (36/27)
Aldastabay arkarğa / Ayta ketsek Turnanı (42/19)
Artınan bala kıstalıp / Altın müyüz arkardın (42/42)
Altın müyüz ak arkar / Beygam catat uykuda (43/18)
Arkardı körüp balanın / Akılı baştan ketti emi (43/28)
Arkardı közdöy ketkeni / İçinde bolup armanı (43/36)
Kılkara kaldı kınıldap / Cıla basıp arkarğa (43/39)
Top arkar kurçap catsa da / Tuybay catat ak arkar (43/44)
Top arkar kurçap catsa da / Tuybay catat ak arkar (43/45)
Ak arkardın al cayın / Anıktap ayta keteli (44/16)
Altın arkar degeni / Uşul üçün arkardı (44/23)
Altın arkar degeni / Uşul üçün arkardı (44/24)
Carığı şamday ay eken / Arkardı atkan kişige (44/30)
Sıykırluu arkar kabulğan / Bolup catkan işterdi (44/35)
Çabışkanı kelbedim / Altın müyüz arkardın (46/20)
Artınan kuup kelgemin / Ak askada arkardın (46/22)
Calğızım üçün köp oylop / Sıykırlap arkar carattım (57/19)
Bendesi kuday nak süygön / Arkarımdı kim atsa (57/37)
Sakanakka ilgemin / Sıykırluu arkar artınan (60/13)
Arkardı zoodon tapkanda / Askadan öñüp atkanda (61/9)

arkay-: uzamak, çıkmak, yükselmek.

Erikpey Coodar col bastı / Arkayğan karluu toolordun (18/40)

arkı: arka taraftaki.

Kaşkardın arkı çetinde / Kebez Toonun betinde (2/1)

arman: ukde, içe dert olan şey, gerçekleşmemiş hayal.

Adamzat ağa coluksa / Armanı ketet arılbay (49/17)

Bul armanım kanteyin / Taykaşkamdı sen balam (57/26)

Armanın aytıp kep urat / Kağılayın calğızım (71/14)

armanda ket-: üzölmek, dert etmek, endişelenmek.

Öpködöy bolup kubulup / Armanda ketpe caş bala (53/37)

armanı kal-: hevesi olmak, hevesi kalmak.

Körüşüp alıp cönösöm / Kalbayt ele armanım (13/29)

Eç kimdin kalbas armanı / Bularday bolup cırğasa (65/15)

armanı içinde kal-: hevesi içinde kalmak.

İçinde kaldı armanı / Çıday albay atına (26/1)

Kılkaradan ayrılıp / İçimde kaldı armanı (26/36)

armanı içinde bol-: heves etmek, içinde hevesi olmak, hevesi bulunmak.

Arkardı közdöy ketkeni / İçinde bolup armanı (43/37)

armanduu: ukdeli.

Aram ölgön Kara döö / Armanduu öldüñ turğun dep (56/32)

armansız: üzüntüsüz, endişesiz, kaygısız.

Atakemdin colunda / Armansız bolup ölöyün (12/12)

arna-: ithaf etmek, adamak.

Ak neet menen batamdın / Balama baarın arnayın (28/8)

Arnap sizge salamdı / Baatır erden okşoysuz (30/33)

Ooluğa süylöp maktanıp / Özünö arnap dañaza (40/24)

Karğışın mağa arnadı / Caşabağan sen cuksuz (72/15)

arnaluu: adanmış, tahsis edilmiş.

Arnaluu işi bolboso / Ataylap adam kelbegen (21/12)

Arnaluu atı Nurhandın / Mingizgeni canağı (47/34)

arsız: arsız, yüzsüz.

Aylanta kuup cönöyün / Arsız bala dedirbey (12/8)

art: 1. peşinden, ardından, arkasından.

Artınan anın barayın / Ayğa çığıp ketse da (12/5)

Artıñdan cetpey kurudum / Kağılayın kulunum (22/39)

Altın müyüz arkardın / Artınan kelet iz sürüp (36/28)

Saya tüştü artınan / Atasınday işenip (42/43)

Artınan kuup kelgemin / Ak askada arkardın (46/21)

Artınan cete barğıniñ / Munu uğıp Kara döö (53/32)

Sakanakka ilgemin / Sıykırluu arkar artınan (60/13)

Artınan basıp bul eköo / Astırtan kıyla keñeşti (65/21)

artına tüş-: arkasına düşmek, arkasından gitmek, peşine düşmek.

Añdan añğa sekirip / Artına tüşüp barattı (12/24)

2. art, art kısım, arka taraf.

Coodar artın karasa / Kozğolup eli kalıptır (10/6)

Artıñdan izder tuuğan cok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/8)

Artıñda cok cölörüñ / Azoozil buzuk salbasa (18/5)

Kılçaybasa artına / Caş bala çaldı köröbü (22/1)

Siygisi kelip balanın / Oşondo kördü artınan (22/12)

Canı çıkkın nemedey / Cata kalam artıma (38/18)

Büt oyloşup art cağın / Buğa da bolup iraaızı (75/40)

3. arkası, sonu, sonucu.

Atalbay kalsam kokustan / Kandaı bolor artı dep (8/35)

Kızıtalak oyloboysuñ artıñdı / Çıdabay turam örttönüp (41/10)

Acaldan murun ölobü / Artı kanday kim bilet (50/2)

Abaylap süylö artında / Ökünösüñ Kara döo (53/22)

4. arka, sıranın sonu.

Aydatıp kelgen cılkının / Artında calğız tay kelet (17/11)

Cılkığa cetpey buta atım / Art çağında sendelet (17/13)

Kelip kaldı cılkısı / Sürö buta artında (25/3)

Artta kalıp al biröö / Karağattan cemekçi (65/25)

5. ardında, gerisinde, sonrasında.

Artında çırak boldu dep / Tüş körgön uşul kündördö (5/41)

art-: 1. bir yere taşınması için belli ağırlıkta eşya veya araç gereç koymak, yüklemek.

Öñütkö bala cetkeni / Mıltıgın artıp marçağa (9/22)

Azık-tülük artışıp / Eki katın eki kul (65/3)

Meni izdep kelbesin / Atıña kumdan artıp ket (72/42)

2. bir yükümlülük altına girmek.

Coodar kümön artkiday / Añğıçaktı çınardan (68/28)

artık: fazla, üstün, daha iyi.

Canğa şerik tulpar at / Akılı artık Kılkara at (36/6)

Akılı artık caralğan / Urğaaçının uzu eken (42/23)

Canıma ölçöp baktırğan / Adamdan artık akılman (57/25)

Akılı artık bul suluu / Baarığa çağar kep ayttı (62/8)

artın-: yüklenmek, bir yükü taşımak.

Söögüñdü artınıp / Men ataña barbaymın (51/38)

Artınıp kumdu kelgiçe / Aradan eki kün öttü (73/2)

artka: arka tarafa doğru.

Burulup artka kaçkanı / Bilinbey kaldı balağa (29/32)

artuu-artuu: inişli çıkışlı.

Artuu-artuu bas adır / Arasında calgız üy (16/23)

arzan: kolay, basit.

Nurhan menen Kara döo / Kulbağan okşoyt arzandı (56/28)

as-: 1. asmak, bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştip sarkıtmak.

Kümüştön sokkon söykömdü / Kün tiybes cerge askamın (60/17)

2. asmak, idam etmek.

Darğa başıñ asayın / Ökümsüngön sendeydin (45/32)

asa: uzun el değneği, asa.

Calınan çaçıp kılkanın / Tayanbay asa kötörüp (16/28)

asemdel-: süslenmek, bezenmek.

Asemdelgen ordosun / Aylanta miñ üy tiktirip (2/6)

Eki çağın karandı / Asemdelip asalğan (44/45)

asıl: 1. kıymetli, değerli.

Altın menen kohardın / Asılın mağa takkansıñ (62/13)

2. asıl, gerçek, hakikat.

Asıldar oor kelet dep / Ataylap gana mingizdi (63/17)

asıl-: 1. asılmak, takılmak, boynuna geçirilmek.

Nooperidey suluunun / Tumarı sağa asılsın (18/22)

2. sataşmak.

Beykünöö elge asılğan / Körbödüm sendey aybandı (33/10)

asın-: takınmak, kuşanmak.

Başınan çıkkın carkından / Akbarañım asınıp (3/32)

Başıñdı kesip coo çapsın / Cooğo asınğan kılıçıñ (26/10)

asıra-: bakmak, beslemek, eğitmek, terbiye etmek, koruyup kollamak, esirgemek.

Asırap meni cetilttiñ / Tiysin emi keregim (6/26)

Aylanayın ata-enem / Asırap meni bakkansıñ (62/11)

Ayğır cığar çomorğo / Asırayt tura kuduret (75/11)

aska: geniş, çok büyük kaya.

Bul kepti uğup caş bala / Askağa barıp cetkeni (43/25)

Anıktap ayta keteli / Askada bolgon işterdin (44/18)

Artınan kuup kelgemin / Ak askada arkardın (46/22)

Kılkarañdı taştapsıñ / Astına kıynap askanın (60/29)

Arkardı zoodon tapkanda / Askadan öñüip atkanda (61/10)

Askanın tüşüp tübünö / Kara attın barıp canına (63/29)

Askağa taştap özüñdü / Caldıratıp közüñdü (68/14)

asman: gökyüzü, asuman.

Aykırıktı saldı emi / Asman carğan dabişta (26/34)

Asmanğa cıldız toltura / El orunğa oltura (39/44)

Kızılı öçüp asmandın / Cıldızğa kark tolğodo (40/13)

Asmanda Coodar uçkanı / Tüşköndö cerge aş bışım (44/11)

Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/36)

Tüşürüp cerge asmanın / Kararıp boroon ışkırıp (68/32)

assaloomu aleykum / assalamu aleykum: selamünaleyküm.

Assaloomu aleykum / Amansızbi tayata (19/18)

Aşıkpastan cay gana / Assalamu aleykum (30/30)

asta: aheste, yavaş, yavaşça, ağır.

Attı koyup daldaağa / Aynekten asta karasa (40/20)

Turnağa asta köz nımdap / Baştadı sözün oştonup (74/7)

astı: 1. altı, aşağı taraf.

Cer astınan çıkkanda / Kencekeden tuulğan (5/31)
Borondun kalıp astında / Coodardı kудay uruptur (35/42)
Ak zoonun astı oybutta / Türkün çöptüü toyutta (43/16)
Kılkarandı taştapsiñ / Astına kıynap askanın (60/29)
Oozuña kirçü kim deysiñ / Cer astında neçen cıl (70/31)

2. öñü, sıranın başı.

Bere kelgen bizdin el / Başkanı salbay astığa (54/4)

astırtan: gizlice, belli etmeden, göstermeden.

Artınan basıp bul eköö / Astırtan kıyla keñeşti (65/22)

aş: yemek, aş.

Boy ergitip alğınıñ / İçeyin deseñ aş dayar (23/9)

Sarı cığaç aşınan / Sabağı menen sugundu (65/35)

aş-: 1. aşmak.

Aşuuların töp aştı / Enesi aytkan bolcoldo (18/41)

Arbitıp dalay col basıp / Aşuusu biyik bel aşıp (36/30)

Belden aşıp arı ötsöñ / Betegesi buralğan (39/34)

Çıçayğan neçen bel aşıp / Oşondo cana süylödü (43/8)

Dayrıptan aşıp men beybak / Barğan sayın kuturdum (72/5)

2. zamanı aşmak, geride bırakmak, süre geçmek.

Ukkan elem Coodardın / On ekiden aşkanın (32/16)

Cutkanda munu çiykiley / Çay kaynamdan aşpadı (54/42)

aş bışım: yemek pişinceye kadar geçen vakit.

Asmanda Coodar uçkanı / Tüşköndö cerge aş bışım (44/12)

aşa-: büyük lokmalarla yutmak, acele acele yemek, tıka basa yemek.

Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/5)

aşat-: deriyi tüyü dökülmek üzere içine bir madde atılan kaba koymak, deriyi işlemek.

Kandağay carğak bütötkön / Türdüü teri aşatıp (2/17)

aşık-: acele etmek.

Aşıkpastan cay gana / Assalamu aleykum (30/29)

Aşıkpay birden terüüçü / At tonu menen alparsa (38/7)

Aşığıp turğan bul kapır / Ayılın közdöy kaytkanı (39/20)

Ürgülöp tursun bu kempir / Aşıkpay bir az turuñuz (69/6)

Aşıkkanıñ çın bolso / Aytarımdın baarı uşul (71/7)

aşık bol-: aşık olmak, sevmek.

Tüşümön körüp elesiñ / Aşık bolup sırtıñan (60/19)

aşır-: 1. büyütme, aşırma, geçirme.

Kıyalay tartıp cönödü / Kıldattığın aşırıp (38/38)

2. zaman geçirmek, oylanmak.

Kılkarañız sakayat / Aşırbay cetsek biz barıp (60/43)

3. abartma, mübalağa etme.

Aşıra süylöp köp işti / Alamandap aytkanı (39/22)

aşkan: aşkın, fazla, çok.

Bu ökümdüktün aşkanı / Han başıñ menen kalpaktı (11/22)

Ak balbandı soyupsuñ balam / Andan aşkan sen küçtüü (50/34)

aşkere bol-: meydana çıkmak, malum olmak, açığa vurulmak.

Az ötpöy menin kılğanım / Aşkere bolup dayınduu (71/39)

aşuu: geçit.

Aşuuların töp aştı / Enesi aytkan bolcoldo (18/41)

Arbitıp dalay col basıp / Aşuusu biyik bel aşıp (36/30)

at (I): at, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan hayvan.

- Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/14)*
Ordo çiyip çükö atıp / At üstüñdö cambı atıp (2/19)
Kökülün şüyüp külüktün / At çaap bayge alğan bar (3/2)
Miñ bir oydu oylondu / At canına bar dedi (15/41)
Atakem Oruskan bolot / Attan tüşüp salam ayt (16/34)
Munu ukkanda atakem / At karmoonu dayındayt (16/40)
Birok balam uğup al / Attarı sağa carabayt (16/42)
Berbeseñ at minbeym de / Bayatankı cılkıñdın (17/28)
Adeptüü öskön caş Coodar / Sekirip tüşüp atınan (19/15)
Atsız salam aytpağan / Sın-sıpatıñ karasam (19/30)
Cabikkanday körünöt / Mingen atıñ ırğalıp (19/43)
Arkasınan at minip / Akmalay tartıp cönödü (21/44)
Ketip barat caş Coodar / Cetkirbey atka şıpıldap (22/4)
Kuup barat Oruskan / Atı terdep çıpıldap (22/6)
Kördön cañı çıkkanday / Atı terdep boluptur (22/20)
Bardığıptır atıñız / El-curtuñuz esenbi (22/27)
Tel bolup mingen atıñız / Tayenebiz esenbi (22/31)
Mineyin deseñ at dayar / Kağılayın kulunum (23/10)
Attan tandap minginiñ / Kirpidey bolup saksaybay (23/14)
Kamçılap kayra sabadı / Arıp kalğan kayran at (23/23)
At tandasın balam dep / Tandağan atın ayabay (23/34)
At tandasın balam dep / Tandağan atın ayabay (23/35)
Cıynatıp kelip attarın / Ötközüp birden çubattı (23/38)
Çoñ attarğa koşkondo / Akta malı ceti cüz (23/42)
Berbey alıp kalıştı / At bolboyt sağa bul tay dep (25/31)
İçinde kaldı armanı / Çıday albay atına (26/2)
Ayrılğıça atıman / Körsömçü anın ölgönün (27/2)
Balañ minse bir taydı / Neçen attar turbaybı (27/19)
Cönünö salıp oñdoptur / At üstünön tüşürböy (32/24)
Calpayıp attan tüşkünüñ / Calğızı emi Töştüktün (32/35)
Ce bolboso atıñan / Añtara seni saydımbı (33/18)
Turasıñ attan tüşkün dep / Tüşsöm tüşö kalayın (33/20)
Aykırışıp bul ekö / Attan tüşö kalıştı (33/33)

Tört künden beri tişteşip / Alışıp cüröt attarı (35/11)
Ayban da bolso eesine / Boluşat tura at dağı (35/13)
Canğa şerik tulpar at / Akılı artık Kılkara at (36/5)
Canğa şerik tulpar at / Akılı artık Kılkara at (36/6)
At örgütüp boy sergip / Ardık alıp bolğon soñ (36/19)
Kördüñüzbü attan da / Oy baatırım caş bala (37/10)
Aşıkpay birden terüüçü / At tonu menen alparsa (38/8)
Atının alıp akılın / Attanıp kayra baatırñ (38/35)
Balanı tındım kılarda / Bürgödöy attan tüyülüp (39/11)
Cazıksız kamçı çapkanın / Atının cetpey barkına (40/10)
Attı koyup daldaağa / Aynekten asta karasa (40/19)
Atasınday işenip / Akıl surap atınan (42/45)
Col baskanda toktoboy / Coşultup atın mol basıp (43/5)
Karuuğa anı ilginiñ / Tay kaşka degen at berem (47/17)
At ayabay mol cürsöñ / Ak korumdun çatı bar (47/22)
Arnaluu atı Nurhandın / Mingizgeni canağı (47/34)
Kamçığa attı bölödü / Coodar çıyrak bolboso (48/7)
Bağınıp baatır at boldum / Salbayım emi kalbanı (48/39)
Kırk attın sürün men salsam / Apkaarıbay capırgın (49/36)
Azar tümön at bolup / Taykaşkanın dabırtı (50/13)
At izin salıp coylosoñ balam / Sarı döö Kök döö Şadıkan (50/37)
Kıyını munun Kara döö / Çoñduğunan at minbey (51/17)
Suktanıp atka Coodardın / Cayrap barat caş canı (52/5)
Kar bolup attın köbüğü / Kaptalına çaba caap (52/11)
Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/30)
Atıñdı tuşap kañtardıñ / Kapilet seni baskanda (61/11)
Cetiptir kunduz tügünö / Kadimki tulpar at emes (63/40)
Kıyıp tıtip üzgönü / Şıpırıp attın tokumun (64/15)
Iylamsırıp kul turdu / Tizginin tartıp atının (66/11)
Atı cakşı tñ bolso / Eki kündö barçu ele (67/17)
Sebebin bilbey caş baatır / Atınan emi suradı (68/9)
Tınçın alıp tünötpöy / Tüşürböy attan kuuçumun (71/35)
Meni izdep kelbesin / Atıña kumdan artıp ket (72/42)
Aylap-kündöp col cürüp / Attardın beli coorudu (73/21)

Tartalı anan at calın / Dep ayaldar turğanı (75/38)
Tolturup kumğa kurcunun / Attan tüşpöy suradı (76/28)
Hanın attan tüşürüp / Bolgon iştin baarisın (76/33)
Kaktooç bolğon attardın / Corğosu menen koydurup (77/2)

at tokuru: seyis, at bakıcısı.

Taykaşkaday corğonu / At tokuruñ bolsun dep (63/20)

at (II) 1. ad, isim.

Tuulğan uşul balağa / Coodarbeşim at koyğon (5/10)
Oşol bolot ceribiz / Atamdın atı er Töştük (20/26)
Coodarbeşim men bolom / Enemdin atı Kenceke (20/28)
Atıñ kim dep surayın / Colooçubu başkabı (30/5)
Atıñdı aytıp beriñiz / Alpeştep sizdi östürgön (30/37)
Kep suraysıñ uyalbay / Atımdı uksañ korkosuñ (31/7)
On ekide caşım bar / Coodarbeşim atım bar (41/33)
Talaadan kokus kep uğup / Atım Coodar dep uğup (41/37)
Cerim bolot bayır alğan / Atamdın atı er Töştük (46/16)
Atın aytkan üç dönün / Bir da birin koybodu (51/1)
Küç küyöö degen da bir at / Kızdarğa alıs bolğonu (62/42)
Coodarbeşim öz atım / Columdu tospoy arı tur (71/5)

2. unvan, nam şan, şöhrät.

Coodarğa kalar caman at / Al turğaylık çaptaşat (62/40)

at kötör-: şöhrät kazanmak.

Alda kança el öttü / At kötörgüs neçen alp (1/8)

at-: 1. vurmak, öldürmek.

Anık atıp alıpmın / Müyüzü tiyip koluma (3/35)
Kim atsa uşul arkardı / Kök teñiri Nurhandın (4/20)
Atıp daroo keliñer / Anın altın müyüzün (4/24)
Tolkunduu kezge canayın / Kim atıp kelse arkardı (4/33)
Kanake turğan curtçuluk / Kimiñ atıp kelesiñ (4/39)

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırduñ ata (6/18)
Atmak tügül arkardı ata / Kara cerge niktaldı ata (6/22)
Buyursa kuday arkardı / Atıp sizge bereyin (6/29)
Atalbay kalsam kokustan / Aldıñızğa keleyin (6/30)
Atalbay kalsam kokustan / Kanday bolor artı dep (8/34)
Atalbay ölsöm bul iret / Balasın soydu kapır dep (8/38)
Kokustan kalsa atalbay / Keterbi çırpık kıyılıp (9/7)
Öñügön menen atalbay / Sanaağa battı caş Coodar (11/40)
Açalbadım kabağın / Arkardı töptöp atalbay (11/45)
Atıp alsam arkardı / Atama sooğat berermin (12/15)
Atalğanday canaştı / Kilt etip tamçı suu içpey (12/27)
Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/4)
Atalbay cürüp çok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan çok balam (15/6)
Ak arkardı kim atsa / Buyrulğan şoğo degenin (18/29)
Atıp cürüp maşıkkın / Kabarıñ uğup kerbenden (37/40)
Moynu menen denesin / Ekige bölö attım dep (38/26)
Atalbadıñ degende / Mulcukenin siydigi (41/38)
Ketirbey emi atarsız / Cetik bolso çamañız (43/20)
Atalbay kalsañ uşundan / Azapka çındap kalabız (43/22)
Atalbay cürgön neçeni / Nooperi degen Nurhandın (44/25)
Carığı şamday ay eken / Arkardı atkan kişiğe (44/30)
Ak zoodo bala atkanda / Öpkögö oğu batkanda (44/33)
Bendesı kuday nak süygön / Arkarımdı kim atsa (57/37)
Arkardı zoodon tapkanda / Askadan öñüp atkanda (61/10)

2. atmak, fırlatmak.

Türdüü teri aşatıp / Ordo çiyip çükö atıp (2/18)
Ordo çiyip çükö atıp / At üstüñdö cambı atıp (2/19)
Atkan oktoy zırkırayt / Kara kakır saylardın (28/39)
Meltiretip şıkaalap / Mergenderi cambı attı (59/20)

3. atmak, sökmek.

Karap catsam bir demge / Tañ kaşkayıp attı ele (3/45)
Tañ kaşkayıp atkanda / Ordunan turdu caş bala (21/34)

Arıbay cürdü çaş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/32)

ata: 1. baba.

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/7)

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırduñ ata (6/16)

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırduñ ata (6/17)

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırduñ ata (6/18)

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırduñ ata (6/19)

Karap turğan kalkıñız ata / Kalçıldap terge çıktaldı ata (6/20)

Karap turğan kalkıñız ata / Kalçıldap terge çıktaldı ata (6/21)

Atmak tügül arkardı ata / Kara cerge nıktaldı ata (6/22)

Atmak tügül arkardı ata / Kara cerge nıktaldı ata (6/23)

Atağa bala cakşı eken / Abiyirdi Coodar tolturdu (7/33)

Atama kalar caman kep / Ölömbü tirüü kalambı (8/40)

Atağa kızmat kılam dep / Aralap kırçak bir özü (9/3)

Cay alıp üydö catalbay / Atayın çığıp atamdın (11/43)

Atıp alsam arkardı / Atama sooğat berermin (12/16)

Bir ay toldu kuralıp / Atasın tartkan bu çunak (13/3)

Cöö calañdap mamınday / Cönörüñdü ataña (14/24)

Bilip turup koyo berse / Atañdın booru taştırıbı (14/30)

Ataña daynın aytalı balam / Oñboğon Coodar oñbodu (15/14)

Canım ene ıylaba / Atağa cumuş kılam dep (15/23)

Atam Töştük törömdün / Bulardı uğup Kenceke (15/36)

Karısa da atanın / Kızı emespi urğaaçı (15/44)

Biröö da seni karabayt / Oşol kezde ataman (16/45)

Buzulup öñü atamdın / Açuulanıp bek aytat (17/6)

Atasınça bolor dep / Altı cılda törödüm (17/40)

Atağa kızmat kılam dep / Aylanayın calğızım (17/42)

Atağa bala kas bolboyt / Tişi çikkan balağa (18/7)

Atañ senin naadanbı / Cartı kömöç berbegen (20/13)

Naadanbı atañ dediñiz / Ooluktuñ debe tayata (20/21)

Oşol bolot ceribiz / Atamdın atı er Töştük (20/26)

Atam menin er Töştük / Oşol eldin uluğu (31/42)

Cetinçi küñü attandı / Atağa bergen ubada (42/40)

Cerim bolot bayır alğan / Atamdın atı er Töştük (46/16)
Bir atadan bul cetöö / Calğızdan terip tügöttüñ (51/12)
Söögüñdü artınıp / Men ataña barbaymın (51/39)
Kızığın körböy başkanın / Atama elçi siz salıp (60/39)
Kişi koyup arağa / Uruksat kılsa han atam (61/40)
Cakşıdır törkün arası / Bilesiz ata Coodardı (62/45)
Bir kul berdi atası / Üy ookatıñ kılın dep (63/21)
Ölöp kalsa bolbostur / Han atam bergen kul bolso (65/45)
Alparat ele uçurup / Atasın anın ukkan soñ (69/24)
Toğuz uuldun kencesi / Atam Töştük sen uksañ (70/37)
Atam menen eneme / Oor cumuş tabıldı (71/44)
Oyrondı salıp buzuldum / Kayran atam çıdabay (72/12)

ata curt: baba yurdu, öz vatan.

Kelgin balam çınıña / Ata curtтан ne bezdiñ (20/8)

ata konuş: baba ocağı.

Ata konuş ceriñiz / Taanışıp aba siz menen (30/41)

ata-ene: ana baba.

Aylanayın ata-enem / Asırıp meni bakkansıñ (62/10)
Añsağan cakşı sanaası / Uruksat bolso ata-ene (63/4)
Otko suunu kuyçumun / Cumşasa işke ata-enem (71/29)
Kantse da bala ekemin / Ata-enem kılıp sabırdı (72/2)

2. ata, büyükbaba, cet.

Ulanıp Kırğız bar boldu / Atabız Manas baştağan (1/20)
Ata narkın aktağan / Comokçular Coodardı (1/29)
Atadan kalğan salt eken / Boygo cetken kızdarın (62/22)

atak: şan şöhrät, ün, nam, ad.

Alda kaçça alptardın / Atağın elim saktağan (1/22)
Altın müyüz arkardın / Atağın dalay ukkamın (14/45)
Atağın çığıp eliñe / Aalamğa nuruñ çaçılıñ (18/17)

Uşu bolsun aytkanım / Unutpa kırğız atağın (56/4)

atake: babacık, beybaba.

Men barayın atake / Menmin go senin mederiñ (6/24)

Balañ da bolsom atake / Sözümö kulak salıñız (6/34)

Atakesi ańsağan / Altın müyüz ak arkar (9/35)

Atakemdin colunda / Armansız bolup ölöyün (12/11)

Açığın aytçı atakeñ / Aman barbı kulunum (14/21)

Atakem Oruskan bolot / Attan tüşüp salam ayt (16/33)

Munu ukkanda atakem / At karmoonu dayındayt (16/39)

Döölörgö salbay atakem / Tüz ele meni bermekçi (61/21)

Atakem menen enekem / Atkazıp bizdi koyorsuñ (62/32)

atal-: adlandırılmak, ad almak.

Akkalpakçan Kırğız dep / Atalğanın sanasañ (1/2)

Coodarmın calğız atalğan / Tınçın alıp el curttun (46/17)

atasıday: babası gibi olma, babasının özelliklerine sahip olma.

Saya tüştü artınan / Atasınday işenip (42/44)

atayın: mahsus, bir amaç güderek, özellikle.

Cay alıp üydö catalbay / Atayın çığıp atamdın (11/43)

Atayın kamdap bul elden / Başıñdı kesip kelüügö (37/42)

Koldop Manas arbağı / Men keldim mında atayın (56/6)

ataylap: mahsus, bilerek, isteyerek.

Arnaluu işi bolboso / Ataylap adam kelbegen (21/13)

Ataylap sağa şańım dep / Birden kız ağa berüüçü (38/9)

Asıldar oor kelet dep / Ataylap gana mingizdi (63/18)

atıl-: vurulmak, avlanmak.

Altın müyüz ak arkar / Okko uçup azır atılsın (7/42)

Altın müyüz ak arkar / Akbarañ menen atılsın (18/20)

atkaz-: birilerini göndermek, yollamak, ata bindirmek.

Atakem menen enekem / Atkazıp bizdi koyorsuñ (62/33)

atta-: adım atmak, adımlamak.

Cakşıláp bata berdiñbi / Attap tondop kamıntıp (26/28)

Ançekim ele bir attap / Kanattuubu buttuubu (28/37)

attan-: 1. ata binmek, yola çıkmak, bir tarafa yönelmek.

Üyündö kalsın kempir çal / Attanıp çıkkın Coodardın (28/22)

Cetinçi küñü attandı / Atağa bergen ubada (42/39)

Mında turbay bizdi alıp / Baatırım baçım attanıñ (60/41)

Alıp mindan attandı / Alıska sapar tartışıp (65/5)

Ayaldarğa dümöktü / Attanıp Coodar keten soñ (73/7)

2. yola çıkmak, sefere çıkmak.

Kağıláyın çırağım / Attansañ coluñ açılısın (18/16)

Atının alıp akılın / Attanıp kayra baatırıñ (38/36)

Alıstağı ak döögö / Attanıp Coodar cönödü (47/43)

3. bir işe girişmek, kalkışmak.

Attanğan uuluñ kıynaba / Abıdan baykap çenesem (15/24)

4. gitmek.

Çaalğıp kalğan caş bala / Uykuğa ketti attanıp (55/19)

attap-buttap: hızlı hızlı.

Attap-buttap tüyülüp / Kaduulay tepçip cügürüp (9/11)

attay: at gibi hızlı.

Ak köñül tuuğan tuncuruñ / Kanıstar attay tüyülüp (76/32)

attı: atlı.

Mulcuke çurkap attığa / Çıkkanda emi başpağa (42/7)

Beycay süylöp attığa / Ar kança zor bolsoñ da (53/44)

ay: 1. ay, yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre.

Bir ay toldu kuralıp / Atasın tartkan bu çunak (13/2)

Anık körüp men turam / Altı aydan beri ölö albay (60/31)

Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/16)

ay-aylap: aylar boyu, aylarca.

Bu cerden kelbey cılğısı / Al aňğıça ay-aylap (24/44)

aylap-kündöp: günlerce aylarca.

Aylap-kündöp col cürüp / Attardın beli coorudu (73/20)

2. ay, kamer.

Ay menen künü cılışıp / Aylanganın karasañ (1/3)

Artınan anın barayın / Ayğa çığıp ketse da (12/6)

Aydan azık nur alğan / Ayçüröktöy suluular (73/12)

3. çok güzel.

Ayday betten nur ketip / Oñuptursuñ çırağım (14/15)

Carığı şamday ay eken / Arkardı atkan kişige (44/29)

Nooperidey ay suluu / Orun aldı sozulup (59/29)

ayday bol-: ay yüzlü olmak, ay gibi güzel olmak.

Ayday bolgon eköñö / İçibiz caman oorudu (73/22)

ay talaa: ıssız yer.

Aytalı emi kuldardın / Ay talaada salğanın (73/5)

aya-: acımak, esirgemek.

At tandasın balam dep / Tandağan atın ayabay (23/35)

Ayasañ taydı sen kakbaş / Töböñön kuday urbaybı (27/20)

ayabay: çok, çok fazla

At ayabay mol cürsöñ / Ak korumdun çatı bar (47/22)

Canı çoktoy tüyülö / Ayabay kum  ireptir (63/34)

ayağında: sonunda.

Buğa cana bolbodu / Ayağında Coodarđa (51/5)

ayak-baş: ayak ve baş.

 z lg n t r n körünöt / Ayak-baŐn karasam (19/39)

ayal: kadın.

Aytkan kepke bolbodu / Ayal da bolso Kenceni (15/17)

Kete bergin coluğa / Ayal da bolso enekeğ (17/35)

Ayaldar ayt u sözdördön / Bir da bir u kalbadı (21/26)

Ortoğo alıp Coodardı / Eki ayal canaşa (65/10)

Ayaldarđa dümöktü / Attanıp Coodar keten soğ (73/6)

Altı erkekçe bar tursa / Ayal da bolso kunuğar (73/17)

Tartalı anan at calın / Dep ayaldar turđanı (75/39)

Ayal eki bir erkek / Alçılanta canaşıp (76/41)

ayalda-: yavaşlamak, gecikmek, oyalanmak, durmak.

Ayaldabay kaytıp ket / UŞul bolsun bergenim (72/43)

aybaalı: mec.  elimsiz, hilkat garibesi.

S ld r n kalıp aybaalı / Boluptursuğ  ırağım (14/13)

aybalta: ay balta, savaş baltası.

Capırılbas Şaş bala / Aybaltasın kolđo alıp (42/4)

ayban: 1. hayvan, duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık.

Akılı cok aybanım / Bilbeysiğ emi kariğanığ (27/14)

Ayban da bolso eesine / Boluşat tura at dağı (35/12)

Ayban da bolso Kılkara / Eesine k n l buruptur (35/40)

Ayban da bolsom aykanım / Esiğe alđın taştaba (37/18)

Alışkan cooğo salđanı / Aybandan  ıkkın men Kaşka (48/28)

2. mec. hayvan, akılsız, duygusuz, kaba, hoyrat (kimse).

Beykünöö elge asılğan / Körbödüm sendey aybandı (33/11)

aybat: heybet.

Aybatıña karasam / Arıstan sürüñ körünöt (19/34)

Aybatınan Coodardın / Kaş kaytarar bolbodu (77/14)

ayda-: 1. hayvanı sürmek, önüne alıp götürmek, kovmak.

Tokmok calduu Toru ayğır / Üyrün ayda dep aytat (17/9)

Aydap kel saan cılkını / Karasın bu caşar dep (24/5)

Barıp aydap kelginiñ / Bayağıday çuburtup (24/37)

2. atmak, kovmak, sürmek.

Ce coo çaptıbı kalaañdı / Aydap seni ketirgen (20/12)

Kuday aydap şıbağam / Nak tiydi mına koluma (32/13)

aydat-: 1. hayvanı sürdürmek, kovdurmak.

Aydatıp kelgen cılkının / Artında calğız tay kelet (17/10)

2. esiri, tutsağı, suçluyu önüne alıp götürmek veya getirmek.

Top çerüügö aydatıp / Sürdürüp mında taştattı (72/25)

ayğay: yüksek sesle bağırma, haykırma.

Katuu saldı ayğaydı / Keñeşi tursa bulardın (39/16)

Ayğayın emi baykaybı / Alamın dep kız katın (39/18)

Ayğay salgan ün çıktı / Ündü uğup Kara döö (56/33)

ayğır: aygır.

Ayğırı carap kalar dep / Carasa karmap alar dep (24/3)

Ayğır cığar çomorğo / Asırayt tura kuduret (75/10)

ayıl: 1. yerleşik bölge, köy.

Aşığıp turğan bul kapır / Ayılın közdöy kaytkanı (39/21)

Kayrılıp kayta urçumun / Ayılğa kişi colotpoy (71/33)

Ayıl turğay alıska / Apırtmalap cayıldı (71/40)

Ayıl da boroon uçurdum / Oñolmok tügül künügö (72/9)

2. oba, bir yerde konaklayan göçebe halk ve aile, oymak.

Elinin baarı ötünüp / Ayıldın uzu Akturna (42/28)

ayıl-apa: köy halkı.

Ayıl-apañ amanbı / Açığıp mında kelipsiñ (20/9)

ayım: hanım, hatun, kadın.

Uksañız suluu ayımdar / Uşul bizdin kebibiz (73/40)

ayına: her ay, ayda.

Kuturtulğan Kara döö / Ayına birden adam cep (52/24)

ayıp: 1. suç, günah, yazık.

Ayıpka meni buyurbañ / Amalın kılıp körölü (66/2)

2. ayıp, kusur, eksiklik.

Baykasam müçöñ baraanduu / Ayıp körböy abake (30/36)

ayıpta-: suçlamak.

Ayıptadı debeseñ / Bul işti emi keñeşem (60/26)

ayır-: ayırmak.

Ayırbay tiktep döbönü / Kaptalday tartkan col menen (38/39)

aykır-: haykırmak, bağırmaq.

Aykırışıp bul ekö / Attan tüşö kalıştı (33/32)

aykırık sal-: bağırmaq, nara atmaq.

Aykırıktı saldı emi / Asman carğan dabışta (26/33)

ayköl: yüce, ulu.

İşimdi kудay oñdoptur / Ayköl Manas arbagı (4/9)

ayla: 1. çare.

Kanter ayla tabalbay / Karaansız kala cazdadım (23/1)

Abdan canğa batkanı / Aylasın eç tabalbay (37/5)

Alıbiz cetpeyt tük ağa / Kılbasak aldın aylanı (48/44)

ayla çok: çare yok, çaresiz.

Caratkanğa ayla çok / Can kудayğa amanat (62/34)

Makul debey ayla çok / Bu bolso egem barmanı (74/21)

2. çeviklik, derman.

Aylası ketken abışka / Ayttı alcıp kalğanın (27/30)

Uçup barar ayla çok / Nurhanğa elçi ciberdi (61/37)

3. kavrayış.

Akıl aylañ bolboso / Ar kaçça döo bolsoñ da (37/20)

aylan-: 1. dönmek, geri gelmek, geri gitmek.

Acalım cetip ölbösöm / Aylanıp cürüp kelermin (12/14)

Acaldan kaçpay cönödüñ / Aylanıp bir kün kelersiñ (17/45)

2. dönmek, dolanmak, gökyüzünde uçarak dolanmak.

Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/36)

3. dönmek, kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek.

Ay menen küñü cılışıp / Aylanğanın karasañ (1/4)

aylanayın: kurban olayım, aşırı sevgi ve hayranlık anlatan söz.

Atağa kızmat kılam dep / Aylanayın calğızım (17/43)

Aylanayın kulunum / Abıdan sınap köröm dep (22/37)

Aylanayın ata-enem / Asırıp meni bakkansıñ (62/10)

aylandır-: döndürmek, çevirmek.

Arçınday karmap oñ kolğo / Aylandırıp urğanı (75/9)

aylant-: 1. kuşatmak, çevrelemek, sarmak.

Asemdelegen ordosun / Aylanta miñ üy tiktirip (2/7)

Köp arkar kelip kalıptır / Aylanta kurçap baarısı (3/26)

Aylanta kuup cönöyün / Arsız bala dedirbey (12/7)

2. döndürmek.

Cabışıp catat balbandar / Birin biri aylantıp (34/12)

aylap: aylarca.

Cönöp ketti şaşıla / Kün menen aylap al kuudu (12/20)

aylık: bir veya birkaç ayı kapsayan zaman.

Üstü-başıñ baykasam / Üç aylık coldon sen kelip (19/37)

ayma-: mec. yok etmek, öldürmek.

Pılge mingen er öttü / Alışkan coonu aymağan (1/10)

aynek: ayna, cam.

Attı koyup daldaağa / Aynekten asta karasa (40/20)

aynektey: ayna gibi, dümdüz.

Saltın kılıp kırğızdın / Aynektey tüz talağa (58/7)

aynı-: sözünden vazgeçmek, fikrini değiştirmek.

Handın sözü bir bolot / Aynığanğa kim bolot (6/33)

ayrıl-: 1. ayrılmak, birbirinden ayrı düşmek.

Bul işke tegi köz cetpeyt / Calğızınan ayrılса (8/43)

Kılkaradan ayrılıp / İçimde kaldı armanı (26/35)

Ayrılğıça atıman / Körsömçü anın ölgönün (27/2)

Akılsız köödök neme eken / Kelbeyt andan ayrıldık (73/29)

2. ikiye ayrılmak, birbirinden uzaklaşmak.

Ayrılbay oñ cak kol menen / Aldığa cürsöñ mına bu (16/11)

ayt-: 1. söylemek, demek.

Alıp mağa beriñer / Kuday aytkan arkardın (4/27)

Munu aytıp er Töştük / Karap turdu eline (4/42)

Aytar kebin tabalbay / Apkaarıp baarı cerge ıktayt (5/9)

Coodarbeşim caş bala / Munu aytıp toktoldu (7/4)

Balanın aytkan bul sözü / Töştökkö tiygen ok boldu (7/5)

Oyloboy aytkan sözünö / Özünön özü kor bolup (7/11)

Al añğıça Töştüktün / Vaziri turup kep aytat (7/22)

İştin cayı el boldu / Turbañız emi dep aytat (7/24)

Arışı tezdep cönödü / Ar kimisi bir aytkan (10/41)

Hanına munday aytkanı / Baş almak menen opokşoş (11/16)

Bul azapka tuş kıldı / Anığın aytçı çunağım (14/12)

Açığın aytçı atakeñ / Aman barbi kulunum (14/21)

Ayttıñ bele kulunum / Cönü cok caman iş kılıp (14/25)

Bulardı aytıp Kenceke / Booruna bastı kuçaktap (14/33)

Baarın ayttı caş Coodar / Barçalabay uşaktap (14/37)

Aytkan kepke bolbodu / Ayal da bolso Kenceni (15/16)

Akılğa toluk nemeni / Mamınday aytıp al Coodar (15/19)

Aytıp turdu nasaatın / Coodarı toyup bolğuça (16/5)

Aytkandarım bilip al / Abdan tıñşap calğızım (16/9)

Bolgon iştin baarın ayt / Bara catkan cayıñ ayt (16/37)

Bolgon iştin baarın ayt / Bara catkan cayıñ ayt (16/38)

Oşondo arañ tayatañ / Cılkıçığa kep aytat (17/5)

Buzulup öñü atamdın / Açuulanıp bek aytat (17/7)

Tokmok calduu Toru ayğır / Üyrün ayda dep aytat (17/9)

Enesi aytkan col menen / Eli cok kakır çöl menen (18/37)

Aşuuların töp aştı / Enesi aytkan bolcoldo (18/42)

Cetip keldi marçağa / Aytkanınça bar eken (18/45)

Bir öcörgö okşoysuñ / Aytkanınan kaytpagan (19/33)

Tak aytçı balam uğayın / Karğanda közdön nur ketip (20/17)

Karsıldap külüp Oruskan / Munu ayttı şaşılıp (20/38)

Ayaldar aytçu sözdördön / Bir da biröö kalbadı (21/26)
Aytıp berdi kaltırbay / Taraza cıldız batkanda (21/32)
Baçımıraak aytıñız / Topo-çañğa tolupsuz (22/29)
Tartınbay cayın aytıñız / Dep oşentip suradı (22/33)
Arañ cetken Oruskan / Aytpay emi turabı (22/36)
Aytpadım oydo kebidimdi / Kaytıp üygö bargınıñ (23/6)
Kiyimden tandap kiyginiñ / Aytkan sözüm kulunum (23/17)
Bulkunğansıp Oruskan / Cılkıçığa ayttı bek (24/8)
Enesi aytkan bayağı / Tokmok calduu Toru ayğır (24/11)
Şıldıratıp cügöndü / Aytkanın kıldı enenin (25/15)
Aytıp kördü ar işti / Kolğo tiygen koyondu (25/32)
Aylası ketken abıška / Ayttı alcıp kalğanın (27/31)
Bayatan aytkan karğışım / Mından kiyin debeyin (27/34)
Aytkanıñday baybiçem / Kaytadan bata bereyin (27/36)
Atıñdı aytıp beriñiz / Alpeştep sizdi östürgön (30/37)
Uşundayça salamdı / Coodar aytıp turğanı (30/45)
Aytkan kebi mina bu / Teñtuştan beter oy caşar (31/4)
Tegi cayıñ terip ayt / Tiyişer işiñ bolboso (31/14)
Ardaktuu abam desem sen / Aytkan kebiñ uşubu (31/35)
Cumarbegim sen uksañ / Elaman kakbaş aytkan kep (32/10)
Aytaalbay kereez sözdörün / Acalğa moyun sunuptur (36/3)
Ayban da bolsom aytkanım / Esiñe alğın taştaba (37/18)
Emi körgönüm aytam bat gana / Caştığıñan Coodarım (37/24)
Aytpasam özüñ körbödüñ / Boronbaydın akesi (37/28)
Baatır Coodar balağa / Bolor işti büt aytat (38/32)
Aşıra süylöp köp işti / Alamandap aytkanı (39/23)
Catıp kaldı Mulcuke / Eline aytıp kıçkıl kep (39/27)
Aytkanına cetken soñ / Kılkarğa til kirdi (39/30)
Cetik bolso çamañız / Munu aytıp Kılkara (40/6)
Aldastabay arkarğa / Ayta ketsek Turnanı (42/20)
Eskiler aytkan beş kayıp / Coodar kelip bu cerge (42/31)
Cay cayında turuptur / Aytkandan bolboy eç kemi (43/27)
Anıktap ayta keteli / Askada bolgon işterdin (44/17)
Tördö olturğan kişige / Ayta saldı salamdı (45/3)

Aytkanıña karasam / Adamzattay ünüñ bar (45/6)
Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/40)
Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/41)
Caşırbay balam çınıñdı ayt / Ar işke özüim carayım (46/1)
Munu aytıp kök teñir / Coodardı kayta karadı (46/3)
Baylaluu bizdin belibiz / Akıl nasaat aytsañız (46/30)
Toluktansın kemibiz / Munu aytıp şük bolup (46/34)
Canıma kele kalğınıñ / Munu aytıp kök teñir (46/44)
Cakşılup aytıp tapşırđı / Coodarbeşim baatırđı (47/1)
Ak döönün aytsam karaanı / Alıstan döbö körünöt (49/6)
Elöösüz turğın kapırdın / Uşunu aytıp balağa (49/41)
Atın aytkan üç döönün / Bir da birin koybodu (51/1)
Turup kaldı kök teñir / Döönün aytıp al-cayın (51/45)
Katkırıkta salğanı / Çının ayttı bakıldap (53/5)
Oşondo ayttı Kara döö / Çektelbey bizdin arabız (54/15)
Coodar buğa makul dep / Bul aytkanıñ akıl dep (54/28)
Kılar işin bayandap / Takır ayttı kaltırbay (55/23)
Uşu bolsun aytkanım / Unutpa kırğız atağın (56/3)
Köbürök aytıp üzürdü / Kalkaytıp neçen carçı alıp (58/14)
Tak süylöp sağa aytkanın / Bolso baatır kutkarıñ (60/36)
Baatırım bugün men sizge / Eskerip aytıp catkanım (61/8)
Kıskasın ele men aytsam / Şıdır mında kelmeksiñ (61/19)
Mına şol sözdör deliptir / Anda Peri kep ayttı (62/7)
Akılı artık bul suluu / Baarığa cağar kep ayttı (62/9)
Taamay aytıp tak süylöp / Kebin açık koyğonu (63/11)
Şayı ketti kol-buttun / Munu aytıp kayğırıp (66/9)
Anan ayttı bulardı / Açınganday mostoyup (66/38)
Munu aytıp kul olturdu / Çekesin aarçıp terdegen (67/25)
Aytalı anın tek cayın / Azıraak andan uğuñuz (69/7)
Oroyun kempir buzğanda / Açuulanıp kep ayttı (70/25)
Aşıkkanıñ çin bolso / Aytarımdın baarı uşul (71/8)
Armanın aytıp kep urat / Kağılayın calğızım (71/14)
Kapalanbay turğunuñ / Cayımdı sağa aytayın (71/17)
Uşul bolsun bergenim / Munu aytıp kempir üşkürüp (72/45)

Aytalı emi kuldardın / Ay talaada salğanın (73/4)
Aytıp turğan kebi bul / Akkuularday sunalğan (73/10)
Açıgın emi aytalı / Abıdan tuñşap uğuñar (73/14)
Uşunu aytıp eki kul / Umtulup turdu demigip (74/1)
Baatırdın aytkan bolcolun / Kudaydan tilep amalın (76/21)
Koyboy aytıp bütürüp / Cönöp ketti ertesi (76/35)

2. söylemek, haber vermek, duyurmak.

Namıstan kuup arkardı / Kelgenin ayttı enege (14/40)
Ataña daynın aytalı balam / Oñboğon Coodar oñbodu (15/14)

3. halkbilimi ürünlerini anlatmak, söylemek, yakmak.

Comok aytıp küü çertip / Añgeme menen ötüştü (2/39)

aytıl-: söylenmek, bahsi geçmek.

Aytılğan kızın alat dep / Andesiñ çığıp arkardı (4/22)
Aytılğan kepti kaytalap / Eze bersek bolobu (77/18)

aytiluu: meşhur, ünlü, bilinen.

Aytiluu sıykır küç menen / Alla taala kuduret (4/12)
Anık koldop cürüptür / Aytiluu Manas arbağı (48/36)
Anda turat töş carı / Aytiluu şamşar karağım (55/43)

aytış-: 1. tartışmak, münakaşa etmek.

Arbin turat körörüñ / Aytışkan cooğo sürdüü bol (18/4)

2. atışmak, karşılıklı deyiş söylemek.

Arbitıp col kelaytat / Tattuu kepten aytışıp (65/8)

ayuuday: ayı gibi, kaba, anlayışsız (kimse).

Ayuuday ak baş bolğuça / Oyloboston caşıñdı (41/1)

az: 1. az, çok karşıtı.

Baatırlığıñ bolso da / Akılıñ eken az gana (37/15)

Az ötpöy menin külğanım / Aşkere bolup dayınduu (71/38)

2. alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik olarak.

Körgönü munun az bala / Iras aytat kul dedi (66/20)

az-: yollara düşmek, gurbete çıkmak.

Oynop cürgön ceriñden / Ce albarstığa azdıñbı (14/32)

aza: yas, matem.

Acızbız Turna eköübüz / Aza kelgen cerinen (74/14)

azap: azap, eziyet.

Bul azapka tuş kıldı / Anıgın aytçı çunağım (14/11)

Acalım cetse ölörmün / Azabım bolso körörmün (15/33)

Körösüñ menden azap dart / Teñ ata bolup turğuday (31/20)

Atalbay kalsañ uşundan / Azapka çındap kalabız (43/23)

Aldastağan Coodardın / Azabı canğa batıptır (64/9)

Baykabasak baatırım / Bu azaptı bizge salıptır (66/45)

azaptuu: azaplı, acı veren.

Azaptuu coluñ baskamın / Kız başım menen seni izdep (60/20)

azar tümön: sayısız, pek çok.

Aylanğanın karasañ / Azar tümön cıl öttü (1/5)

Azar tümön at bolup / Taykaşkanın dabırtı (50/13)

azdır-: kandırmak.

Akıl oylop azdırıp / Alp Coodardı cemekçi (65/23)

Azdırıp eriñ coğottuk / Al ölüp siler kaldıñar (73/34)

azğır-: baştan çıkarmak, kandırmak, kışkırtmak.

Añdıp catkan ceriñde / Azğırğanım bilbediñ (41/23)

azık: gıda.

Aydan azık nur alğan / Ayçüröktöy suluular (73/12)

azıktan-: yemek yemek, karın doyurmak.

Azıktanıp es alıp / Bir tün uktap alabız (54/21)

azık-tülük: azık, gereken yiyecek ve içecek şeyler, gıda, besin.

Azık-tülük artışıp / Eki katın eki kul (65/3)

azır: şimdi, şu an.

Altın müyüz ak arkar / Okko uçup azır atılsın (7/42)

Altınday bolğon Akturna / Azır mağa nak tiydi (40/38)

Örtün azır basayın / Dostoşkonu sen kelseñ (45/34)

Azır turup orduñan / Kömürköyün karagın (55/40)

azıraak: daha az.

Naşta kılıp azıraak / Namaz okup bolğonço (21/38)

Sarğartpay menin öñümdü / Sabır kılğın azıraak (28/4)

Aytalı anın tek cayın / Azıraak andan uğuñuz (69/8)

azırtan: zamanından erken.

Azırtan arğa kılbasak / Akıretti körgüdüy (67/1)

azuu: azı, azı dışı.

Kaçırıp kelip tişteşe / Azuuları karsıldayt (35/17)

B

baar: göğüs, sine.

Turğula öñköy el dedi / Cakındap baarıñ kel dedi (7/45)

baarı: hepsi, tamamı, tümü.

Kacarı terme zil kilem / Munun baarın casatıp (2/15)

Köp arkar kelip kalıptır / Aylanta kurçap baarısı (3/26)

Aytar kebin tabalbay / Apkaarıp baarı cerge ıktayt (5/10)

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırduñ ata (6/16)
Kulağı tunup baarının / Kurşuğu kaçıp ker boldu (7/29)
Baarı birdey çurkurap / Caşın tögüp burkurap (10/16)
Baarın ayttı caş Coodar / Barçalabay uşaktap (14/37)
Bolgon iştin baarın ayt / Bara catkan cayıñ ayt (16/37)
Cilkının baarın çubatat / Biröö da seni karabayt (16/43)
Coodar bala tartınbay / Bolgon iştin baarısın (21/31)
Uşu maldın baarısı / Ötüp boldu büüt çubap (23/44)
Baarın körüp kalayın / Carap kalsa oşondon (24/25)
Kağılayın ak erkem / Sözüñdün baarın añdayın (28/6)
Ak neet menen batamdın / Balama baarın arnayın (28/8)
Çokuğa Coodar bir saldı / Baarı küçü camdalıp (42/10)
Caktırıp baarı Turnağa / Koşup koydu balanı (42/17)
Elinin baarı ötünüp / Ayıldın uzu Akturna (42/27)
Baykoosuz cerge baktırçu / Baarınan uşul kıyın dep (52/16)
Nurhandın baarı degenin / Toydun kamın kılayın (57/40)
Munu menen kök teñir / Baarı kebin bütürdü (58/3)
Bolup catkan oyundar / Körgöndün baarın tañdanttı (59/24)
Tüp kötörö kolboşup / Baarı tarap kaytıştı (59/45)
Akılı artık bul suluu / Baarığa cağar kep ayttı (62/9)
Kaleti cok durus dep / Baarı munu koldodu (63/14)
Üstünö düm tüşkönü / Tizgin çılbır baarısın (64/13)
Kaynatma kırma darısın / Coodarda bardın baarısın (64/27)
Kuldu karap baarısı / Tegerektep olturdu (66/24)
Ölüp ketse barıdan / Şayman cok munu kömgüdöy (67/5)
Kara döö Kök döö Sarı döö / Mulcuke Boron baarı döö (70/39)
Aşıkkaniñ çın bolso / Aytarımdın baarı uşul (71/8)
Hanın attan tüşürüp / Bolgon iştin baarısın (76/34)
Alp Töştük uğup baarı işti / Dañazaluu toy kılıp (77/6)

baatır: bahadır, kahraman, yiğit.

Bala baatır Beşimdin / Baktısı coldo açılsın (7/39)
Ay ay baatır uluğum / Açuuğa sabır beriñiz (10/24)
Oro-para kelgende / Opkolcuy tüşüp baatırıñ (25/9)

Arnap sizge salamdı / Baatır erden okşoysuz (30/34)
Nıktap koysom bolbostur / Bala da bolsoñ baatırsıñ (32/26)
Baatırlar menen canaşa / Bular da cüröt karmaşa (35/20)
Arıbay cürdü caş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/31)
Kördüñüzbü attan da / Oy baatırım caş bala (37/11)
Baatır Coodar balağa / Bolor işti büt aytat (38/31)
Atının alıp akılın / Attanıp kayra baatırıñ (38/36)
Mulcukeni tababız / Bilersıñ baatır kalğanın (40/4)
Söz uşuğa cetkende / Bala baatır Coodardın (40/40)
Bügün sen soyduñ kaysı baatırdı / Kızın aldap alardı (41/8)
Kılkara coldo kelaytıp / Oy baatır Coodar balabız (43/11)
Balalığıñ bolboso / Baatır bolor türüñ bar (45/11)
Coodarbeşim baatırdı / Erteñ menen bolğondo (47/2)
Baatır bolsoñ oşonun / Kıya çaap başın al (47/26)
Akıru ağa til kirdi / Caş baatırdan cadağan (48/24)
Bala baatır Coodarım / Caralıpsıñ baktıluu (48/25)
Uksañ sözüm caş baatır / Kudaydın bolup barmanı (48/33)
Bağınıp baatır at boldum / Salbayım emi kalbanı (48/39)
Öltürükönü Ak döögö / Ciberdi baatır oyloğun (49/3)
Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/35)
Buyruktu alıp caş baatır / Bura tarttı Kaşkanı (52/1)
Kara döö başın körgöndö / Baatırdı sendey körbödüm (57/9)
Cetine albay küyügüp / Küyöö da bolso baatırğa (58/13)
Alıp keldi cetelep / Coodar baatır küyöögö (59/28)
Coodarbeşim baatırdı / Nooperidey suluuğa (60/1)
Tak süylöp sağa aytkanın / Bolso baatır kutkariñ (60/37)
Mında turbay bizdi alıp / Baatırım baçım attanıñ (60/41)
Baatırım bugün men sizge / Eskerip aytıp catkanım (61/7)
Öödö kara baatırım / Öküngön kayra kelmekpi (61/23)
Oşondo berki Oy baatır / Kördüñbü mabu kuluñdu (65/39)
Baykuşum canın korğoştun / Til alsañ baatır bul cerge (66/5)
Çırmaptır bul kurğurdu / Ontogon ünü baatırğa (66/15)
Baykabasak baatırım / Bu azaptı bizge salıptır (66/44)
Alıp kele kalayın / Kam sanabañ baatırım (67/22)

Sebebin bilbey çaş baatır / Atınan emi suradı (68/8)
Baatırdın sözün küyböstön / Tumşuğun sozup baş bulğayt (68/20)
Bilalbay kaldı baatırıñ / Uçkanı menen baskanın (68/34)
Baatırdın aytkan bolcolun / Kudaydan tilep amalın (76/21)
Ümüttüü karap coldorun / Tört kündö keldi baatırıñ (76/26)
Bala baatır körünöt / Opol toodoy düpüyüp (76/39)

baatırdık / baatırlık: bahadırılık, yiğitlik, kahramanlık, cesurluk.

Katıkpağan çaş bala / Baatırdık sını bolso da (35/3)
Baatırlığıñ bolso da / Akılıñ eken az gana (37/14)
Baştağı kul minday kep / Baatırlığım bildiñbi (75/23)
Katındarım bolğun dep / Baatırlığıñ bilindi (75/29)

babaalap: çok fazla, ziyadesiyle.

Başı közdör carılıp / Kan kuyuldu babaalap (74/45)

baçağar: daha çok gençler için kullanılan, sövgü bildiren, “eşek sıpası” anlamında kullanılan söz.

Barmak tügül baçağar / Bir ooz kabar salbaymın (51/40)

baçım: çabuk.

Şañıma suluu kız tandap / Toydu bağım kılğın dep (39/25)
Mında turbay bizdi alıp / Baatırım bağım attanıñ (60/41)

baçımda-: hızlanmak.

Otoonu tigip bağımday / Uşul cerge tüş dedi (66/22)

baçımıraak: biraz çabuk.

Baçımıraak aytıñız / Topo-çañğa tolupsuz (22/29)

badana: destanlarda anlatılan zırh.

Oyuu çiyüü obodo / Torğoy közdüü badana (2/13)

bağı aç-: bahtı açılmak, işleri yoluna girmek.

Bağımdı menin açkanın / Columdu kудay kıskartıp (32/21)

bağıl-: bakılmak, beslenmek.

Çüygündöp çöpkö çaldırıp / Bağılğanda kırk künü (64/37)

bağın-: baş eğmek, direnmekten vazgeçip buyruk altına girmek, inkiyat etmek, boyun eğmek.

Bağınıp baatır at boldum / Salbayım emi kalbanı (48/39)

bağış-: birisine bakmaya yardım etmek.

Tak on künü bağıştı / Kulkara şondo silkinip (64/32)

bak: bağ, bahçe.

Sarğarar menin bağıma / Bulbul kelip konu dep (5/35)

bak-: 1. bakmak, ilgilenmek, göz kulak olmak, beslemek.

Çerüüsün bagat kordoboy / Çöyçöktüü beeden cardırıp (2/24)

Caybarakat kündördö / Cakşılap munu bağam dep (52/18)

Aylanayın ata-enem / Asırap meni bakkansıñ (62/11)

Canımdı bağıp turamın / Cat kişi bolso kelgender (72/35)

2. bakmak, bakışı bir şey üzerine çevirmek.

Kaldı tört tal bakalı / Kiyimsiz kalıp eköo teñ (34/35)

bakaloor: gırtlığın üst kısmı, boğaz.

Bakaloorğo bir saldı / Cakanın kırın bastırıp (56/41)

bakanda-: sırikla dövüşmek.

Buttan oroy çalıştı / Bakandaşsa balbandar (59/2)

bakça: bahçe.

Oybuttağı bakçada / Şikaalap Coodar bir koydu (44/1)

bakılda-: yaygara etmek; durmadan konuşmak.

Katkırıktı salğanı / Çının ayttı bakıldap (53/5)

bakır-: bağırmaq.

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırdıñ ata (6/19)

Cürögün zardap ezgende / Tura kalıp bakırdı (40/42)

Kırk erdin dooşun sen salıp / Oşondo katuu bakırğın (49/33)

Too cañırıp düñgüröp / Kubulcup kayta bakırdı (50/12)

baktı: talih, baht.

Baktısı üçün balanın / Caralğan eken Kılkara at (38/33)

Men sıyınam baktığa / Manastan beri kezekti (54/1)

baktı coldo açıl-: “bahtı yolda açılınsın, yolu açık olsun” anlamındaki ifade.

Bala baatır Beşimdin / Baktısı coldo açılınsın (7/40)

baktıluu: bahtlı, mutlu, talihli.

Bala baatır Coodarım / Caralıpsıñ baktıluu (48/26)

baktır-: 1. baktırmak, ilgilenilmesini sağlamak.

Baykoosuz cerge baktırçu / Baarınan uşul kıyın dep (52/15)

Canıma ölçöp baktırğan / Adamdan artık akılman (57/24)

2. baktırmak.

Tak uşunday baktırçu / Kabarı çok bul işten (52/39)

bala: 1. çocuk, genç erkek.

Akılı cetik caş bala / Tal çıbıktay buralıp (6/10)

Coodarbeşim caş bala / Munu aytıp toktoldu (7/3)

Balanın aytkan bul sözü / Töştökkö tiygen ok boldu (7/5)

Bala baatır Beşimdin / Baktısı coldo açılınsın (7/39)

Eş kılıp Coodar caş bala / Cürmök bolup coluna (8/18)

Enesin oylop caş bala / Ketip barat kayğı cep (8/32)

Balanın işin oñdo dep / El turat akka sıyınıp (9/5)

Coodarbeşim caş bala / Toktono elek mas bala (9/9)

Coodarbeşim caş bala / Toktono elek mas bala (9/10)
Öñütkö bala cetkeni / Miltığın artıp marçağa (9/21)
Caş balanın kıymılı / Tamandan çöp dooştop (9/41)
Ağa bala bolbodu / Tars degiçe koyğonu (10/1)
Balanı surap hanınan / Zarkırap ün salıştı (10/18)
Balanı surap turabız / Taştabañ bizdin kebibiz (10/26)
Al akılğa könöbü / Coodarbeşim balağa (10/43)
Kiltaktay moynun balanın / Almaday üzüp alarda (11/6)
Aylanta kuup cönöyün / Arsız bala dedirbey (12/8)
Munu oylonup caş bala / İzine tüşüp arkardın (12/17)
Mındayça oylop caş bala / Közünün caşı tögüldü (13/14)
Balanın körüp keşpirin / Baykuş ene kanetsin (14/3)
Mından ötüp caş bala / Adırğa kirdi aralap (19/4)
Baykuş bala okşoysuñ / Oroyuñ ciluu körünüp (20/1)
Oyumdu bala kozğoysuñ / Közdörüñdün surması (20/3)
Eki ooz söz menen / Bala kebin bütürdü (20/34)
Cürüp ketti üyünö / Cetelep alıp balanı (21/9)
Tura kaldı celbegey / Ööp cıttap balanı (21/23)
Coodar bala tartınbay / Bolgon iştin baarisın (21/30)
Tañ kaşkayıp atkanda / Ordunan turdu caş bala (21/35)
Sınamak bolup kariya / Kep kılbastan balağa (21/43)
Kılçaybasa artına / Caş bala çaldı köröbü (22/2)
Siygisi kelip balanın / Oşondo kördü artınan (22/11)
Uçkaştırdı balanı / Baspay kalğan çoburun (23/20)
Keldi arañ dalbañdap / Coodarbeşim caş bala (23/27)
Balanın köönü iriñdeyt / Cılkıdan da caratpay (24/15)
Uşul mağa carayt dep / Coodarbeşim caş bala (25/19)
Öcör bala könöbü / Kolğo tiydi Kara tay (25/36)
Balanı caman karğadı / Kalcoolongon cumarbek (26/3)
Köñülüm menin tolsoçu / Karğap şilep balanı (26/20)
Ötö katuu şaşkanı / Toktono albay caş bala (29/31)
Burulup artka kaçkanı / Bilinbey kaldı balağa (29/33)
Munu da abdan körölü / Tartıp körgön caş bala (30/26)
Alp abake amanbı / Aldıñda turat caş bala (30/32)

Döönü kuday urğanı / Ormoloñdop balağa (31/3)
Nıktap koysom bolbostur / Bala da bolsoñ baatırsıñ (32/26)
Katıkpağan caş bala / Baatırdık sını bolso da (35/2)
Sürdüktürüp Boronbay / Balanı taşka kaptadı (35/7)
Coodarbeşim balanın / Çaalıkkın boyu tıñaldı (36/21)
Kördüñüzbü attan da / Oy baatırım caş bala (37/11)
Baatır Coodar balağa / Bolor işti büt aytat (38/31)
Baktısı üçün balanın / Caralgan eken Kılkara at (38/33)
Balanı tındım kılarda / Bürgödöy attan tüyülüp (39/10)
Bocomoldop caş bala / Buydalbay basıp Kılkara (40/15)
Söz uşuğa cetkende / Bala baatır Coodardın (40/40)
Bulut boldu çuburup / Oyuna ketti bu bala (41/41)
Olturğanğa buuluğup / Coodarbeşim caş bala (42/2)
Capırılbas şaş bala / Aybaltasın kolğo alıp (42/3)
Caktırıp baarı Turnağa / Koşup koydu balanı (42/18)
Turnaday suluu kızdı alıp / Bala emespi kanetsin (42/36)
Antınan bala kıstalıp / Altın müyüz arkardın (42/41)
Bul kepti uğup caş bala / Askağa barıp cetkeni (43/24)
Arkardı körüp balanın / Akılı baştan ketti emi (43/28)
Memirep bala uktadı / Uktap tursun caş bala (44/13)
Memirep bala uktadı / Uktap tursun caş bala (44/14)
Ak zoodo bala atkanda / Öpkögö oğu batkanda (44/33)
Tartıptüü öskön caş bala / Tartınbastan tak süylöp (46/5)
Nurhan kaldı süyünüp / Anday bolso caş bala (46/38)
Dep oşentip kök teñir / Ciberdi döögö balanı (47/31)
Soo kılбайt dep oyloğon / Nurhan uşul balanı (47/41)
Alışıp barat Taykaşka / Balanı bir dem boş koyboy (48/18)
Ceñmek tügül Taykaşka / Korduktu körüp baladan (48/22)
Bala baatır Coodarım / Caralipsıñ baktıluu (48/25)
Elöösüz turğan kapırdın / Uşunu aytıp balağa (49/41)
Ak döönü soyup kömöbü / Ce bolboso caş bala (49/45)
Bala colbors caş Coodar / Manastap uraan çakırdı (50/9)
Öcör bala keñ köödön / Ökümdüğü karmadı (53/18)
Öpködöy bolup kubulup / Armanda ketpe caş bala (53/37)

Çaalığıp kalğan caş bala / Uykuga ketti attanıp (55/18)
Kalğan eken kozğolup / Şıpılday basıp caş bala (56/20)
Balağa cetip buydalbay / Çaptaşa kaldı koluna (56/35)
Salmoor menen urğanday / Epçildik kılıp caş bala (56/38)
Keyiş tartkan balanı / Kebezden appak perinin (60/4)
Kıyın bolup balağa / Estebey anı koyğonu (61/33)
Köbüktöp kanı çuburdu / Munu körüp caş bala (66/19)
Körgönü munun az bala / Iras aytat kul dedi (66/20)
Barsa kelbes uşundan / Bala kelbeyt dediñer (74/12)
Bala baatır körünöt / Opol toodoy düpiyüp (76/39)
Uşunça eken kalayık / Bala Coodar comoğu (77/21)

2. büyüklerin küçüklere olan genel söylemi, yavrum.

Balam al çıkpadı oyumdan / Tikendey bolğon calğızım (8/8)
Özün özü tuzaktap / Kenceke anda ay balam (14/42)
Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kança alp ötkön balam (15/3)
Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/4)
Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/5)
Atalbay cürüp çok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan çok balam (15/6)
Atalbay cürüp çok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan çok balam (15/7)
Artıñdan izder tuuğan çok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/8)
Artıñdan izder tuuğan çok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/9)
Tolo elek karuuñ caştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/10)
Tolo elek karuuñ caştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/11)
Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/12)
Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/13)
Ataña daynın aytalı balam / Oñboğon Coodar oñbodu (15/14)
Karañğı küngö tuşuksañ / Balam oylonsoñ akıl-es oñdoyt (18/14)
Bilgenim balam şunçalık / Batamdı emi bereyin (18/31)
O aleykima assalam / Amançılık caş balam (19/25)
Tak aytçı balam uğayın / Karğanda közdön nur ketip (20/17)
Cürü balam turbağın / Tayeneñe baralı (21/4)
At tandasın balam dep / Tandağan atın ayabay (23/34)
Caşırbay balam çınıñdı ayt / Ar işke özüm carayım (46/1)

Kelipsiñ balam bolcoldo / Baraaniñdi baykasam (47/8)
Alp bolosuñ tolğondo / Uksañ balam sözümdü (47/11)
Ak balbandı soyupsuñ balam / Andan aşkan sen küçtüü (50/33)
Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/35)
Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/36)
At izin salıp coylosoñ balam / Sarı döö Kök döö Şadıkan (50/37)
Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınıma balam (50/39)
Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınıma balam (50/40)
Alptıgıñdi men toylotom balam / Munu uğup caş Coodar (50/41)
Altoonı balam beykünö / Calğız kaldı bir çette (51/14)
Kana balam cönögün / Men dağı işten kalbayın (51/42)
Oomiyin balam turğunuñ / Paydası tiysin batamın (56/7)
Balam men turğan uşul çölkömdö / Antıma turup kız berip (57/10)
Bul armanım kanteyin / Taykaşkamdı sen balam (57/27)
Kırk küniñ toyun toylotup / Coodar balam özüñö (57/45)
Anıkpı balam dep surap / Alardı bilip bolğon soñ (71/12)

3. çocuk, yavru, evlat.

Tuulğan uşul balağa / Coodarbeşim at koyğon (5/39)
Balañ da bolsom atake / Sözüñö kulak salıñız (6/34)
Balam ele kantem dep / Kaltaarıbay çabıñız (6/36)
Atağa bala cakşı eken / Abiyirdi Coodar tolturdu (7/33)
Atalbay ölsöm bul iret / Balasın soydu kapır dep (8/39)
Öltürsöñ öz balañdı / Hanım senden sın keter (10/30)
Atağa bala kas bolboyt / Tişi çıkkın balağa (18/7)
Saktağın kудay balamdı / Tegiñdi uğup calğızım (21/1)
Alı-cayın suradı / Ee abışka balaña (26/26)
Balañ minse bir taydı / Neçen attar turbaybı (27/18)
Ak neet menen batamdın / Balama baarın arnayın (28/8)
Kılkara coldo kelaytıp / Oy baatır Coodar balabız (43/11)
Biröönün calğız balası / Alardın da bar çığar (63/1)
Kantse da bala ekemin / Ata-enem kılıp sabırdı (72/1)

bala kılıp al-: evlat olarak almak, evladı gibi kabul etmek.

Sınıma anık sen tolsoñ / Bala kılıp alayın (45/45)
Bala kılıp alayın / Baysalduu bolup örkündö (57/12)

4. çocuk, yeteri kadar deneyimi, hayat tecrübesi olmayan, toy.
Bala da bolso canı açıp / Eline boldu öñü cez (6/2)

5. çocukluk, bebeklikle ergenlik arasındaki dönem.
Bala küniim esimde / Baştuularдын deşinçe (67/7)

balaa: bela, içinden çıkılması güç, sakıncalı durum, sıkıntı, kaza.
Talaada cürüp öl dedi / Taptıñ balaa özüñö (72/18)

balaça: akıl bakımından çocuk gibi.
Mulcukede akıl çok / Altı caşar balaça (40/28)

baladay: küçük çocuk gibi.
Ceeniñ Coodar degende / Caş baladay sekirip (21/21)

balalık: çocukluk, deneyimsizlik.
Balalıgıñ bolboso / Baatır bolor türüñ bar (45/10)

balban: pehlivan, güreşçi.
Arğımağın oynotup / Oodarişıp balbandar (2/43)
Alışıp catat balbandar / Tolorsukka tepkilep (34/7)
Çalışıp catat balbandar / Mürügö mürü tireşip (34/9)
Cabişıp catat balbandar / Birin biri aylantıp (34/11)
Bulaktatat balbandar / Koldoru çığıp belinen (34/13)
Kulaktaşat balbandar / Sığa karmay bir-birin (34/15)
Kuçaktaşap balbandar / Koyo bere koyup belderin (34/17)
Kokoloşot balbandar / Terdegen kolun cerge çaap (34/19)
Topoloşot balbandar / Acıray tüşsö koldoru (34/21)
Arkanga moynun berişti / Cöö balbandar küröşüp (58/43)
Buttan oroy çalıştı / Bakandaşsa balbandar (59/2)
Oodarişkan balbandar / Oğo beter kamdaştı (59/21)

balbılda-: parlamak, ışık saçmak.

Balbıldağın altından / Balkıy tüştu büt denem (3/29)

baldar: çocuklar.

Aksakal karı çaldardan / Ulan-uşak baldardan (5/2)

Cambıdan bayge alıştı / Top-top bolup caş baldar (58/37)

Baldardan sorup kan içip / Kandırçu elem suusunum (71/36)

balkı-: parlamak.

Balbıldağın altından / Balkıy tüştu büt denem (3/30)

baltır: baldır.

Sensiz katın alğınım / Baltırdan tiştep Kılkara (68/19)

bar: var, mevcut.

Tiktene kalıp bel kayırıp / Cambaşıka oroy çalğın bar (2/45)

Kökülün şüyüp külüktün / At çaap bayge alğın bar (3/2)

Başıñızda handık bar / Nan bışırıt lebiñiz (6/40)

Açığın aytçı atakeñ / Aman barbı kulunum (14/22)

Artıñdan izder tuuğın çok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/9)

Tolo elek karuuñ caştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/10)

Mışığı bar noopazday / Düñüyödö körünöt (16/19)

Dağı barbı dep sura / Carabasa carasa (17/1)

Cetip kaldı marçağa / Aytkanınça bar eken (18/45)

Mamalakça bar eken / Çıçkanın kalp aytpasa (19/2)

Karaansız kala cazdadım / Kanday kubat alı bar (23/3)

Cana kanday cılkı bar / Caksa dağı cakpasa (24/23)

Tulañı anın tuşardan / Köz cetkis meykin talaa bar (39/37)

On ekide caşım bar / Coodarbeşim atım bar (41/32)

On ekide caşım bar / Coodarbeşim atım bar (41/33)

Altımış kızça bar eken / Anın bir ele sırtkı turmanı (42/21)

Kızım berem dep cürgön / Nurhandın sözü bar eken (44/32)

Aytkanıña karasam / Adamzattay ünüñ bar (45/7)

Arğındıñ bolboso / Arıstanday süriñ bar (45/9)
Balalıñ bolboso / Baatır bolor türüñ bar (45/11)
At ayabay mol cürsöñ / Ak korumdun çatı bar (47/23)
Ak korumdu eelegen / Ak döo degen alpı bar (47/25)
Toodoy kara taşı bar / Karool karap turuuçu (49/24)
Tıñşağın kekim bar dedi / Salınğan altın söykömdü (60/10)
Akılmandın bar ebi / Çöntöktö kaştaş kutudan (64/18)
Kaynatma kırma darısın / Coodarda bardın baarısın (64/27)
Kazanbaktay başı bar / Ak aralap saksayğan (68/42)
Anda-sanda çaçı bar / Sokbilektey tişteri (68/44)
Kızıl ayak kanduu cer / Barğan kelbes antı bar (73/33)
Acızdın işi oñordo / Irğay kazık bar eken (75/13)

bar bol-: var olmak, ortaya çıkmak.

Ulanıp Kırgız bar boldu / Atabız Manas baştağan (1/19)

bar çık-: var olmak (kesinlik bildirmez; “belki”, “olabilir” anlamlarındadır).

Biröönün calğız balası / Alardın da bar çığar (63/2)

bar tur-: bulunmak, var olmak.

Altı erkekçe bar tursa / Ayal da bolso kunuñar (73/16)

bar-: varmak, gitmek.

Añdıp cakın barıpın / Altın müyüz arkardı (3/33)
Bir da kişi baram dep / Uğa ketkin kalayık (5/23)
Men barayın atake / Menmin go senin mederiñ (6/24)
Korkup barbay men koysom / Kor bolup kalar kebiñiz (6/42)
Enesin oylop caş bala / Ketip barat kayğı cep (8/33)
Ketip barat aptığa / Kırk arkardın sakçısı (9/13)
Cakındap cetip barıştı / Baarı birdey çurkurap (10/15)
Artınan anın barayın / Ayğa çığıp ketse da (12/5)
Añdan añğa sekirip / Artına tüşüp barattı (12/24)
Ülüñdögön bir karaan / Baratsa közü tunarıp (13/7)
Kesirimin tügötüp / Ketip barat böksönün (13/33)

Miñ bir oydu oylondu / At canına bar dedi (15/41)
Arğası çok iş eken / Anda barsañ bargınıñ (16/8)
Arğası çok iş eken / Anda barsañ bargınıñ (16/8)
Köçküliü cerge barasıñ / Beşinçi küni şam menen (16/15)
Bolgon iştin baarın ayt / Bara catkan cayıñ ayt (16/38)
Boloçok işti nak bolcoyt / Kalğanın bara körörsüñ (18/12)
Cürü balam turbağın / Tayeneñe baralı (21/5)
Ketip barat caş Coodar / Cetkirbey atka şıpıldap (22/3)
Kuup barat Oruskan / Atı terdep çıpıldap (22/5)
Aytpadım oydo kekimdi / Kaytıp üygö bargınıñ (23/7)
Kapa bolboy kayta bar / Barar ceriñ alıs col (23/13)
Barıp aydap kelginiñ / Bayağıday çuburtup (24/37)
Buudan bolup sozula / Ketip barat caş Coodar (28/30)
Bara catat şalaktap / Ee-caa berbey culkunup (28/33)
Ce aldınan utur baralbay / Akıl-esin çoğotup (29/28)
Çabal dep meni oyloyt ko / Andan körö tüz barıp (30/2)
Ülökö kılıp elime / Kancığalap barayın (33/31)
Birin biri mataşıp / Mañday-teskey barişti (33/35)
Boronbaydı ciberçü / Bul kapır barıp duşmanın (38/2)
Kıyalay tartıp col menen / Kaportolop barganda (38/12)
Kaportolop barganda / Kıylasın coldun arbitıp (38/41)
Tak oşondo barabız / Toy casap catkan cerinen (40/1)
Cetip bardı adaşpay / Mulcuke turğan korğonğo (40/17)
Aldıbizda kapçığay / Ördöp çığıp barabız (43/13)
Bul kepti uğup caş bala / Askağa barıp cetkeni (43/25)
İçinen külüp kibiñdap / Tap eter buta barsa da (43/43)
Konok üygö bargınıñ / Çaalıkkın boyuñ sergitip (46/39)
Naştalap karın toyğondo / Coodar bardı keçikpey (47/5)
Alaçıktay çoñ döögö / Turabız biz barganı (48/42)
Cilma basıp men baram / Buta atım cerge bilgizbey (49/28)
Abıdan emi körölü / Bolcolğo cetip barganda (50/4)
Akkan suu bolup cılcığan / Batınıp adam barbağan (50/32)
Kaarı katuu Kara döö / Barsañ anı körösüñ (51/31)
Söögüñdü artınıp / Men ataña barbaymın (51/39)

Barmak tügöl baçağar / Bir ooz kabar salbaymun (51/40)
Kara döödön kam kılbat / Coodar ketip baratat (52/10)
Tiybedi çolom barğanı / Öz butuñ menen kelipsiñ (53/10)
Artınan cete barğınıñ / Munu uğup Kara döö (53/32)
Kılkarañız sakayat / Aşırbay cetsek biz barıp (60/43)
Uçup barar ayla cok / Nurhanğa elçi ciberdi (61/37)
Kayın curtkı barayın / Kartayıptır alardın (63/5)
Askanın tüşüp tübünö / Kara attın barıp canına (63/30)
Atı cakşı tñ bolso / Eki kündö barçu ele (67/18)
Uruksat bolso barayın / Em boluuçu al kumdan (67/19)
Senin barar cönüñ cok / Özüm ağa cönöyün (67/33)
Nurhanğa calğız barğanım / Keçirgin emi Kılkaram (68/16)
Sendeyler menen karmaşkan / Beycinge barıp kazatka (70/33)
Dayrıptan aşıp men beybak / Barğan sayın kuturdum (72/6)
Kızıl ayak kanduu cer / Barğan kelbes antı bar (73/33)
Barsa kelbes uşundan / Bala kelbeyt dediñer (74/11)
Boyloru tegiz caraşıp / Ketip barat bul üçöö (76/45)
Kebez-Too bardı tıñ aman / Tulparlar oozun çoydurup (77/4)

baraan: karaltı, silüet.

Kelipsiñ balam bolcoldo / Baraanıñdı baykasam (47/9)

baraanduu: büyük, heybetli.

Baykasam müçöñ baraanduu / Ayıp körböy abake (30/35)

baral: olgunluk, yetkinlik.

Baralıña cetkizbey / Başıñdı kesip senin men (32/17)

barbayt-: uzatmak.

Barbayta açıp koldorun / Közünün caşın ağızıp (76/23)

barçala-: parçalamak.

Baarın ayttı caş Coodar / Barçalabay uşaktap (14/38)

bardap-bardap: gözleri büyük ve hızlı şekilde açıp kapatıp.
Dep oylonup caş Coodar / Bardap-bardap közdörün (13/31)

bardık-: yorulmak, bitmek.
Bardığıptır atıñız / El-curtuñuz esenbi (22/27)

bark: değer, kıymet.
Salamdın barkın bilbegen / Caratpaymın munuñu (31/36)
Bizge emi tiygile / Ketirbesten barkıñar (73/37)

barkına cet-: değerini anlamak, kıymetini bilmek.
Cazıksız kamçı çapkanın / Atının cetpey barkına (40/10)

barman: ferman, emir, buyruk.
Uksañ sözüüm caş baatır / Kudaydın bolup barmanı (48/34)
Kebinde bolboy calğanı / Hanımdın tiyip barmanı (53/7)
Makul debey ayla cok / Bu bolso egem barmanı (74/22)

bas: alçak, yüksek karşıtı.
Artuu-artuu bas adır / Arasında calgız üy (16/23)

bas-: 1. yürümek.
Bulardı oylop caş Coodar / Kılçañday basıp cönödü (9/1)
Erikpey Coodar col bastı / Arkayğan karлуу toolordun (18/39)
Kayberendey zakımdap / Katuu eken baskanıñ (22/45)
Uçkaştırdı balanı / Baspay kalğan çoburun (23/21)
Taştarı uçup birkırayt / Baskan sayın Kara attın (28/42)
Baskanına karasa / Cer silkinet düñgüröp (29/8)
Tüşçülük boldu baskanı / Oşondo kelip esine (29/34)
Baylanğanı baskamın / Caratkan kудay karaçı (32/19)
Arbitıp dalay col basıp / Aşuusı biyik bel aşıp (36/29)
Şilkıyıp Kara at baspadı / Temingençe caş Coodar (36/37)
Olturğanın körgömün / Bayatan baspay turğanım (37/35)
Bocomoldop caş bala / Buydalbay basıp Kılkara (40/16)

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/3)
Col baskanda toktoboy / Coşultup atın mol basıp (43/4)
Col baskanda toktoboy / Coşultup atın mol basıp (43/5)
Kılkara kaldı kiñildap / Cıla basıp arkarğa (43/39)
Cilma basıp men baram / Buta atım cerge bilgizbey (49/28)
Ötö ukmuş şalaktap / Taykaşkanın baskanı (52/4)
Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/29)
Kalgan eken kozğolup / Şıpılday basıp caş bala (56/20)
Azaptuu coluñ baskamın / Kız başım menen seni izdep (60/20)
Artınan basıp bul eköo / Astırtan kıyla keñeşti (65/21)
Cookalay basıp bir kulu / Kabaktı közdöy buruldu (65/33)
Başıñdı salıp baspaysıñ / Çaalıktıñbı Kılkaram (68/10)
Bilalbay kaldı baatırıñ / Uçkanı menen baskanın (68/35)
Töbödön taştı urğanday / Aldığa cakın bastı emi (69/40)
Er Manas menen bir baskan / Elamandın erkesi (70/34)

2. bastırmak, birdenbire gerçekleşmek ve pek çok etki göstermek.

Katuu tarttı cabırdı / Uyku basıp tunarıp (34/42)
Atıñdı tuşap kañtardıñ / Kapilet seni baskanda (61/12)

3. basmak, duman, sis vb. çevreyi kaplamak, çökmek.

Emne ekeni bilinbeyt / Cerdi baskan tunarık (13/9)
Tört kündön beri çañ basa / Karcilikten Küröñdü (35/26)

4. durmak, sakinleşmek, yatışmak.

Sooluğup bir az basıldı / Mıdırağan bir can çok (5/19)
Uşintip ölüm tabılğan / Basılбай turup demigip (75/21)

5. çekmek, ateş etmek.

Arkardı közdöy bettedi / Ottuğun basıp multıktın (9/24)

6. durdurmak, kesmek.

Örtün azır basayın / Dostoşkonu sen kelseñ (45/34)

7. basmak, örtmek, kaplamak.

Kak töböñön too bassin / Öödö küniñ çığarbay (26/7)

8. basmak, baskın yapmak.

Duşmanı baskan töbödön / Ceti cıl kursak kötörüp (8/26)

9. tıka basa doldurmak.

Baykasa tigi Kara döö / Üç uydu burday baskanı (54/40)

basış: yürüyüş, yürüme.

Basışka ança şaşpağın / Kötörüp çaap tiginini (75/30)

bastır-: 1. yürüme.

Kel kezegiñ alğın dep / Coodar çıktı bastıra (54/6)

2. bastırmak, sıkıştırmak, güç uygulamak.

Bakaloorğö bir saldı / Cakanın kırın bastırıp (56/42)

baş: 1. baş, kafa.

Başınan çıkkan carkindan / Akbarañım asınıp (3/31)

Baş çaykabay ukkula / Bul emes elim calgan kep (4/18)

Başın kesip şorduunun / Nak tiygizem edebin (4/36)

İndını tüşüp içine / Başı cerge şilkıydı (5/4)

Saldırıp kılıç moynuma / Almaday başım alıñız (6/39)

Keskile munun başın dep / Celdetti buyrup salıptır (10/10)

İrğisa kalpak baştağı / Col berbesten celdetke (11/18)

Salam ayttı buydalbay / Taanığanday başınan (19/17)

Cılkaçısı karmadı / Başındağı kep menen (25/23)

Başıñdı kesip coo çapsın / Cooğö asıñğan kılıçıñ (26/9)

Baralıña cetkizbey / Başıñdı kesip senin men (32/18)

Tepkilep cürüp carayın / Başıñdı kesip baylanıp (33/29)

Atayın kamdap bul elden / Başıñdı kesip kelüügö (37/43)

Darğa başıñ asayın / Ökümsüngön sendeydin (45/32)

Oñdonup Ak döö kalğıça / Başın kıya çapkınıñ (49/39)

Ak döönün başın bul kıraan / Körgöndö munu Nurhandın (50/27)
Başın kesip tındırğın / Oñ kelse senin taalayıñ (51/28)
Tuş kelgen cerden alışıp / Başı közün carıştı (54/10)
Başı közdö tamtık cok / Küçöp barat carabız (54/23)
Taykaşkanın tokumun / Cıynaktap başka cazdanıp (55/17)
Allanı dilge cat kılıp / Keçiktirbey döö başın (57/3)
Kara döö başın körgöndö / Baatırdı sendey körbödüm (57/8)
Darılup başın cölöyün / Üçööñ kalıp bu cerde (67/39)
Başıñdı salıp baspaysıñ / Çaalıktıñbı Kılkaram (68/10)
Baatırdın sözün küyböstön / Tumşuğun sozup baş bulğayt (68/21)
Kazanbaktay başı bar / Ak aralap saksayğan (68/42)
Şam-şam bolup talaalap / Başı közdör carılıp (74/44)

baş iyke-: kafa sallamak, başıyla onaylamak.

Kütüp turdu tamırın / Baş iykep Coodar bergen soñ (66/33)

başı aylan-: başı dönmek.

Başı aylanıp közünön / Çımın uçup cıbirap (7/17)

Korkkonunan kalıñ curt / Başı aylanıp tel boldu (7/28)

başın al-: başını almak, kellesini uçurmak.

Baatır bolsoñ oşonun / Kıya çaap başın al (47/27)

Murdunan közöp ak döönün / Başın alıp kele kal (47/29)

başın sal-: başını yere eğmek.

Başın salıp ırğalıp / Anda-sanda şıypanıp (25/6)

2. baş, bir topluluğu yöneten kimse.

El başı bolgon er Töştük / Bir künü uktap tañğa maal (3/17)

Bu ökümdüktün aşkanı / Han başıñ menen kalpaktı (11/23)

Kalıñ curtkar car salıp / Han başı menen kök teñir (58/17)

3. baş, kişinin kendisi.

Başıñızda handık bar / Nan bışırar lebiñiz (6/40)

Çaalıkkanday körünöt / Başıña müşkül iş tüşkön (19/45)

Karan tündü başıma / Salayın dep keldiñbi (45/18)

başına sıymık kon-: başında talih kuşu olmak, şansı yaver gitmek.

Başıma sıymık konboyt ko / Munday kaçsam calpı curt (29/44)

başınan öt-: başından geçmek, bir olayı yaşamış olmak.

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/2)

4. bir nesnenin başı, uç.

Başı anın ala tarp / Çala tülök kacırday (49/12)

Başı uçtuu carılğan / Milk dedi kulğa üç karış (75/16)

5. baş, baş ucu.

Erenderdin saltınça / Kıbilanı başka alıp (55/15)

6. birine ya da bir şeye özel olarak, bir şey için ayrılmış (şey).

Carıgın elge tiygizip / Üy başına comokçu (58/23)

7. baş, başlangıç.

Kara döo cayın uksañız / Başı ele munday kep (52/14)

baş-ayak: baştan sona, tamamen.

Katar soyup kelaytam / Baş-ayağı ceti döo (70/41)

baş al-: baş kaldırmak, karşı gelmek.

Hanına munday aytkanı / Baş almak menen opokşoş (11/17)

baş alaman: düzensiz, karışık, sistemsiz.

Emi tursa da munday / Baş alaman kirbegin (55/35)

başka: başka, farklı.

Buydalbadı başkağa / Oşentse da enesi (8/20)

Baykap Coodar karasa / Başka emes nak enesi (13/43)

Köönün burbay başkağa / Adırdan çığa kalğanda (19/6)
Kılğaniña karasam / Emesteysiñ başkadan (19/27)
Men körgöndön bu çakka / Manastan başka kişige (19/29)
Atıñ kim dep surayın / Colooçubu başkabı (30/6)
Üydö cürüp cay gana / Çakışpağan başkağa (35/5)
Alıñ cetpeyt başkağa / Uzakka sozboy sözümdü (37/22)
Biz ubara bolboy başkağa / Ak arkardın al cayın (44/15)
Özünön başka makluktı / Öltürö cürgön a dağı (47/36)
Men okşoboym başkağa / Men saa kezek bereyin (53/38)
Bere kelgen bizdin el / Başkanı salbay astığa (54/4)
Canı özündö çoçkonun / Acalı başka bilbediñ (55/33)
Başka cerge sen çapsañ / Özüñö canat baykağın (56/1)
Kızığın körböy başkanın / Atama elçi siz salıp (60/38)
Başkanı koyup oylonuñ / Kılkarağa kantkende (61/25)
Başkalardan ukçu elem / Darı bolçu kızıl kum (67/13)
Aldında turat bir çınar / Andan başka neme cok (68/27)
Bülündürböy başkağa / Elin kıyın korğodu (77/12)

başpa: kapı önü, dışarı.

Mulcuke çurkap attığa / Çıkkanda emi başpağa (42/8)

başta-: 1. başlamak, bir işe girişmek.

Comoçular Coodardı / Mina minday baştağan (1/31)
Turnağa asta köz nımdap / Baştadı sözüñ oştonup (74/8)
Baştadı kul minday kep / Baatırılığım bildiñbi (75/22)

2. başta bulunmak, bir işin yöneticisi olmak.

Ulanıp Kırğız bar boldu / Atabız Manas baştağan (1/20)

baştan: baştan, başlangıçtan.

Ar dayım turam cabdiluu / Nurhandın baştan adatı (48/30)
Nurhan baştan bolcoldop / Kara döönün abalın (55/36)

baştuu: akıllı, bilgin.

Bala künüm esimde / Baştuulardın deşinçe (67/8)

bat: çabuk, tez, hızlı.

Buyursa kудay bat ele / Tamızat eken öčkönün (13/34)

Emi körgönüm aytam bat gana / Caştığıñan Coodarım (37/24)

bat-: 1. batmak, geçmek.

Mancalarıñ kokomo / Batıp ketip baratat (27/43)

Ak zoodo bala atkanda / Öpkögö oğu batkanda (44/34)

Etine abdan batat dep / Uktasa suubay kalat dep (52/31)

2. batmak, (yıldız) ufkun altına inmek.

Taraza cıldız battı ele / Entelep turup orduman (4/2)

Aytıp berdi kaltırbay / Taraza cıldız batkanda (21/33)

3. dalmak, kendini bir şeye kaptırmak.

Öñügön menen atalbay / Sanaağa battı caş Coodar (11/41)

bata: dua.

Omiyin dep düir dedi / Kalayıktın batasın (8/17)

Ak neet menen batamdın / Balama baarın arnayın (28/7)

Sığa karmap cakasın / Batanın kılıp talaşın (28/20)

Oomiyin balam turğunuñ / Paydası tiysin batamın (56/8)

bata ber-: dua vermek, dua etmek.

Kamınp erte cönöyün / Columa bata beriñiz (7/2)

Urmattuu Töştük begibiz / Uulğa bata beriñiz (7/36)

Caķşılap bata ber dedi / Karğaday bolğon calğızım (8/2)

Kol cayıp bata berdi emi / Karap turğan kaliñ curt (8/14)

Bilgenim balam şunçalık / Batamdı emi bereyin (18/32)

Caķşılap bata berdiñbi / Attap tondop kamıntıp (26/27)

Bermek turğay batamdı / Beyitiñdi karğadım (26/37)

Oolukpastan tim ele / Oñdop bata berginiñ (27/25)

Aytkanıñday baybiçem / Kaytadan bata bereyin (27/37)

Kayta berdi batasin / Kibılağa bet alıp (28/17)

batın-: cesaret etmek, cüret etmek.

Cırğalduu uşul turmuşka / Batınıp duşman kelbegen (3/10)

Akkan suu bolup cılcığan / Batınıp adam barbağan (50/32)

batır-: bir şeyin yumuşak veya sıvı bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batırmak.

Kök teñirdin kılıçın / Kök şilige batırdı (50/20)

batış: batı.

Eki küngö tolğondo / Kün kıyğaçtap batışka (75/5)

batkalaş: oyuk, çukur.

Karap turat mesteyip / Batkalaş tuura çağında (9/18)

bayağı: önceki, evvelki, o.

Enesi aytkan bayağı / Tokmok calduu Toru ayğır (24/11)

Keñeş bergen bayağı / Kekse bolğon kul ele (69/9)

bayağıday: eskisi gibi, eski vaziyette.

Barıp aydap kelginiñ / Bayağıday çuburtup (24/38)

bayanda-: anlatmak, beyan etmek.

Kılar işin bayandap / Takır ayttı kaltırbay (55/22)

Ketti şayım alsırap / Bıktalap cönüñ bayanda (70/15)

bayatan: demin, deminden beri.

Bayatan aytkan karğışım / Mindan kiyin debeyin (27/34)

Olturğanın körgömün / Bayatan baspay turğanım (37/35)

Bayatan aytkan kalpıñdı / Ölmök tügül senden men (41/12)

Bayatan beri arğanı / Turgan ele oylonup (74/5)

bayatankı: deminki, az önceki.

Berbeseñ at minbeym de / Bayatankı cılkıñdın (17/29)

Cumuşuñuz emne ele / Bayatankı şumduktu (69/44)

baybiçe: 1. hanım, hatun.

Enteletpe baybičem / Esime birtke keleyin (27/32)

Aytkanıñday baybičem / Kaytadan bata bereyin (27/36)

Entikpey emi baybičem / Töşögüñö catkınıñ (27/40)

2. yaşlı kadın.

Oruskan menen baybiçe / Namaz okup catkanda (21/36)

Dep oşentip baybiçe / Ketirdi çaldın şaymanın (27/26)

bayge: at yarışlarında verilen ödül, başarı karşılığında verilen armağan.

Kökülün şüyüp külüktün / At çaap bayge alğan bar (3/2)

Cambıdan bayge alıştı / Top-top bolup caş baldar (58/36)

bayır al-: bir yerde yerleşmek.

Cerim bolot bayır alğan / Atamdın atı er Töştük (46/15)

bayka-: 1. dikkat etmek, fark etmek.

Biröön orop alıptır / Baykasam anın müyüzü (3/28)

Baykap Coodar karasa / Başka emes nak enesi (13/42)

Attanğan uuluñ kıynaba / Abıdan baykap çenesem (15/25)

Bu cerlerdi baykasa / Mamalakça bar eken (19/1)

Üstü-başıñ baykasam / Üç aylık coldon sen kelip (19/36)

Cılğansıp kaldı döñgölöp / Cakınday tüşüp baykasa (29/5)

Baykasam müçöñ baraanduu / Ayıp körböy abake (30/35)

Takalğanda törünö / Abaylap baykap karañız (43/15)

Kelipsiñ balam bolcoldo / Baraaniñdı baykasam (47/9)

Baykasa tigi Kara döö / Üç uydu burday baskanı (54/39)

Başka cerge sen çapsañ / Özüñö canat baykağın (56/2)

Üylöp meni köptürgön / Sen ekensiñ baykasam (57/35)

Baykabasak baaturım / Bu azaptı bizge salıptır (66/44)

Tegine cetip baykasam / Cöndüü turat kebiñer (74/9)

2. anlamak.

Munu baykap biliñiz / Kökteñir kızğa üylönüş (11/26)

3. tanımak.

Ayğayın emi baykaybı / Alamın dep kız katın (39/18)

baykoosuz: dikkatsiz.

Baykoosuz çığıp ketkeni / Akıl aytıp enesi (25/42)

Baykoosuz cerge baktırçu / Baarınan uşul kıyın dep (52/15)

baykuş: zavallı, âciz.

Kılıçtın uçu bir tiyip / Baykuş calğız Coodardın (11/13)

Arkardı kuuğan baykuşka / Alban türdüü capaalar (12/25)

Karaandı körüp baykuştun / Sanaası sanğa bölüdü (13/10)

Balanın körüp keşpirin / Baykuş ene kanetsin (14/4)

Baykuş bala okşoysuñ / Oroyuñ cıluu körünüp (20/1)

Caşı cetken bul baykuş / Kara terge malınıp (28/11)

Kekirtek menen salıştı / Amalı ketken ne baykuş (59/12)

Baykuşum canın korğıştun / Til alsañ baatır bul cerge (66/4)

Kaynatam bergen baykuştı / Capan cerge taştabay (67/37)

Bir baykuştun zarı üçün / Mına bu kumuñ darı üçün (70/44)

bayla-: 1. bağlamak, bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak

Tört tülük malın caylatıp / Celelep kulun baylatıp (2/29)

Baylanğanı baskamın / Caratkan kудay karaçı (32/19)

Tepkilep cürüp carayın / Başıñdı kesip baylanıp (33/29)

Eki ubaktap cem bere / Sakayıp çalış baylandı (64/39)

Kıynalıp ötkün cön dedi / Eki kolum baylatıp (72/24)

2. gerçekleşmesi bir şarta bağlı olmak.

Duba menen baylağan / Ak şamşarğa acalın (55/38)

baylaluu: bağlı, bağlanmış.

Baylaluu bizdin belibiz / Akıl nasaat aytsañız (46/29)

baysalduu: huzurlu, sakin, rahat.

Bala kılıp alayın / Baysalduu bolup örkündö (57/13)

beden: beden, vücut.

Şilteseñ kılıç ötküsüz / Bedenin kılğan kök temir (55/31)

bee: kısarak, dişi at.

Çerüüstün bağat kordoboy / Çöyçöktüü beeden cardırıp (2/25)

Tütökpöyt dep alıssa / Altıdan bee emizcü (52/28)

bek (I): eskiden kabile veya boyun yöneticisi, bey.

Urmattuu Töştük begibiz / Uulğa bata beriñiz (7/35)

bek (II) 1. sert ve yüksek sesle.

Buzulup öñü atamdın / Açuulanıp bek aytat (17/7)

Bulkunğansıp Oruskan / Cilkıçığa ayttı bek (24/8)

2. sert, dayanıklı, sağlam.

Aldına sala berginiñ / Kep tonun kuday bek kılın (24/40)

3. pek, sağlam.

Bolboğon soñ bul çunak / Oñdu-soldu bek şıbap (48/6)

4. kesin, net.

Eki bolboyt tegele / Han carlığı öto bek (8/37)

bekem: sağlam, sıkı, iyice.

Kolunan bekem karmadı / Öpkö-boorun çapkılap (21/24)

Cerge bekem nıktadı / Bekerge ketpey kılğanı (35/34)

Tundura bekem karmadı / Kulaktan alıp koş koldoy (48/15)

Sılıktap bekem tañıştı / Künügö suusun köböytüp (64/30)

bekerçe: boşuna.

Beykut catkan kişige / Bekerçe salba cañcaldı (32/44)

bekerge ket-: boşa gitmek, işe yarar bir sonuca ulaşamamak, hiçbir işe yaramamak.

Cerge bekem nuktadı / Bekerge ketpey kılğanı (35/35)

bekin-: gizlenmek, saklanmak.

Bekinip catkan ceriñde / Beş karoolduñ belinde (41/6)

bekit-: bir şeyin ağzını kapatmak.

Bütökön boyun ter basıp / Kazınak oozun bekitip (75/45)

bel: 1. bel, insan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.

Tiktene kalıp bel kayırıp / Cambaşka oroy çalgan bar (2/44)

Bel karmaşıp köröyün / Açılsın dañğır colum dep (30/11)

Bulaktatat balbandar / Koldoru çığıp belinen (34/14)

Kuçaktaşap balbandar / Koyo bere koyup belderin (34/18)

Bekinip catkan ceriñde / Beş karoolduñ belinde (41/7)

Karğışının tiygenin / Karoolçunun belinde (41/21)

2. bel, dağ sırtlarında geçit veren çukur yer.

Arbitıp dalay col basıp / Aşuusı biyik bel aşıp (36/30)

Bel carımdap kalğanda / Ödüp catkan Mulcuke (38/43)

Belden aşıp arı ötsön / Betegesi buralğan (39/34)

Çıçayğan neçen bel aşıp / Oşondo cana süylödü (43/8)

3. hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası.

Aylap-kündöp col cürüp / Attardın beli coorudu (73/21)

4. direk, umut, arka, medar, destek.

Baylalu bizdin belibiz / Akıl nasaat aytsañız (46/29)

bel bol-: bel vermek, destek vermek, arka çıkmak.

At çapkan tüzöñ talaalar / Ak karluu biyik bel boldu (1/15)

bel bayla-: bir işe ciddi olarak koyulmak, azimle girişmek, bel bağlamak.

Beş kündön beri kebelbey / Bel bayladıñ kulunum (55/25)

belende-: hazırlamak.

Süygön kulğa belendep / Salıp kolğo beret dep (32/7)

belgi: iz, belirti, işaret.

Bir cakşılık belgisin / Nak özümö bolcoptur (4/14)

belgile-: ifade etmek, açıklamak.

Boy emes küç belgileyt / Aldırğan menen alğandı (33/8)

belgilüü: belli, malum.

Tüyünün emi çeçeli / Belgilüü bizge Nurhandın (44/20)

belgisiz: belirsiz, bilinmeyen, meçhul.

Anığtı munun belgisiz / Ak şamşardan küñ çıktı (56/29)

bende: 1. bende, kul.

Bendesi kuday nak süygön / Arkarımdı kim atsa (57/36)

2. insan, kişi.

Özüñ taamay karattıñ / Alışsa kaday bendenin (57/29)

ber-: 1. vermek, bir şeyi kullanmasına izin vermek.

Ak sütün bergen enekem / Aldıman çığar bolsoçu (13/18)

Tulparı oşol Kılkara at / Berseñ uşul taydı ber (17/27)

Tulparı oşol Kılkara at / Berseñ uşul taydı ber (17/27)

Berbeseñ at minbeym de / Bayatankı cılkıñdın (17/28)

Künü-tünü bu kempir / Töşöktün üstün berbegen (21/19)

Tak oşonu berem dep / Elçi koyup surattı (23/36)

Berbey alıp kalıştı / At bolboyt sağa bul tay dep (25/30)
Tartınıp andan tolğonbo / Carağıñdı men berem (47/15)
Karuuğa anı ilginiñ / Tay kaşka degen at berem (47/17)
Bir tay berbey Nurhaniñ / Koyuptur seni mına cöö (53/26)
Bir kul berdi atası / Üy ookatıñ kılsın dep (63/21)
Bir kul berdi apası / Tuybay kalıp eç kişi (63/23)
Ölüp kalsa bolbostur / Han atam bergen kul bolso (65/45)
Kaynatam bergen baykuştı / Capan cerge taştabay (67/37)

2. vermek, üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek.

Alıp mağa beriñer / Kuday aytkan arkardın (4/26)
Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırdıñ ata (6/18)
Buyursa kuday arkardı / Atıp sizge bereyin (6/29)
Atıp alsam arkardı / Atama sooğat berermin (12/16)
Coodarğa bere salğamı / Munu körüp Okeñdin (25/24)
Süygön kulğa belendep / Salıp kolğo beret dep (32/8)
Nurhanğa berdi tapşırıp / Kayğılıu bolğon kök teñir (57/4)
Eki ubaktap cem bere / Sakayıp çalış baylandı (64/38)
Ayaldabay kaytıp ket / Uşul bolsun bergenim (72/44)

3. vermek, kızı, kadını biriyle evlendirmek.

Ataylap sağa şañım dep / Birden kız ağa berüüçü (38/10)
Kızım berem dep cürgön / Nurhandın sözü bar eken (44/31)
Balam men turğan uşul çölkömdö / Antıma turup kız berip (57/11)
Kızımdı berem degemin / Orundadıñ kulunum (57/38)
Nooperimdi bereyin / Munu menen kök teñir (58/1)
Döölörgö salbay atakem / Tüz ele meni bermekçi (61/22)

4. vermek, ikram etmek.

Bulardan berip Kenceke / Calğızına toyğuça (16/3)
Atañ senin naadanbı / Cartı kömöç berbegen (20/14)

5. vermek, teslim etmek.

Handığımdı beremin / Kaçırıp koyso kokustan (4/26)

Kuday bergen olcomdu / Koluma kimiñ beresiñ (4/41)

6. vermek, yem etmek, ölmesi için vermek.

Tapkan ceri mına şul / Kempirge berip Coodardı (69/32)

7. akıl vermek, yol göstermek.

Kızına toluk beriptir / Uzun keptin kıskası (62/2)

8. izin vermek.

Kütüp turdu tamırın / Baş iykep Coodar bergen soñ (66/33)

9. vermek, tedarik etmek.

Coodarğa darı izdetip / Bermekçi anan ebepti (65/32)

10. uzatmak, koymak.

Arkanga moynun berişti / Cöö balbandar küröşüp (58/42)

beri: bu yana, buraya.

Ak kurcundu çunağım / Çeçip beri al dedi (15/43)

beril-: kendini vermek, kendini kaptırmak.

Catkan kezi uşunday / Tamaşağa berilip (5/14)

berki: beriki, bu taraftaki, öbürü.

Katluu cürgön berkinin / Dep koyup çal olturdu (24/41)

Oşondo berki Oy baatır / Kördüñbü mabu kuluñdu (65/39)

Cerdi kañğa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/29)

beş: beş.

Bekinip catkan ceriñde / Beş karooldu belinde (41/7)

Biyiktigi kapırdın / Beş kesilçü terektey (49/21)

Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/13)

Beş kündön beri salışıp / Aldan ketip barabız (54/17)

Beş kündön beri kebelbey / Bel bayladıñ kulunum (55/24)

Beş kündük cerden çabıştı / Tay çabım cerge küyükpöy (58/32)

beş kayıp: beş kayıp (beş bilinmez): nasip kayıp, nike kayıp, didar kayıp, kırsık kayıp, acal kayıp.

Eskiler aytkan beş kayıp / Coodar kelip bu cerge (42/31)

beşim: akşam.

Tak beşim maal bolğondo / Akılçını kan kuskan (75/6)

beşim bol-: yaşlanmak.

Merzenttin ünün ukkanda / Ömürüm beşim boldu dep (5/34)

beşinçi: beşinci.

Köçkülüü cerge barasıñ / Beşinçi küñü şam menen (16/16)

bet: 1. yüz, yüzey, üst.

Kebez Toonun betinde / Han bolup turdu er Töştük (2/2)

Bet sayın ağıp bulağı / Işkırap toodon uları (3/3)

Talaanın beti cık tolğon / Kayberen menen kara mal (39/38)

2. yüz, çehre, surat.

Ayday betten nur ketip / Oñuptursuñ çırağım (14/15)

Bet kızarıp çok boldu / Kulkaranın tüyşüğü (61/31)

3. yanak, yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü.

Uurtunan ağıp çoşulup / Burcuyup çıktı eki bet (55/3)

bet al-: yönelmek, belli bir yön tutmak.

Kayta berdi batasın / Kıbılağa bet alıp (28/18)

Turnanı közdöy bet alıp / Al cerde turdu bir cuma (64/44)

betege: genellikle koyunlar ve atlar için yem olarak kullanılan yabani ot.

Belden aşıp arı ötsöñ / Betegesi buralğan (39/35)

beter: gibi, sanki.

Aytkan kebi mına bu / Teñtuştan beter oy caşar (31/5)

Tiktenişip kez-kezde / Cılandan beter arbaştı (33/41)

Koçkordon beter süzüşsö / Kapçığaylar kabıştı (54/11)

bette-: hedef almak.

Arkardı közdöy bettedi / Otтуğun basıp mıltıktın (9/23)

beybak: bahtsız, talihsiz.

Tegim uksañ kulunum / Karğışka ketip men beybak (71/23)

Dayrıptan aşıp men beybak / Barğan sayın kuturdum (72/5)

beycay: sebepsiz, boş yere, yersiz.

Beycay süylöp attığa / Ar kança zor bolsoñ da (53/44)

beygam: gamsız, kaygısız, tasasız.

Altın müyüz ak arkar / Beygam catat uykuda (43/19)

beyit: mezarlık.

Bermek turğay batamdı / Beyitiñdi karğadım (26/38)

beykünöö: günahsız, suçsuz, masum.

Beykünöö elge asılğan / Körbödim sendey aybandı (33/10)

Beykünöö eldin kunu üçün / Korğonuña kirgemin (41/24)

Beykünöö eldi cek körsöñ / Çabışayın dep kelseñ (45/30)

Altoonı balam beykünöö / Calğız kaldı bir çette (51/14)

beykut: huzurlu, sakin, rahat.

Beykut catkan kişige / Bekerçe salba cañcaldı (32/43)

Beykut catkan çoçkonu / A degenge keltirbey (50/21)

beymaza bol-: bir şeyi düşünmekten veya sorunlardan dolayı canı sıkılmak.

Bularğa küyüp içteri / Eki kul boldı beymaza (65/20)

bez: bez, organ.

Közölsün munun bezi dep / Çoyo tartıp kalğanı (39/2)

bez-: ayrılmak, uzaklaşmak.

Kelgin balam çınıña / Ata curtan ne bezdiñ (20/8)

bıcıra-: çok miktarda bulunmak.

Mınday cerler kemde kem / Andan ötsöñ bıcırap (16/22)

bıçak: bıçak.

Keirketke çalğanı / Bıçağın candan suuruptur (35/45)

Boronbaydın booruna / Bolcop bıçak malğanı (36/14)

bıçakta-: bıçaklamak, bıçak saplamak.

Moynuñdu tolğop culayın / Töşüñdü carıp bıçaktap (32/30)

bıktalap: sessizce.

Ketti şayım alsırap / Bıktalap cönüñ bayanda (70/15)

bılpyı-: şişmanlamak.

May kuyğan meştey bılpyıyp / Közü bütüp cılçıyıp (21/16)

bır ettir-: burnunu çektiği zaman çıkan sesi anlatmak için kullanılır.

Bır ettirip murdunan / Çığardı birtke tabıştı (64/22)

bırkıra-: parçalanmak, parçalanıp dökülmek, ufalanmak.

Taştarı uçup bırkırayt / Baskan sayın Kara attın (28/41)

bış: nefes alınca çıkan ses.

Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/8)

bışakta-: iç çekerek, için için ağlamak.

Öpkö öpkögö batışpay / Iylap catat bışaktap (14/36)

bışılda-: burnundan sık sık solumak, soluk soluğa kalmak.

Oruskan kelip üyünö / Olturup kaldı bışıldap (26/22)

Boşonup arañ kempirden / Çal çığıp döñgö bışıldap (28/16)

bışır-: pişirmek, yakmak.

Başıñızda handık bar / Nan bışırat lebiñiz (6/41)

bıştı: dört yaşına basan at.

Sanap tursa Oruskan / Cañı bıştı eki cüz (23/41)

bitkıl-sıtkıl: oyuk oyuk.

Etek cağı talaanın / Bitkıl-sıtkıl mayda adır (39/41)

bil-: 1. bilmek, bir şeyi anlamış, öğrenmiş olmak.

Munu baykap biliñiz / Kökteñir kızğa üylönüş (11/26)

Bilip turup koyo berse / Atañdın booru taştırbı (14/29)

Aytkandarım bilip al / Abdan tñşap calğızım (16/9)

Bilgenim balam şunçalık / Batamdı emi bereyin (18/31)

Akıl-nasaat bilginiñ / Dep oşentip abıška (23/18)

Akılı cok aybanım / Bilbeysiñ emi kariğaniñ (27/15)

Közü tuyuk boz bala / Coldun cayın bile albay (29/13)

Salamdın barkın bilbegen / Caratpaymın munuñu (31/36)

Ölgönün anık bilem dep / Öödö bolup kıykırat (38/21)

Mulcukeni tababız / Bilersiñ baatır kalğanın (40/4)

Emi bilgin Mulcuke / Kakşağan kalıñ el-curttun (41/18)

Añdıp catkan ceriñde / Azğırğanım bilbediñ (41/23)

Kariğanın bilbegen / Kan içmelüü kakbaş çal (41/26)

Kerekke emi caradı / Tilimdi uğup bildiñiz (46/8)

Bilbedim kanday kelgenim / Kastaşkan duşman coo bolso (46/25)

Nurhan bilet soyğonuñ / Öltürtkönü Ak döögö (49/1)

Acaldan murun ölobü / Artı kanday kim bilet (50/2)

Sen menin kimdigimdi bilbessiñ / Çımçıktay moynuñ üzöyün (53/14)

Ali sırın bilbeysiñ / Sıykırlanğan munuñun (55/26)

Canı özündö çoçkonun / Acalı başka bilbediñ (55/33)
Keleriñdi can birgem / Bir cıl murun bilgemin (60/15)
Kılkara akıl üyrötüp / Takır bilem can birgem (60/35)
Kanday kılış bilginin / Kızına toluk beriptir (62/1)
Caşıdır törkün arası / Bilesiz ata Coodardı (62/45)
Sebebin bilbey caş baatur / Atunan emi suradı (68/8)
Kara attın tilin bilbesten / Akılın toptop karasa (68/24)
Bilalbay kaldı baatırıñ / Uçkanı menen baskanın (68/34)
Ketken munda kuturup / Munu bilgen kekse kul (69/30)
Bayatıñki şumduktu / Bilalbay kaldım degele (69/45)
Özüñö koşsom arğımak / Tek cayın bilip op tartış (70/19)
Alcığan kakbaş cindeysiñ / Sen sıylağandı bilbeysiñ (70/27)
Anıqı balam dep surap / Alardı bilip bolğon soñ (71/13)
Calmap kubat cıyamın / Bilip kalsın Kencegim (72/38)
Baştadı kul munday kep / Baatırlığım bildiñbi (75/23)
Kep menen tündü ceñişip / Bilalbay bular Coodardıñ (76/18)

2. bilmek, varsaymak, görmek.

Kıybasam da seni men / Kımbattap bilem namızdı (17/39)

bildir-: bildirmek, duyurmak, haber vermek.

Kırğızdın kıpçak elinde / Handıgın elge bildirip (2/5)

bilek: bilek, elle kolun birleştiği bölüm.

Bilegi coon şer öttü / Kılımğa kılım ulanıp (1/11)
Carmaşa kalıp bilekten / Vazir cetip karmadı (11/8)
Sanaası oñdon kelgen soñ / Bilekten alıp çoytoyup (66/35)

bilektey: bilek gibi kalın, bilek büyüklüğünde.

Mancaların karasañ / Çıpalağı bilektey (49/19)

biler-bilbes: hafif hafif, hafiften, biraz.

Biler-bilbes kırs etti / Kakbaş bolğon kuu arkar (9/43)

bilgiz-: 1. bildirmek, herhangi bir konuda haber vermek.

Cılma basıp men baram / Buta atım cerge bilgizbey (49/29)

İçinen ketti sel kıyan / Bilgizbey süylöyt akırın (50/30)

Toylugun elge bilgizip / Kaltırbay elin büt cıynap (58/18)

Bilgizip koyğun çoñ ene / Munusu kaday kep ele (70/1)

2. tabi kılmak, hâkimiyeti altına almak, üstün gelmek.

Birine biri bilgizbey / Ebi keler beken dep (33/42)

bilin-: bilinmek, öğrenilmek, anlaşılmaq, meydana çıkmak.

Oop baştan sıymıǵı / Bilinip kaldı karoolǵo (9/40)

Emne ekeni bilinbeyt / Cerdi baskan tunarık (13/8)

Oruskandın san cılkı / Kança ekeni bilinbeyt (24/10)

Burulup artka kaçkanı / Bilinbey kaldı balaǵa (29/33)

Katındarım bolǵun dep / Baatırılıǵıñ bilindi (75/29)

bir: 1. bir, herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı).

Bir cakşılık belgisin / Nak özümö bolcoptur (4/14)

Sooluǵup bir az basıldı / Mıdıraǵan bir can çok (5/20)

Aligiçe çıkpadı / Bir da kişi baram dep (5/23)

Ülüñdögön bir karaan / Baratsa közü tunarıp (13/6)

Tamşana kalıp cötölüp / İtti tosup bir çoñ çal (16/30)

Bir öcörgö okşoysuñ / Aytkanınan kaytpagan (19/32)

Balañ minse bir taydı / Neçen attar turbaybı (27/18)

Körünüp calǵız kıbirap / Aldı caktan bir dóbö (29/3)

Emne şumduk köründü / Aldımdan çıkkın bir candar (29/39)

Biri küröñ bir kara / Eköö teñ buurul boluptur (35/24)

Altımuş kızça bar eken / Anın bir ele sırtkı turmanı (42/22)

Oybuttaǵı bakçada / Şıkaalap Coodar bir koydu (44/2)

Sınamak üçün özüñdü / Bir cumuşka ciberem (47/13)

Bolup kördü bir kişi / Tüşmök tügül kozǵolboy (48/13)

Altoonı balam beykünöö / Calǵız kaldı bir çette (51/15)

Naştalıǵı bir öǵüz / Toyboy kalsa demitçü (52/29)

Bir tay berbey Nurhaniñ / Koyuptur seni mına cöö (53/26)

Bir üygö ondon kirgizip / Tamaşanı büt saldı (58/20)
Ce bir cakka çığa albay / Kıynooñdu dalay tartkamın (60/22)
Bülösü kılıp özgönün / Bir erdin közün karatkan (62/19)
Nikelep üydön köçürgön / Men da şondoy bir kızmın (62/25)
Küç küyöö degen da bir at / Kızdarğa alıs bolğonu (62/42)
Bir kul berdi atası / Üy ookatıñ kulsın dep (63/21)
Bir kul berdi apası / Tuybay kalıp eç kişi (63/23)
Cookalay basıp bir kulu / Kabaktı közdöy buruldu (65/33)
Aldında turat bir çınar / Andan başka neme cok (68/26)
Bir karğa uçtu karkılday / Uçarı menen karğanın (68/30)
Karasa turat bir kempir / Boyu köktü tiregen (68/38)
Keter ele culkunup / Kezikkenden bir can da (69/26)
Men turamın aldrap / Bir ubak naştam bolğuday (70/17)
Bir baykuştun zarı üçün / Mına bu kumuñ darı üçün (70/44)
Tiyseñ eköñ bir erge / Kamdaşabı munuñar (73/18)
Eköñdü bir er alğıday / Urğaaçı candın korubu (73/24)
Cambızda bir can cok / Ce ağa tuugan erimen (74/15)
Ayal eki bir erkek / Alçılanta canaşıp (76/41)

2. bir, zaman zarfı yapar.

El başı bolgon er Töştük / Bir küñü uktap tañğa maal (3/18)
Uykum kanıp kalıptır / Karap catsam bir demge (3/44)
Toktono kalıp bir demge / Kiçine aram albadı (12/43)
Bir ay toldu kuralıp / Atasın tartkan bu çunak (13/2)
Köşörö kuudu kubarıp / Bir küñü çıktı aldınan (13/5)
Acaldan kaçpay cönödüñ / Aylanıp bir kün kelersiñ (17/45)
Toktolup bir dem turdu deyt / Tayatası karasa (22/17)
Kabarın minday uğup al / Coodardın işin bir demde (28/24)
Tumandap közün kal bastı / Bir kezde Coodar koluna (34/32)
Kelip kaldı bir küñü / Kerilgen toonun kaptalda (36/33)
Bolot tura bir demdik / Kalptı çınday camasa (40/25)
Çoñ kapçığay oozuna / Cetip keldi bir küñü (43/7)
Alışıp barat Taykaşka / Balanı bir dem boş koyboy (48/18)
Bir ubaktık naštağa / Oy Kara döo ökürbö (53/42)

Azıktanp es alıp / Bir tün uktap alabız (54/22)
Oyğongondo tolğonup / Bir demge tüşüp oylonup (56/16)
Keleriñdi can birgem / Bir cıl murun bilgemin (60/15)
Turnanı közdöy bet alıp / Al cerde turdu bir cuma (64/45)
Cerdi kañğa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/29)
İçinde turat karasa / Bir kezde temir kapkanın (68/37)

3. birisi, herhangi biri.

Şolordun biri Coodardın / Emgegin elim maktağan (1/23)
Ayaldar aytçu sözdördön / Bir da birö kalbadı (21/27)
Biriniki döbödöy / Biri kiçi cönököy (30/22)
Biri kiçik biri çoñ / Dalayğaça karmaştı (33/38)
Biri kiçik biri çoñ / Dalayğaça karmaştı (33/38)
Biri küröñ bir kara / Eköo teñ buurul boluptur (35/24)
Birin koyboy ceñüüçü / Colukpay kalsa Boronğo (38/3)
Bügün da soydum men birdi / Keçeendetpey kız tartıp (40/33)
Munu aytıp kök teñir / Nöökördön birdi çakırdı (46/45)
Bir da birin koybodu / Eregişken kök teñir (51/2)
Bir da birin koybodu / Eregişken kök teñir (51/2)

4. bir, bir kez.

Kılıçtın uçu bir tiyip / Baykuş calğız Coodardın (11/12)
Korkpoñuzçu tayata / Üyüñö arañ bir konom (20/30)
Koyo berse çöpkö çalsın dep / Bir iskep çöptön çalbadı (36/45)
Çokuğa Coodar bir saldı / Baarı küçü camdalıp (42/9)
Bakaloorğo bir saldı / Cakanın kırın bastırıp (56/41)
Bir suunu alıp tamızdı / İrmep alıp Kılkara (64/20)

5. bir, birlikte, beraber.

Arışı tezdep cönödü / Ar kimisi bir aytkan (10/41)
Ançekim ele bir attap / Kanattuubu buttuubu (28/37)
Er Manas menen bir baskan / Elamandın erkesi (70/34)

6. bir, tek başına, yalnız.

Atağa kızmat kılam dep / Aralap kırçak bir özü (9/4)

Capacalğız bir özü / Öñüttön cetip arkardı (11/38)

7. bir, ortak olan, birleşik, müşterek, aynı.

Caratkandan buyrulğan / Caralğanğa bir ölüm (15/29)

Bir atadan bul cetöö / Calğızdan terip tügöttüñ (51/12)

8. bir, bir defa, tek.

Handın sözü bir bolot / Aynığanğa kim bolot (6/32)

bir az: biraz, kısa bir süre için.

Sooluğup bir az basıldı / Mıdırağan bir can çok (5/19)

Ürgülöp tursun bu kempir / Aşıkpay bir az turuñuz (69/6)

Oyloğonu muna bul / Ürgülöp bir az bul kempir (69/36)

bir başka: farklı, değişik.

Ak döö menen Taykaşka / Dümöktü salsa bir başka (47/39)

bir neme: bir şey, bir nesne.

Bir nemenin karaanın / Emnedir bu karaan dep (22/13)

bir ookum: bir müddet, bir süre, belli bir zaman.

Bütökön boyu dirildep / Bir ookumda er Töştük (5/18)

bir ooz: biraz, bir iki, birkaç (söz, laf).

Barmak tügül baçağar / Bir ooz kabar salbaymun (51/41)

Bir ooz zobon süyböstön / Karadı Coodar caldırıp (68/22)

bir tuuğan: öz kardeş.

Alarğa Ak döö bir tuuğan / Unutup munu koyboğun (49/38)

bir-birden: tek tek.

Kul da bolsok bir-birden / Caza alabız carpıñar (73/4)

bir-biri: birbiri.

Kulaktaşat balbandar / Sığa karmay bir-birin (34/16)

Bir-birine carmaştı / Can kaytarıp eköo teñ (34/25)

birden: birer birer.

Cıynatıp kelip attarın / Ötközüp birden çubattı (23/39)

Aşıkpay birden terüüçü / At tonu menen alparsa (38/7)

Ataylap sağa şañım dep / Birden kız ağa berüüçü (38/10)

Kuturtulğan Kara döo / Ayına birden adam cep (52/24)

Altı döo birden ölgöndö / Karuu ketti emi andan (57/6)

Birden bizge tiyginiñ / Degeniñe ceñilem (74/17)

birdey: aynı, benzer.

Cakındap cetip barıştı / Baarı birdey çurkurap (10/16)

birge: birlikte, yanında, beraberinde.

Saparda birge col cürüp / Ölüp kalsa bolbostur (65/43)

birin biri: birbirini.

Birin biri mataşıp / Mañday-teskey barıştı (33/34)

Öödö-tömön sürdügöt / Birin biri cığalbay (34/6)

Cabışıp catat balbandar / Birin biri aylantıp (34/12)

Birin biri aldaştı / Tak uşunday karmaşıp (34/27)

Tuurulup tilder carıldı / Birin biri cığalbay (34/40)

Birin biri karaşıp / Kaktooç bolğon attardın (77/1)

birine biri: birbirine.

Birine biri bilgizbey / Ebi keler beken dep (33/42)

Buuralarça kürküröp / Birine biri çıyrığıp (34/2)

birinen biri: birbirinden, biri diğerinden.

Birinen biri kalıspayt / Bulbulday tañşıp ırdasa (65/13)

biriniki: tek tük.

Biriniki döbödöy / Biri kiçi cönököy (30/21)

biröö: 1. biri, herhangi biri.

Tik bağıp karar biröö çok / Közdörü bütüp cılçıydı (5/5)

Sak kalğanın ukpadım / Sandıkka kirgen biröönün (15/31)

Biröön da közgö ilbeym de / Canıbarım Kılkara (17/30)

Otuz kelin otuz kız / Körsötpöy kızdı biröögö (59/26)

Biröönün calğız balası / Alardın da bar çığar (63/1)

Birok bizder bolobuz / Birööñdün gana alğanı (74/24)

Bütüşüp bolup cayma-cay / Birööñ kel anan alğanı (74/28)

2. biri, bir tanesi.

Biröön orop alıptır / Baykasam anın müyüzü (3/27)

Cılknın baarın çubatat / Biröö da seni karabayt (16/44)

Ayaldar aytçu sözdördön / Bir da biröö kalbadı (21/27)

Artta kalıp al biröö / Karağattan cemekçi (65/25)

Emçi bolup da biröö / Kılıp körmök sebepti (65/29)

birtke / birtike: biraz.

Enteletpe baybiçem / Esime birtke keleyin (27/33)

Tuş kelgen cerden karmaştı / Birtike tınım albastan (34/24)

Kılkara aldı candaşa / Birtke ele cumuş turbaybı (35/29)

Bir ettirip murdunan / Çığardı birtke tabıştı (64/23)

biyçi: dansçı.

Irçı biyçi komuzçu / Sancıraçı çeçenden (58/24)

biyik: 1. büyük, etkili, güçlü.

Ak karluu biyik bel boldu / Sel calap toolor cırtılıp (1/15)

2. yüksek, altı ile üstü arasındaki uzaklık çok olan.

Arbitıp dalay col basıp / Aşuusı biyik bel aşıp (36/30)

biyiktik: yükseklik, uzunluk.

Biyiktigi kapırdın / Beş kesilçü terektey (49/20)

bocomoldo-: tahmin etmek.

Bocomoldop caş bala / Buydalbay basıp Kılkara (40/15)

bok: demir boku, cüruf.

Bokko ötpöy mokosun / Şumduktuu sendey cumarbak (26/11)

bol-: 1. olmak.

Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/13)

Suu ağuuçu say boldu / Oşondon beri özgörböy (1/17)

Müyüzün olco alayın / Küyöö bolup Nurhanğa (4/29)

Bala da bolso canı açıp / Eline boldu öñü cez (6/2)

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/7)

Balañ da bolsom atake / Sözümö kulak salıñız (6/34)

Merzentiñiz bolsom da / Bukarañ ele tegibiz (6/44)

Biler-bilbes kırs etti / Kakbaş bolğon kuu arkar (9/44)

Kuyun bolup top arkar / Kubulup cok bolğonu (10/4)

Kökteñirdin kızının / Bolğusu kelbey küyöösü (11/35)

Atakemdin colunda / Armansız bolup ölöyün (12/12)

Ak sütün bergen enekem / Aldıman çığar bolsoçu (13/19)

Emne bolup kuuradıñ / Calğızım Coodar sensiñbi (14/7)

Aytkan kepke bolbodu / Ayal da bolso Kenceni (15/17)

Aytıp turdu nasaatın / Coodarı toyup bolğuça (16/6)

Atakem Oruskan bolot / Attan tüşüp salam ayt (16/33)

Anık piriñ al bolot / Anda örgüp kono cat (16/35)

Kete bergin coluña / Ayal da bolso enekeñ (17/35)

Atasıñça bolor dep / Altı cilda törödüm (17/40)

Arbın turat körörüñ / Aytışkan cooğo sürdüü bol (18/4)

Oşol bolot ceribiz / Atamdın atı er Töştük (20/25)

Coodarbeşim men bolom / Enemdin atı Kenceke (20/27)

Kız küyöö bolup bul eköö / Kıyla cerin tügöttü (22/7)

Tay da bolso alayın / Coodarbeşim elçige (24/27)

Edebiň berer bolsoçu / Katiluu kayran tulparım (26/15)
Kayra keler bolsoçu / Kariğanda böksörgön (26/17)
Buudan bolup sozula / Ketip barat caş Coodar (28/29)
Kay uruu bolot eliňiz / Kayer bolot cerdegen (30/39)
Kay uruu bolot eliňiz / Kayer bolot cerdegen (30/40)
Körösüň menden azap dart / Teň ata bolup turğuday (31/21)
Kardan бүткөн Kebez-Too / Kalkımdın bolot turuğu (31/41)
Calğızı Coodar men bolom / Calpı curtka uğuluu (31/44)
Nıktap koysom bolbostur / Bala da bolsoň baatırsıň (32/26)
Bokeňdin kirip sakalı / Kızıl eek bolup mulcuyup (34/34)
Nak ele boldu capayı / Oozdorunda nım kalbay (34/37)
Ayban da bolso eesine / Boluşat tura at dağı (35/12)
Biri küröň bir kara / Eköö teň buurul boluptur (35/25)
Kırs muun bolğon Küröňdün / Köödönü kıyrıp sınığanı (35/36)
Ayban da bolso Kılkara / Eesine köñül buruptur (35/40)
Tuşunan çığıp coo bolğon / Boronbaydı soyğon soň (36/17)
Kara küçkö işenseň / Bolorsuň akır maskara (37/17)
Ayban da bolsom aytkanım / Esiňe alğın taştaba (37/18)
Akıl aylaň bolboso / Ar kança döö bolsoň da (37/21)
Oşoğo köñül bölgönüm / Mulcuke bolot Nurhandın (37/37)
Koyondon capıs men bolom / Irğıp tüşkün aldıma (38/15)
Özünö arnap dañaza / Bolot tura bir demdik (40/25)
Bulut boldu çuburup / Oyuna ketti bu bala (41/40)
Coodardın boldu cubayı / Nike kayıp tuz kayıp (42/29)
Mulcukege tuştalıp / Nikelüü boldu kokustan (42/34)
Şamal bolup uçurup / Nöşör bolup kuyulğan (44/41)
Şamal bolup uçurup / Nöşör bolup kuyulğan (44/42)
Balalıgıñ bolboso / Baatır bolor türüñ bar (45/11)
Elim bolot karmağan / Ak möñgülüü Kebez Too (46/13)
Cerim bolot bayır alğan / Atamdın atı er Töştük (46/15)
Alp bolosuñ tolğondo / Uksañ balam sözümdü (47/10)
Kamçığa attı bölödü / Coodar çıyrak bolboso (48/8)
Bolup kördü bir kişi / Tüşmök tügül kozğolboy (48/13)
Akkan suu bolup cılcığan / Batınıp adam barbağan (50/31)

Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/35)
Karçalışkan duşmanğa / Taykaşka bolup cölöğü (50/45)
Bul şart boldu koyğonu / Boronbay Ak döö Sarı döö (51/6)
Keçegi soyğon Şadı döö / Tuuğan bolçu uğup tur (51/11)
Een cerde erikse / Korkpos bolot anan dep (52/22)
Beycay süylöp attığa / Ar kança zor bolsoñ da (53/45)
Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/14)
Oroyubuz okşoşup / Boluptur adam karağız (54/26)
Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/30)
Uşu bolsun aytkanım / Unutpa kirğiz atağın (56/3)
Nurhanğa berdi tapşırıp / Kayğıлуу bolğon kök teñir (57/5)
Bala kılıp alayın / Baysalduu bolup örkündö (57/13)
Coodarım sendey calğızdın / Nooperi bolsun cubayıñ (57/17)
Cetine albay küyügüp / Küyöö da bolso baatırğa (58/13)
Cambıdan bayge alıştı / Top-top bolup caş baldar (58/37)
Tak süylöp sağa aytkanın / Bolso baatır kutkariñ (60/37)
Kıyın bolup balağa / Estebey anı koyğonu (61/33)
Bütökön bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/4)
Kerek desem kokustan / Cıldız da bolso takkansuñ (62/15)
Ar kimderde kız bolot / Erkeletip östürgön (62/20)
Küç küyöö degen da bir at / Kızdarğa alıs bolğonu (62/43)
Katkan şiri boluptur / Çımın-çirkey cıynalıp (63/41)
Eki kat bolup kuurulup / Şiridey bolup katıptır (64/6)
Eç kimdin kalbas armanı / Bularday bolup cırğasa (65/16)
Ölöp kalsa bolbostur / Han atam bergen kul bolso (65/45)
Cötkürüp ulam tükürüp / Tüyünçök bolup бүкүйүп (66/27)
Ezip anı cutçu eken / Darı bolot uşul dep (67/12)
Başkalardan ukçu elem / Darı bolçu kızıl kum (67/14)
Uruksat bolso barayın / Em boluuçu al kumdan (67/20)
Keñeş bergen bayağı / Kekse bolğon kul ele (69/10)
Kızıl kum bolup turuğum / Kelgendi calmap men cutup (71/24)
Celmoğuz bolup kurudum / Boy cetkençe toktonboy (71/26)
Ukmamış bolup el kebin / Alar kulak capırdı (72/3)
Ayaldabay kaytıp ket / Uşul bolsun bergenim (72/44)

Altı erkekçe bar tursa / Ayal da bolso kunuñar (73/17)
Kul da bolsok bir-birden / Caza alabız carpiñar (73/38)
Birok bizder bolobuz / Biröõndün gana alğanı (74/23)
Katındarım bolğun dep / Baatırılığın bilindi (75/28)
Alda emne bolğunun / Saktamak bolup turuştı (76/19)
Kaktooç bolğun attardın / Corğosu menen koydurup (77/2)

bolor bala boğunan: adam olacak çocuk bokundan belli olur; bir kimsenin yeni başladığı işte usta olup olmayacağı ilk davranışlarından anlaşılır.

Çaynap bergen aş bolboyt / Bolor bala boğunan (18/9)

2. olmak, bulunmak.

Artımda çirak boldu dep / Tüş körgön uşul kündördö (5/41)
Enekem çıksa aldıman / Bolboyt bele darmanım (13/27)
Süldörüñ kalıp aybaalı / Boluptursuñ çırağım (14/14)
Acalım cetse ölörmün / Azabım bolso körörmün (15/33)
Kencekem menen Töştüktün / Sen bolsoñ calğız karaldı (20/44)
Sen bolsoñ calğız karaldı / Men boloyun sadağa (20/45)
Arnaluu işi bolboso / Ataylap adam kelbegen (21/12)
Uşu maldın baarısı / Ötüp boldu büt çubap (23/45)
Çınıbı ce tögünbü / Bu talaada cin bolup (29/37)
Tegi cayıñ terip ayt / Tiyişer işiñ bolboso (31/15)
Katıkpağan caş bala / Baatırdık sını bolso da (35/3)
Baatırılığın bolso da / Akılıñ eken az gana (37/14)
Akıl aylañ bolboso / Ar kança döo bolsoñ da (37/20)
Boronbaydı cibergen / Cer üstündö coo bolso (37/45)
Cetik bolso çamañız / Munu aytıp Kalkara (40/5)
Er Töştüktön tuulğan / Men bolomun calğız can (41/31)
Dayar boldu eşikte / Çabuuğa daroo kamdanıp (42/5)
Ketirbey emi atarsız / Cetik bolso çamañız (43/21)
Cay cayında turuptur / Aytkandan bolboy eç kemi (43/27)
Arkardı közdöy ketkeni / İçinde bolup armanı (43/37)
Arğındığın bolboso / Arıstanday sürüñ bar (45/8)
Balalığın bolboso / Baatır bolor türüñ bar (45/10)

Uksaň sözüm çaş baatır / Kudaydın bolup barmanı (48/34)
Azar tümön at bolup / Taykaşkanın dabırtı (50/13)
Kebinde bolboy calğanı / Hanımdın tiyip barmanı (53/6)
Añsağan cakşı sanaası / Uruksat bolso ata-ene (63/4)
Uşul turğan kırkuunun / Çımışında bolçu ele (67/16)
Uruksat bolso barayın / Em boluuçu al kumdan (67/19)
Aldımdı toskon coo bolso / Alışıp cana köröyün (67/35)
Men turamın aldırıp / Bir ubak naştam bolğuday (70/17)
Bolso da kırk kanatıñ / Coodar munu ukkanda (70/22)
Aybatınan Coodardın / Kaş kaytarar bolbodu (77/15)

3. olmak, gerçekleşmek, yapılmak.

Bolup catkan cumuşka / İçi küyüp çok bolup (6/4)
Handın sözü bir bolot / Aynığanğa kim bolot (6/32)
Handın sözü bir bolot / Aynığanğa kim bolot (6/33)
Atalbay kalsam kokustan / Kanday bolor artı dep (8/35)
Eki bolboyt tegele / Han carlığı öto bek (8/36)
Koy degenge bolboston / Şiltedi kılıç çapkanı (11/2)
İrgita çaap iydiñiz / Şertiñiz adaa büt boldu (11/25)
Bolgon iştin baarın ayt / Bara catkan cayıñ ayt (16/37)
Amandaşıp bolğon soñ / Açıkkan kursak toyğon soñ (21/28)
Coodar bala tartınbay / Bolgon iştin baarısın (21/31)
At örgütüp boy sergip / Ardık alıp bolğon soñ (36/20)
Baatır Coodar balağa / Bolor işti büt aytat (38/32)
Anıktap ayta keteli / Askada bolgon işterdin (44/18)
Sıykırluu arkar kabulğan / Bolup catkan işterdi (44/36)
Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/5)
Neçeni koyon tebişti / Kök buka bolup kañçası (58/41)
Bolup catkan oyundar / Körgöndün baarın tañdanttı (59/23)
Anıkpı balam dep surap / Alardı bilip bolğon soñ (71/13)
Sundaktırbay boldum dep / Kana emese cönöylü (75/26)
Hanın attan tüşürüp / Bolğon iştin baarısın (76/34)

4. muvafakat etmek, uygun görmek, uymak.

Aga bala bolbodu / Tars degiçe koygonu (10/1)
Aytan kepke bolbodu / Ayal da bolso Kenceni (15/16)
Berbey alıp kalıştı / At bolboyt sağa bul tay dep (25/31)
Korkup kaçsam bolboyt ko / Unutsam kılęan antımdı (29/40)
Nıktap koysom bolbostur / Bala da bolsoñ baatırsıñ (32/25)
Bolboğon soñ bul çunak / Oñdu-soldu bek şıwap (48/5)
Anık ele ölorü / Bolboğon soñ bul işi (48/10)
Bağınıp baatır at boldum / Salbayım emi kalbanı (48/39)
Buğa cana bolbodu / Ayağında Coodaręa (51/4)
Tağdır eken kanteyin / Buyruğunça bolormun (62/31)
Saparda birge col cürüp / Ölüp kalsa bolbostur (65/44)
Buğa Coodar bolbodu / Ak köñül tuugan er nemeñ (67/27)
Aytılęan kepti kaytalap / Eze bersek bolobu (77/19)

5. olmak, bir görevde bulunmak.

Kebez Toonun betinde / Han bolup turdu er Töştük (2/3)
Han bolup Töştük kerilip / Döölötünö semirip (3/11)
El başı bolgon er Töştük / Bir künü uktap tañęa maal (3/17)
Coobun mintip berdi ele / Elçi bolęon kişisi (24/30)
Taykaşkaday coręonu / At tokuruñ bolsun dep (63/20)
Emçi bolup da biröö / Kılıp körmök sebepti (65/29)
Coodarbeşim tak minip / Kırçınday han bolęonu (77/11)

6. yaklaşmak, gelip çatmak.

Meltiregen talaanın / şaşke maalı bolęondo (22/10)
Tüşçülik boldu baskanı / Oşondo kelip esine (29/34)
Cakşılap aram alęınıñ / Erteñ menen bolęondo (46/42)
Coodarbeşim baatırdı / Erteñ menen bolęondo (47/3)
Tañęa maal bolęondo / Tüşünö kirip er Bakay (55/20)
Tak beşim maal bolęondo / Akılçını kan kuskan (75/6)

bolco-: 1. tahmin etmek, kestirmek.

Bir cakşılık belgisin / Nak özümö bolcoptur (4/15)
Boloçok işti nak bolcoyt / Kalganın bara körörsüñ (18/11)

Boronbaydın booruna / Bolcop bıçak malğanı (36/14)
Özümdü özüm bolcosom / Olturgan elem oylosoñ (40/29)

2. zaman belirlemek, anlamak.

Kız kelin menen caş-calañ / Şerine cep küniñ bolcoşup (2/35)

bolcol: tahmin edilen zaman.

Aşuuların töp aştı / Enesi aytkan bolcoldo (18/42)
Kelipsiñ balam bolcoldo / Baraaniñdi baykasam (47/8)
Abıdan emi körölü / Bolcolgo cetip barğanda (50/4)
Baatırdın aytkan bolcolun / Kudaydan tilep amalın (76/21)

bolcoldo-: tahmin etmek, kestirmek.

Nurhan baştan bolcoldop / Kara döönün abalın (55/36)

bolçoçok: olacak, olması beklenen, yapılacak.

Boloçoçok işti nak bolcoyt / Kalganın bara körörsüñ (18/11)

boluş-: birinden yana olmak, birine taraftar, yandaş olmak.

Ayban da bolso eesine / Boluşat tura at dağı (35/13)

boor: 1. kalp, yürek, gönül, bir kimsenin ruhsal yönü.

Bilip turup koyo berse / Atañdın booru taştırbı (14/30)

2. karaciğer.

Öpkö booru ezilip / Ölüp canı tınğanı (35/38)

3. bağır, göğüs.

Boronbaydın booruna / Bolcop bıçak malğanı (36/13)

booruna bas-: bağına basmak, kolları ile sararak göğsüne yaslamak.

Bulardı aytıp Kenceke / Booruna bastı kuçaktap (14/34)

booz: gebe.

Bozdotup ce Boronbay / Booz katınıñ cardımbı (33/15)

boroon: boran.

Çapkındap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayıttay mee küysö (12/41)

Tüşürüp cerge asmanın / Kararıp boroon ışkırap (68/33)

Ayulda boroon uçurdum / Oñolmok tügül künügö (72/9)

boroşo: boran, fırtına.

Kara nöşör kuyganı / Cañırtıp too-taş boroşo (44/6)

boş: boş, içinde bir şey bulunmayan.

Kıynalıp cürök ezildi / Çokoyu buttan boş tüşüp (12/32)

boş koy-: boş bırakmak, serbest bırakmak, işsiz bırakmak.

Alışıp barat Taykaşka / Balanı bir dem boş koyboy (48/18)

boşo-: 1. boşanmak, bağlı olduğu yerden kurtulmak.

Kılkara menen çuradı / Ertesi boşop Kılkara (68/5)

2. sıyrılmak, elinden kaçmak, kurtulmak.

Boşonup arañ kempirden / Çal çığıp döñgö bııldap (28/15)

boy: 1. beden, vücut.

Bütön boyu dirildep / Bir ookumda er Töştük (5/17)

Alapayın tabalbay / Bütön boyu çımırıp (7/14)

Bütön boyu çımırıp / Çekesinen akkan ter (29/22)

Bütön boyu dürdügöt / Cöölöşüp kirgen bukaday (34/3)

Coodarbeşim balanın / Çaalıkkın boyu tıñaldı (36/22)

Karasa turat bir kempir / Boyu köktü tiregen (68/39)

Bütön boyun ter basıp / Kazınak oozun bekitip (75/44)

boy ergit-: vücudunu rahatlatmak, dinlenmek.

Boy ergitip alğınıñ / İçeyin deseñ aş dayar (23/8)

boy sergi-: rahatlamak, sıkıntılı durumdan kurtulmak, dinlenmek.

At örgütüp boy sergip / Ardık alıp bolğon soñ (36/19)

boy sergit-: dinlendirmek, rahatlatmak.

Konok üygö bargınıñ / Çaalıkkın boyuñ sergitip (46/40)

2. endam, boy bos.

İşenbeğin boyuña / Tabarmın men da arğandı (33/6)

Boy emes küç belgileyt / Aldırğan menen alğandı (33/8)

Tartıp koyğon süröttöy / Boyloru tegiz caraşıp (76/44)

boy cet-: büyümek, yetişmek.

Celmoğuz bolup kurudum / Boy cetkençe toktonboy (71/27)

boy teñeş-: boy ölçüşmek, yarışmak.

Boy teñeşer sen emes / Kol salıp seni mıçkısam (31/24)

boydon: şekilde, biçimde, olarak.

Adal boydon kötörüp / Ötkörgön ceti tamızdı (17/36)

boyğo cetken kız: bülüğa ermiş kız, gelinlik kız.

Atadan kalğan salt eken / Boyğo cetken kızdarın (62/23)

boz: boz, beyaz ile siyah karıştırıldığında meydana gelen açık olmayan soluk renk.

Men boz tumaktuu Boronbay / Aldımdı tosup ne turduñ (31/8)

boz bala: genç.

Közü tuyuk boz bala / Coldun cayın bile albay (29/12)

bozdot-: ağlatmak, sızlatmak.

Bozdotup ce Boronbay / Booz katınıñ cardımbı (33/14)

bozodoy: boza gibi fokurdar vaziyette.

Bozodoy kaynap Kaşka içi / Eki buttap kaz turup (48/11)

böksö: dağ eteği.

Kesirimin tügötüp / Ketip barat böksönün (13/33)

böksör-: mec. körelmek.

Kayra keler bolsoçu / Kariğanda böksörgön (26/18)

böl-: bölmek, parçalamak.

Moynu menen denesin / Ekige bölö attım dep (38/26)

Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caağın cap kılıp (56/43)

bölö-: boğmak, bir kimseyi bir şeyin fazlasına eriştirmek veya uğratmak.

Kamçığa bölöy salğanı / Katıp kalğan nemedey (36/39)

Kamçığa attı bölödü / Coodar çıyrak bolboso (48/7)

bölün-: ayrılmak, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.

Bölünböstön eköobüz / Cürgübüz kelet caydarı (74/25)

böödö: beyhude, boşuna, boş yere.

Böödö ölüm tabıştı / Oltura albay neçen taz (59/7)

Karamalap turğula / Böödö ölüp kalbasın (67/42)

Böödö ölüp kalbağın / Cürüpsüñ mında calğız coö (70/42)

böyrök: böğür, yan taraf.

Oñ böyrögün tayanıp / Oydolop Töştük tolgonup (7/7)

Sol böyrögün tayanıp / Solkuldap Töştük tolğonup (7/9)

böz: bez, pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput.

Coodar kayta buruldu / Kolturmaçtap böz menen (66/13)

buçkak: vücudun dizden aşağı kısmı, bacak.

Buçkaktan teri şırkırayt / Mina şuntip caş Coodar (28/43)

Buçağına teñebey / Kara döönün canında (52/43)

buk bol-: hüznü duymak, sıkılmak, can sıkıntısı duymak.
Coodar keldi kenebey / Buk bolğon bu çoñ döönü (52/42)

buka: boğa.
Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/4)

bukaça: boğa gibi.
Şorun muntip katırdı / Çülük takkan bukaça (50/24)
Kül çapçığan bukaça / Ökirösüñ Kara döö (53/20)

bukaday: kızgın boğa gibi.
Bütökön boyu dürdügöt / Cöölöşüp kirgen bukaday (34/4)

bukara: bir devletin veya hanlığın halkı, vatandaşları, tebaa.
Merzentiñiz bolsom da / Bukarañ ele tegibiz (6/45)

bulak: pınar, kaynak.
Bet sayın ağıp bulağı / Işkırap toodon uları (3/3)

bulaktat-: hareket ettirmek, sallamak, çekiştirmek.
Bulaktatat balbandar / Koldoru çığıp belinen (34/13)

bulbul: bülbül.
Sarğarar menin bağıma / Bulbul kelip konu dep (5/36)

bulbulday: bülbül gibi güzel ses.
Birinen biri kalıspayt / Bulbulday tañşıp irdasa (65/14)

bulğa-: sallamak, düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek.
Baatırdın sözün küyböstön / Tumşuğun sozup baş bulğayt (68/21)

bulkunğansı-: öfkelenir gibi olmak, hiddetlenir gibi olmak.
Bulkunğansıp Oruskan / Cilkiçiğa ayttı bek (24/7)

bulut: bulut.

Bulut boldu çuburup / Oyuna ketti bu bala (41/40)

Bolboso sırn çeçmekçi / Tozdura teep buluttun (61/16)

bur-: değiştirmek, bir Şeyin yönünü değiştirmek.

Buyruktu alıp caş baatır / Bura tarttı Kaşkanı (52/2)

bural-: sallanmak.

Akılı cetik caş bala / Tal çıbıktay buralıp (6/11)

Belden aşıp arı tsn / Betegesi buralęan (39/35)

burcu-: kabarık, Şişkin olmak.

Uurtunan ağıp coşulup / Burcuyup çıktı eki bet (55/3)

burçakta-: damla damla akmak.

Burçaktadı kz caşı / Camęırdıy cerge dıbirap (7/15)

Kelgende cini doņuzdun / Burçaktap caşı tögülöt (49/9)

burda-: acele acele ağzına büyük lokmalar tıkıştırmak, kapmak, ısırıp parçalamak.

Baykasa tigi Kara d / üç uydu burday baskanı (54/40)

burkura-: mec. hüngür hüngür ağlamak, acı acı ağlamak.

Baarı birdey çurkurap / Caşın tgp burkurap (10/17)

burul-: 1. dönmek.

Burulup artka kaçkanı / Bilinbey kaldı balağa (29/32)

Eņkeye berip cazęırıp / Burulęuça Kara d (56/40)

Coodar kayta buruldu / Kolturmaçtap bz menen (66/12)

2. rengi solmak.

Cookalay basıp bir kulu / Kabaktı közdöy buruldu (65/34)

but: ayak, bacakların bilekten aşağı, yere basan bölümü.

Anık kolğö kirende / Çöpkö tayıp oñ butu (9/38)

Kıynalıp cürök ezildi / Çokoyu buttan boş tüşüp (12/32)

Çalıştap butu maymañdap / Keçke cuuk üyünö (23/24)

Tiybedi çolom barğanı / Öz butuñ menen kelipsiñ (53/11)

Buttan oroy çalıştı / Bakandaşsa balbandar (59/1)

buta: kurşun menzili, bir ok atımı (mesafe).

Kelip kaldı cilkısı / Sürö buta artında (25/3)

İçinen külüp kibiñdap / Tap eter buta barsa da (43/43)

Ak döo menen ortosu / Sürö buta kalğanda (50/6)

buta atım: hedef mesafesi.

Cılkağa cetpey buta atım / Art çağında sendelet (17/12)

Cılma basıp men baram / Buta atım cerge bilgizbey (49/29)

buta kal-: bir ok mesafesi kalmak.

Ak döo menen ortosu / Sürö buta kalğanda (50/6)

buta koy-: nişan almak, gezlemek.

Karoolçusu tasıkkın / Buta koyup çımındı (37/39)

butakta-: çoğalmak, devam etmek.

Dağı çığat butaktap / Sözdün kelse konoğu (77/24)

butkul-sutkul: inişli çıkışlı, engebeli yamaç.

Men kelgen çıyır col menen / Butkul-sutkul marçaluu (16/14)

Butkul-sutkul köçküülüü / Cetip keldi marçağa (18/43)

butta-: (fiillerle beraber) ayağıyla.

Bozodoy kaynap Kaşka içi / Eki buttap kaz turup (48/12)

buttuu: ayaklı.

Ançekim ele bir attap / Kanattuubu buttuubu (28/38)

buudan: dayanıklı ve hızlı koşan cins at.

Atalbay cürüp çok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan çok balam (15/7)

Buudan bolup sozula / Ketip barat caş Coodar (28/29)

Taykaşka buudan cönödü / Arbak koldop kut ornop (49/42)

buuluk-: canı sıkılmak, hüzünlenmek, bıkmak, kızmak.

Olturğanğa buuluğup / Coodarbeşim caş bala (42/1)

buuraday: erkek deve gibi.

Alıştı emi a deşip / Çildedegi buuraday (74/38)

buuralarça: erkek develer gibi (sesin gür çıkması hakkında).

Buuralarça kürküröp / Birine biri çyırığıp (34/1)

buursunday: saban gibi (yeri yarmak hakkında).

Çapçısıa cerdi tırmağı / Buursunday ciregen (68/41)

buurul: karışık kır (at donu).

Biri küröñ bir kara / Eköo teñ buurul boluptur (35/25)

buydal-: 1. bir şeyle meşgul olmak, oyalanmak.

Buydalbadı başkağa / Oşentse da enesi (8/20)

Buydalıp kıyla tolğondu / Meltirey tiktep Beşimdi (15/38)

Bocomoldop caş bala / Buydalbay basıp Kılkara (40/16)

Balağa cetip buydalbay / Çaptaşa kaldı koluna (56/35)

Uykusun arañ açtı emi / Oşondo Coodar buydalbay (69/38)

Buydalbastan kör kazıp / Cayına koydu tiginini (75/42)

2. duraklamak, duraksamak, tereddüt etmek.

Salam ayttı buydalbay / Taanığanday başınan (19/16)

Şamşardı alıp buydalbay / Kekirtekke takağın (55/44)

buyruk: buyruk, emir.

Buyruğu çok cumuştur / Bul körüngön top arkar (11/28)
Ali da bolso kayrıldım / Buyruk menen siz cakka (19/23)
Perilerin buyurđan / Buyruk menen periler (44/40)
Tübübüz adam payđambar / Buyruk menen men keldim (46/10)
Tağdır eken kanteyin / Buyruğunça bolormun (62/31)

buyruk al-: emir almak, buyruk almak.

Buyruktu alıp caş baatır / Bura tarttı Kaşkanı (52/1)

buyur-: buyurmak, emretmek.

Buyursa kудay arkardı / Atıp sizge bereyin (6/28)
Celdetti buyrup salıptır / Karap turđan kalıñ el (10/11)
Buyursa kудay bat ele / Tamızat eken oçknn (13/34)
Caratkandan buyrulđan / Caralđanđa bir lm (15/28)
Ak arkardı kim atsa / Buyrulđan şoğo degenin (18/30)
Perilerin buyurđan / Buyruk menen periler (44/39)
Ayıpka meni buyurbañ / Amalın kılıp krl (66/2)

buz-: bozmak, çalışmaz duruma getirmek.

Kömürköyün sıy tepti / Kulpusun buzup capşıra (56/24)

buzul-: bozulmak, kahrolmak.

Oyrundu salıp buzuldum / Kayran atam çıdabay (72/11)

buzuk sal-: arayı bozmak, ara bozuculuk yapmak.

Artıñda çok cölörüñ / Azoozil buzuk salbasa (18/6)

bcr-: mec. bzlmek, korku, şaşkınlık, soğuk vb. etkenlerle bir kenara sinmek, bir kenara çekilmek.

Bücüröp turđan kp eldi / Sylgn dep capırdı (5/15)

bgl-: bükülmek, eğilmek.

Kandırđalap bglp / Kaada menen cügünüp (6/8)

bügün: bugün.

Bügün da soydum men birdi / Keçeendetpey kız tartıp (40/33)

Bügün sen soyduñ kaysı baatırdı / Kızın aldap alardı (41/8)

Tartınbastan minginiñ / Kamdanıp alıp sen bugün (47/19)

Bügün alardın koldop arbağı / Mıçkısam kolğo kirbessiñ (53/12)

Baatırım bugün men sizge / Eskerip aytıp catkanım (61/7)

büküy-: kıvrılmak.

Cötkürüp ulam tükürüp / Tüyünçök bolup büküyüp (66/27)

bülk et-: vurmak, çarpmak, atmak.

Anda-sanda bülk etip / Koltuğu sogup catıptır (64/4)

bülö: 1. aile ferdi

Bültön bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/5)

2. eş, yâr.

Bülösü kılıp özgönün / Bir erdin közün karatkan (62/18)

bülündür-: huzursuzluk vermek, kargaşa yapmak.

Bülündürböy başkağa / Elin kıyın korğodu (77/12)

bürgödöy: pire gibi (çevik).

Semiz kempir bürgödöy / Irğıp turdu sekirip (27/10)

Balanı tındım kılarda / Bürgödöy attan tüyülüp (39/11)

büt: bütün, tüm, tamamen, tam olarak.

Balbıldağan altından / Balkıy tüştü büt denem (3/30)

Irğıta çaap iydiñiz / Şertiñiz adaa büt boldu (11/25)

Menin añkooluğum karağın / Müçölüm toluk sanım büt (12/2)

Carabasa carasa / Büt köröyün dep sura (17/3)

Uşu maldın baarısı / Ötüp boldu büt çubap (23/45)

Baatır Coodar balağa / Bolor işti büt aytat (38/32)

Toylugun elge bilgizip / Kaltırbay elin büt cıynap (58/19)

Bir üygö ondon kirgizip / Tamaşanı büt saldı (58/21)

Büt oyloşup art cağın / Buğa da bolup iraaızı (75/40)

büt-: 1. bitmek, sona ermek.

Uşundayça düñ menen / Toydun bütüp kızığı (59/38)

Şamalı toktop şo cerde / Köbü bütümök cumuştun (61/18)

Bütökön bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/4)

Bütüşüp bolup cayma-cay / Birööñ kel anan alğanı (74/27)

Bütüşö albay tüşköchö / Arbıdı küçöp cañcalı (74/31)

2. yorulmak.

Tik bağıp karar biröö cok / Közdörü bütüp cılçıydı (5/6)

May kuyğan meştey bılıyıp / Közü bütüp cılçıyıp (21/17)

Oodarılıp catpağan / Oñoy cerge bütpağan (27/9)

3. ortaya çıkmak, belirlemek.

Kardan bütökön Kebez-Too / Kalkımdın bolot turuğu (31/40)

bütökön: bütün, tüm.

Bütökön boyu dirildep / Bir ookumda er Töştük (5/17)

Alapayın tabalbay / Bütökön boyu çımırıp (7/14)

Bütökön boyu çımırıp / Çekesinen akkan ter (29/22)

Bütökön boyu dürdügöt / Cöölöşüp kirgen bukaday (34/3)

Caydaktap takır bütökönü / Añğıçaktı Nooperi (64/16)

Bütökön boyun ter basıp / Kazınak oozun bekitip (75/44)

bütkül: tamamıyla.

Cer tübünön keldim dep / Coonu bütkül ceñdim dep (5/28)

bütö-: 1. yapmak, gerçekleştirmek, tamamlamak.

Ağa köñül burdu deyt / Cumuşun bütöp namıyan (22/16)

2. örtmek, kaplamak.

Kandağay carğak bütötkön / Türdüü teri aşatıp (2/16)

bütür-: bitirmek, tamamlamak, sonlandırmak.

Eki ooz söz menen / Bala kebin bütürdü (20/34)

Munu menen kök teñir / Baarı kebin bütürdü (58/3)

Koyboy aytıp bütürüp / Cönöp ketti ertesi (76/35)

C

caa: yay.

Mulcuke degen çoñ döönün / Koluna cebe caa karmap (37/31)

Añdıp catkan Mulcuke / Ok caasın çoyup kalğanda (38/14)

Ödüp catkan Mulcuke / Ok caasın kolğo alğanı (38/45)

caak: çene.

Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caağın cap kılıp (56/44)

caaktaş-: ağız kavgası yapmak.

Caşoodon ümüt üzgünüñ / Caaktaşpay emi sen (32/38)

cabdıлуу: hazırlıklı, tedarikli.

Ar dayım turam cabdıлуу / Nurhandın baştan adatı (48/29)

cabık-: zayıflamak, yıpranmak.

Men namıska kaçan caraymın / Cabıgıp üydö catkıça (12/4)

Cabıkkanday körünöt / Mingen atıñ ırğalıp (19/42)

cabıl-: yönelmek, bir tarafa doğru yürümek, yol almak.

Karap turğan kalıñ el / Cabıla çurkap carıştı (10/13)

cabır tart-: cefa çekmek, zulüm görmek.

Cabır tartkan Coodardın / Cayıldı emi denesi (13/40)

Katuu tarttı cabırdı / Uyku basıp tunarıp (34/41)

cabış-: 1. yapışmak, ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak.

Meesi tamğa cabışıp / Mulcuke cattı daldayıp (42/11)

2. yapışmak, sıkıca yakalamak, tutmak.

Cabışıp catat balbandar / Birin biri aylantıp (34/11)

cada-: bıkmak, usanmak.

Akıru ağa til kirdi / Caş baatırdan cadağan (48/24)

cak: 1. taraf, yön.

Teskey caktı karadım / Anık kördüm şondo da (4/4)

Karap turat mesteyip / Batkalaş tuura çağında (9/18)

Ayrılbay oñ cak kol menen / Aldığa cürsöñ mına bu (16/11)

Cılkiğa cetpey buta atım / Art çağında sendelet (17/13)

Ali da bolso kayrıldım / Buyruk menen siz cakka (19/23)

Kele catat Kara tay / Eki cakka karabay (25/5)

Körünüp calğız kıbırıp / Aldı caktan bir döbö (29/3)

Ar cakka köñül bölbödüñ / Aldıñda catkan cooñdu (37/26)

Etek cağı talaanın / Bitkil-sıtkıl mayda adır (39/40)

Coodar kelip esine / Eki çağın karandı (44/44)

Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/29)

Ce bir cakka çığa albay / Kıynooñdu dalay tartkamın (60/22)

2. bir şeyin belli bölümü, kısmı.

Büt oyloşup art çağın / Buğa da bolup iraaızı (75/40)

cak-: 1. beğenmek, hoşla gitmek.

Cana kanday cılki bar / Caksa dağı cakpasa (24/24)

Cana kanday cılki bar / Caksa dağı cakpasa (24/24)

Akılı artık bul suluu / Baarığa çağar kep ayttı (62/9)

2. yakmak, yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.

Eköölöp kolgo berişıp / Ot çağıp meder kılarğa (76/14)

caka: yaka, giysilerin boyna gelen bölümü.

Sığa karmap cakasin / Batanın kılıp talaşın (28/19)
Bakaloorço bir saldı / Cakanın kırın bastırıp (56/42)

cakadan al-: yakasına yapışmak, yakasından tutmak.
Cakadan alıp muunta / Mınday dedi çekiyip (27/12)

cakın: yakın.
Añdıp cakın barıpmın / Altın müyüz arkardı (3/33)
Töbödön taştı urğanday / Aldığa cakın bastı emi (69/40)

cakında: yakında, çok geçmeden.
Coodardı anan törögön / Cakında ele Kenceke (8/29)

cakında-: yakınlaşmak, yaklaşmak.
Cakındap baarıñ kel dedi (7/45)
Coodarbeşim çunakka / Cakındap cetip barıştı (10/15)
Cakındap kelip al karaan / Cark dey tüştü elesi (13/38)
Cılğansıp kaldı döñgölöp / Cakınday tüşüp baykasa (29/5)
Cakındap elge cetkende / Ontolop közü cumuldu (65/37)

cakır: yoksul, fakir.
Ce eneñ cakır adambı / Tayata dep koyosuñ (20/15)

cakşı: iyi, beğenilen, kötü karşıtı.
Atağa bala cakşı eken / Abiyirdi Coodar tolturdu (7/33)
Cakşıdır törkün arası / Bilesiz ata Coodardı (62/44)
Añsağan cakşı sanaası / Uruksat bolso ata-ene (63/3)
Atı cakşı tıñ bolso / Eki kündö barçu ele (67/17)

cakşılap: güzelce, iyice.
Cakşılap bata ber dedi / Karğaday bolğon calğızım (8/2)
Cakşılap bata berdiñbi / Attap tondop kamıntıp (26/27)
Cakşılap aram alğınıñ / Erteñ menen bolğondo (46/41)
Cakşılap aytıp tapşırdı / Coodarbeşim baatırdı (47/1)

Caybarakat kündördö / Cakşılap munu bağam dep (52/18)

Cakşılap köñül burğula / Apı menen sapıdan (67/43)

cakşılık: iyilik, yardım.

Bir cakşılık belgisin / Nak özümö bolcoptur (4/14)

caktır-: yakıştırmak, onaylamak.

Caktırıp baarı Turnağa / Koşup koydu balanı (42/17)

cala-: aşındırmak.

Sel calap toolor cırtılıp / Suu ağuuçu say boldu (1/16)

cal: yele.

Tartalı anan at calın / Dep ayaldar turğanı (75/38)

caldıra-: yalvarmak, yalvaran gözlerle bakmak.

Askağa taştap özüñdü / Caldıratıp közüñdü (68/15)

Bir ooz zobon süyböstön / Karadı Coodar caldırap (68/23)

calğa-: korumak, destek olmak, arka çıkmak, sahip çıkmak.

Kuday özü calğasa / Sulap kaldı Küröñ at (35/30)

calğan: 1. yalan, uydurma.

Baş çaykabay ukkula / Bul emes elim calğan kep (4/19)

Kebinde bolboy calğanı / Hanımdın tiyip barmanı (53/6)

2. yalan, fani, ölümlü, gelip geçici.

Paani düynö calğandan / Ak kalpaktuu köp kırğız (46/11)

3. dünya.

Calğanda calğız tutunğan / Kız ele menin tuyağım (57/14)

calğız: 1. biricik, kıymetli.

Maktanıp alıp cürüpmün / Oşol kezde calgızım (3/40)

Cakşılap bata ber dedi / Karğaday bolğon calğızım (8/3)
Balam al çıkpadı oyumdan / Tikendey bolğon calğızım (8/9)
Bul işke tegi köz cetpeyt / Calğızınan ayrılsa (8/43)
Calğızın soyğon Töştüktön / Erte tüñül koyçu dep (10/32)
Kılıçtın uçu bir tiyip / Baykuş calğız Coodardın (11/13)
Arañ taanıp calğızın / Karmay kaldı sendele (14/1)
Emne bolup kuuradiñ / Calğızım Coodar sensiñbi (14/8)
Bulardan berip Kenceke / Calğızına toyğuça (16/4)
Aytkandarım bilip al / Abdan tıñşap calğızım (16/10)
Kaldañdabay calğızım / Karap tursañ cayma-cay (17/14)
Oñ bolso işiñ calğızım / Oşol kezde kara tay (17/22)
Tiyip kalsa koluña / Kor bolboysuñ calğızım (17/33)
Atağa kızmat kılam dep / Aylanayın calğızım (17/43)
Mınday desem calğızım / Künülöp catat debegin (18/23)
Dep uşintip Kenceke / Calğızın colğo saldı deyt (18/34)
Tegiñdi uğup calğızım / Emi canım cayıldı (21/2)
Calğızı Coodar men bolom / Calpı curtka uğuluu (31/44)
Calpayıp attan tüşkünüñ / Calğızı emi Töştüktün (32/36)
Uğuşumça caratkan / Calğızğa kılart cardamdı (33/5)
Calğızıñ kayran caş Coodar / Caşıldantıp közdörün (36/1)
Coodarım sendey calğızdın / Nooperi bolsun cubayıñ (57/16)
Calğızım üçün köp oylop / Sıykırlap arkar carattım (57/18)
Biröönün calğız balası / Alardın da bar çığar (63/1)
Armanın aytıp kep urat / Kağılayın calğızım (71/15)

2. yalnız, bir, tek, biricik.

Mañ bolup turğan dürböñdö / Calğız tuyak caş Coodar (5/45)
Artuu-artuu bas adır / Arasında calğız üy (16/24)
Kencekem menen Töştüktün / Sen bolsoñ calğız karaldı (20/44)
Calğız tuyak balanı / Titinip kantip karğadiñ (27/16)
Er Töştüktön tuulğan / Men bolomun calğız can (41/31)
Calğız kızı al eken / Caratılğan eñ suluu (44/27)
Coodarım calğız atalğan / Tıncın alıp el curttun (46/17)

3. yalnız, tek başına.

Aydatıp kelgen cılkinın / Artında calğız tay kelet (17/11)

Altoonı balam beykünöö / Calğız kaldı bir çette (51/15)

Calğanda calğız tutunğan / Kız ele menin tuyağım (57/14)

Nurhanğa calğız barğanım / Keçirgin emi Kılkaram (68/16)

Böödö ölüp kalbağın / Cürüpsüñ mında calğız coö (70/43)

4. yalnız, bir, tek.

Bir atadan bul cetöö / Calğızdan terip tügöttüñ (51/13)

5. yalnız, sadece.

Körünüp calğız kıbırıp / Aldı caktan bir döbö (29/2)

calın: alev, kıvılcım, yalım, yalaz.

Calınan çaçıp kılkanın / Tayanbay asa kötörüp (16/27)

calın-: yalvarmak, yakarmak.

Dep oşentip abışka / Kempirge turdu calınıp (28/10)

calma-: 1. ağızla kapmak, çiğnemek, hırsıyla yemek.

Kızıl kum bolup turuğum / Kelgendi calmap men cutup (71/25)

Calmap kubat cıyamın / Bilip kalsın Kencegim (72/37)

2. yiyerek silip süpürmek, parçalamak.

Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kança alp ötkön balam (15/2)

calpay-: basık gözükmek, geniş ve yassı olmak.

Calpayıp attan tüşkünüñ / Calğızı emi Töştüktün (32/35)

calpı: tüm, bütün.

Maa koşulup calpıñar / Cakşılap bata ber dedi (8/1)

Başıma sıymık konboyt ko / Munday kaçsam calpı curt (29/45)

Calğızı Coodar men bolom / Calpı curtka uğuluu (31/45)

cama-: sözlere birbirine uyumlu bir şekilde ulamak.

Bolot tura bir demdik / Kalptı çınday camasa (40/26)

camaat: toplum, topluluk, cemiyet.

Carlık menen işi çok / Camaatıñ munday olturdu (7/32)

caman: 1. kötü, fena.

Atama kalar caman kep / Ölömbü tirüü kalambı (8/40)

Ayttıñ bele kulunum / Cönü çok caman iş kılıp (14/26)

Balanı caman karğadı / Kalcoolonğon cumarbek (26/3)

Coodarğa kalar caman at / Al turğaylık çaptaşat (62/40)

2. çok, fazla, aşırı.

Munu körüp er Töştük / Eeligip caman ırğıştayt (5/12)

Coodar caman ardandı / Oy Boronbay Boronbay (32/41)

İrmöögö kirpik şay kelbey Ketirdi caman sabırdı (34/45)

Ayday bolğon eköñö / İçibiz caman oorudu (73/23)

cambaş: kalça kemiği, kalçanın yan tarafı.

Tiktene kalıp bel kayrıp / Cambaška oroy çalğan bar (2/45)

cambı: gümüş külçe.

At üstüñdö cambı atıp / Cigitterin culkuntat (2/19)

Cambıdan bayge alıştı / Top-top bolup caş baldar (58/36)

Meltiretip şikaalap / Mergenderi cambı attı (59/20)

camda-: toplamak, bir araya getirmek.

Çokuğa Coodar bir saldı / Baarı küçü camdalıp (42/10)

camğirday: gözyaşının yağmur gibi akması.

Burçaktadı köz caşı / Camğirday cerge dıbirap (7/16)

camğırla-: sağanak şeklinde yağmak.

Ketip barat darmanı / Camğırlap sayda sel cürsö (12/40)

can (I): 1. can, insan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık.

Can kıynağan men için / Carooker enem kim esteyt (8/44)

Carımı ketip canımdın / Muunuma kirdi kaltırak (28/1)

Öpkö booru ezilip / Ölüp canı tınğanı (35/39)

Canğa şerik tulpar at / Akılı artık Kılkara at (36/5)

Suktanıp atka Coodardın / Cayrap barat caş canı (52/6)

Canı özündö çoçkonun / Acalı başka bilbediñ (55/32)

Canıma ölçöp baktırğan / Adamdan artık akılman (57/24)

Caratkanğa ayla cok / Can kodayğa amanat (62/35)

Baykuşum canın korğostun / Til alsañ baatır bul cerge (66/4)

Kutkazğanı aldırıp / Kan kuskan kuldun canı için (71/4)

Canımdı bağıp turamın / Cat kişi bolso kelgender (72/35)

can ber-: ömür vermek, can vermek, yaşatmak.

Kaytadan can bermekti / Munu ukkanda Coodardın (61/27)

canğa bat-: içi sızlamak, üzölmek.

Abdan canğa batkanı / Aylasın eç tabalbay (37/4)

Aldastağan Coodardın / Azabı canğa batıptır (64/9)

canı açı-: içi sızlamak, acılamak.

Bala da bolso canı açıp / Eline boldu öñü cez (6/2)

canı cayıl-: gönlü ferahlamak, mutlu olmak.

Tegiñdi uğup calğızım / Emi canım cayıldı (21/3)

canı çık-: canı çıkmak, ölmek.

Canı çıkan nemedey / Cata kalam artıma (38/17)

canı keyi-: hastalıktan ya da başka bir sıkıntıdan dolayı azap çekmek, cefa çekmek, çile çekmek, acıyla kıvrınmak.

Makul kılıp koyğonu / Canıñdı mağa keyitip (15/21)

canıñ al-: canını almak, öldürmek.

Men turam canıñ alğanı / Altı ağamdı sen soyduñ (53/8)

can-man: can.

Öydö tömön süyrölöp / Çığara cazdı can-manın (27/29)

2. kişi, birey.

Sooluğup bir az basıldı / Mıdırağan bir can çok (5/20)

Vazirdin bu cüyöösü / İnsapka kelip al candı (11/33)

Er Töştüktön tuulğan / Men bolomun calğız can (41/31)

Keter ele culkunup / Kezikkenden bir can da (69/26)

Cek-caatımdın tuyağın / Candarın çöldün terip cep (72/34)

Ekööñdü bir er alğıday / Urğaaçı candın korubu (73/25)

Canbızda bir can çok / Ce ağa tuugan erimen (74/15)

3. can, sevgi sözü.

Canım ene ıylaba / Atağa cumuş kılam dep (15/22)

can birge: yâr, sevgili.

Keleriñdi can birgem / Bir cıl murun bilgemin (60/14)

Kılkara akıl üyrötüp / Takır bilem can birgem (60/35)

can (II) 1. yan.

Miñ bir oydu oylondu / At canına bar dedi (15/41)

Canıma kele kalğınıñ / Munu aytıp kök teñir (46/43)

Buçkağına teñebey / Kara döönün canında (52/44)

Kılmak bolup keñești / Kempirin alıp canına (61/44)

Askanın tüşüp tübünö / Kara attın barıp canına (63/30)

Canbızda bir can çok / Ce ağa tuugan erimen (74/15)

Cay barakat kütünüp / Eki kızdın canında (76/38)

2. bedenin sağ ya da sol tarafi, yan tarafi.

Canı çoktoy tüyülö / Ayabay kum şireptir (63/33)

3. yanında, kendinde, üstünde, belinde.

Kekirtekke çalğanı / Bıçağın candan suuruptur (35/45)

can-: 1. dönmek, geri gelmek

Tolkunduu kezge canayın / Kim atıp kelse arkardı (4/32)

2. dönmek, çevrilmek.

Başka cerge sen çapsañ / Özüñö canat baykağın (56/2)

can kaytar-: yan çizmek, aldatmak.

Bir-birine carmaştı / Can kaytarıp eköo teñ (34/26)

cana: 1. tekrar, yine.

Cana kelip işi oñ / Oy Coodarım kulak sal (39/32)

Çıçayğan neçen bel aşıp / Oşondo cana süylödü (43/9)

Buğa cana bolbodu / Ayağında Coodarğa (51/4)

Eziltti cürök cana da / Üşkürgön menen payda cok (61/35)

Aldımdı toskon coo bolso / Alışıp cana köröyün (67/36)

Turasıñ cana çoltoyup / Uyalbay menden surap kep (70/8)

2. daha, bunun dışında.

Cana kanday cılkı bar / Caksa dağı cakpasa (24/23)

canağı: az önceki, biraz önceki.

Tügöndü elden arılıp / Kız alçu alman canağı (42/16)

Arnaluu atı Nurhandın / Mingizgeni canağı (47/35)

canaş-: yanaşmak, yaklaşmak, yakınlaşmak, yakın duruma gelmek.

Atalğanday canaştı / Kılıt etip tamçı suu içpey (12/27)

Kıya colğo canaşıp / Tak oşol cerge cetkende (36/35)

Coldoşu menen canaştı / Aramdan tapkan akılı (76/9)

Ayal eki bir erkek / Alçılanta canaşıp (76/42)

canaşa: beraber, birlikte, yan yana.

Baatırlar menen canaşa / Bular da cüröt karmaşa (35/20)

Olturgan eken Mulcuke / On törttö kızğa canaşa (40/22)

Ortoğo alıp Coodardı / Eki ayal canaşa (65/10)

canbaş: kalça kemiği, kalçanın yan tarafı.

Kıtap turat canbaştı / Ulantıp catat kapırlar (33/44)

canda-: 1. yanaşmak, yanında olmak.

Canday koyup kelaytat / Carmaşa kalıp kolunan (10/36)

2. hizmet etmeye çalışmak.

Kılkara aldı candaşa / Birtke ele cumuş turbaybı (35/28)

candar: canlı.

Emne şumduk köründü / Aldımdan çıkkın bir candar (29/39)

Kirse buğa kay candar / Adatı anın cey koyuş (69/15)

canıbar: hayvanlara, yer ve suya saygı gösterilip değer verildiğinde kullanılır, hayvancağız.

Biröön da közgö ilbeym de / Canıbarım Kılkara (17/31)

Canıbarım Taykaşka / Turgan eken ordunda (54/31)

cañcal: kavga dövüş, çatışma, kargaşa.

Beykut catkan kişige / Bekerçe salba cañcaldı (32/44)

Bütüşö albay tüşköchö / Arbıdı küçöp cañcalı (74/32)

cañı: yeni.

Kördön cañı çıkkanday / Atı terdep boluptur (22/19)

Sanap tursa Oruskan / Cañı bıştı eki cüz (23/41)

cañıla-: yenilemek, yenisiyle değiştirmek.

Abıdan ardık aldı emi / Kiyimderin cañılap (23/31)

cañır-: çınlamak, yankılanmak.

Kara nöşör kuyganı / Cañırtıp too-taş boroşo (44/6)

Too cañırıp düñgüröp / Kubulcup kayta bakırdı (50/11)

cañkı: deminki, anılan.

Munu ceke eelegen / Cañkı kempir celmoğuz (69/14)

Kantti dep cañkı kurğurum / Aramdık menen işi cok (76/29)

cap-: kapatmak.

Kar bolup attın köbüğü / Kaptalına çaba caap (52/12)

Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caağın cap kılıp (56/44)

capaa: cefa, çile, sıkıntı.

Arkardı kuuğan baykuşka / Alban türdüü capaalar (12/26)

capaa tart-: cefa, çile, azap, ıstırap ya da sıkıntı çekmek.

Men üçün capaa tarttıñar / Kalıp kalğan talaada (24/21)

capan: ıssız.

Kaynatam bergen baykuştı / Capan cerge taştabay (67/38)

Amansızbı çoñ ene / Capan çöldö capcalğız (69/42)

capayı: yabani, vahşi.

Nak ele boldu capayı / Oozdorunda nım kalbay (34/37)

capcalğız / capacalğız: yapıyalnız, yapayalınız.

Capacalğız bir özü / Öñüttön cetip arkardı (11/38)

Amansızbı çoñ ene / Capan çöldö capcalğız (69/42)

capır-: 1. devirmek, çiğnemek, ezmek.

Bücüröp turğan köp eldi / Süylögün dep capırdı (5/16)

2. akın etmek, yıldırma, çapul vb. amaçlarla toplu olarak baskın yapmak.

Kırk attın sürün men salsam / Apkaarıbay capırgın (49/37)

3. geri dönmek, yolundan dönmek.

Capırılbas şaş bala / Aybaltasın kolğo alıp (42/3)

capıs: engin, değeri düşük olan.

Koyondon capıs men bolom / Irğıp tüşkün aldıma (38/15)

capşır-: sertçe yapıştırmak, çarpmak.

Kömürköyün sıy tepti / Kulpusun buzup capşıra (56/24)

car-: 1. yarmak, kesmek, tam ortasından bölmek, ayırmak.

Çerüüsün bagat kordoboy / Çöyçöktüü beeden cardırıp (4/25)

Moynuñdu tolğop culayın / Töşüñdü carıp bıçaktap (32/30)

Bozdotup ce Boronbay / Booz katınıñ cardımbı (33/15)

Tepkilep cürüp carayın / Başıñdı kesip baylanıp (33/28)

2. yarmak, yaralamak.

Tuş kelgen cerden alışıp / Başı közün carıştı (54/10)

Neçeni kardın carıştı / Namıs üçün karmaşıp (59/5)

3. mec. yarmak, delmek.

Aykırıktı saldı emi / Asman carğan dabısta (26/34)

car sal-: umuma bildirmek, duyurmak.

Kalıñ curtka car salıp / Han başı menen kök teñir (58/16)

cara: yara, vücutta oluşan derin kesik.

Başı közdö tamtik cok / Küçöp barat carabız (54/24)

Caranı cuup çabıştı / Sirtınan orop şayını (64/28)

Tuyuktanıp carası / Tetirine çalıptır (66/42)

cara-: 1. yaramak, kullanılır olmak, uygun olmak.

Birok balam uğup al / Attarı sağa carabayt (16/42)

Carabasa carasa / Büt köröyün dep sura (17/2)

Carabasa carasa / Büt köröyün dep sura (17/2)
Aygırı carap kalar dep / Carasa karmap alar dep (24/3)
Aygırı carap kalar dep / Carasa karmap alar dep (24/4)
Baarın körüp kalayın / Carap kalsa oşondon (24/26)
Uşul mağa carayt dep / Coodarbeşim caş bala (25/18)
Kalp ele mağa nazdaba / Etiñ senin carabayt (53/41)

2. yaramak, bir işi veya görevi yapabilmek.

Men namıska kaçan caraymın / Cabıgıp üydö catkıça (12/3)
Caşırbay balam çınıñdı ayt / Ar işke özüm carayım (46/2)
Kerekke emi caradı / Tilimdi uğup bildiñiz (46/7)
Namıska men carayım / Nooperi sözdü çüygündöp (63/9)
Bas bolso da maanayım / Bul cumuşka carayım (67/24)

carak: silah.

Tartınp andan tolğonbo / Carağınđı men berem (47/15)

caral-: yaratılmak.

Caratkandan buyrulğan / Caralğanğa bir ölüm (15/29)
Baktısı için balanın / Caralğan eken Kalkara at (38/34)
Akılı artık caralğan / Urğaaçının uzu eken (42/23)
Periler hanı ekeni / Stykır menen caralğan (44/22)
Bala baatır Coodarım / Caralpsıñ baktıluu (48/26)

caralan-: yaralanmak.

Soo ceri cok konuptur / Caralangın cerleri (63/45)

carañka: ağacın kırılmış parçası.

Kaçandır ağa kağılğan / Carañkadan acırap (75/15)

caraş-: 1. anlaşmak.

Al eköönö caraştı / Katılğan kuldun katıgın (76/11)

2. uygun olmak, uygun gelmek.

Tartıp koyğon süröttöy / Boyloru tegiz caraşıp (76/44)

carat-: 1. beğenmek, uygun bulmak.

Caratmak tügül köz kırın / Salbay koydu bul çunak (24/1)

Balanın köönü iriñdeyt / Cılkıdan da caratpay (24/16)

San cılkını caratpay / Kulkaramdı körgönün (26/43)

Salamdın barkın bilbegen / Caratpaymın munuñu (31/37)

2. yaratmak.

Calğızım üçün köp oylop / Sıykırlap arkar carattım (57/19)

Casağan alla kızdardı / Cat kişiğe caratkan (62/17)

caratıl-: yaratılmak.

Calğız kızı al eken / Caratılğan eñ suluu (44/28)

carçı: çığirtkan, tellal.

Köbürök aytıp üzürdü / Kalkaytıp neçen carçı alıp (58/15)

cardam: yardım, manevi yardım.

Uğuşumça caratkan / Calğızğa kılal cardamdı (33/5)

Alım sağa cetpedi / Arbaktın tiyip cardamı (48/38)

carğak: koyun ya da keçinin derisi.

Kandagay carğak bütötkön / Türdüü teri aşatıp (2/16)

carık: aydınlık, ışık, nur, ziya.

Carığı şamday ay eken / Arkardı atkan kişiğe (44/29)

Carıgın elge tiygizip / Üy başına comokçu (58/22)

carıl-: 1. yarılmak, yaralanmak.

Şam-şam bolup talaalap / Başı közdör carılıp (74/44)

2. kırılmak, yarılmak, parçalanmak.

Başı uçtuu carılğan / Milk dedi kulğa üç karış (75/16)

3. yarılmak, çatlamak.

Tuurulup tilder carıldı / Birin biri cıǵalbay (34/39)

carım: yarı, yarım.

Carımı ketip canımdın / Muunuma kirdi kaltırak (28/1)

carımda-: yarılamak, bir işin yarısına kadar gelmek.

Bel carımdap kalǵanda / Ödip catkan Mulcuke (38/43)

carış: yarış, yarışma.

Cöö külüktör carıştı / Carıştan ozup çıkkandar (58/35)

carış-: 1. yarışmak, başkalarından üstün olmaya çalışmak, rekabet etmek.

Cabila çurkap carıştı / Coodarbeşim çunakka (10/13)

Töştük menen tepeteñ / Carışa koyup lepildep (10/23)

2. yarışmak, kazanmak amacıyla yarışa katılmak.

Cöö külüktör carıştı / Carıştan ozup çıkkandar (58/34)

carık: aniden çıkan parıltının, ışığın taklidi.

Cakındap kelip al karaan / Carık dey tüştü elesi (13/39)

carıkıdat-: parlatmak, ışılatmak.

Carıkıdatıp kılıçın / Er Töştük kolǵo alıptır (10/8)

Carıkıdatıp kılıçın / Moyunǵa şiltep çabarda (11/4)

carıkın: aydınlık, parlaklık, göz alıcılık.

Başınan çıkkın carıkından / Akbarañım asınıp (3/31)

carlık: ferman, emir, buyruk.

Ordo kaykıp el toldu / Carlıǵıñız el boldu (7/26)

Carlık menen işi cok / Camaatıñ munday olturdu (7/31)

Eki bolboy tegele / Han carlıǵı ötö bek (8/37)

carlık kıl-: ferman buyurmak.

Carlık kılıp eline / Toydun kamın kütündü (58/4)

carmaş-: yapışmak, tutunmak, sarılmak.

Carmaşa kalıp kolunan / Karmay koyup kelaytat (10/37)

Carmaşa kalıp bilekten / Vazir cetip karmadı (11/8)

Bir-birine carmaştı / Can kaytarıp eköo teñ (34/25)

carooker: sevecen, sevimli, sıcakkanlı.

Can kıynağan men için / Carooker enem kim esteyt (8/45)

carpiñar caza al-: neşelenmek, keyfi yerine gelmek, sıkıntısını gidermek.

Kul da bolsok bir-birden / Caza alabız carpiñar (73/39)

cartı: yarım.

Atañ senin naadanbı / Cartı kömöç berbegen (20/14)

casa-: 1. süslemek, bezemek, düzenlemek

Kacarı terme zil kilem / Munun baarın casatıp (2/15)

Eki cağın karandı / Asemdeyip casağan (44/45)

2. yapmak, düzenlemek.

Tak oşondo barabız / Toy casap catkan cerinen (40/2)

caş (I): yaş, gözyaşı.

Burçaktadı köz caşı / Camğirday cerge dıbirap (7/15)

Baarı birdey çurkurap / Caşın tögüp burkurap (10/17)

Mındayça oylop caş bala / Közünün caşı tögüldü (13/15)

Kelgende cini doñuzdun / Burçaktap caşı tögülöt (49/9)

Munu körüp koş bolup / Coodar caşın ağızdı (64/25)

Barbayta açıp koldorun / Közünün caşın ağızıp (76/24)

caş (II) yaş, doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman.

Oyloboston caşıñdı / Orunsuz eldi kakşatıp (41/2)

On ekide caşım bar / Coodarbeşim atım bar (41/32)

caşı cet-: belirli bir yaşa ulaşmak, büyüme, olgunlaşmak, yetişmek.

Caşı cetken bul baykuş / Kara terge malınıp (28/11)

caş (III) 1. genç, yaşı ilerlememiş, ihtiyar karşıtı.

Mañ bolup turğan dürböñdö / Calğız tuyak caş Coodar (5/45)

Akılı cetik caş bala / Tal çıbıktay buralıp (6, Beyit 5015)

Coodarbeşim caş bala / Munu aytıp toktoldu (7/3)

Eş kılıp Coodar caş bala / Cürmök bolup coluna (8/18)

Enesin oylop caş bala / Ketip barat kayğı cep (8/32)

Bulardı oylop caş Coodar / Kılçañday basıp cönödü (9/1)

Coodarbeşim caş bala / Toktono elek mas bala (9/9)

Caş balanın kıymılı / Tamandan çöp dooştop (9/41)

Tikendey bolğon caş Coodar / Uşul go sizdin demiñiz (10/28)

Öñügön menen atalbay / Sanaağa battı caş Coodar (11/41)

Munu oylonup caş bala / İzine tüşüp arkardın (12/17)

Mındayça oylop caş bala / Közünün caşı tögüldü (13/14)

Dep oylonup caş Coodar / Bardap-bardap közdörün (13/30)

Baarın ayttı caş Coodar / Barçalabay uşaktap (14/37)

Mından ötüp caş bala / Adırğa kirdi aralap (19/4)

Adeptüü öskön caş Coodar / Sekirip tüşüp atınan (19/14)

O aleykima assalam / Amançılık caş balam (19/25)

Tañ kaşkayıp atkanda / Ordunan turdu caş bala (21/35)

Kılçaybasa artına / Caş bala çaldı köröbü (22/2)

Ketip barat caş Coodar / Cetkirbey atka şıpıldap (22/3)

Keldi arañ dalbañdap / Coodarbeşim caş bala (23/27)

Uşul mağa carayt dep / Coodarbeşim caş bala (25/19)

Buudan bolup sozula / Ketip barat caş Coodar (28/30)

Buçkaktan teri şırkırayt / Mina şuntıp caş Coodar (28/44)

Ötö katuu şaşkanı / Toktono albay caş bala (29/31)

Tak oşondo ölöyün / Dep oylonup caş Coodar (30/18)

Munu da abdan körölü / Tartip körgön caş bala (30/26)

Alp abake amanbı / Aldıñda turat caş bala (30/32)
Katıkpağan caş bala / Baatırdık sını bolso da (35/2)
Calğızıñ kayran caş Coodar / Caşıldantıp közdörün (36/1)
Ebelektey caş Coodar / Ergip tura kalğanı (36/11)
Arıbay cürdü caş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/31)
Şılkıyıp Kara at baspadı / Temingençe caş Coodar (36/38)
Kördüñüzbü attan da / Oy baatırım caş bala (37/11)
Bocomoldop caş bala / Buydalbay basıp Kılkara (40/15)
Olturğanğa buuluğup / Coodarbeşim caş bala (42/2)
Bul kepti uğup caş bala / Askağa barıp cetkeni (43/24)
Memirep bala uktadı / Uktap tursun caş bala (44/14)
Tartıptüü öskön caş bala / Tartınbastan tak süylöp (46/5)
Nurhan kaldı süyünüp / Anday bolso caş bala (46/38)
Akırı ağa til kirdi / Caş baatırdan cadağan (48/24)
Uksañ sözüim caş baatır / Kudaydın bolup barmanı (48/33)
Ak döönü soyup kömöbü / Ce bolboso caş bala (49/45)
Bala colbors caş Coodar / Manastap uraan çakırdı (50/9)
Alptığıñdı men toylotom balam / Munu uğup caş Coodar (50/42)
Buyruktu alıp caş baatır / Bura tarttı Kaşkanı (52/1)
Suktanıp atka Coodardın / Cayrap barat caş canı (52/6)
Öpködöy bolup kubulup / Armanda ketpe caş bala (53/37)
Çaalıgıp kalğan caş bala / Uykuğa ketti attanıp (55/18)
Kalgan eken kozğolup / Şıpılday basıp caş bala (56/20)
Salmoor menen urğanday / Epçildik kılıp caş bala (56/38)
Ak şamşar caağın cap kılıp / Döönü soyup caş Coodar (56/45)
Cambıdan bayge alıştı / Top-top bolup caş baldar (58/37)
Köbüktöp kanı çuburdu / Munu körüp caş bala (66/19)
Sebebin bilbey caş baatır / Atınan emi suradı (68/8)

caş-calañ: genç, bekâr erkek.

Kız kelin menen caş-calañ / Şerine cep küniün bolçoşup (2/34)
Caş-calañdar çoğulup / Perinin toyun toylodu (59/33)

2. küçük, henüz büyümemiş.

Ceeniñ Coodar degende / Caş baladay sekirip (21/21)

caşa-: yaşamak, canlılığını, hayatını sürdürmek.

Şañdanıp kırdı kayberen / Erkinçe caşap cerdegen (3/8)

Karğışın mağa arnadı / Caşabağan sen cuksuz (72/16)

caşar: belirli bir yaşta, belirli bir yaşa ulaşmış.

Aydap kel saan cilkını / Karasın bu caşar dep (24/6)

Aytkan kebi mına bu / Teñtuştan beter oy caşar (31/5)

Tekildebey tizgin tart / Kep ukpasañ caşarım (31/19)

Mulcukede akıl cok / Altı caşar balaça (40/28)

caşıldan-: gözü yaşarmak.

Anan colgo uzayın / Caşıldantpay közüñdü (32/34)

Calğızıñ kayran caş Coodar / Caşıldantıp közdörün (36/2)

caşın-: saklanmak, gizlenmek.

Alışar bolsoñ çıkkınıñ / Maanalap üygö caşınbay (41/35)

caşır-: 1. saklamak, gizlemek, gizli tutmak, duyurmamak.

Caşırbay sıruñ teñ berseñ / Köñülüñ senin açayın (45/36)

Caşırbay balam çınıñdı ayt / Ar işke özüm carayım (46/1)

2. örtmek, üzerini kapatmak, görünmemesini sağlamak.

Bul cumuştan kaçpağın / Caşırıp koyup tigini (75/37)

caşoo: yaşam, hayat.

Caşoodon ümüt üzgünüñ / Caaktaşpay emi sen (32/37)

caştı-: gözünden yaş akıtmak, ağlatmak.

Kızdardın közün caştatıp / Köböyttüñ olco katındı (41/4)

caştık: gençlik, toyluk, acemilik.

Tolo elek karuñ caştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/10)

Emi körgönüm aytam bat gana / Caştığıñan Coodarım (37/25)

cat (I) yad, başka, yabancı.

Casağan alla kızdardı / Cat kişige caratkan (62/17)

Canımdı bağıp turamın / Cat kişi bolso kelgenter (72/36)

cat (II): yâd, anma, unutulmaz.

Allanı dilge cat kılıp / Keçiktirbey döo başın (57/2)

cat-: 1. durmak, bulunmak, yaşamak.

Caybarakat el cattı / Cayıtka malın caynatıp (2/30)

Cortup cürüp keldim dep / Ceti cıl catıp er Töştük (5/30)

Men namıska kaçan caraymın / Cabıgıp üydö catkıça (12/4)

Beykut catkan kişige / Bekerçe salba cañcaldı (32/43)

Bekinip catkan ceriñde / Beş karooldu belinde (41/6)

Altı kün cattı bu cerde / Kapa terge çıktalıp (42/37)

Kayğısız catkan elimdi / Kakşatkanı keldiñbi (45/28)

Beykut catkan çoçkonu / A degenge keltirbey (50/21)

Ce öödö bolup kobalbay / Karışıp açka catkanın (60/33)

2. yatmak, devrilmek, yığılmak, yıkılmak, eğilmek, bükülmek.

Çoyulup catıp kaldı emi / Eki kün catıp cayma cay (23/28)

Oodarılıp catpağan / Oñoy cerge bütpağan (27/8)

Koyo berip kempirdi / Catıp kaldı kışıldap (28/14)

Sokuday taşka çalınıp / Sulap Coodar catkanı (35/9)

Canı çıkkın nemedey / Cata kalam artıma (38/18)

Catıp kaldı Mulcuke / Eline aytıp kışkıl kep (39/26)

Meesi tamğa cabışıp / Mulcuke cattı daldayıp (42/12)

3. yatmak, bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak.

Catıp içip kempiri / Semizinen terdegen (21/14)

Altın müyüz ak arkar / Beygam catat uykuda (43/19)

Top arkar kurçap catsa da / Tuybay catat ak arkar (43/45)

Karap kaldı üñülö / Catkan eken Kılkara (63/32)

4. yatmak, uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek.

Oşonu menen sooluğup / Kança kün cattu üyündö (11/37)

Cay alıp üydö catalbay / Atayın çığıp atamdın (11/42)

Çoyulup catıp kaldı emi / Eki kün catıp cayma cay (23/29)

Entikpey emi baybiçem / Töşögüñö catkınıñ (27/41)

5. bulunmak, var olmak, durmak.

Ar keldi mağa kebiñiz / Kerilip catkan Kebez-Too (20/24)

Ar cakka köñül bölbödüñ / Aldıñda catkan cooñdu (37/27)

Oşondo catat çalkalap / Mulcuke kuday karğadır (39/42)

6. yatmak, geceleme, geceyi bir yerde geçirmek

Anık piriñ al bolot / Anda örgüp kono cat (16/36)

7. durmak, beklemek.

Kıymıldabay tim catsak / Ebin munun taptım dep (38/23)

catındaş: karındaş, kardeş, bir karında yatan.

Catındaş Kence kurğurum / Oruskandın kızımın (71/20)

catkır-: yatırmak, devirmek.

Kök şağılğa catkırçu / Körgözbey munu kişige (52/37)

catta-: ezberlemek, ezber etmek, akılda tutmak, hıfzetmek.

Çiygendey katka cattağan / Comok kılıp ır kılıp (1/27)

cay (I): yaz mevsimi.

Kış ekçeme cay kımız / Suusalığın kandırıp (2/26)

cay (II) 1. yer, mekân.

Tegi cayın uğayın / Colooçu bolso cön ele (30/7)

Tegi cayıñ terip ayt / Tiyişer işiñ bolboso (31/14)

Tegi cayım sen uksañ / Özüm kırğız uruğu (31/38)

Kıskartıp gana aytayın / Tegi cayım uğup al (41/29)
Tegi cayın surayım / Cegim kelbeyt negedir (72/31)
Kızıl ayak kumduunu / Kıyamat ağa cay kaldık (73/31)
Ubalın akır tartpağın / Cay kazğınıñ kömölü (75/35)
Buydalbastan kör kazıp / Cayına koydu tiginini (75/43)

2. durum, hâl, ahvâl.

İştin cayı el boldu / Turbañız emi dep aytat (7/23)
Bolgon iştin baarın ayt / Bara catkan cayıñ ayt (16/38)
Tartınbay cayın aytıñız / Dep oşentip suradı (22/33)
Közü tuyuk boz bala / Coldun cayın bile albay (29/13)
Kara döo cayın uksañız / Başı ele minday kep (52/13)
Aytalı anın tek cayın / Azıraak andan uğuñuz (69/7)
Özüñö koşsom arğımak / Tek cayın bilip op tartış (70/19)
Kapalanbay turğunuñ / Cayımdı sağa aytayın (71/17)

cay (III) yavaş, acele etmeden, hızlı olmayarak.

Aşıkpastan cay gana / Assalamu aleykum (30/29)
Üydö cürüp cay gana / Çakışpağan başkağa (35/4)

cay al-: rahat etmek, sıkıntısız durumda olmak.

Cay alıp üydö catalbay / Atayın çığıp atamdın (11/42)

cay barakat: tam bir rahat ve huzur içinde, sükûnetle, sakince.

Cay barakat kütünüp / Eki kızdın canında (76/37)

cay cayında: yerli yerinde.

Cay cayında turuptur / Aytkandan bolboy eç kemi (43/26)

caybarakat: sakince, rahatça.

Caybarakat el cattı / Cayıtka malın caynatıp (2/30)
Caybarakat kündördö / Cakşılap munu bağam dep (52/17)

caydakta-: eyerini çıkarmak.

Munu körüp Coodar da / Taykaşkanı caydaktap (55/11)

Caydaktap takır bütkönü / Añğıçaktı Nooperi (64/16)

caydarı: mutlu, neşeli.

Bölinböstön eköübüz / Cürgübüz kelet caydarı (74/26)

cayıl-: 1. ferahlamak, rahatlamak, genişlemek.

Cabır tartkan Coodardın / Cayıldı emi denesi (13/41)

2. yayılmak, herkes tarafından duyulmak.

Ayıl turğay alıska / Apırtmalap cayıldı (71/41)

cayıt: mera, otlak.

Caybarakat el cattı / Cayıtka malın caynatıp (2/31)

cayla-: yaylamak, yaz mevsimini belirli bir yerde geçirmek.

Tört tülük malın caylatıp / Celelep kulun baylatıp (2/28)

cayma-cay: rahat rahat, rahatça, sakin şekilde.

Kaldañdabay calğızım / Karap tursañ cayma-cay (17/15)

Çoyulup catıp kaldı emi / Eki kün catıp cayma cay (23/29)

Mına şuntıp caş Coodar / Kele catsa cayma-cay (28/45)

Bütüşüp bolup cayma-cay / Biröñ kel anan alğanı (74/27)

cayna-: 1. yaymak, doldurmak.

Caybarakat el cattı / Cayıtka malın caynatıp (2/31)

2. (gözleri) geniş bir şekilde açmak.

Eki közüm caynatıp / Oşol kündön uşul kün (72/27)

3. (içi) ferahlamak, (içi) açılmak.

Caratkan alıp tilimdi / Caynatıp sınık dilimdi (13/17)

cayra-: ölmek.

Suktanıp atka Coodardın / Cayrap barat caş canı (52/6)

cazdan-: yastık yerine kullanmak.

Taykaşkanın tokumun / Cıynaktap başka cazdanıp (55/17)

cazğa-: sallamak.

Kara canım kaşaytıp / Kamçıñdı mağa cazğaba (37/13)

cazğan-: korkmak, çekinmek.

Andan emi cazğanbay / Tayata ne bolduñuz (22/25)

cazğır-: aldatmak.

Eñkeye berip cazğırıp / Burulğuça Kara döö (56/39)

cazı: geniş.

Kebin minday ötkördü / Mañdaykı cazı teskeyge (3/24)

cazıksız: suçsuz, günahsız.

Cazıksız kamçı çapkanın / Atının cetpey barkına (40/9)

ce-: 1. yemek, ağızda çiğneyerek yutmak.

Kız kelin menen caş-calañ / Şerine cep küniün bolcoşup (2/35)

Tamandarı teşildi / Taruuça cegen tamak cok (12/34)

Kuturtulğan Kara döö / Ayına birden adam cep (52/24)

Artta kalıp al biröö / Karağattan cemekçi (65/26)

Kirse buğa kay candar / Adatı anın cey koyuş (69/16)

Men cürömün bul cerge / Kelgenderdi sorup cep (70/11)

Neçendi cedim kandatıp / Kişiden kelse kokustan (72/29)

Tegi cayın surayım / Cegim kelbeyt negedir (72/32)

Cek-caatımdın tuyağın / Candarın çöldün terip cep (72/34)

2. yemek, kandırmak.

Akil oylop azdırıp / Alp Coodardı cemekçi (65/24)

ce bar ce cok: “ne var ne yok, ne haberler var?” anlamında kullanılan bir söz.

Ce bar ce cok dey albay / Turup kaldı kibirap (7/19)

cebe: ok.

Mulcuke degen çoñ döönün / Koluna cebe caa karmap (37/31)

Sağa tiybey cebesi / Alıs ketet zırkırıp (38/19)

Moyundu cebe kıyarda / Mookumu kanıp doñuzdun (39/4)

Teptire çoyup cebeni / Şu dedire ciberdi (39/8)

ceen: kızının çocuğu, torun.

Men colooçu ceeniñiz / Erte turup coğolom (20/31)

Men ceeniñmin degende / Kabağı munun açılıp (20/35)

Ceeniñ Coodar degende / Caş baladay sekirip (21/20)

Köröyün dep ceenimdi / Sinap bolup unçukpay (23/4)

cegiz-: içirmek.

Suu orduna meş menen / Sarı maydı cegizcü (52/26)

cek-caat: hısım, akraba.

Cek-caatımdın tuyağın / Candarın çöldün terip cep (72/33)

cek kör-: nefret duymak, iğrenmek, hoşlanmamak.

Beykünöö eldi cek körsöñ / Çabısayın dep kelseñ (45/30)

ceke: tek başına, yalnız.

Munu ceke eelegen / Cañkı kempir celmoğuz (69/13)

cel: 1. yel, rüzgâr.

Çapkindap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayıttay mee küysö (12/41)

2. nefes, soluk, hava.

Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/8)

cel-: yelmek, hızlıca koşmak.

Celip cüröt özü cöö / Uğup kalsa kokustan (51/18)

celbegey: palto, mont ya da ceketin kollarını giymeden sırta atma, sırta alma.

Tura kaldı celbegey / Ööp cıttap balanı (21/22)

celdet: cellat.

Keskile munun başın dep / Celdetti buyrup salıptır (10/11)

Cetip kele kalğanı / Celdetine karabay (10/45)

Irğisa kalpak baştağı / Col berbesten celdetke (11/19)

celele-: tayları, kulunları, atları yan yana sıraya sokarak bağlamak.

Tört tülük malın caylatıp / Celelep kulun baylatıp (2/29)

celmoğuz: Kırgız ve Kazak sözlü edebiyatında yaşlı kadın görünümünde çoğunlukla yedi başlı yaratık, cadı.

Mına munday eki ooz kep / Celmoğuzdu ceñdim dep (10/25)

Soyup ketet elimdi / Bul celmoğuz Kara döö (51/23)

Munu ceke eelegen / Cañkı kempir celmoğuz (69/14)

Munu ukkanda celmoğuz / Akıp- takıp kep surap (71/9)

Celmoğuz bolup kurudum / Boy cetkençe toktonboy (71/26)

cem: yem, büyük ve küçük baş hayvanların yemi.

Eki ubaktap cem bere / Sakayıp çalış baylandı (64/38)

cem bol-: yem olmak, bir şey tarafından alt edilmek.

Ak barañğa cem bolsun / Dep uşintip er Töştük (8/12)

ceñ-: 1. yenmek, savaşı kazanmak.

Mına munday eki ooz kep / Celmoğuzdu ceñdim dep (10/26)

Cer tübünön keldim dep / Coonu бүткүл ceñdim dep (10/28)

Ceñmek tügül Taykaşka / Korduktu körüp baladan (48/21)

Çekildegen Coodarım / Ceñdiñ coonun dalayın (51/25)

Ceñalbağan coomo / Cetiltip munu salam dep (52/19)

2. zorlukları aşmak, atlatmak.

Kep menen tündü ceñişip / Bilalbay bular Coodardın (76/17)

ceñe: düğünde geline kılavuzluk eden kadın.

Coodardı ağa tüşürdü / Ceñeler cüröt cügürüp (58/11)

ceñil: hafif, duyarlı, hassas.

Kök teñir turğan korğonço / Kulağıñ ceñil öñdönöt (47/7)

ceñil-: yenilmek, teslim olmak.

Birden bizge tiyginiñ / Degeniñe ceñilem (74/18)

ceñüücü: yenen kişi, muzaffer.

Birin koyboy ceñüücü / Colukpay kalsa Boronço (38/3)

cer: 1. yer, mekân.

Bu cerlerdi baykasa / Mamalakça bar eken (19/1)

Kapa bolboy kayta bar / Barar ceriñ alıs col (23/13)

Bu cerden kelbey cılğısı / Al añğıça ay-aylap (24/43)

Cer körünböyt cıdırap / Alapayın tabalbay (29/26)

Uşul cerge kelüücü / Añdıp catıp bul doñuz (38/5)

Tak oşondo barabız / Toy casap catkan cerinen (40/2)

Bekinip catkan ceriñde / Beş karooldun belinde (41/6)

Añdıp catkan ceriñde / Azğırğanım bilbediñ (41/22)

Eskiler aytkan beş kayıp / Coodar kelip bu cerge (42/32)

Altı kün cattı bu cerde / Kapa terge çıktalıp (42/37)

Adam kelbes bul cerge / Alda kanday kelgensiñ (45/14)

Alp baatır bolupsuñ balam / Aylanıp asman cerimdi balam (50/36)

Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınıma balam (50/39)

Een cerde erikse / Korkpos bolot anan dep (52/21)

Een cerde tentibey / Aldında ketken altı ağañ (53/30)

Şamalı toktop şo cerde / Köbü bütömök cumuştun (61/17)

Ketpey tursak bu cerde / Katının eerçip ketti dep (62/38)

Turnanı közdöy bet alıp / Al cerde turdu bir cuma (64/45)

Baykuşum canın korğostun / Til alsañ baatır bul cerge (66/5)
Otoonu tigip baçımdap / Uşul cerge tüş dedi (66/23)
Kaynatam bergen baykuştı / Capan cerge taştabay (67/38)
Darılap başın cölöyün / Üçööñ kalıp bu cerde (67/40)
Coodar kelgen uşul cer / Kızıl ayak degen kum ele (69/11)
Tapkan ceri mına şul / Kempirge berip Coodardı (69/31)
Men cürömün bul cerge / Kelgenderdi sorup cep (70/10)
Kelgemın men bul cerge / Coldu cürüp künü-tün (71/1)
Kızıl ayak kanduu cer / Barğan kelbes antı bar (73/32)
Acızbız Turna eköübüz / Aza kelgen cerinen (74/14)

2. yer, gezinilen, ayakla basılan taban, toprak, kara.

Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/13)
İndını tüşüp içine / Başı cerge şilkıydı (5/4)
Aytar kebin tabalbay / Apkaarıp baarı cerge ıktayt (5/10)
Cer tübünön keldim dep / Coonu bütkül ceñdim dep (5/27)
Cer astınan çıkkanda / Kencekeden tuulğan (5/31)
Burçaktadı köz caşı / Camğırday cerge dıbirap (7/16)
Alıstı bolcoyt körögön / Cerden Töştük çıkkança (8/25)
Tamanı tiybey cer suuğa / Vaziri kelet tekildep (10/20)
Emne ekeni bilinbeyt / Cerdi baskan tunarık (13/9)
Oodarılıp catpağan / Oñoy cerge bütpağan (27/9)
Kılkara kelet alaktap / Arkan boyu cerlerdi (28/36)
Tamçılap cerge dıbirap / Kalçıldak kirip muunğa (29/24)
Kokoloşot balbandar / Terdegen kolun cerge çaap (34/20)
Cerge bekem nıktadı / Bekerge ketpey kılğanı (35/34)
Boronbaydı cibergen / Cer üstündö coo bolso (37/45)
Asmanda Coodar uçkanı / Tüşköndö cerge aş bışım (44/12)
Taykaşkanın tuyağı / Tiygende cerge taka-tak (52/8)
Baykoosuz cerge baktırçu / Baarınan uşul kıyın dep (52/15)
Kañtarıp koyğon nemedey / Cerge salbay moynun da (54/34)
Cerdi kañğa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/28)
Tüşürüp cerge asmanın / Kararıp boroon ışkırıp (68/32)
Çapçısa cerdi tırmağı / Buursunday ciregen (68/40)

Oozuña kirçü kim deysiñ / Cer astında neçen cıl (70/31)

3. ülke, yurt, memleket.

Manatka çekken keştedey / Kelışken cerdin irañı (3/6)

Köçküliüü cerge barasıñ / Beşinçi küñü şam menen (16/15)

Çıçkandarı muzoodoy / Oşol cerdi cerlegen (16/18)

Mınday cerler kemde kem / Andan ötsöñ bıcırap (16/21)

Oşol bolot ceribiz / Atamdın atı er Töştük (20/25)

Ata konuş ceriñiz / Taanışıp aba siz menen (30/41)

Kıya colğo canaşıp / Tak oşol cerge cetkende (36/36)

Cer körgön sayın katıktı / Ar işi ötüp başınan (43/1)

Cerim bolot bayır alğan / Atamdın atı er Töştük (46/15)

Cerine emi kaytuunu / Özüñördön ötüngön (62/28)

4. yer, herhangi bir şeyin belirli bir bölümü.

Oluttuu cerge tiysin dep / Oyğonboy uşul ordunda (9/25)

Melcemdüü cerge tiysin dep / Mıdırabay ordunda (9/29)

Oynop cürgön ceriñden / Ce albarstığa azdıñbı (14/31)

Kız küyöö bolup bul eköo / Kıyla cerin tügöttü (22/8)

Tuş kelgen cerden alışıp / Başı közün carıştı (54/9)

Başka cerge sen çapsañ / Özüñö canat baykağın (56/1)

Kümüştön sokkon söykömdü / Kün tiybes cerge askamın (60/17)

Erkinçe munda cırğasıp / Soo ceri çok konuptur (63/44)

Soo ceri çok konuptur / Caralağan cerleri (63/45)

5. mesafe, uzaklık.

Kulağı sak kapırdın / Künçülük cerden uğuuçu (49/27)

Cılma basıp men baram / Buta atım cerge bilgizbey (49/29)

Beş kündük cerden çabıştı / Tay çabım cerge küyükpöy (58/32)

Beş kündük cerden çabıştı / Tay çabım cerge küyükpöy (58/33)

6. yer, yeryüzü.

Aldıñkı eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/6)

Baskanına karasa / Cer silkinet düñgüröp (29/9)

cerde- / cerle-: yerleşmek, yaşamak, oturmak (ikamet etmek).

Şañdanıp kırdı kayberen / Erkinçe caşap cerdegen (3/8)

Çıçkandarı muzoodoy / Oşol cerdi cerlegen (16/18)

Oruskan menen kempiri / Een talaa cerdegen (21/11)

Kay uruu bolot eliñiz / Kayer bolot cerdegen (30/40)

Çık etken mında suusu cok / Cin periler cerdegen (67/32)

cerlik: belirli bir yere ait, belirli bir yerle ilgili, yerli.

Kay taypa kay nasıl / Kaysı cerlik eldensiñ (45/13)

cet-: 1. ulaşmak, varmak.

Öñütkö bala cetkeni / Miltıgın artıp marçağa (9/21)

Öpkö cürök kabışıp / Oğu cetip tiyerde (9/34)

Coodarbeşim çunakka / Cakındap cetip barıştı (10/15)

Elibizge çır ceter / Sabır tilep vaziri (10/34)

Cetip kele kalğanı / Celdetine karabay (10/44)

Carmaşa kalıp bilekten / Vazir cetip karmadı (11/9)

Capacalğız bir özü / Öñüttön cetip arkardı (11/39)

Atalbay cürüp cok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan cok balam (15/7)

Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/12)

Cılkiğa cetpey buta atım / Art çağında sendelet (17/12)

Butkul-sutkul köçküliü / Cetip keldi marçağa (18/44)

Ketip barat caş Coodar / Cetkirbey atka şıpıldap (22/4)

Arañ cetken Oruskan / Aytpay emi turabı (22/35)

Artıñdan cetpey kurudum / Kağılayın kulunum (22/39)

Uçkanday cetip Borondu / Karıdan tiştep alğanı (36/7)

Kıya colğo canaşıp / Tak oşol cerge cetkende (36/36)

Cetip bardı adaşpay / Mulcuke turğan korğonço (40/17)

Çoñ kapçığay oozuna / Cetip keldi bir küni (43/7)

Bul kepti uğup caş bala / Askağa barıp cetkeni (43/25)

Esin Ak döo cıyğıça / Coodar cetip kaçırıldı (50/18)

Altı döönün ölgönün / Cetip kelip köz körünöö (51/21)

Artınan cete barğınıñ / Munu uğup Kara döo (53/32)

Balağa cetip buydalbay / Çaptaşa kaldı koluna (56/35)
Kılkarañız sakayat / Aşırbay cetsek biz barıp (60/43)
Ölüp kalsa tulpardın / Ubalı sizge ceter dep (61/6)
Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/16)
Ak zooğo Nurhan cetkizdi / Aldırağan Coodardın (63/25)
Cetiptir kulak tübünö / Şımalanıp şıyrağı (63/37)
Cakındap elge cetkende / Ontolop közü cumuldu (65/37)
Körgöndö karaan kark etip / Cetet ele şıp koyup (69/20)
Menin salğan dartıman / Muñ-zar cetip kalkınan (71/43)

2. yeterli olmak, yetmek.

Alı cetpey oozuna / Tört kabulup cıltıldap (28/31)
Alıñ cetpeyt başkağa / Uzakka sozboy sözümdü (37/22)
Alım sağa cetpedi / Arbaktın tiyip cardamı (48/37)
Alıbiz cetpeyt tük ağa / Kılbasak aldın aylanı (48/43)
Alı cetpeyt dep cürgön / Medet kılıp özümö (57/30)

3. belirli bir yaşa gelmek, ulaşmak.

Karılık cetip bizderge / Kal basıp közdü kurudum (20/39)
Karığanda cetpey kurudum / Kayberendey zakımdap (22/43)
Baralıña cetkizbey / Başıñdı kesip senin men (32/17)

4. amacına ulaşmak, hedefini gerçekleştirmek.

Aytkanına cetken soñ / Kılkarağa til kirdi (39/30)
Söz uşuğa cetkende / Bala baatır Coodardın (40/39)

5. bir şeyin vakti, zamanı gelmek.

Abıdan emi körölü / Bolcolğo cetip barğanda (50/4)

6. bir özelliğe erişmek, bir özelliğe sahip olmak.

Cetiptir kunduz tügünö / Kadimki tulpar at emes (63/39)

7. zamanı dolmak, süresini tamamlamak, belirli bir zamana ulaşmak.

Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/13)

cetele-: 1. kolundan veya elinden tutup götürmek.

Cürüp ketti üyünö / Cetelep alıp balanı (21/9)

Alıp keldi cetelep / Coodar baatır küyöögö (59/27)

2. yedeğe almak.

Cetelep barım şiberge / Çaldırdı Coodar Kaşkanı (54/35)

ceti: yedi, yedi sayısı.

Cortup cürüp keldim dep / Ceti cıl catıp er Töştük (5/30)

Duşmanı baskan töbödön / Ceti cıl kursak kötörüp (8/27)

Adal boydon kötörüp / Ötkörgön ceti tamızdı (17/37)

Süyröp çıgıp üyünön / Kişidey bolğon ceti meş (54/44)

Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/4)

Katar soyup kelaytam / Baş-ayağı ceti döö (70/41)

ceti ata: baba silsilesinden yedi tane dede, cet.

Ceti atañdı kuldantıp / Ce moynuna çincır saldımbı (33/16)

ceti cüz: yedi yüz.

Çoñ attarğa koşkondo / Akta malı ceti cüz (23/43)

cetik: 1. yeterli.

Cetik bolso çamañız / Munu aytıp Kulkara (40/5)

Ketirbey emi atarsız / Cetik bolso çamañız (43/21)

2. sözü, tavsiyesi dinlenir, tecrübeli, akıllı, olgun (kişi)

Akılı cetik caş bala / Tal çıbıktay buralıp (6/10)

cetiltil-: yetiştirmek, büyütme, bakmak.

Asırap meni cetilttiñ / Tiysin emi keregim (6/26)

Ceñalbağan coomo / Cetiltip munu salam dep (52/20)

cetin-: sevinmek.

Cetine albay küyügüp / Küyöö da bolso baaturğa (58/12)

cetinçi: yedinci.

Cetinçi künü attandı / Atağa bergen ubada (42/39)

cetöö: yedisi, yedi tanesi.

Bir atadan bul cetöö / Calğızdan terip tügöttüñ (51/12)

cıbıra-: kaynaşmak, çok sayıda, görünümde olmak.

Başı aylanıp közünön / Çımın uçup cıdırap (13/18)

Cer körünböyt cıdırap / Alapayın tabalbay (29/26)

cığıl-: devrilmek, düşmek, yere serilmek.

Kılkara koşo cığıldı / Munu körüp Mulcuke (39/14)

cık: çok, çok fazla, yoğun, bol.

Talaanın beti cık tolğon / Kayberen menen kara mal (39/38)

cık-: yıkmak, devirmek.

Öödö-tömön sürdügöt / Birin biri cığalbay (34/6)

Tuurulup tilder carıldı / Birin biri cığalbay (34/40)

Küçtörün sınay teñeşip / Almak bolup cıkkanı (74/36)

Ayğır cığar çomorğo / Asırayt tura kuduret (75/10)

cıl: yıl, sene.

Azar tümön cıl öttü / Andan beri karata (1/5)

Cortup cürüp keldim dep / Ceti cıl catıp er Töştük (5/30)

Duşmanı baskan töbödön / Ceti cıl kursak kötörüp (8/27)

Atasınça bolor dep / Altı cılda törödüm (17/41)

Keleriñdi can birgem / Bir cıl murun bilgemin (60/15)

Oozuña kirçü kim deysiñ / Cer astında neçen cıl (70/31)

cıl-: hareket etmek, yavaş yavaş ilerlemek, kımıldamak.

Bu cerden kelbey cılğısı / Al añğıça ay-aylap (24/43)

Kılkara kaldı kılıldap / Cıla basıp arkarğa (43/39)

cılan: yılan.

Tiktenişip kez-kezde / Cılandan beter arbaştı (33/41)

cılanday: yılan gibi kıvrık bağlamında.

Ak cılanday tolğonup / Tokmok calduu Toru ayğır (24/35)

cılcı-: sızmak, sızarak akmak.

Akkan suu bolup cılcığan / Batınup adam barbağan (50/31)

cılçıy-: çekik, kısık, yumuk görünümde olmak.

Tik bağıp karar biröö çok / Közdörü bütüp cılçıydı (5/6)

May kuyğan meştey bılıyıp / Közü bütüp cılçıyıp (21/17)

cıldız: yıldız.

Taraza cıldız battı ele / Entelep turup orduman (4/2)

Aytıp berdi kaltırbay / Taraza cıldız batkanda (21/33)

Asmanğa cıldız toltura / El orunğa oltura (39/44)

Kızılı öçüp asmandın / Cıldızğa kark tolğodo (40/14)

Kerek desem kokustan / Cıldız da bolso takkansıñ (62/15)

cılğansı-: kımıldamak, biraz hareket etmiş gibi olmak, yerinden biraz oynamak.

Cılğansıp kaldı döñgölöp / Cakınday tüşüp baykasa (29/4)

cılış-: yerinden hareket etmek.

Ay menen küñü cılışıp / Aylanganın karasañ (1/3)

cılkı: yıldı, yıldı atı.

Cılkıñın baarın çubatat / Biröö da seni karabayt (16/43)

Aydatıp kelgen cılkıñın / Artında calğız tay kelet (17/10)

Cılkiğa cetpey buta atım / Art çağında sendelet (17/12)

Berbeseñ at minbeym de / Bayatankı cılkiñdın (17/29)

Aydap kel saan cılkıñı / Karasın bu çaşar dep (24/5)

Oruskandin san cılkı / Kança ekeni bilinbeyt (24/9)
Balanın köönü iriñdeyt / Cılkıdan da caratpay (24/16)
Cana kaday cılkı bar / Caksa dağı cakpasa (24/23)
Kelip kaldı cılkısı / Sürö buta artında (25/2)
San cılkını caratpay / Kılkaramdı körgönün (26/43)
Koluna tüşsöñ kokustan / Uşalayt cılkı tezektey (49/23)

cılkıçı: yılmı, yılmı bakan, besleyen kişi.

Oşondo arañ tayatañ / Cılkıçığa kep aytat (17/5)
Bulkunğansıp Oruskan / Cılkıçığa aytı bek (24/8)
Al añğıça ay-aylap / Dooş saldı cılkıçı (24/45)
Cılkıçısı karmadı / Başındağı kep menen (25/22)

cılma: gizli, gizliden gizliye.

Cılma basıp men baram / Buta atım cerge bilgizbey (49/28)

cıltılda-: parıldamak, pırıldamak, ışıldamak.

Alı cetpey oozuna / Tört kubulup cıltıldap (28/32)

cıluu: 1. hoş, sıcak, güzel.

Kele catkan bul karaan / Közünö cıluu köründü (13/13)

2. sıcakkanlı, cana yakın, sevecen, hoş, şefkatli.

Baykuş bala okşoysuñ / Oroyuñ cıluu körünüp (20/2)

cımıñda-: sevinçten gözü parlamak.

Coodar ketti cımıñdap / Ak iydem kolgo tiydi dep (43/40)

cırğa-: aşırı derecede mutlu, keyifli, neşeli, sevinçli olma.

Erkinçe munda cırğaşıp / Soo ceri çok konuptur (63/43)
Eç kimdin kalbas armanı / Bularday bolup cırğasa (65/16)

cırğalduu: mutlu, neşe dolu, keyifli, zevkli.

Cırğalduu uşul turmuşka / Batınp duşman kelbegen (3/9)

cırtıl-: parçalanmak, ufalanmak.

Ak karluu biyik bel boldu / Sel calap toolor cırtılıp (1/16)

cıtta-: koklamak, okşamak, sevmek.

Tura kaldı celbegey / Ööp cıtta balanı (21/23)

Akıl bergen Kara attın / Kolu başın cıtta lap (43/33)

Turalbay Coodar öpkölöp / Tanoodon cıtta öpkölöp (64/11)

cıy-: 1. tüm gücünü, gayretini toplamak.

Calmap kubat cıyamın / Bilip kalsın Kencegim (72/37)

2. aklını başına almak, toplamak, devşirmek.

Esin Ak döo cıyğıça / Coodar cetip kaçırdı (50/17)

cıyna-: toplamak, bir araya getirmek.

Kelin kızdın uzdarın / Ar cerden cıynap aldırıp (2/9)

Cıynatıp kelip attarın / Ötközüp birden çubattı (23/38)

Toylugun elge bilgizip / Kaltırbay elin büt cıynap (58/19)

cıynakta-: derleyip düzenlemek, toparlamak, düzenlemek, hazırlamak.

Taykaşkanın tokumun / Cıynaktap başka cazdanıp (55/17)

cıynal-: toplanmak, doluşmak.

Katkan şiri boluptur / Çımın-çirkey cıynalıp (63/42)

ciber-: herhangi bir kimseyi ya da bir şeyi göndermek, yollamak.

Boronbaydı cibergen / Cer üstündö coo bolso (37/44)

Boronbaydı ciberçü / Bul kapır barıp duşmanın (38/1)

Teptire çoyup cebeni / Şu dedire ciberdi (39/5)

Sınamak üçün özüñdü / Bir cumuşka ciberem (47/13)

Dep oşentip kök teñir / Ciberdi döögö balanı (47/31)

Öltürtkөнü Ak döögö / Ciberdi baatır oyloğun (49/3)

Uçup barar ayla cok / Nurhanğa elçi ciberdi (61/38)

cigit: genç erkek, delikanlı, yiğit.

Cigitterin culkuntat / Kökbörügö uy tartıp (3/20)

cilik: borumsuz kemik, ilikli kemik.

Talkalay çaynap ciligin / Añtara süyröp salğanı (36/9)

cin: cin; dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık.

Çımbı ce tögünbü / Bu talaada cin bolup (29/37)

Çık etken mında suusu cok / Cin periler cerdegen (67/32)

cinde-: aklını kaçırmak, akıl sağlığından olmak, çıldırmak, delirmek.

Alcığan kakbaş cindeysiñ / Sen sıylağandı bilbeysiñ (70/26)

cini kel-: öfkelenmek, celallenmek, parlamak.

Kelgende cini doñuzdun / Burçaktap caşı tögülöt (49/8)

cire-: yarmak, yarık açmak, deşmek, deşelemek.

Çapçısıa cerdi tırmağı / Buursunday ciregen (68/41)

çoğol-: yok olmak, kaybolmak, görünür olmaktan çıkmak, görünmez olmak.

Men colooçu ceeniñiz / Erte turup çoğolom (20/32)

Sen coluñdu taap çoğolboy / Sen turğay neçen alptardı (31/10)

Kırañdan narı çoğolot / Uşunte alsak eköbüz (38/27)

çoğot-: 1. kaybetmek, yitirmek.

Ce aldınan utur baralbay / Akıl-esin çoğotup (29/29)

2. yok etmek, ortadan kaldırmak.

Azdırıp eriñ çoğottuk / Al ölüp siler kaldıñar (73/34)

cok: 1. yok, olmayan, bulunmayan şey.

Carlık menen işi cok / Camaatıñ minday olturdu (7/31)

Buyruğu çok cumuştur / Bul körüngön top arkar (11/28)
Tamandarı teşildi / Taruuça cegen tamak çok (12/34)
Ayttüñ bele kulunum / Cönü çok caman iş kılıp (14/26)
Arğası çok iş eken / Anda barsañ barğınıñ (16/7)
Akılı çok aybanım / Bilbeysiñ emi kariğaniñ (27/14)
Salamğa tüzük alik çok / Döönü Kuday urğanı (31/1)
Mulcukede akıl çok / Altı çaşar balaça (40/27)
Tak uşunday baktırçu / Kabarı çok bul işten (52/40)
Başı közdö tamtik çok / Küçöp barat carabız (54/23)
Eziltti cürök cana da / Üşkürgön menen payda çok (61/36)
Uçup barar ayla çok / Nurhanğa elçi ciberdi (61/37)
Kaleti çok durus dep / Baarı munu koldodu (63/13)
Erkinçe munda cırğasıp / Soo ceri çok konuptur (63/44)
Ölüp ketse barıdan / Şayman çok munu kömgüdöy (67/6)
Senin barar cönüñ çok / Özüm ağa cönöyün (67/33)
Kantti dep cañkı kurğurum / Aramdık menen işi çok (76/30)

2. yok, bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), var karşıtı.

Surağansıp keñeşin / Zobon sürgön kişi çok (4/45)
Tik bağıp karar biröö çok / Közdörü bütüp cılçıydı (5/5)
Sooluğup bir az basıldı / Mıdırağan bir can çok (5/20)
Atalbay cürüp çok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan çok balam (15/7)
Artıñdan izder tuuğan çok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/8)
Artıñda çok cölörüñ / Azoozil buzuk salbasa (18/5)
Enesi aytkan col menen / Eli çok kakır çöl menen (18/38)
Çık etken mında suusu çok / Cin periler cerdegen (67/31)
Aldında turat bir çınar / Andan başka neme çok (68/27)
Canımızda bir can çok / Ce ağa tuugan erimen (74/15)

cok bol-: yok olmak, ortadan kaybolmak.

Kuyun bolup top arkar / Kubulup çok bolğonu (10/5)
Atalbay cürüp çok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan çok balam (15/6)

cokçuluk: yoksulluk, fakirlik.

Cokçuluk degen bu kapır / Kıldırat tura ar işti (59/15)

col: 1. yol, karada insanların ve hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer.

Eş kılıp Coodar caş bala / Cürmök bolup coluna (8/19)

Men kelgen çiyir col menen / Butkul-sutkul marçaluu (16/13)

Kete bergin coluña / Ayal da bolso enekeñ (17/34)

Enesi aytkan col menen / Eli çok kakır çöl menen (18/37)

Erikpey Coodar col bastı / Arkayğan karluu toolordun (18/39)

Eç nersege kayrılbay / Cürüp ketti çoñ colğo (21/41)

Eç nersege karabay / Coodar colğo cönödü (25/39)

Kara coluñ tak katsın / Karan küngö kaptasıp (26/5)

Közü tuyuk boz bala / Coldun cayın bile albay (29/13)

Bel karmaşıp köröyün / Açılsın dañğır colum dep (30/12)

Sen coluñdu taap çoğolboy / Sen turğay neçen alptardı (31/10)

Bağımdı menin açkanın / Columdu kудay kıskartıp (32/22)

Anan colğo uzayın / Caşıldantpay közüñdü (32/33)

Kadimkidey col cürüp / Col cürgöndö mol cürüp (36/25)

Kadimkidey col cürüp / Col cürgöndö mol cürüp (36/26)

Arbitıp dalay col basıp / Aşuusu biyik bel aşıp (36/29)

Kıya colğo canasıp / Tak oşol cerge cetkende (36/35)

Kıyalay tartıp col menen / Kaportolop barğanda (38/11)

Ayırbay tiktep döbönü / Kaptalday tartkan col menen (38/40)

Kaportolop barğanda / Kıylasın coldun arbitıp (38/42)

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/3)

Col baskanda toktoboy / Coşultup atın mol basıp (43/4)

Kılkara coldo kelaytıp / Oy baatır Coodar balabız (43/10)

Kün batış colğo kirginiñ / Kün batış közdöy col cürsöñ (47/20)

Kün batış colğo kirginiñ / Kün batış közdöy col cürsöñ (47/21)

Azaptuu coluñ baskamın / Kız başım menen seni izdep (60/20)

Arbitıp col kelaytat / Tattuu kepten aytışıp (65/7)

Saparda birge col cürüp / Ölüp kalsa bolbostur (65/43)

Kelgemın men bul cerge / Coldu cürüp künü-tün (71/2)

Coodarbeşim öz atım / Columdu tospoy arı tur (71/6)

Aylap-kündöp col cürüp / Attardın beli coorudu (73/20)

Ümüttiüü karap coldorun / Tört kündö keldi baatırın (76/25)

2. yol, yolculuk, seyahat, sefer.

Kamınıp erte cönöyün / Columa bata beriñiz (7/2)

Olcoluu kaytkın colundan / Altın müyüz arkardın (8/4)

İşim kelip oñuna / Kaptasıpsıñ columa (32/12)

coluñ açılısın: “yolun açık olsun, yolda bir engelle, bir kazayla karşılaşmamamı dilerim” anlamında yolculara söylenen bir iyi dilek sözü.

Kağlayın çırağım / Attansañ coluñ açılısın (18/16)

3. uzaklık, mesafe.

Üstü-başıñ baykasam / Üç aylık coldon sen kelip (19/37)

Kapa bolboy kayta bar / Barar ceriñ alıs col (23/13)

Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/15)

4. gaye, uğur, maksat.

Atakemdin colunda / Armansız bolup ölöyün (12/11)

5. yol, yön, uyulan ilke, sistem, tarik.

Artıñdan izder tuuğan cok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/9)

col ber-: izin vermek, yol açmak.

Irğısa kalpak baştağı / Col berbesten celdetke (11/19)

colbors: mec. kahraman, cesur, er, yiğit.

Bala colbors caş Coodar / Manastap uraan çakırdı (50/9)

coldoş: yoldaş, yol arkadaşı.

Coldoşu menen canaştı / Aramdan tapkan akılı (76/9)

colğo sal-: 1. yola çıkarmak, uğurlamak.

Dep uşintip Kenceke / Calğızın colğo saldı deyt (18/34)

Colgo salıp keldiñbi / Kempirdin kebin ukkanda (26/29)

colgo sal-: 2. çaresini, çıkar yolunu bulup bir şekilde kurtulmak.

Kılkara menen eköölöp / Bokeñdi colgo salğanı (36/16)

colooçu: yolcu, yolculuğa çıkmış kimse.

Men colooçu ceeniñiz / Erte turup coğolom (20/31)

Atıñ kim dep surayın / Colooçubu başkabı (30/6)

Tegi cayın uğayın / Colooçu bolso cön ele (30/8)

colot-: yakınlaştırmaya müsaade etmek, yaklaştırmaya müsaade etmek.

Kayrılıp kayta urçumun / Ayılğa kişi colotpoy (71/33)

coluk-: karşılaşmak, rastlamak, rast gelmek.

Birin koyboy ceñüüçü / Colukpay kalsa Boronço (38/4)

Adamzat ağa coluksa / Armanı ketet arılbay (49/16)

comok: masal, efsane, destan, halk hikâyesi.

Çiygendey katkı cattağan / Comok kılıp ır kılıp (1/28)

Nabattap çayın kaynatıp / Comok aytıp küü çertip (2/39)

Uşunça eken kalayık / Bala Coodar comoğu (77/21)

comokçu: masalçı, hikâye, efsane anlatan kişi.

Ata narkın aktağan / Comokçular Coodardı (1/30)

Carıgın elge tiygizip / Üy başına comokçu (58/23)

coo: düşman.

Pilge mingen er öttü / Alışkan coonu aymağan (1/10)

Cer tübünön keldim dep / Coonu bütkül ceñdim dep (5/28)

Akılğa tolso önörüñ / Ar cerden toşçu cooñ köp (18/2)

Arbin turat körörüñ / Aytışkan cooço sürdüü bol (18/4)

Ce coo çaptıbı kalaañdı / Aydap seni ketirgen (20/11)

Başıñdı kesip coo çapsın / Cooço asınğan kılıçıñ (26/9)

Başıñdı kesip coo çapsın / Cooço asınğan kılıçıñ (26/10)

Salamdaşıp ötöyün / Kokus çıkkın coo bolso (30/10)
Tuşunan çığıp coo bolğon / Boronbaydı soyğon soñ (36/17)
Ar cakka köñül bölbödüñ / Aldıñda catkan cooñdu (37/27)
Boronbaydı cibergen / Cer üstündö coo bolso (37/45)
Bilbedim kaday kelgenim / Kastaşkan duşman coo bolso (46/26)
Alışkan cooğö salğanı / Aybandan çıkkın men Kaşka (48/27)
Çekildegen Coodarım / Ceñdiñ coonun dalayın (51/25)
Ceñalbaşan coomo / Cetiltip munu salam dep (52/19)
Alışmak tüğül cooloru / Körüp ele kaçat dep (52/35)
Aldımdı toskon coo bolso / Alışıp cana köröyün (67/35)

cookala-: 1. oyalamak, lafi gevelemek.

Cookaladı debegin / Otuz küñü oynotup (57/42)

2. yalpalamak.

Cookalay basıp bir kulu / Kabaktı közdöy buruldu (65/33)

coon: sağlam, güçlü, kuvvetli.

Bilegi coon şer öttü / Kılımğa kılım ulanıp (1/11)

coop ber-: yanıt vermek, cevap vermek.

Coobun mintip berdi ele / Elçi bolğon kişisi (24/29)

Ubara kılбай bizderdi / Ildamdap coobun beriñiz (73/45)

cooru-: eyer veya semerin sürtmesinden dolayı hayvanın sırtında yağır oluşmak, yara oluşmak.

Kaday cumuş cooruttu / Kata elek senin culuğuñ (14/19)

Aylap-kündöp col cürüp / Attardın beli coorudu (73/21)

corgo: rahvan, yorga at.

Taykaşkaday corğonu / At tokuruñ bolsun dep (63/19)

Kaktooç bolğon attardın / Corğosu menen koydurup (77/3)

corğö sal-: rahvan atı sürdürmek.

Erikse corĝo saldırıp / Kuşuna akkuu aldırıp (2/22)

cort-: düşmanın ardından koşmak.

Cortup cürüp keldim dep / Ceti cil catıp er Töştük (5/29)

cortuul: savaş amaçlı akın, sefer.

Cortuulĝa kelgen nemege / Tiygeniñe kayĝırdık (73/26)

coşul-: kan, su, ter vb. sıvı madde sızarak akmak.

Col baskanda toktoboy / Coşultup atın mol basıp (43/5)

Uurtunan aĝıp coşulup / Burcuyup çıktı eki bet (55/2)

coylo-: yem veya yiyecek aramak için iz bırakarak ilerlemek, yol almak, dolaşmak, gezinmek.

At izin salıp coylosoñ balam / Sarı döö Kök döö Şadıkan (50/37)

cölö-: 1. destek, dayanak, yardımcı olmak.

Artıñda cok cölörüñ / Azoozil buzuk salbasa (18/5)

Taalayıma cölöyün / Acalım cetse uşundan (30/15)

2. diklemesine dayamak, dayayıp bırakmak, yaslamak, kaldırmak.

Çatırdı turat ornotkum / Cölöp munu cürö albay (66/7)

Darılup başın cölöyün / Üçööñ kalıp bu cerde (67/39)

cölök: mec. destek, dayanak, yardımcı.

Karçalışkan duşmanĝa / Taykaşka bolup cölögü (50/45)

cön: 1. durum, ahval, şart.

Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/40)

Senin barar cönüñ cok / Özüm aĝa cönöyün (67/33)

Ketti şayım alsırıp / Bıktalap cönüñ bayanda (70/15)

2. doğruluk, uygunluk.

Ayttıñ bele kulunum / Cönü cok caman iş kılıp (14/26)

3. sessiz sakin, doğru düzgün, uygun.

Kıynalıp ötkün cön dedi / Eki kolum baylatıp (72/23)

cön ele: öylesine, hiçbir iş yapmaksızın.

Tegi cayın uğayın / Colooçu bolso cön ele (30/8)

cöndüü: uygun, yerinde.

Tegine cetip baykasam / Cöndüü turat kebiñer (74/10)

cönö-: 1. yönelmek, belirli bir yöne doğru yürümek, gitmek, yola koyulmak.

Kamınıp erte cönöyün / Columa bata beriñiz (7/1)

Uçuraşıp kelem dep / Törkününö cönögön (8/31)

Bulardı oylop caş Coodar / Kılçañday basıp cönödü (9/2)

Arışı tezdep cönödü / Ar kimisi bir aytkan (10/40)

Aylanta kuup cönöyün / Arsız bala dedirbey (12/7)

Cönöp ketti şaşıla / Kün menen aylap al kuudu (12/19)

Körüşüp alıp cönösöm / Kalbayt ele armanım (13/28)

Cöö calañdap mamınday / Cönörüñdü ataña (14/24)

Acaldan kaçpay cönödüñ / Aylanıp bir kün kellersiñ (17/44)

Kayrattanıp cönödü / Karaandarı bulardın (30/19)

Mulcuke cönöp ketken soñ / Coodar menen Kılkara (39/28)

Taykaşka buudan cönödü / Arbak koldop kut ornop (49/42)

Kayra tartıp cönödü / Karçalışkan duşmanğa (50/43)

Kana balam cönögün / Men dağı işten kalbayın (51/42)

Senin barar cönüñ cok / Özüm ağa cönöyün (67/34)

Sundaktırbay boldum dep / Kana emese cönöylü (75/27)

Koyboy aytıp bütürüp / Cönöp ketti ertesi (76/36)

2. (taşıt ya da binekle) ilerlemek, hareket etmek.

Arkasınan at minip / Akmalay tartıp cönödü (21/45)

Eç nersege karabay / Coodar colğo cönödü (25/39)

Kıyalay tartıp cönödü / Kıldattığın aşırıp (38/37)

Alıstağı ak döögö / Attamp Coodar cönödü (47/43)

Aldında tartıp tizginin / Ördü karay cönödü (48/4)
Semirgende et alıp / Cönöp kaldı bul törtöo (64/43)

cönököy: gösterişsiz, sıradan.

Biriniki döbödöy / Biri kiçi cönököy (30/22)

cönöt-: yola göndermek, çıkarmak, uğurlamak.

Coodardı kayta cönöttü / Artınıp kumdu kelgiçe (73/1)

cönsüz: uygunsuz, yersiz, gereksiz.

Alcıy berbey sen cönsüz / Akılıña kelginiñ (27/22)

cönünö sal-: yoluna koymak.

Cönünö salıp oñdoptur / At üstünön tüşürböy (32/23)

cöö: yaya, yürüyerek giden kimse.

Kılkaramdı körgönün / Karaçı munun cöö koyup (26/45)

Celip cüröt özü cöö / Uğup kalsa kokustan (51/18)

Bir tay berbey Nurhaniñ / Koyuptur seni mına cöö (53/27)

Arkanga moynun berişti / Cöö balbandar küröşüp (58/43)

Böödö ölüp kalbağın / Cürüpsüñ mında calğız coö (70/43)

cöö calañdap: kimi yaya kimi atlı, kâh yaya kâh at üzerinde.

Cöö calañdap mamınday / Cönörüñdü ataña (14/23)

cöö külük: hızlı koşan kişi.

Cöö külüktör carıştı / Carıştan ozup çıkkandar (58/34)

cöölöş-: itişip kakışmak.

Bütökön boyu dürdügöt / Cöölöşüp kirgen bukaday (34/4)

cörmö-: dikmek, ilgilemek.

İlme menen cörmömö / Saymanın türün saldırıp (2/10)

cötkür-: öksürmek.

Cötkürüp ulam tükürüp / Tüyünçök bolup büküyüp (66/26)

cötöl-: öksürmek.

Tamşana kalıp cötölüp / İtti tosüp bir çoñ çal (16/29)

Kürsüldöp al cötölüp / Kökürögüm demekçi (65/27)

Ötö ele muñduu uğuldu / Cötölgön sayın oozunan (66/17)

cubay: eş, hayat arkadaşı, refika.

Coodardın boldu cubayı / Nike kayıp tuz kayıp (42/29)

Coodarım sendey calğızdın / Nooperi bolsun cubayıñ (57/17)

cuğuş: yapışkan, yapışmış.

Ce köp sıykırdan cuğuştur / Töştüktü arañ toktottu (11/30)

cuksuz: garip, yoksul.

Karğışın mağa arnadı / Caşabağan sen cuksuz (72/16)

cul-: koparmak.

Moynumdu cula koyğuday / Men ele senin karğañbı (33/2)

Moynuñdu tolğop culayın / Töşüñdü carıp bıçaktap (32/29)

Emgegim sağa köp siñdi / Moynun culup çımçıktay (40/32)

2. başkasına ait bir şeyi zorla almak.

Koluman culup alıptır / Çoçup ketip oygonsom (3/41)

culkuldaş-: vuruşmak, çekişmek, kapışmak.

Culkuldaştı sürüşüp / Eki künü karmaştı (74/39)

culkun-: 1. dizginlenememek, atılmak, hızlı ve hırçın bir şekilde koşturmak.

Cigitterin culkuntat / Kökbörügö uy tartıp (2/20)

Bara catat şalaktap / Ee-caa berbey culkunup (28/34)

2. sertçe hareket ederek öne doğru atılmak, fırlamak, birden bir davranışta bulunmak.

Keter ele culkunup / Kezikkenden bir can da (69/25)

culuk: ayakkabı tabanı.

Kanday cumuş cooruttu / Kata elek senin culuğuñ (14/20)

culun-: bulunduğu yerden ileri doğru atılmak, fırlamak, ilerlemek.

Çurkap çıktı culunup / Öñünön çığıp zaarı (53/34)

cuma: cuma; perşembe ve cumartesi arasındaki gün.

Turnanı közdöy bet alıp / Al cerde turdu bir cuma (64/45)

cumarbek: gençlikte, ömrünün çiçek açtığı çağda helak olan.

Balanı caman karğadı / Kalcoolongon cumarbak (26/4)

Bokko ötpöy mokosun / Şumduktuu sendey cumarbak (26/12)

Uypalağam koyondoy / Meni koyup cumarbak (31/13)

Cumarbegim sen uksañ / Elaman kakbaş aytkan kep (32/9)

Koluna tüşsöñ cumarbak / Acaldan murun ölösüñ (51/32)

Kaynağan közü çakçayıp / Oy kaadalağan cumarbak (70/7)

cumşa-: iş buyurmak, iş yaptırmak, çalıştırmak.

Otko suunu kuyçumun / Cumşasa işke ata-enem (71/29)

cumşak bol-: yumuşak olmak.

Cumşak bolup kamırdan / Özü tapkan akıldan (75/18)

cumul-: yumulmak, kapanmak (gözler hakkında).

Mınday işte Coodardın / Emi közü kantip cumuldu (56/14)

Cakındap elge cetkende / Ontolop közü cumuldu (65/38)

cumuş: iş, birinden istenen hizmet veya birine verilen görev.

Bolup catkan cumuşka / İçi küyüp çok bolup (6/4)

Buyruğu çok cumuştur / Bul körüngön top arkar (11/28)

Kanday cumuş cooruttu / Kata elek senin culuđuñ (14/19)
Ağa köñül burdu deyt / Cumuşun bütöp namıyan (22/16)
Kılkara aldı candaşa / Birtke ele cumuş turbaybı (35/29)
Cumuşka seni salayın / Sinap seni karayın (45/42)
Sınamak üçün özüñdü / Bir cumuşka ciberem (47/13)
şamalı toktop şo cerde / Köbü bütömök cumuştun (61/18)
Kaadaluu cumuş oñbostur / Ayıpka meni buyurbañ (66/1)
Bas bolso da maanayım / Bul cumuşka carayım (67/24)
Atam menen eneme / Oor cumuş tabıldı (71/45)
Bul cumuştan kaçpağın / Caşırıp koyup tıgını (75/36)

cumuş kıl-: hizmet etmek, iş yapmak.

Canım ene ıylaba / Atağa cumuş kılam dep (15/23)

cumuřuñuz emne: “işiniz ne, ne işiniz var?” anlamındaki soru ifadesi.

Cumuřuñuz emne ele / Bayatankı şumduktu (69/43)

curt: 1. millet, halk.

Unçuğalbay kaliñ curt / Mañ bolup turğan dürböñdö (5/43)
Korkkonunan kaliñ curt / Başı aylanıp tel boldu (7/27)
Kol cayıp bata berdi emi / Karap turğan kaliñ curt (8/15)
Başıma sıymık konboyt ko / Minday kaçsam calpı curt (29/45)
Mulcuke kankor soyulup / El boldu curtun talabı (42/14)
Kaliñ curtka car salıp / Han başı menen kök teñir (58/16)

2. yurt, vatan, ülke, memleket.

Calğızı Coodar men bolom / Calpı curtka uğuluu (31/45)
Ce bolboso çabışıp / El curtumdu dürbötüp (45/25)
Coodarın calğız atalğan / Tınçın alıp el curtun (46/18)
Kayın curtka barayın / Kartayıptır alardın (63/5)

curtçuluk: toplum, halk, halkın birlik ve beraberliği, gönül birliği.

Kanake turğan curtçuluk / Kimiñ atıp kelesiñ (4/38)

cut-: 1. yutmak, yemek.

Cürögüñdü cutayın / Kaniñan içip koçuştap (32/31)

Cutkanda munu çiykiley / Çay kaynamdan aşpadı (54/41)

Ezip anı cutçu eken / Darı bolot uşul dep (67/11)

2. yutmak, ortadan kaldırmak, öldürmek, yok etmek.

Altın müyüz arkardın / Cutarı meni kıylada (15/27)

Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kança alp ötkön balam (15/2)

Kızıl kum bolup turuğum / Kelgendi calmap men cutup (71/25)

3. içine almak, kaplamak, kapatmak, ortadan kaldırmak.

Cutsun kara çokusun / Talağa taştap Kılkaram (26/13)

cuu-: yıkamak.

Caranı cuup çabıştı / Sırtınan orop şayını (64/28)

cuuk: yakın, dolaylarında.

Çalıştap butu maymañdap / Keçke cuuk üyünö (23/25)

cügön: dizgin, yuların bağlandığı başlık.

Cügönüñdü kolğo alıp / Oozduğun şıldırat (17/20)

Şıldıratıp cügöndü / Aytkanın kıldı enenin (25/14)

cügün-: diz çökmek, baş eğmek.

Kandırğalap бүгүлүп / Kaada menen cügünüp (6/9)

Oñoy-oltoñ cügürüp / Oyuñda sağa cügünüp (70/29)

cügür-: 1. koşmak, hızla gitmek.

Attap-buttap tүйүлүп / Kaduulay tepçip cügürüp (9/12)

Coodardı ağa tüşürdü / Ceñeler cüröt cügürüp (58/11)

Oñoy-oltoñ cügürüp / Oyuñda sağa cügünüp (70/28)

2. koşturmak, çabalamak, uğraşmak.

Cügürdüñüz çapkını / Oylop körüñ padişam (11/20)

cün: hayvanların yünü, kılı, tüyü.

Tim tartpastan uktaysiñ / Sañoor cünü tolo elek (31/29)

Makmalday tıgız cününö / Oozduk kıyıp uurtu (63/35)

cür-: 1. yürümek, adım atarak ilerlemek, gitmek, yol almak.

Eş kılıp Coodar caş bala / Cürmök bolup coluna (8/19)

Acalım cetip ölbösöm / Aylanıp cürüp kelermin (12/14)

Atalbay cürüp cok bolğon balam / Arkarğa ceter buudan cok balam (15/6)

Ayrılbay oñ cak kol menen / Aldığa cürsöñ mına bu (16/12)

Cürüp ketti üyünö / Cetelep alıp balanı (21/8)

Eç nersege kayrılbay / Cürüp ketti çoñ colğö (21/41)

Katıluu cürgön berkinin / Dep koyup çal olturdu (24/41)

Tepkilep cürüp carayın / Başıñdı kesip baylanıp (33/28)

Baatırlar menen canaşa / Bular da cüröt karmaşa (35/21)

Kadimkidey col cürüp / Col cürgöndö mol cürüp (36/25)

Kadimkidey col cürüp / Col cürgöndö mol cürüp (36/26)

Kadimkidey col cürüp / Col cürgöndö mol cürüp (36/26)

Arıbay cürdü caş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/31)

Cürüp ketti alkına / Oşondo Coodar uyaldı (40/7)

Kün batış colğö kirginiñ / Kün batış közdöy col cürsöñ (47/21)

At ayabay mol cürsöñ / Ak korumdun çatı bar (47/22)

Celip cüröt özü cöo / Uğup kalsa kokustan (51/18)

Saparda birge col cürüp / Ölüp kalsa bolbostur (65/43)

Böödö ölüp kalbağın / Cürüpsüñ mında calğız coö (70/43)

Kelgemin men bul cerge / Coldu cürüp künü-tün (71/2)

Aylap-kündöp col cürüp / Attardın beli coorudu (73/20)

2. bir yerde yaşamak, bulunmak, durmak, zaman geçirmek.

Üydö cürüp cay gana / Çakışpağan başkağa (35/4)

Men cürömün bul cerge / Kelgenderdi sorup cep (70/10)

Kebime köñül burğunuñ / Aman-esen cüröbü (71/19)

Bölünböstön eköobüz / Cürgübüz kelet caydarı (74/26)

3. hareket etmek.

Oozu cüröt kelmede / Öñümbü ce tüşümbü (14/5)

Çatırdı turat ornotkum / Cölöp munu cürö albay (66/7)

4. sel basmak, su kaplamak.

Ketip barat darmanı / Camğırlap sayda sel cürsö (12/40)

5. esmek, esip geçmek.

Çapkindap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayıttay mee küysö (12/41)

cürök: 1. kalp, yürek.

Öpkö cürök kabışıp / Oğu cetip tiyerde (9/33)

Cürögüñdü cutayın / Kaniñan içip koçuştap (32/31)

Öpkö cürök kapşıra / Ok menen teñ şatırap (44/3)

Tuybay kaldı tigi kul / Cürögünö malğanın (76/6)

2. kalp, yürek, gönül, bir kimsenin ruhsal yönü.

Kıynalıp cürök ezildi / Çokoyu buttan boş tüşüp (12/31)

Cürögün zardap ezgende / Tura kalıp bakırdı (40/41)

Eziltilti cürök cana da / Üşkürgön menen payda cok (61/35)

cürögü sızda-: yüreği sızlamak, içi kan ağlamak, yüreği yanmak.

Tulparğa sızdap cürögüm / Tuşunda tura albadım (26/39)

cüyöö: gerekçe, mantık.

Vazirdin bu cüyööüsü / Insapka kelip al candı (11/32)

Ç

çalık-: yorulmak, güçsüzleşmek, hâlsiz düşmek.

Çaalıkkanday körünöt / Başıña müşkül iş tüşkön (19/44)

Coodarbeşim balanın / Çaalıkkın boyu tıñaldı (36/22)

Konok üygö bargınıñ / Çaalıkkın boyuñ sergitip (46/40)

Çaalığıp kalğan caş bala / Uykuga ketti attanıp (55/18)

Başıñdı salıp baspaysıñ / Çaalıktıñbı Kılkaram (68/11)

çabal: güçsüz, bitkin, zayıf, dermansız.

Çabal dep meni oyloyt ko / Andan körö tüz barıp (30/1)

çabış- (I): vuruşmak, çarpışmak.

Beykünöö eldi cek körsöñ / Çabışayın dep kelseñ (45/17)

Ce bolboso çabışıp / El curtumdu dürbötüp (45/24)

Çabışkanı kelbedim / Altın müyüz arkardın (46/19)

çabış- (II) at koşturmak.

Beş kündük cerden çabıştı / Tay çabım cerge küyükpöy (58/32)

çabış- (III) yapıştırmak, yapışkan bir maddeyle tutuşturmak.

Caranı cuup çabıştı / Sirtınan orop şayını (64/28)

çabuu: saldırı, hücum.

Dayar boldu eşikte / Çabuuğa daroo kamdanıp (42/6)

çaç: saç.

Anda-sanda çaçı bar / Sokbilektey tişteri (68/44)

çaç-: saçmak, dağıtmak, yaymak.

Calınan çaçıp kılkanın / Tayanbay asa kötörüp (16/27)

çaçıl-: duyulmak, yayılmak.

Atağıñ çığıp eliñe / Aalamğa nuruñ çaçılısın (18/18)

çak: çağ, zaman, vakit.

Men körgöndön bu çakka / Manastan başka kişiğe (19/28)

çakçay-: gözleri büyük açmak.

Toñkoyup teñge eñiştı / Çalkadan tüşüp çakçayıp (58/39)

Kaynağan közü çakçayıp / Oy kaadalañan cumarbek (70/6)

çakır-: 1. çağırarak, seslenmek.

Mulcuke dep çakırdı / Orok orğon oozunda (40/43)

Munu aytıp kök teñir / Nöökördön birdi çakırdı (46/45)

2. çağırarak, davet etmek.

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırdıñ ata (6/17)

çakış-: dövüşmek, vuruşmak.

Üydö cürüp cay gana / Çakışpağan başkağa (35/5)

çal: ihtiyar, yaşlı adam.

Aksakal karı çaldardan / Ulan-uşak baldardan (5/1)

Tamşana kalıp cötölüp / İtti tosup bir çoñ çal (16/30)

Kılçaybasa artına / Caş bala çaldı köröbü (22/2)

Katıluu cürgön berkinin / Dep koyup çal olturdu (24/42)

Coodar oyğö cetti emi / Karap turup bu çaldın (25/45)

Oozuna kelgen kepti aytıp / Ooluğup çal turğanı (27/5)

Dep oşentip baybiçe / Ketirdi çaldın şaymanın (27/27)

Boşonup arañ kempirden / Çal çığıp döñgö bııldap (28/16)

Üyündö kalsın kempir çal / Attanıp çıkkın Coodardın (28/21)

Karığanın bilbegen / Kan içmelüü kakbaş çal (41/27)

çal-: 1. güreş sırasında ayak çalmak.

Tiktene kalıp bel kayırıp / Cambaşka oroy çalğan bar (2/45)

Çalışıp catat balbandar / Mürügö mürü tireşip (34/9)

Buttan oroy çalıştı / Bakandaşa balbandar (59/1)

2. otlamak, hayvan ot yemek.

Suuğa tumşuk malbadı / Koyo berse çöpkö çalsın dep (36/44)

Koyo berse çöpkö çalsın dep / Bir iskep çöptön çalbadı (36/45)

3. şiddetli ve keskin bir vuruşla vurmak, çalmak.

Kekirtekke çalğanı / Bıçağın candan suuruptur (35/44)

4. yarmak, derin yara açmak.

Tuyuktanıp carası / Tetirine çalıptır (66/43)

çala: çala, tam olmayan, yarım yamalak.

Başı anın ala tarp / Çala tülök kacırday (49/13)

çaldır-: hayvanı otlatmak, otlaması için bırakmak.

Cetelep barım şiberge / Çaldırdı Coodar Kaşkanı (54/36)

Çüygündöp çöpkö çaldırıp / Bağılğanda kırk künü (64/36)

çalın-: sürtülmek, vurarak ya da sürterek ses çıkartılmak.

Sokuday taşka çalınıp / Sulap Coodar catkanı (35/8)

çalış: yarı cins olan at.

İçi açışıp çalışka / Arañ turğan abışka (26/31)

Eki ubaktap cem bere / Sakayıp çalış baylandı (64/39)

çalışta-: sendelemek, adımlarını şaşırmaq.

Çalıştap butu maymañdap / Keçke cuuk üyünö (23/24)

çalka: arka üstü.

Toñkoyup teñge eñiştı / Çalkadan tüşüp çakçayıp (58/39)

çalkala-: geniş bir şekilde yayılmak.

Oşondo catat çalkalap / Mulcuke kудay karğadır (39/42)

çama: güç, kuvvet, takat, hâl.

Cetik bolso çamañız / Munu aytıp Kulkara (40/5)

Ketirbey emi atarsız / Cetik bolso çamañız (43/21)

çañ: toz, çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak.

Tört kündön beri çañ basa / Karcilikten Küröñdü (35/26)

çañ sal-: toz koparmak, tozu dumana katmak.

Alğanda kolğo şamşardı / Kokustan şamşar çañ saldı (56/26)

çañır-: çığlık atmak veya koparmak.

Munu ukkanda çañırıp / Kempirdi kuday urğanı (27/6)

çap-: 1. vurmak, batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak, kesmek.

Balam ele kantem dep / Kaltaarıbay çabiñiz (6/37)

Koy degenge bolboston / Şiltedi kılıç çapkanı (11/3)

Carkıldatıp kılıçın / Moyunğa şiltep çabarda (11/5)

Cügürdüñüz çapkanı / Oylop körüñ padişam (11/20)

Irğıta çaaپ iydiñiz / Şertiñiz adaa büt boldu (11/24)

Başıñdı kesip coo çapsın / Cooğo asınğan kılıçıñ (26/9)

Baatır bolsoñ oşonun / Kıya çaaپ başın al (47/27)

Oñdonup Ak döo kalğıça / Başın kıya çapkınıñ (49/39)

Başka cerge sen çapsañ / Özüñö canat baykağın (56/1)

Basıška ança şaşpağın / Kötörüp çaaپ tiginini (75/31)

2. vurmak, çakmak.

Kokoloşot balbandar / Terdegen kolun cerge çaaپ (34/20)

Cazıksız kamçı çapkanın / Atının cetpey barkına (40/9)

Kar bolup attın köbügü / Kaptalına çaba caap (52/12)

3. saldırmak, hücum etmek.

Ce coo çaptıbi kalaañdı / Aydap seni ketirgen (20/11)

Kastağıday meni sen / Kalaañdı çaaپ aldımby (33/13)

Aralap bizge kol salıp / Çabayın dep keldiñbi (45/17)

çap- (II) at koşturmak.

Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/14)

Kökülün şüyüp külüktün / At çaaپ bayge alğan bar (3/2)

çapçaktay bol-: fiçı gibi olmak, şişmek.

Açılsa menin taalayım / Çapçaktay bolğon kardiñdı (33/27)

çapçı-: ön ayakları ile yere vurmak, eşelemek.

Kül çapçığan bukaça / Ökürösüñ Kara döo (53/20)

Çapçisa cerdi turmağı / Buursunday ciregen (68/40)

çapkıla-: tekrar tekrar vurmak.

Kolunan bekem karmadı / Öpkö-boorun çapkılap (21/25)

çapkında-: şiddetlenmek, hızlanmak.

Çapkındap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayıttay mee küysö (12/41)

çapta-: 1. yapışmak, sıkıca yakalamak, tutmak, sarılmak.

Balağa cetip buydalbay / Çaptaşa kaldı koluna (56/36)

2. üzerine yapışmak, musallat olmak.

Coodarğa kalar caman at / Al turğaylık çaptaşat (62/41)

çaptır-: vurdurmak, kestirmek, öldürtmek.

Öltürüüçü kişisin / Ak döönü közdöy çaptıruu (48/32)

çat: çat, iki dağın birleştiği yer.

At ayabay mol cürsöñ / Ak korumdun çatı bar (47/23)

çatır: çadır, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak.

Çatırdı turat ornotkum / Cölöp munu cürö albay (66/6)

çay: çay, bu yaprağın demlenmesiyle elde edilen içecek.

Nabattap çayın kaynatıp / Comok aytıp küü çertip (2/38)

çay kaynam: kısa zaman, çay kaynayacak kadar zaman.

Cutkanda munu çiykiley / Çay kaynamdan aşpadı (54/42)

Çay kaynamdan ötkörböy / Oozuna ulam koyğula (68/1)

çayıttay: berrak, duru, temiz.

Çapkındap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayıttay mee küysö (12/42)

çayka-: 1. çalkalamak, sallamak, sulu bir şeyi sarsarak veya çırparak karıştırmak.

Çoğulup karı kartañdar / Kımızğa kantın çaykaşıp (2/37)

2. "hayır" veya "bilmiyorum" anlamında kafa sallamak.

Baş çaykabay ukkula / Bul emes elim calgan kep (4/18)

çayna-: 1. çiğnemek, öğütmek.

Añgeme menen ötüştü / Kazı karta çaynaşıp (2/41)

2. çiğnemek, ısrarak zarar vermek.

Talkalay çaynap ciligin / Añtara süyröp salğanı (36/9)

çaynaş-: karşılıklı ısırarak, birbirini dişlemek.

Kızıl cayan kan kılıp / Keede ketet çaynaşa (35/23)

çeç-: 1. çözmek, düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak.

Ak kurcundu çunağım / Çeçip beri al dedi (15/43)

Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/17)

2. çözmek, bulmaca, sorun vb.nin bilinmeyen, gizli noktasını bulup açıklamak, sonuca bağlamak.

Tüyünün emi çeçeli / Belgilüü bizge Nurhandın (44/19)

Bolboso sırun çeçmekçi / Tozdura teep buluttun (61/15)

çeçen: söz cambazı, söz ustası.

Irçı biyçi komuzçu / Sancıraçı çeçenden (58/25)

çeçendey: söz cambazı gibi ağzı laf yapan (kişi).

Takşalğan kart çeçendey / Süylöp salam berdi deyt (6/14)

çek-: benzetmek.

Manatka çekken keştedey / Kelişken cerdin irañı (3/5)

çekçey-: dikilmek, göz belli bir noktaya uzun süre bakmak.

Kuu arkar turat çekçeyip / Kirañdap tiktep alıska (9/15)

çeke: 1. alın, yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.

Bütköñ boyu çımırıp / Çekesinen akkan ter (29/23)

Çekesinin tırışı / Eçki talduu adırdıy (49/14)

Munu aytıp kul oturdu / Çekesin aarçıp terdegen (67/26)

2. bir şeyin kenarı.

Marça turat sepseyip / Kılayıp çeke körsötpöy (9/20)

çekilde-: çene çalmak.

Çekildegen Coodarım / Ceñdiñ coonun dalayın (51/24)

çekiy-: hesap sormak.

Cakadan alıp muunta / Mınday dedi çekiyip (27/13)

çektel-: sınırlandırmak, yetinmek.

Oşondo ayttı Kara döö / Çektelbey bizdin arabız (54/16)

çene-: ölçmek.

Attanğan uuluñ kıynaba / Abıdan baykap çenesem (15/25)

çeñgel: pençe, el.

Çeñgelimen çıkpaysıñ / Tırmağımın tübüñdö (31/26)

çep: kale, istihkâm.

Karğa anın karoolu / Terekte turup çep koruş (69/18)

çert-: çalmak, bir müzik aletini çalıştırmak.

Nabattap çayın kaynatıp / Comok aytıp küü çertip (2/39)

çerüü: çeri, asker.

Çerüüsün bağıat kordoboy / Çöyçöktüü beeden cardırıp (2/24)

Top çerüügö aydatıp / Sürdürüp munda taştattı (72/25)

çet: 1. kenar, kıyı, bir şeyin bitiş kısmı.

Kaşkardın arki çetinde / Kebez Toonun betinde (2/1)

2. uzak, yakın olmayan yer.

Altoonu balam beykünöö / Calğız kaldı bir çette (51/15)

çıbıktay: çubuk gibi dayanıksız.

Akılı cetik caş bala / Tal çıbıktay buralıp (6/11)

çıçay-: tek tük ve dik görünmek.

Çıçayğan neçen bel aşıp / Oşondo cana süylödü (43/8)

çıçkan: fare.

Çıçkandarı muzoodoy / Oşol cerdi cerlegen (16/17)

Mamalakça bar eken / Çıçkanın kalp aytpasa (19/3)

çıçkanday: fare gibi sersem olma durumu.

Suuğa salğan çıçkanday / Añ-tañ boldu bul işke (22/21)

çıda-: dayanmak, güç bir duruma katlanmak, çekmek, sabretmek, tahammül etmek.

İçinde kaldı armanı / Çıday albay atına (26/2)

Kızıtalak oyloboysuñ artıñdı / Çıdabay turam örttönüp (41/11)

Kaarına çıdabay / Kandağaylar sögülöt (49/10)

Çıdap arañ saktadım / Mörtü ötüp keter dep (61/3)

Oyrundu salıp buzuldum / Kayran atam çıdabay (72/12)

çığar-: 1. ses çıkarmak, sesin dışarı çıkmasını sağlamak.

Bir ettirip murdunan / Çığardı birtke tabıştı (64/23)

2. (canını) çıkarmak, öldürmek.

Öydö tömön süyrölöp / Çığara cazdı can manın (27/29)

çık-: 1. çıkmak, içeriden dışarıya çıkmak.

Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/8)

Cay alıp üydö catalbay / Atayın çığıp atamdın (11/43)

Demim çıkpay kıstalıp / Acal cetip baratat (27/44)

Üyüdü kalsın kempir çal / Attanıp çıkkan Coodardın (28/22)

Çeñgelimen çıkpaysıñ / Tırmağımın tübüdü (31/26)

Mulcuke çurkap attığa / Çıkkanda emi başpağa (42/8)

Maanalabay üyüñö / Çıkkın mında körünö (53/25)

Çurkap çıktı culunup / Öñünön çığıp zaarı (53/34)

Süyröp çığıp üyünön / Kişidey bolğon ceti meş (54/43)

Ce bir cakka çığa albay / Kıynooñdu dalay tartkamın (60/22)

2. çıkmak, rastlamak, karşılaşmak, rast gelmek.

Köşörö kuudu kubarıp / Bir küñü çıktı aldınan (13/5)

Ak sütüñ bergen enekem / Aldıman çığar bolsoçu (13/19)

Enekem çıksa aldıman / Bolboyt bele darmanım (13/26)

Emne şumduk körüñdü / Aldımdan çıkkan bir candar (29/39)

Salamdaşıp ötyün / Kokus çıkkan coo bolso (30/10)

Tuşunan çığıp coo bolğon / Boronbaydı soyğon soñ (36/17)

3. çıkmak, bir şeyin yukarısına doğru yürümek.

Artınan anın barayın / Ayğa çığıp ketse da (12/6)

Köönün burbay başkağa / Adırdan çığa kalğanda (19/7)

İt ünün uğup Oruskan / Kaşatka çıktı konuştan (19/13)

Boşonup arañ kempirden / Çal çığıp döñgö bışıldap (28/16)

Aldıbızda kapçığay / Ördöp çığıp barabız (43/13)

4. çıkmak, peyda olmak, görünmek, belirlemek.

Başınan çıkkan carkıñdan / Akbarañım asınıp (3/31)

Çurkap çıktı culunup / Öñünön çığıp zaarı (53/35)

Anığı munun belgisiz / Ak şamşardan küñ çıktı (56/30)

5. çıkmak, yer altından çıkmak.

Cer astınan çıkkanda / Kencekeden tuulğan (5/31)

Alıstı bolcoyt körögön / Cerden Töştük çıkkança (8/25)

Kördön cañı çıkkanday / Atı terdep boluptur (22/19)

6. bir nitelik ortaya çıkmak, belirlemek.

Ayılğan kızın alat dep / Andesiñ çıgıp arkardı (4/23)

Turup alğan Kılkara / Çığat eken ukmuştuu (37/9)

Aldındağı Kaşkanın / Arbin çıktı önörü (47/45)

7. çıkmak, ses yükselmek.

Körösüñ dalda turğanın / Ürüp çıgat kök döböt (16/26)

Öpkösün taamay melcedim / Ok menen teñ çuu çıktı (46/24)

Ayğay salğan ün çıktı / Ündü uğup Kara döö (56/33)

8. doğmak, olmak.

Alışkan cooğo salğanı / Aybandan çıkan men Kaşka (48/28)

Dağı çıgat butaktap / Sözdün kelse konoğu (77/24)

9. çıkmak, unutmak.

Balam al çıkpadı oyumdan / Tikendey bolğon calğızım (8/8)

Esinen çıkpayt atteñ a / Enesi munun Kenceke (8/22)

10. çıkmak, karşı gelebilmek, boy ölçüşmek.

Alışar bolsoñ çıkınıñ / Maanalap üygö çaşınbay (41/34)

Kel kezegiñ alğın dep / Coodar çıktı bastıra (54/6)

11. doğmak, güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek.

Kak töböñön too bassın / Öödö küñüñ çığarbay (26/8)

12. yarışta birinci gelmek, kazanmak.

Cöö külüktör carıştı / Carıştan ozup çıkkandar (58/35)

13. ulaşmak, gelmek, varmak.

Çığıp kelet kötöyüp / Uşul senin tayatañ (16/31)

14. çıkmak, yayılmak, herkes tarafından duyulmak.

Atağıñ çığıp eliñe / Aalamğa nuruñ çaçılısın (18/17)

15. boşa çıkmak, kaymak, sıyrılmak.

Bulaktatat balbandar / Koldoru çığıp belinen (34/14)

16. çıkmak, hareket etmek, davranmak.

Alığıçe çıkpadı / Bir da kişi baram dep (5/22)

17. elindeki bir şeyi kaybetmek, yitirmek.

Baykoosuz çığıp ketkeni / Akıl aytıp enesi (25/42)

çık et-: çit etmek.

Çık etken mında suusu cok / Cin periler cerdegen (67/31)

çıkta-: ıslanmak, ıslak duruma gelmek, bulanmak.

Karap turğan kalkıñız ata / Kalçıldap terge çıktaldı ata (6/21)

çılbur: yulara takılan ip ya da zincir.

Üstünö düm tüşköñü / Tizgin çılbur baarisın (64/13)

çımçık: serçe.

Çuldurabay çımçıktar / Uyasına kongondo (40/11)

çımçıkeydi sal-: dedikodu yapmak.

Çımçıkeydi salşıp / Kılıp kelet tamaşa (65/11)

çımçıktay: serçe gibi güçsüz.

Emgegim sağa köp siñdi / Moynun culup çımçıktay (40/32)

Sen menin kimdigimdi bilbessiñ / Çımçıktay moynuñ üzöyün (53/15)

çimçi-: çimdiklemek, bir kimsenin etini başparmakla işaret parmağı arasında kıştırarak sıkıp acıtmak.

Tomolonup ketembi / Çimçip koyso moynuman (29/17)

Kabırğalap çimçışıp / Öz teñine koşulup (59/31)

çımın: sinek.

Karoolçusu tasıkkın / Buta koyup çımındı (37/39)

çımın-çirkey: börtü böcek.

Katkan şiri boluptur / Çımın-çirkey cıynalıp (63/42)

çımıra-: karıncalanmak, vücudunda karıncalar dolaşır gibi bir izlenim uyanmak.

Alapayın tabalbay / Bütkün boyu çımırıp (7/14)

Bütkün boyu çımırıp / Çekesinen akkan ter (29/22)

çımırlık: dayanıklılık, sağlamlık.

Çımırlığı çoyundan / Uytutup koyğon nemedey (53/1)

çımış: çayır.

Uşul turğan kırkuunun / Çımışında bolçu ele (67/16)

çın: doğru, gerçek.

Çaşırbay balam çınıñdı ayt / Ar işke öziüm carayım (46/1)

Katkırıktı salğanı / Çının ayttı bakıldap (53/5)

Aşıkkaniñ çin bolso / Aytarımdın baarı uşul (71/7)

çınına kel-: doğrusunu söylemek, dürüst konuşmak.

Kelgin balam çınıña / Ata curtan ne bezdiñ (20/7)

çınar: çınar ağacı.

Aldında turat bir çınar / Andan başka neme cok (68/26)

Coodar kümön artkıday / Añğıçaktı çınardan (68/29)

çincir: zincir.

Ceti atañdı kuldantıp / Ce moynuna çincir saldımbı (33/17)

çındap: gerçekten, sahiden, cidden.

Atalbay kalsañ uşundan / Azapka çındap kalabız (43/23)

çınday: gerçek gibi, doğru gibi.

Bolot tura bir demdik / Kalptı çınday camasa (40/26)

çını: gerçekten, sahiden, gerçek olarak.

Çınıbı ce tögünbü / Bu talaada cin bolup (29/36)

çınığı: gerçek, sahici.

Tolkuğan şattık ün menen / Çınığı alkış alıştı (59/42)

çiñal-: sağlamlaşmak.

Karmaşıp ikim üyrönüp / Küç koşulup çiñaldı (36/24)

çiñirt-: bağırtmak, söyletmek.

Sanatı menen koyuştı / Konoğuna çiñirtıp (58/27)

çıpalak: serçe parmak.

Mancaların karasañ / Çıpalağı bilektey (49/19)

çıpılda-: “pıt pıt” diye damlamak, akmak.

Kuup barat Oruskan / Atı terdep çıpıldap (22/6)

çır: kavga, dövüş.

Elibizge çır ceter / Sabır tilep vaziri (10/34)

çırak: yavru, çocuk.

Artımda çırak boldı dep / Tüş körgön uşul kündördö (5/41)

Süldörüñ kalıp aybaalı / Boluptursuñ çırağım (14/14)

Ayday betten nur ketip / Oñuptursuñ çırağım (14/16)

Kağılayın çırağım / Attansañ coluñ açılısın (18/15)

çırma-: iyice sararak bağlamak.

Çırmaptır bul kurğurdu / Ontogon ünü baatırğa (66/14)

çırpık: çırpı, dal, budak kırpıntısı.

Kokustan kalsa atalbay / Keterbi çırpık kıyılıp (9/8)

çıyır: çığır, patika, keçi yolu.

Men kelgen çıyır col menen / Butkul-sutkul marçaluu (16/13)

çıyk et-: gıcırdamak.

Kakbaş bolğon kuu arkar / Tuya koyup çıyk etti (9/45)

çıyrak: becerikli.

Kamçığa attı bölödü / Coodar çıyrak bolboso (48/8)

çıyrık-: 1. titremek, kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak.

Buuralarça kürküröp / Birine biri çıyrığıp (34/2)

2. üşümek.

Çıyrıkkanday kalçıldap / Tepkileşet tarsıldap (35/14)

çilde: çille, kışın en soğuk, yazın en sıcak günleri.

Alıştı emi a deşip / Çildedegi buuraday (74/38)

çiy-: 1. çizmek, çizgi çizmek.

Ordo çiyip çükö atıp / At üstüñdö cambı atıp (2/18)

2. yazmak, yazı yazmak.

Çiygendey katka cattağan / Comok kılıp ır kılıp (1/27)

çiykiley: çığ olarak.

Cutkanda munu çiykiley / Çay kaynamdan aşpadı (54/41)

çiyüü: çizim.

Oyuu çiyüü obodo / Torgoy közdüü badana (2/12)

çobur: safkan olmayan (at).

Uçkaştırdı balanı / Baspay kalğan çoburun (23/21)

çoçu-: sıçramak, bir uyarı veya heyecan sebebiyle ürkerek birdenbire olduğu yerde doğrulur gibi sarsılmak.

Koluman culup alıptır / Çoçup ketip oyğonsom (3/42)

çoçko: mec. domuz, sevilmeyen insana karşı söylenen sövğu sözü.

Beykut catkan çoçkonu / A degenge keltirbey (50/21)

Döökürsüböy sen çoçko / Kezek berem alğiniñ (53/28)

Açıkkan bu çoçkonun / Kardı emi toyğon soñ (55/6)

Canı özündö çoçkonun / Acalı başka bilbediñ (55/32)

Kaarın katuu salğanı / Kan cutup çoçko ölgün dep (72/14)

çoğul-: toplanmak, bir araya gelmek.

Çoğulup karı kartañdar / Kıımızga kantın çaykaşıp (2/36)

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırdıñ ata (6/16)

Caş-calañdar çoğulup / Perinin toyun toylodu (59/33)

çok bol-: kor olmak, kızarmak.

Bolup catkan cumuşka / İçi küyüp çok bolup (6/5)

Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/5)

Bet kızarıp çok boldu / Kulkaranın tüyşüğü (61/31)

çokoy: büyükbaş hayvanın baş derisinden yapılan çizme, keçe çizme.

Kıynalıp cürök ezildi / Çokoyu buttan boş tüşüp (12/32)

çoktoy: tayların yelesi kırılırken bırakılan perçem, püskül gibi.

Canı çoktoy tüyülö / Ayabay kum şireptir (63/33)

çoku: 1. tepe, başın üst bölümü.

Cutsun kara çokusun / Talaağa taştap Kılkaram (26/13)

Çokuğa Coodar bir saldı / Baarı küçü camdalıp (42/9)

2. zirve, doruk, dağ sırtı.

Mañdaykı kıya döbönün / Çokusunda kamdanıp (37/33)

çolosu tiy-: boş vakti olmak, vakti olmak.

Tiybedi çolom barğanı / Öz butuñ menen kelipsiñ (53/10)

çoltoy-: kısa görünmek veya olmak.

Turasiñ cana çoltoyup / Uyalbay menden surap kep (70/8)

çomor: eyer.

Ayğır cığar çomorğö / Asırayt tura kuduret (75/10)

çoñ: 1. büyük, boyutları benzerlerinden fazla olan.

Eç nersege kayrılbay / Cürüp ketti çoñ colğö (21/41)

Çoñ attarğa koşkondo / Akta malı ceti cüz (23/42)

Biri kiçik biri çoñ / Dalayğaça karmaştı (33/38)

Mulcuke degen çoñ döönün / Koluna cebe caa karmap (37/30)

Çoñ kapçığay oozuna / Cetip keldi bir küni (43/6)

Alaçıktay çoñ döögö / Turabız biz barğanı (48/41)

Coodar keldi kenebey / Buk bolğon bu çoñ döönü (52/42)

Men oozğö albay karğanı / Munu ukkanda çoñ döödön (53/17)

Özünön özü şattana / Üyünö kirip çoñ döönün (56/22)

Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caağın cap kılıp (56/43)

2. büyük, makam, rütbe, derece bakımından daha üst olan kimse.

Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kança alp ötkön balam (15/3)

3. büyük ulu, büyük (yaşça).

Tamşana kalıp cötölüp / İtti tosüp bir çoñ çal (16/30)

çoñ ene: yaşlı kadınlara söylenen bir seslenme sözü.

Amansızbı çoñ ene / Capan çöldö capcalğız (69/41)

Bilgizip koyğun çoñ ene / Munusu kaday kep ele (70/1)

çoñ süylö-: büyük laf etmek, büyük söz söylemek.

Tört künü-tün almaştı / Çoñ süylögön Bokemdin (34/30)

çoñduk: büyüklük, büyük olma durumu.

Kıyını munun Kara döo / Çoñduğunun at minbey (51/17)

çorodoy: asker gibi, savaşçı gibi heybetli.

Kırk çorodoy sür menen / Aç kıykırık ün menen (50/7)

çoy-: germek, çekmek.

Añdıp catkan Mulcuke / Ok caasın çoyup kalğanda (38/14)

Közölsün munun bezi dep / Çoyo tartıp kalğanı (39/3)

Teptire çoyup cebeni / Şu dedire ciberdi (39/4)

Kebez-Too bardı tınç aman / Tulparlar oozun çoydurup (77/5)

çoytoy-: kısa ve küçücük görünmek.

Sanaası oñdon kelgen soñ / Bilekten alıp çoytoyup (66/35)

çoyul-: uzanmak, gerilmek.

Çoyulup catıp kaldı emi / Eki kün catıp cayma cay (23/28)

çoyun: dökme demir.

Çımırlığı çoyundan / Uytutıp koyğun nemedey (53/1)

çöl: çöl, sahra, badiye.

Enesi aytkan col menen / Eli çok kakır çöl menen (18/38)

Erme çöldö soyğomun / Boronbay degen alpıñdı (41/14)

Amansızbı çoñ ene / Capan çöldö capcalğız (69/42)

Ölsöñ körüñ kazbayım / Kızıl kumdun çölündö (72/22)

Cek-caatımdın tuyağın / Candarın çöldün terip cep (72/34)

çölköm: çevre, etraf, bölge.

Balam men turğan uşul çölkömdö / Antıma turup kız berip (57/10)

çöntök: cep, bir şey koymaya yarayan, giysinin belli bir yeri açılarak içine yerleştirilen astardan yapılmış parça.

Akulmandın bar ebi / Çöntöktö kaştaş kutudan (64/19)

çöp: ot, küçük bitkiler.

Anık kolğo kirerde / Çöpkö tayıp oñ butu (9/38)

Caş balanın kıymılı / Tamandan çöp dooştöp (9/42)

Suuğa tumşuk malbadı / Koyo berse çöpkö çalsın dep (36/44)

Koyo berse çöpkö çalsın dep / Bir iskep çöptön çalbadı (36/45)

Çüygündöp çöpkö çaldırıp / Bağılğanda kırk künü (64/36)

çöptüü: otlu.

Ak zoonun astı oybutta / Türkün çöptüü toyutta (43/17)

çöyçök: çok semirmiş atların sağrısında oluşan çukur.

Çerüüsün bağat kordoboy / Çöyçöktüü beeden cardırıp (2/25)

çuba-: arka arkaya gitmek.

Uşu maldın baarısı / Ötüp boldu büt çubap (23/45)

çubat-: sürü sürü yürütmek, ağır ağır yürütmek.

Cılkının baarın çubatat / Biröo da seni karabayt (16/43)

Cıynatıp kelip attarın / Ötközüp birden çubattı (23/39)

çubur-: 1. dizi halinde yürümek, ağır ağır yürümek.

Barıp aydap kelginiñ / Bayağıday çuburtup (24/38)

Bulut boldu çuburup / Oyuna ketti bu bala (41/40)

2. akmak, sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek.

Köbüktöp kanı çuburdu / Munu körüp caş bala (66/18)

çuldura-: ötmek, (kuş ve böcekler) değişik sesler çıkarmak.

Tañ torgoyu çuldurap / Taraza cıldız battı ele (4/1)

Çuldurabay çımçıktar / Uyasına kongondo (40/11)

Torğoylar sayrap çuldurap / Kalgan eken kozğolup (56/18)

çunak: 1. zavallı, biçare.

Cabila çurkap carıştı / Coodarbeşim çunakka (10/14)

Bul azapka tuş kıldı / Anığın aytçı çunağım (14/12)

Ak kurcundu çunağım / Çeçip beri al dedi (15/42)

Kuday urdu çunaktı / Tayatası elçiden (24/17)

2. yaramaz (çocuk).

Bir ay toldu kuralıp / Atasın tartkan bu çunak (13/3)

Caratmak tügül köz kırın / Salbay koydu bul çunak (24/2)

Bolboğon soñ bul çunak / Oñdu-soldu bek şıbap (48/5)

çura-: koşmak, koşturmak, çok hızlı koşmak.

Kılkara menen çuradı / Ertesi boşop Kılkara (68/4)

çurka-: koşmak, adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek.

Karap turğan kaliñ el / Cabila çurkap carıştı (10/13)

Mulcuke çurkap attığa / Çıkkanda emi başpağa (42/7)

Çurkap çıktı culunup / Öñünön çığıp zaarı (53/34)

çurkura-: gürültü koparmak.

Baarı birdey çurkurap / Caşın tögüp burkurap (10/16)

Çurkurap kulak tunganı / Közdü açım cumğuça (44/7)

çuu: gürültü, patırtı.

Öpkösün taamay melcedim / Ok menen teñ çuu çıktı (46/24)

çükö: aşık kemiği; koyunun yahut keçinin diz kemiği.

Ordo çiyip çükö atıp / At üstüñdö cambı atıp (2/18)

çülük: burunsak, burunluk.

Şorun muntip katırdı / Çülük takkan bukaça (50/24)

çürpö: mec. çocuk, küçük yaştaki erkek.

Çürpö eken dep seni men / Sabır kılsam ukpaysiñ (31/30)

çüygündö-: 1. lezzetli, leziz yiyecek tüketmek.

Çüygündöp çöpkö çaldırıp / Bağılğanda kırk küni (64/36)

2. tatlı tatlı konuşmak.

Namıska men carayım / Nooperi sözdü çüygündöp (63/10)

D

daakı: hayvanların baharda attıkları tüy.

Abıdan karap bul taydın / Körö kaldı daakısın (25/11)

daakılan-: tüy atmak veya tüy değiştirmek.

Kabırğası sanalğan / Daakılanğan kara tay (17/17)

daakıлуу: dökülmeye yüz tutmuş olan ilkbahar tüyü ile kaplanmış.

Tiydi anın koluna / Daakıлуу arık Kara tay (28/28)

dabırt: ayak patırtısı, tapırtı.

Azar tümön at bolup / Taykaşkanın dabırtı (50/14)

dabış: ses, seda, ün.

Aykırıktı saldı emi / Asman carğan dabışta (26/34)

dağı: daha, başka, bunun dışında.

Dağı barbi dep sura / Carabasa carasa (17/1)

dalay: birçok, bir hayli, oldukça çok.

Altın müyüz arkardın / Atağın dalay ukkamın (14/45)
Arbitıp dalay col basıp / Aşuusu biyik bel aşıp (36/29)
Çekildegen Coodarım / Ceñdiñ coonun dalayın (51/25)
Ce bir cakka çığa albay / Kıynooñdu dalay tartkamın (60/23)

dalayğaça: uzun bir müddet.

Biri küçük biri çoñ / Dalayğaça karmaştı (33/39)

dalbañda-: biçimsizce ve ağır ağır yürümek.

Keldi arañ dalbañdap / Coodarbeşim caş bala (23/26)

dalbıra-: parça parça olmak, eskiyip parçalanmak veya biçimsiz görünmek.

Dalbırap kıyım kalbadı / Tınım albay arkar kuup (12/37)

dalda: sığınak, korunak.

Körösüñ dalda turğanın / Ürüp çığat kök döböt (16/25)

daldae: dulda, sessiz ve göze çarpmayan تنها, kuytu yer, sığınak.

Attı koyup daldaeğa / Aynekten asta karasa (40/19)

dalday-: yatıp uzanmak, serilmek (kocaman ve biçimsiz birisi veya bir şey hakkında).

Meesi tamğa cabışıp / Mulcuke cattı daldayıp (42/12)

dañaza: övgü, methiye.

Özünö arnap dañaza / Bolot tura bir demdik (40/24)

dañazaluu: ihtişamlı, görkemli.

Alp Töştük uğup baarı işti / Dañazaluu toy kılıp (77/7)

dañğır: mec. doğru, gerçek, yalan olmayan.

Bel karmaşıp köröyün / Açılsın dañğır colum dep (30/12)

dar (I): yaygara, bağırıtı.

Dar kümöndö turamın / Emnelikten kim seni (14/9)

dar (II): darağacı.

Darğa başıñ asayın / Ökümsüngön sendeydin (45/32)

darday-: kocaman ve şişman görünmek, pek fazla şişmek, kabarmak.

Koñuruğu taş carıp / Uktap kaldı dardayıp (55/9)

darı: ilaç, deva.

Coodarğa darı izdetip / Bermekçi anan ebepti (65/31)

Tabalbasak darısın / Tört küngöçö ölgüdüy (67/3)

Ezip anı cutçu eken / Darı bolot uşul dep (67/12)

Başkalardan ukçu elem / Darı bolçu kızıl kum (67/14)

Bir baykuştun zarı üçün / Mina bu kumuñ darı üçün (70/45)

darıla-: tedavi etmek, ilaçla iyileştirmek.

Darılup başın cölöyün / Üçööñ kalıp bu cerde (67/39)

darman: derman.

Ketip barat darmanı / Camğırlap sayda sel cürsö (12/39)

Enekem çıksa aldıman / Bolboyt bele darmanım (13/27)

darmanı ket-: dermanı kalmamak, hâlden düşmek.

Ketip barat darmanı / Camğırlap sayda sel cürsö (12/39)

daroo: hemen, çabucak.

Atıp daroo keliñer / Anın altın müyüzün (4/24)

Dayar boldu eşikte / Çabuuğa daroo kamdanıp (42/6)

dart: dert, üzüntü.

Körösüñ menden azap dart / Teñ ata bolup turğuday (31/20)

Menin salğan dartıman / Muñ-zar cetip kalkınan (71/42)

dayar: hazır.

Boy ergitip alğınıñ / İçeyin deseñ aş dayar (23/9)
Mineyin deseñ at dayar / Kağılayın kulunum (23/10)
Dayar boldu eşikte / Çabuuğa daroo kamdanıp (42/5)

dayın: haber, bilgi.

Ataña daynın aytalı balam / Oñboğon Coodar oñbodu (15/14)

dayında-: meydana çıkarmak, hazırlamak.

Munu ukkanda atakem / At karmoonu dayındayt (16/40)

dayınduu: belli, aşikâr.

Az ötpöy menin kılğanım / Aşkere bolup dayınduu (71/39)

dayrı-: çabalamak, gayret emek.

Dayrıptan aşıp men beybak / Barğan sayın kuturdum (72/5)

de-: 1. demek, söylemek.

Aytılğan kızın alat dep / Andesiñ çıgıp arkardı (4/22)

Bücüröp turğan köp eldi / Süylögün dep capırdı (5/16)

Bir da kişi baram dep / Uğa ketkin kalayık (5/23)

Mına munday eki ooz kep / Celmoğuzdu ceñdim dep (5/26)

Cer tübünön keldim dep / Coonu bütkül ceñdim dep (5/27)

Cer tübünön keldim dep / Coonu bütkül ceñdim dep (5/28)

Cortup cürüp keldim dep / Ceti cıl catıp er Töştük (5/29)

Merzenttin ünün ukkanda / Ömürüm beşim boldu dep (5/34)

Sarğarar menin bağıma / Bulbul kelip kondu dep (5/36)

Sooluğan karıp köñülüm / Mönğügö kayra toldu dep (5/38)

Artımda çırak boldu dep / Tüş körgön uşul kündördö (5/41)

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/7)

Taazim kılıp iyilip / Tak aldına keldi deyt (6/13)

Takşalğan kart çeçendey / Süylöp salam berdi deyt (6/15)

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırdıñ ata (6/18)

Balam ele kantem dep / Kaltaarıbay çabiñiz (6/36)

Ce bar ce cok dey albay / Turup kaldı kibirap (7/19)

İştin cayı el boldu / Turbañız emi dep aytat (7/24)
Töştük buğa makul dep / Turğula öñköy el dedi (7/43)
Töştük buğa makul dep / Turğula öñköy el dedi (7/44)
Turğula öñköy el dedi / Cakındap baariñ kel dedi (7/45)
Caķılap bata ber dedi / Karğaday bolğon calğızım (8/2)
Acalı cetsin koluñdan / Kök teñir kızı suluu deyt (8/7)
Ak barañğa cem bolsun / Dep uşintip er Töştük (8/13)
Omiyin dep dür dedi / Kalayıktın batasın (8/16)
Uçuraşıp kelem dep / Törkününö cönögön (8/30)
Atalbay kalsam kokustan / Kanday bolor artı dep (8/35)
Atalbay ölsöm bul iret / Balasın soydu kapır dep (8/39)
Atağa kızmat kılam dep / Aralap kırçak bir özü (9/3)
Balanın işin oñdo dep / El turat akka sıyınıp (9/5)
Oluttuu cerge tiysin dep / Oyğonboy uşul ordunda (9/25)
Ölümdün tonun kiysin dep / Meltirete şıkaalap (9/27)
Melcemdüü cerge tiysin dep / Mıdırabay ordunda (9/29)
Merziye tonun kiysin dep / Maşanı irmep iyerde (9/31)
Keskile munun başın dep / Celdetti buyrup salıptır (10/10)
Calğızın soyğon Töştüktön / Erte tüñül koyçu dep (10/33)
Koy degenge bolboston / Şiltedi kılıç çapkanı (11/2)
Aylanta kuup cönöyün / Arsız bala dedirbey (12/8)
Kalbayt ele armanım / Dep oylonup caş Coodar (13/30)
Canım ene ıylaba / Atağa cumuş kılam dep (15/23)
Miñ bir oydu oylondu / At canına bar dedi (15/41)
Ak kurcundu çunağım / Çeçip beri al dedi (15/43)
Dağı barbı dep sura / Carabasa carasa (17/1)
Carabasa carasa / Büt köröyün dep sura (17/3)
Tokmok calduu Toru ayğır / Üyrün ayda dep aytat (17/9)
Berbeseñ at minbeym de / Bayatankı cilkiñdın (17/28)
Biröön da közgö ilbeym de / Canıbarım Kılkara (17/30)
Atasıñça bolor dep / Altı cılda törödüm (17/40)
Atağa kızmat kılam dep / Aylanayın calğızım (17/42)
Ak arkardı kim atsa / Buyrulğan şoğo degenin (18/30)
Batamdı emi bereyin / Dep uşintip Kenceke (18/33)

Dep uşintip Kenceke / Calğızın colğo saldı deyt (18/34)
Karaanı anın körünböy / Kalğıça karap kaldı deyt (18/36)
Ce eneñ cakır adambı / Tayata dep koyosuñ (20/16)
Naadanbı atañ dediñiz / Ooluktuñ debe tayata (20/21)
Men ceeniñmin degende / Kabağı munun açılıp (20/35)
Tayeneñe baralı / Dep abıška kiltıldap (21/6)
Ceenıñ Coodar degende / Caş baladay sekirip (21/20)
Bir nemenin karaanın / Emnedir bu karaan dep (22/14)
Ağa köñül burdu deyt / Cumuşun bütöp namıyan (22/15)
Toktolup bir dem turdu deyt / Tayatası karasa (22/17)
Tartınbay cayın aytıñız / Dep oşentip suradı (22/34)
Aylanayın kulunum / Abıdan sınap köröm dep (22/38)
Kançalık eken aliñ dep / Kesirlenip men kakbaş (22/41)
Köröyün dep ceenimdi / Sınap bolup unçukpay (23/4)
Akıl-nasaat bilginiñ / Dep oşentip abıška (23/19)
At tandasın balam dep / Tandağan atın ayabay (23/34)
Tak oşonu berem dep / Elçi koyup surattı (23/36)
Ayğırı carap kalar dep / Carasa karmap alar dep (24/3)
Ayğırı carap kalar dep / Carasa karmap alar dep (24/4)
Aydap kel saan cilkını / Karasın bu caşar dep (24/6)
Kanetti dep surattı / Anda Coodar elçige (24/19)
Katıluu cürgön berkinin / Dep koyup çal olturdu (24/42)
Uşul mağa carayt dep / Coodarbeşim caş bala (25/18)
Berbey alıp kalıştı / At bolboyt sağa bul tay dep (25/31)
Tumşuğuñ taşka tiysin dep / Tupatuura karğadım (26/41)
Cakadan alıp muunta / Mınday dedi çekiyip (27/13)
Oñdop bata berginiñ / Dep oşentip baybiçe (27/26)
Balama barın aynayın / Dep oşentip abıška (28/9)
Çabal dep meni oyloyt ko / Andan körö tüz barıp (30/1)
Atıñ kim dep surayın / Colooçubu başkabı (30/5)
Bel karmaşıp köröyün / Açılsın dañğır colum dep (30/12)
Tak oşondo ölöyün / Dep oylonup caş Coodar (30/18)
Çürpö eken dep seni men / Sabır kılsam ukpaysıñ (31/30)
Ardaktuu abam desem sen / Aytkan kebiñ uşubu (31/34)

Men Coodarmın degende / Katkırap ketti Boronbay (32/1)
Süygön kulğa belendep / Salıp kolgo beret dep (32/8)
Turasıñ attan tüşkün dep / Tüşsöm tüşö kalayın (33/20)
Birine biri bilgizbey / Ebi keler beken dep (33/43)
Suuğa tumşuk malbadı / Koyo berse çöpkö çalsın dep (36/44)
Ataylap sağa şañım dep / Birden kız ağa berüüçü (38/9)
Ölgönün anık bilem dep / Öödö bolup kıykirat (38/21)
Kıymıldabay tim catsak / Ebin munun taptım dep (38/24)
Moynu menen denesin / Ekige bölö attım dep (38/26)
İşibiz anan oñolot / Dep oşentip Kılkara (38/30)
Moyundun kök eti dep / Közölsün munun bezi dep (39/1)
Közölsün munun bezi dep / Çoyo tartıp kalğanı (39/2)
Ayğayın emi baykaybı / Alamın dep kız katın (39/19)
Şañıma suluu kız tandap / Toydu baçım kılğın dep (39/25)
Mulcuke dep çakırdı / Orok orğon oozunda (40/43)
Talaadan kokus kep uğup / Atım Coodar dep uğup (41/37)
Atalbadıñ degende / Mulcukenin siydigi (41/38)
Keldibi dep kubulup / Kandim bolğon bu kakbaş (41/42)
Coodar ketti cımıñdap / Ak iydem kolgo tiydi dep (43/41)
Kızım berem dep cürgön / Nurhandın sözü bar eken (44/31)
Aralap bizge kol salıp / Çabayın dep keldiñbi (45/17)
Karan tündü başıma / Salayın dep keldiñbi (45/19)
Ce bolboso kız tandap / Alayın dep keldiñbi (45/21)
Beykünöö eldi cek körsöñ / Çabışayın dep kelseñ (45/31)
Başın alıp kele kal / Dep oşentip kök teñir (47/30)
Soo kılбайt dep oyloğon / Nurhan uşul balanı (47/40)
Manas ele Manas dep / Küçöp uraan çakırğın (49/34)
Baykoosuz cerge baktırçu / Baarınan uşul kıyın dep (52/16)
Caybarakat kündördö / Cakşılap munu bağam dep (52/18)
Ceñalbağan coomo / Cetiltip munu salam dep (52/20)
Een cerde erikse / Korkpos bolot anan dep (52/22)
Tütökpöyt dep alıssa / Altıdan bee emizçü (52/27)
Etine abdan batat dep / Uktasa suubay kalat dep (52/31)
Etine abdan batat dep / Uktasa suubay kalat dep (52/32)

Uşunday kılşa bul döönün / Ustukan söögü katat dep (52/34)
Alışmak tügül cooloru / Köriüp ele kaçat dep (52/36)
Kel kezegiñ alğın dep / Coodar çıktı bastıra (54/5)
Coodar buğa makul dep / Bul aytkanıñ akıl dep (54/27)
Coodar buğa makul dep / Bul aytkanıñ akıl dep (54/28)
Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/30)
Ottop turğun sen da dep / Tuşap koydu maymaktap (55/12)
Aram ölgön Kara döö / Armanduu öldüñ turğun dep (56/32)
Alı cetpeyt dep cürgön / Medet kılıp özümö (57/30)
Kızımdı berem degemin / Orundadıñ kulunum (57/38)
Nurhandın baarı degenin / Toydun kamın kılayın (57/40)
Tıñşağın kehim bar dedi / Salınğan altın söykömdü (60/10)
Çıdap arañ saktadım / Mörtü ötüp keter dep (61/4)
Ölüp kalsa tulpardın / Ubalı sizge ceter dep (61/6)
Kaytsak dep tuuğan kalaama / Nurhan uğup bu kepti (61/41)
Ketpey tursak bu cerde / Katının eerçip ketti dep (62/39)
Kaleti çok durus dep / Baarı munu koldodu (63/13)
Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/15)
Alıs colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/16)
Asıldar oor kelet dep / Ataylap gana mingizdi (63/17)
Taykaşkaday corğonu / At tokuruñ bolsun dep (63/20)
Bir kul berdi atası / Üy ookatıñ kılşın dep (63/22)
Kürsüldöp al cötölüp / Kökürögüm demekçi (65/28)
Körgönü munun az bala / Iras aytat kul dedi (66/21)
Otoonu tigip baçımdap / Uşul cerge tüş dedi (66/23)
Karmasam dep tamırın / Uraksat tilep Coodardın (66/30)
Ezip anı cutçu eken / Darı bolot uşul dep (67/12)
Karabay taştap ketti dep / Taarındıñbı Kılkaram (68/12)
Anıkpı balam dep surap / Alardı bilip bolğon soñ (71/12)
Kaarın katuu salğanı / Kan cutup çoçko ölgün dep (72/14)
Talaada cürüp öl dedi / Taptıñ balaa özüñö (72/17)
Taalayıñan kör dedi / Alpartıp seni taştayın (72/19)
Kıynalıp ötkün cön dedi / Eki kolum baylatıp (72/23)
Birden bizge tiyginiñ / Degeniñe ceñilem (74/18)

Makul debey ayla cok / Bu bolso egem barmanı (74/21)
Alıştı emi a deşip / Çildedegi buuraday (74/37)
Minake munu soydum dep / Suluular koyğon řartıñdı (75/24)
Sundaktırbay boldum dep / Kana emese cönöylü (75/26)
Katındarım bolğun dep / Baatırılığın bilindi (75/28)
Tartalı anan at calın / Dep ayaldar turğanı (75/39)
Kantti dep cañkı kurğurum / Aramdık menen işi cok (76/29)

2. ad vermek, adlandırmak.

Akkalpakçan Kırgız dep / Atalğanın sanasañ (1/1)
Mulcuke degen çoñ döönün / Koluna cebe caa karmap (37/30)
Erme çöldö soyğomun / Boronbay degen alpıñdı (41/15)
Altın arkar degeni / Uşul üçün arkardı (44/23)
Atalbay cürgön neçeni / Nooperi degen Nurhandın (44/26)
Karuuğa anı ilginiñ / Tay kaşka degen at berem (47/17)
Ak korumdu eelegen / Ak döö degen alpı bar (47/25)
Sekirtip taştan tüşürdü / Ak döö degen kapırdı (50/16)
Cokçuluk degen bu kapır / Kıldırat tura ar işti (59/15)
Bütköñ bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/5)
Küç küyöö degen da bir at / Kızdarğa alıs bolğonu (62/42)
Coodar kelgen uşul cer / Kızıl ayak degen kum ele (69/12)

3. herhangi bir kaniya, yargıya varmak.

Mınday desem calğızım / Künülöp catat debegin (18/23)
Mınday desem calğızım / Künülöp catat debegin (18/24)
Naadanbı atañ dediñiz / Ooluktuñ debe tayata (20/22)
Bayatan aytkan karğışım / Mından kiyin debeyin (27/35)
Acalım mundan ceterbi / Degendi oydon ötkörüp (29/19)
Cookaladı debegin / Otuz küñü oynotup (57/42)
Ayıptadı debeseñ / Bul işti emi keñeşem (60/26)
Oozuña kirçü kim deysiñ / Cer astında neçen cıl (70/30)
Barsa kelbes uşundan / Bala kelbeyt dediñer (74/12)
Debeseñer ötü kalp / Nooperi tuuğan Koyon alp (77/22)

4. herhangi bir ses çıkarmak.

Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/8)

Omiyin dep düir dedi / Kalayıktın batasın (8/16)

Tars degiçe koyğonu / Aralaşıp tütüingö (10/2)

Cakındap kelip al karaan / Carık dey tüştü elesi (13/39)

Emne şumduk kokuy dep / Irğıp tüşüp Kenceke (13/44)

Teptire çoyup cebeni / Şu dedire ciberdi (39/5)

Başı uçtuu carılığan / Milk dedi kulğa üç karış (75/17)

5. düşünmek, niyet bildirmek.

Boy ergitip alğınıñ / İçeyin deseñ aş dayar (23/9)

Mineyin deseñ at dayar / Kağılayın kulunum (23/10)

Kerek desem kokustan / Cıldız da bolso takkansıñ (62/14)

degele / tegele / tegeele: kesinlikle, hiç.

Eki bolboyt tegele / Han carlığı ötü bek (8/36)

Bayatankı şumduktu / Bilalbay kaldım degele (69/45)

Kastık kılıp tiygendin / Tegeele tübü oñbodu (77/17)

del-: denmek, denilmek, söylenmek, bahsedilmek.

Mına şol sözdör deliptir / Anda Peri kep ayttı (62/6)

delbiret-: dalgalandırmak.

Kolu menen kakkılap / Delbiretip etegin (25/13)

dem: 1. "bir" belirsizlik sıfatıyla birlikte bir an, çok kısa bir süre anlamında kullanılır.

Uykum kanıp kalıptır / Karap catsam bir demge (3/44)

Toktono kalıp bir demge / Kiçine aram albadı (12/43)

Toktolup bir dem turdu deyt / Tayatası karasa (22/17)

Kabarın minday uğup al / Coodardın işin bir demde (28/24)

Bolot tura bir demdik / Kalptı çınday camasa (40/25)

Alışıp barat Taykaşka / Balanı bir dem boş koyboy (48/18)

Oyğonğondo tolğonup / Bir demge tüşüp oylonup (56/16)

2. nefes, soluk.

Demim çıkpay kıstalıp / Acal cetip baratat (27/44)

dem al-: nefes almak, dinlenmek, soluklanmak.

Dem alalbay küyügö / Anda kempir turabı (26/23)

3. destek, dayanak, arka.

Tikendey bolğon caş Coodar / Uşul go sizdin demiñiz (10/29)

dembele-: tekrarlamak, tekrar tekrar yapmak.

Mına şuntip bul eköo / Dembeleşip salıştı (54/8)

demik-: nefes nefese kalmak.

Uşunu aytıp eki kul / Umtulup turdu demigip (74/2)

Uşintip ölüm tabılğan / Basılbay turup demigip (75/21)

demit-: azarlamak, paylamak, göğüsle dayamak, itmek.

Naştalığı bir ögüz / Toyboy kalsa demitçü (52/30)

dene: beden, vücut.

Balbıldağan altından / Balkıy tüştü büt denem (3/30)

Cabır tartkan Coodardın / Cayıldı emi denesi (13/41)

Moynu menen denesin / Ekige bölö attım dep (38/25)

deş: deyiş, deme, söylem.

Bala küñim esimde / Baştuulardın deşinçe (67/8)

dıbıra-: tıp tıp akmak.

Burçaktadı köz caşı / Camğırday cerge dıbirap (7/16)

Tamçılap cerge dıbirap / Kalçıldak kirip muunğa (29/24)

dil: gönül, yürek.

Caratkan alıp tilimdi / Caynatıp sınık dilimdi (13/17)

Allanı dilge cat kılıp / Keçiktirbey döo başın (57/2)

dirilde-: titremek, (kaslar) hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak.

Bütkön boyu dirildep / Bir ookumda er Töştük (5/17)

doñuz: domuz, birine kızıldığında veya sevilmediğinde söylenen söz.

Uşul cerge kelüüçü / Añdıp catıp bul doñuz (38/6)

Moyundu cebe kıyarda / Mookumu kanıp doñuzdun (39/9)

Kelgende cini doñuzdun / Burçaktap caşı tögülöt (49/8)

dooş: ses.

Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/7)

Al aňğıça ay-aylap / Dooş saldı cılıkı (24/45)

Kırk erdin dooşun sen salıp / Oşondo katuu bakırğın (49/32)

Kulağına Coodardın / Kürküröp dooş uğuldu (56/10)

dooşto-: ses çıkarmak.

Caş balanın kıymılı / Tamandan çöp dooştop (9/42)

dostoş-: arkadaş, dost, ahbap olmak.

Sayakattap el körüp / Dostoşkonu keldiñbi (45/23)

Örtün azır basayın / Dostoşkonu sen kelseñ (45/35)

döñgölö-: yuvarlanmak, dönerek hareket etmek.

Cılğansıp kaldı döñgölöp / Cakınday tüşüp baykasa (29/4)

döö: dev, mitik yaratık.

Döönün kelip aldına / Salam berdi adeptüü (30/27)

Döönü kuday urğanı / Ormoloñdop balağa (31/2)

Akıl aylañ bolboso / Ar kança döo bolsoñ da (37/21)

Mulcuke degen çoñ döönün / Koluna cebe caa karmap (37/30)

Dep oşentip kök teñir / Ciberdi döögö balanı (47/31)

Alaçıktay çoñ döögö / Turabız biz barğanı (48/41)

Atın aytkan üç döönün / Bir da birin koybodu (51/1)

Altı döönün ölgönün / Cetip kelip köz körünöö (51/20)
Altı döönün kunu üçün / Vaylündün törün körösüñ (51/34)
Turup kaldı kök teñir / Döönün aytıp al-cayın (51/45)
Uşunday kılsa bul döönün / Ustukan söögü katat dep (52/33)
Coodar keldi kenebey / Buk bolğon bu çoñ döönü (52/42)
Men oozğo albay karğanı / Munu ukkanda çoñ döödön (53/17)
Özünön özü şattana / Üyünö kirip çoñ döönün (56/22)
Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caağın cap kılıp (56/43)
Ak şamşar caağın cap kılıp / Döönü soyup caş Coodar (56/45)
Allanı dilge cat kılıp / Keçiktirbey döo başın (57/3)
Altı döo birden ölgöndö / Karuu ketti emi andan (57/6)
Karoolçu koyğon altı dööm / Katarı menen sulattiñ (57/22)
Döölörgö salbay atakem / Tüz ele meni bermekçi (61/21)
Kara döo Kök döo Sarı döo / Mulcuke Boron baarı döo (70/39)
Katar soyup kelaytam / Baş-ayağı ceti döo (70/41)

döbö: tepe, yamaçları yatık yer.

Körünüp calğız kıbirap / Aldı caktan bir döbö (29/3)
Mañdaykı kıya döbönün / Çokusunda kamdanıp (37/32)
Ayırbay tiktep döbönü / Kaptalday tartkan col menen (38/39)
Alıp uçtu Coodardı / Aralap too taş döbönü (48/2)
Ak döönün aytsam karaanı / Alıstan döbö körünöt (49/7)

döbödüy: tepe gibi büyük.

Biriniki döbödüy / Biri kiçi cönököy (30/21)

döböt: köpek ve kurdun erkeği.

Körösüñ dalda turğanın / Ürüp çığat kök döböt (16/26)

döñ: tepe, yüksek yer.

Boşonup arañ kempirden / Çal çığıp döñgö bııldap (28/16)

döökürsü-: kibirlenmek, gururlanmak; boş, bilinçsiz konuşmak.

Döökürsüböy sen çoçko / Kezek berem alğınıñ (53/28)

döölöt: devlet, yönetim.

Han bolup Töştük kerilip / Döölötünö semirip (3/12)

duba: büyü.

Duba menen baylağan / Ak şamşarğa acalın (55/38)

durus: dürüst, doğru.

Kaleti cok durus dep / Baarı munu koldodu (63/13)

duşman: düşman, hasım.

Cırğalduu uşul turmuşka / Batınıp duşman kelbegen (3/10)

Duşmanı baskan töbödon / Ceti cıl kursak kötörüp (8/26)

Boronbaydı ciberçü / Bul kapır barıp duşmanın (38/2)

Bilbedim kaday kelgenim / Kastaşkan duşman coo bolso (46/26)

Kayra tartıp cönödü / Karçalışkan duşmanğa (50/44)

Bütön bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/5)

dübürttö-: çok hızlı koşmak, koşturmak.

Oyun salıp dübürttöp / Kelip kaldı cılkısı (25/1)

düm tüş-: yüzüstü yatmak.

Üstünö düm tüşkönü / Tizgin çılbur baarısın (64/12)

dümök sal-: gözdağı vermek.

Ak döö menen Taykaşka / Dümöktü salsa bir başka (47/39)

Ay taalada salğanın / Ayaldarğa dümöktü (73/5-6)

dünüyö / düynö: dünya, yeryüzü.

Kızıl eerdi kesildi / Kızıgın körböy düynönün (12/30)

Mışığı bar noopazday / Dünüyödö körünöt (16/20)

Paani düynö calğandan / Ak kalpaktuu köp kırğız (46/11)

Men uşunda kelgemin / A düynödö körörmün (72/40)

düñ: şöhet, nam, ün.

Uşundayça düñ menen / Toydun bütüp kızıǵı (59/37)

düñgürö-: 1. mec. titremek, sallanmak.

Baskanına karasa / Cer silkinet düñgüröp (29/9)

2. yankılanmak.

Too cañırıp düñgüröp / Kubulcup kayta bakırdı (50/11)

düpüy-: yapılı, büyük, kocaman görünmek.

Bala baatır körünöt / Opol toodoy düpüyüp (76/40)

dür: birden bire yapılan, gerçekleşen hareket için kullanılan yansıma kelime.

Omiyin dep dür dedi / Kalayıktın batasın (8/16)

dürbö-: telaş etmek, şaşkınlığa kapılmak.

Unçuǵalbay kalıñ curt / Mañ bolup turǵan dürböñdö (5/44)

dürböt-: panik çıkarmak, telaşa salmak, şaşkınlığa uğratmak, rahatsız etmek.

Ce bolboso çabışıp / El curtumdu dürbötüp (45/25)

dürdük-: ürkmek, bir şeyden korkup sıçramak.

Bütkön boyu dürdügöt / Cöölöşüp kirgen bukaday (34/3)

E

ebelektey: tüy gibi, çok hafif.

Ebelektey caş Coodar / Ergip tura kalǵanı (36/11)

ebep: ilaç, deva.

Coodarǵa darı izdetip / Bermekçi anan ebepti (65/32)

Apı menen sapıdan / Ebep menen sebepten (67/45)

eç: hiç.

Abdan canğa batkanı / Aylasın eç tabalbay (37/5)

Cay cayında turuptur / Aytkandan bolboy eç kemi (43/27)

eç kaday: hiçbir türlü.

Tüşünböstön eç kaday / Suray saldı şaşılıp (22/23)

eç kim: hiç kimse.

Eç kimdin kalbas armanı / Bularday bolup cırğasa (65/15)

eç kişi: hiç kimse.

Bir kul berdi apası / Tuybay kalıp eç kişi (63/24)

eç nerse: hiçbir şey.

Eç nersege kayırılбай / Cürüp ketti çoñ colğo (21/40)

Eç nersege karabay / Coodar colğo cönödü (25/38)

eçen: kaç, ne kadar.

Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kança alp ötkön balam (15/2)

eçki talduu: keçi söğütlü, içinde keçi söğüdü bulunan yer.

Çekesinin tırışı / Eçki talduu adırday (49/15)

edep: edep, terbiye.

Başın kesip şorduunun / Nak tiygizem edebin (4/37)

edep ber-: ceza vermek.

Edebiñ berer bolsoçu / Katıluu kayran tulparım (26/15)

ee: sahip.

Ayban da bolso eesine / Boluşat tura at dağı (35/12)

Ayban da bolso Kılkara / Eesine köñül buruptur (35/41)

ee-caa berbe-: hiçbir tesir altında kalmamak.

Bara catat şalaktap / Ee-caa berbey culkunup (28/34)

eele-: sahiplenmek, bir şeye sahip çıkmak.

Ak korumdu eelegen / Ak döo degen alpı bar (47/24)

Munu ceke eelegen / Cañki kempir celmoğuz (69/13)

eelik-: taşmak, öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak.

Munu körüp er Töştük / Eeligip caman ırğıştayt (5/12)

een: ıssız, تنها, kimsesiz.

Oruskan menen kempiri / Een talaa cerdegen (21/11)

Een cerde erikse / Korkpos bolot anan dep (52/21)

Een cerde tentibey / Aldında ketken altı ağañ (53/30)

eer: eyer.

Aldıñki eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/6)

Aldıñki eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/7)

eerçi-: peşinde yürümek, bir kimseye her konuda uymak, peşinden gitmek.

Ketpey tursak bu cerde / Katının eerçip ketti dep (62/39)

ege: iye, sahip.

Makul debey ayla cok / Bu bolso egem barmanı (74/22)

egerde: hiç, hiçbir zaman.

Egerde işim oñboyt ko / Koluma tiybey ak arkar (29/42)

ekçeme: buğday, mısır veya bulgurla hazırlanabilen bir içecek; boza.

Kış ekçeme cay kımız / Suusalığın kandırıp (2/26)

eki: iki.

Eki bolboyt tegele / Han carlığı ötü bek (8/36)

Çoyulup catıp kaldı emi / Eki kün catıp cayma cay (23/29)

Kele catat Kara tay / Eki cakka karabay (25/5)

Moynu menen denesin / Ekige bölö attım dep (38/26)

Coodar kelip esine / Eki cağın karandı (44/44)
Bozodoy kaynap Kaşka içi / Eki buttap kaz turup (48/12)
Uurtunan ağıp coşulup / Burcuyup çıktı eki bet (55/3)
Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caağın cap kılıp (56/43)
Eki kat bolup kuurulup / Şiridey bolup katıptır (64/6)
Eki ubaktap cem bere / Sakayıp çalış baylandı (64/38)
Azık-tülük artışıp / Eki katın eki kul (65/4)
Azık-tülük artışıp / Eki katın eki kul (65/4)
Ortoğ alıp Coodardı / Eki ayal canaşa (65/10)
Bularğa küyüp içteri / Eki kul boldu beymaza (65/20)
Eki öpködön kapşıra / Tek sezgenip kalıptır (66/40)
Atı cakşı tñ bolso / Eki kündö barçu ele (67/18)
Açıkanday kaçırar / Orodoy bolgon eki köz (69/2)
Kıynalıp ötkün cön dedi / Eki kolum baylatıp (72/24)
Eki közüm caynatıp / Oşol kündön uşul kün (72/27)
Artınıp kumdu kelgiçe / Aradan eki kün öttü (73/3)
Aram oyğö cetken soñ / Arbak urgan eki kul (73/9)
Uşunu aytıp eki kul / Umtulup turdu demigip (74/1)
Munu ugup eki kul / Salıştı emi kalbanı (74/29)
Culkuldaştı süürüşüp / Eki künü karmaştı (74/40)
Eki küngö tolğondo / Kün kıyğaçtap batışka (75/4)
Cay barakat kütünüp / Eki kızdın canında (76/38)
Ayal eki bir erkek / Alçılanta canaşıp (76/41)

eki cüz: iki yüz.

Sanap tursa Oruskan / Cañı bıştı eki cüz (23/41)

eki ooz: çok az, azıcık.

Mına minday eki ooz kep / Celmoğuzdu ceñdim dep (5/25)

Eki ooz söz menen / Bala kebin bütürdü (20/33)

eköö: ikisi.

Kız küyöö bolup bul eköö / Kıyla cerin tügöttü (22/7)

Aykırışıp bul eköö / Attan tüşö kalıştı (33/32)

Arçındalıp bul eköo / Koyon koltuk alıştı (33/36)
Bir-birine carmaştı / Can kaytarıp eköo teñ (34/26)
Kaldı tört tal bakalı / Kiyimsiz kalıp eköo teñ (34/36)
Öküm eken eköo teñ / Ölümdön tegi tartınbayt (35/18)
Biri küröñ bir kara / Eköo teñ buurul boluptur (35/25)
Kırañdan narı coğolot / Uşunte alsak eköobüz (38/28)
Mına şuntıp bul eköo / Dembeleşip salıştı (54/7)
Artınan basıp bul eköo / Astırtan kıyla keñeşti (65/21)
Tiyseñ eköoñ bir erge / Kamdaşabı munuñar (73/18)
Ayday bolgon eköoñö / İçibiz caman oorudu (73/22)
Eköoñdü bir er alğıday / Urğaaçı candın korubu (73/24)
Acızbiz Turna eköobüz / Aza kelgen cerinen (74/13)
Bölünböstön eköobüz / Cürgübüz kelet caydarı (74/25)
Talaştan soñ keñeşip / Küröşmök bolup bul eköo (74/34)
Al eköönö caraştı / Katılğan kuldun katıgın (76/11)

eköölö-: ikisi birlikte hareket etmek.

Kılkara menen eköölöp / Bokeñdi colğo salğanı (36/15)
Eköölöp kolğo berişip / Ot cağıp meder kılarğa (76/13)

el: 1. halk, millet.

Alda kaçça el öttü / At kötörgüs neçen alp (1/7)
Alda kaçça alptardın / Atagın elim saktağan (1/22)
Şolordun biri Coodardın / Emgegin elim maktağan (1/24)
Kırğızdın kıpçak elinde / Handığın elge bildirip (2/5)
Caybarakat el cattı / Cayıtka malın caynatıp (2/30)
El başı bolgon er Töştük / Bir künü uktap tañğa maal (3/17)
Abıdan açık töp kördü / Erte turup eline (3/22)
Baş çaykabay ukkula / Bul emes elim calgan kep (4/19)
Munu aytıp er Töştük / Karap turdu eline (4/43)
Kabağın tüyüp eline / Kaarı menen akırdı (5/13)
Bala da bolso canı açıp / Eline boldu öñü cez (6/3)
Üylörün taap es alsın / Üşünan ketken eliñiz (7/38)
Töştük buğa makul dep / Turğula öñköy el dedi (7/44)

Atağın çığıp eliñe / Aalamğa nuruñ çaçılısın (18/17)
Enesi aytkan col menen / Eli çok kakır çöl menen (18/38)
Kay uruu bolot eliñiz / Kayar bolot cerdegen (30/39)
Atam menin er Töştük / Oşol eldin uluğu (31/43)
Beykünöö elge asılğan / Körbödüm sendey aybandı (33/10)
Ülökö kılıp elime / Kancığalap barayın (33/30)
Catıp kaldı Mulcuke / Eline aytıp kışkıl kep (39/27)
Elim bolduñ iş bilgi / Altımıška kelgende (40/35)
Oyloboston caşındı / Orunsuz eldi kakşatıp (41/3)
Beykünöö eldin kunu üçün / Korğonuña kirgemin (41/24)
Uşul eldin bu dağı / Mulcuke toyun öçürüp (42/25)
Elinin baarı ötünüp / Ayıldın uzu Akturna (42/27)
Kay taypa kay nasıl / Kaysı cerlik eldensiñ (45/13)
Ce bolboso çabışıp / El curtumdu dürbötüp (45/25)
Kayğısız catkan elimdi / Kakşatkanı keldiñbi (45/28)
Beykünöö eldi cek körsöñ / Çabışayın dep kelseñ (45/30)
Elim bolot karmağan / Ak möñgülüü Kebez Too (46/13)
Coodarmın calğız atalğan / Tınçın alıp el curtun (46/18)
Soyup ketet elimdi / Bul celmoğuz Kara döö (51/22)
Bere kelgen bizdin el / Başkanı salbay astığa (54/3)
Carlık kılıp eline / Toydun kamın kütündü (58/4)
Toylugun elge bilgizip / Kalturbay elin büt cıynap (58/18)
Toylugun elge bilgizip / Kalturbay elin büt cıynap (58/19)
Carıgın elge tiygizip / Üy başına comokçu (58/22)
El iraaızı boluştu / Külüktön külük tandaşıp (58/30)
Otuz küngö tolğonu / Toygo kelgen kaliñ el (59/40)
Ukmamış bolup el kebin / Alar kulak capırdı (72/3)
Bülündürböy başkağa / Elin kıyın korğodu (77/13)

el-curt: halk, bir yerde yaşayanların hepsi.

Bardığıptır atıñız / El-curtuñuz esenbi (22/28)

Emi bilgin Mulcuke / Kakşağan kaliñ el-curtun (41/19)

2. halk, topluluk, aynı yerde bulunan insan kalabalığı.

Koştuğuman külüpmün / Elden elge körsötüp (3/38)
Koştuguman külüpmün / Elden elge körsötüp (3/38)
Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/7)
Bücüröp turğan köp eldi / Süylögün dep capırdı (5/15)
El olturdu kayğı cep / Aligiçe çıkpadı (5/21)
Balanın işin oñdo dep / El turat akka sıynıp (9/6)
Kozğolup eli kalıptır / Carkıldatıp kılıçın (10/7)
Celdetti buyrup salıptır / Karap turğan kalıñ el (10/12)
Asmanğa cıldız toltura / El orunğa oltura (39/45)

3. vatan, yurt, memleket, devlet.

Kırğızdın kıpçak elinde / Handığın elge bildirip (2/4)
Elibizge çır ceter / Sabır tilep vaziri (10/34)
Atayın kamdap bul elden / Başıñdı kesip kelüügö (37/42)
Tügöndü elden arılıp / Kız alçu alman canağı (42/15)
Sayakattap el körüp / Dostoşkonu keldiñbi (45/22)
Cakındap elge cetkende / Ontolop közü cumuldu (65/37)

el bol-: barışmak, uzlaşmak.

İştin cayı el boldu / Turbañız emi dep aytat (7/23)
Ordo kaykıp el toldu / Carlığıñız el boldu (7/26)
Tilegim menin el bolsun / Altın müyüz ak arkar (8/10)
Mulcuke kankor soyulup / El boldu curttun talabı (42/14)

elçi: elçi, haberci.

Tak oşonu berem dep / Elçi koyup surattı (23/37)
Kuday urdu çunaktı / Tayatası elçiden (24/18)
Kanetti dep surattı / Anda Coodar elçige (24/20)
Tay da bolso alayın / Coodarbeşim elçige (24/28)
Coobun mintip berdi ele / Elçi bolğon kişisi (24/30)
Kızığın körböy başkanın / Atama elçi siz salıp (60/39)
Uçup barar ayla cok / Nurhanğa elçi ciberdi (61/38)

eles: belli belirsiz görülen şey, gölge, silüet.

Cakındap kelip al karaan / Cark dey tüştü elesi (13/39)

Tüşümön körüp elesiñ / Aşık bolup sırtıñan (60/18)

elöösüz: habersiz, bihaber.

Elöösüz turğan kapırdın / Uşunu aytıp balağa (49/40)

em: em, ilaç, şifa.

Uruksat bolso barayın / Em boluuçu al kumdan (67/20)

emçi: şifacı.

Emçi bolup da biröö / Kılıp körmök sebepti (65/29)

emes: değil.

Baş çaykabay ukkula / Bul emes elim calgan kep (4/19)

Baykap Coodar karasa / Başka emes nak enesi (13/43)

Karisa da atanın / Kızı emespi urğaaçı (15/45)

Kılğaniña karasam / Emesteysiñ başkadan (19/27)

Teñtuşuñ senin men emes / Boronbaydı taanıbay (31/22)

Boy teñeşer sen emes / Kol salıp seni mıçkısam (31/24)

Boy emes küç belgileyt / Aldırğan menen alğandı (33/8)

Turnaday suluu kızdı alıp / Bala emespi kanetsin (42/36)

Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/41)

Cetiptir kunduz tügünö / Kadimki tulpar at emes (63/40)

emgeçe: şimdiye kadar.

Aldıñızğa emgeçe / Kelbegenge men kapa (19/20)

emgek: emek, bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü.

Şolordun biri Coodardın / Emgegin elim maktağan (1/24)

Müyüzün alıp tartuulap / Aktağım kelet emgegin (15/35)

emgegi siñ-: emeği geçmek.

Emgegim sağa köp siñdi / Moynun culup çımçıktay (40/31)

emi: 1. şimdi, şu anda.

- Kol cayıp bata berdi emi / Karap turğan kaliñ curt (8/14)*
Cabır tartkan Coodardın / Cayıldı emi denesi (13/41)
Bilgenim balam şunçalık / Batamdı emi bereyin (18/32)
Tegiñdi uğup calğızım / Emi canım cayıldı (21/3)
Andan emi cazğanbay / Tayata ne bolduñuz (22/25)
Çoyulup catıp kaldı emi / Eki kün catıp cayma cay (23/28)
Abıdan ardık aldı emi / Kiyimderin cañılap (23/30)
Kurcunğa mıktap saldı emi / Tayatası Oruskan (23/32)
Coodar oyğo cetti emi / Karap turup bu çaldın (25/44)
Aykırıktı saldı emi / Asman carğan dabişta (26/33)
Akılı cok aybanım / Bilbeysiñ emi kariğaniñ (27/15)
Kaariñ katuu keliptir / Koluñdu emi tartkınıñ (27/39)
Entikpey emi baybiçem / Töşögüñö catkınıñ (27/40)
Emi Coodardın ketti şaymanı / Kılkaranın kılığı (37/2)
Emi körgönüm aytam bat gana / Caştığıñan Coodarım (37/24)
Emi bilgin Mulcuke / Kakşağan kaliñ el-curttun (41/18)
Mulcuke çurkap attığa / Çıkkanda emi başpağa (42/8)
Ketirbey emi atarsız / Cetik bolso çamañız (43/20)
Arkardı körüp balanın / Akılı baştan ketti emi (43/29)
Tüyünün emi çeçeli / Belgiliü bizge Nurhandın (44/19)
Alık alıp al kişi / Suradı emi abaldı (45/5)
Kerekke emi caradı / Tilimdi uğup bildiñiz (46/7)
Kamıñğıça Kara döö / Emi oşoğ salayın (51/27)
Mınday işte Coodardın / Emi közü kantip cumuldu (56/14)
Altı döö birden ölgöndö / Karuu ketti emi andan (57/7)
Ayıptadı debeseñ / Bul işti emi keñeşem (60/27)
Sebebin bilbey caş baatır / Atınan emi suradı (68/9)
Nurhanğa calğız barğanım / Keçirgin emi Kılkaram (68/17)
Uykusun arañ açtı emi / Oşondo Coodar buydalbay (69/37)
Töbödön taştı urğanday / Aldığa cakın bastı emi (69/40)
Aytalı emi kuldardın / Ay talaada salğanın (73/4)
Açıgın emi aytalı / Abıdan tıñşap uğuñar (73/14)
Munu ugup eki kul / Salıştı emi kalbanı (74/30)

Alıştı emi a deşip / Çildedegi buuraday (74/37)

2. artık, bundan sonra, bundan böyle.

Asırap meni cetilttiñ / Tiysin emi keregim (6/27)

İştin cayı el boldu / Turbañız emi dep aytat (7/24)

Arañ cetken Oruskan / Aytpay emi turabı (22/36)

Calpayıp attan tüřkünüñ / Calğızı emi Töştüktün (32/36)

Caşoodon ümüt üzgünüñ / Caaktaşpay emi sen (32/38)

Ayğayın emi baykaybı / Alamın dep kız katın (39/18)

Bağınıp baatır at boldum / Salbayım emi kalbanı (48/40)

Abıdan emi körölü / Bolcolğo cetip barğanda (50/3)

Açıkkan bu çoçkonun / Kardı emi toyğon soñ (55/7)

Emi tursa da mınday / Baş alaman kirbegin (55/34)

Cerine emi kaytuunu / Özüñördön ötüngön (62/28)

Ordunan turdu sendele / Suğatın emi kandırıp (64/35)

Ezelten menin adatım / Kutulbaysıñ emi sen (70/21)

Bizge emi tiygile / Ketirbesten barkıñar (73/36)

emi ele: hemen, çabucak.

Akırı cetip sanaama / Emi ele kabak açkamın (60/25)

emiz-: emzirmek.

Tütökpöyt dep alışsa / Altıdan bee emizçü (52/28)

emne: ne, nasıl.

Emne ekeni bilinbeyt / Cerdi baskan tunarık (13/8)

Emne şumduk kokuy dep / Irğıp tüşüp Kenceke (13/44)

Emne bolup kuuradıñ / Calğızım Coodar sensiñbi (14/7)

Bir nemenin karaanın / Emnedir bu karaan dep (22/14)

Emne şumduk körüñdü / Aldımdan çıkkan bir candar (29/38)

Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/30)

Alda emne bolğonun / Saktamak bolup turuştu (76/19)

emnelikten: neden, niçin, ne sebepten.

Dar kümöndö turamın / Emnelikten kim seni (14/10)

ene: anne.

Buydalbadı başkağa / Oşentse da enesi (8/21)

Esinen çıkpıyıt atteñ a / Enesi munun Kenceke (8/23)

Enesin oylop caş bala / Ketip barat kayğı cep (8/32)

Can kıynağan men üçün / Carooker enem kim esteyt (8/45)

Baykap Coodar karasa / Başka emes nak enesi (13/43)

Balanın körüp keşpirin / Baykuş ene kanetsin (14/4)

Namıstan kuup arkardı / Kelgenin ayttı enege (14/40)

Canım ene ıylaba / Atağa cumuş kılam dep (15/22)

Künülüktö eneñen / Kümöndüü kam cebegin (18/25)

Enesi aytkan col menen / Eli çok kakır çöl menen (18/37)

Aşuuların töp aştı / Enesi aytkan bolcoldo (18/42)

Ce eneñ cakır adambı / Tayata dep koyosuñ (20/15)

Coodarbeşim men bolom / Enemdin atı Kenceke (20/28)

Enesi aytkan bayağı / Tokmok calduu Toru ayğır (24/11)

Şıldıratıp cügöndü / Aytkanın kıldı enenin (25/15)

Baykoosuz çığıp ketkeni / Akıl aytıp enesi (25/43)

Atam menen eneme / Oor cumuş tabıldı (71/44)

eneke: annecik.

Ak sütün bergen enekem / Aldıman çığar bolsoçu (13/18)

Enekem çıksa aldıman / Bolboyt bele darmanım (13/26)

Kete bergin coluña / Ayal da bolso enekeñ (17/35)

Atakem menen enekem / Atkazıp bizdi koyorsuñ (62/32)

entele-: nefes nefese kalmak.

Taraza cıldız battı ele / Entelep turup orduman (4/3)

Entelep kayta keldi ele / Ukkanda sözün Oruskan (24/31)

entelet-: şaşkın bir hale düşürmek, afallatmak.

Enteletpe baybiçem / Esime birtke keleyin (27/32)

entik-: nefes nefese kalmak.

Entikpey emi baybiçem / Töşögüñö catkınıñ (27/40)

eñ: en, sıfatların başına gelerek üstün derece olduğunu gösterir.

Calğız kızı al eken / Caratılğan eñ suluu (44/28)

Mulcuke Kök döö Kara döö / Eñ uluusu bulardın (51/9)

eñ ele: çok, aşırı.

Eñ ele sonun tüş kördü / Altın müyüz arkardı (3/19)

eñkey-: eğilmek, insan, bir şey yapmak için belini eğmek.

Eñkeye berip cazğırıp / Burulğuça Kara döö (56/39)

eñkeyt-: boynunu yere eğdirmek, meylettirmek.

Kılkara nazar salbadı / Suğarmak bolup eñkeytse (36/42)

ep: uygun an, vakit, zaman.

Birine biri bilgizbey / Ebi keler beken dep (33/43)

Kıymıldabay tim catsak / Ebin munun taptım dep (38/24)

Akılmandı bar ebi / Çöntöktö kaştas kutudan (64/18)

epçildik: beceriklilik, maharetlilik, ustalık.

Salmoor menen urğanday / Epçildik kılıp caş bala (56/38)

eptüü: becerikli, çevik, açığöz.

Cerdi kanğa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/29)

er: 1. er, yiğit, kahraman.

Pilge mingen er öttü / Alışkan coonu aymağan (1/9)

Kebez Toonun betinde / Han bolup turdu er Töştük (2/3)

El başı bolgon er Töştük / Bir künü uktap tañğa maal (3/17)

Munu aytıp er Töştük / Karap turdu eline (4/42)

Munu körüp er Töştük / Eeligip caman ırğıştayt (5/11)

Bütökön boyu dirildep / Bir ookumda er Töştük (5/18)

Cortup cürüp keldim dep / Ceti cil catıp er Töştük (5/30)
Ak barańǵa cem bolsun / Dep uşintip er Töştük (8/13)
Carkıldatıp kılıçın / Er Töştük kolǵo alıptır (10/9)
Oşol bolot ceribiz / Atamdın atı er Töştük (20/26)
Arnap sizge salamdı / Baatur erden okşoysuz (30/34)
Atam menin er Töştük / Oşol eldin uluǵu (31/42)
Er Töştüktön tuulǵan / Men bolomun calǵız can (41/30)
Cerim bolot bayır alǵan / Atamdın atı er Töştük (46/16)
Kırk erdin dooşun sen salıp / Oşondo katuu bakırǵın (49/32)
Tañǵa maal bolǵondo / Tüşünö kirip er Bakay (55/21)
Buǵa Coodar bolbodu / Ak köñül tuugan er nemeñ (67/28)
Er Manas menen bir baskan / Elamandı erkesi (70/34)

2. er, koca, eş.

Kök teñirdin Nooperi / Erkelep turup erine (60/9)
Bülösü kılıp özgönün / Bir erdin közün karatkan (62/19)
Tiyseñ eköñ bir erge / Kamdaşabı munuñar (73/18)
Eköñdü bir er alǵıday / Urǵaaçı candın korubu (73/24)
Azdırıp eriñ çoǵottuk / Al ölüp siler kaldıñar (73/34)
Canbızda bir can cok / Ce aǵa tuugan erimen (74/16)

erdi / eerdi: dudak, aǵzın alt ve üst kenarlarından her biri.

Kızıl eerdi kesildi / Kızıǵın körböy düynönün (12/29)
Kebersigen erdimdin / Kesilgenin körsöçü (13/22)

eregiş-: bir şeyi inatla yapmak.

Eregişken alptardın / Eçenin calmap cutkanın (15/1)
Bir da birin koybodu / Eregişken kök teñir (51/3)

eren: er, yiğit.

Erenderdin saltınça / Kıbilanı başka alıp (55/14)

erik-: 1. sıkılmak, can sıkıntısı duymak.

Erikse corǵo saldırıp / Kuşuna akkuu aldırıp (2/22)

Een cerde erikse / Korkpos bolot anan dep (52/21)

2. üşenmek, erinmek.

Erikpey Coodar col bastı / Arkayğan karluu toolordun (18/39)

erke: 1. gözde, üstün tutulan, beğenilen, önem verilen kimse.

Elemandın erkesi / Toğuz uuldun kencesi (3/15)

Ardadan tandap soyuştı / Erke kızdın toyuna (58/29)

Er Manas menen bir baskan / Elamandın erkesi (70/35)

2. birini severken veya şımartırken söylenen söz.

Kağılayın ak erkem / Sözüñdün baarın añdayın (28/5)

erkek: erkek, yetişkin adam.

Ayal eki bir erkek / Alçılanta canaşıp (76/41)

erkekçe: küçük erkek.

Altı erkekçe bar tursa / Ayal da bolso kunuñar (73/16)

erkele-: nazlanmak, cilve yapmak.

Kök teñirdin Nooperi / Erkelep turup erine (60/9)

erkelet-: şımartmak, şımarmasına yol açmak.

Ar kimderde kız bolot / Erkeletip östürgön (62/21)

erkinçe: erkin, serbest.

Şañdanıp kırda kayberen / Erkinçe çaşap cerdegen (3/8)

Erkinçe munda cırğasıp / Soo ceri cok konuptur (63/43)

erme: ıssız.

Erme çöldö soyğomun / Boronbay degen alpıñdı (41/14)

erte: erkenden.

Abıdan açık töp kördü / Erte turup eline (3/22)

Kamınıp erte cönöyün / Columa bata beriñiz (7/1)
Calğızın soyğon Töştüktön / Erte tüñül koyçu dep (10/33)
Men colooçu ceeniñiz / Erte turup coğolom (20/32)

erteñ menen: sabah, sabahleyin.

Cağşılup aram alğınıñ / Erteñ menen bolğondo (46/42)
Coodarbeşim baatırdı / Erteñ menen bolğondo (47/3)

ertesi: yarın, yarın sabah.

Kılkara menen çuradı / Ertesi boşop Kılkara (68/5)
Koyboy aytıp bütürüp / Cönöp ketti ertesi (76/36)

es: 1. akıl, bellek, hafıza.

Esinen çıkpıyt atteñ a / Enesi munun Kenceke (8/22)
Ayban da bolsom aytkanım / Esiñe alğın taştaba (37/19)
Bala künüm esimde / Baştuulardın deşinçe (67/7)

esine tüş-: aklına gelmek, hatırlamak.

Suluular tüşsö esine / Ölümdü koyboyt kamaarap (75/1)

esiñe al-: akılda tutmak, dikkate almak.

Ayban da bolsom aytkanım / Esiñe alğın taştaba (37/19)

2. akıl, us.

Esin Ak döo cıyğıça / Coodar cetip kaçırdı (50/17)

esine kel-: kendine gelmek, akılı başına gelmek.

Enteletpe baybičem / Esime birtke keleyin (27/33)
Tüşçülük boldu baskanı / Oşondo kelip esine (29/35)
Coodar kelip esine / Eki cağın karandı (44/43)

es al-: dinlenmek, soluklanmak.

Üylörün taap es alsın / Üşünan ketken eliñiz (7/37)
Azıktanıp es alıp / Bir tün uktap alabız (54/21)

Saltı menen es alıp / Alarğa koş aytışıp (65/1)

esen: esen, sağlıklı, sıhhatli.

Bardığıptır atıñız / El-curtuñuz esenbi (22/28)

Tel bolup mingen atıñız / Tayenebiz esenbi (22/32)

esker-: hatırlamak, anımsamak.

Baatırım bugün men sizge / Eskerip aytıp catkanım (61/8)

eski: yaşlı, ihtiyar.

Eskiler aytkan beş kayıp / Coodar kelip bu cerge (42/31)

este-: hatırlamak, anımsamak.

Can kıynağan men üçün / Carooker enem kim esteyt (8/45)

Estedi aldı ölümdü / Kezikken alptın sürünön (29/20)

Kıyın bolup balağa / Estebey anı koyğonu (61/34)

eş kıl-: umut beslemek.

Eş kılıp Coodar çaş bala / Cürmök bolup coluna (8/18)

eşik: kapı, bir yere girip çıkmak için yapılan duvar veya bölme açıklığı.

Dayar boldu eşikte / Çabuuğa daroo kamdanıp (42/5)

et: et, deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka.

Moyundun kök eti dep / Közölsün munun bezi dep (39/1)

Etine abdan batat dep / Uktasa suubay kalat dep (52/31)

Kalp ele mağa nazdaba / Etiñ senin carabayt (53/41)

et al-: kilo almak, şişmanlamak.

Semirgende et alıp / Cönöp kaldı bul törtöö (64/42)

etek: 1. etek, giysinin alt kenarı.

Kolu menen kakkılap / Delbiretip etegin (25/13)

Oyu sanğa bölündü / Tiginin tiyse etegi (29/15)

Eteklerin türüşüp / Kiyimden tamtik kalbadı (74/41)

2. etek, çadır, kanepeler örtüsü gibi kumaştan olan şeylerin yere sarkan bölümü.

Uduluña kelgende / Etegiñdi şuudurat (17/19)

3. etek, dağ, tepe, yığın vb. yamaçlı şeylerin alt bölümü.

Etek cağı talaanın / Bitkil-sıtkıl mayda adır (39/40)

ez-: 1. ezmek, zulmetmek.

Kıynalıp cürök ezildi / Çokoyu buttan boş tüşüp (12/31)

Cürögün zardap ezgende / Tura kalıp bakırdı (40/41)

Eziltti cürök cana da / Üşkürgön menen payda cok (61/35)

2. ezmek, üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak, biçimini değiştirmek.

Öpkö booru ezilip / Ölüp canı tınğanı (35/38)

Ezip anı cutçu eken / Darı bolot uşul dep (67/11)

3. tekrar etmek.

Aytılğan kepti kaytalap / Eze bersek bolobu (77/19)

ezelten: eskiden beri.

Ezelten menin adatım / Kutulbaysıñ emi sen (70/20)

G

gana: yalnız, sadece.

Otorlop buğa Oruskan / Kelüüçü eken tüz gana (19/11)

Aşıkpastan cay gana / Assalamu aleykum (30/29)

Üydö cürüp cay gana / Çakışpağan başkağa (35/4)

Baatırlığıñ bolso da / Akılıñ eken az gana (37/15)

Emi körgönüm aytam bat gana / Caştığıñan Coodarım (37/24)

Kıskartıp gana aytayın / Tegi cayım uğup al (41/28)

Asıldar oor kelet dep / Ataylap gana mingizdi (63/18)

Birok bizder bolobuz / Biröõñdün gana alğanı (74/24)

H

han: han, kağan, hükümdar.

Kebez Toonun betinde / Han bolup turdu er Töştük (2/3)

Han bolup Töştük kerilip / Döölötünö semirip (3/11)

Handın sözü bir bolot / Aynığanğa kim bolot (6/32)

Eki bolboyt tegele / Han carlığı öto bek (8/37)

Balanı surap hanınan / Zarkırap ün salıstı (10/18)

Öltürsöñ öz balañdı / Hanım senden sın keter (10/31)

Hanına minday aytkanı / Baş almak menen opokşoş (11/16)

Bu ökümdüktün aşkanı / Han başıñ menen kalpaktı (11/23)

Periler hanı ekeni / Stıyır menen caralğan (44/21)

Hanım şiltey beriñiz / Kan içme kara mürtözgö (46/27)

Kebinde bolboy calğanı / Hanımın tiyip barmanı (53/7)

Ün menen teñ han Bakay / Şamalday bolup kubuldu (56/11)

Kalıñ curtka car salıp / Han başı menen kök teñir (58/17)

Kişi koyup arağa / Uruksat kılsa han atam (61/40)

Ölöp kalsa bolbostur / Han atam bergen kul bolso (65/45)

Hanın attan tüşürüp / Bolgon iştin baarısın (76/33)

Coodarbeşim tak minip / Kırçınday han bolğonu (77/11)

handık: hanlık, olma durumu, kağanlık, devlet.

Kırğızdın kıpçak elinde / Handığın elge bildirip (2/5)

Handığımdı beremin / Kaçırıp koyso kokustan (4/34)

Başıñızda handık bar / Nan bışırat lebiñiz (6/40)

Handığın koşo ötkördü / Akılmandar oy kılıp (77/8)

I

ıkım: yol yordam, yöntem, ustalık.

Karmaşıp ıkım üyrönüp / Küç koşulup çıñaldı (36/23)

ıkta-: sığınacak bir yer aramak, gizlenmek, saklanmak, canını korumak.

Aytar kebin tabalbay / Apkaarıp baarı cerge ıktayt (5/10)

2. sıkıca bastırmak.

Iktap turat canbaştı / Ulantıp catat kapırlar (33/44)

ıldamda-: hızlı olmak, çabuk olmak.

Ubara kılbay bizderdi / Ildamdap coobun beriñiz (73/45)

ınsapka kel-: insafa gelmek, acımasız ve haksız tutumdan vazgeçmek.

Vazirdin bu cüyöösü / Insapka kelip al candı (11/33)

ır: şarkı, şiir, türkü.

Çiygendey katka cattağan / Comok kılıp ır kılıp (1/28)

ıraazı bol-: razı olmak, uygun bulmak, kabul etmek.

El iraaızı boluştu / Külüktön külük tandaşıp (58/30)

Büt oyloşup art cağın / Buğa da bolup iraaızı (75/41)

ırañ: renk, yeşillik, yeşil ot.

Manatka çekken keştedey / Kelişken cerdin irañı (3/6)

ıras ayt-: gerçeği, doğruyu söylemek.

Körgönü munun az bala / Iras aytat kul dedi (66/21)

ırçı: destancı, destan anlatıcısı, halk ozanı.

ırçı biyçi komuzçu / Sancıraçı çeçenden (58/24)

ırda-: şarkı, türkü söylemek.

Türlöntüp obon ırdaşıp / Tokmok saldı oynodu (59/35)

Birinen biri kalışpayt / Bulbulday tañşıp ırdasa (65/14)

ırğal-: kımıldamak, sallanmak.

Cabikkanday körünöt / Mingen atñ ırğalıp (19/43)

Başın salıp ırğalıp / Anda-sanda şıypanıp (25/6)

ırğay: taşarmudu.

Acızdın işi oñordo / Irğay kazık bar eken (75/13)

ırğı: 1. atlamak, zıplamak, sıçramak.

Emne şumduk kokuy dep / Irğıp tüşüp Kenceke (13/45)

Semiz kempir bürgödöy / Irğıp turdu sekirip (27/11)

Koyondon capıs men bolom / Irğıp tüşkün aldıma (38/16)

Aldına Coodar ırğıdı / Ketençiktep şilk etip (39/12)

2. fırlamak.

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/6)

Irğısa kalpak baştağı / Col berbesten celdetke (11/18)

Irğıp ketti kalpağı / Munu körüp vaziri (11/14)

ırğıšta-: sinirlenerek, asabileşerek yerinde zıplamak.

Munu körüp er Töştük / Eeligip caman ırğıştayt (5/12)

ırğıt-: atmak, fırlatmak.

Irğıta çaap iydiñiz / Şertiñiz adaa büt boldu (11/24)

Közöy tartıp murdunan / Irğıttı Nurhan aldına (50/26)

ışkır-: 1. ıslık çalmak, (kuş) ötmek.

Bet sayın ağıp bulağı / Işkırıp toodon uları (3/4)

2. uğuldamak, uğultulu ses çıkarmak.

Tüşürüp cerge asmanın / Kararıp boroon ışkırıp (68/33)

ıyla-: ağlamak.

Canım ene ıylaba / Atağa cumuş kılam dep (15/22)

ıylamsıra-: ağlamak, gözyaşı dökmek.

ıylamsırap kul turdu / Tizginin tartıp atının (66/10)

iç: 1. iç, herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı.

Keşik ele ak kurcun / İçinde karta karın sür kazı (16/2)

İçinde turat karasa / Bir kezde temir kapkanın (68/36)

2. iç, akıl, gönül, irade gibi insanın manevi varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri.

İçi tuzday açıştı / Oylonup al içinde (25/29)

Coodar turdu iyilip / Kayıl bolup içinde (46/36)

içi açı-: içi burkulmak, acımak, merhamet etmek.

İçi açışıp çalıška / Arañ turğan abıška (26/31)

içi çokto-: içi yanmak.

İçim çoktop bolup küil / Kılkaranın muñ-zarın (61/1)

içi tuzday açış-: içi şiddetli derecede burkulmak.

İçi tuzday açıştı / Oylonup al içinde (25/28)

içi kayna-: içi kıpır kıpır olmak, coşmak.

Bozodoy kaynap Kaşka içi / Eki buttap kaz turup (48/11)

içi küy-: yüreği sızlamak, pişmanlık ve endişe duyarak çok üzülmek.

Bolup catkan cumuşka / İçi küyüp çok bolup (6/5)

İçi küyüp ot boldu / Uyalğandan ölö albay (61/29)

Bularğa küyüp içteri / Eki kul boldu beymaza (65/19)

içi ooru-: içi burkulmak, acımak, merhamet etmek.

Ayday bolgon eköñö / İçibiz caman oorudu (73/23)

içine indını tüş-: keyfi kaçmak, suratu asılmak

İndını tüşüp içine / Başı cerge şılıkıydı (5/3)

içinen sel kıyan ket-: içinden kan gitmek, içi kan ağlamak.

İçinen ketti sel kıyan / Bilgizbey süylöyt akırın (50/29)

içinen kül-: içinden gülmek, belli etmeden gülmek.

İçinen külüp kibiñdap / Tap eter buta barsa da (43/42)

3. herhangi bir zaman dilimi, aralığı.

İçinde uşul aptanın / Toy tarabay neçen kün (60/44)

4. iç, ara, nesnelere veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse.

Kan cinge kelip özü tuş / İçinen teñge alıştı (59/14)

iç-: 1. içmek, bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

Atalğanday canaştı / Kıl etip tamçı suu içpey (12/28)

Cürögüñdü cutayın / Kaniñan içip koçuştap (32/32)

Baldardan sorup kan içip / Kandırçu elem suusunum (71/36)

2. yemek, yemek yemek, karın doyurmak.

Catıp içip kempiri / Semizinen terdegen (21/14)

Boy ergitip alğınıñ / İçeyin deseñ aş dayar (23/9)

il-: asmak, bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştip sarkıtmak.

Açkalık şayın ketirdi / Mazarğa ilgen malaanday (12/36)

Karuuğa anı ilginiñ / Tay kaşka degen at berem (47/16)

Sakanakka ilgemin / Sıykırluu arkar artınan (60/12)

ilme: tığ, dantel veya yün örmekte kullanılan ucu çengelli kısa şiş.

İlme menen cörmömö / Saymanın türün saldırıp (2/10)

iret: kez, defa, kere, sefer.

Atalbay ölsöm bul iret / Balasın soydu kapır dep (8/38)

iriñde-: dertlenmek, üzülmek.

Balanın köönü iriñdeyt / Cılkıdan da caratpay (24/15)

irme-: 1. bir şeyi içine çekmek.

Bir suunu alıp tamızdı / İrmep alıp Kulkara (64/21)

2. çekmek (tetik).

Merziye tonun kiysin dep / Maşanı irmep iyerde (9/32)

irmöö: gözü hızlı hızlı kırpamak, kıpmak, gözü kapamak.

Oroyu uçup kubarıp / İrmöögö kirpik şay kelbey (34/44)

iske-: koklamak, kokusunu duymak için bir şeyi burnuna yaklaştırmak.

Koyo berse çöpkö çalsın dep / Bir iskep çöptön çalbadı (36/45)

iş: 1. iş, bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma.

İşimdi kудay oñdoptur / Ayköl Manas arbagı (4/8)

İştin cayı el boldu / Turbañız emi dep aytat (7/23)

Balanın işin oñdo dep / El turat akka sıyınıp (9/5)

Ayttıñ bele kulunum / Cönü çok caman iş kılıp (14/26)

Bolgon iştin baarın ayt / Bara catkan cayıñ ayt (16/37)

Boloçok işti nak bolcoyt / Kalganın bara körörsüñ (18/11)

Coodar bala tartınbay / Bolgon iştin baarısın (21/31)

Ayıp kördü ar işti / Kolğo tiygen koyondu (25/32)

Kabarın minday uğup al / Coodardın işin bir demde (28/24)

Egerde işim oñboyt ko / Koluma tiybey ak arkar (29/42)

Bekerçe salba cañcaldı / Kol cetkis işti köp oylop (32/45)

Talpağıñ taşka cayayın / Kудay koldop işimdi (33/25)

İşibiz anan oñolot / Dep oşentip Kulkara (38/29)

Baatır Coodar balağa / Bolor işti büt aytat (38/32)

Aşıra süylöp köp işti / Alamandap aytkanı (39/22)

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/2)

Anıktap ayta keteli / Askada bolgon işterdin (44/18)

Sıykırluu arkar kabulğan / Bolup catkan işterdi (44/36)

Anık ele ölorü / Bolboğon soñ bul işi (48/10)
Kana balam cönögün / Men dağı işten kalbayın (51/43)
Tak uşunday baktırçu / Kabarı çok bul işten (52/40)
Kılar işin bayandap / Takır ayttı kaltırbay (55/22)
Mınday işte Coodardın / Emi közü kantip cumuldu (56/13)
Cokçuluk degen bu kapır / Kıldırat tura ar işti (59/16)
Ayıptadı debeseñ / Bul işti emi keñeşem (60/27)
Aram işke urunat / Ar kim napsin tıybasa (65/17)
Acızdın işi oñordo / Irğay kazık bar eken (75/12)
Hanın attan tüşürüp / Bolgon iştin baarısın (76/34)
Alp Töştük uğup baarı işti / Dañazaluu toy kılıp (77/6)

iş bilgi bol-: işine hâkim olmak, her şeyin yolunu yordamını bilmek.
Elim bolduñ iş bilgi / Altımışka kelgende (40/35)

işi oñ bol-: işi yolunda gitmek.
Oñ bolso işiñ calğızım / Oşol kezde kara tay (17/22)

işi oñ kel-: işi yolunda gitmek.
İşim kelip oñuna / Kaptasıpsıñ columa (32/11)
Cana kelip işi oñ / Oy Coodarım kulak sal (39/32)

işi oñ tart-: işi yolunda gitmek
Oñ tartsa işiñ mamında / Aldıña tüşöt köktögüñ (13/36)

2. iş, birinden istenen hizmet veya birine verilen görev.
Bul işke tegi köz cetpeyt / Calğızınan ayrılса (8/42)
Arğası çok iş eken / Anda barsañ barğınıñ (16/7)
Arnaluu işi bolboso / Ataylap adam kelbegen (21/12)
Caşırbay balam çınıñdı ayt / Ar işke özüm carayım (46/2)
Otko suunu kuyçumun / Cumşasa işke ata-enem (71/29)

iş tüş-: birinin iş yapması gerekmek.
Çaalıkkanday körünöt / Başıña müşkül iş tüşkön (19/45)

3. yapılan şey, davranış.

Suuğa salğan çıçkanday / Añ-tañ boldu bul işke (22/22)

Tegi cayıñ terip ayt / Tiyişer işiñ bolboso (31/15)

4. iş, ilgi, alaka.

Carlık menen işi cok / Camaatıñ minday olturdu (7/31)

Kantti dep cañkı kurğurum / Aramdık menen işi cok (76/30)

işen-: inanmak, güvenmek, bel bağlamak.

İşenbegin boyuña / Tabarmın men da arğañdı (33/6)

Kara küçkö işenseñ / Bolorsuñ akır maskara (37/16)

Saya tüştü artınan / Atasınday işenip (42/44)

it: köpek, it.

Tamşana kalıp cötölüp / İtti tosup bir çoñ çal (16/30)

İt ünün uğup Oruskan / Kaşatka çıktı konuştan (19/12)

iyil-: eğilmek.

Taazim kılıp iyilip / Tak aldına keldi deyt (6/12)

Coodar turdu iyilip / Kayıl bolup içinde (46/35)

iz: iz, belirti.

At izin salıp coylosoñ balam / Sarı döö Kök döö Şadıkan (50/37)

iz sür-: av sırasında, hayvanın ayak izlerine bakarak gittiği yönü ve yeri bulmaya çalışmak, hayvanın izinin ardından gitmek.

Altın müyüz arkardın / Artınan kelet iz sürüp (36/28)

izine tüş-: izine düşmek, izlemek, takip etmek.

Munu oylonup caş bala / İzine tüşüp arkardın (12/18)

izde-: aramak, birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak.

Artıñdan izder tuuğan cok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/8)

Azaptuu coluñ baskamın / Kız başım menen seni izdep (60/21)
Coodarğa darı izdetip / Bermekçi anan ebepiti (65/31)
Meni izdep kelbesin / Atıña kumdan artıp ket (72/41)

K

kaada: örf, âdet, gelenek, anane.

Kandırğalap bügüliüp / Kaada menen cügünüp (6/9)

kaadalan-: kibirlenmek, gururlanmak, böbürlenmek.

Kaynağan közü çakçayıp / Oy kaadalanğan cumarbak (70/7)

kaadaluu: önemli, mühim.

Kaadaluu cumuş oñbostur Ayıpka meni buyurbañ (66/1)

kaar: kahr, hiddet, öfke, kızgınlık.

Kabağın tüyüp eline / Kaarı menen akırdı (5/14)

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırdıñ ata (6/19)

Kaarıñ katuu keliptir / Koluñdu emi tartkınıñ (27/38)

Kaarına çıdabay / Kandağaylar sögülöt (49/10)

Kaarı katuu kara döo / Barsañ anı körösüñ (51/30)

Kaarın katuu salğanı / Kan cutup çoçko ölgün dep (72/13)

kaarlan-: öfkelenmek, hiddetlenmek.

Katkırığı taş carıp / Kaarlanıp süylödü (70/5)

kabak: alın, gözlerin üzerindeki çıkıntılı bölüm.

Cookalay basıp bir kulu / Kabaktı közdöy buruldu (65/34)

kabağın tüy-: kaşlarını çatmak.

Eeligip caman ırğıstayt / Kabağın tüyüp eline (5/13)

kabak aç-: yüzü gülmek, neşelenmek.

Açalbadım kabağın / Arkardı töptöp atalbay (11/44)

Men ceeniñmin degende / Kabağı munun açılıp (20/36)

Akırı cetip sanaama / Emi ele kabak açkamın (60/25)

kabar: haber, bilgi, malumat.

Kabarıñ uğup alğıça / Kapalandıñ kulunum (20/41)

Kabarın mınday uğup al / Coodardın işin bir demde (28/23)

Atıp cürüp maşıkkan / Kabarıñ uğup kerbenden (37/41)

Barmak tügül baçağar / Bir ooz kabar salbaymun (51/41)

Kara döödön sen ölsöñ / Kabarıma albaymın (51/37)

Tak uşunday baktırçu / Kabarı çok bul işten (52/40)

Karğa körüp uçkanda / Kabardı kempir ukkanda (69/22)

kabar al-: haber almak.

Alınan kabar alayın / Kamsız siler kalğıla (63/7)

kabırğala-: kaburgadan, böğürden, yan taraftan tutmak.

Kabırğalap çımçışıp / Öz teñine koşulup (59/31)

kabırğası sanal-: kaburgaları sayılmak, çok zayıf olmak.

Kabırğası sanalğan / Daakılanğan kara tay (17/16)

kabış- (I): birbiri ardında gelmek.

Koçkordon beter süzüşsö / Kapçığaylar kabıştı (54/12)

Kapçığaylar kabıştı / Teşilip ketip terdigi (59/3)

kabış- (II): tutulmak, bir organ veya bir şey hareket edemez olmak.

Öpkö cürök kabışıp / Oğu cetip tiyerde (9/33)

kacarı: dokuma türü, nakış, motif.

Kacarı terme zıl kilem / Munun baarın casatıp (2/14)

kacırday: akbabanın başı gibi.

Başı anın ala tarp / Çala tülök kacırday (49/13)

kaç-: 1. kaçmak, hızla koşup uzaklaşmak, yakalanmamaya çalışmak.

Ce bolboso uurdanıp / Kaçtıñ bele kulunum (14/28)

Burulup artka kaçkanı / Bilinbey kaldı balağa (29/32)

Korkup kaçsam bolboyt ko / Unutsam kılğan antımdı (29/40)

Alışmak tügöl cooloru / Körüp ele kaçat dep (52/36)

2. kaçmak, kaçınmak, geri durmak.

Başıma sıymık konboyt ko / Mınday kaçsam calpı curt (29/45)

Uyalğansıp kaçpastan / Uyattı koyup keliñiz (73/42)

Bul cumuştan kaçpağın / Caşırıp koyup tigini (75/36)

kaçan: ne zaman.

Men namıska kaçan caraymın / Cabıgıp üydö catkıça (12/3)

kaçandır: bir zaman, geçmiş zamanda, eskiden, vaktiyle.

Kaçandır ağa kağılğan / Carañkadan acırap (75/14)

kaçır-: 1. saldırmak, zarar verici davranışta bulunmak.

Kaçırıp kelip tişteşe / Azuuları karsıldayt (35/16)

Esin Ak döo cıyğıça / Coodar cetip kaçırdı (50/18)

Açikkanday kaçırar / Orodoy bolgon eki köz (69/1)

2. kaçırmak, bir daha ele geçmemek üzere yitirmek.

Handığımdı beremin / Kaçırıp koyso kokustan (4/35)

kadimki: eski, bilinen.

Cetiptir kunduz tügünö / Kadimki tulpar at emes (63/40)

kadimkidey: eskisi gibi.

Kadimkidey col cürüp / Col cürgöndö mol cürüp (36/25)

Kadimkidey kermege / Kılkara takır sakayıp (64/40)

kaduula-: dağ eteğinden gitmek.

Attap-buttap tüyülüp / Kaduulay tepçip cügürüp (9/12)

kağıl-: çakılmak, yerleştirilmek.

Kaçandır ağa kağılğan / Carañkadan acırap (75/14)

kağılayın: “canım, sevgilim” anlamında sevgi sözü.

Kayırcığa nak okşoyt / Kağılayın turuğuñ (14/18)

Kağılayın çırağım / Attansañ coluñ açılsın (18/15)

Artıñdan cetpey kurudum / Kağılayın kulunum (22/40)

Mineyin deseñ at dayar / Kağılayın kulunum (23/11)

Kağılayın ak erkem / Sözüñdün baarın añdayın (28/5)

Armanın aytıp kep urat / Kağılayın calğızım (71/15)

kak: tam.

Kak töböñön too bassın / Öödö küñüñ çığarbay (26/7)

kakbaş: 1. ihtiyar.

Kançalık eken alıñ dep / Kesirlenip men kakbaş (22/42)

Ayasañ taydı sen kakbaş / Töböñön kuday urbaybı (27/20)

Cumarbegim sen uksañ / Elaman kakbaş aytkan kep (32/10)

Karığanın bilbegen / Kan içmeliüü kakbaş çal (41/27)

Keldibi dep kabulup / Kandim bolğon bu kakbaş (41/43)

Alcığan kakbaş cindeysiñ / Sen sıylağandı bilbeysiñ (70/26)

2. kurnaz.

Biler-bilbes kırs etti / Kakbaş bolğon kuu arkar (9/44)

kakır: kurak, çorak.

Enesi aytkan col menen / Eli çok kakır çöl menen (18/38)

Atkan oktoy zırkırayt / Kara kakır saylardın (28/40)

kakkıla-: sürekli, tekrar tekrar vurmak.

Kolu menen kakkılap / Delbiretip etegin (25/12)

kakşa-: zırlamak, hıçkırarak ağlamak.

Oyloboston caşınıdı / Orunsuz eldi kakşatıp (41/3)
Emi bilgin Mulcuke / Kakşağan kaliñ el-curttun (41/19)
Kayğısız catkan elimdi / Kakşatkanı keldiñbi (45/29)

kaktooč: binek atı.

Kaktooč bolğon attardın / Corğosu menen koydurup (77/2)

kal-: 1. kalmak, olduğu yeri ve durumu korumak.

Tiktene kalıp bel kayırıp / Cambaşka oroy çalğan bar (2/44)
Coodar artın karasa / Kozğolup eli kalıptır (10/7)
Toktono kalıp bir demge / Kiçine aram albadı (12/43)
Süldörüñ kalıp aybaalı / Boluptursuñ çırağım (14/13)
Sak kalğanın ukpadım / Sandıkka kirgen biröönün (15/30)
Karaanı anın körünböy / Kalğıça karap kaldı deyt (18/36)
Karaansız kala cazdadım / Kanday kubat alı bar (23/2)
Uçkaştırdı balanı / Baspay kalğan çoburun (23/21)
Men üçün capaa tarttıñar / Kalıp kalğan talaada (24/22)
Toktoy kalıp oşondo / Okuranıp tay öttü (25/16)
Üyündö kalsın kempir çal / Attanıp çıkkın Coodardın (28/21)
Kaldı tört tal bakalı / Kiyimsiz kalıp eköo teñ (34/36)
Borondun kalıp astında / Coodardı kuday uruptur (35/42)
Mulcukeni tababız / Bilersiñ baatır kalğanın (40/4)
Kılkara kaldı kınıldap / Cıla basıp arkarğa (43/38)
Altoonu balam beykünöö / Calğız kaldı bir çette (51/15)
Darılup başın cölöyün / Üçööñ kalıp bu cerde (67/40)

2. kalmak, hayatını sürdürmek, yaşamak.

Alınan kabar alayın / Kamsız siler kalğıla (63/8)
Kalbağan andan kutulup / Uşul üçün bul kempir (69/27)
Azdırıp eriñ coğottuk / Al ölüp siler kaldıñar (73/35)

3. kalmak, geriye kalmak, artmak.

Dalbırap kiyim kalbadı / Tınım albay arkar kuup (12/12)
Kaldı tört tal bakalı / Kiyimsiz kalıp eköo teñ (34/35)

Etekerin türüşüp / Kiyimden tamtik kalbadı (74/42)

4. geride kalmak, geçilmek.

Ayaldar aytçu sözdördön / Bir da biröo kalbadı (21/27)

Birinen biri kalışpayt / Bulbulday tañşıp ırdasa (65/13)

Artta kalıp al biröo / Karağattan cemekçi (65/25)

5. unutulmamak, halk arasına yayılmak.

Ulamadan algan kep / Uluulardan kalgan kep (4/17)

Atadan kalğan salt eken / Boyğo cetken kızdarın (62/22)

6. kalmak, var olmaya devam etmek, sürüp gitmek.

Atama kalar caman kep / Ölömbü tirüü kalambı (8/40)

Coodarğa kalar caman at / Al turğaylık çaptaşat (62/40)

7. zaman, uzaklık veya nicelik belirtilen miktarda bulunmak.

Bel carımdap kalğanda / Ödip catkan Mulcuke (38/43)

8. kalmak, yapamamak, daha önceden yaptığı şeyi devam ettirememek.

Kana balam cönögün / Men dağı işten kalbayın (51/43)

9. kalmak, mevcut olmak, bulunmak.

Nak ele boldu capayı / Oozdorunda nim kalbay (34/38)

10. uğramak, bir gücün öfkesine çarpılmak.

Atalbay kalsañ uşundan / Azapka çındap kalabız (43/23)

kal bas-: gözü bulanıp iyi görememek.

Karılık cetip bizderge / Kal basıp közdü kurudum (20/40)

Tumandap közün kal bastı / Bir kezde Coodar koluna (34/31)

kalaa: 1. kale.

Ce coo çaptıbı kalaañdı / Aydap seni ketirgen (20/11)

Kastağıday meni sen / Kalaañdı çaap aldımby (33/13)

2. şehir, kent.

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırduñ ata (6/16)

kalayık: halk, kalabalık.

Bir da kişi baram dep / Uğa ketkin kalayık (5/24)

Omiyin dep düir dedi / Kalayıktın batasın (8/17)

Kiminin kıyın önörü / Kana emese kalayık (30/24)

Uşunça eken kalayık / Bala Coodar comoğu (77/20)

kalba: kavga, savaş.

Bağınıp baatır at boldum / Salbayım emi kalbanı (48/40)

Munu ugup eki kul / Salıştı emi kalbanı (74/30)

kalcoolon-: huysuzlanmak.

Balanı caman karğadı / Kalcoolonğon cumarbek (26/4)

kalcoo bol-: huysuzlanmak, kudurmak.

Kalcoo bolğon kançıktay / Öz ordunda turalbay (32/3)

kalçıldı-: 1. titremek, korkmak, korkuya kapılmak.

Karap turğan kalkıñız ata / Kalçıldap terge çıktaldı ata (6/21)

2. titremek, küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak.

Çıyırıkkanday kalçıldap / Tepkileşet tarsıldap (35/14)

kalçıldak: titreme.

Tamçılup cerge dıbirap / Kalçıldak kirip muunğa (29/25)

kaldañda-: telaşlanmak, acele etmek.

Kaldañdabay calğızım / Karap tursañ cayma-cay (17/14)

kalet: yanlışlık.

Kaleti cok durus dep / Baarı munu koldodu (63/13)

kalğan: bir şeyin geriye kalanı, devamı

Boloçok işti nak bolcoyt / Kalğanın bara körörsüñ (18/12)

kaliñ: çok, sayısız, kalabalık.

Unçuğalbay kaliñ curt / Mañ bolup turğan dürböñdö (5/43)

Korkkonunan kaliñ curt / Başı aylanıp tel boldu (7/27)

Kol cayıp bata berdi emi / Karap turğan kaliñ curt (8/15)

Karap turğan kaliñ el / Cabıla çurkap carıştı (10/12)

Emi bilgin Mulcuke / Kakşağan kaliñ el-curttun (41/19)

Kaliñ curtkar car salıp / Han başı menen kök teñir (58/16)

Otuz küngö tolğonu / Toyğo kelgen kaliñ el (59/40)

kalk: halk.

Karap turğan kalkıñız ata / Kalçıldap terge çıktaldı ata (6/20)

Kardan bütkön Kebez-Too / Kalkımdın bolot turuğu (31/41)

Menin salğan dartıman / Muñ-zar cetip kalkınan (71/43)

kalkayt-: kocaman görünmek.

Köbüröök aytıp üzürdü / Kalkaytıp neçen carçı alıp (58/15)

kalp: yalan.

Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/4)

Bolot tura bir demdik / Kalptı çınday camasa (40/26)

Bayatan aytkan kalpıñdı / Ölmök tügül senden men (41/12)

Debeseñer öto kalp / Nooperi tuuğan Koyon alp (77/22)

kalp ayt-: yalan söylemek.

Mamalakça bar eken / Çıçkanın kalp aytpasa (19/3)

Bayatan aytkan kalpıñdı / Ölmök tügül senden men (41/12)

kalp ele: yalandan, yalan yere.

Kalp ele mağa nazdaba / Etiñ senin carabayt (53/40)

kalpak: kalpak, beyaz keçeden yapılan başlık.

Irğıp ketti kalpağı / Munu körüp vaziri (11/14)

Irğisa kalpak baştağı / Col berbesten celdetke (11/18)

Bu ökümdüktün aşkanı / Han başıñ menen kalpaktı (11/23)

kalpaktuu: kalpaklı, kalpağı bulunan.

Paani düynö calğandan / Ak kalpaktuu köp kırğız (46/12)

kaltaarı-: korkmak, titremek.

Balam ele kantem dep / Kaltaarıbay çabıñız (6/19)

kaltır-: eksik bırakmak.

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırdıñ ata (6/37)

Aytıp berdi kaltırbay / Taraza cıldız batkanda (21/32)

Kılar işin bayandap / Takır ayttı kaltırbay (55/23)

Toylugun elge bilgizip / Kaltırbay elin büt cıynap (58/19)

kaltırak: titreme.

Carımı ketip canımdın / Muunuma kirdi kaltırak (28/2)

kam: hazırlık.

Kara döödön kam kılbay / Coodar ketip baratat (52/9)

Nurhandın baarı degenin / Toydun kamın kılayın (57/41)

Carlık kılıp eline / Toydun kamın kütündü (58/5)

Bütökön bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/4)

kam ce-: düşünmek, tasalanmak, kaygılanmak.

Künülüktö eneñen / Kümöndüü kam cebegin (18/26)

kam sana-: dert etmek, üzölmek, düşünmek.

Alıp kele kalayın / Kam sanabañ baatırım (67/22)

kamaara-: umursamak, aldırış etmek, önem vermek.

Ölümdü koyboyt kamaarap / Karmaşkanı bulardın (75/2)

kamçı: kamçı, kırbaç.

Kamçığa bölöy salğanı / Katıp kalğan nemedey (36/39)

Kara canım kaşaytıp / Kamçıñdı mağa cazğaba (37/13)

Cazıksız kamçı çapkanın / Atının cetpey barkına (40/9)

Kamçığa attı bölödü / Coodar çıyrak bolboso (48/7)

kamçıla-: kamçılamaq, kamçı vurmaq.

Kamçılap kayra sabadı / Arıp kalğan kayran at (23/22)

kamda-: hazırlamaq.

Atayın kamdap bul elden / Başıñdı kesip kelüügö (37/42)

Oodarışkan balbandar / Oğö beter kamdaştı (59/22)

kamdan-: hazırlanmaq, kendini hazırlamaq.

Mañdaykı kıya döbönün / Çokusunda kamdanıp (37/33)

Dayar boldu eşikte / Çabuuğa daroo kamdanıp (42/6)

Tartınbastan minginiñ / Kamdanıp alıp sen bügün (47/19)

kamdaş-: uygun olmaq.

Tiyseñ eköñ bir erge / Kamdaşabı munuñar (73/19)

kamğaktay: kamgak otu (bozkırlarda ve çöllerde yetişen çalı türü) gibi hafif.

Ordunan Coodar turğuça / Kamğaktay şamal kötörüp (44/10)

kamır: hamur.

Cumşak bolup kamırdan / Özü tapkan akıldan (75/18)

kamın-: hazırlanmaq, kendini hazırlamaq.

Kamınıp erte cönöyün / Columa bata beriñiz (7/1)

Caqşılup bata berdiñbi / Attap tondop kamıntıp (26/28)

Kamınğıça Kara döö / Emi oşoğö salayın (51/26)

kamsız: gamsız, kaygısız.

Alınan kabar alayın / Kamsız siler kalğıla (63/8)

kan: kan, damarlardaki kırmızı renkli sıvı.

Kanın suuday tögöyün / Menden küçtüü al bolso (30/13)

Cürögüñdö cutayın / Kaniñan içip koçuştap (32/32)

Kızıl cayan kan kılıp / Keede ketet çaynaşa (35/22)

Kan menen may koşulup / Uurtunan ağıp coşulup (55/1)

Köbüktöp kanı çuburdu / Munu körüp caş bala (66/18)

Cerdi kanğa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/28)

Kutkazğanı aldırıp / Kan kuskan kuldun canı üçün (71/4)

Baldardan sorup kan içip / Kandırçu elem suusunum (71/36)

Başı közdör carılıp / Kan kuyuldu babaalap (74/45)

Tak beşim maal bolğondo / Akılçını kan kuskan (75/7)

Şarkırıp suuday kan aktı / Şattanıp turğan bu dağı (76/7)

kan içme: kan içen, öldürücü.

Hanım şiltey beriñiz / Kan içme kara mürtözgö (46/28)

kan içmelüü: kan içen, öldürücü.

Karığanın bilbegen / Kan içmelüü kakbaş çal (41/27)

kan tök-: kan dökmek, birisini öldürmek.

Kozğoltkonu keldiñbi / Karmaşıp mında kan tögüip (45/27)

kan cinge kel-: kan beynine çıkmak, çok sinirlenmek.

Kan cinge kelip özü tuş / İçinen teñge alıştı (59/13)

kan cutup ölgün: şiddetli acıya düşer olarak öl, yas çekerek öl!

Kaarın katuu salğanı / Kan cutup çoçko ölgün dep (72/14)

kan-: mec. kanmak, bir gereksinimini, bir isteğini yeteri kadar karşılamış olmak, doymak.

Uykum kanıp kalıptır / Karap catsam bir demge (3/43)

Tamaşağa kanayın / Toğoşup tolğon ay menen (4/30)

kanake: “hani, nerede, ne oldu, nerede kaldı?” anlamındaki soru ifadesi.

Kanake turğan curtçuluk / Kimiñ atıp kelesiñ (4/38)

kanat: kanat, kuşlarda, böceklerde uçmayı sağlayan organ.

Tıkıldabay üygö kayt / Temene kanat ekensiñ (31/17)

Bolso da kırk kanatıñ / Coodar munu ukkanda (70/22)

kanattuu: kanatlı.

Ançekim ele bir attap / Kanattuubu buttuubu (28/38)

kancar: hançer.

Ölçölüü ceri kelgende / Nooperi alıp kancarın (76/4)

kancığala-: eyerin tergisine koyarak bağlamak.

Ülökö kılıp elime / Kancığalap barayın (33/31)

kañça: 1. kaç, birçok, nice.

Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kañça alp ötkön balam (15/3)

Neçeni koyon tebişti / Kök buka bolup kañçası (58/41)

2. kaç, ne kadar.

Oruskandın san cılkı / Kañça ekeni bilinbeyt (24/10)

3. ne kadar, çok.

Oşonu menen sooluğup / Kañça kün cattı üyündö (11/37)

kañçalık: nasıl, ne durumda.

Kañçalık eken aliñ dep / Kesirlenip men kakbaş (22/41)

kañıktay: dişi köpek gibi, kancık gibi.

Kalcoo bolğon kañıktay / Öz ordunda turalbay (32/3)

kandağay: 1. dağ keçi ve koyunlarının derisinden yapılmış, güreşlerde, dövüşlerde giyilen kispet.

Kandağay carğak bütötkön / Türdüü teri aşatıp (2/16)

2. savaşa girecek atın üzerine örtülen kalın deriden yapılmış örtü.

Kaarına çıdabay / Kandağaylar sögülöt (49/11)

kandat-: kan çıkarmak, kana bulamak.

Neçendi cedim kandatıp / Kişiden kelse kokustan (72/29)

kanday: 1. nasıl, ne şekilde.

Atalbay kalsam kokustan / Kanday bolor artı dep (8/35)

Bilbedim kanday kelgenim / Kastaşkan duşman coo bolso (46/25)

Acaldan murun ölobü / Artı kanday kim bilet (50/2)

Özüñ taamay karattıñ / Alışsa kanday bendenin (57/29)

2. nasıl, ne gibi, ne türlü.

Kanday cumuş cooruttu / Kata elek senin culuğuñ (14/19)

Kanday kılış bilginin / Kızına toluk beriptir (62/1)

Munusu kanday kep ele / Ukkanda munu kempirdin (70/2)

3. nasıl, ne durumda.

Karaansız kala cazdadım / Kanday kubat alı bar (23/3)

4. nasıl, ne kadar.

Cana kanday cılkı bar / Caksa dağı cakpasa (24/23)

kandır-: kandırmak, bir gereksinimini, bir isteğini yeteri kadar karşılamak, doyurmak.

Kış ekçeme cay kımız / Suusalığın kandırıp (2/27)

Ordunan turdu sendele / Suğatın emi kandırıp (64/35)

Baldardan sorup kan içip / Kandırçu elem suusunum (71/37)

kandırğala-: diz çökerek saygı göstermek.

Kandırğalap bögülüp / Kaada menen cügünüp (6/8)

kandim bol-: tecrübeli, deneyimli, görmüş geçirmiş olmak.

Keldibi dep kubulup / Kandim bolğon bu kakbaş (41/43)

kanduu: kanlı, kan bulaşmış.

Kızıl ayak kanduu cer / Barğan kelbes antı bar (73/32)

kanet-: ne yapmak, ne etmek.

Balanın körüp keşpirin / Baykuş ene kanetsin (14/4)

Kanetti dep surattı / Anda Coodar elçige (24/19)

Kanetse da Coodarıñ / Katıkpağan caş bala (35/1)

Turnaday suluu kızdı alıp / Bala emespi kanetsin (42/36)

kanı tart-: eceline susamak.

Kanıñ tartıp sen kelseñ / Men kantip turam kubanbay (32/5)

kanış: han eşi, sultan.

Ak köñül tuuğan tuncuruñ / Kanıstar attay tüyülüp (76/32)

kankor: hunhar, kan dökücü, zalim.

Mulcuke kankor soyulup / El boldu curttun talabı (42/13)

kant: şeker, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı.

Çoğulup karı kartañdar / Kıımızğa kantın çaykaşıp (2/37)

kant-: ne yapmak, ne etmek.

Balam ele kantem dep / Kaltaarıbay çabiñiz (6/36)

Kanter ayla tabalbay / Karaansız kala cazdadım (23/1)

Bul armanım kanteyin / Taykaşkamdı sen balam (57/26)

Başkanı koyup oylonuñ / Kılkarağa kantkende (61/26)

Tağdır eken kanteyin / Buyruğunça bolormun (62/30)

Kantse da bala ekemin / Ata-enem kılıp sabırdı (72/1)

Kantti dep cañki kurğurum / Aramdık menen işi cok (76/29)

kantip: nasıl.

Calğız tuyak balanı / Titinip kantip karğadıñ (27/17)

Kanıñ tartıp sen kelseñ / Men kantip turam kubanbay (32/6)

Mınday işte Coodardın / Emi közü kantip cumuldu (56/14)

kañtar-: otlamaması veya başını aşağı getirmemesi için atın dizginini eyerin kaşına asarak bağlamak.

Nuskağanın sezbedi / Kuura tuşap kañtarıp (43/35)

Kañtarıp koyğon nemedey / Cerge salbay moynun da (54/33)

Atıñdı tuşap kañtardıñ / Kapilet seni baskanda (61/11)

kapa: kederli, üzgün.

Aldıñızğa emgeçe / Kelbegenge men kapa (19/21)

kapa bol-: boğucu sıcak olmak.

Kapa bolboy kayta bar / Barar ceriñ alıs col (23/12)

kapalan-: üzüntü duymak, kaygılanmak, tasalanmak.

Kabarıñ uğup alğıça / Kapalandıñ kulunum (20/42)

Kapalanbay turğunuñ / Cayımdı sağa aytayın (71/16)

kapçığay: vadi, geçit, koyak, kanyon.

Çoñ kapçığay oozuna / Cetip keldi bir küni (43/6)

Aldıbizda kapçığay / Ördöp çığıp barabız (43/12)

Koçkordon beter süzüşsö / Kapçığaylar kabıştı (54/12)

Kapçığaylar kabıştı / Teşilip ketip terdigi (59/3)

kapır: kızılan birine söylenen hakaret sözü.

Atalbay ölsöm bul iret / Balasın soydu kapır dep (8/39)

Iktap turat canbaştı / Ulantıp catat kapırlar (33/45)

Boronbaydı ciberçü / Bul kapır barıp duşmanın (38/2)

Aşığıp turğan bul kapır / Ayılın közdöy kaytkanı (39/20)

Orok orğon oozunda / Körbödüm sendey kapırdı (40/45)
Biyiktiği kapırdın / Beş kesilçü terektey (49/20)
Kulağı sak kapırdın / Künçülük cerden uğuuçu (49/26)
Elöösüz turğan kapırdın / Uşunu aytıp balağa (49/40)
Sekirtip taştan tüşürdü / Ak döo degen kapırdı (50/16)
Cokçuluk degen bu kapır / Kıldırat tura ar işti (59/15)

kapilet: gaflet.

Atıñdı tuşap kañtardıñ / Kapilet seni baskanda (61/12)

kapka: kale kapısı.

İçinde turat karasa / Bir kezde temir kapkanın (68/37)

kaportolo-: yarılacak, yarısını bitirmek.

Kıyalay tartıp col menen / Kaportolop barğanda (38/12)

Kaportolop barğanda / Kıylasın coldun arbitıp (38/41)

kapşır-: sıkışmak.

Öpkö cürök kapşıra / Ok menen teñ şatırıp (44/3)

Eki öpködön kapşıra / Tek sezgenip kalıptır (66/40)

kapta-: kaplamak, çepeçevre sarmak, kuşatmak.

Kara coluñ tak katsın / Karan küngö kaptasıp (26/6)

İşim kelip oñuna / Kaptasıpsıñ columa (32/12)

Sürdüktürüp Boronbay / Balanı taşka kaptadı (35/7)

kaptal: 1. dağ veya tepenin yamacı.

Kelip kaldı bir künü / Kerilgen toonun kaptalda (36/34)

2. göğsün yan kısmı (atın böğürlerine temas eden kısmı).

Kar bolup attın köbüğü / Kaptalına çaba caap (52/12)

kaptalda-: yamaçtan gitmek.

Ayrıbay tiktep döbönü / Kaptalday tartkan col menen (38/40)

kar: kar.

Kardan bütkön Kebez-Too / Kalkımdın bolot turuğu (31/40)

kar bol-: bembeyaz olmak.

Kar bolup attın köbüğü / Kaptalına çaba caap (52/11)

kara: 1. kara, siyah.

Karasa közgö ilinbeyt / Kara taydı sanasa (24/14)

Biri küröñ bir kara / Eköo teñ buurul boluptur (35/24)

Toodoy kara taşı bar / Karool karap turuuçu (49/24)

2. mit. şerir ruh, habis kuvvet.

Kara coluñ tak katsın / Karan küngö kaptasıp (26/5)

Cutsun kara çokusun / Talaağa taştap Kılkaram (26/13)

3. kara, karsız, kar bulunmayan, kar yağmayan (yer).

Atkan oktoy zırkırayt / Kara kakır saylardın (28/40)

4. köle ve cariyeler için kullanılan 'kimsesiz' anlamındaki söz.

Katının kılıp kara tul / Almak bolup özdörü (69/33)

kara-: 1. bakmak, bakışı bir şey üzerine çevirmek.

Uykum kanıp kalıptır / Karap catsam bir demge (3/44)

Teskey caktı karadım / Anık kördüm şondo da (4/4)

Munu aytıp er Töştük / Karap turdu eline (4/43)

Karap turğan kalkıñız ata / Kalçıldap terge çıktaldı ata (6/20)

Kol cayıp bata berdi emi / Karap turğan kalıñ curt (8/15)

Karap turat mesteyip / Batkalaş tuura çağında (9/17)

Coodar artın karasa / Kozğolup eli kalıptır (10/6)

Karap turğan kalıñ el / Cabıla çurkap carıştı (10/12)

Cetip kele kalğanı / Celdetine karabay (10/45)

Baykap Coodar karasa / Başka emes nak enesi (13/42)

Cilkinin baarın çubatat / Biröo da seni karabayt (16/44)

Kaldañdabay calğızım / Karap tursañ cayma-cay (17/15)
Karaanı anın körünböy / Kalğıça karap kaldı deyt (18/36)
Atsız salam aytpağan / Sin-sıpatıñ karasam (19/31)
Aybatıña karasam / Arıstan sürüñ körünöt (19/34)
Üzülgön türüñ körünöt / Ayak-başıñ karasam (19/39)
Toktolup bir dem turdu deyt / Tayatası karasa (22/18)
Aydap kel saan cılkını / Karasın bu çaşar dep (24/6)
Karasa közgö ilinbeyt / Kara taydı sanasa (24/13)
Kele catat Kara tay / Eki cakka karabay (25/5)
Abıdan karap bul taydın / Körö kaldı daakısın (25/10)
Ketip kaldı şaymanı / Karay albay tayına (25/27)
Eç nersege karabay / Coodar colğo cönödü (25/38)
Coodar oyğo cetti emi / Karap turup bu çaldın (25/45)
Kılkaramdı körgönün / Karaçı munun cöo koyup (26/45)
Baskanına karasa / Cer silkinet düñgüröp (29/8)
Attı koyup daldaağa / Aynekten asta karasa (40/20)
Takalğanda törünö / Abaylap baykap karañız (43/15)
Munu aytıp kök teñir / Coodardı kayta karadı (46/4)
Mancaların karasañ / Çıpalağı bilektey (49/18)
Toodoy kara taşı bar / Karool karap turuuçu (49/25)
Oroyubuz okşoşup / Boluptur adam karağız (54/26)
Azır turup orduñan / Kömürköyün karagın (55/41)
Öödö kara baatırım / Öküngön kayra kelmekpi (61/23)
Karap kaldı üñülö / Catkan eken Kılkara (63/31)
Kuldu karap baarısı / Tegerektep olturdu (66/24)
Karabay taştap ketti dep / Taarındıñbı Kılkaram (68/12)
Bir ooz zobon süyböstön / Karadı Coodar caldırıp (68/23)
Kara attın tilin bilbesten / Akılın toptop karasa (68/25)
İçinde turat karasa / Bir kezde temir kapkanın (68/36)
Karasa turat bir kempir / Boyu köktü tiregen (68/38)
Ümüttüü karap coldorun / Tört kündö keldi baatırñ (76/25)

2. bakmak, dikkat etmek.

Ay menen küñü cılışıp / Aylanganın karasañ (1/4)

Menin añkooluğum karağın / Müçölüm toluk sanım büt (12/1)
Karabastan kardına / Neçen kündük açına (12/21)
Kılğaniña karasam / Emesteysiñ başkadan (19/26)
Baylanğani baskamın / Caratkan kудay karaçı (32/20)
Aytkanıña karasam / Adamzattay ünüñ bar (45/6)

3. yoklamak, denemek, sınamak.

Cumuşka seni salayın / Sinap seni karayın (45/43)

kara can: baş, kendi.

Kara canım kaşaytıp / Kamçıñdı mağa cazğaba (37/12)

kara cer: kara, yer.

Atmak tügül arkardı ata / Kara cerge nıktaldı ata (6/23)

kara küç: fiziksel güç, beden gücü.

Kara küçkö işenseñ / Bolorsuñ akır maskara (37/16)

kara mal: büyükbaş hayvan.

Talaanın beti cık tolğon / Kayberen menen kara mal (39/39)

kara mürtöz: merhametsiz, acımasız.

Hanım şiltey beriñiz / Kan içme kara mürtözgö (46/28)

kara nöşör: sağanak.

Kara nöşör kuyganı / Cañırtıp too-taş boroşo (44/5)

kara terge çıktal-: ter içinde kalmak, kan tere batmak.

Altı kün cattı bu cerde / Kara terge çıktalıp (42/38)

kara terge malın-: ter içinde kalmak, kan tere batmak.

Caşı cetken bul baykuş / Kara terge malınıp (28/12)

karaan: 1. karaltı, uzaktan belli belirsiz görünen şey, silüet.

Ak arkardın karaanın / Körgön tüşüm töp kelip (4/6)
Ülüñdögön bir karaan / Baratsa közü tunarıp (13/6)
Karaandı körüp baykuştun / Sanaası sanğa bölündü (13/10)
Kele catkan bul karaan / Közünö cıluu köründü (13/12)
Cakındap kelip al karaan / Carık dey tüştü elesi (13/38)
Karaanı anın körünböy / Kalğıça karap kaldı deyt (18/35)
Bir nemenin karaanın / Emnedir bu karaan dep (22/13)
Bir nemenin karaanın / Emnedir bu karaan dep (22/14)
Kayrattanıp cönödü / Karaandarı bulardın (30/20)
Ak döönün aytsam karaanı / Alıstan döbö körünöt (49/6)
Körgöndö karaan kark etip / Cetet ele şıp koyup (69/19)

2. mec. destek, dayanak.

Karaansız kala cazdadım / Kanday kubat alı bar (23/2)

karagat: frenk üzümü; bu bitkinin taneleri ufak, kırmızı, siyah ve mayhoş yemişi.

Artta kalıp al biröö / Karağattan cemekçi (65/26)

karagım: “gözümün nuru” anlamında sevgi sözü.

Anda turat töş carı / Aytiluu şamşar karagım (55/43)

karal: destek, dayanak, umut.

Kencekem menen Töştüktün / Sen bolsoñ calğız karaldı (20/44)

karamala-: gözlemek, dikkatle bakmak, gözlemlenmek.

Karamalap turğula / Böödö ölüp kalbasın (67/41)

karan-: bakınmak, çevreye göz gezdirmek.

Coodar kelip esine / Eki cağın karandı (44/44)

karan kün: felaket, yıkım, bela.

Kara coluñ tak katsın / Karan küngö kaptasıp (26/6)

karan tün: felaket, yıkım, bela.

Karan tündü başıma / Salayın dep keldiñbi (45/18)

karañğı kün: felaket, yıkım, bela.

Karañğı küngö tuşuksañ / Balam oylonsoñ akıl-es oñdoyt (18/13)

karar-: hava kararmak, karanlık basmak veya çökmek.

Tüşürüp cerge asmanın / Kararıp boroon ışkırap (68/33)

karaş-: yardım etmek, yardımcı olmak.

Birin biri karaşıp / Kaktooç bolğon atardın (77/1)

karat-: baş eğdirmek.

Özüñ taamay karattıñ / Alışsa kanday bendenin (57/28)

karcilik: kol kemiği, pazı kemiği.

Tört kündön beri çañ basa / Karcilikten Küröñdü (35/27)

karçalış-: çatışmak.

Kayra tartıp cönödü / Karçalışkan duşmañğa (50/44)

karğa: karga.

Moynumdu cula koyğuday / Men ele senin karğañbi (33/3)

Bir karğa uçtu karkılday / Uçarı menen karğanın (68/30)

Bir karğa uçtu karkılday / Uçarı menen karğanın (68/31)

Karğa anın karoolu / Terekte turup çep korus (69/17)

Karğa köriip uçkanda / Kabardı kempir ukkanda (69/21)

karğa-: beddua etmek, lanetlemek.

Balanı caman karğadı / Kalcoolongon cumarbak (26/3)

Köñülüm menin tolsoçu / Karğap şilep balanı (26/20)

Bermek turğay batamdı / Beyitiñdi karğadım (26/38)

Tumşuğuñ taşka tiysin dep / Tupatuura karğadım (26/42)

Calğız tuyak balanı / Titinip kantip karğadıñ (27/17)

Oşondo catat çalkalap / Mulcuke kuday karğağır (39/43)

karğaday bol-: karga gibi küçük, ufak olmak.

Caşılup bata ber dedi / Karğaday bolğon calğızım (8/3)

karğan: beddua, ilenç, lanet.

Men oozğo albay karğanı / Munu ukkanda çoñ döödön (53/16)

karğaşa bol-: engel olmak, mâni olmak.

Karılık bolup karğaşa / Kılkara oonop koborboy (35/32)

karğış: kargış, beddua, lanet, ilenç.

Bayatan aytkan karğışım / Mından kiyin debeyin (27/34)

Karğışının tiygenin / Karoolçunun belinde (41/20)

Karğışın mağa arnadı / Caşabağan sen cuksuz (72/15)

karğışka ket-: bedduaya uğramak, birinin bedduasını almak.

Tegim uksaň kulunum / Karğışka ketip men beybak (71/23)

karı: 1. yaşlı, ihtiyar.

Çoğulup karı kartañdar / Kımızğa kantın çaykaşıp (2/36)

Aksakal karı çaldardan / Ulan-uşak baldardan (5/1)

2. kolun omuz başından dirseğe kadar bölümü.

Uçkanday cetip Borondu / Karıdan tiştep alğanı (36/8)

karı-: yaşlanmak, ihtiyarlamak.

Karisa da atanın / Kızı emespi urğaaçı (15/44)

Tak aytçı balam uğayın / Karğanda közdön nur ketip (20/18)

Karığanda cetpey kurudum / Kayberendey zakımdap (22/43)

Kayra keler bolsoçu / Karığanda böksörgön (26/18)

Akılı cok aybanım / Bilbeysiñ emi karığanıñ (27/15)

Karığanın bilbegen / Kan içmeliüü kakbaş çal (41/26)

karılık: yaşlılık, ihtiyarlık.

Karılık cetip bizderge / Kal basıp közdü kurudum (20/39)

Karılık bolup karğaşa / Kılkara oonop koborboy (35/32)

karın: 1. karın, mide.

Karabastan kardına / Neçen kündük açına (12/21)

Naştalap karın toyğondo / Coodar bardı keçikpey (47/4)

Açıkkın bu çoçkonun / Kardı emi toyğon soñ (55/7)

2. karın, insan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi.

Açılsa menin taalayım / Çapçaktay bolğon kardiñdı (33/27)

Neçeni kardın carıştı / Namıs için karmaşıp (59/5)

3. koyun, keçi midesinde yapılmış kapta korunan tereyağı.

Keşik ele ak kurcun / İçinde karta karın süir kazı (16/2)

karıp: garip, zavallı.

Sooluğan karıp köñülüm / Mönğügö kayra toldu dep (5/37)

karış: karış, başparmak ile orta parmağın uçları arasındaki açıklık.

Başı uçtuu carılğan / Mülk dedi kulğa üç karış (75/17)

karış-: 1. tutulmak, bir organ tutuk duruma gelmek, gevşemek, kuvvetten düşmek.

Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/14)

2. katılmak, karışmak.

Ce öödö bolup kobalbay / Karışıp açka catkanın (60/33)

karıya: ihtiyar, yaşlı adam.

Sınamak bolup karıya / Kep kılbastan balağa (21/42)

kark: tamamen, baştan sona.

Kızılı öçüp asmandın / Cıldızğa kark tolğodo (40/14)

kark et-: karga “gak” demek.

Körgöndö karaan kark etip / Cetet ele şıp koyup (69/19)

karkılda-: gak diye ses çıkarmak.

Bir karğa uçtu karkılda / Uçarı menen karğanın (68/30)

karluu: karlı, kar bulunan.

Ak karluu biyik bel boldu / Sel calap toolor cırtılıp (1/15)

Erikpey Coodar col bastı / Arkayğan karluu toolordun (18/40)

karma-: 1. tutmak, yakalamak.

Karmay koyup kelaytat / Açıusu küçöp oo beter (10/38)

Carmaşa kalıp bilekten / Vazir cetip karmadı (11/9)

Arañ taanıp calğızın / Karmay kaldı sendele (14/2)

Kolunan bekem karmadı / Öpkö-boorun çapkılap (21/24)

Ayğırı carap kalar dep / Carasa karmap alar dep (24/4)

Cılkıçısı karmadı / Başındağı kep menen (25/22)

Tuş kelgen cerden karmaştı / Birtike tınım albastan (34/23)

Tundura bekem karmadı / Kulaktan alıp koş koldoy (48/15)

2. tutmak, sarmak.

Sığa karmap cakasın / Batanın kılıp talaşın (28/19)

Bel karmaşıp köröyün / Açılsın dañğır colum dep (30/11)

Kulaktaşat balbandar / Sığa karmay bir-birin (34/16)

Arçınday karmap oñ kolğo / Aylandırıp urğanı (75/8)

3. tutmak, ele almak, elde bulundurmak.

Mulcuke degen çoñ döönün / Koluna cebe caa karmap (37/31)

4. yönetmek, idare etmek.

Elim bolot karmağan / Ak möñgülüü Kebez Too (46/13)

5. tutarak, dokunarak anlamak, nabız tutmak.

Karmasam dep tamırın / Uraksat tilep Coodardın (66/30)

6. kendini tutmak.

Öcör bala keñ köödön / Ökümdüğü karmadı (53/19)

7. nüks ettirmek, depreştirmek.

Öcörlüğü karmatıp / Alsızdın şorun kaynatıp (72/7)

karmaş-: kapışmak, savaşmak, kavga etmek.

Karmaşpasañ oñbosmun / Kumarım karmap baratat (32/27)

Biri kiçik biri çoñ / Dalayğaça karmaştı (33/39)

Birin biri aldaştı / Tak uşunday karmaşıp (34/28)

Baatırlar menen canaşa / Bular da cüröt karmaşa (35/21)

Karmaşıp ıkım üyrönüp / Küç koşulup çıñaldı (36/23)

Kozğoltkonu keldiñbi / Karmaşıp mında kan tögüp (45/27)

Neçeni kardın carıştı / Namıs üçün karmaşıp (59/6)

Sendeyler menen karmaşkan / Beycinge barıp kazatka (70/32)

Culkuldaştı sürüşüp / Eki künü karmaştı (74/40)

Ölümdü koyboyt kamaarap / Karmaşkanı bulardın (75/3)

karmaşuu: dövüşme, kapışma.

Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/13)

karmoo: tutma, yakalama.

Munu ukkanda atakem / At karmoonu dayındayt (16/40)

karool: 1. muhafız, bekçi, koruyucu.

Bekinip catkan ceriñde / Beş karooldun belinde (41/7)

Karğa anın karoolu / Terekte turup çep korus (69/17)

2. nişan, kurşun, taş vb. ile vurulmak istenen hedef.

Oop baştan sıymıǵı / Bilinip kaldı karoolǵo (9/40)

Toodoy kara taşı bar / Karool karap turuuçu (49/25)

karoolçu: muhafız, bekçi, koruyucu.

Karoolçusu tasıkkın / Buta koyup çımındı (37/38)

Karğışının tiygenin / Karoolçunun belinde (41/21)

Karoolçu koyğon altı dööm / Katarı menen sulattıñ (57/22)

karsıl-da-: 1. kahkaha atmak, yüksek sesle gülmek.

Karsıldap külüp Oruskan / Munu ayttı şaşılıp (20/37)

2. gıcırdamak, gıcır gıcır etmek.

Kaçırıp kelip tişteşe / Azuuları karsıldayt (35/17)

kart: yaşlı, ihtiyar.

Takşalğan kart çeçendey / Süylöp salam berdi deyt (6/14)

karta: atın yağlı kalın bağırsağı.

Añgeme menen ötüştü / Kazı karta çaynaşıp (2/41)

Keşik ele ak kurcun / İçinde karta karın sür kazı (16/2)

kartañ: yaşlı, ihtiyar.

Çoğulup karı kartañdar / Kımızğa kantın çaykaşıp (2/36)

kartay-: yaşlanmak, ihtiyarlamak.

Kayın curtka barayın / Kartayıptır alardın (63/6)

karuu: 1. güç, kuvvet, bilek.

Tolo elek karuuñ caştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/10)

karuu ket-: güçten, kuvvetten düşmek.

Altı döö birden ölgöndö / Karuu ketti emi andan (57/7)

2. kolun omuz başından dirseğe kadar bölümü.

Karuuğa anı ilginiñ / Tay kaşka degen at berem (47/16)

kas bol-: düşman olmak, düşman kesilmek.

Atağa bala kas bolboyt / Tişi çıkkın balağa (18/7)

kasta-: düşman olmak, düşman kesilmek.

Kastağıday meni sen / Kalaañdı çaap aldım (33/12)

kastaş-: birbirine düşman olmak.

Bilbedim kaday kelgenim / Kastaşkan duşman coo bolso (46/26)

kastık: düşmanlık, hasımlık.

Artıñdan izder tuuğan cok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/9)

kastık kıl-: düşmanlık yapmak, fenalık tasarlamak.

Kastık kılıp tiygendin / Tegeele tübü oñbodu (77/16)

kaş kaytar-: karşılık göstermek, karşılık vermek.

Aybatınan Coodardın / Kaş kaytarar bolbodu (77/15)

kaşat: yüksek kıyı, yar, tepe.

İt ünün uğup Oruskan / Kaşatka çıktı konuştan (19/13)

kaşayt-: mec. inat etmek, direktmek.

Kara canım kaşaytıp / Kamçıñdı mağa cazğaba (37/12)

kaşkay-: parlamak, ışık saçmak, ağarmak.

Karap catsam bir demge / Tañ kaşkayıp attı ele (3/45)

Tañ kaşkayıp atkanda / Ordunan turdu caş bala (21/34)

kaştaş: oyalı, nakışlı.

Akılmandın bar ebi / Çöntöktö kaştaş kutudan (64/19)

kat (I): mektup, yazı.

Çiygendey katka cattağan / Comok kılıp ır kılıp (1/27)

kat (II): kat, tabaka.

Eki kat bolup kuurulup / Şiridey bolup katıptır (64/6)

kat- (I) katlaşmak, katı duruma gelmek.

Kanday cumuş cooruttu / Kata elek senin culuğuñ (14/20)

Kamçığa bölöy salğanı / Katıp kalğan nemedey (36/40)

Uşunday kılsa bul döönün / Ustukan söögü katat dep (52/34)

Eki kat bolup kuurulup / Şiridey bolup katıptır (64/7)

kat- (II) gizlemek, saklamak.

Kara coluñ tak katsın / Karan küngö kaptasıp (26/5)

katar: arka arkaya, sırayla.

Katar soyup kelaytam / Baş-ayağı ceti döö (70/40)

katarı menen: arka arkaya, sırayla.

Karoolçu koyğon altı dööm / Katarı menen sulattıñ (57/23)

katık: ceza.

Al eköönö caraştı / Katılğan kuldun katıgın (76/12)

katık-: tecrübe, deneyim kazanmak.

Katıkpağan caş bala / Baatırdık sını bolso da (35/2)

Cer körgön sayın katıktı / Ar iş ötüp başınan (43/1)

katıl-: saldırmak, zarar verici bir davranışta bulunmak.

Al eköönö caraştı / Katılğan kuldun katıgın (76/12)

katıluu: yular takılı, yular takılmış.

Katıluu cürgön berkinin / Dep koyup çal olturdu (24/41)

Edebiñ berer bolsoçu / Katıluu kayran tulparım (26/16)

katın: 1. karı, zevce, refika.

Bozdotup ce Boronbay / Booz katınıñ cardımbı (33/15)

Ayğayın emi baykaybı / Alamın dep kız katın (39/19)

Ketpey tursak bu cerde / Katının eerçip ketti dep (62/39)

Sensiz katın alğanım / Baltırdan tiştep Kılkara (68/18)

Katının kılıp kara tul / Almak bolup özdörü (69/33)

Katındarım bolğun dep / Baatırlığıñ bilindi (75/28)

2. kadın, hatun kişi.

Kızdardın közün caştatıp / Köböyttüñ olco katındı (41/5)

Azık-tülük artışıp / Eki katın eki kul (65/4)

katkan: kuru, kurumuş, katılaşıp.

Katkan şiri boluptur / Çımın-çirkey cıynalıp (63/41)

katkır:- kahkaha atmak, yüksek sesle gülmek.

Men Coodarmın degende / Katkırıp ketti Boronbay (32/2)

katkırık: kahkaha.

Katkırığı taş carıp / Kaarlanıp süylödü (70/4)

katkırık sal:- kahkaha atmak.

Katkırıkı salğanı / Çının ayttı bakıldap (53/4)

katuu: 1. çok, aşırı, fazla.

Kaarıñ katuu keliptir / Koluñdu emi tartkınıñ (27/38)

Ötö katuu şaşkanı / Toktono albay caş bala (29/30)

Katuu tarttı cabırdı / Uyku basıp tunarıp (34/41)

Katuu saldı ayğaydı / Keñeşi tursa bulardın (39/16)

Kırk erdin dooşun sen salıp / Oşondo katuu bakırğın (49/33)

Kaarı katuu Kara döö / Barsañ anı körösüñ (51/30)

Turup aldı şıypana / Katuu terdep kulağı (68/7)

Kaarın katuu salğanı / Kan cutup çoçko ölgün dep (72/13)

2. hızlı, çabuk, seri, süratli.

Kayberendey zakımdap / Katuu eken baskanıñ (22/45)

kay: hangi.

Kay uruu bolot eliñiz / Kayer bolot cerdegen (30/39)

Kay taypa kay nasıl / Kaysı cerlik eldensiñ (45/12)

Kay taypa kay nasıl / Kaysı cerlik eldensiñ (45/12)

Kirse buğa kay candar / Adatı anın cey koyuş (69/15)

kayaşa ayt-: karşılık vermek, büyüğüne karşı gelmek.

Moyun tolğop turçumun / Kayaşa aytıp al turğay (71/31)

kayberen: dağ keçisi ve koyunlarının genel adı.

Şañdanıp kırda kayberen / Erkinçe çaşap cerdegen (3/7)

Talaanın beti cık tolğon / Kayberen menen kara mal (39/39)

kayberendey: dağ keçisi veya dağ koyunu gibi süratli.

Karığanda cetpey kurudum / Kayberendey zakımdap (22/44)

kayer: hangi yer, neresi.

Kay uruu bolot eliñiz / Kayer bolot cerdegen (30/40)

kayğı: kaygı, tasa, üzüntü.

Otundan kenen terişip / Olturdu kızdar kayğıda (76/16)

kayğı ce-: kaygı çekmek, kaygılanmak, üzüntü, tasa duymak.

El olturdu kayğı cep / Aligiçe çıkpadı (5/21)

Enesin oylop çaş bala / Ketip barat kayğı cep (8/33)

kayğıлуу: kaygılı, üzüntülü.

Nurhanğa berdi tapşırıp / Kayğıлуу bolğon kök teñir (57/5)

kayğır-: kaygılanmak, üzölmek, tasa duymak.

Şayı ketti kol-buttun / Munu aytıp kayğırıp (66/9)

Cortuulğa kelgen nemege / Tiygeniñe kayğırdık (73/27)

kayğısız: kaygısız, gamsız.

Kayğısız catkan elimdi / Kakşatkanı keldiñbi (45/28)

kayıl bol-: razı olmak.

Coodar turdu iyilip / Kayıl bolup içinde (46/36)

kayın: kayın, kadın veya erkeğin yaşlı akrabası.

Kayın curtka barayın / Kartayıptır alardın (63/5)

kayırçı: dilenci, geçimini dilenerek sağlayan.

Kayırçığa nak okşoyt / Kağılayın turuğuñ (14/17)

kaykı-: uçsuz bucaksız olmak.

Ordo kaykıp el toldu / Carlığıñız el boldu (7/25)

kaynat-: kaynatmak, yiyecek, içecek pişirmek.

Nabattap çayın kaynatıp / Comok aytıp küü çertip (2/38)

kaynata: kaynata, kayınpeder, kayınbaba.

Kaynatam bergen baykuştı / Capan cerge taştabay (67/37)

kaynatma kırma darı: halk hekimliğinde kull bir tür ilaç.

Kaynatma kırma darısın / Coodarda bardın baarısın (64/26)

kayra: tekrar, yine, yeniden.

Sooluğan karıp köñülüm / Mönğügö kayra toldu dep (5/38)

Kamçılap kayra sabadı / Arıp kalğan kayran at (23/22)

Kayra keler bolsoçu / Kariğanda böksörgön (26/17)

Atının alıp akılın / Attanıp kayra baatırıñ (38/36)

Kayra tartıp cönödü / Karçalışkan duşmanğa (50/43)

Öödö kara baatırım / Öküngön kayra kelmekpi (61/24)

kayran: zavallı.

Kamçılıp kayra sabadı / Arıp kalğan kayran at (23/23)
Edebiñ berer bolsoçu / Katıluu kayran tulparım (26/16)
Calğızıñ kayran caş Coodar / Caşıldantıp közdörün (36/1)
Oyrondu salıp buzuldum / Kayran atam çıdabay (72/12)

kayrattan-: gayretlenmek, cesaretlenmek.

Kayrattantıp cönödü / Karaandarı bulardın (30/19)

kayrı-: 1. kıvırmak, bükme, döndürmek.

Tiktene kalıp bel kayrıp / Cambaşka oroy çalğan bar (2/44)

2. geri vermek, iade etmek.

Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/18)

kayrıl-: 1. geri dönmek.

Ali da bolso kayrıldım / Buyruk menen siz cakka (19/22)

Kayrılıp kayta urçumun / Ayılğa kişi colotpoy (71/32)

2. dönmek, yüz çevirmek.

Eç nersege kayrılıbay / Cürüp ketti çoñ colgo (21/40)

kaysı: hangi

Bügün sen soyduñ kaysı baatırdı / Kızın akdap alardı (41/8)

Kay taypa kay nasıl / Kaysı cerlik eldensiñ (45/13)

kayt-: 1. dönmek, geri gitmek.

Olcoluu kaytkın colundan / Altın müyüz arkardın (8/4)

Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/13)

Aytpadım oydo kebimdi / Kaytıp üygö barğınıñ (23/7)

Tıkıldabay üygö kayt / Temene kanat ekensiñ (31/16)

Aşığıp turğan bul kapır / Ayılın közdöy kaytkanı (39/21)

Tüp kötörö kolboşup / Baarı tarap kaytıştı (59/45)

Kaysak dep tuuğan kalaama / Nurhan uğup bu kepti (61/41)

Ayaldabay kaytıp ket / Uşul bolsun bergenim (72/43)

2. caymak, sözünden, kararından vazgeçmek, dönmek.

Bir öcörgö okşoysuñ / Aytkaninan kaytpagan (19/33)

kayta: tekrar, yine.

Entelep kayta keldi ele / Ukkanda söziin Oruskan (24/31)

Kayta berdi batasin / Kibılağa bet alıp (28/17)

Munu aytıp kök teñir / Coodardı kayta karadı (46/4)

Too cañırıp düñgüröp / Kubulcup kayta bakırdı (50/12)

Coodar kayta buruldu / Kolturmaçtap böz menen (66/12)

Kayrılıp kayta urçumun / Ayılğa kişi colotpoy (71/32)

Coodardı kayta cönöttü / Artınıp kumdu kelgiçe (73/1)

kayta bar-: geri dönmek, geri gitmek.

Kapa bolboy kayta bar / Barar ceriñ alıs col (23/12)

kaytadan: tekrardan, tekrar tekrar, yeni baştan.

Aytkanıñday baybiçem / Kaytadan bata bereyin (27/37)

Kaytadan can bermekti / Munu ukkanda Coodardıñ (61/27)

kaytala-: tekrarlamak, yinelemek.

Ayılğan kepti kaytalap / Eze bersek bolobu (77/18)

kaytuu: dönüş, dönme.

Cerine emi kaytuunu / Öziñördön ötüngön (62/28)

kaz-: kazmak, kazma, kürek veya başka araçla toprağı açmak, oymak.

Ölsöñ körüñ kazbayım / Kızıl kumdun çölündö (72/21)

Ubalın akır tartpağın / Cay kazğınıñ kömölü (75/35)

Buydalbastan kör kazıp / Cayına koydu tigini (75/42)

kaz tur-: tay tay durmak.

Bozodoy kaynap Kaşka içi / Eki buttap kaz turup (48/12)

kazanbaktay: kazan koyacak kap gibi büyük.

Kazanbaktay başı bar / Ak aralap saksayğan (68/42)

kazat: savaş.

Sendeyler menen karmaşkan / Beycinge barıp kazatka (70/33)

kazı: sucuk yapımında kullanılan atların karın yağı.

Añgeme menen ötüştü / Kazı karta çaynaşıp (2/41)

kazık: kazık, toprağa çakılmak için hazırlanmış ucu sivri demir veya ağaç.

Acızdın işi oñordo / Irğay kazık bar eken (75/13)

kazınak: naaşı defnetmek için mezarın içinde ayrı kazılan bölüm.

Bütökön boyun ter basıp / Kazınak oozun bekitip (75/45)

kebel-: hareket etmek, kıpırdamak.

Beş kündön beri kebelbey / Bel bayladıñ kulunum (55/24)

kebersi-: kurumak, çatlama (dudaklar hakkında).

Kebersigen erdimdin / Kesilgenin körsöçü (13/22)

kebez: pamuk.

Keğiş tartkan balanı / Kebezden appak perinin (60/5)

keç: akşam, gündüzün son ve gecenin ilk saatleri.

Çalıştap butu maymañdap / Keçke cuuk üyünö (23/25)

keçe: dün, bugünden bir önceki gün.

Keçektirbe kep surap / Keçeten beri naştasız (70/13)

keçeende-: gecikmek.

Bügün da soydum men birdi / Keçeendetpey kız tartıp (40/34)

keçegi: dünkü.

Keçegi soyğon Şadı döo / Tuuğan bolçu uğup tur (51/10)

keçik-: gecikmek, geç kalmak.

Naştalap karın toyğondo / Coodar bardı keçikpey (47/5)

keçiktir-: geciktirmek, oyalanmak.

Allanı dilge cat kılıp / Keçiktirbey döo başın (57/3)

Keçiktirbe kep surap / Keçeten beri naştasız (70/12)

keçir-: affetmek.

Nurhanğa calğız barğanım / Keçirgin emi Kılkaram (68/17)

keede: bazen, bazı zamanlarda.

Kızıl cayan kan kılıp / Keede ketet çaynaşa (35/23)

kekirtek: nefes borusu, gırtlak, boğaz.

Kekirtekke çalğanı / Bıçağın candan suuruptur (35/44)

Şamşardı alıp buydalbay / Kekirtekke takağın (55/45)

Kekirtek menen salıştı / Amalı ketken ne baykuş (59/11)

kekse: kurnaz, kalleş.

Keñeş bergen bayağı / Kekse bolğon kul ele (69/10)

Ketken munda kuturup / Munu bilgen kekse kul (69/30)

kel-: 1. gelmek, bir yere gitmek, ulaşmak, varmak.

Cırğalduu uşul turmuşka / Batınıp duşman kelbegen (3/10)

Köp arkar kelip kalıptır / Aylanta kurçap baarısı (3/25)

Atıp daroo keliñer / Anın altın müyüzün (4/24)

Cer tübünön keldim dep / Coonu bütkül ceñdim dep (5/27)

Cortup cürüp keldim dep / Ceti cıl catıp er Töştük (5/29)

Sarğarar menin bağıma / Bulbul kelip konu dep (5/36)

Taazim kılıp iyilip / Tak aldına keldi deyt (6/13)

Atalbay kalsam kokustan / Aldıñızğa keleyin (6/31)

Uçuraşıp kelem dep / Törkününö cönögön (8/30)

Tamanı tiybey cer suuğa / Vaziri kelet tekildep (10/21)
Canday koyup kelaytat / Carmaşa kalıp kolunan (10/36)
Karmay koyup kelaytat / Açıusu küçöp oo beter (10/38)
Coodarbeşim balağa / Cetip kele kalğanı (10/44)
Acalım cetip ölbösöm / Aylanıp cürüp kelermin (12/14)
Kele catkan bul karaan / Közünö cıluu köründü (13/12)
Cakındap kelip al karaan / Carık dey tüştü elesi (13/38)
Namıstan kuup arkardı / Kelgenin ayttı enege (14/40)
Men kelgen çıyır col menen / Butkul-sutkul marçaluu (16/13)
Çıgıp kelet kötöyüp / Uşul senin tayatañ (16/31)
Aydatıp kelgen cılkınnı / Artında calğız tay kelet (17/10)
Acaldan kaçpay cönödüñ / Aylanıp bir kün kellersiñ (17/45)
Butkul-sutkul köçküliü / Cetip keldi marçağa (18/44)
Otorlop buğa Oruskan / Kelüüçü eken tüz gana (19/11)
Aldıñızğa emgeçe / Kelbegenge men kapa (19/21)
Üstü-başıñ baykasam / Üç aylık coldon sen kelip (19/37)
Ayıl-apañ amanbı / Açığıp mında kelipsiñ (20/10)
Arnaluu işi bolboso / Ataylap adam kelbegen (21/13)
Keldi arañ dalbañdap / Coodarbeşim caş bala (23/26)
Cıynatıp kelip attarın / Ötközüp birden çubattı (23/38)
Entelep kayta keldi ele / Ukkanda sözün Oruskan (24/31)
Kelip kaldı cılkısı / Sürö buta artında (25/2)
Kele catat Kara tay / Eki cakka karabay (25/4)
Kayra keler bolsoçu / Karığanda böksörgön (26/17)
Oruskan kelip üyünö / Olturup kaldı bışıldap (26/21)
Colğo salıp keldiñbi / Kempirdin kebin ukkanda (26/29)
Kılkara kelet alaktap / Arkan boyu cerlerdi (28/35)
Mına şuntıp caş Coodar / Kele catsa cayma-cay (28/45)
Döönün kelip aldına / Salam berdi adeptüü (30/27)
Kanıñ tartıp sen kelseñ / Men kantip turam kubanbay (32/5)
Kaçırıp kelip tişteşe / Azuuları karsıldayt (35/16)
Kelip kaldı bir künü / Kerilgen toonun kaptalda (36/33)
Atayın kamdap bul elden / Başıñdı kesip kelüügö (37/43)
Uşul cerge kelüüçü / Añdıp catıp bul doñuz (38/5)

Keldibi dep kubulup / Kandim bolğon bu kakbaş (41/42)
Eskiler aytkan beş kayıp / Coodar kelip bu cerge (42/32)
Çoñ kapçığay oozuna / Cetip keldi bir küni (43/7)
Kılkara coldo kelaytıp / Oy baatır Coodar balabız (43/10)
Adam kelbes bul cerge / Alda kaday kelgensiñ (45/14)
Adam kelbes bul cerge / Alda kaday kelgensiñ (45/15)
Aralap bizge kol salıp / Çabayın dep keldiñbi (45/17)
Karan tündü başıma / Salayın dep keldiñbi (45/19)
Ce bolboso kız tandap / Alayın dep keldiñbi (45/21)
Sayakattap el körüp / Dostoşkonu keldiñbi (45/23)
Kozğoltkonu keldiñbi / Karmaşıp mında kan tögüp (45/26)
Kayğısız catkan elimdi / Kakşatkanı keldiñbi (45/29)
Beykünöö eldi cek körsöñ / Çabısayın dep kelseñ (45/31)
Örtün azır basayın / Dostoşkonu sen kelseñ (45/35)
Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/40)
Tübübüz adam payğambar / Buyruk menen men keldim (46/10)
Çabışkanı kelbedim / Altın müyüz arkardın (46/19)
Artınan kuup kelgemin / Ak askada arkardın (46/21)
Bilbedim kaday kelgenim / Kastaşkan duşman coo bolso (46/25)
Canıma kele kalğınıñ / Munu aytıp kök teñir (46/43)
Kelipsiñ balam bolcoldo / Baraanıñdı baykasam (47/8)
Murdunan közöp ak döönün / Başın alıp kele kal (47/29)
Altı döönün ölgönün / Cetip kelip köz körünöö (51/21)
Coodar keldi kenebey / Buk bolğon bu çoñ döönü (52/41)
Tiybedi çolom barğanı / Öz butuñ menen kelipsiñ (53/11)
Koldop Manas arbağı / Men keldim mında atayın (56/6)
Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/17)
Otuz küngö tolğonu / Toyğo kelgen kalıñ el (59/40)
Keleriñdi can birgem / Bir cıl murun bilgemin (60/14)
Kıskasın ele men aytsam / Şıdır mında kelmeksiñ (61/20)
Öödö kara baatırım / Öküngön kayra kelmekpi (61/24)
Kempirin alıp canına / Özü mında keliptir (61/45)
Arbitıp col kelaytat / Tattuu kepten aytışıp (65/7)
Kızıl ayak ukkamın / Buğa kişi kelbegen (67/30)

Coodar kelgen uşul cer / Kızıl ayak degen kum ele (69/11)
Men cürümün bul cerge / Kelgenderdi sorup cep (70/11)
Katar soyup kelaytam / Baş-ayağı ceti döo (70/40)
Kelgemin men bul cerge / Coldu cürüp künü-tün (71/1)
Kızıl kum bolup turuğum / Kelgendi calmap men cutup (71/25)
Neçendi cedim kandatıp / Kişiden kelse kokustan (72/30)
Canımdı bağıp turamın / Cat kişi bolso kelgender (72/36)
Men uşunda kelgemin / A diynödö körörmün (72/39)
Meni izdep kelbesin / Atıña kumdan artıp ket (72/41)
Artınıp kumdu kelgiçe / Aradan eki kün öttü (73/2)
Cortuulğa kelgen nemege / Tiygeniñe kayğırdık (73/26)
Akılsız köödök neme eken / Kelbeyt andan ayrıldık (73/29)
Kızıl ayak kanduu cer / Barğan kelbes antı bar (73/33)
Barsa kelbes uşundan / Bala kelbeyt dediñer (74/11)
Barsa kelbes uşundan / Bala kelbeyt dediñer (74/12)
Ümüttüü karap coldorun / Tört kündö keldi baatırñ (76/26)

2. birini çağırmaq, çağırıp getirmek amacıyla söylenir.

Turğula öñköy el dedi / Cakındap baarñ kel dedi (7/45)
Kel kezegiñ alğın dep / Coodar çıktı bastıra (54/5)
Bütüşüp bolup cayma-cay / Birööñ kel anan alğanı (74/28)

3. izlemek, takip etmek.

Aydatıp kelgen cılkının / Artında calğız tay kelet (17/11)
Altın müyüz arkardın / Artunan kelet iz sürüp (36/28)

4. gelmek, belli bir zamana ulaşmaq.

Uduluña kelgende / Etegiñdi şuudurat (17/18)
Birine biri bilgizbey / Ebi keler beken dep (33/43)

5. gelmek, olmak, etkisini göstermek.

Kaarñ katuu keliptir / Koluñdu emi tartkınıñ (27/38)

6. basmaq, yaşa girmek.

Elim bolduñ iş bilgi / Altımıška kelgende (40/36)

7. gelmek, getirilmek.

Acızbiz Turna eköobüz / Aza kelgen cerinen (74/14)

8. bir şeyin yeri gelmek, bir şeyin zamanı gelmek.

Dağı çığat butaktap / Sözdün kelse konoğu (77/25)

kelin: gelin, yeni evlenmiş veya genç evli kadın.

Kelin kızdın uzdarın / Ar cerden cıynap aldırıp (2/8)

Kız kelin menen caş-calañ / Şerine cep küniün bolcoşup (2/34)

Otuz kelin otuz kız / Körsötpöy kızdı biröögö (59/25)

kelişken: mükemmel, kusursuz, şahane, ihtişamlı.

Manatka çekken keştedey / Kelişken cerdin irañı (3/6)

kelme: besmele, kelime-i tevhit.

Oozu cüröt kelmede / Öñümbü ce tüşümbü (14/5)

keltir-: getirmek, bir şeyin gelmesine müsaade etmek.

Beykut catkan çoçkonu / A degenge keltirbey (50/22)

kem: kem, eksik.

Cay cayında turuptur / Aytkandan bolboy eç kemi (43/27)

Toluktansın kemimiz / Munu aytıp şük bolup (46/33)

kemde kem: nadir, ender.

Mınday cerler kemde kem / Andan ötsöñ bıcırap (16/21)

kemir-: kemirmek, sert bir şeyi dişleriyle azar azar koparmak, çiğnemek.

Kişidey bolğon ceti meş / Kemirgeni turğanda (54/45)

kempir: 1. yaşlı kadın.

Künü-tünü bu kempir / Töşöktün üstün berbegen (21/18)

Dem alalbay küyügö / Anda kempir turabı (26/24)
Colgo salıp keldiñbi / Kempirdin kebin ukkanda (26/30)
Munu ukkanda çañırıp / Kempirdi kудay urğanı (27/7)
Semiz kempir bürgödöy / Irğıp turdu sekirip (27/10)
Dep oşentip abışka / Kempirge turdu calınıp (28/10)
Koyo berip kempirdi / Catıp kaldı kışıldap (28/13)
Boşonup arañ kempirden / Çal çığıp döñgö bııldap (28/15)
Üyündö kalsın kempir çal / Attanıp çıkkın Coodardıñ (28/21)
Karasa turat bir kempir / Boyu köktü tiregen (68/38)
Ürgülöp tursun bu kempir / Aşıkpay bir az turuñuz (69/5)
Munu ceke eelegen / Cañkı kempir celmoğuz (69/14)
Karğa körüp uçkanda / Kabardı kempir ukkanda (69/22)
Kalbağan andan kutulup / Uşul üçün bul kempir (69/28)
Tapkan ceri mına şul / Kempirge berip Coodardı (69/32)
Oyloğonu mına bul / Ürgülöp bir az bul kempir (69/36)
Munusu kanday kep ele / Ukkanda munu kempirdin (70/3)
Oroyun kempir buzğanda / Açuulanıp kep ayttı (70/24)
Uşul bolsun bergenim / Munu aytıp kempir üşkürüp (72/45)

2. hanım, eş.

Oruskan menen kempiri / Een talaa cerdegen (21/10)
Catıp içip kempiri / Semizinen terdegen (21/14)
Kılmak bolup keñeşti / Kempirin alıp canına (61/44)

kence: en küçük çocuk, son evlat.

Elemandın erkesi / Toğuz uuldun kencesi (3/16)
Toğuz uuldun kencesi / Atam Töştük sen uksañ (70/36)

kene-: dikkat etmek, görmek, farkına varmak.

Coodar keldi kenebey / Buk bolğon bu çoñ döönü (52/41)

kenedey: kene gibi küçücük.

Kara döönün canında / Coodar turat kenedey (52/45)

kenen: bolca, çokça.

Otundan kenen terişip / Olturdu kızdar kayğıda (76/15)

keñ: geniş, enli.

Öcör bala keñ köödön / Ökümdüğü karmadı (53/18)

keñeş: danış, müşavere, görüş.

Surağansıp keñeşin / Zobon sürgön kişi cok (4/44)

Kılmak bolup keñeşti / Kempirin alıp canına (61/43)

keñeş ber-: nasihat vermek, görüş bildirmek.

Keñeş bergen bayağı / Kekse bolğon kul ele (69/9)

keñeşi tur-: konuşmak, laflamak.

Katuu saldı ayğaydı / Keñeşi tursa bulardın (39/17)

keñeş-: danışmak, görüş almak.

Ayıptadı debeseñ / Bul işti emi keñeşem (60/27)

Artınan basıp bul eköö / Astırtan kıyla keñeşti (65/22)

Talaştan soñ keñeşip / Küröşmök bolup bul eköö (74/33)

kep (I): 1. söz, bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, laf.

Kebin minday ötkördü / Mañdaykı cazı teskeyge (3/23)

Ulamadan alğan kep / Uluulardan kalğan kep (4/16)

Ulamadan alğan kep / Uluulardan kalğan kep (4/17)

Baş çaykabay ukkula / Bul emes elim calğan kep (4/19)

Aytar kebin tabalbay / Apkaarıp baarı cerge ıktayt (5/9)

Mına minday eki ooz kep / Celmoğuzdu ceñdim dep (5/25)

Korkup barbay men koysom / Kor bolup kalar kebiñiz (6/43)

Al añğıça Töştüktün / Vaziri turup kep aytat (7/22)

Balanı surap turabız / Taştabañ bizdin kebibiz (10/27)

Aytan kepke bolbodı / Ayal da bolso Kenceni (15/16)

Oşondo arañ tayatañ / Cılkıçığa kep aytat (17/5)

Ar keldi mağa kebiñiz / Kerilip catkan Kebez-Too (20/23)
Eki ooz söz menen / Bala kebin bütürdü (20/34)
Aytpadım oydo kebidim / Kaytıp üygö barğınıñ (23/6)
Colgo salıp keldiñbi / Kempirdin kebin ukkanda (26/30)
Ukkum kelet kebiñiz / Uşundayça salamdı (30/43)
Aytkan kebi mina bu / Teñtuştan beter oy caşar (31/4)
Tekildebey tizgin tart / Kep ukpasañ caşarım (31/19)
Bu kepti uğup terigip / Coodardın tuttu kurşuğu (31/32)
Ardaktuu abam desem sen / Aytkan kebiñ uşubu (31/35)
Cumarbegim sen uksañ / Elaman kakbaş aytkan kep (32/10)
Acaldı menden kütküniñ / Boronbaydın kebine (32/40)
Talaadan kokus kep uğup / Atım Coodar dep uğup (41/36)
Bul kepti uğup caş bala / Askağa barıp cetkeni (43/24)
Abıdan uğam kebiñiz / Özünüzdön nuska alıp (46/31)
Kara döo cayın uksañız / Başı ele munday kep (52/14)
Kebinde bolboy calğanı / Hanımdın tiyip barmanı (53/6)
Munu menen kök teñir / Baarı kebin bütürdü (58/3)
Tıñşağın kebidim bar dedi / Salınğan altın söykömdü (60/10)
Kaytsak dep tuuğan kalaama / Nurhan uğup bu kepti (61/42)
Mina şol sözdör deliptir / Anda Peri kep ayttı (62/7)
Akılı artık bul suluu / Baarığa cağar kep ayttı (62/9)
Taamay aytıp tak süylöp / Kebin açık koyğonu (63/12)
Arbitıp col kelaytat / Tattuu kepten aytışıp (65/8)
Munusu kaday kep ele / Ukkanda munu kempirdin (70/2)
Oroyun kempir buzğanda / Açuulanıp kep ayttı (70/25)
Kebime köñül burğunuñ / Aman-esen cüröbü (71/18)
Ukmamış bolup el kebin / Alar kulak capırdı (72/3)
Ayıp turğan kebi bul / Akkuularday sunalğan (73/10)
Uksañız suluu ayımdar / Uşul bizdin kebibiz (73/41)
Tegine cetip baykasam / Cöndüü turat kebiñer (74/10)
Baştadı kul munday kep / Baatırılığım bildiñbi (75/22)
Kep menen tündü ceñişip / Bilalbay bular Coodardın (76/17)
Ayılğan kepti kaytalap / Eze bersek bolobu (77/18)

kep kıl-: söz etmek, laf etmek.

Sınamak bolup kariya / Kep kılbastan balağa (21/43)

kep ur-: konuşmak, sohbet etmek, laflamak.

Armanın aytıp kep urat / Kağılayın calgızım (71/14)

2. haber, bilgi.

Taanıy albay turamın / Odono süylöp kep surap (20/20)

Kep suraysıñ uyalbay / Atımdı uksañ korkosuñ (31/6)

Catıp kaldı Mulcuke / Eline aytıp kışkıl kep (39/27)

Turasıñ cana çoltoyup / Uyalbay menden surap kep (70/9)

Keçiktirbe kep surap / Keçeten beri naştasız (70/12)

Akıp-takıp kep surap / Tuugan eneñ Kenceke (71/10)

3. söz, laf, isim, ad.

Atama kalar caman kep / Ölömbü tirüü kalambı (8/40)

kep (II): şekil, giyim.

Cılkaçısı karmadı / Başındağı kep menen (25/23)

kep tonu: şekil, kılık ve don.

Aldına sala berginiñ / Kep tonun kuday bek kılın (24/40)

ker bol-: sağır olmak.

Kulağı tunup baarının / Kurşuğu kaçıp ker boldu (7/30)

kerben: kervan, uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı.

Atıp cürüp maşıkkın / Kabarıñ uğup kerbenden (37/41)

kereez: vasiyet.

Aytaalbay kereez sözdörün / Acalğa moyun sunuptur (36/3)

kerek: gerek, lazım, ihtiyaç.

Kerekke emi caradı / Tilimdi uğup bildiñiz (46/7)

Kerek desem kokustan / Cıldız da bolso takkansıñ (62/14)

keregi tiy-: faydası dokunmak, faydası olmak.

Asırap meni cetilttiñ / Tiysin emi keregim (6/27)

keril-: 1. ihtişamıyla durmak.

Ar keldi mağa kebiñiz / Kerilip catkan Kebez-Too (20/24)

Kelip kaldı bir künü / Kerilgen toonun kaptalda (36/34)

2. kurulmak, caka satmak.

Han bolup Töştük kerilip / Döölötünö semirip (3/11)

kerme: hayvan bağlamak için gerilen urgan, ip.

Kadimkidey kermege / Kulkara takır sakayıp (64/40)

kes-: kesmek, kesip ayırmak, koparmak.

Başın kesip şorduunun / Nak tiygizem edebin (4/36)

Keskile munun başın dep / Celdetti buyrup salıptır (10/10)

Başıñdı kesip coo çapsın / Cooğo asıñğan kılıçıñ (26/9)

Baralıña cetkizbey / Başıñdı kesip senin men (32/18)

Tepkilep cürüp carayın / Başıñdı kesip baylanıp (33/29)

Atayın kamdap bul elden / Başıñdı kesip kelüügö (37/43)

Başın kesip tındırğın / Oñ kelse senin taalayıñ (51/28)

kesil-: 1. çatlamak.

Kızıl eerdi kesildi / Kızığın körböy düynönün (12/29)

Kebersigen erdimdin / Kesilgenin körsöçü (13/23)

Açikkanday körünöt / Kolu-butuñ kesilip (19/41)

2. kesilmek, biçilmek.

Biyiktigi kapırdın / Beş kesilçü terektey (49/21)

kesir: zarar, kötü sonuç, hor görme, kibirli.

Kesirimin tügötüp / Ketip barat böksönün (13/32)

kesirilen-: kibirlenmek, böbürlenmek.

Kançalık eken alıñ dep / Kesirilenip men kakbaş (22/42)

keşik: dünürlerin getirdiği yiyecek, düğün dernekten getirilen yiyecek, birinin yemeğinin kalıntısı veya özel olarak biri için yediği yemekten ayrılmış parça.

Keşik ele ak kurcun / İçinde karta karın sür kazı (16/1)

keşpir: bir kimsenin veya bir şeyin eşkâli, dış görünüşü, hâl, vaziyet, tavır.

Balanın körüp keşpirin / Baykuş ene kanetsin (14/3)

keştedey: keşte (bir tür nakış) gibi renkli.

Manatka çekken keştedey / Kelişken cerdin ırañı (3/6)

ket-: 1. gitmek, bir yere doğru yönelmek.

Enesin oylop caş bala / Ketip barat kayğı cep (8/33)

Ketip barat aptığa / Kırk arkardın sakçısı (9/13)

Artınan anın barayın / Ayğa çığıp ketse da (12/6)

Cönöp ketti şaşıla / Kün menen aylap al kuudu (12/19)

Kesirimin tügötüp / Ketip barat böksönün (13/33)

Tolo elek karuuñ caştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/11)

Kete bergin coluña / Ayal da bolso enekeñ (17/34)

Cürüp ketti üyünö / Cetelep alıp balanı (21/8)

Eç nersege kayrılbay / Cürüp ketti çoñ colgo (21/41)

Ketip barat caş Coodar / Cetkirbey atka şıpıldap (22/3)

Buudan bolup sozula / Ketip barat caş Coodar (28/30)

Tomolonup ketembi / Çımçıp koyso moynuman (29/16)

Kızıl cayan kan kılıp / Keede ketet çaynaşa (35/23)

Sağa tiybey cebesi / Alıs ketet zırkırap (38/20)

Mulcuke cönöp ketken soñ / Coodar menen Kılkara (39/28)

Cürüp ketti alkına / Oşondo Coodar uyaldı (40/7)

Arkardı közdöy ketkeni / İçinde bolup armanı (43/36)

Coodar ketti cımıñdap / Ak iydem kolgo tiydi dep (43/40)

Kara döödön kam kılbaş / Coodar ketip baratat (52/10)

Basıp ketti ar cakka / Emne boldu atım dep (54/29)

Çaalığıp kalğan caş bala / Uyküğa ketti attanıp (55/19)
Ketpey tursak bu cerde / Katının eerçip ketti dep (62/38)
Alis colğo ketet dep / Altı ayda arañ cetet dep (63/15)
Karabay taştap ketti dep / Taarındıñbı Kulkaram (68/12)
Keter ele culkunup / Kezikkenden bir can da (69/25)
Ketken munda kuturup / Munu bilgen kekse kul (69/29)
Meni izdep kelbesin / Atıña kumdan artıp ket (72/42)
Ayaldabay kaytıp ket / Uşul bolsun bergenim (72/43)
Ayaldarğa dümöktü / Attanıp Coodar keten soñ (73/7)
Kömböy ketseñ talpağın / Zalalı tiyip özüñö (75/32)
Koyboy aytıp bütürüp / Cönöp ketti ertesi (76/36)
Boyloru tegiz caraşıp / Ketip barat bul üçöö (76/45)

2. gitmek, yok olmak, ortadan kalkmak, kaybolmak.

Kokustan kalsa atalbay / Keterbi çırpık kıyılıp (9/8)
Öltürsöñ öz balañdı / Hanım senden sın keter (10/31)
Ayday betten nur ketip / Oñuptursuñ çırağım (14/15)
Aylası ketken abışka / Aytı alcıp kalğanın (27/30)
Carımı ketip canımdın / Muunuma kirdi kaltırak (28/1)
Akıl esi Coodardın / Ketpegende netkeni (43/31)
Adamzat ağa coluksa / Armanı ketet arılbay (49/17)
Kekirtek menen salıştı / Amalı ketken ne baykuş (59/12)

3. gitmek, ölmek.

Een cerde tentibey / Aldında ketken altı ağan (53/31)
Ölüp ketse barıdan / Şayman çok munu kömgüdöy (67/5)

ketençikte-: geri basmak, geri geri gitmek.

Aldına Coodar ırğıdı / Ketençiktep şilk etip (39/13)

ketir-: 1. gitmeye zorlamak, uzaklaştırmak.

Ce coo çaptıbtı kalaañdı / Aydap seni ketirgen (20/12)

2. gidermek, uzaklaştırmak, kaçırmak.

Ketirbey emi atarsız / Cetik bolso çamañız (43/20)

3. gidermek, yok etmek, ortadan kaldırmak.

Bizge emi tiygile / Ketirbesten barkıñar (73/37)

keyiş tart-: üzüntü çekmek, kederlenmek.

Keyiş tartkan balanı / Kebezden appak perinin (60/4)

kez: çağ, zaman, vakit, an.

Catkan kezi uşunday / Tamaşağa berilip (3/13)

Maktanıp alıp cürüpmün / Oşol kezde calğızım (3/40)

Tolkunduu kezge canayın / Kim atıp kelse arkardı (4/32)

On ekige tolğon kez / Bala da bolso canı açıp (6/1)

Biröö da seni karabayt / Oşol kezde ataman (16/45)

Oñ bolso işiñ calğızım / Oşol kezde kara tay (17/23)

Tumandap közün kal bastı / Bir kezde Coodar koluna (34/32)

Cerdi kañğa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/29)

İçinde turat karasa / Bir kezde temir kapkanın (68/37)

kezek al-: (bir düelloda) saldırı hakkını önce kullanmak.

Kel kezegiñ alğın dep / Coodar çıktı bastıra (54/5)

kezek ber-: (bir düelloda) düşmana ilk saldırı hakkını vermek, ilk saldırı hakkından vazgeçmek.

Dökürsüböy sen çoçko / Kezek berem alğınıñ (53/29)

Men okşoboym başkağa / Men saa kezek bereyin (53/39)

Manastan beri kezektı / Bere kelgen bizdin el (54/2-3)

kezen-: hırslanmak, öfkelenmek.

Kezenip köönüñ buzbağın / Altın müyüz arkardın (14/43)

kezik-: karşılaşmak.

Estedi aldı ölümdü / Kezikken alptın sürünön (29/21)

Keter ele culkunup / Kezikkenden bir can da (69/26)

kez-kezde: bazen, ara sıra.

Tiktenişip kez-kezde / Cılandan beter arbaştı (33/40)

kıbila: kible, bazı ibadetler yerine getirilirken dönülen Kâbe'nin bulunduğu yön.

Kayta berdi batasın / Kıbilağa bet alıp (28/18)

Erenderdin saltınça / Kıbilanı başka alıp (55/15)

kıbıñda-: sevinmek, sevinç duymak.

İçinen külip kıbıñdap / Tap eter buta barsa da (43/42)

kıbıra-: 1. yavaşlamak, ağır hareket etmek.

Ce bar ce cok dey albay / Turup kaldı kıbırap (7/20)

2. kımıldamak, hareket etmek.

Körünüp calğız kıbırap / Aldı caktan bir döbö (29/2)

kıçkıl: mec. uygunsuz, yakışsız.

Catıp kaldı Mulcuke / Eline aytıp kıçkıl kep (39/27)

kıl-: 1. yapmak, etmek, kılmak.

Ayttiñ bele kulunum / Cönü cok caman iş kılıp (14/26)

Makul kılıp koyğonu / Canıñdı mağa keyitip (15/20)

Kılğaniña karasam / Emesteysiñ başkadan (19/26)

Naşta kılıp azıraak / Namaz okup bolğonço (21/38)

Aldına sala berginiñ / Kep tonun kuday bek kılsın (24/40)

Şıldıratıp cügöndü / Aytkanın kıldı enenin (25/15)

Sığa karmap cakasın / Batanın kılıp talaşın (28/20)

Uğuşumça caratkan / Calğızğa kılat cardamdı (33/5)

Ülökö kılıp elime / Kancığalap barayın (33/30)

Kızıl cayan kan kılıp / Keede ketet çaynaşa (35/22)

Cerge bekem nıktadı / Bekerge ketpey kılğanı (35/35)

Tilek kılıp kudaydan / Oğu taamay tiyerdi (39/6)

Şañıma suluu kız tandap / Toydu başım kılğın dep (39/25)

Kara döödön kam kılbaş / Coodar ketip baratat (52/9)
Uşunday kılbaş bul döönün / Ustukan söögü katat dep (52/33)
Özü da özök calğadı / Toyğuşa kılıp naştanı (54/38)
Kılar işin bayandap / Takır ayttı kaltırbay (55/22)
Şilteseñ kılıç ötküsüz / Bedenin kılğın kök temir (55/31)
Nurhan menen Kara döö / Kılbaşın okşoyt arzandı (56/28)
Salmoor menen urğanday / Epçildik kılıp caş bala (56/38)
Allanı dilge cat kılıp / Keçiktirbey döö başın (57/2)
Nurhandın baarı degenin / Toydun kamın kılbaşın (57/41)
Saltın kılıp kırğızdın / Aynektey tüz talaağa (58/6)
Kişi koyup arağa / Uruksat kılbaş han atam (61/40)
Kılmak bolup keñeşti / Kempirin alıp canına (61/43)
Kanday kılış bilginin / Kızına toluk beriptir (62/1)
Bülösü kılıp özgönün / Bir erdin közün karatkan (62/18)
Çimçikeydi salışıp / Kılıp kelet tamaşa (65/12)
Az ötpöy menin kılğınım / Aşkere bolup dayınduu (71/38)
Kızıl ayak kumduunu / Kıyamət ağa cay kıldık (73/31)
Alp Töştük uğup baarı işti / Dañazaluu toy kılıp (77/7)

2. yolunu bulmak, gereğini yapmak.

Alıbiz cetpeyt tük ağa / Kılbaşak aldın aylanı (48/44)
Emçi bolup da biröö / Kılıp körmök sebepti (65/30)
Aypka meni buyurbañ / Amalın kılıp körölü (66/3)
Azırtan arğa kılbaşak / Akıretti körgüdöy (67/1)

3. türkü, şarkı vb. okumak, icra etmek.

Çiygendey katkı cattağan / Comok kılıp ır kılıp (1/28)
Çiygendey katkı cattağan / Comok kılıp ır kılıp (1/28)

4. bırakmak, bir duruma sokmak.

Katının kılıp kara tul / Almak bolup özdörü (69/33)

kılayt-: az kalmak veya bulunmak.

Marça turat sepseyip / Kılayıp çeke körsötpöy (9/20)

kılçañda-: ikide bir dönüp bakmak, defalarca arkaya bakmak.

Bulardı oylop caş Coodar / Kılçañday basıp cönödü (9/2)

kılçay-: dönüp bakmak, dönme.

Kılçaybasa artına / Caş bala çaldı köröbü (22/1)

kıldattık: ustalık.

Kıyalay tartıp cönödü / Kıldattığın aşırıp (38/38)

kıldır-: zorla yaptırmak, yapmaya mecbur bırakmak.

Cokçuluk degen bu kapır / Kıldırat tura ar işti (59/16)

kılıç: kılıç.

Saldırıp kılıç moynuma / Almaday başım alñız (6/38)

Carıldatıp kılıçın / Er Töştük kolğo alıptır (10/8)

Kılıçın suurup alğanı / Koy degende bolboston (11/1)

Koy degenge bolboston / Şilte di kılıç çapkanı (11/3)

Carıldatıp kılıçın / Moyunğa şiltep çabarda (11/4)

Kılıçtın uçu bir tiyip / Baykuş calğız Coodardın (11/12)

Başın di kesip coo çapsın / Cooğo asınğan kılıçıñ (26/10)

Kök teñirdin kılıçın / Kök şilige batırdı (50/19)

Şilteseñ kılıç ötküsüz / Bedenin kılğan kök temir (55/30)

kılık: iş, hareket, davranış.

Emi Coodardın ketti şaymanı / Kılkaranın kılığı (37/3)

kılım: asır, yüzyıl, devir.

Bilegi coon şer öttü / Kılımğa kılım ulanıp (1/12)

Bilegi coon şer öttü / Kılımğa kılım ulanıp (1/12)

kılka: sıra, saf.

Calınan çaçıp kılkanın / Tayanbay asa kötörüp (16/27)

kılt et-: azıcık içmek, yutmak.

Atalğanday canaştı / Kılt etip tamçı suu içpey (12/28)

kıltakta-: yakalamak, tutmak.

Kıltaktay moynun balanın / Almaday üzüp alarda (11/6)

kıltılda-: süzülerek yürümek.

Dep abışka kıltıldap / Muundarı kırsıldap (21/6)

kımbatta-: değer vermek, kıymet vermek.

Kıybasam da seni men / Kımbattap bilem namızdı (17/39)

kımılta-: neşe içinde olmak.

Kımıldap kurtka toluptur / Köz irmemge şay kelbey (64/1)

kımız: kısrak sütünden yapılan maruf içecek.

Kış ekçeme cay kımız / Suusalığın kandırıp (2/26)

Çoğulup karı kartañdar / Kımızğa kantın çaykaşıp (2/37)

kıñılta-: inlemek, inilti ses çıkarmak.

Kılkara kaldı kıñıldap / Cıla basıp arkarğa (43/38)

kır: 1. tepe, dağ sırtı.

Şañdanıp kırdı kayberen / Erkinçe çaşap cerdegen (3/7)

2. yan taraf.

Bakaloorğo bir saldı / Cakanın kırın bastırıp (56/42)

kıraan: cesur, bahadır.

Ak döönün başın bul kıraan / Körgöndö munu Nurhandın (50/27)

kırañ: tepelik, yerden yükseklikleri çok az olan tepeler.

Kırañdan narı coğolot / Uşunte alsak eköübüz (38/27)

kırañda-: uzaktaki küçük tepelere bakmak.

Kuu arkar turat çekçeyip / Kırañdap tiktep alıska (9/16)

kırçak: tepe, dağ sırtı.

Atağa kızmat kılām dep / Aralap kırçak bir özü (9/4)

kırçınday: genç oğlan olarak.

Coodarbeşim tak minip / Kırçınday han bolğonu (77/11)

kırk: kırk, otuz dokuzdan sonraki sayı.

Ketip barat aptığa / Kırk arkardın sakçısı (9/14)

Kırk erdin dooşun sen salıp / Oşondo katuu bakırğın (49/32)

Kırk attın sürün men salsam / Apkaarıbay capırgın (49/36)

Kırk çorodoy sür menen / Aç kıykırık ün menen (50/7)

Kırk künü toyun toylotup / Coodar balam özüñö (57/44)

Çüygündöp çöpkö çaldırıp / Bağılğanda kırk künü (64/37)

Bolso da kırk kanatıñ / Coodar munu ukkanda (70/22)

kırkıra-: hırlamak, hırıltıyla ses çıkarmak.

Okuranat kırkırıp / Tayatañdın kupuya (17/24)

kırkuu: sıradağ, aralarında uzunlamasına vadilerin bulunduğu dağlar dizisi.

Uşul turğan kırkuunun / Çımışında bolçu ele (67/15)

kırs: tıklar, tıkırdayan, birbirine vuran, çarpan şeylerin çıkardığı ses.

Kırs muun bolğon Küröñdün / Köödönü kıyrıp sınğanı (35/36)

kırs et-: tıkırdamak.

Biler-bilbes kırs etti / Kakbaş bolğon kuu arkar (9/43)

kırsılda-: kütleme, küt diye ses çıkarmak.

Dep abışka kıltıldap / Muundarı kırsıldap (21/7)

kıska: kısa, kısaca.

Kıskasın ele men aytsam / Şıdır mında kelmeksiñ (61/19)

kıskart-: kısaltmak, kısa duruma getirmek.

Bağımdı menin açkanın / Columdu kудay kıskartıp (32/22)

Kıskartıp gana aytayın / Tegi cayım uğup al (41/28)

kıstal-: zorluk çekmek, zorlanmak.

Demim çıkpay kıstalıp / Acal cetip baratat (27/44)

Antınan bala kıstalıp / Altın müyüz arkardın (42/41)

kış: kış mevsimi.

Kış ekçeme cay kımız / Suusalığın kandırıp (2/26)

kışıl-: sık sık solumak, hışıldamak.

Koyo berip kempirdi / Catıp kaldı kışıldap (28/14)

kıy- (I): 1. kesmek, kesici bir araçla yaralamak.

Moyundu cebe kıyarda / Mookumu kanıp doñuzdun (39/8)

Makmalday tığız cününö / Oozduk kıyıp uurtu (63/36)

2. kıymak, kesmek, öldürmek.

Baatır bolsoñ oşonun / Kıya çaap başın al (47/27)

Oñdonup Ak döo kalğıça / Başın kıya çapkınıñ (49/39)

3. kesmek, bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak.

Kokustan kalsa atalbay / Keterbi çırpık kıyılıp (9/8)

Kıyıp tıtıp üzgönü / Şıpırıp attın tokumun (64/14)

kıy- (II) kıymak, acımadan vermek, esirgememek.

Kıybasam da seni men / Kimbattap bilem namızdı (17/38)

kıya: dik olmayan yamaç.

Kıya colğo canaşıp / Tak oşol cerge cetkende (36/35)

Mañdaykı kıya döbönün / Çokusunda kamdanıp (37/32)

kıyala-: yamaçtan gitmek.

Kıyalay tartıp col menen / Kaportolop barğanda (38/11)

Kıyalay tartıp cönödü / Kıldattığın aşırıp (38/37)

kıyamat: kıyamet, kıyamet günü.

Kızıl ayak kumduunu / Kıyamat ağa cay kıldık (73/31)

kıyamına keltir-: ayağa kaldırmak.

Koyon koltuk alıştı / Kıyamına keltirip (58/45)

kıyğaçta-: yandan geçmek, yandan hareket etmek.

Eki küngö tolğondo / Kün kıyğaçtap batışka (75/5)

kıyın: 1. üstün, iyilerin iyisi, yavuz, güçlü.

Kılkaraday kıyın mal / Oruskandın kolunan (25/40)

Kiminin kıyın önörü / Kana emese kalayık (30/23)

Kıyını munun Kara döö / Çoñduğunun at minbey (51/16)

2. zor, güç.

Baykoosuz cerge baktırçu / Baarınan uşul kıyın dep (52/16)

Kıyın bolup balağa / Estebey anı koyğonu (61/33)

3. en iyi şekilde.

Bülündürböy başkağa / Elin kıyın korğodu (77/13)

kıykır-: haykırmak, bağırarak.

Ölgönün anık bilem dep / Öödö bolup kıykırat (38/22)

kıyla: çok, epey, bir hayli.

Altın müyüz arkardın / Cutarı meni kıylada (15/27)

Buydalıp kıyla tolğondu / Meltirey tiktep Beşimdi (15/38)

Kız küyöö bolup bul eköö / Kıyla cerin tügöttü (22/8)

Kaportolop barğanda / Kıylasın coldun arbutıp (38/42)

Artınan basıp bul eköö / Astırtan kıyla keñeşti (65/22)

kıylağaça: çokça, ziyadesiyle.

Kıylağaça ürgülöp / Kolun üzböy koykoyup (66/36)

kıymıl: hareket, kımıldama.

Caş balanın kıymılı / Tamandan çöp dooştop (9/41)

kıymılda-: hareket etmek, kımıldamak, davranmak.

Kıymıldabay tim catsak / Ebin munun taptım dep (38/23)

kıyna-: üzme, üzüntü vermek.

Can kıynağan men üçün / Carooker enem kim esteyt (8/44)

Kıynalıp cürök ezildi / Çokoyu buttan boş tüşüp (12/31)

Attanğan uuluñ kıynaba / Abıdan baykap çenesem (15/24)

Kılkarañdı taştapsıñ / Astına kıynap askanın (60/29)

Kıynalıp ötkün cön dedi / Eki kolum baylatıp (72/23)

kıynoo: sıkıntı, azap.

Ce bir cakka çığa albay / Kıynooñdu dalay tartkamın (60/23)

kıyra-: parçalanmak.

Kırs muun bolğon Küröñdün / Köödönü kıyrıp sığanı (35/37)

kız: 1. kız, kız çocuğu.

Kelin kızdın uzdarın / Ar cerden cıynap aldırıp (2/8)

Kız kelin menen caş-calañ / Şerine cep künün bolçoşup (2/34)

Ayılğan kızın alat dep / Andesiñ çığıp arkardı (4/22)

Acalı cetsin koluñdan / Kök teñir kızı suluu deyt (8/7)

Munu baykap biliñiz / Kökteñir kızğa üylönüş (11/27)

Kökteñirdin kızının / Bolğusu kelbey küyöösü (11/34)

Karısa da atanın / Kızı emespi urğaaçı (15/45)

Okşoyt eken kızıma / Tartınbastan tak süylöp (20/5)

Olturgan eken Mulcuke / On törttö kızğa canaşa (40/22)
Kızdardın közün caştatıp / Köböyttüñ olco katındı (41/4)
Bügün sen soyduñ kaysı baatırdı / Kızın aldap alardı (41/9)
Calğız kızı al eken / Caratılğan eñ suluu (44/27)
Kızım berem dep cürgön / Nurhandın sözü bar eken (44/31)
Balam men turğan uşul çölkömdö / Antıma turup kız berip (57/11)
Calğanda calğız tutunğan / Kız ele menin tuyağım (57/15)
Kızımdı berem degemin / Orundadıñ kulunum (57/38)
Ardadan tandap soyuştu / Erke kızdın toyuna (58/29)
Otuz kelin otuz kız / Körsötpöy kızdı biröögö (59/25)
Otuz kelin otuz kız / Körsötpöy kızdı biröögö (59/26)
Kızına toluk beriptir / Uzun keptin kıskası (62/2)
Bütökön bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/4)
Bütökön bolso kız kamı / Kız degen duşman bülösü (62/5)
Casağan alla kızdardı / Cat kişige caratkan (62/16)
Nikelep üydön köçürgön / Men da şondoy bir kızımın (62/25)
Küç küyöö degen da bir at / Kızdarğa alıs bolğonu (62/43)
Catındaş Kence kurğurum / Oruskandın kızımın (71/21)
Ukmuştuu kız Nooperi / Ukkanda munu tolğonup (74/3)
Otundan kenen terişip / Olturdu kızdar kayğıda (76/16)
Cay barakat kütünüp / Eki kızdın canında (76/38)

kız başına: tek başına kız olarak.

Azaptuu coluñ baskamın / Kız başım menen seni izdep (60/21)

2. kız, gelinlik kız.

Kız küyöö bolup bul eköo / Kıyla cerin tügöttü (22/7)
Ataylap sağa şañım dep / Birden kız ağa berüüçü (38/10)
Ayğayın emi baykaybı / Alamın dep kız katın (39/19)
Şañıma suluu kız tandap / Toydu başım kılğın dep (39/24)
Bügün da soydum men birdi / Keçeendetpey kız tartıp (40/34)
Tügöndü elden arılıp / Kız alçu alman canağı (42/16)
Turnaday suluu kızdı alıp / Bala emespi kanetsin (42/35)
Ce bolboso kız tandap / Alayın dep keldiñbi (45/20)

Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/40)

Ar kimderde kız bolot / Erkeletip östürgön (62/20)

kızard-: mec. kızarmak, utanç, öfke vb. duyguların etkisiyle, kanın yüze hücumu sonucu yüz kırmızı bir renk almak.

Bet kızarıp çok boldu / Kulkaranın tüşüğü (61/31)

kızça: küçük kız.

Altımış kızça bar eken / Anın bir ele sırtkı turmanı (42/21)

kızı-: adamakıllı kızmak, hiddetlenmek.

Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/5)

kızığına balkıt-: hoşuna gitmesini sağlamak.

Kızığına balkıttı / Közü açık köröögön (60/6)

kızık: eğlence, eğlenme işi, sefahat.

Uşundayça düñ menen / Toydun bütüp kızığı (59/38)

kızığın kör-: bir şeyi dikkate almak, bir şeyin zevkine dalmak, eğlenceye dalmak.

Kızıl eerdi kesildi / Kızığın körböy düynönün (12/30)

Kızığın körböy başkanın / Atama elçi siz salıp (60/38)

kızık-: ilgi duymak.

Köründü közgö tüz talaa / Ot suusuna kızığıp (19/9)

kızıl: kızıl, al, kırmızı.

Kızıl eerdi kesildi / Kızığın körböy düynönün (12/29)

Kızılı öçüp asmandın / Cıldızğa kark tolğodo (40/13)

Munday sezgenç oorular / Kızıl ayaktın kızıl kum (67/10)

Başkalardan ukçu elem / Darı bolçu kızıl kum (67/14)

Kızıl kum bolup turuğum / Kelgendi calmap men cutup (71/24)

Ölsön körüñ kazbayım / Kızıl kumdun çölündö (72/22)

kızıl cayan: kızarmış, kırmızı veya ona yakın bir renk almış, kana bulanmış.
Kızıl cayan kan kılıp / Keede ketet çaynaşa (35/22)

kızıl eek: çok yaşlı, ağzında dişi kalmamış ihtiyar.
Bokeñdin kirip sakalı / Kızıl eek bolup mulcuyup (34/34)

kızıtalak: murdar, pis.
Kızıtalak oyloboysuñ artıñdı / Çıdabay turam örttönüp (41/10)

kızmat kıl-: hizmet etmek.
Atağa kızmat kılam dep / Aralap kırçak bir özü (9/3)
Atağa kızmat kılam dep / Aylanayın calğızım (17/42)

kiçi: küçük.
Biriniki döbödöy / Biri kiçi cönököy (30/22)

kiçik: daha küçük.
Biri kiçik biri çoñ / Dalayğaça karmaştı (33/38)

kiçine: azıcık, biraz.
Toktono kalıp bir demge / Kiçine aram albadı (12/44)

kilem: halı.
Kacarı terme zıl kilem / Munun baarın casatıp (2/14)

kim: 1. kim, "hangi kişi" anlamında soru sözü.
Kim atsa uşul arkardı / Kök teñiri Nurhandın (4/20)
Tolkunduu kezge canayın / Kim atıp kelse arkardı (4/33)
Kanake turğan curtçuluk / Kimiñ atıp kelesiñ (4/39)
Kuday bergen olcomdu / Koluma kimiñ beresiñ (4/41)
Handın sözü bir bolot / Aynığanğa kim bolot (6/33)
Can kıynağan men üçün / Carooker enem kim esteyt (8/45)
Dar kümöndö turamın / Emmelikten kim seni (14/10)

Ak arkardı kim atsa / Buyrulğan şoĝo degenin (18/29)
Acaldan murun ölobü / Artı kaday kim bilet (50/2)
Bendesı kудay nak süygön / Arkarımdı kim atsa (57/37)
Oozuña kirçü kim deysiñ / Cer astında neçen cıl (70/30)

2. “ne, nedir” anlamında soru sözü.

Atıñ kim dep surayın / Colooçubu başkabı (30/5)

kindik: kim, kim olduĝu.

Sen menin kimdigimdi bilbessiñ / Çımçıktay moynuñ üzöyün (53/14)

kimi: kimi, kimisi.

Kiminin kıyın önörü / Kana emese kalayık (30/23)

kir-: 1. girmek, dışarıdan içeriye girmek.

Sak kalĝanın ukpadım / Sandıkka kirgen biröönün (15/31)

Beykünö eldin kunu için / Korĝonuña kirgemin (41/25)

Özünön özü şattana / Üyünö kirip çoñ döönün (56/22)

Bir üygö ondon kirgizip / Tamaşanı büt saldı (58/20)

2. girmek, bir yere ulaşmak.

Mından ötüp caş bala / Adırĝa kirdi aralap (19/5)

Kün batış colĝo kirginiñ / Kün batış közdöy col cürsön (47/2)

Kirse buĝa kay candar / Adatı anın cey koyuş (69/15)

3. gelmek, etkisini herhangi bir biçimde göstermek.

Carımı ketip canımdın / Muunuma kirdi kaltırak (28/2)

Tamçılap cerge dıbirap / Kalçıldak kirip muunĝa (29/25)

4. saldırmak, hücum etmek.

Emi tursa da mınday / Baş alaman kirbegin (55/35)

5. azmak, kıızışmak.

Bütkün boyu dürdüĝöt / Cöölöşüp kirgen bukaday (34/4)

6. saplanmak, hızla batmak.

Bokeñdin kirip sakalı / Kızıl eek bolup mulcuyup (34/33)

7. rüyaya girmek.

Taňğa maal bolğondo / Tüşünö kirip er Bakay (55/21)

kirpidey bol-: kirpi gibi diken diken olmak.

Attan tandap minginiñ / Kirpidey bolup saksaybay (23/15)

kirpik: kirpik.

Oroyu uçup kubarıp / İrmöögö kirpik şay kelbey (34/44)

kişi: insan, kişi.

Surağansıp keñeşin / Zobon sürgön kişi cok (4/45)

Bir da kişi baram dep / Uğa ketkin kalayık (5/23)

Kalaanın baarın çoğultup ata / Kaltırbay kişi çakırđın ata (6/17)

Men körgöndön bu çakka / Manastan başka kişiğe (19/29)

Coobun mintip berdi ele / Elçi bolğon kişisi (24/30)

Beykut catkan kişiğe / Bekerçe salba cañcaldı (32/43)

Carığı şamday ay eken / Arkardı atkan kişiğe (44/30)

Tördö olturğan kişiğe / Ayta saldı salamdı (45/2)

Alık alıp al kişi / Suradı emi abaldı (45/4)

Bolup kördü bir kişi / Tüşmök tügül kozğolboy (48/13)

Öltürüüçü kişisin / Ak döönü közdöy çaptıruu (48/31)

Kök şağılğa catkırçu / Körgözbey munu kişiğe (52/38)

Kişi koyup arağa / Uruksat kılsa han atam (61/39)

Casağan alla kızdardı / Cat kişiğe caratkan (62/17)

Kızıl ayak ukkamın / Buğa kişi kelbegen (67/30)

Kayrılıp kayta urçumun / Ayılğa kişi colotpoy (71/33)

Neçendi cedim kandatıp / Kişiden kelse kokustan (72/30)

Canımdı bağıp turamın / Cat kişi bolso kelgender (72/36)

kişiçe: insan gibi.

Coodarbeşim şaşkanda / Süylödü şumduk kişice (37/7)

kişidey bol-: insan gibi olmak, insan büyüklüğünde olmak.

Süyröp çıgıp üyünön / Kişidey bolğon ceti meş (54/44)

kiy-: giymek, bir şeyi vücuduna geçirmek.

Ölümdün tonun kiysin dep / Meltirete şıkaalap (9/27)

Merziye tonun kiysin dep / Maşanı irmep iyerde (9/31)

Kiyimden tandap kiyginiñ / Aytkan sözüm kulunum (23/16)

Tördön koptu suurulup / Sootun kiybey bu tördö (41/45)

kiyim: giyim, giysi, elbise.

Dalbirap kiyim kalbadı / Tınım albay arkar kuup (12/37)

Kiyimden tandap kiyginiñ / Aytkan sözüm kulunum (23/16)

Abıdan ardık aldı emi / Kiyimderin cañılap (23/31)

Kaldı tört tal bakalı / Kiyimsiz kalıp eköo teñ (34/36)

Etekterin türüşüp / Kiyimden tamtıq kalbadı (74/42)

kiyin: sonra.

Bayatan aytkan karğışım / Mindan kiyin debeyin (27/35)

kobor-: ayağa kaldırmak, yerden kalkmasına müsaade etmek.

Karılık bolup karğaşa / Kılkara oonop koborboy (35/33)

koçkor: koç.

Koçkordon beter süzüşsö / Kapçığaylar kabıştı (54/11)

koçušta-: iki avuçla almak veya koymak.

Cürögüñdü cutayın / Kaniñan içip koçuştap (32/32)

kohar: inci, gevher.

Altın menen kohardın / Asılın mağa takkansıñ (62/12)

koko: gırtlak, ümük.

Mancalarıñ kokomo / Batıp ketip baratat (27/42)
Ökürüp öpkö çabıştı / Üzülüp öpkö kokodon (59/10)

kokoloş-: gırtlaklamak, birinin gırtlakını sıkmak.
Kokoloşot balbandar / Terdegen kolun cerge çaap (34/19)

kokus: aniden, ansızın.
Talaadan kokus kep uğup / Atım Coodar dep uğup (41/36)

kokustan: aniden, ansızın.
Alğanda kolğo şamşardı / Kokustan şamşar çañ saldı (56/26)

kol: el, kolun tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü.
Anık atıp alıpmın / Müyüzü tiyip koluma (3/36)
Kohuman culup alıptır / Çoçup ketip oyğonsom (3/41)
Kuday bergen olcomdu / Koluma kimiñ beresiñ (4/41)
Carkılatıp kılıçın / Er Töştük kolğo alıptır (10/9)
Canday koyup kelaytat / Carmaşa kalıp kolunan (10/37)
Ayrılbay oñ cak kol menen / Aldığa cürsöñ mına bu (16/11)
Cügönüñdü kolğo alıp / Oozduğun şıldırat (17/20)
Tiyip kalsa koluña / Kor bolboysuñ calğızım (17/32)
Kolunan bekem karmadı / Öpkö-boorun çapkılap (21/24)
Kolu menen kakkılap / Delbiretip etegin (25/12)
Kolun nuskap körsöttü / Ukuruk salıp moyunğa (25/20)
Aytıp kördü ar işti / Kolğo tiygen koyondu (25/33)
Öcör bala könöbü / Kolğo tiydi Kara tay (25/37)
Kılkaraday kıyın mal / Oruskandın kolunan (25/41)
Kaariñ katuu keliptir / Koluñdu emi tartkınıñ (27/39)
Tiydi anın koluna / Daakıluu arık Kara tay (28/27)
Egerde işim oñboyt ko / Koluma tiybey ak arkar (29/43)
Süygön kulğa belendep / Salıp kolğo beret dep (32/8)
Kuday aydap şıbağam / Nak tiydi mına koluma (32/14)
Bulaktatat balbandar / Koldoru çığıp belinen (34/14)
Kokoloşot balbandar / Terdegen kolun cerge çaap (34/20)

Topoloşot balbandar / Acıray tüşsö koldoru (34/22)
Tumandap közün kal bastı / Bir kezde Coodar koluna (34/32)
Mulcuke degen çoñ döönün / Koluna cebe caa karmap (37/31)
Ödüp catkan Mulcuke / Ok caasın kolğo alğanı (38/45)
Capırılbas şaş bala / Aybaltasın kolğo alıp (42/4)
Coodar ketti cımıñdap / Ak iydem kolğo tiydi dep (43/41)
Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/14)
Alğanda kolğo şamşardı / Kokustan şamşar çañ saldı (56/25)
Balağa cetip buydalbay / Çaptaşa kaldı koluna (56/36)
Kıylağaça ürgülöp / Kolun üzböy koykoyup (66/37)
Kıynalıp ötkün cön dedi / Eki kolum baylatıp (72/24)
Arçınday karmap oñ kolğo / Aylandırıp urğanı (75/8)
Barbayta açıp koldorun / Közünün caşın ağızıp (76/23)

kol cay-: el açmak.

Kol cayıp bata berdi emi / Karap turğan kalıñ curt (8/14)

kol-but: el ayak.

Açıkanday körünöt / Kolu-butuñ kesilip (19/41)

Şayı ketti kol-butun / Munu aytıp kayğırıp (66/8)

kolu-başı: eli yüzü.

Akıl bergen Kara attın / Kolu başın cıttalap (43/33)

kol ber-: el ele vermek, birlikte hareket etmek.

Eköölöp kolğo berişip / Ot çağıp meder kılarğa (76/13)

kol cetkis: el ermez, güç yetmez.

Bekerce salba cañcaldı / Kol cetkis işti köp oylop (32/45)

kol sal-: 1. saldırmak, hücum etmek.

Boy teñeşer sen emes / Kol salıp seni mıçkısam (31/25)

Aralap bizge kol salıp / Çabayın dep keldiñbi (45/16)

2. el uzatmak, birinden bir hakkı almaya kalkışmak.

Öpkögö kuday kol salıp / Alğanı turat munuñdu (65/41)

koldo-: 1. kollamak, gözetmek, korumak.

Anık meni koldoptur / Tañkı körgön tüş menen (4/10)

Talpağıñ taşka cayayın / Kuday koldop işimdi (33/25)

Anık koldop cürüptür / Aytiluu Manas arbağı (48/35)

Taykaşka buudan cönödü / Arbak koldop kut ornop (49/43)

Bügün alardın koldop arbağı / Mıçkısam kolğo kirbessiñ (53/12)

Koldop Manas arbağı / Men keldim mında atayın (56/5)

2. katılmak, kabul etmek, onaylamak.

Kaleti cok durus dep / Baarı munu koldodu (63/14)

koldoy: el gibi, ele benzer.

Tundura bekem karmadı / Kulaktan alıp koş koldoy (48/16)

kolğo kir-: ele geçmek, yakalanmak.

Anık kolğo kirerde / Çöpkö tayıp oñ butu (9/37)

Bügün alardın koldop arbağı / Mıçkısam kolğo kirbessiñ (53/13)

kolğo tüş-: yakalanmak, esir düşmek.

Koluna tüşsöñ kokustan / Uşalayt cilkı tezektey (49/22)

Koluna tüşsöñ cumarbak / Acaldan murun ölösüñ (51/32)

koltuk: koltuk, omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer.

Anda-sanda bülk etip / Koltuğu sogup catıptır (64/5)

kolturmaçta-: çocukların düşmemesi için eyerin iki tarafına ağaç koymak.

Coodar kayta buruldu / Kolturmaçtap böz menen (66/13)

komuzçu: kopuzcu.

Irçı biyçi komuzçu / Sancıraçı çeçenden (58/24)

kon-: 1. konmak, inmek, yere yahut ağaca konmak (kuş hakkında).

Sarğarar menin bağıma / Bulbul kelip konu dep (5/36)

Çıldurabay çimçiktar / Uyasına konğondo (40/12)

2. konmak, geceyi geçirmek için bir yerde kalmak, konuk olmak.

Anık piriñ al bolot / Anda örgüp kono cat (16/36)

Korkpoñuzçu tayata / Üyüñö arañ bir konom (20/30)

3. aşık kemiği istenilen şekilde durmak, konmak, gelmek.

Alçı konup sakası / Alaktağan alp Coodar (63/27)

4. konmak, olmak, bulunmak.

Erkinçe munda cırğaşıp / Soo ceri cok konuptur (63/44)

konok: 1. konuk, misafir.

Sanatı menen koyuştı / Konoğuna çıñırtıp (58/27)

konok üy: konuk odası.

Konok üygö bargınıñ / Çaalıkkın boyuñ sergitip (46/39)

2. sıra.

Dağı çığat butaktap / Sözdün kelse konoğu (77/25)

konuş: obanın konduğu, yerleştiği mahal, yaylak.

İt ünün uğup Oruskan / Kaşatka çıktı konuşan (19/13)

koñuruk: hırıltı, horlama.

Koñuruğu taş carıp / Uktap kaldı dardayıp (55/8)

kop-: oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.

Tördön koptu suurulup / Sootun kiybey bu tördö (41/44)

Ce öödö bolup kobalbay / Karışıp açka catkanın (60/32)

kor: kor, büyük acı, üzüntü, sıkıntı, dert.

Eköñdü bir er alğıday / Urğaaçı candın korubu (73/25)

kor bol-: 1. azap, büyük acı çekmek.

Oyloboy aytkan sözünö / Özinön özü kor bolup (7/12)

Țiyip kalsa koluña / Kor bolboysuñ calğızım (17/33)

2. hor görölmek.

Korkup barbay men koysom / Kor bolup kalar kebiñiz (6/43)

kordo-: hor görmek, horlamak, hor davranmak.

Țerüüsün bağat kordoboy / Țöyçöktüü beeden cardırıp (2/24)

korduk kör-: horluk görmek, hakarete uğramak, küçümsenmiş olmak.

Ceñmek tügül Taykaşka / Korduktu körüp baladan (48/22)

korğo-: korumak, bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilerden, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek.

Baykuşum canın korğoştun / Til alsañ baatır bul cerge (66/4)

Bülündürböy başkağa / Elin kıyın korğodu (77/13)

korğon: kale, düşmandan korunmak amacıyla yapılan yapı.

Cetip bardı adaşpay / Mulcuke turğan korğonğö (40/18)

Beykünö eldin kunu üçün / Korğonuña kirgemin (41/25)

Kök teñir turğan korğonğö / Kulağın ceñil öñdönöt (47/6)

kork-: 1. korkmak, korku duymak, ürkmek.

Korkkonunan kalıñ curt / Başı aylanıp tel boldu (7/27)

Korkup kaçsam bolboyt ko / Unutsam kılğan antımdı (29/40)

Kep suraysıñ uyalbay / Atımdı uksañ korkosuñ (31/7)

Een cerde erikse / Korkpos bolot anan dep (52/22)

2. korkmak, çekinmek, sakınmak.

Korkup barbay men koysom / Kor bolup kalar kebiñiz (6/42)

3. korkmak, endişe duymak, kaygı duymak.

Korkpoñuzçu tayata / Üyüñö arañ bir konom (20/29)

koruş: koruma, savunma.

Karğa anın karoolu / Terekte turup çep koruş (69/18)

koş: çift, birbirini tamamlayan iki tekten oluşan.

Tundura bekem karmadı / Kulaktan alıp koş koldoy (48/16)

koş-: 1. katmak, bir araya getirmek, toplamak.

Çoñ attarğa koşkondo / Akta malı ceti cüz (23/42)

2. evlendirmek.

Caktırıp baarı Turnağa / Koşup koydu balanı (42/18)

3. yanına koymak, ilave etmek, eklemek.

Özüñö koşsom arğımak / Tek cayın bilip op tartış (70/18)

koş aytış-: vedalaşmak.

Saltı menen es alıp / Alarğa koş aytışıp (65/2)

koş bol-: sevinmek, neşelenmek.

Munu körüp koş bolup / Coodar caşın ağızdı (64/24)

koşo: beraber, birlikte.

Kılkara koşo cığıldı / Munu körüp Mulcuke (39/14)

Handığın koşo ötkördü / Akılmandar oy kılıp (77/8)

koştuk: hoşluk, hoş olma durumu, letafet.

Koştuğuman külüpün / Elden elge körsötüp (3/37)

koşul-: 1. katılmak, iştirak etmek.

Maa koşulup calpıñar / Cakşılup bata ber dedi (8/1)

Kabırğalap çımçışıp / Öz teñine koşulup (59/32)

2. katılmak, toplanmak.

Karmaşıp ıkım üyrönüp / Küç koşulup çıñaldı (36/24)

3. karışmak, birleşmek.

Kan menen may koşulup / Uurtunan ağıp coşulup (55/1)

koy: koyun.

Oybuttağı bakçada / Şıkaalap Coodar bir koydu (44/2)

koy-: 1. bırakmak, salmak.

Bilip turup koyo berse / Atañdın booru taştırbı (14/29)

Koyo bergen oñorbu / Oruskandın sözünö (25/34)

Koyo berip kempirdi / Catıp kaldı kışıldap (28/13)

Kuçaktaşap balbandar / Koyo bere koyup belderin (34/18)

Suuğa tumşuk malbadı / Koyo berse çöpkö çalsın dep (36/44)

Attı koyup daldaağa / Aynekten asta karasa (40/19)

Kañtarıp koyğon nemedey / Cerge salbay moynun da (54/33)

Ottop turğun sen da dep / Tuşap koydu maymaktap (55/13)

Kaktooç bolğon attardın / Corğosu menen koydurup (77/3)

2. yaptığı bir şeyi yapmamak, durdurmak, bırakmak.

Korkup barbay men koysom / Kor bolup kalar kebiñiz (6/42)

Calğızın soyğon Töştüktön / Erte tüñül koyçu dep (10/33)

Caratmak tügül köz kırın / Salbay koydu bul çunak (24/2)

Alarğa Ak döö bir tuuğan / Unutup munu koyboğun (49/5)

Kıyın bolup balağa / Estebey anı koyğonu (61/34)

Uyalğansıp kaçpastan / Uyattı koyup keliñiz (73/43)

Koyboy aytıp bütürüp / Cönöp ketti ertesi (76/35)

3. koymak, herhangi bir durumda bırakmak.

Kilkaramdı körgönün / Karaçı munun cöö koyup (26/45)

Uypalağam koyondoy / Meni koyup cumarbek (31/13)

Birin koyboy ceñüüçü / Colukpay kalsa Boronço (38/3)

Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınıma balam (50/39)

Bir da birin koybodu / Eregişken kök teñir (51/2)

Bir tay berbey Nurhaniñ / Koyuptur seni mına cöo (53/27)

4. koymak, birisini bir iş için görevlendirmek.

Tak oşonu berem dep / Elçi koyup surattı (23/37)

Karoolçu koyğon altı dööm / Katarı menen sulattıñ (57/22)

Sanatı menen koyuştu / Konoğuna çıñırtıp (58/26)

Kişi koyup arağa / Uruksat kılssa han atam (61/39)

5. defnetmek, ölüyü gömmek.

Bul cumuştan kaçpağın / Caşırıp koyup tigini (75/37)

Buydalbastan kör kazıp / Cayına koydu tigini (75/43)

6. ad koymak, adlandırmak.

Tuulğan uşul balağa / Coodarbeşim at koyğon (5/40)

7. vurmak, çakmak, saplamak.

Koy degenge bolboston / Şiltedi kılıç çapkanı (11/2)

8. unutmak, bir şeyi yapmaz olmak, bırakmak.

Ölümdü koyboyt kamaarap / Karmaşkanı bulardın (75/2)

9. vurmak, çarpmak, değmek.

Tars degiçe koyğonu / Aralaşıp tütüngö (10/2)

10. yerine koymak, saymak.

Başkanı koyup oylonuñ / Kılkarğa kantkende (61/27)

koykoy-: ince ve zarif görünmek.

Kıylağaça ürgülöp / Kolun üzböy koykoyup (66/37)

koyon: tavşan.

Aytıp kördü ar işti / Kolğo tiygen koyondu (25/33)

Koyondon capıs men bolom / Irğıp tüşkün aldıma (38/15)

koyon koltuk alış-: çaprazlama kucaklaşmak.

Acıldaşpay sen menen / Koyon koltuk alayın (33/23)

Arçındalıp bul eköo / Koyon koltuk alıştı (33/37)

Koyon koltuk alıştı / Kıyamına keltirip (58/44)

koyon tebiş: bir tür çocuk oyunu, güreş.

Neçeni koyon tebişti / Kök buka bolup kañçası (58/40)

koyondoy: tavşan gibi.

Uypalağam koyondoy / Meni koyup cumarбек (31/12)

kozğo-: heyecanlandırmak, coŝturmak.

Oyumdu bala kozğoyసుñ / Közdörüñdün surması (20/3)

Kozğoltkonu keldiñbi / Karmaşıp mında kan tögüp (45/26)

kozğol-: hareket etmek, kımıldamak.

Coodar artın karasa / Kozğolup eli kalıptır (10/7)

Bolup kördü bir kişi / Tüşmök tügül kozğolboy (48/14)

Kalgan eken kozğolup / Şıpılday basıp caş bala (56/19)

köböyt-: çoğaltmak, fazlalaştırmak.

Kızdardın közün caştatıp / Köböyttüñ olco katındı (41/5)

Sılıktap bekem tañıŝtı / Künügö suusun köböytüp (64/31)

köbük: köpük, hayvanların, bazı kez de insanların ağızında görülen salyamsı kabarcıklar.

Kar bolup attın köbüğü / Kaptalına çaba caap (52/11)

köbüktö-: köpürmek, köpük yapmak, köpük oluşmak, köpük çıkararak kabarmak.

Köbüktöp kanı çuburdu / Munu körüp caş bala (66/18)

köbürök: biraz çok.

Köbürök aytıp üzürdü / Kalkayıp neçen carçı alıp (58/14)

köçkülüü: sürekli çığın düştüğü veya toprak kaymasının oluştuğu yer.

Köçkülüü cerge barasıñ / Beşinçi küünü şam menen (16/15)

Butkul-sutkul köçkülüü / Cetip keldi marçağa (18/43)

köçür-: göçürmek, göç ettirmek.

Köçürüp miñ tütündü / Ortosunda ak örgöö (58/8)

Nikelep üydön köçürgön / Men da şondoy bir kızmın (62/24)

kök: 1. gök, sema, gökyüzü.

Aldıñkı eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/7)

Karasa turat bir kempir / Boyu köktü tiregen (68/39)

2. kül rengi, gri.

Kök şağılğa catkırçu / Körgözbey munu kişige (52/37)

Şilteseñ kılıç ötküsüz / Bedenin kılğan kök temir (55/31)

3. gök kır, gri.

Körösüñ dalda turğanın / Ürüp çığat kök döböt (16/26)

4. herhangi bir sıkıntı, darbe veya hastalıkla vücudun bir yerinde oluşan morluk, çürük.

Moyundun kök eti dep / Közölsün munun bezi dep (39/1)

5. yeşil renk.

Kök teñirdin kılıçın / Kök şilige batırdı (50/20)

kök buka: yerde çukurlar kazıp top veya yuvarlak nesneyi bu çukurlara düşürerek oynanan çocuk oyunu.

Neçeni koyon tebişti / Kök buka bolup kañçası (58/41)

kökbörü: at üstünde tekeyi çekiştirmek suretiyle oynanan milli oyun.

Cigitterin culkuntat / Kökbörügö uy tartıp (2/21)

kököygö tiy-: canına yetmek, sabrını tüketmek, bıkmak.

Körbögöm tegi saa okşoş / Kököygö tiyçü taramış (54/20)

köktö-: hayvan otlatmak.

Oñ tartsa işiñ mamınday / Aldıña tüşöt köktögüñ (13/37)

kökül: kâkül, perçem, atın alnındaki yelesi.

Kökülün şüyüp külüktün / At çaap bayge alğan bar (3/1)

kökürök: göğüs, vücudun boyunla karın arasındaki bölümü.

Kürsüldöp al cötölüp / Kökürögüm demekçi (65/28)

kökürökkö bek tüy-: akılda tutmak, unutmamak.

Kökürökkö bek tüygön / Kara döömü sen soyduñ (57/32)

köm-: gömmek, defnetmek, bir ölüyü toprağın altına yerleştirmek.

Kurulay mında maktanbay / Köömp alğın tarpiñdı (41/17)

Ak döönü soyup kömöbü / Ce bolboso caş bala (49/44)

Ölüp ketse barıdan / Şayman cok munu kömgüdöy (67/6)

Kömböy ketseñ talpağın / Zalalı tiyip özüñö (75/32)

Ubalın akır tartpağın / Cay kazğınıñ kömölü (75/35)

kömöç: köze gömülen veya kazanda pişirilen ekmek.

Atañ senin naadanbı / Cartı kömöç berbegen (20/14)

kömürköy: araç gereç konulan küçük sandık.

Azır turup orduñan / Kömürköyün karagın (55/41)

Kömürköyün sıy tepti / Kulpusun buzup capşıra (56/23)

kön-: kabul etmek, onaylamak.

Ar kimisi bir aytkan / Al akılğa könöbü (10/42)

Öcör bala köñübü / Kolğo tiydi Kara tay (25/36)

köñül: gönül, sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı.

Sooluğan karıp köñülüm / Mõñgügö kayra toldu dep (5/37)

köñül aç-: neşelendirmek, keyfini yerine getirmek, ferahlatmak.

Çaşırbay sırıñ teñ berseñ / Köñülüñ senin açayın (45/37)

köñülü tol-: gönlü açılmak, keyiflenmek.

Köñülüm menin tolsoçu / Karğap şilep balanı (26/19)

köñül böl-: dikkate almak.

Ar cakka köñül bölbödüñ / Aldıñda catkan cooñdu (37/26)

Oşoğo köñül bölgönüm / Mulcuke bolot Nurhandın (37/36)

köñül bur-: dikkat etmek, özen göstermek.

Ağa köñül burdu deyt / Cumuşun bütöp namıyan (22/15)

Ayban da bolso Kılkara / Eesine köñül buruptur (35/41)

Çakşılap köñül burğula / Apı menen sapıdan (67/43)

Kebime köñül burğunuñ / Aman-esen cüröbü (71/18)

köödök: kavrayıssız, dünkü çocuk.

Akılsız köödök neme eken / Kelbeyt andan ayrıldık (73/28)

köödön: göğüs, vücudun boyunla karın arasında kalan bölümü.

Kırs muun bolğon Küröñdün / Köödönü kıyrıp sınğanı (35/37)

Öcör bala keñ köödön / Ökümdüğü karmadı (53/18)

köön: gönül, sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı.

Balanın köönü iriñdeyt / Cılıkıdan da caratpay (24/15)

köön buz-: kederlenmek, üzülmek.

Kezenip köönüñ buzbağın / Altın müyüz arkardın (14/43)

köön kötör-: gönlünü açmak, neşelendirmek, keyiflendirmek.

Medet berip özümö / Kötörüp köönüm koysoçu (13/21)

köön bur-: dikkat etmek, özen göstermek.

Köönün burbay başkağa / Adırdan çığa kalğanda (19/6)

köp: 1. çok, fazla, aşırı bir biçimde.

Ce köp sıykırdan cuğuştur / Töştüktü arañ toktottu (11/30)

Bekerçe salba cañcaldı / Kol cetkis işti köp oylop (32/45)

Aşıra süylöp köp işti / Alamandap aytkanı (39/22)

Emgegim sağa köp siñdi / Moynun culup çımçıktay (40/31)

Calğızım üçün köp oylop / Sıykırlap arkar carattım (57/18)

2. çok, fazla, kalabalık, aşırı.

Köp arkar kelip kalıptır / Aylanta kurçap baarısı (3/25)

Bücüröp turğan köp eldi / Süylögün dep capırdı (5/15)

Akılğa tolso önörüñ / Ar cerden tosçu cooñ köp (18/2)

3. birçok, pek çok.

Paani düynö calğandan / Ak kalpaktuu köp kırğız (46/12)

4. çoğu, bir şeyin büyük bölümü.

Şamalı toktop şo cerde / Köbü bütmök cumuştun (61/18)

köpkö oylon-: uzun zaman düşünmek.

Tura kaldı sendele / Abışka köpkö oylonup (24/34)

köptür-: şişirmek.

Üylöp meni köptürgön / Sen ekensiñ baykasam (57/34)

kör: mezar, kabir.

Kördön cañı çıkkanday / Atı terdep boluptur (22/19)

Ölsöñ körüñ kazbayım / Kızıl kumdun çölündö (72/21)

Buydalbastan kör kazıp / Cayına koydu tigini (75/42)

kördön kудay saktasa: “Allah izin verirse, ölmez sağ kalırsak, inşaallah” anlamındaki ifadedir.

Kördön kудay saktasa / Körüşörbüz salamat (62/36)

kör-: 1. görmek, göz yardımıyla bir şeyi algılamak, seçmek.

Abıdan açık töp kördü / Erte turup eline (3/21)

Teskey caktı karadım / Anık kördüm şondo da (4/5)

Munu körüp er Töştük / Eeligip caman ırğıştayt (5/11)

Irğip ketti kalpağı / Munu körüp vaziri (11/15)

Arkalap anı köröyün / Acalım cetse kokustan (12/9)

Karaandı körüp baykuştun / Sanaası sanğa bölündü (13/10)

Kebersigen erdimdin / Kesilgenin körsöcü (13/23)

Tamanımdı taş tilip / Teşilgenin körsöcü (13/25)

Balanın körüp keşpirin / Baykuş ene kanetsin (14/3)

Körösüñ dalda turğanın / Ürüp çığat kök döböt (16/25)

Carabasa carasa / Büt köröyün dep sura (17/3)

Kılçaybasa artına / Caş bala çaldı köröbü (22/2)

Siygisi kelip balanın / Oşondo kördü artınan (22/12)

Baarın körüp kalayın / Carap kalsa oşondon (24/25)

Abıdan karap bul taydın / Körö kaldı daakısın (25/11)

Coodarğa bere salğanı / Munu körüp Okeñdin (25/25)

San cılkını caratpay / Kulkaramdı körgönün (26/44)

Ayrılğıça atıman / Körsömçü anın ölgönün (27/3)

Emi körgönüm aytam bat gana / Caştığıñan Coodarım (37/24)

Aytpasam özüñ körödüñ / Boronbaydın akesi (37/28)

Olturğanın körgömün / Bayatan baspay turğanım (37/34)

Kılkara koşo cığıldı / Munu körüp Mulcuke (39/15)

Arkardı körüp balanın / Akılı baştan ketti emi (43/28)

Körüp mundan saraydı / Tördö olturğan kişige (45/1)

Bolup kördü bir kişi / Tüşmök tügül kozğolboy (48/13)

Ak döönün başın bul kıraan / Körgöndö munu Nurhandın (50/28)

Kaarı katuu Kara döo / Barsañ anı körösüñ (51/31)

Altı döönün kunu üçün / Vaylündün törün körösüñ (51/35)
Alışmak tügül coloru / Körüp ele kaçat dep (52/36)
Uyutup koyğon nemedey / Coodardı körüp Kara döö (53/3)
Munu körüp Coodar da / Taykaşkanı caydaktap (55/10)
Kara döönü kördüñ go / Sıykır menen kök teñir (55/28)
Kara döö başın körgöndö / Baatırdı sendey körbödüm (57/8)
Bolup catkan oyundar / Körgöndün baarın tañdanttı (59/24)
Tüşümön körüp elesiñ / Aşık bolup sırtıñan (60/18)
Anık körüp men turam / Altı aydan beri ölö albay (60/30)
Munu körüp koş bolup / Coodar caşın ağızdı (64/24)
Oşondo berki Oy baatır / Kördüñbü mabu kuluñdu (65/40)
Köbüktöp kanı çuburdu / Munu körüp caş bala (66/19)
Körgönü munun az bala / Iras aytat kul dedi (66/20)
Körgöndö karaan kark etip / Cetet ele şıp koyup (69/19)
Karğa körüp uçkanda / Kabardı kempir ukkanda (69/21)

2. görmek, yaşamak.

Boloçok işti nak bolcoyt / Kalganın bara körörsüñ (18/12)
Men körgöndön bu çakka / Manastan başka kişige (19/28)
Bel karmaşıp köröyün / Açılsın dañğır colum dep (30/11)
Aypka meni buyurbañ / Amalın kılıp körölü (66/3)
Aldımdı toskon coo bolso / Alışıp cana köröyün (67/36)

3. görmek, rastlamak, karşılaşmak.

Beykünöö elge asılğan / Körbödüm sendey aybandı (33/11)
Orok orğon oozunda / Körbödüm sendey kapırdı (40/45)
Körbögöm tegi saa okşoş / Kököygö tiyçü taramış (54/19)
Kara döö başın körgöndö / Baatırdı sendey körbödüm (57/8)
Men uşunda kelgemin / A düynödö körörmün (72/40)

4. görmek, tanık olmak, şahit olmak.

Munu da abdan körölü / Tartip körgön caş bala (30/25)
Kördüñüzbü attan da / Oy baatırım caş bala (37/10)
Abıdan emi körölü / Bolcolgo cetip barğanda (50/3)

5. bulmak, herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak.

Cügürdüñüz çapkanı / Oylop körüñ padişam (11/21)

Baykasam müçöñ baraanduu / Ayıp körböy abake (30/36)

6. görmek, gezmek.

Cer körgön sayın katıktı / Ar iş ötüp başınan (43/1)

Sayakattap el körüp / Dostoşkonu keldiñbi (45/22)

7. görmek, kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak.

Acalım cetse ölörmün / Azabım bolso körörmün (15/33)

Körösüñ menden azap dart / Teñ ata bolup turğuday (31/20)

8. görmek, bakmak, denemek, sınamak.

Aylanayın kulunum / Abıdan sınap köröm dep (22/38)

Köröyün dep ceenimdi / Sınap bolup unçukpay (23/4)

9. görmek, almak.

Munu da abdan körölü / Tartıp körgön caş bala (30/26)

10. yapmak, etmek.

Aytıp kördü ar işti / Kolğo tiygen koyondu (25/32)

11. görmek, anlamak, sezmek, fark etmek.

Arbin turat körörüñ / Aytışkan cooğo sürdüü bol (18/3)

12. bakmak, hastayı muayene etmek.

Emçi bolup da biröö / Kılıp körmök sebepti (65/30)

körgöz-: göstermek, açığa çıkarmak, belli etmek.

Kök şağılğa catkırçu / Körgözbey munu kişige (52/38)

köröögön: iyi gören, keskin görüşlü, uyanık.

Kızığına balkıttı / Közü açık köröögön (60/7)

körsöt-: 1. göstermek, görülmesini sağlamak.

Koştuğuman külüpmün / Elden elge körsötüp (3/38)

Otuz kelin otuz kız / Körsötpöy kızdı biröögö (59/26)

2. göstermek, birini veya bir şeyi işaretle belirtmek.

Kolun nuskap körsöttü / Ukuruk salıp moyunğa (25/20)

3. belli etmek, sezdirmek, hissettirmek.

Marça turat sepseyip / Kılayıp çeke körsötpöy (9/20)

körün-: 1. görünmek, görülür olmak, gözükmek.

Buyruğu çok cumuştur / Bul körüngön top arkar (11/29)

Mışığı bar noopazday / Dünüyödö körünöt (16/20)

Karaanı anın körünböy / Kalğıça karap kaldı deyt (18/35)

Köründü közgö tüz talaa / Ot suusuna kızığıp (19/8)

Aybatıña karasam / Arıstan sürüñ körünöt (19/34)

Üzülgön türüñ körünöt / Ayak-başıñ karasam (19/38)

Körünüp calğız kıdırap / Aldı caktan bir döbö (29/2)

Uçurağan bu mahluk / Ötö şumduk köründü (29/11)

Cer körünböyt cıdırap / Alapayın tabalbay (29/26)

Emne şumduk köründü / Aldımdan çıkkın bir candar (29/38)

Bala baatır körünöt / Opol tooday düpüyüp (76/39)

2. görünmek, izlenim uyandırmak.

Kele catkan bul karaan / Közünö cıluu köründü (13/13)

Açıkkanday körünöt / Kolu-butuñ kesilip (19/40)

Cabıkkanday körünöt / Mingen atıñ ırğalıp (19/42)

Çaalıkkanday körünöt / Başıña müşköl iş tüşkön (19/44)

Baykuş bala okşoysuñ / Oroyuñ cıluu körünüp (20/2)

Ak döönün aytsam karaanı / Alıstan döbö körünöt (49/7)

körünöö: açık, zahir, ayan.

Maanalabay üyüñö / Çıkkın mında körünöö (53/25)

körüş-: görüşmek, karşılaşmak.

Körüşüp alıp cönösöm / Kalbayt ele armanım (13/28)

Kördön kудay saktasa / Körüşörbüz salamat (62/37)

köşör-: inat etmek, direnmek.

Köşörö kuudu kubarıp / Bir künü çıktı aldınan (13/4)

kötör-: 1. kaldırmak, yukarı doğru hareket ettirmek.

Calınan çaçıp kılkanın / Tayanbay asa kötörüp (16/28)

2. kaldırmak, alıp başka yere götürmek.

Ordunan Coodar turğuça / Kamğaktay şamal kötörüp (44/10)

3. cenazeyi kaldırmak, ölüyü gömmek için götürmek.

Basışka ança şaşpağın / Kötörüp çaap tiginini (75/31)

4. dayanmak, güç bir duruma katlanmak, tahammül etmek, sabretmek.

Adal boydon kötörüp / Ötkörgön ceti tamızdı (17/36)

kötöy-: havaya kaldırmak.

Çığıp kelet kötöyüp / Uşul senin tayatañ (16/31)

köz: göz, görme organı.

Tik bağıp karar biröö cok / Közdörü bütüp cılçıydı (5/6)

Burçaktadı köz çaşı / Camğırday cerge dıbirap (7/15)

Kele catkan bul karaan / Köziinö cıluu köründü (13/13)

Mındayça oylop çaş bala / Közünün çaşı töğüldü (13/15)

Dep oylonup çaş Coodar / Bardap-bardap közdörün (13/31)

Köründü közgö tüz talaa / Ot suusuna kızığıp (19/8)

Oyumdu bala kozğoysoñ / Közdörüñdün surması (20/4)

Karılık cetip bizderge / Kal basıp közdü kurudum (20/40)

May kuyğan meştey bılıyıp / Közü bütüp cılçıyıp (21/17)

Anan colğo uzayın / Çaşıldantpay köziñdü (32/34)

Tumandap közüin kal bastı / Bir kezde Coodar koluna (34/31)
Calğızıñ kayran caş Coodar / Caşıldantıp közdörün (36/2)
Kızdardın közüin caştatıp / Köböyttüñ olco katındı (41/4)
Tuş kelgen cerden alışıp / Başı közüin carıştı (54/10)
Başı közdö tamık cok / Küçöp barat carabız (54/23)
Mınday işte Coodardın / Emi közü kantip cumuldu (56/14)
Cakındap elge cetkende / Ontolop közü cumuldu (65/38)
Askağa taştap özüñdü / Caldıratıp közüñdü (68/15)
Açıkkanday kaçırar / Orodoy bolgon eki köz (69/2)
Eki közüm caynatıp / Oşol kündön uşul kün (72/27)
Turnağa asta köz nımdap / Baştadı sözüin oştonup (74/7)
Şam-şam bolup talaalap / Başı közdör carılıp (74/44)
Barbayta açıp koldorun / Közüinün caşın ağızıp (76/24)

köz cetkis: uçsuz bucaksız, sonu görülmeyen.

Köz cetkis meykin talaada / Körünüp calğız kıbrap (29/1)
Tulañı anın tuşardan / Köz cetkis meykin talaa bar (39/37)

köz irme-: göz kırpmak, göz kapağını kapayıp açmak.

Köz irmemge şay kelbey / Şıypanarğa al kelbey (64/2)

köz kırın sal-: göz ucuyla bakmak, şöyle bir bakmak.

Caratmak tügül köz kırın / Salbay koydu bul çunak (24/1-2)

köz körünöö: göz göre göre, herkesin gözü önünde.

Altı döönün ölgönün / Cetip kelip köz körünöö (51/21)

közdön nur ket-: gözden ışık gitmek, gözlerinin ferri sönmek.

Tak aytçı balam uğayın / Karğanda közdön nur ketip (20/18)

közgö il-: görmek, farkına varmak, göze çarpmak.

Biröön da közgö ilbeym de / Canıbarım Kılkara (17/30)

Karasa közgö ilinbeyt / Kara taydı sanasa (24/13)

közü kayna-: gözleri parıldamak.

Kaynağan közü çakçayıp / Oy kaadalağan cumarbek (70/6)

közü tunar-: gözü bulanmak.

Ülüñdögön bir karaan / Baratsa közü tunarıp (13/7)

köz cet-: emin olmak, kani olmak.

Bul işke tegi köz cetpeyt / Calğızınan ayrılrsa (8/42)

köz karat-: idaresi altında bulunmak.

Bülösü kılıp özgönün / Bir erdin közün karatkan (62/19)

közdü açım cumğuça: göz açıp kapayana kadar.

Çurkurap kulak tunganı / Közdü açım cumğuça (44/8)

közdüü: gözlü, delikli.

Oyuu çiyüü obodo / Torgoy közdüü badana (2/13)

közö-: delmek, deşmek.

Közölsün munun bezi dep / Çoyo tartıp kalğanı (39/2)

Murdunan közöp ak döönün / Başın alıp kele kal (47/28)

Közöy tartıp murdunan / Irğıttı Nurhan aldına (50/25)

közü açık: gözü açık, basiret sahibi.

Kızığına balkıttı / Közü açık köröögön (60/7)

közü tuyuk: cahil, görmemiş.

Közü tuyuk boz bala / Coldun cayın bile albay (29/12)

közünön çımin uç-: çok zor durumda kalmak, çaresiz kalmak.

Başı aylanıp közünön / Çımın uçup cıbirap (7/17-18)

kubat: güç, kuvvet, takat, hâl.

Karaansız kala cazdadım / Kanday kubat alı bar (23/3)

Calmap kubat cıyamın / Bilip kalsın Kencegim (72/37)

kuban-: sevinmek.

Kaniñ tartıp sen kelseñ / Men kantip turam kubanbay (32/6)

kubar-: 1. inat etmek, direnmek.

Köşörö kuudu kubarıp / Bir küni çıktı aldınan (13/4)

2. solmak, rengini yitirmek, rengi uçmak.

Oroyu uçup kubarıp / İrmöögö kirpik şay kelbey (34/43)

kubul-: 1. değişmek, yeni bir şekle girmek.

Kuyun bolup top arkar / Kubulup çok bolğonu (10/5)

Keldibi dep kubulup / Kandim bolğon bu kakbaş (41/42)

Sıykırluu arkar kubulğan / Bolup catkan işterdi (44/35)

2. değişmek, renkten renge girmek, başka bir biçim veya duruma girmek.

Alı cetpey oozuna / Tört kubulup ciltıldap (28/32)

Öpködöy bolup kubulup / Armanda ketpe caş bala (53/36)

3. hoş bir şekilde duyulmak.

Ün menen teñ han Bakay / Şamalday bolup kubuldu (56/12)

kubulcu-: hoş bir şekilde duyulmak.

Too cañırıp düñgüröp / Kubulcup kayta bakırdı (50/12)

kuçakta-: 1. kucaklaşmak, kollarını sarıp göğüs üzerine bastırmak.

Bulardı aytıp Kenceke / Booruna bastı kuçaktap (14/34)

2. kucaklamak, kollarını dolamak, sarılmak.

Kuçaktaşap balbandar / Koyo bere koyup belderin (34/17)

kul: kul, köle, birinin emri altında bulunan, özgür olmayan kimse.

Süygön kulğa belendep / Salıp kolğo beret dep (32/7)

Bir kul berdi atası / Üy ookatıñ kulsın dep (63/21)
Bir kul berdi apası / Tuybay kalıp eç kişi (63/23)
Azık-tülük artışıp / Eki katın eki kul (65/4)
Bularğa küyüp içteri / Eki kul boldu beymaza (65/20)
Cookalay basıp bir kulu / Kabaktı közdöy buruldu (65/33)
Oşondo berki Oy baatur / Kördüñbü mabu kuluñdu (65/40)
Ölöp kalsa bolbostur / Han atam bergen kul bolso (65/45)
Iylamsırap kul turdu / Tizginin tartıp atının (66/10)
Körgönü munun az bala / Iras aytat kul dedi (66/21)
Kuldu karap baarısı / Tegerektep olturdu (66/24)
Cerdi kanğa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/29)
Munu aytıp kul olturdu / Çekesin aarçıp terdegen (67/25)
Keñeş bergen bayağı / Kekse bolğon kul ele (69/10)
Ketken munda kuturup / Munu bilgen kekse kul (69/30)
Kutkazğanı aldirap / Kan kuskan kuldun canı üçün (71/4)
Aytalı emi kuldardın / Ay talaada salğanın (73/4)
Aram oyğo cetken soñ / Arbak urgan eki kul (73/9)
Kul da bolsok bir-birden / Caza alabız carpiñar (73/38)
Uşunu aytıp eki kul / Umtulup turdu demigip (74/1)
Munu ugup eki kul / Salıştı emi kalbanı (74/29)
Başı uçtuu carılğan / Mülk dedi kulğa üç karış (75/17)
Baştağı kul munday kep / Baatırılığım bildiñbi (75/22)
Öödö bolo bergende / Ööröpkügön bu kuldun (76/2)
Tuybay kaldı tigi kul / Cürögünö malğanın (76/5)
Al eköönö caraştı / Katılğan kuldun katığın (76/12)

kulak: kulak, işitme organı.

Kök teñir turğan korğonğo / Kulağın ceñil öñdönöt (47/7)
Tundura bekem karmadı / Kulaktan alıp koş koldoy (48/16)
Kulağı sak kapırdın / Künçülük cerden uğuuçu (49/26)
Kulağına Coodardın / Kürküröp dooş uğuldu (56/9)
Cetiptir kulak tübünö / Şımalanıp şıyrağı (63/37)
Turup aldı şıypana / Katuu terdep kulağı (68/7)

kulak capır-: duymazlıktan gelmek.

Ukmamış bolup el kebin / Alar kulak capırdı (72/4)

kulak sal-: kulak vermek, dinlemek.

Balañ da bolsom atake / Sözümö kulak salıñız (6/35)

Cana kelip işi oñ / Oy Coodarım kulak sal (39/33)

kulak tun-: kulakları çınlamak, kulağının zarı patlamak.

Kulağı tunup baarının / Kurşuğu kaçıp ker boldu (7/29)

Çurkurap kulak tunganı / Közdü açım cumğuça (44/7)

kulaktaş-: birbirinin kulağından tutmak.

Kulaktaşat balbandar / Sığa karmay bir-birin (34/15)

kuldant-: köle etmek.

Ceti atañdı kuldantıp / Ce moynuna çincır saldımbı (33/16)

kulpu: asma kilit.

Kömürköyün sıy tepti / Kulpusun buzup capşıra (56/24)

kulun: 1. mec. “yavru” anlamında çocuk için kullanılan sevgi sözcüğü.

Açığın aytçı atakeñ / Aman barbı kulunum (14/22)

Ayttıñ bele kulunum / Cönü çok caman iş kılıp (14/25)

Ce bolboso uurdanıp / Kaçtıñ bele kulunum (14/28)

Kabarıñ uğup alğıça / Kapalandıñ kulunum (20/42)

Aylanayın kulunum / Abıdan sınap köröm dep (22/37)

Artıñdan cetpey kurudum / Kağılayın kulunum (22/40)

Mineyin deseñ at dayar / Kağılayın kulunum (23/11)

Kiyimden tandap kiyginiñ / Aytkan sözüüm kulunum (23/17)

Beş kündön beri kebelbey / Bel bayladıñ kulunum (55/25)

Kızımdı berem degemin / Orundadıñ kulunum (57/39)

Tegim uksañ kulunum / Karğışka ketip men beybak (71/22)

2. altı aya kadarki at yavrusu.

Tört tülük malın caylatıp / Celelep kulun baylatıp (2/29)

kum: kum, silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler.

Canı çoktoy tüyülö / Ayabay kum şireptir (63/34)

Munday sezgenç oorular / Kızıl ayaktın kızıl kum (67/10)

Başkalardan ukçu elem / Darı bolçu kızıl kum (67/14)

Uruksat bolso barayın / Em boluuçu al kumdan (67/20)

Coodar kelgen uşul cer / Kızıl ayak degen kum ele (69/12)

Bir baykuştun zarı üçün / Mina bu kumuñ darı üçün (70/45)

Kızıl kum bolup turuğum / Kelgendi calmap men cutup (71/24)

Ölsöñ körüñ kazbayım / Kızıl kumdun çölündö (72/22)

Meni izdep kelbesin / Atıña kumdan artıp ket (72/42)

Artınıp kumdu kelgiçe / Aradan eki kün öttü (73/2)

Tolturup kumğa kurcunun / Attan tüşpöy suradı (76/27)

kumardan çık-: kafa dağıtmak, stresten uzaklaşmak, rahatlamak.

Kumardan çığa oynošup / Tüp kötörö kolboşup (59/43)

kumarı karma-: heves etmek, bir şeyi arzu etmek

Karmaşpasañ oñbosmun / Kumarım karmap baratat (32/28)

kumduu: çöl, kumsal.

Kızıl ayak kumduunu / Kiyamat ağa cay kıldık (73/30)

kun: 1. diyet, kefaret.

Beykünöö eldin kunu üçün / Korğonuña kirgemin (41/24)

Altı döönün kunu üçün / Vaylündün törün körösüñ (51/34)

2. değer, eder.

Altı erkekçe bar tursa / Ayal da bolso kunuñar (73/17)

kunduz: kunduz, kürkü değerli hayvan.

Cetiştir kunduz tögünö / Kadimki tulpar at emes (63/39)

kupuya: gizli, mahrem, sır, gizli tutulan.

Okuranat kırkırıp / Tayatañdın kupuya (17/25)

kural-: eklenmek.

Bir ay toldu kuralıp / Atasın tartkan bu çunak (13/2)

kurcun: heybe, hurç.

Ak kurcundu çunağım / Çeçip beri al dedi (15/42)

Keşik ele ak kurcun / İçinde karta karın sür kazı (16/1)

Kurcuñğa mıktap saldı emi / Tayatası Oruskan (23/32)

Tolturup kumğa kurcunun / Attan tüspöy suradı (76/27)

kurça-: kuşatmak, çevrelemek, sarmak, içine almak, ablukaya almak.

Köp arkar kelip kalıptır / Aylanta kurçap baarısı (3/26)

Top arkar kurçap catsa da / Tuybay catat ak arkar (43/44)

kurğur: zavallı, gariban.

Çırmaptır bul kurğurdu / Ontogon ünü baatırğa (66/14)

Catındaş Kence kurğurum / Oruskandın kızımın (71/20)

Kantti dep cañkı kurğurum / Aramdık menen işi cok (76/29)

kursak: karın, mide.

Amandaşıp bolğon soñ / Açıkkan kursak toyğon soñ (21/29)

kursak kötör-: hamile olmak.

Duşmanı baskan töbödön / Ceti cıl kursak kötörüp (8/27)

kurşuğu kaç-: yüzü bozulmak, yüzü asılmak, morali bozulmak.

Kulağı tunup baarının / Kurşuğu kaçıp ker boldu (7/30)

kurşuğu tut-: yüzü bozulmak, yüzü asılmak, morali bozulmak.

Bu kepti uğup terigip / Coodardın tuttu kurşuğu (31/33)

kurt: kurt, yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan.

Kımıldap kurtka toluptur / Köz irmemge şay kelbey (64/1)

kuru-: 1. kurumak, bitmek, güçsüz kalmak.

Karılık cetip bizderge / Kal basıp közdi kurudum (20/40)

Artıñdan cetpey kurudum / Kağılayın kulunum (22/39)

Karığanda cetpey kurudum / Kayberendey zakımdap (22/43)

2. eziyet çekmek, üzüntü içinde olmak.

Celmoğuz bolup kurudum / Boy cetkençe toktonboy (71/26)

kurulay: boşuna, nafile, beyhude.

Kurulay mında maktanbay / Köömp alğın tarpiñdı (41/16)

kurut-: kurutmak, yok etmek.

Abalın anın keltirbey / Abıdan matap kuruttuñ (61/14)

kus-: kusmak, midenin içindekini basınçla ağızdan dışarı atmak, çıkarmak, kay etmek, istifra etmek.

Kutkazğanı aldırıp / Kan kuskan kuldun canı için (71/4)

Tak beşim maal bolğondo / Akılçını kan kuskan (75/7)

kuş: yırtıcı kuş, alıcı kuş.

Erikse corğo saldırıp / Kuşuna akkuu aldırıp (2/23)

kut: kut, ilahi bir kaynaktan gelen rahmet, bereket; insanı yaşatan ruhani güç.

Taykaşka buudan cönödü / Arbak koldop kut ornop (49/43)

kutkar- / kutkaz-: kurtarmak, bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak.

Tak süylöp sağa aytkanın / Bolso baatır kutkarıñ (60/37)

Coldu cürüp küñü-tün / Kutkazğanı aldırıp (71/3)

kutu: eşya konulan küçük sandık.

Akılmandıñ bar ebi / Çöntöktö kaştas kutudan (64/19)

kutul-: kurtulmak, özgürlüğe kavuşmak.

Kutulbagan ökümdön / Coodar da oylop aldı-artın (62/26)

Kalbağan andan kutulup / Uşul için bul kempir (69/27)

Ezelten menin adatım / Kutulbaysıñ emi sen (70/21)

kutur-: kudurmak, taşkınlık yapmak, zapt edilmemek.

Kuturtulğan Kara döo / Ayına birden adam cep (52/23)

Ketken munda kuturup / Munu bilgen kekse kul (69/29)

Dayrıptan aşıp men beybak / Barğan sayın kuturdum (72/6)

kuu: ak, beyaz (köpek ve bazen de başka hayvanlar hakkında).

Kuu arkar turat çekçeyip / Kırañdap tiktep alıska (9/15)

Biler-bilbes kırs etti / Kakbaş bolğon kuu arkar (9/44)

kuu-: kovalamak, kaçanın arkasından koşmak, yakalamaya çalışmak.

Aylanta kuup cönöyün / Arsız bala dedirbey (12/7)

Cönöp ketti şaşıla / Kün menen aylap al kuudu (12/20)

Arkardı kuuğan baykuşka / Alban türdüü capaalar (12/25)

Dalbırap kiyim kalbadı / Tınım albay arkar kuup (12/38)

Kiçine aram albadı / Kuuğanına arkardı (12/45)

Köşörö kuudu kubarıp / Bir künü çıktı aldınan (13/4)

Namıstan kuup arkardı / Kelgenin ayttı enege (14/39)

Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/13)

Kuup barat Oruskan / Atı terdep çııldap (22/5)

Artınan kuup kelgemin / Ak askada arkardı (46/21)

Saya kuup tınçıtpay / Sıykırın anın tarattıñ (57/20)

Tınçın alıp tünötpöy / Tüşürböy attan kuuçumun (71/35)

kuur-: bitkin halde koymak, perişan etmek.

Nuskağanın sezbedi / Kuura tuşap kañtarıp (43/35)

kuura-: azap, ızdırıp, acı, üzüntü çekmek.

Emne bolup kuuradiñ / Calğızım Coodar sensiñbi (14/7)

kuurul-: kavrulmak, kurumak, güneşten yanmak.

Eki kat bolup kuurulup / Şiridey bolup katıptır (64/6)

kuy-: 1. dökmek, akıtmak.

Oozuna ulam kuyğula / Tapşırıp Coodar bulardı (68/2)

Otko suunu kuyçumun / Cumşasa işke ata-enem (71/28)

2. yağmur boşanmak

Kara nöşör kuyganı / Cañırtıp too-taş boroşo (44/5)

3. koymak, doldurmak.

May kuyğan meştey bilpiyip / Közü bütüp cılçıyip (21/16)

kuyul-: 1. yağmur şeklinde boşanmak, gökyüzünden inmek.

Şamal bolup uçurup / Nöşör bolup kuyulğan (44/42)

2. dökülmek.

Başı közdör carılıp / Kan kuyuldu babaalap (74/45)

kuyun: kasırğa.

Kuyun bolup top arkar / Kubulup cok bolğonu (10/4)

küç: 1. güç, kuvvet, takat, hâl

Karmaşıp ıkım üyrönüp / Küç koşulup çıñaldı (36/24)

Çokuğa Coodar bir saldı / Baarı küçü camdalıp (42/10)

Küçtörün sınav teñeşip / Almak bolup cıkkanı (74/35)

2. güç, büyük bir etkinliği ve önemi olan nitelik.

Aytiluu sıyır küç menen / Alla taala kuduret (4/12)

3. güç, bir işi yapabilme yeteneği

Boy emes küç belgileyt / Aldırğan menen alğandı (33/8)

küç küyöö: iç güveyisi.

Küç küyöö degen da bir at / Kızdarğa alıs bolğonu (62/42)

küçö-: artmak, çoğalmak.

Açuusu küçöp oo beter / Arışı tezdep cönödü (10/39)

Manas ele Manas dep / Küçöp uraan çakırğın (49/35)

Başı közdö tamтік çok / Küçöp barat carabız (54/24)

Bütüşö albay tüşkөçө / Arbıdı küçöp cañcalı (74/32)

küçtüü: güçlü, kuvvetli, sağlam, dayanıklı.

Kanın suuday tögöyün / Menden küçtüü al bolso (30/14)

Ak balbandı soyupsuñ balam / Andan aşkan sen küçtüü (50/34)

kül: kül, yanan şeylerden artakalan toz madde.

Kül çapçığan bukaça / Ökirösüñ Kara döö (53/20)

kül-: gülmek, insan hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak.

Koştuğuman külüpmün / Elden elge körsötüp (3/37)

Karsıldap külüp Oruskan / Munu ayttı şaşılıp (20/37)

kül bol-: yanmak, dertlenmek, üzülmek.

İçim çoktop bolup kül / Kılkaranın muñ-zarın (61/1)

külük: iyi koşan, hızlı yürük at.

Kökülün şüyüp külüktün / At çaap bayge alğan bar (3/1)

El irazı boluştu / Külüktön külük tandaşıp (58/31)

El irazı boluştu / Külüktön külük tandaşıp (58/31)

kümön: 1. şüphe, kuşku, kuruntu.

Coodar kümön artkıday / Añğıçaktı çınardan (68/28)

2. şüphe, kuşku içinde.

Dar kümöndö turamın / Emnelikten kim seni (14/9)

kümöndüü: kuşkulu, şüpheli.

Künülüktö eneñen / Kümöndüü kam cebegin (18/26)

kümüş: gümüş, gümüştän.

Kümüştön sokkon söykömdü / Kün tiybes cerge askamın (60/16)

kün: 1. gün, yirmi dört saatlik süre.

Cönöp ketti şaşıla / Kün menen aylap al kuudu (12/20)

Kündörgö kündör ulanıp / Bir ay boldu kuralıp (13/1)

Kündörgö kündör ulanıp / Bir ay boldu kuralıp (13/1)

Köçkülüü cerge barasıñ / Beşinçi künü şam menen (16/16)

Çoyulup catıp kaldı emi / Eki kün catıp cayma cay (23/29)

Tört kündön beri tişteşip / Alışıp cüröt attarı (35/10)

Tört kündön beri çañ basa / Karcilikten Küröñdü (35/26)

Altı kün cattı bu cerde / Kapa terge çıktalıp (42/37)

Cetinçi künü attandı / Atağa bergen ubada (42/39)

Uşundayça alışıp / Üç kün öttü aradan (48/20)

Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/13)

Beş kündön beri salışıp / Aldan ketip barabız (54/17)

Beş kündön beri kebelbey / Bel bayladıñ kulunum (55/24)

Cookaladı debegin / Otuz künü oynotup (57/43)

Kırk künü toyun toylotup / Coodar balam özüñö (57/44)

Otuz küngö tolğonu / Toygo kelgen kalıñ el (59/39)

Tak on künü bağıştı / Kılkara şondo silkinip (64/32)

Çüygündöp çöpkö çaldırıp / Bağılğanda kırk künü (64/37)

Atı cakşı tıñ bolso / Eki kündö barçu ele (67/18)

Artınıp kumdu kelgiçe / Aradan eki kün öttü (73/3)

Culkuldaştı sürüşüp / Eki künü karmaştı (74/40)

Eki küngö tolğondo / Kün kıyğaçtap batışka (75/4)

Ümüttüü karap coldorun / Tört kündö keldi baatırıñ (76/26)

künü-tünü: gece gündüz.

Künü-tünü bu kempir / Töşöktün üstün berbegen (21/18)

Tört күнү-tün almaştı / Çoñ süylögön Bokemdin (34/29)

Kelgemin men bul cerge / Coldu cürüp күнү-tün (71/2)

2. gün, çağ, zaman.

El başı bolgon er Töştük / Bir күнү uktap tañğa maal (3/18)

Artımda çıraq boldu dep / Tüş körgön uşul күндördö (5/42)

Oşonu menen sooluğup / Kança күn cattı üyündö (11/37)

Köşörö kuudu kubarıp / Bir күнү çıktı aldınan (13/5)

Aaldan kaçpay cönödüñ / Aylanıp bir күn kelersin (17/45)

Kelip kaldı bir күнү / Kerilgen toonun kaptalda (36/33)

Çoñ kapçığay oozuna / Cetip keldi bir күнү (43/7)

Caybarakat күндördö / Cakşılap munu bağam dep (52/17)

İçinde uşul aptanın / Toy tarabay neçen күn (60/45)

Bala күнüm esimde / Baştuularдын deşinçe (67/7)

3. gün, güneş.

Ay menen күнү cılışıp / Aylanğanın karasañ (1/3)

Kak töböñön too bassın / Öödö күнүñ çığarbay (26/8)

Eki күngö tolğondo / Kün kıyğaçtap batışka (75/5)

4. gün, güneş ışığı.

Çapkındap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayttay mee küysö (12/42)

Anığı munun belgisiz / Ak şamşardan күn çıktı (56/30)

Kümüştön sokkon söykömdü / Kün tiybes cerge askamın (60/17)

5. gün, gündüz.

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/3)

6. gün, özel bir gün.

Kız kelin menen caş-calañ / Şerine cep күнүн bolçoşup (2/35)

kün batış: 1. günün battığı zaman, akşam vakti.

Kün batış colğo kirginiñ / Kün batış közdöy col cürsöñ (47/20)

2. batı, güneşin battığı yön.

Kün batış colğo kirginiñ / Kün batış közdöy col cürsöñ (47/21)

künçülük: günlük, üzerinden gün geçmiş veya geçecek gün.

Kulağı sak kapırdın / Künçülük cerden uğuuçu (49/27)

kündük: günlük, günü içine alan zaman.

Karabastan kardına / Neçen kündük açına (12/22)

Beş kündük cerden çabıştı / Tay çabım cerge küyükpöy (58/32)

küngöçö: güne kadar.

Tabalbasak darısın / Tört küngöçö ölgüdöy (67/4)

künügö: her gün.

Sılıktap bekem tañıştı / Künügö suusun köböytüp (64/31)

Ayıl da boroon uçurdum / Oñolmok tügül künügö (72/10)

künülö: haset etmek, kıskanmak, çekememek.

Mınday desem calğızım / Künülöp catat debegin (18/24)

künülük: hasetlik, kıskançlık.

Künülüktö eneñen / Kümöndüü kam cebegin (18/25)

küpöldö-: yüksek sesle veya gürültülü konuşmak.

Küpöldögön bu Töştük / Vazirdi türtö salğanı (11/10)

kürkürö-: gürlemek, kalın ve gür ses çıkarmak.

Buuralarça kürküröp / Birine biri çıyırığıp (34/1)

Kulağına Coodardın / Kürküröp dooş uğuldu (56/10)

kürö-: küremek.

Aldıñkı eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/6)

küröñ: kahverengi.

Biri küröñ bir kara / Eköö teñ buurul boluptur (35/24)

küröş-: güreşmek, iki kişi türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışmak.

Arkanga moynun berişti / Cöö balbandar küröşüp (58/43)

Talaştan soñ keñeşip / Küröşmök bolup bul eköö (74/34)

kürsüldö-: takır takır öksürmek.

Kürsüldöp al cötölüp / Kökürögüm demekçi (65/27)

küt-: 1. beklemek, ummak.

Acaldı menden kütkünüñ / Boronbaydın kebine (32/39)

2. beklemek, bir iş oluncaya, biri gelinceye kadar bir yerde kalmak, durmak.

Kütüp turdu tamırın / Baş iykep Coodar bergen soñ (66/32)

kütün-: hazırlanmak.

Carlık kılıp eline / Toydun kamın kütündü (58/5)

Cay barakat kütünüp / Eki kızdın canında (76/37)

küü: kopuz vb. enstrümanlarla çalınan ezgi, nağme.

Nabattap çayın kaynatıp / Comok aytıp küü çertip (2/39)

küy-: beklemek, süre tanımak, durmak.

Baatırdın sözün küyböstön / Tumşuğun sozup baş bulğayt (68/20)

küyöö: 1. güveyi, evlenecek olan erkeğe verilen ad, damat.

Kız küyöö bolup bul eköö / Kıyla cerin tügöttü (22/7)

Alıp keldi cetelep / Coodar baatır küyöögö (59/28)

2. güveyi, kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, damat.

Müyüzün olco alayın / Küyöö bolup Nurhanğa (4/29)
Cetine albay küyügüp / Küyöö da bolso baatırğa (58/13)

3. koca, eş.

Kökteñirdin kızının / Bolğusu kelbey küyöösü (11/35)

küyük-: nefesi daralmak, nefesi kesilmek, güç soluk alacak duruma gelmek.

Dem alalbay küyügö / Anda kempir turabı (26/23)

Cetine albay küyügüp / Küyöö da bolso baatırğa (58/12)

Beş kündük cerden çabıştı / Tay çabım cerge küyükpöy (58/33)

L

lep: mec. ağızdan çıkan birkaç söz.

Başıñızda handık bar / Nan bışırat lebiñiz (6/41)

lepilde-: çabuk, hızlı, süratlice hareket etmek.

Töştük menen tepeteñ / Carişa koyup lepildep (10/23)

M

maal: 1. zaman, vakit.

Meltiregen talaanın / Şaşke maalı bolğondo (22/10)

Maalında Nurhan tuyunğan / Coodardı alıp kelüügö (44/37)

Tak beşim maal bolğondo / Akılçını kan kuskan (75/6)

2. doğru, yakın, yakınlarında.

El başı bolgon er Töştük / Bir küñü uktap tañğa maal (3/18)

Tañğa maal bolğondo / Tüşünö kirip er Bakay (55/20)

maanala-: sığınmak, korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak.

Alışar bolsoñ çıkkıñ / Maanalap üygö çaşınbay (41/35)

Maanalabay üyüñö / Çıkkın mında körünö (53/24)

maanayı bas bol-: hevesi sönmek, vaziyeti sarsılmak.

Bas bolso da maanayım / Bul cumuşka carayım (67/23)

makluk: mahluk, yaratık.

Uçurağan bu makluk / Ötö şumduk köründü (29/10)

Özünön başka makluktu / Öltürö cürgön a dağı (47/36)

makmalday: kadife gibi yumuşak.

Makmalday tıǵız cününö / Oozduk kıyıp uurtu (63/35)

makta-: övmek, methetmek.

Şolordun biri Coodardın / Emgegin elim maktağan (1/24)

maktan-: övünmek, hava atmak.

Maktanıp alıp cürüpmün / Oşol kezde calgızım (3/39)

Ooluğa süylöp maktanıp / Özünö arnap dañaza (40/23)

Kurulay mında maktanbay / Köömp alǵın tarpıñdı (41/16)

makul: makul, uygun.

Makul kılıp koyǵonu / Canıñdı maǵa keyitip (15/20)

mal: mal, evcil hayvanların genel adı.

Tört tülük malın caylatıp / Celelep kulun baylatıp (2/28)

Caybarakat el cattı / Cayıtka malın caynatıp (2/31)

Çoñ attarǵa koşkondo / Akta malı ceti cüz (23/43)

Uşu maldın baarısı / Ötüp boldu büt çubap (23/44)

Kılkaraday kıyın mal / Oruskandın kolunan (25/40)

mal-: 1. saplamak, batırmak, sokmak.

Boronbaydın booruna / Bolcop bıçak malǵanı (36/14)

Tuybay kaldı tigi kul / Cürögünö malǵanın (76/6)

2. batırmak, batmasını sağlamak, sokmak.

Suuǵa tumşuk malbadı / Koyo berse çöpkö çalsın dep (36/43)

malaanday: kutsal olarak adlandırılan mezara bağlanan kırmızı renkli eskimiş bez ya da kumaş parçası gibi (didik didik bağlamında).

Açkalık şayın ketirdi / Mazarğa ilgen malaanday (12/36)

mamalakça: manda yavrusu kadar (beden, kalıp hakkında).

Mamalakça bar eken / Çıçkanın kalp aytpasa (19/2)

mamınday: böylece, bu şekilde.

Oñ tartsa işiñ mamınday / Aldıña tüşöt köktöğüñ (13/36)

Cöö calañdap mamınday / Cönörüñdii ataña (14/23)

Akılğa toluk nemeni / Mamınday aytıp al Coodar (15/19)

manasta-: Manas diye savaşa davet etmek.

Bala colbors caş Coodar / Manastap uraan çakırdı (50/10)

manat: bir tür kırmızı kadife.

Manatka çekken keştedey / Kelişken cerdin uraıtı (3/5)

manca: parmak.

Mancalarıñ kokomo / Batıp ketip baratat (27/42)

Mancaların karasañ / Çıpalağı bilektey (49/18)

mañ bol-: şaşırmak, ne yapmak gerektiğini bilememek.

Unçuğalbay kalıñ curt / Mañ bolup turğan dürböñdö (5/44)

mañdaykı: karşıdaki.

Kebin minday ötkördü / Mañdaykı cazı teskeyge (3/24)

Mañdaykı kıya döbönün / Çokusunda kamdanıp (37/32)

mañday-teskey: karşılıklı, birbirlerine karşı bir biçimde.

Birin biri mataşıp / Mañday-teskey barıştı (33/35)

marça: dağ eteklerinde oluşan tuzlu yer veya kayalık.

Marça turat sepseyip / Kılayıp çeke körsötpöy (9/19)

Öñütkö bala cetkeni / Miltığın artıp marçağa (9/22)

Butkul-sutkul köçküliü / Cetip keldi marçağa (18/44)

marçaluu: kayalıklı yer.

Men kelgen çıyır col menen / Butkul-sutkul marçaluu (16/14)

mas: böbürlenen, kendini üstün gören.

Coodarbeşim caş bala / Toktono elek mas bala (9/10)

maskara: maskara, rezil.

Kara küçkö işenseñ / Bolorsuñ akır maskara (37/17)

maşa: tetik.

Merziye tonun kiysin dep / Maşanı irmep iyerde (9/32)

maşık-: alışmak, bir işi tekrarlayarak kolaylıkla yapabilmek, idman yapmak.

Atıp cürüp maşıkkan / Kabarıñ uğup kerbenden (37/40)

mata-: bağlamak, hareketsiz hâle sokmak.

Birin biri mataşıp / Mañday-teskey barıştı (33/34)

Abalın anın keltirbey / Abıdan matap kuruttuñ (61/14)

may: yağ, hayvanların sütünden elde edilen bir tür yiyecek.

May kuyğan meştey bılıpıyıp / Közü bütüp cılçıyıp (21/16)

Kan menen may koşulup / Uurtunan ağıp coşulup (55/1)

Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/5)

mayda: küçük, boyutu ufak olan.

Etek cağı talaanın / Butkıl-sıtkıl mayda adır (39/41)

maymakta-: bileğinden bağlamak.

Ottop turğun sen da dep / Tuşap koydu maymaktap (55/13)

maymañda-: topallamak, aksamak.

Çalıştap butu maymañdap / Keçke cuuk üyünö (23/24)

mazar: ibadet edilen kutsal yer.

Açkalık şayın ketirdi / Mazarğa ilgen malaanday (12/36)

meder: medar, umut, dayanak, yardımcı.

Men barayın atake / Menmin go senin mederiñ (6/25)

meder kıl-: güvenmek, arka bulmak.

Eköölöp kolğo berişip / Ot çağıp meder kılarğa (76/14)

medet ber-: destek vermek, yardımcı olmak.

Medet berip özümö / Kötörüp köönüm koysoçu (13/20)

medet kıl-: yardım etmek.

Alı cetpeyt dep cürğön / Medet kılıp özümö (57/31)

mee: beyin organı.

Meesi tamğa cabışıp / Mulcuke cattı daldayıp (42/11)

mee aç-: beyni bulanmak, sersemlemek, düşünemez olmak.

Meeñ açıp kalğanbı / Moynumdu cula koyğuday (33/1)

mee küy-: beyni kaynamak, aşırı sıcaktan sersemlemek, bunalmak.

Çapkindap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayıttay mee küysö (12/42)

melce-: nişan almak, gezlemek.

Öpkösün taamay melcedim / Ok menen teñ çuu çıktı (46/23)

melcemdüü: uygun.

Melcemdüü cerge tiysin dep / Mıdırabay ordunda (9/29)

meltire-: 1. bir şey karşısında sessiz kalmak, ses etmemek.

Ölümdün tonun kiysin dep / Meltirete şıkaalap (9/28)

Buydalıp kıyla tolğondu / Meltirey tiktep Beşimdi (15/39)

Meltiretip şıkaalap / Mergenderi cambı attı (59/19)

2. sakin ve uçsuz bucaksız görünmek, durmak veya olmak.

Meltiregen talaanın / Şaşke maalı bolğondo (22/9)

memire-: tam bir sükûnet içinde bulunmak.

Memirep bala uktadı / Uktap tursun caş bala (44/13)

mergen: keskin nişancı.

Meltiretip şıkaalap / Mergenderi cambı attı (59/20)

merzent: çocuk.

Merzenttin ünün ukkanda / Ömürüm beşim boldu dep (5/33)

Merzentiñiz bolsom da / Bukarañ ele tegibiz (6/44)

merziye ton: yas elbisesi, kara giyim.

Merziye tonun kiysin dep / Maşanı irmep iyerde (9/31)

mestey-: şişkin, kabarık olmak.

Karap turat mesteyip / Batkalaş tuura çağında (9/17)

meş: tulum, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi.

Suu orduna meş menen / Sarı maydı cegizçü (52/25)

Süyröp çıgıp üyünön / Kişidey bolğon ceti meş (54/44)

Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/4)

meştey: tulum gibi şişkin bir şekilde.

May kuyğan meştey bilpıyıp / Közü bütüp cılçıyıp (21/16)

meykin: düzlük, geniş, düz yer.

Köz cetkis meykin talaada / Körünüp calğız kıbrap (29/1)

Tulañı anın tuşardan / Köz cetkis meykin talaa bar (39/37)

mıçkı-: sertçe sıkmak, ezmek, sıkıştırmak, kapmak.

Boy teñeşer sen emes / Kol salıp seni mıçkısam (31/25)

Bügün alardın koldop arbağı / Mıçkısam kolğo kirbessiñ (53/13)

mıdıra-: hareket etmek.

Sooluğup bir az basıldı / Mıdırağan bir can cok (5/20)

Melcemdüü cerge tiysin dep / Mıdırabay ordunda (9/30)

mıktap: iyice, adamakıllı, sağlamca.

Kurcunğa mıktap saldı emi / Tayatası Oruskan (23/32)

milik: yumuşak bir şeye saplanan, batan durumu bildirmek için kullanılır.

Başı uçtuu carılğan / Milk dedi kulğa üç karış (75/17)

mıltık: tüfek.

Öñütkö bala cetkeni / Mıltığın artıp marçağa (9/22)

Arkardı közdöy bettedi / Ottuğun basıp mıltıktın (9/24)

mında / munda: 1. burada.

Kurulay mında maktanbay / Köömp alğın tarpiñdı (41/16)

Kozğoltkonu keldiñbi / Karmaşıp mında kan tögüp (45/27)

Mında turbay bizdi alıp / Baatırım baçım attaniñ (60/40)

Erkinçe munda cırğaşıp / Soo ceri cok konuptur (63/43)

Çık etken mında suusu cok / Cin periler cerdegen (67/31)

Ketken munda kuturup / Munu bilgen kekse kul (69/29)

Böödö ölüp kalbağın / Cürüpsüñ mında calğız coö (70/43)

2. buraya.

Ayıl-apañ amanbı / Açığıp mında kelipsiñ (20/10)

Maanalabay üyüñö / Çıkkın mında körünöö (53/25)

Koldop Manas arbağı / Men keldim mında atayın (56/6)

Kıskasın ele men aytsam / Şıdır mında kelmeksiñ (61/20)

Kempirin alıp canına / Özü mında keliptir (61/45)

Top çerüügö aydatıp / Sürdürüp mında taştattı (72/26)

mından: 1. buradan.

Mından ötüp çaş bala / Adırğa kirdi aralap (19/4)

Körüp mindan saraydı / Tördö olturğan kişiğe (45/1)

Alıp mindan attandı / Alıska sapar tartışıp (65/5)

2. bundan.

Bayatan aytkan karğışım / Mindan kiyin debeyin (27/35)

mınday / munday: 1. böyle, bu şekilde, bunun gibi, buna benzer.

Comokçular Coodardı / Mina mınday baştağan (1/31)

Kebin mınday ötkördü / Mañdaykı cazı teskeyge (3/23)

Mina mınday eki ooz kep / Celmoğuzdu ceñdim dep (5/25)

Hanına mınday aytkanı / Baş almak menen opokşoş (11/16)

Mınday cerler kemde kem / Andan ötsöñ bıcırap (16/21)

Mınday desem calğızım / Künülöp catat debegin (18/23)

Cakadan alıp muunta / Mınday dedi çekiyip (27/13)

Kabarın mınday uğup al / Coodardın işin bir demde (28/23)

Başıma sıymık konboyt ko / Mınday kaçsam calpı curt (29/45)

Kara döö cayın uksañız / Başı ele mınday kep (52/14)

Emi tursa da mınday / Baş alaman kirbegin (55/34)

Mınday işte Coodardın / Emi közü kantip cumuldu (56/13)

Munday sezgenç oorular / Kızıl ayaktın kızıl kum (67/9)

Baştıadı kul mınday kep / Baatırlıgım bildiñbi (75/22)

2. bir yere otururken veya ayakta beklerken bura, şura anlamlarını bildirir.

Carlık menen işi cok / Camaatıñ mınday olturdu (7/32)

mındayça: böylece, bu şekilde.

Mındayça oylop çaş bala / Közünün çaşı töğüldü (13/14)

mışıık: kedi.

Mışıığı bar noopazday / Düniüyödö körünöt (16/19)

min-: binmek, yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

- Pilge mingen er öttü / Alışkan coonu aymağan (1/9)*
Berbeseñ at minbeym de / Bayatankı cılkañdın (17/28)
Cabikkanday körünöt / Mingen atıñ ırğalıp (19/43)
Arkasınan at minip / Akmalay tartıp cönödü (21/44)
Tel bolup mingen atıñız / Tayenebiz esenbi (22/31)
Mineyin deseñ at dayar / Kağılayın kulunum (23/10)
Attan tandap minginiñ / Kirpidey bolup saksaybay (23/14)
Balañ minse bir taydı / Neçen attar turbaybı (27/18)
Tartınbastan minginiñ / Kamdanıp alıp sen bugün (47/18)
Arnaluu atı Nurhandın / Mingizgeni canağı (47/35)
Kıyını munun Kara döö / Çoñduğanan at minbey (51/17)
Asıldar oor kelet dep / Ataylap gana mingizdi (63/18)
Coodarbeşim tak minip / Kırçınday han bolğonu (77/10)

mintip: böyle, bu şekilde.

- Coobun mintip berdi ele / Elçi bolğon kişisi (24/29)*
Şorun muntip katırdı / Çülük takkan bukaça (50/23)

miñ: bin sayısı.

- Asemdegen ordosun / Aylanta miñ üy tiktirip (2/7)*
Köçürüp miñ tütündü / Ortosunda ak örgöö (58/8)

miñ bir: binbir, pek çok, çok sayıda.

- Miñ bir oydu oylondu / At canına bar dedi (15/40)*

moko-: körleşmek, kesmez, işlemez veya yararlanılmaz duruma gelmek.

- Bokko ötpöy mokosun / Şumduktuu sendey cumarbek (26/11)*

mol: oldukça çok.

- Kadimkidey col cürüp / Col cürgöndö mol cürüp (36/26)*
Col baskanda toktoboy / Coşultup atın mol basıp (43/5)
At ayabay mol cürsöñ / Ak korumdun çatı bar (47/22)

mookumu kan-: tatmin olmak, keyfi yerine gelmek.

Moyundu cebe kıyarda / Mookumu kanıp doñuzdun (39/9)

mostoy-: somurtmak, surat asmak.

Anan ayttı bulardı / Açinganday mostoyup (66/39)

moyun: boyun, gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.

Saldırıp kılıç moynuma / Almaday başım alıñız (6/38)

Çarkıldatıp kılıçın / Moyunğa şiltep çabarda (11/5)

Kıltaktay moynun balanın / Almaday üzüp alarda (11/6)

Kolun nuskap körsöttü / Ukuruk salıp moyunğa (25/21)

Tomolonup ketembi / Çımçıp koyso moynuman (29/17)

Moynuñdu tolğop culayın / Töşüñdü carıp bıçaktap (32/29)

Moynumdu cula koyğuday / Men ele senin karğañbı (33/2)

Ceti atañdı kuldantıp / Ce moynuna çincır saldımbı (33/17)

Moynu menen denesin / Ekige bölö attım dep (38/25)

Moyundun kök eti dep / Közölsün munun bezi dep (39/1)

Moyundu cebe kıyarda / Mookumu kanıp doñuzdun (39/8)

Emgegim sağa köp siñdi / Moynun culup çımçıktay (40/32)

Sen menin kimdigimdi bilbessiñ / Çımçıktay moynuñ üzöyün (53/15)

Kañtarıp koyğon nemedey / Cerge salbay moynun da (54/34)

Arkanga moynun berişti / Cöö balbandar küröşüp (58/42)

moyun tolğo-: söz dinlememek.

Moyun tolğop turçumun / Kayaşa aytıp al turğay (71/30)

möñgü: dağdaki ebedi buzluk gibi ölümsüz, kalıcı.

Sooluğan karıp köñülüm / Möñgügö kayra toldu dep (5/38)

möñgülüü: buzullu ve ebedi karlar ile kaplı (dağ).

Elim bolot karmağan / Ak möñgülüü Kebez Too (46/14)

mört: uygun an.

Çıdap arañ saktadım / Mörtü ötüp keter dep (61/4)

mulcuy-: dümdüz olmak, pürüzsüz olmak.

Kızıl eek bolup mulcuyup / Kaldı tört tal bakalı (34/34)

muñ-zar: bun, sıkıntı, keder.

İçim çoktop bolup kül / Kılkaranın muñ-zarın (61/2)

Menin salğan dartıman / Muñ-zar cetip kalkınan (71/43)

muñduu: bunlu, sıkıntılı, kaygılı.

Ötö ele muñduu uğuldu / Cötölgön sayın oozunan (66/16)

murdu: burun, solunum organı.

Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/8)

Murdunan közöp ak döönün / Başın alıp kele kal (47/28)

Közöy tartıp murdunan / Irğıttı Nurhan aldına (50/25)

Bir ettirip murdunan / Çığardı birtke tabıştı (64/22)

murun: önce, evvel.

Acaldan murun ölobü / Artı kanday kim bilet (50/1)

Koluna tüşsöñ cumarbek / Acaldan murun ölösüñ (51/33)

Keleriñdi can birgem / Bir cıl murun bilgemin (60/15)

muun: eklem.

Dep abışka kıtıldap / Muundarı kırsıldap (21/7)

Carımı ketip canımdın / Muunuma kirdi kaltırak (28/2)

Tamçılap cerge dıbrap / Kalçıldak kirip muunğa (29/25)

Kırs muun bolğon Küröñdün / Köödönü kıyrıp sınğanı (35/36)

muunt-: boğmak.

Cakadan alıp muunta / Mınday dedi çekiyip (27/12)

muzoodoy: buzağı gibi, buzağı kadar büyük.

Çıçkandarı muzoodoy / Oşol cerdi cerlegen (16/17)

müçö: vücut, beden.

Baykasam müçöñ baraanduu / Ayıp körböy abake (30/35)

müçöl: insanın on ikinci, yirmi dördüncü, otuz altıncı gibi her on iki yılda bir gelen doğum yılı (burada on iki yaş için kullanılmıştır).

Menin añkooluğum karağın / Müçölüm toluk sanım büt (12/2)

mürü: omuz.

Çalışıp catat balbandar / Mürügö mürü tireşip (34/10)

Çalışıp catat balbandar / Mürügö mürü tireşip (34/10)

müşkül: felaketli, güç, ıstıraplı.

Çaalıkkanday körünöt / Başıña müşkül iş tüşkön (19/45)

müyüz: 1. boynuzlu, boynuzu olan hayvan.

Eñ ele sonun tüş kördü / Altın müyüz arkardı (3/20)

Añdıp cakın barıpmin / Altın müyüz arkardı (3/34)

Altın müyüz ak arkar / Okko uçup azır atılsın (7/41)

Olcoluu kaytkın colundan / Altın müyüz arkardın (8/5)

Tilegim menin el bolsun / Altın müyüz ak arkar (8/11)

Atakesi añsağan / Altın müyüz ak arkar (9/36)

Kezenip köönüñ buzbağın / Altın müyüz arkardın (14/44)

Altın müyüz arkardın / Cutarı meni kıylada (15/26)

Altın müyüz ak arkar / Akbarañ menen atılsın (18/19)

Altın müyüz arkardın / Artınan kelet iz sürüp (36/27)

Antınan bala kıstalıp / Altın müyüz arkardın (42/42)

Altın müyüz ak arkar / Beygam catat uykuda (43/18)

Çabışkanı kelbedim / Altın müyüz arkardın (46/20)

2. boynuz, hayvanlarda kıvrık veya çatallı organ.

Biröön orop alıptır / Baykasam anın müyüzü (3/28)

Anık atıp alıpmin / Müyüzü tiyip koluma (3/36)

Atıp daroo keliñer / Anın altın müyüzün (4/25)

Müyüzün olco alayın / Küyöö bolup Nurhanğa (4/28)
Müyüzün alıp tartuulap / Aktağım kelet emgegin (15/34)

N

naadan: cahil, akılsız, ahmak.

Atañ senin naadanbı / Cartı kömöç berbegen (20/13)
Naadanbı atañ dediñiz / Ooluktuñ debe tayata (20/21)

nabatta-: şeker atmak, şekerlendirmek.

Nabattap çayın kaynatıp / Comok aytıp küü çertip (2/38)

nak (I): tam, eksiksiz.

Başın kesip şorduunun / Nak tiygizem edebin (4/37)
Kayırcığa nak okşoyt / Kağılayın turuğuñ (14/17)
Boloçok işti nak bolcoyt / Kalğanın bara körörsüñ (18/11)
Kuday aydap şıbağam / Nak tiydi mına koluma (32/14)
Nak ele boldu capayı / Oozdorunda nım kalbay (34/37)
Altınday bolğon Akturna / Azır mağa nak tiydi (40/38)

nak (II) tam, gerçek, saf, temiz.

Bir cakşılık belgisin / Nak özümö bolcoptur (4/15)
Bendesi kuday nak süygön / Arkarımdı kim atsa (57/36)

nak (III) zavallı, çaresiz, biçare.

Baykap Coodar karasa / Başka emes nak enesi (13/43)

namaz oku-: namaz kılmak.

Oruskan menen baybiçe / Namaz okup catkanda (21/37)
Naşta kılıp azıraak / Namaz okup bolğonço (21/39)

namıs / namız: namus, gurur, benlik.

Men namıska kaçan caraymın / Cabıgıp üydö catkıça (12/3)
Namıstan kuup arkardı / Kelgenin ayttı enege (14/39)

Kıybasam da seni men / Kımbattap bilem namızdı (17/39)

Neçeni kardın carıştı / Namıs üçün karmaşıp (59/6)

Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/18)

Namıska men carayım / Nooperi sözdü çüygündöp (63/9)

namıyan: para kesesi.

Ağa köñül burdu deyt / Cumuşun bütöp namıyan (22/16)

nan: ekmek.

Başınızda handık bar / Nan bışırıt lebiñiz (6/41)

napsi: nefis, heves.

Aram işke urunat / Ar kim napsin tıybasa (65/18)

narı: geri, art, arka, öte, sonra.

Kırañdan narı çoğolot / Uşunte alsak eköobüz (38/27)

nark: gelenek görenek, örf âdet.

Ata narkın aktağan / Comokçular Coodardı (1/29)

nasaat: nasihat, öğüt.

Ayıp turdu nasaatın / Coodarı toyup bolğuça (16/5)

Baylaluu bizdin belibiz / Akıl nasaat aytsañız (46/30)

nasil: nesil, asıl, soy, nesep.

Kay taypa kay nasıl / Kaysı cerlik eldensiñ (45/12)

naşta: sabah kahvaltısı.

Naşta kılıp azıraak / Namaz okup bolğonço (21/38)

Bir ubaktık naştağa / Oy Kara döö ökürbö (53/42)

Özü da özök calğadı / Toyğuça kılıp naştanı (54/38)

Keçiktirbe kep surap / Keçeten beri naştasız (70/13)

Men turamın aldırıp / Bir ubak naştam bolğuday (70/17)

naştala-: kahvaltı etmek.

Naştalap karın toyğondo / Coodar bardı keçikpey (47/4)

naştalık: kahvaltılık, kahvaltıda yenen yiyecek.

Naştalığı bir ögüz / Toyboy kalsa demitçü (52/29)

nazar sal-: bakmak, göz atmak.

Kılkara nazar salbadı / Suğarmak bolup eñkeytse (36/41)

nazda-: nazlamak, naz yapmak.

Kalp ele mağa nazdaba / Etiñ senin carabayt (53/40)

ne: neden, niçin, ne sebeple.

Kelgin balam çiniña / Ata curttan ne bezdiñ (20/8)

Men boz tumaktuu Boronbay / Aldımdı tosup ne turduñ (31/9)

Kekirtek menen salıştı / Amalı ketken ne baykuş (59/12)

ne arğa: ne çare, çare yok, çaresiz.

Uşuldur bizde ne arğa / Uluğumdun salğanı (74/19)

ne boldu: “sorun ne, ne oldu?” anlamındaki ifadedir.

Andan emi cazğanbay / Tayata ne bolduñuz (22/26)

neçen: kaç, birçok, pek çok, epey, bir hayli.

Alda kança el öttü / At kötörgüs neçen alp (1/8)

Karabastan kardına / Neçen kündük açına (12/22)

Artıñdan izder tuuğan cok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/9)

Balañ minse bir taydı / Neçen attar turbaybı (27/19)

Sen coluñdu taap coğolboy / Sen turğay neçen alptardı (31/11)

Arıbay cürdü caş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/36)

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/3)

Çıçayğan neçen bel aşıp / Oşondo cana süylödü (43/8)

Atalbay cürgön neçeni / Nooperi degen Nurhandın (44/25)

Köbüröök aytıp üzürdü / Kalkaytıp neçen carçı alıp (58/15)

Neçeni koyon tebişti / Kök buka bolup kañçası (58/40)
Neçeni kardın carıştı / Namıs üçün karmaşıp (59/5)
Böödö ölüm tabıştı / Oltura albay neçen taz (59/8)
Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/17)
İçinde uşul aptanın / Toy tarabay neçen kün (60/45)
Oozuña kirçü kim deysiñ / Cer astında neçen cıl (70/31)
Neçendi cedim kandatıp / Kişiden kelse kokustan (72/29)

neet: niyet, düşünce.

Ak neet menen batamdın / Balama baarın arnayın (28/7)

nege: niçin, neden, niye.

Tegi cayın surayım / Cegim kelbeyt negedir (72/32)

neme: 1. bir şey.

Akılğa toluk nemeni / Mamınday aytıp al Coodar (15/18)
Kamçığa bölöy salğanı / Katıp kalğan nemedey (36/40)
Canı çıkkın nemedey / Cata kalam artıma (38/17)
Uyutup koyğon nemedey / Coodardı körüp Kara döö (53/2)
Kañtarıp koyğon nemedey / Cerge salbay moynun da (54/33)
Aldında turat bir çınar / Andan başka neme çok (68/27)

2. kişi, kimse.

Buğa Coodar bolbodu / Ak köñül tuugan er nemeñ (67/28)
Cortuulğa kelgen nemege / Tiygeniñe kayğırdık (73/26)
Akılsız köödök neme eken / Kelbeyt andan ayrıldık (73/28)

net-: ne yapmak, nasıl yapmak.

Akıl esi Coodardın / Ketpegende netkeni (43/31)

nıkta-: sıkıca bastırmak, tepmek, tepelemek.

Atmak tügül arkardı ata / Kara cerge nıktaldı ata (6/23)
Nıktap koysom bolbostur / Bala da bolsoñ baatırsıñ (32/25)
Cerge bekem nıktadı / Bekerge ketpey kılğanı (35/34)

nım: nem, ıslaklık.

Nak ele boldu capayı / Oozdorunda nım kalbay (34/38)

nımda-: nemlendirmek.

Turnağa asta köz nımdap / Baştadı sözün oştonup (74/7)

nike: nikâh.

Men ukkamın uluudan / Nooperinin nikesi (18/28)

nike kayıp: nikâh kayıp (bilinmez): nerede, ne zaman, kiminle evleneceğin bilinmez.

Coodardın boldu cubayı / Nike kayıp tuz kayıp (42/30)

nike kıy-: nikâhını kıydırmak, evlendirmek.

Nooperidey suluuğa / Nike kıyıp catkızdı (60/3)

nikele-: nikâhlamak, nikâh kıymak.

Nikelep üydön köçürgön / Men da şondoy bir kızmın (62/24)

nikelüü: nikâhlı, nikâhlanmış, nikâhı var.

Mulcukege tuştalıp / Nikelüü boldu kokustan (42/34)

noopazday: öküz gibi kocaman, çok büyük.

Mışığı bar noopazday / Dünüyödö körünöt (16/19)

nöökör: uşak, hizmetçi.

Munu aytıp kök teñir / Nöökördön birdi çakırdı (46/45)

nöşör: sağanak, şiddetli yağmur.

Şamal bolup uçurup / Nöşör bolup kuyulğan (44/42)

nur: nur, aydınlık, parlaklık, ışık.

Ayday betten nur ketip / Oñuptursuñ çırağım (14/15)

Atağıñ çıǵıp eliñe / Aalamğa nuruñ çaçılısın (18/18)

Aydan azık nur alǵan / Ayçüröktöy suhuular (73/12)

nuska-: işaret etmek, göstermek.

Kolun nuskap körsöttü / Ukuruk salıp moyunğa (25/20)

Nuskağanın sezbedi / Kuura tuşap kañtarıp (43/34)

nuska al-: öǵüt, akıl almak.

Abıdan uǵam kebiñiz / Özüñüzdön nuska alıp (46/32)

O

obodo: Kırgız halkının geleneksel keçe halısı, şırdak.

Oyuu çiyüü obodo / Torǵoy közdüü badana (2/12)

obon: melodi, naǵme, ezgi.

Türlöntüp obon ırdaşıp / Tokmok saldı oynodu (59/35)

odono: kabaca, özensiz bir şekilde.

Taanıy albay turamın / Odono süylöp kep surap (20/20)

oǵo beter / oo beter: daha çok.

Karmay koyup kelaytat / Açuusu küçöp oo beter (10/39)

Odarışkan balbandar / Oǵo beter kamdaştı (59/39)

ok: ok, yay oku.

Öpkö cürök kabışıp / Oǵu cetip tiyerde (9/34)

Añdıp catkan Mulcuke / Ok caasın çoyup kalǵanda (38/14)

Ödüp catkan Mulcuke / Ok caasın kolǵo alǵanı (38/45)

Tilek kılıp kудaydan / Oǵu taamay tiyerdi (39/7)

Öpkö cürök kapşıra / Ok menen teñ şatırıp (44/4)

Ak zodo bala atkanda / Öpkögö oǵu batkanda (44/34)

Öpkösün taamay melcedim / Ok menen teñ çuu çıktı (46/24)

okko uç-: vurulmak, vurularak öldürülmek.

Altın müyüz ak arkar / Okko uçup azır atılsın (7/42)

ok bol-: ok gibi saplanmak, canını yakmak.

Balanın aytkan bul sözü / Töştökkö tiygen ok boldu (7/6)

okşo-: 1. benzemek, ortak nitelikte bulunmak, andırmak.

Baykuş bala okşoysuñ / Oroyuñ cıluu körünüp (20/1)

Okşoyt eken kızıma / Tartınbastan tak süylöp (20/5)

Arnap sizge salamdı / Baatur erden okşoysuz (30/34)

Men okşoboym başkağa / Men saa kezek bereyin (53/38)

2. benzemek, sanısını uyandırmak, gibi görünmek.

Kayırcığa nak okşoyt / Kağılayın turuğuñ (14/17)

Bir öcörgö okşoysuñ / Aytkaninan kaytpagan (19/32)

Nurhan menen Kara döo / Kılbağan okşoyt arzandı (56/28)

okşoş: benzer, görünüş ve yapı bakımından benzeyen.

Körbögöm tegi saa okşoş / Kököygö tiyçü taramış (54/19)

okşoş-: benzemek.

Oroyubuz okşoşup / Boluptur adam karağız (54/25)

oktoy: ok gibi.

Atkan oktoy zırkırayt / Kara kakır saylardın (28/39)

okuran-: yavaşça kişnemek.

Okuranat kırkırap / Tayatañdın kupuya (17/24)

Toktoy kalıp oşondo / Okuranıp tay öttü (25/17)

olco: ganimet.

Müyüzün olco alayın / Küyöö bolup Nurhanğa (4/28)

Kuday bergen olcomdu / Koluma kimiñ beresiñ (4/40)

Kızdardın közün caştatıp / Köböyttüñ olco katındı (41/5)

olcoluu: ganimet sahibi, kazançlı.

Olcoluu kaytkın colundan / Altın müyüz arkardın (8/4)

oltur-: oturmak, bir yere yerleşmek, çökmek.

El olturdu kayğı cep / Aligiçe çıkpadı (5/21)

Carlık menen işi cok / Camaatıñ minday olturdu (7/32)

Katıluu cürgön berkinin / Dep koyup çal olturdu (24/42)

Oruskan kelip üyünö / Olturup kaldı bııldap (26/22)

Olturğanın körgömün / Bayatan baspay turğanım (37/34)

Asmanğa cıldız toltura / El orunğa oltura (39/45)

Olturğan eken Mulcuke / On törttö kızğa canaşa (40/21)

Özümdü özüm bolcosom / Olturğan elem oylosoñ (40/30)

Olturğanğa buuluğup / Coodarbeşim caş bala (42/1)

Tördö olturğan kişige / Ayta saldı salamdı (45/2)

Böödö ölüm tabıştı / Oltura albay neçen taz (59/8)

Kuldu karap baarısı / Tegerektep olturdu (66/25)

Munu aytıp kul olturdu / Çekesin aarçıp terdegen (67/25)

Otundan kenen terişip / Olturdu kızdar kayğıda (76/16)

oluttuu: önemli, mühim, ciddi.

Oluttuu cerge tiysin dep / Oyğonboy uşul ordunda (9/25)

on: on sayısı.

Tak on küni bağıştı / Kılkara şondo silkinip (64/32)

on eki: on iki.

On ekige tolğon kez / Bala da bolso canı açıp (6/1)

Ukkan elem Coodardın / On ekiden aşkanın (32/16)

On ekide caşım bar / Coodarbeşim atım bar (41/32)

on tört: on dört.

Olturğan eken Mulcuke / On törttö kızğa canaşa (40/22)

ondon: onar onar.

Bir üygö ondon kirgizip / Tamaşanı büt saldı (58/20)

onto-: inlemek, inildemek.

Çırmaptır bul kurğurdu / Ontogon ünü baatırğa (66/15)

ontolo-: devamlı inlemek.

Cakındap elge cetkende / Ontolop közü cumuldu (65/38)

oñ: sağ, sol karşıtı.

Oñ böyrögün tayanıp / Oydolop Töştük tolgonup (7/7)

Anık kolğö kirerde / Çöpkö tayıp oñ butu (9/38)

Ayrılbay oñ cak kol menen / Aldığa cürsöñ mına bu (16/11)

Arçınday karmap oñ kolğö / Aylandırıp urğanı (75/8)

oñdu-soldu: sağlı sollu, her yeri.

Bolboğon soñ bul çunak / Oñdu-soldu bek şıbap (48/6)

oñ- (I) 1. onmak, daha iyi duruma girmek, salah bulmak.

Ataña daynın aytalı balam / Oñboğon Coodar oñbodu (15/15)

Ataña daynın aytalı balam / Oñboğon Coodar oñbodu (15/15)

Koyo bergen oñorbu / Oruskandın sözünö (25/34)

Egerde işim oñboyt ko / Koluma tiybey ak arkar (29/42)

Karmaşpasañ oñbosmun / Kumarım karmap baratat (32/23)

Kaadaluu cumuş oñbostur / Ayıpka meni buyubañ (66/1)

Kastık kılıp tiygendin / Tegeele tübü oñbodu (77/17)

oñ- (II): 1. solmak, renk atmak.

Ayday betten nur ketip / Oñuptursuñ çırağım (14/16)

oñ kel-: olmak, yerine gelmek, gerçekleşmek.

Sanaası oñdon kelgen soñ / Bilekten alıp çoytoyup (66/34)

oñdo-: 1. düzeltmek, yoluna koymak, rast getirmek.

İşimdi kудay oñdoptur / Ayköl Manas arbagı (4/8)
Balanın işin oñdo dep / El turat akka sıyınıp (9/5)
Karañğı küngö tuşuksañ / Balam oylonsoñ akıl-es oñdoyt (18/14)
Cönünö salıp oñdoptur / At üstünön tüşürböy (32/23)

2. düzeltmek, yapılan bir yanlış veya hatayı düzeltmek.
Oolukpastan tim ele / Oñdop bata berginiñ (27/25)

3. çekidüzen vermek, düzelmek, sakin kalmak.
Oñdonup Ak döo kalğıça / Başın kıya çapkınıñ (49/39)

oño-: 1. düzeltmek, yoluna koymak.
İşibiz anan oñolot / Dep oşentip Kılıkara (38/29)
Acızdın işi oñordo / Irğay kazık bar eken (75/12)

2. düzelmek, kötü durumdayken düzenli duruma gelmek.
Ayılда boroon uçurdum / Oñolmok tügül küñügö (72/10)

oñoy: kolay.
Oodarılıp catpağan / Oñoy cerge bütpağan (27/9)

oñoy-oltoñ: kolayca, sıkıntısız bir biçimde.
Oñoy-oltoñ cügürüp / Oyuñda sağa cügünüp (70/28)

oñuna sal-: yoluna koymak.
Salıp kудay oñuna / Oruskandın tulparı (28/25)

omiyin / oomiyin: âmin (öyle olsun, Allah kabul etsin anlamlarındaki söz).
Omiyin dep dür dedi / Kalayıktın batasın (8/16)
Oomiyin balam turğunuñ / Paydası tiysin batamın (56/7)

oodar-: devirmek, yıkmak.
Arğımağın oynotup / Oodarışıp balbandar (2/43)
Oodarılıp catpağan / Oñoy cerge bütpağan (27/8)

Oodarişkan balbandar / Oğo beter kamdaştı (59/21)

ooluk-: inat etmek, direnmek.

Naadanbı atań dedińiz / Ooluktuń debe tayata (20/22)

Oozuna kelgen kepti aytıp / Ooluğup al turęanı (27/5)

Oolukpastan tim ele / Ońdop bata berginiń (27/4)

Ooluęa sıylöp maktanıp / Özünö arnap dańaza (40/23)

oono-: ağnamak, debelenmek.

Karılık bolup karęařa / Kılkara oonop koborboy (35/33)

oor: ağır, etin, güç, zor.

Atam menen eneme / Oor cumuş tabıldı (71/45)

oor kel-: ağır gelmek, gücüne gitmek.

Asıldar oor kelet dep / Ataylap gana mingizdi (63/17)

ooz: 1. ağız, canlılarda yeme ses çıkarma ve soluk almaya yarayan organ.

Oozu cüröt kelmede / Öńümbü ce tüřümbü (14/5)

Alı cetpey oozuna / Tört kubulup ciltıldap (28/31)

Nak ele boldu capayı / Oozdorunda nim kalbay (34/38)

Ötö ele muńduu uęuldu / Cötölgön sayın oozunan (66/17)

Oozuna ulam kuyęula / Tapşırıp Coodar bulardı (68/2)

Kebez-Too bardı tıń aman / Tulparlar oozun çoydurup (77/5)

oozęa al-: ağza almak, söylemek.

Men oozęo albay karęanı / Munu ukkanda oń döödön (53/16)

oozęa kir-: iyilikleri veya başarıları ile insanlara tanınmak, meşhur olmak.

Oozuńa kirü kim deysiń / Cer astında neen cıl (70/30)

oozu orok or-: saçma sapan konuşup durmak.

Mulcuke dep akırdı / Orok oręon oozunda (40/44)

oozuna kelgen kepti ayt-: ağızına gelen lafi söylemek.
Oozuna kelgen kepti aytıp / Ooluğup çal turğanı (27/4)

2. ağız, koy, körfez, liman vb. açık tarafı.
Çoñ kapçığay oozuna / Cetip keldi bir künü (43/6)

3. ağız, kapı, bir şeyin çıkacağı delik.
Bütökön boyun ter basıp / Kazınak oozun bekitip (75/45)

oozduk: gem.
Cügönüñdü kolğo alıp / Oozduğun şıldırat (17/21)
Makmalday tığız cününö / Oozduk kıyıp uurtu (63/36)

op tartış: nefes alma, soluklanma.
Özüñö koşsom arğımak / Tek cayın bilip op tartış (70/19)

opkolcu-: korku hissetmek.
Oro-para kelgende / Opkolcuy tüşüp baatırñ (25/9)

opokşoş: çok benzeyen.
Hanına munday aytkanı / Baş almak menen opokşoş (11/17)

opol toodoy: Opol dağı gibi heybetli.
Bala baatır körünöt / Opol toodoy düpüyüp (76/40)

ordo: 1. kağan otağı, hanlık merkezi, devletin yönetim merkezi, han saray.
Asemdelegen ordosun / Aylanta miñ üy tiktirip (2/6)
Ordo kaykıp el toldu / Carlığñız el boldu (7/25)

2. merkez, ordo oynayanların daire teşkil ederek dizildikleri hat.
Ordo çiyip çükö atıp / At üstüñdö cambı atıp (2/18)

ordu: yer.
Taraza cıldız battı ele / Entelep turup orduman (4/3)

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/6)
Oluttuu cerge tiysin dep / Oyğonboy uşul ordunda (9/26)
Melcemdüü cerge tiysin dep / Mıdırabay ordunda (9/30)
Tañ kaşkayıp atkanda / Ordunan turdu caş bala (21/35)
Kalcoo bolğon kançıktay / Öz ordunda turalbay (32/4)
Ordunan Coodar turğuça / Kamğaktay şamal kötörüp (44/9)
Canıbarım Taykaşka / Turgan eken ordunda (54/32)
Azır turup orduñan / Kömürköyün karagın (55/40)
Tura kalsa ordunan / Torğoylor sayrap çuldurap (56/17)
Ordunan turdu sendele / Suğatın emi kandırıp (64/34)

orduna: (bir şeyin) yerine.

Suu orduna meş menen / Sarı maydı cegizçü (52/25)

ormoloñdo-: kızmak, birine sert davranmak, çıkışmak.

Döönü kудay urğanı / Ormoloñdop balağa (31/3)

orno-: yaygın duruma gelmek, tutunmak, yerleşmek.

Taykaşka buudan cönödü / Arbak koldop kut ornop (49/43)

ornot-: yerleştirmek, dikmek.

Çatırdı turat ornotkum / Cölöp munu cürö albay (66/6)

oro-: 1. sarmak, kolları ile kuşatmak.

Tiktene kalıp bel kayırıp / Cambaşka oroy çalğan bar (2/45)

Buttan oroy çalıştı / Bakandaşsa balbandar (59/1)

2. sarmak, sararak bağlamak, dolamak.

Caranı cuup çabıştı / Sirtınan orop şayını (64/29)

3. sarmak, çevresini kuşatmak.

Biröön orop alıptır / Baykasam anın müyüzü (3/27)

orodoy bol-: uykusuzluktan (gözler) çukur gibi olmak.

Açikkanday kaçırar / Orodoy bolgon eki köz (69/2)

oro-para kel-: karşı karşıya gelmek, yüz yüze gelmek.

Oro-para kelgende / Opkolcuy tüşüp baatırıñ (25/8)

oroy: yüz, surat.

Baykuş bala okşoysuñ / Oroyuñ cıluu körünüp (20/2)

Oroyubuz okşoşup / Boluptur adam karağız (54/25)

oroyu uç-: surat asmak, somurtmak.

Oroyu uçup kubarıp / İrmöögö kirpik şay kelbey (34/43)

oroyun buz-: canını sıkma.

Oroyun kempir buzğanda / Açuulanıp kep ayttı (70/24)

orto: 1. orta, bir şeyin eşit olarak ayrılacağı bölüm.

Köçürüp miñ tütündü / Ortosunda ak örgöö (58/9)

ortoğo al-: ortaya almak, her yanı çevirmek, kuşatmak.

Ortoğo alıp Coodardı / Eki ayal canaşa (65/9)

2. ara, mesafe.

Ak döö menen ortosu / Sürö buta kalğanda (50/5)

orun: oturulan yer.

Asmanğa cıldız toltura / El orunğa oltura (39/45)

orun al-: yerleşmek, yer bulup oturmak.

Nooperidey ay suluu / Orun aldı sozulup (59/30)

orunda-: yerine getirmek, istenileni, gerekeni yapmak.

Kızımdı berem degemin / Orundadıñ kulunum (57/39)

orunsuz: yersiz, uygunsuz, anlamsız.

Oyloboston caşnıdı / Orunsuz eldi kakşatıp (41/3)

oşent-: öyle yapmak, öylece davranmak.

Buydalbadı başkağa / Oşentse da enesi (8/21)

oşentip: öylece, böyle, bu şekilde.

Tartınbay cayın aytıñız / Dep oşentip suradı (22/34)

Akıl-nasaat bilginiñ / Dep oşentip abıška (23/19)

Dep oşentip baybiçe / Ketirdi çaldın şaymanın (27/26)

Dep oşentip abıška / Kempirge turdu calınıp (28/9)

İşibiz anan oñolot / Dep oşentip Kılıkara (38/30)

Dep oşentip kök teñir / Ciberdi döögö balanı (47/30)

oşol kündön uşul kün: o zamandan beri, bugüne kadar.

Oşol kündön uşul kün / Unutpastan urpağı (1/25)

Eki közüüm caynatıp / Oşol kündön uşul kün (72/28)

oşondo: 1. o sırada, o zaman.

Oşondo arañ tayatañ / Cılıkıçığa kep aytat (17/4)

Siygisi kelip balanın / Oşondo kördü artınan (22/12)

Toktoy kalıp oşondo / Okuranıp tay öttü (25/16)

Tüşçülük boldu baskanı / Oşondo kelip esine (29/35)

Tak oşondo barabız / Toy casap catkan cerinen (40/1)

Cürüp ketti alkına / Oşondo Coodar uyaldı (40/8)

Çıçayğan neçen bel aşıp / Oşondo cana süylödü (43/9)

Kırk erdin dooşun sen salıp / Oşondo katuu bakırğın (49/33)

Oşondo ayttı Kara döö / Çektelbey bizdin arabız (54/15)

Oşondo berki Oy baatur / Kördüñbü mabu kuluñdu (65/39)

Uykusun arañ açtı emi / Oşondo Coodar buydalbay (69/38)

2. orada.

Tak oşondo ölöyün / Dep oylonup caş Coodar (30/17)

Oşondo catat çalkalap / Mulcuke kудay karğağır (39/42)

oşondon: oradan.

Baarın körüp kalayın / Carap kalsa oşondon (24/26)

oşondon beri: o zamandan beri, o günden bu yana.

Suu ağuuçu say boldu / Oşondon beri özgörböy (1/18)

oşonu menen: bununla beraber.

Oşonu menen sooluğup / Kança küin cattı üyündö (11/36)

oşton-: kırıtmak, cilve yapmak.

Turnağa asta köz nımdap / Baştadı sözüin oştonup (74/8)

ot (I): ateş.

Otko suunu kuyçumun / Cumşasa işke ata-enem (71/28)

Eköölöp kolgo berişiip / Ot cağıp meder kılarğa (76/14)

ot (II) ot, bitki.

Köründü közgö tüz talaa / Ot suusuna kızığıp (19/9)

ot bol-: yanmak, dertlenmek, üzölmek.

İçi küyüp ot boldu / Uyalğandan ölö albay (61/29)

otoo: sefer obası (çadırı).

Otoonu tigip baçımdap / Uşul cerge tüş dedi (66/22)

otorlo-: kışlığa göç etmek.

Otorlop buğa Oruskan / Kelüüçü eken tüz gana (19/10)

otto-: otlamak (hayvan).

Ottop turğun sen da dep / Tuşap koydu maymaktap (55/12)

ottuk: çakmak, tabanca veya tüfeklerde bulunan tetik düzeni.

Arkardı közdöy bettedi / Ottuğun basıp miltıktın (9/24)

otun: yakmak için kesilmiş ağaç, odun.

Otundan kenen terişip / Olturdu kızdar kayğıda (76/15)

otuz: otuz.

Cookaladı debegin / Otuz küni oynotup (57/43)

Otuz kelin otuz kız / Körsötpöy kızdı biröögö (59/25)

Otuz kelin otuz kız / Körsötpöy kızdı biröögö (59/25)

Otuz küngö tolğonu / Toyğö kelgen kaliñ el (59/39)

oy: 1. düşünce, fikir.

Miñ bir oydu oylondu / At canına bar dedi (15/40)

Oyumdu bala kozğoysoñ / Közdörüñdün surması (20/3)

oy kıl-: düşünmek, görüşmek, karar vermek.

Handığın koşo ötkördü / Akılmandar oy kılıp (77/9)

oydon ötkür-: aklından geçirmek, düşünmek.

Acalım mundan ceterbi / Degendi oydon ötkörüp (29/19)

oyğö cet-: düşünceye varmak.

Coodar oyğö cetti emi / Karap turup bu çaldın (25/44)

Aram oyğö cetken soñ / Arbak urgan eki kul (73/8)

oyu sanğa bölün-: endişelenmek, derin düşüncelere dalmak.

Oyu sanğa bölündü / Tiginin tiyse etegi (29/14)

oyuna ket-: aklına düşmek.

Bulut boldu çuburup / Oyuna ketti bu bala (41/41)

2. düşünce, niyet, tasarı.

Aytpadım oydo kebidimdi / Kaytıp üygö barğınıñ (23/6)

Oñoy-oltoñ cügürüp / Oyuñda sağa cügünüp (70/29)

3. akıl, bellek, hafıza.

Balam al çıkpadı oyumdan / Tikendey bolğon calğızım (8/8)

oybut: vadi, koyak, çukurca.

Ak zoonun astı oybutta / Türkün çöptüü toyutta (43/16)

Oybuttağı bakçada / Şıkaalap Coodar bir koydu (44/1)

oydolo-: yerinde duramamak, rahat oturamamak.

Oñ böyrögün tayanıp / Oydolop Töştük tolğonup (7/8)

oyğon-: uyanmak, uykudan uyanmak.

Koluman culup alıptır / Çoçup ketip oyğonsom (3/42)

Olutuu cerge tiysin dep / Oyğonboy uşul ordunda (9/26)

Oyğongondo tolğonup / Bir demge tüşüp oylonup (56/15)

oylo-: 1. düşünmek, akıldan geçirmek, göz önüne getirmek.

Enesin oylop caş bala / Ketip barat kayğı cep (8/32)

Bulardı oylop caş Coodar / Kılçañday basıp cönödü (9/1)

Cügürdüñüz çapkanı / Oylop körüñ padişam (11/21)

Munu oylonup caş bala / İzine tüşüp arkardın (12/17)

Mındayça oylop caş bala / Közünün caşı tögüldü (13/14)

Miñ bir oydu oylondu / At canına bar dedi (15/40)

Karañğı küngö tuşuksañ / Balam oylonsoñ akıl-es oñdoyt (18/14)

İçi tuzday açıştı / Oylonup al içinde (25/29)

Tak oşondo ölöyün / Dep oylonup caş Coodar (30/18)

Özümdü özüm bolcosom / Olturgan elem oylosoñ (40/30)

Oyloboston caşıñdı / Orunsuz eldi kakşatıp (41/2)

Oyğongondo tolğonup / Bir demge tüşüp oylonup (56/16)

Başkanı koyup oylonuñ / Kılkarağa kantkende (61/25)

Bayatan beri arğanı / Turgan ele oylonup (74/6)

2. düşünmek, akıl etmek, ne olabileceğini önceden kestirmek.

Bekerçe salba cañcadı / Kol cetkis işti köp oylop (32/45)

Kızıtalak oyloboysuñ artıñdı / Çıdabay turam örttönüp (41/10)

Soo kılbayt dep oyloğon / Nurhan uşul balanı (47/40)

Öltürtkөнү Ak döögө / Ciberdi baatur oyloğun (49/3)
Kutulbagan ökümdөн / Coodar da oylop aldı-artın (62/27)
Büt oyloşup art cağın / Buğa da bolup iraaзі (75/40)

3. düşünmek, tasarlamak.

Oyloboy aytkan sözünө / Özünөн özü kor bolup (7/11)
Calğızım üçün köp oylop / Sıykırlap arkar carattım (57/18)
Oyloğonu mına bul / Ürgülөp bir az bul kempir (69/35)

4. düşünmek, tasalanmak, kaygılanmak.

Dep oylonup caş Coodar / Bardap-bardap közdörün (13/30)
Çabal dep meni oyloyt ko / Andan körө tüz barıp (30/1)

oyno-: 1. oynamak, eğlenmek.

Salttuu toyun toyloşup / Tokmok saldı oynoşup (2/33)
Oynop cürgөн ceriñden / Ce albarstığa azdıñbı (14/31)
Cookaladı debegin / Otuz күnü oynotup (57/43)
Türlөntүp obon ırdaşıp / Tokmok saldı oynodu (59/36)
Kumardan çığa oynoşup / Tүp kötөрө kolboşup (59/43)

2. (atı) koşturmak.

Argımağın oynotup / Oodarışıp balbandar (2/42)

oyron sal-: perişan olmak, viran olmak.

Oyrondu salıp buzuldum / Kayran atam çıdabay (72/11)

oyun: oyun, vakit geçirmeye yarayan eğlence.

Bolup catkan oyundar / Körgөndün baarın tañdanttı (59/23)

oyun sal-: zıplayarak koşmak, coşmak (hayvan için).

Oyun salıp dübürttөp / Kelip kaldı cılkısı (25/1)

oyuu: motif, desen, nakış.

Oyuu çiyүү obodo / Torğoy közdүү badana (2/12)

oz-: öne geçmek, geride bırakmak.

Cöö külüktör carıştı / Carıştan ozup çıkkandar (58/35)

Ö

öcör: inatçı, ayak direyen.

Bir öcörgö okşoysuñ / Aytkanınan kaytpagan (19/32)

Öcör bala könöbü / Kolğo tiydi Kara tay (25/36)

Öcör bala keñ köödön / Ökümdüğü karmadı (53/18)

öcörlük: inatçılık.

Öcörlüğü karmatıp / Alsızdın sorun kaynatıp (72/7)

öç-: 1. sönmek, yanmaz olmak.

Buyursa kuday bat ele / Tamızat eken öçköniün (13/35)

2. rengini kaybetmek, rengi değişmek.

Kızılı öçüp asmandın / Cıldızğa kark tolğodo (40/13)

öçür-: yok etmek.

Uşul eldin bu dağı / Mulcuke toyun öçürüp (42/26)

ögüz: öküz, iğdiş edilmiş erkek sığır.

Naştalığı bir ögüz / Toyboy kalsa demitçü (52/29)

öküm (I): çevik, atik, atılğan.

Öküm eken eköo teñ / Ölümdön tegi tartınbayt (35/18)

öküm (II): hüküm, karar.

Kutulbagan ökümdön / Coodar da oylop aldı-artın (62/26)

ökümdük: 1. hükümlük, egemenlik, hükümlerlik, hâkimiyet.

Bu ökümdüktün aşkanı / Han başıñ menen kalpaktı (11/ 22)

2. öfkecilik, kendini tutmasını bilmezlik, acelecilik.

Öcör bala keñ köödön / Ökümdüğü karmadı (53/19)

ökümsü-: amirlik taslamak, önemli biriymiş gibi davranmak.

Darğa başıñ asayın / Ökümsüngön sendeydin (45/33)

ökün-: pişman olmak, pişmanlık duymak, üzülme.

Abaylap süylö artında / Ökünösüñ Kara döö (53/23)

Öödö kara baatırım / Öküngön kayra kelmekpi (61/24)

ökür-: bağırma, haykırmak, yüksek ve gür ses çıkarmak.

Kül çapçığan bukaça / Ökürösüñ Kara döö (53/21)

Bir ubaktık naštağa / Oy Kara döö ökürbö (53/43)

Ökürüp öpkö çabıştı / Üzülüp öpkö kokodon (59/9)

öl-: 1. ölmek, vefat etmek.

Atalbay ölsöm bul iret / Balasın soydu kapır dep (8/38)

Atama kalar caman kep / Ölömbü tirüü kalambı (8/41)

Atakemdin colunda / Armansız bolup ölöyün (12/12)

Acalım cetip ölbösöm / Aylanıp cürüp kelermin (12/13)

Acalım cetse ölörmün / Azabım bolso körörmün (15/32)

Ayrılgıça atıman / Körsömçü anın ölgönün (27/3)

Tak oşondo ölöyün / Dep oylonup caş Coodar (30/17)

Öpkö booru ezilip / Ölüp canı tıñanı (35/39)

Ölgönün anık bilem dep / Öödö bolup kıykırat (38/21)

Bayatan aytkan kalpıñdı / Ölmök tügöl senden men (41/13)

Anık ele ölorü / Bolboğon soñ bul işi (48/9)

Acaldan murun ölobü / Artı kaday kim bilet (50/1)

Altı döönün ölgönün / Cetip kelip köz körünöö (51/20)

Koluna tüşsöñ cumarbek / Acaldan murun ölösüñ (51/33)

Kara döödön sen ölsöñ / Kabarıma albaymın (51/36)

Aram ölgön Kara döö / Armanduu öldüñ turğun dep (56/32)

Altı döö birden ölgöndö / Karuu ketti emi andan (57/6)

Anık körüp men turam / Altı aydan beri ölö albay (60/31)
Ölüp kalsa tulpardın / Ubalı sizge ceter dep (61/5)
İçi küyüp ot boldu / Uyalğandan ölö albay (61/30)
Saparda birge col cürüp / Ölüp kalsa bolbostur (65/44)
Tabalbasak darısın / Tört küngöçö ölgüdöy (67/4)
Ölüp ketse barıdan / Şayman cok munu kömgüdöy (67/5)
Karamalap turğula / Böödö ölüp kalbasın (67/42)
Böödö ölüp kalbağın / Cürüpsüñ mında calğız coö (70/42)

2. kötü şekilde ölmek, sevilmeyen kişi ölmek, gebermek.

Ölsöñ körüñ kazbayım / Kızıl kumdun çölündö (72/21)
Azdırıp eriñ çoğottuk / Al ölüp siler kaldıñar (73/35)

ölçö-: mec. ölçmek, ölçüp biçmek, düşünmek.

Canıma ölçöp baktırğan / Adamdan artık akılman (57/24)

ölçölüü ceri kel-: ölümü mucip olacak yere isabet etmek.

Ölçölüü ceri kelgende / Nooperi alıp kancarın (76/3)

öltür-: öldürmek, bir canlının hayatına son vermek.

Öltürsöñ öz balañdı / Hanım senden sın keter (10/30)
Özünön başka makluktu / Öltürö cürgön a dağı (47/37)

öltürt-: öldürtmek.

Öltürtkөнü Ak döögö / Ciberdi baatır oyloğun (49/2)

öltürüüçü: öldürücü, can alan (kişi).

Öltürüüçü kişisin / Ak döönü közdöy çaptıruu (48/31)

ölüm: ölüm, vefat.

Caratkandan buyrulğan / Caralğanğa bir ölüm (15/29)
Estedı aldı ölümdü / Kezikken alptın sürünön (29/20)
Öküm eken eköo teñ / Ölümdön tegi tartınbayt (35/19)
Böödö ölüm tabıştı / Oltura albay neçen taz (59/7)

Ölümdü koyboyt kamaarap / Karmaşkanı bulardın (75/2)

Uşintip ölüm tabılğan / Basılbay turup demigip (75/20)

ölüm tonu: yas elbisesi, kara giyim.

Ölümdün tonun kıysin dep / Meltirete şıkaalap (9/27)

ömür: ömür, hayat, yaşam.

Merzenttin ünün ukkanda / Ömürüm beşim boldu dep (5/34)

önör: 1. hüner, beceri, ustalık, yetenek.

Akılğa tolso önörüñ / Ar cerden toşçu cooñ köp (18/1)

Kiminin kıyın önörü / Kana emese kalayık (30/23)

2. hüner, beceri.

Aldındağı Kaşkanın / Arbin çıktı önörü (47/45)

öñ (I): 1. gerçek, hakikat.

Oozu cüröt kelmede / Öñümbü ce tüşümbü (14/6)

Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/41)

öñ (II) 1. yüz, surat, çehre.

Çurkap çıktı culunup / Öñünön çığıp zaarı (53/35)

2. yüz rengi, bet, beniz.

Sarğartpay menin öñümdü / Sabır kılğın azıraak (28/3)

öñü buzul-: rengi atmak, benzi sararmak.

Buzulup öñü atamdın / Açuulanıp bek aytat (17/6)

öñü cez bol-: yüzü bozarmak, utanmak.

Bala da bolso canı açıp / Eline boldu öñü cez (6/3)

öñ-: bir yere gizlenip yatmak.

Arkardı zoodon tapkanda / Askadan öñüp atkanda (61/10)

öndön-: benzemek.

Kök teñir turğan korğonǵo / Kulaǵıñ ceñil öñdönöt (47/7)

öñköy-: eğilmek.

Töştük buǵa makul dep / Turǵula öñköy el dedi (7/44)

öñü-: saklanarak, gizlenerek gitmek veya yanaşmak.

Öñügön menen atalbay / Sanaaǵa battı caş Coodar (11/40)

öñüt: takip etmek için uygun olan yer.

Öñütkö bala cetkeni / Mıltıǵın artıp marçaǵa (9/21)

Capacalǵız bir özü / Öñüttön cetip arkardı (11/39)

öödö: yukarı, aşağı karşıtı.

Kak töböñön too bassın / Öödö küñüñ çıǵarbay (26/8)

Öödö kara baatırım / Öküñgön kayra kelmekpi (61/23)

öödö-tömön / öydö tömön: aşağı yukarı.

Öydö tömön süyrölöp / Çıǵara cazdı can manın (27/28)

Öödö-tömön sürdügöt / Birin biri ciǵalbay (34/5)

öödö bol-: muvaffak olmak.

Ölgönün anık bilem dep / Öödö bolup kıykırat (38/22)

Ce öödö bolup kobalbay / Karışıp açka catkanın (60/32)

Öödö bolo bergende / Öröpkügön bu kuldun (76/1)

öp-: öpmek.

Tura kaldı celbegey / Ööp cıttap balanı (21/23)

öpkö: akciğer.

Öpkö cürök kabışıp / Oǵu cetip tiyerde (9/33)

Öpkö booru ezilip / Ölüp canı tıñanı (35/38)

Öpkö cürök kapşıra / Ok menen teñ şatırıp (44/3)

Ak zoodo bala atkanda / Öpkögö oğu batkanda (44/34)
Öpkösün taamay melcedim / Ok menen teñ çuu çıktı (46/23)
Ökürüp öpkö çabıştı / Üzülp öpkö kokodon (59/10)
Öpkögö kудay kol salıp / Alğanı turat munuñdu (65/41)
Eki öpködön kapşıra / Tek sezgenip kalıptır (66/40)

öpkö çabış-: tören ya da düğünlerde yeni kesilmiş hayvanın akciğer ile oynanan oyunu oynamak.

Ökürüp öpkö çabıştı / Üzülp öpkö kokodon (59/9)

öpkö-boor: akciğer ve karaciğer.

Kolunan bekem karmadı / Öpkö-boorun çapkılap (21/25)

öpkö öpkögö batışpay ıyla-: acı acı ağlamak.

Öpkö öpkögö batışpay / Iylap catat bışaktap (14/35-36)

öpködöy bol-: ciğer gibi olmak, kıpkırmızı olmak.

Öpködöy bolup kubulup / Armanda ketpe caş bala (53/36)

öpkölö-: darılmak, küsmek.

Turalbay Coodar öpkölöp / Tanoodon cıttap öpkülöp (64/10)

öpkülö-: birkaç defa öpmek.

Turalbay Coodar öpkölöp / Tanoodon cıttap öpkülöp (64/11)

ör: eğimli, yokuş yer.

Aldında tartıp tizginin / Ördü karay cönödü (48/4)

ördö-: yukarı doğru, yokuş yukarı çıkmak, yükselmek.

Aldıbizda kapçığay / Ördöp çığıp barabız (43/13)

örgöö: çadır; yeni evliler için kurulan çadır.

Köçürüp miñ tütündü / Ortosunda ak örgöö (58/9)

örgü-: dinlenmek, mola vermek, ara vermek.

Anık piriñ al bolot / Anda örgüp kono cat (16/36)

At örgütüp boy sergip / Ardık alıp bolğon soñ (36/19)

örkündö-: gelişmek, ilerlemek, kalkınmak, olgunlaşmak.

Bala kılıp alayın / Baysalduu bolup örkündö (57/13)

öröpkü-: heyecandan, telaştan kalbi çarpmak.

Öödö bolo bergende / Ööröpkügön bu kuldun (76/2)

ört: sertlik, kırgınlık, kavgacılık.

Örtün azır basayın / Dostoşkonu sen kelseñ (45/34)

örttön-: yanmak, üzölmek.

Kızıtalak oyloboysuñ artıñdı / Çıdabay turam örttönüp (41/11)

ös-: büyümek, yetişmek.

Adeptüü öskön çaş Coodar / Sekirip tüşüp atınan (19/14)

Atıñdı aytıp beriñiz / Alpeştep sizdi östürgön (30/38)

Tartıptüü öskön çaş bala / Tartınbastan tak süylöp (46/5)

Ar kimderde kız bolot / Erkeletip östürgön (62/21)

öt-: 1. geçmek, zamanı aşmak, geride bırakmak.

Azar tümön cıl öttü / Andan beri karata (1/5)

Añgame menen ötüştü / Kazı karta çaynaşıp (2/40)

Uşundayça alışıp / Üç kün öttü aradan (48/20)

Çıdap arañ saktadım / Mörtü ötüp keter dep (61/4)

Az ötpöy menin kılğanım / Aşkere bolup dayınduu (71/38)

Artınıp kumdu kelgiçe / Aradan eki kün öttü (73/3)

2. mec. vefat etmek, hayattan göçüp gitmek.

Alda kaçça el öttü / At kötörgüs neçen alp (1/7)

Pilge mingen er öttü / Alışkan coonu aymağan (1/9)

Bilegi coon şer öttü / Kılımğa kılım ulanıp (1/11)

Eçenin calmap cutkanın / Senden çoñ kaçça alp ötkön balam (15/3)

Kıynalıp ötkün cön dedi / Eki kolum baylatıp (72/23)

3. geçmek, bir yerden başka bir yere gitmek.

Mından ötüp caş bala / Adırğa kirdi aralap (19/4)

Uşu maldın baarısı / Ötüp boldu büüt çubap (23/45)

Salamdaşıp ötüyün / Kokus çıkkan coo bolso (30/9)

Bel carımdap kalğanda / Ödüp catkan Mulcuke (38/44)

4. geçmek, bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak.

Mınday cerler kemde kem / Andan ötsöñ bıcırap (16/22)

Belden aşıp arı ötsöñ / Betegesi buralğan (39/34)

5. öne geçmek.

Toktoy kalıp oşondo / Okuranıp tay öttü (25/17)

6. delmek, yarmak.

Bokko ötpöy mokosun / Şumduktuu sendey cumarbek (26/11)

7. olmak, değeri taşımak, anlamı taşımak.

Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/4)

ötkör-: 1. zamanı geçirmek, aşımak.

Adal boydon kötörüp / Ötkörgön ceti tamızdı (17/37)

Çay kaynamdan ötkörböy / Oozuna ulam koyğula (68/1)

2. sözünü geçirmek.

Kebin mınday ötkördü / Mañdaykı cazı teskeyge (3/23)

3. vermek, teslim etmek.

Handığın koşo ötkördü / Akılmandar oy kılıp (77/8)

ötköz-: geçirmek, geçirmeye zorlamak, bırakmak.

Cıynatıp kelip attarın / Ötközüp birden çubattı (23/39)

ötküsüz: geçmez, kesmez, batmaz.

Şilteseñ kılıç ötküsüz / Bedenin kılğan kök temir (55/30)

ötö: çok, aşırı, oldukça, fazlasıyla.

Eki bolboyt tegele / Han carlığı ötü bek (8/37)

Uçurağan bu makluk / Ötü şumduk köründü (29/11)

Ötü katuu şaşkanı / Toktono albay caş bala (29/30)

Ötü ukmuş şalaktap / Taykaşkanın baskanı (52/3)

Ötü ele muñduu uğuldu / Cötölgön sayın oozunan (66/16)

Debeseñer ötü kalp / Nooperi tuuğan Koyon alp (77/22)

ötün-: rica etmek.

Elinin baarı ötünüp / Ayıldın uzu Akturna (42/27)

Cerine emi kaytuunu / Özüñördön ötüngön (62/29)

öz (I): 1. kendisi, yalnız başına, başkası olmadan, kendi kendine.

Atağa kızmat kılam dep / Aralap kırçak bir özü (9/4)

Capacalğız bir özü / Öñüttön cetip arkardı (11/38)

Oluğa süylöp maktanıp / Özüñö arnap dañaza (40/24)

2. kendi, kendine ait.

Kan kuskan kuldun canı üçün / Coodarbeşim öz atım (71/5)

öz (II) 1. öz, kan bağı ile bağı olan.

Öltürsöñ öz balañdı / Hanım senden sın keter (10/30)

2. soy, köken.

Tegi cayım sen uksañ / Özüñ kırğız uruğu (31/39)

özgö: yabancı, tanıdık olmayan.

Bülösü kılıp özgönün / Bir erdin közün karatkan (62/18)

özüñör-: değişmek, tahavvül etmek, başkalaşmak.

Suu aġuuçu say boldu / Oşondon beri özgörböy (1/18)

özök calga-: bir şeyler atıştırmak, yemek.

Özü da özök calġadı / Toyġuça kılıp naştanı (54/37)

özün özü: kendiliğinden, kendi kendini.

Özün özü tuzaktap / Kenceke anda ay balam (14/41)

özünön özü: kendiliğinden, kendi kendine.

Oyloboy aytkan sözünö / Özünön özü kor bolup (7/12)

Özünön özü şattana / Üyünö kirip çoñ döönün (56/21)

P

paani: fâni, gelip geçici, kalımsız.

Paani düynö calġandan / Ak kalpaktuu köp kırġız (46/11)

padişa / baaşa: padişah.

Ordunan turdu ırġıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/7)

Cügürdüñüz çapkanı / Oylop körüñ padişam (11/21)

payda: fayda, yarar.

Oomiyin balam turġunuñ / Paydası tiysin batamın (56/8)

Eziltti cürök cana da / Üşkürgön menen payda cok (61/36)

payġambar: peygamber.

Tübübüz adam payġambar / Buyruk menen men keldim (46/9)

peri: peri, melek.

Periler hanı ekeni / Stykır menen caralġan (44/21)

Perilerin buyurġan / Buyruk menen periler (44/39)

Perilerin buyurġan / Buyruk menen periler (44/40)

Caş-calañdar çoġulup / Perinin toyun toylodu (59/34)

Keyiş tartkan balanı / Kebezden appak perinin (60/5)

Çık etken mında suusu çok / Cin periler cerdegen (67/32)

pil: fil.

Pilge mingen er öttü / Alışkan coonu aymağan (1/9)

pir: pir, akıl veren bilge kişi.

Anık piriñ al bolot / Anda örgüp kono cat (16/35)

S

saan: sağmal, süt veren, sağılan, sağlamlı.

Aydap kel saan cilkını / Karasın bu caşar dep (24/5)

saba-: dövmek, kamçı çalmak.

Kamçılap kayra sabadı / Arıp kalğan kayran at (23/22)

sabak: sap, çiçek veya meyveyi dala bağlayan ince bölüm.

Sarı cığaç aşınan / Sabağı menen sugundu (65/36)

sabır: sabır, acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç.

Elibizge çır ceter / Sabır tilep vaziri (10/35)

sabır ber-: sabretmek, sabır göstermek, dayanmak.

Ay ay baatır uluğum / Açuuğa sabır beriñiz (10/25)

sabır kıl-: sabretmek, sabır göstermek.

Sarğartpay menin öñümdü / Sabır kılğın azıraak (28/4)

Çürpö eken dep seni men / Sabır kılşam ukpaysıñ (31/31)

Kantse da bala ekemin / Ata-enem kılıp sabırdı (72/2)

sabırdı ketir-: sabrı tükenmek.

İrmöögö kirpik şay kelbey / Ketirdi caman sabırdı (34/45)

sadağa bol-: kurban olmak, bir kimse için kendini feda etmek.

Sen bolsoñ calğız karaldı / Men boloyun sadağa (20/45)

sak: 1. sak, uyanık, gözü açık, müteyakkız.

Sak kalğanın ukpadım / Sandıkka kirgen biröönün (15/30)

2. duyarlı, hassas.

Kulağı sak kapırdın / Künçülük cerden uğuuçu (49/26)

saka: aşık oyununda aşıkları vurmak için özellikle seçilmiş büyük aşık kemiği.

Alçı konup sakası / Alaktağan alp Coodar (63/27)

sakal: sakal, insan yüzündeki kıllar.

Bokeñdin kirip sakalı / Kızıl eek bolup mulcuyup (34/33)

sakanak: keregenin (çadırın duvarını oluşturan ağaç kafes) kısa çitaları.

Sakanakka ilgemin / Sıykırluu arkar artınan (60/12)

sakay-: iyileşmek, hastalıktan kurtulmak.

Kılkarañız sakayat / Aşırbay cetsek biz barıp (60/42)

Eki ubaktap cem bere / Sakayıp çalış baylandı (64/39)

Kadimkidey kermege / Kılkara takır sakayıp (64/41)

sakçı: bekçi, muhafız.

Ketip barat aptığa / Kırk arkardın sakçısı (9/14)

saksay-: saçları, tüyleri dağılmak, karışık bir hale gelmek.

Attan tandap minginiñ / Kirpidey bolup saksaybay (23/15)

Kazanbaktay başı bar / Ak aralap saksayğan (68/43)

sakta-: 1. saklamak, korumak, esirgemek.

Saktağın kудay balamdı / Tegiñdi uğup calğızım (21/1)

Çıdap arañ saktadım / Mörtü ötüp keter dep (61/3)

2. saklamak, muhafaza etmek, korumak, elinde bulundurmak.

Alda kança alptardın / Atagın elim saktağan (1/22)

3. saklamak, gizli tutmak, duyurmamak.

Alda emne bolğonun / Saktamak bolup turuştu (76/20)

sal-: 1. herhangi bir işi vermek, görevlendirmek, bir iş için göndermek.

Celdetti buyrup salıptır / Karap turğan kalıñ el (10/11)

Süygön kulğa belendep / Salıp kolğo beret dep (32/8)

Cumuşka seni salayın / Sınap seni karayın (45/42)

Alışkan cooğo salğanı / Aybandan çıkkın men Kaşka (48/27)

Ceñalbağan coomo / Cetiltip munu salam dep (52/20)

Kızığın körböy başkanın / Atama elçi siz salıp (60/39)

Döölörgö salbay atakem / Tüz ele meni bermekçi (61/21)

2. yapmak, etmek, çıkarmak.

Al aňğıça ay-aylap / Dooş saldı cılkıçı (24/45)

Beykut catkan kişige / Bekerçe salba cañcaldı (32/44)

Katuu saldı ayğaydı / Keñeşi tursa bulardın (39/16)

Bağınp baatır at boldum / Salbayım emi kalbanı (48/40)

Kırk erdin dooşun sen salıp / Oşondo katuu bakırğın (49/32)

At izin salıp coylosoñ balam / Sarı döö Kök döö Şadıkan (50/37)

Ayğay salgan ün çıktı / Ündü uğup Kara döö (56/33)

3. salmak, uğratmak, boğmak.

Arkardı atıp bergin dep ata / Kaarıñdı salıp bakırdıñ ata (6/19)

Karan tündü başıma / Salayın dep keldiñbi (45/19)

Baykabasak baatırım / Bu azaptı bizge salıptır (66/45)

Menin salğın dartıman / Muñ-zar cetip kalkınan (71/42)

Kaarın katuu salğanı / Kan cutup çoçko ölgün dep (72/13)

4. sokmak; bıçak, çakı, iğne vb. batırmak, saplamak.

Saldırıp kılıç moynuma / Almaday başım alıñız (6/38)

Çokuğa Coodar bir saldı / Baarı küçü camdalıp (42/9)

Kamıñğıça Kara döö / Emi oşoğo salayın (51/27)

Bakaloorğo bir saldı / Cakanın kırım bastırıp (56/41)

5. salmak, yere eğmek.

Kaıtarıp koyğon nemedey / Cerge salbay moynun da (54/34)

Başıñdı salıp baspaysıñ / Çaalıktıñbı Kılkaram (68/10)

6. koymak, sokmak, bir şeyi bir yere bırakmak, yerleştirmek.

Kurcunğa mıktap saldı emi / Tayatası Oruskan (23/32)

7. bir şeyi bir yere bırakmak, bir şeyin içine atmak.

Suuğa salğan çıçkanday / Añ-tañ boldu bul işke (22/21)

8. yapmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek.

Bir üygö ondon kirgizip / Tamaşanı büt saldı (58/21)

9. vurmak, elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak.

Kamçığa bölöy salğanı / Katıp kalğan nemedey (36/39)

10. yaymak, ortaya çıkarmak.

Kırk attın sürün men salsam / Apkaarıbay capırgın (49/36)

11. emretmek, buyurmak.

Uşuldur bizde ne arğa / Uluğumdun salğanı (74/20)

12. salmak, yollamak, göndermek.

Barmak tügül baçağar / Bir ooz kabar salbaymın (51/41)

13. geçirmek, bağlamak, takmak.

Ceti atañdı kuldantıp / Ce moynuna çincır saldımby (33/17)

14. koymak, birini bir konuma getirmek.

Bere kelgen bizdin el / Başkanı salbay astığa (54/4)

15. koymak, salmak, önüne katmak.

Aldına sala berginiñ / Kep tonun kuday bek kılsın (24/39)

16. sermek, döşemek.

İlme menen cörmömö / Saymanın türün saldırıp (2/11)

17. takmak, bir şeyi başka bir yere uygun biçimde tutturmak, iliştiirmek geçirmek.

Tiñşağın kekim bar dedi / Salınğan altın söykömdü (60/11)

salam: selam, bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba.

Arnap sizge salamdı / Baatur erden okşoysuz (30/33)

Salamğa tüzük alik çok / Döönü Kuday uğranı (31/1)

Salamdın barkın bilbegen / Caratpaymın munuñu (31/36)

salam ayt-: selamlaşmak, birbirine selam vermek, esenleşmek.

Atakem Oruskan bolot / Attan tüşüp salam ayt (16/34)

Salam ayttı buydalbay / Taanığanday başınan (19/16)

Atsız salam aytpağan / Sin-sıpatıñ karasam (19/30)

Uşundayça salamdı / Coodar aytıp turğanı (30/44-45)

Tördö olturğan kişiğe / Ayta saldı salamdı (45/3)

salam ber-: selamlaşmak, birbirine selam vermek, esenleşmek.

Takşalğan kart çeçendey / Süylöp salam berdi deyt (6/15)

Döönün kelip aldına / Salam berdi adeptüü (30/28)

salamat: sağ salım.

Kördön kuday saktasa / Körüşörbüz salamat (62/37)

salamdaş-: selamlaşmak, esenleşmek.

Salamdaşıp ötüyün / Kokus çıkkın coo bolso (30/9)

saliş-: 1. dövüşmek.

Mına şuntip bul ekö / Dembeleşip salıştı (54/8)

Beş kündön beri salışıp / Aldan ketip barabız (54/17)

Munu ugup eki kul / Salıştı emi kalbanı (74/30)

2. müsabakaya girişmek.

Kekirtek menen salıştı / Amalı ketken ne baykuş (59/11)

salmoor: sapan; iki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı.

Salmoor menen urğanday / Epçildik kılıp caş bala (56/37)

salt: örf, âdet, gelenek.

Erenderdin saltınça / Kıbilanı başka alıp (55/14)

Saltın kılıp kırğızdın / Aynektey tüz talağa (58/6)

Atadan kalğan salt eken / Boyğo cetken kızdarın (62/22)

Saltı menen es alıp / Alarğa koş aytışıp (65/1)

salttuu: geleneksel.

Salttuu toyun toyloşup / Tokmok saldı oynoşup (2/32)

san: 1. sayısız, sayılamayacak kadar, çok sayıda.

Oruskandın san cılkı / Kança ekeni bilinbeyt (24/9)

San cılkını caratpay / Kılkaramdı körgönün (26/43)

2. sayı, hesap.

Menin añkooluğum karağın / Müçölüm toluk sanım büt (12/2)

sana-: 1. saymak, bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak.

Sanap tursa Oruskan / Cañı bıştı eki cüz (23/40)

Karasa közgö ilinbeyt / Kara taydı sanasa (24/14)

2. düşünmek, saymak, farz etmek.

Akkalpakçan Kırgız dep / Atalğanın sanasañ (1/2)

sanaa: dilek, istek, talep, temenni.

Añsağan cakşı sanaası / Uruksat bolso ata-ene (63/3)

Sanaası oñdon kelgen soñ / Bilekten alıp çoytoyup (66/34)

sanaağa bat-: düşünceye dalmak, sürekli düşünmek.

Öñügön menen atalbay / Sanaağa battı caş Coodar (11/40)

sanaağa cet-: fikir bulmak, çıkar yol bulmak.

Akırtı cetip sanaama / Emi ele kabak açkamın (60/24)

sanaası sanğa bölün-: endişelenmek, üzölmek.

Karaandı körüp baykuştun / Sanaası sanğa bölündü (13/11)

Sanaamdı sanğa bölgönün / Ayrılığa atıman (27/1)

sanat: ibretlik söz, nasihat, süslü sanatlı söz.

Sanatı menen koyuştı / Konoğuna çıñırtıp (58/26)

sancıraçı: şecereci, şecere tutan kimse.

Irçı biyçi komuzçu / Sancıraçı çeçenden (58/25)

sandık: sandık, tahtadan yapılmış, kapaklı ev eşyası.

Sak kalğanın ukpadım / Sandıkka kirgen biröönün (15/31)

sañoor: kuşların bacakları ile kuyruğunun arasındaki yumuşak tüyü.

Tim tartpastan uktaysıñ / Sañoor cünü tolo elek (31/29)

sap: sap, bitkinin dal, yaprak, çiçek vb. bölümlerini taşıyan, ağaçlarda
odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm.

Cakşılup köñül burğula / Apı menen sapıdan (67/44)

sapar: sefer, genellikle ülke dışına yapılan askerî harekât, savaşa gitme, savaş.

Saparda birge col cürüp / Ölüp kalsa bolbostur (65/43)

sapar tartış-: sefere çıkmak, yolculuğa başlamak, yola çıkmak.

Alıp mindan attandı / Alıska sapar tartışıp (65/6)

saray: saray, hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı.

Körüp mindan saraydı / Tördö olturęan kişiğe (45/1)

saręar-: mec. sararmak, sarı olmak, ömrünün sonbaharında olmak.

Saręarar menin bağıma / Bulbul kelip konu dep (5/35)

saręart-: sarartmak, korku, üzüntü, coşku vb. sebeplerle yüz rengini soldurmak.

Saręartpay menin öñümdü / Sabır kılęın azıraak (28/3)

sarı cığaç: yabani Frenk üzümü ağacı.

Sarı cığaç aşınan / Sabağı menen sugundu (65/35)

sarı may: eritilmiş inek yağı.

Suu orduna meş menen / Sarı maydı cegizcü (52/26)

say: 1. nehir yatağı.

Suu ağıuuçu say boldu / Oşondon beri özgörböy (1/17)

Bet sayın ağıp bulağı / Işkırıp toodon uları (3/3)

Ketip barat darmanı / Camęırlap sayda sel cürsö (12/40)

2. taşlı, susuz tarla.

Atkan oktoy zırkırayt / Kara kakır saylardın (28/40)

say-: iddia olarak ortaya koymak.

Ce bolboso atıñan / Añtara seni saydımbı (33/19)

saya: boşa, boşuna, beyhude, nafile.

Saya tüştü artınan / Atasınday işenip (42/43)

Saya kuup tınçıtpay / Sıykırın anın tarattıñ (57/20)

sayakatta-: gezmek, dolaşmak.

Sayakattap el körüp / Dostoşkonu keldiñbi (45/22)

sayma: işleme, nakış, el işi, ince iş.

İlme menen cörmömö / Saymanın türün saldırıp (2/11)

sayra-: ötmek, (kuş) ses çıkarmak.

Tura kalsa ordunan / Torğoylor sayrap çuldurap (56/18)

sebepe: 1. bir ilaç adı.

Emçi bolup da biröö / Kılıp körmök sebepti (65/30)

Apı menen sapıdan / Ebep menen sebepten (67/45)

2. sebep, gerekçe, bir olayın meydana gelmesine neden olan şey, neden.

Sebebin bilbey caş baatır / Atınan emi suradı (68/8)

sekir-: 1. zıplamak, yukarı fırlamak.

Ceeniñ Coodar degende / Caş baladay sekirip (21/21)

Semiz kempir bürgödöy / Irğıp turdu sekirip (27/11)

Sekirtip taştan tüşürdü / Ak döö degen kapırdı (50/15)

2. atlamak, bir engeli sıçrayarak veya fırlayarak aşmak.

Añdan añğa sekirip / Artına tüşüp barattı (12/23)

3. atlamak, yüksek bir yerden alçak bir yere ayaküstü gelecek bir biçimde atlamak.

Adeptüü öskön caş Coodar / Sekirip tüşüp atınan (19/15)

sel: sel, su taşkını.

Ak karluu biyik bel boldu / Sel calap toolor cirtılıp (1/16)

Ketip barat darmanı / Camğırlap sayda sel cürsö (12/40)

semir-: 1. semirmek, yağlı duruma gelmek, kilo almak.

Semirgende et alıp / Cönöp kaldı bul törtöö (64/42)

2. iyi duruma gelmek, zenginleşmek.

Döölötünö semirip / Catkan kezi uşunday (3/12)

semiz: semiz, şişman.

Catıp içip kempiri / Semizinen terdegen (21/15)

Semiz kempir bürgödöy / Irğıp turdu sekirip (27/10)

sendel-: 1. sendelemek, herhangi bir olay karşısında ne yapacağını şaşırarak kadar sarsılmak.

Arañ taanıp calğızın / Karmay kaldı sendele (14/2)

Tura kaldı sendele / Abıška köpkö oylonup (24/33)

2. sendelemek, dengesi bozularak düşecek gibi olmak, adımlarını şaşırarak.

Ordunan turdu sendele / Suğatın emi kandırıp (64/34)

3. çok ağır yürümek, yorgunca gitmek.

Cilkığa cetpey buta atım / Art çağında sendelet (17/13)

sendey: senin gibi, sen gibi, sana benzer.

Bokko ötpöy mokosun / Şumduktuu sendey cumarbek (26/12)

Beykünö elge asılğan / Körbödüm sendey aybandı (33/11)

Orok orğon oozunda / Körbödüm sendey kapırdı (40/45)

Darğa başıñ asayın / Ökümsüngön sendeydin (45/33)

Kara döö başın körgöndö / Baatırdı sendey körbödüm (57/9)

Coodarım sendey calğızdın / Nooperi bolsun cubayıñ (57/16)

Sendeyler menen karmaşkan / Beycinge barıp kazatka (70/32)

sepsey-: sağa sola serpilmiş gibi durmak.

Marça turat sepseyip / Kulayıp çeke körsötpöy (9/19)

sez-: sezmek, farkına varmak, anlamak, hissetmek.

Nuskağanın sezbedi / Kuura tuşap kañtarıp (43/34)

sezgen-: iltihaplanmak, yangılanmak, iltihap oluşmak.

Eki öpködön kapşıra / Tek sezgenip kalıptır (66/41)

sezgenç oorular: iltihap doğuran hastalıklar.

Munday sezgenç oorular / Kızıl ayaktın kızıl kum (67/9)

sı-: kırmak.

Kömürköyün sıy tepti / Kulpusun buzup capşıra (56/23)

sılıktap: yavaşça, nazikçe.

Sılıktap bekem tañıştı / Künügö suusun köböytüp (64/30)

sık-: sıkmak, çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak.

Sığa karmap cakasin / Batanın kılıp talaşın (28/19)

Kulaktaşat balbandar / Sığa karmay bir-birin (34/16)

sın: 1. imtihan, sınama.

Sınım anık sen tolsoñ / Bala kılıp alayın (45/44)

Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınım balam (50/40)

2. değer, saygınlık, itibar.

Öltürsöñ öz balañdı / Hanım senden sın keter (10/31)

3. vasıf, karakter, seciye.

Katıkpağan caş bala / Baatırdık sını bolso da (35/3)

sın-: kırılmak, birçok parçaya ayrılmak.

Kırs muun bolğon Küröñdün / Köödönü kırap sınğanı (35/37)

sına-: 1. sınamak, bilgisini, yeteneğini, yeterliliğini veya niteliğini yoklamak, imtihan etmek.

Sınamak bolup kariya / Kep kılbastan balağa (21/42)

Aylanayın kulunum / Abıdan sınap köröm dep (22/38)

Köröyün dep ceenimdi / Sınap bolup unçukpay (23/5)

Cumuşka seni salayın / Sinap seni karayın (45/43)

Sinamak üçün özüñdü / Bir cumuşka ciberem (47/12)

2. denemek, bir işe başarmak amacıyla başlamak, girişimde bulunmak, teşebbüs etmek.

Küçtörün sınav teñeşip / Almak bolup cıkkanı (74/35)

sın-sıpat: endam, vücut, görünüş.

Atsız salam aytpağan / Sın-sıpatıñ karasam (19/31)

sınık: kırık, kırılmış, üzgün.

Caratkan alıp tilimdi / Caynatıp sınık dilimdi (13/17)

sır: 1. bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey.

Bolboso sırnı çeçmekçi / Tozdura teep buluttun (61/15)

sır ber-: sır vermek, sırrını söylemek.

Caşırbay sıruñ teñ berseñ / Köñülüñ senin açayın (45/36)

2. sır, aklın erişemediği, açıklanamayan veya çözülemeyen şey, gizem.

Ali sırnı bilbeysiñ / Sıykırlanğan munuñun (55/26)

sırt: 1. dış görünüş.

Tüşümön körüp elesiñ / Aşık bolup sırtıñan (60/19)

2. sırt, boyundan bele kadar uzanan üst bölüm.

Caranı cuup çabıştı / Sırtınan orop şayını (64/29)

sırtkı: dış, dışında bulunan.

Altımış kızça bar eken / Anın bir ele sırtkı turmanı (42/22)

sıyın-: 1. tapmak, ilah olarak tanınan varlığa karşı inancını ve bağlılığını göstermek.

Balanın işin oñdo dep / El turat akka sıyınıp (9/6)

2. hürmetle eğilmek, tutku ile sevmek, bağlanmak.

Men sıyınam baktığa / Manastan beri kezekti (54/1)

sıykır: sihir, büyü.

Aytiluu sıykır küç menen / Alla taala kuduret (4/12)

Ce köp sıykırdan cuğuştur / Töştüktü arañ toktottu (11/30)

Periler hanı ekeni / Sıykır menen caralğan (44/22)

Kara döönü kördüñ go / Sıykır menen kök teñir (55/29)

Saya kuup tınçıtpay / Sıykirin anın tarattıñ (57/21)

sıykırla-: sihir yapmak, büyü yapmak.

Ali sırın bilbeysiñ / Sıykirlanğan munuñun (55/27)

Calğızım üçün köp oylop / Sıykirlap arkar carattım (57/19)

sıykirлуу: büyü, büyü gücü olan, sihirli.

Sıykirлуу arkar kabulğan / Bolup catkan işterdi (44/35)

Sakanakka ilgemin / Sıykirлуу arkar artınan (60/13)

sıyla-: saymak, değer vermek, saygı göstermek, saygılı olmak.

Alcığan kakbaş cindeysiñ / Sen sıylağandı bilbeysiñ (70/27)

sıymıǵı baştan oo-: talihi ters dönmek, talihi kötü olmak.

Oop baştan sıymıǵı / Bilinip kaldı karoolǵo (9/39)

silkin-: 1. sallanmak, sarsılmak, titremek.

Baskanına karasa / Cer silkinet düñgüröp (29/9)

2. silkinmek, üstünü silkmek.

Tak on künü baǵıştı / Kılkara şondo silkinip (64/33)

siydik: sidik, idrar.

Atalbadıñ degende / Mulcukenin siydigi (41/39)

siygisi kel-: çışı gelmek.

Siygisi kelip balanın / Oşondo kördü artınan (22/11)

sok-: 1. vurmak, kalp, vurur durumda olmak, çarpmak.

Anda-sanda bülk etip / Koltuğu soğup catıptır (64/5)

2. dövme, ateşte ısıtılarak yumuşatılmış bir madeni, vurarak istenilen biçime getirmek.

Kümüştön sokkon söykömdü / Kün tiybes cerge askamın (60/16)

sokbilekтей: havaneli gibi büyük.

Anda-sanda çaçı bar / Sokbilekтей tişteri (68/45)

sokuday: havan gibi ezici.

Sokuday taşka çalınıp / Sulap Coodar catkanı (35/8)

sol: sol, sağ karşıtı.

Sol böyrögün tayanıp / Solkuldap Töştük tolğonup (7/9)

solkulda-: sallanmak, titremek.

Sol böyrögün tayanıp / Solkuldap Töştük tolğonup (7/10)

sonun: güzel, iyi, hoş.

Eñ ele sonun tüş kördü / Altın müyüz arkardı (3/19)

soñ: sonra, daha sonra.

Amandaşıp bolğon soñ / Açıkkan kursak toyğon soñ (21/28)

Amandaşıp bolğon soñ / Açıkkan kursak toyğon soñ (21/29)

Tuşunan çığıp coo bolğon / Boronbaydı soyğon soñ (36/18)

At örgütüp boy sergip / Ardık alıp bolğon soñ (36/20)

Mulcuke cönöp ketken soñ / Coodar menen Kılkara (39/28)

Aytkanına cetken soñ / Kılkarağa til kirdi (39/30)

Bolboğon soñ bul çunak / Oñdu-soldu bek şıbap (48/5)

Anık ele ölrü / Bolboğon soñ bul işi (48/10)

Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/5)
Açıkkın bu çoçkonun / Kardı emi toyğon soñ (55/7)
Kütüp turdu tamırın / Baş iykep Coodar bergen soñ (66/33)
Sanaası oñdon kelgen soñ / Bilekten alıp çoytoyup (66/34)
Alparat ele uçurup / Atasın anın ukkan soñ (69/24)
Anıkpı balam dep surap / Alardı bilip bolğon soñ (71/13)
Ayaldarğa dümöktü / Attanıp Coodar keten soñ (73/7)
Aram oyğo cetken soñ / Arbak urgan eki kul (73/8)
Talaştan soñ keñeşip / Küröşmök bolup bul eköö (74/33)

soo: sağlam, zarar görmemiş.

Erkinçe munda cırğaşıp / Soo ceri çok konuptur (63/44)

soo kıl-: sağ bırakmak, sağ koymak.

Soo kılbat dep oyloğon / Nurhan uşul balanı (47/40)

sooğat: ganimet veya avdan düşen ülüş, pay.

Atıp alsam arkardı / Atama sooğat berermin (12/16)

sooluk-: sükûnet bulmak, sakinleşmek, gevşemek.

Sooluğup bir az basıldı / Mıdırağan bir can çok (5/19)

Sooluğan karıp köñülüm / Möñgügö kayra toldu dep (5/37)

Oşonu menen sooluğup / Kañça kün cattı üyündö (11/36)

soot: zırh, savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir ve tel levhalardan yapılmış giysi.

Tördön koptu suurulup / Sootun kiybey bu tördö (41/45)

sor-: emmek, dudakları yapıştırıp kuvvetlice içine çekmek, somurmak.

Men cürömün bul cerge / Kelgenderdi sorup cep (70/11)

Baldardan sorup kan içip / Kandırçu elem suusunum (71/36)

soy-: 1. kesmek, öldürmek.

Atalbay ölsöm bul ıret / Balasın soydu kapır dep (8/39)

Hanım senden sın keter / Calğızın soyğon Töştüktön (10/32)
Tuşunan çığıp coo bolğon / Boronbaydı soyğon soñ (36/18)
Bügün da soydum men birdi / Keçeendetpey kız tartıp (40/33)
Bügün sen soyduñ kaysı baatırdı / Kızın aldap alardı (41/8)
Erme çöldö soyğomun / Boronbay degen alpiñdi (41/14)
Mulcuke kankor soyulup / El boldu curttun talabı (42/13)
Nurhan bilet soyğonuñ / Öltürtkönü Ak döögö (49/1)
Ak döönü soyup kömöbü / Ce bolboso caş bala (49/44)
Ak balbandı soyupsuñ balam / Andan aşkan sen küçtüü (50/33)
Keçegi soyğon Şadı döö / Tuuğan bolçu uğup tur (51/10)
Soyup ketet elimdi / Bul celmoğuz Kara döö (51/22)
Men turam canıñ alğanı / Altı ağamdı sen soyduñ (53/9)
Ak şamşar caağın cap kılıp / Döönü soyup caş Coodar (56/45)
Kökürökkö bek tüygön / Kara döömü sen soyduñ (57/33)
Katar soyup kelaytam / Baş-ayağı ceti döö (70/40)
Mınake munu soydum dep / Suluular koyğon şartıñdı (75/24)

2. kesmek, boğazlamak.

Ardadan tandap soyuştu / Erke kızdın toyuna (58/28)

soyduruş: kestirme, öldürtme.

Ak döögö munu soyduruş / Nurhandın ele talabı (47/32)

soz-: 1. uzatmak, sürdürmek.

Aliñ cetpeyt başkağa / Uzakka sozboy sözümdü (37/23)

2. uzatmak, çekmek.

Baatırdın sözün küyböstön / Tumşuğun sozup baş bulğayt (68/21)

sozul- (I): uzamak.

Buudan bolup sozula / Ketip barat caş Coodar (28/29)

sozul- (II) kibarca davranmak, davranışlarda nazik olmak.

Nooperidey ay suluu / Orun aldı sozulup (59/30)

sögül-: sökülme, dikişleri ayrılmak.

Kaarına çıdabay / Kandağaylar sögülöt (49/11)

söök: 1. ceset.

Söögüñdü artınıp / Men ataña barbaymın (51/38)

2. kemik.

Uşunday kılssa bul döönün / Ustukan söögü katat dep (52/34)

söykö: küpe.

Tıñşağın kebin bar dedi / Salınğan altın söykömdü (60/11)

Kümüştön sokkon söykömdü / Kün tiybes cerge askamın (60/16)

söz: söz, bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavil.

Handın sözü bir bolot / Aynığanğa kim bolot (6/32)

Balañ da bolsom atake / Sözümö kulak salıñız (6/35)

Balanın aytkan bul sözü / Töştökkö tiygen ok boldu (7/5)

Oyloboy aytkan sözünö / Öziñön özü kor bolup (7/11)

Atalbay sözü kalp ötkön balam / Arkarğa kızıp çok bolğon balam (15/4)

Eki ooz söz menen / Bala kebin bütürdü (20/33)

Ayaldar aytçu sözdördön / Bir da birö kalbadı (21/26)

Kiyimden tandap kiyginiñ / Aytkan sözüüm kulunum (23/17)

Entelep kayta keldi ele / Ukkanda sözün Oruskan (24/32)

Koyo bergen oñorbu / Oruskandın sözünö (25/35)

Kağılayın ak erkem / Sözüñdün baarın añdayın (28/6)

Aytaalbay kereez sözdörün / Acalğa moyun sunuptur (36/3)

Alıñ cetpeyt başkağa / Uzakka sozboy sözümdü (37/23)

Söz uşuğa cetkende / Bala baatır Coodardın (40/39)

Kızım berem dep cürgön / Nurhandın sözü bar eken (44/32)

Alp bolosuñ tolğondo / Uksañ balam sözümdü (47/11)

Uksañ sözüüm caş baatır / Kudaydın bolup barmanı (48/33)

Mına şol sözdör deliptir / Anda Peri kep ayttı (62/6)

Namıska men carayım / Nooperi sözdü çüygündöp (63/10)
Baatırdın sözüñ küyböstön / Tumşuğun sozup baş bulğayt (68/20)
Turnağa asta köz nımdap / Baştadı sözüñ oştonup (74/8)
Dağı çığat butaktap / Sözdün kelse konoğu (77/25)

suğar-: hayvana su vermek.

Kılkara nazar salbadı / Suğarmak bolup eñkeytse (36/42)

suğat: susuzluk.

Ordunan turdu sendele / Suğatın emi kandırıp (64/35)

suğun-: ağzına koymak, yemek.

Sarı cıçağ aşınan / Sabağı menen suğundu (65/36)

suktan-: imrenerek, beğenerek bakmak.

Suktanıp atka Coodardın / Cayrap barat caş canı (52/5)

sula-: serilmek, uzanıp yatmak.

Sokuday taşka çalınıp / Sulap Coodar catkanı (35/9)

Kuday özü calğasa / Sulap kaldı Küröñ at (35/31)

sulat-: öldürmek.

Karoolçu koyğon altı dööm / Katarı menen sulattiñ (57/23)

suluu: 1. güzel, güzel kız veya kadın.

Nooperidey suluunun / Tumarı sağa asılsın (18/21)

Nooperidey ay suluu / Orun aldı sozulup (59/29)

Nooperidey suluuğa / Nike kıyıp catkızdı (60/2)

Akılı artık bul suluu / Baarığa çağar kep ayttı (62/8)

Aydan azık nur alğan / Ayçüröktöy suluular (73/13)

Suluular tüşsö esine / Ölümdü koyboyt kamaarap (75/1)

Mınake munu soydum dep / Suluular koyğon şartıñdı (75/25)

2. güzel, göze hoş gelen çirkin karşıtı.

Acalı cetsin koluñdan / Kök teñir kızı suluu deyt (8/7)
Şañıma suluu kız tandap / Toydu baçım kılğın dep (39/24)
Turnaday suluu kızdı alıp / Bala emespi kanetsin (42/35)
Calğız kızı al eken / Caratılğan eñ suluu (44/28)
Uksañız suluu ayımdar / Uşul bizdin kebibiz (73/40)

sunal-: uzun boylu ve endamlı olmak.

Aytyp turğan kebi bul / Akkuularday sunalğan (73/11)

sundaktır-: uzatmak, uzun sürdürmek.

Sundaktırbay boldum dep / Kana emese cönöyli (75/26)

sura-: 1. sormak, birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek.

Dağı barbi dep sura / Carabasa carasa (17/1)
Taanıy albay turamın / Odono süylöp kep surap (20/20)
Tüşünböstön eç kaday / Suray saldı şaşılıp (22/24)
Tartınbay cayın aytıñız / Dep oşentip suradı (22/34)
Tak oşonu berem dep / Elçi koyup surattı (23/37)
Kanetti dep surattı / Anda Coodar elçige (24/19)
Alı-cayın suradı / Ee abıška balaña (26/25)
Atıñ kim dep surayın / Colooçubu başkabi (30/5)
Kep suraysıñ uyalbay / Atımdı uksañ korkosuñ (31/6)
Alık alıp al kişi / Suradı emi abaldı (45/5)
Sebebin bilbey caş baatır / Atınan emi suradı (68/9)
Turasıñ cana çoltoyup / Uyalbay menden surap kep (70/9)
Keçiktirbe kep surap / Keçeten beri naştasız (70/12)
Anıkpı balam dep surap / Alardı bilip bolğon soñ (71/12)
Tegi cayın surayım / Cegim kelbeyt negedir (72/31)
Tolturup kumğa kurcunun / Attan tüşpöy suradı (76/28)

2. istemek, bir şeyi kendisine vermesini söylemek, dilemek.

Balanı surap hanınan / Zarkırap ün salıştı (10/18)
Açuuğa sabır beriñiz / Balanı surap turabız (10/26)
Carabasa carasa / Büt köröyün dep sura (17/3)

surāğansı-: sormuş gibi yapmak.

Surağansıp keñeşin / Zobon sürgön kişi çok (4/44)

surma: göz kapağı kıvrımı, sürme.

Oyumdu bala kozğoyısuñ / Közdörüñdün surması (20/4)

suu: su, hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde.

Suu ağuuçu say boldu / Oşondon beri özğörböy (1/17)

Tamanı tiybey cer suuğa / Vaziri kelet tekildep (10/20)

Atalğanday canaştı / Kilt etip tamçı suu içpey (12/28)

Köründü közgö tüz talaa / Ot suusuna kızığıp (19/9)

Suuğa salğan çıçkanday / Añ-tañ boldu bul işke (22/21)

Suuğa tumşuk malbadı / Koyo berse çöpkö çalsın dep (36/43)

Akkan suu bolup cılcığan / Batınıp adam barbağan (50/31)

Suu orduna meş menen / Sarı maydı cegizcü (52/25)

Bir suunu alıp tamızdı / İrmep alıp Kılkara (64/20)

Sılıktap bekem tañıştı / Künügö suusun köböytüp (64/31)

Çık etken mında suusu çok / Cin periler cerdegen (67/31)

Otko suunu kuyçumun / Cumşasa işke ata-enem (71/28)

suu-: soğumak, ısısını yitirmek, soğuk duruma gelmek.

Etine abdan batat dep / Uktasa suubay kalat dep (52/32)

suuday: su gibi bol miktarda.

Kanın suuday tögöyün / Menden küçtüü al bolso (30/13)

Şarkırap suuday kan aktı / Şattanıp turğan bu dağı (76/7)

suuru-: bir şeyi çekip çıkartmak, çekmek.

Kılıçın suurup alğanı Koy degende bolboston (11/1)

Kekirtekke çalğanı / Bıçağın candan suuruptur (35/45)

suurul-: fırlamak, aniden çıkmak.

Tördön koptu suurulup / Sootun kiybey bu tördö (41/44)

suusalık: susuzluk, su içme gereksinimi.

Kış ekçeme cay kımız / Suusalığın kandırıp (2/27)

suusun: susuzluk, su içme gereksinimi.

Baldardan sorup kan içip / Kandırçu elem suusunum (71/37)

süldör: beden, ten.

Süldörüñ kalıp aybaalı / Boluptursuñ çırağım (14/13)

sür: heybet, korku ve saygı uyandıran görünüş, mehabet.

Aybatıña karasam / Arıstan sürüñ körünöt (19/35)

Estedi aldı ölümdü / Kezikken alptın sürünön (29/21)

Arğındığın bolboso / Arıstanday sürüñ bar (45/9)

Kırk attın sürün men salsam / Apkaarıbay capırgın (49/36)

Kırk çorodoy sür menen / Aç kıykırık ün menen (50/7)

sür kazı: açık havada kurutulmuş karın yağı.

Keşik ele ak kurcun / İçinde karta karın sür kazı (16/2)

sür-: ileri geri hareket ettirmek.

Culkuldaştı sürüşüp / Eki künü karmaştı (74/39)

sürdük-: ayaklarını sürüklemek.

Öödö-tömön sürdügöt / Birin biri cığalbay (34/5)

sürdüktür-: ayaklarını sürükleyerek düşürmek, süründürmek.

Sürdüktürüp Boronbay / Balanı taşka kaptadı (35/6)

sürdür-: sürdürmek, sürgün etmek, kovalamak.

Top çerüügö aydatıp / Sürdürüp mında taştattı (72/26)

sürdüü: heybetli, korku ve saygı uyandıran.

Arbin turat körörüñ / Aytışkan cooğo sürdüü bol (18/4)

sürö: mesafe, ara.

Kelip kaldı cılkısı / Sürö buta artında (25/3)

Ak döo menen ortosu / Sürö buta kalğanda (50/6)

süröttöy: resim gibi.

Tartıp koyğon süröttöy / Boyloru tegiz caraşıp (76/43)

süt: süt, kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı.

Ak sütün bergen enekem / Aldıman çığar bolsoçu (13/18)

süy-: 1. sevmek, hoşlanmak, beğenmek.

Süygön kulğa belendep / Salıp kolğo beret dep (32/7)

Bendesı kuday nak süygön / Arkarımdı kim atsa (57/36)

2. okşamak.

Bir ooz zobon süyböstön / Karadı Coodar caldırıp (68/22)

süylö-: konuşmak, söylemek.

Bücüröp turğan köp eldi / Süylögün dep capırdı (5/16)

Takşalğan kart çeçendey / Süylöp salam berdi deyt (6/15)

Okşoyt eken kızıma / Tartınbastan tak süylöp (20/6)

Taanıy albay turamın / Odono süylöp kep surap (20/20)

Aldın tosup turayın / Tartınbastan tak süylöp (30/4)

Coodarbeşim şaşkanda / Süylödü şumduk kişiçe (37/7)

Aşıra süylöp köp işti / Alamandap aytkanı (39/22)

Ooluğa süylöp maktanıp / Özinö arnap dañaza (40/23)

Çıçayğan neçen bel aşıp / Oşondo cana süylödü (43/9)

Tartıptüü öskön çaş bala / Tartınbastan tak süylöp (46/6)

İçinen ketti sel kıyan / Bilgizbey süylöyt akırın (50/30)

Abaylap süylö artında / Ökünösüñ Kara döo (53/22)

Beycay süylöp attığa / Ar kaçça zor bolsoñ da (53/44)

Tak süylöp sağa aytkanın / Bolso baatır kutkariñ (60/36)

Taamay aytıp tak süylöp / Kebin açık koyğonu (63/11)

Katkırıǵı taş carıp / Kaarlanıp süylödü (70/5)

süyrö-: sürüklemek, bir şeyi yerden kaldırmadan çekerek götürmek.

Öydö tömön süyrölöp / Çığara cazdı can manın (27/28)

Talkalay çaynap ciligin / Añtara süyröp salǵanı (36/10)

Süyröp çıǵıp üyünön / Kişidey bolğon ceti meş (54/43)

süyün-: sevinmek, sevinç duymak.

Nurhan kaldı süyünüp / Anday bolso caş bala (46/37)

süz-: süsmek, tos vurmak.

Koçkordon beter süzüşö / Kapçıǵaylar kabıştı (54/11)

Ş

şaǵıl: çakıl, moloz.

Kök şaǵılǵa catkırçu / Körgözbey munu kişige (52/37)

şal: mec. felç gibi hareketsiz, güçsüz, kuvvetsiz.

Karmaşuu cetip beş küngö / Şal bolup koldor karıştı (54/14)

şalakta-: çabuk çabuk, hızlıca, koşarcasına yürümek, sallanmak.

Bara catat şalaktap / Ee-caa berbey culkunup (28/33)

Ötö ukmuş şalaktap / Taykaşkanın baskanı (52/3)

şam: akşam, güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşam vakti.

Köçküülüü cerge barasıñ / Beşinçi küñü şam menen (16/16)

şamal: rüzgâr, yel, esinti.

Ordunan Coodar turğuça / Kamğaktay şamal kötörüp (44/10)

Şamal bolup uçurup / Nöşör bolup kuyulğan (44/41)

Şamalı toktop şo cerde / Köbü bütçük cumuştun (61/17)

şamalday bol-: rüzgâr gibi ses çıkarmak, uğuldamak.

Ûn menen teñ han Bakay / Şamalday bolup kubuldu (56/12)

şam-şam bol-: mum gibi olmak, eriyen mum gibi akmak.

Şam-şam bolup talaalap / Başı közdör carılıp (74/43)

şamday: lamba gibi, parlak.

Carıǵı şamday ay eken / Arkardı atkan kişiǵe (44/29)

şamşar: hançer.

Duba menen baylaǵan / Ak şamşarǵa acalın (55/39)

Anda turat töş carı / Aytiluu şamşar karaǵım (55/43)

Şamşardı alıp buydalbay / Kekirtekke takaǵın (55/44)

Alǵanda kolǵo şamşardı / Kokustan şamşar çañ saldı (56/25)

Alǵanda kolǵo şamşardı / Kokustan şamşar çañ saldı (56/26)

Anıǵı munun belgisiz / Ak şamşardan küin çıktı (56/30)

Eki böldü çoñ döönü / Ak şamşar caaǵın cap kılıp (56/44)

şañ: şan, azamet, ihtişam.

Ataylap saǵa şañım dep / Birden kız aǵa berüüçü (38/9)

Şañıma suluu kız tandap / Toydu baçım kılǵın dep (39/24)

şañdan-: şanlı, görkemli, gösterişli olmak.

Şañdanıp kırda kayberen / Erkinçe çaşap cerdegen (3/7)

şarkıra-: çağlamak, gürleyip akmak.

Şarkırap suuday kan aktı / Şattanıp turǵan bu daǵı (76/7)

şart koy-: şart koşmak.

Bul şart boldu koyǵonu / Boronbay Ak döö Sarı döö (51/6)

Minake munu soydum dep / Suluular koyǵon şartıñdı (75/25)

şaş: aceleci, sabırsız.

Capırılbas şaş bala / Aybaltasın kolğo alıp (42/3)

şaş-: 1. şaşmak, afallamak.

Karsıldap külüp Oruskan / Munu ayttı şaşılıp (20/38)

Tüşünböstön eç kanday / Suray saldı şaşılıp (22/24)

Ötö katuu şaşkanı / Toktono albay caş bala (29/30)

Coodarbeşim şaşkanda / Süylödü şumduk kişiçe (37/6)

2. acele etmek, sabırsızlık etmek, telaş etmek.

Cönöp ketti şaşıla / Kün menen aylap al kuudu (12/19)

Basışka ança şaşpağın / Kötörüp çaap tiginini (75/30)

şaşke: kuşluk vakti.

Meltiregen talaanın / Şaşke maalı bolğondo (22/10)

şatıra-: şakırdamak, patırdamak.

Öpkö cürök kapşıra / Ok menen teñ şatırap (44/4)

şattan-: şad olmak, sevinmek, neşelenmek.

Özünön özü şattana / Üyünö kirip çoñ döönün (56/21)

Şarkırap suuday kan aktı / Şattanıp turğan bu dağı (76/8)

şattık: mutluluk, sevinç, neşe.

Tolkuğan şattık ün menen / Çınığı alkış alıştı (59/41)

şay kel-: gücü yetmek, takati olmak, dermanı olmak.

Oroyu uçup kubarıp / İrmöögö kirpik şay kelbey (34/44)

Köz irmemge şay kelbey / Şıypanarğa al kelbey (64/2)

şayı: ince bir kumaş türü.

Caranı cuup çabıştı / Sirtinan orop şayını (64/29)

şayı ket-: gücü kalmamak, hâlsizleşmek.

Şayı ketti kol-buttun / Munu aytıp kayğırıp (66/8)
Ketti şayım alsırap / Bıktalap cönüñ bayanda (70/14)

şayını ketir-: gücünü yok etmek, güçsüzleştirmek.
Açkalık şayın ketirdi / Mazarğa ilgen malaanday (12/35)

şaymanı ket-: gücü gitmek, kuvvetten düşmek.
Ketip kaldı şaymanı / Karay albay tayına (25/26)
Emi Coodardın ketti şaymanı / Kılkaranın kılığı (37/2)

şaymanın ketir-: gücünü yok etmek, halini gidermek.
Dep oşentip baybiçe / Ketirdi çaldın şaymanın (27/27)

şer: kahraman, güçlü, kuvvetli.
Bilegi coon şer öttü / Kılımğa kılım ulanıp (1/11)

şerik: yoldaş.
Canğa şerik tulpar at / Akılı artık Kılkara at (36/5)

şerine: sırayla yemek verme geleneği.
Kız kelin menen caş-calañ / Şerine cep küñün bolçoşup (2/35)

şert: ant, yemin, söz.
Irğıta çaap iydiñiz / Şertiñiz adaa büit boldu (11/25)

şıba-: sıvazlamak.
Bolboğon soñ bul çunak / Oñdu-soldu bek şıbap (48/6)

şıbağa: hisse, pay.
Kuday aydap şıbağam / Nak tiydi mına koluma (32/13)

şıdır: doğruca, sağa sola sapmaksızın, engelsiz ve duraklamadan.
Kıskasın ele men aytsam / Şıdır mında kelmeksiñ (61/20)

şıkaala-: nişan almak, hedef edinmek.

Ölümdün tonun kiysin dep / Meltirete şıkaalap (9/28)

Oybuttağı bakçada / Şıkaalap Coodar bir koydu (44/2)

Meltiretip şıkaalap / Mergenderi cambı attı (59/19)

şıldıra-: hışırdamak.

Cügönüñdö kolğo alıp / Oozduğun şıldırat (17/21)

Şıldıratıp cügöndü / Aytkanın kıldı enenin (25/14)

şilk et-: şak etmek, şak diye ses çıkarmak.

Aldına Coodar ırğıdı / Ketençiktep şilk etip (39/13)

şilkıy-: başını öne eğmek.

İndını tüşüp içine / Başı cerge şilkıydı (5/4)

Şilkıyıp Kara at baspadı / Temingençe caş Coodar (36/37)

şımalan-: paçayı sıvamak.

Cetiptir kulak tübünö / Şımalanıp şıyrağı (63/38)

şıp koyup: derhal, hemen, çabucak.

Körgöndö karaan kark etip / Cetet ele şıp koyup (69/20)

şıpılda-: çabuk çabuk, çeviklikle hareket etmek.

Ketip barat caş Coodar / Cetkirbey atka şıpıldap (22/4)

Kalgan eken kozğolup / Şıpılday basıp caş bala (56/20)

şıpır-: almak, çıkarmak.

Kıyıp tıtıp üzgönü / Şıpırıp attın tokumun (64/15)

şırkıra-: oluk oluk akmak, çok miktarda akmak.

Buçkaktan teri şırkırayt / Mına şuntip caş Coodar (28/43)

şıypan-: sinekten korunmak, sinekleri uzaklaştırmak için kuyruğunu sallamak.

Başın salıp ırğalıp / Anda-sanda şıypanıp (25/7)

Köz irmemge şay kelbey / Şıypanarğa al kelbey (64/3)

Turup aldı şıypana / Katuu terdep kulağı (68/6)

şıyrak: hayvanlarda ayağın alt bölümü, paça.

Cetiştir kulak tübünö / Şımalanıp şıyrağı (63/38)

şiber: sık olarak yetişen kalın ot.

Abaylap tepsep şiberdi / Tuyağım taşka tiygizbey (49/30)

Cetelep barım şiberge / Çaldırdı Coodar Kaşkanı (54/35)

şile-: beddua etmek, ilenmek, lanet etmek.

Köñülüm menin tolsoçu / Karğap şilep balanı (26/20)

şili: boyun damarı.

Kök teñirdin kılıçın / Kök şilige batırdı (50/20)

şilte-: 1. saptamak, hızla batırmak.

Hanım şiltey beriñiz / Kan içme kara mürtözgö (46/27)

Şilteseñ kılıç ötküsüz / Bedenin kılğan kök temir (55/30)

2. sallamak.

Koy degenge bolboston / Şilteydi kılıç çapkanı (11/3)

Çarkıldatıp kılıçın / Moyunğa şiltep çabarda (11/5)

şire-: dolmak, dolu duruma gelmek.

Canı çoktoy tüyülö / Ayabay kum şireptir (63/34)

şiri: hayvanın sert derisi, postu.

Katkan şiri boluptur / Çımın-çirkey cıynalıp (63/41)

şiridey bol-: post gibi olmak, katlaşmak.

Eki kat bolup kuurulup / Şiridey bolup katıptır (64/7)

şondo: onda, şunda.

Teskey caktı karadım / Anık kördüm şondo da (4/5)

Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınıma balam (50/40)

Tak on künü bağıştı / Kılkara şondo silkinip (64/33)

şondoy: böyle, bu şekilde.

Nikelep üydön köçürgön / Men da şondoy bir kızmın (62/25)

şorduu: biçare, gariban.

Başın kesip şorduunun / Nak tiygizem edebin (4/36)

şorun katır-: perişan etmek, gazaba uğratmak.

Şorun muntip katırdı / Çülük takkan bukaça (50/23)

şorun kaynat-: azap, çile çektirmek, eziyet etmek, rahatını kaçırmak, kızdırmak.

Öcörlügüm karmatıp / Alsızdın şorun kaynatıp (72/8)

şu: sert nefes alıp verirken, burnunu sertçe çekerken çıkan ses.

Teptire çoyup cebeni / Şu dedire ciberdi (39/5)

şumduk: 1. tehlikeli, korkulu.

Emne şumduk kokuy dep / Irğıp tüşüp Kenceke (13/44)

Uçurağan bu mamluk / Ötö şumduk köründü (29/11)

Emne şumduk köründü / Aldımdan çıkkın bir candar (29/38)

2. harika, mükemmel, hayranlık uyandıran.

Coodarbeşim şaşkanda / Süylödü şumduk kişiçe (37/7)

Cumuşuñuz emne ele / Bayatankı şumduktu (69/44)

şumduktuu: tuhaf, acayip.

Bokko ötpöy mokosun / Şumduktuu sendey cumarbak (26/12)

şunçalık: o kadar, bu kadar.

Bilgenim balam şunçalık / Batamdı emi bereyin (18/31)

şuntip: şu şekilde.

Buçkaktan teri şırkırayt / Mina şuntip caş Coodar (28/44)

Mina şuntip bul eköo / Dembeleşip salıştı (54/7)

şuudura-: hışırdamak.

Uduluña kelgende / Etegiñdi şuudurat (17/19)

şük bol-: sessiz olmak.

Toluktansın kemibiz / Munu aytıp şük bolup (46/34)

şükür namaz oku-: şükür namazı kılmak.

Şükür namaz okudu / Allanı dilge cat kılıp (57/1)

şüy-: atın yelesini veya kuyruğunu düğümlmek, bağlamak.

Kökülün şüyüp külüktün / At çaap bayge alğan bar (3/1)

T

taala: yüce (Allah'ın sıfatıdır).

Aytiluu sıyır küç menen / Alla taala kuduret (4/13)

taalay: alın yazısı, yazgı.

Taalayıma cölöyün / Acalım cetse uşundan (30/15)

taalayı açıl-: bahtı açılmak.

Açılsa menin taalayım / Çapçaktay bolğon kardiñdi (33/26)

taalayı oñ kel-: talihi yaver gitmek, bahtı açık olmak.

Başın kesip tındırğın / Oñ kelse senin taalayıñ (51/29)

taalayıñan kör: “bahtında ne varsa onu yaşa” anlamında söz.

Taalayıñan kör dedi / Alpartıp seni taştayın (72/19)

taamay: 1. hedefinden şaşmayan.

Tilek kılıp kудaydan / Oğu taamay tiyerdi (39/7)
Öpkösün taamay melcedim / Ok menen teñ çuu çıktı (46/23)

2. veciz.

Taamay aytıp tak süylöp / Kebin açık koyğonu (63/11)

3. net, açık.

Özüñ taamay karattıñ / Alıssa kaday bendenin (57/28)

taanı-: tanımak, daha önce görmüş olmak, ilişkisi bulunmak, bilmek.

Arañ taanıp calğızın / Karmay kaldı sendele (14/1)

Salam aytı buydalbay / Taanığanday başınan (19/17)

Taanıy albay turamın / Odono süylöp kep surap (20/19)

Teñtuşuñ senin men emes / Boronbaydı taanıbay (31/23)

taanış-: tanışmak.

Ata konuş ceriñiz / Taanışıp aba siz menen (30/42)

taarın-: darılmak, küsmek.

Karabay taştap ketti dep / Taarındıñbı Kılkaram (68/13)

taazim kıl-: hürmet, saygı göstermek.

Taazim kılıp iyilip / Tak aldına keldi deyt (6/12)

tabış: ses.

Bır ettirip murdunan / Çığardı birtke tabıştı (64/23)

tağdır: takdir, yazgı, kader.

Tağdır eken kanteyin / Buyruğunça bolormun (62/30)

tak (I): 1. açık, net, tam.

Okşoyt eken kızıma / Tartınbastan tak süylöp (20/6)

Tak aytçı balam uğayın / Karğanda közdön nur ketip (20/17)

Aldın tosıp turayın / Tartınbastan tak süylöp (30/4)

Tartiptüü öskön çaş bala / Tartınbastan tak süylöp (46/6)
Tak süylöp sağa aytkanın / Bolso baatır kutkarıñ (60/36)
Taamay aytıp tak süylöp / Kebin açık koyğonu (63/11)

2. tam.

Tak oşonu berem dep / Elçi koyup surattı (23/36)
Birin biri aldaştı / Tak uşunday karmaşıp (34/28)
Tak uşunday baktırçu / Kabarı çok bul işten (52/39)
Tak on küni bağıştı / Kılkara şondo silkinip (64/32)

3. tam, o sırada, o anda.

Tak oşondo ölöyün / Dep oylonup çaş Coodar (30/17)
Kıya colğo canaşıp / Tak oşol cerge cetkende (36/36)
Tak oşondo barabız / Toy casap catkan cerinen (40/1)
Tak beşim maal bolğondo / Akılçını kan kuskan (75/6)

4. tam, tamamıyla.

Kara coluñ tak katsın / Karan küngö kaptasıp (26/5)

tak (II) taht, hükümdarların oturduğu koltuk.

Taazim kılıp iyilip / Tak aldına keldi deyt (6/13)
Coodarbeşim tak minip / Kırçınday han bolğonu (77/10)

tak-: takmak, tutturmak, iliştiirmek.

Şorun muntip katırdı / Çülük takkan bukaça (50/24)
Altın menen kohardın / Asılın mağa takkansıñ (62/13)
Kerek desem kokustan / Cıldız da bolso takkansıñ (62/15)

taka-: dayamak, korkutmak için hızla, öfkeyle yaklaştırmak, uzatmak, yaslamak.

Şamşardı alıp buydalbay / Kekirtekke takağın (55/45)

taka-tak: “tak tak” diye çıkan ses.

Taykaşkanın tuyağı / Tiygende cerge taka-tak (52/8)

takal-: yanaşmak, varmak, ulaşmak, dayanmak.

Takalğanda törünö / Abaylap baykap karañız (43/14)

takır: tamamen, büsbütün.

Kılar işin bayandap / Takır ayttı kaltırbay (55/23)

Kılkara akıl üyrötüp / Takır bilem can birgem (60/35)

Caydaktap takır bütkünü / Añğıçaktı Nooperi (64/16)

Kadimkidey kermege / Kılkara takır sakayıp (64/41)

takşal-: pişmek; işe alışıp beceri ve ustalık kazanmak, zorlukları göğüslemek.

Takşalğan kart çeçendey / Süylöp salam berdi deyt (6/14)

tal (I) dal, ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri.

Akılı cetik caş bala / Tal çıbıktay buralıp (6/11)

tal (II) tel, insan saçını, sakalını oluşturan ipçik.

Kaldı tört tal bakalı / Kiyimsiz kalıp eköö teñ (34/35)

talaa: step, kır.

Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/14)

Köründü közgö tüz talaa / Ot suusuna kızığıp (19/8)

Oruskan menen kempiri / Een talaa cerdegen (21/11)

Meltiregen talaanın / Şaşke maalı bolğondo (22/9)

Men üçün capaa tarttıñar / Kalıp kalğan talaada (24/22)

Cutsun kara çokusun / Talaağa taştap Kılkaram (26/14)

Köz cetkis meykin talaada / Körünüp calğız kıdırap (29/1)

Çınıbí ce tögünbü / Bu talaada cin bolup (29/37)

Tulañı anın tuşardan / Köz cetkis meykin talaa bar (39/37)

Talaanın beti cık tolğon / Kayberen menen kara mal (39/38)

Etek cağı talaanın / Bitkil-sıtkıl mayda adır (39/40)

Talaadan kokus kep uğup / Atım Coodar dep uğup (41/36)

Saltın kılıp kırğızdın / Aynektey tüz talaağa (58/7)

talaada cürüp öl: “bozkırda yaşayıp öl” anlamında beddua ifadesi.

Talaada cürüp öl dedi / Taptıñ balaa özüñö (72/17)

talaala-: çok akmak, sular seller gibi akmak.

Şam-şam bolup talaalap / Başı közdör carılıp (74/43)

talap: 1. talep, istek.

Mulcuke kankor soyulup / El boldu curttun talabı (42/14)

2. amaç, hedef.

Ak döögö munu soyduruş / Nurhandın ele talabı (47/33)

talaş: tartışma, münakaşa, ağız kavgası.

Sığa karmap cakasın / Batanın kılıp talaşın (28/20)

Talaştan soñ keñeşip / Küröşmök bolup bul eköö (74/33)

talkala-: kırmak, parçalamak.

Talkalay çaynap ciligin / Añtara süyröp salğanı (36/9)

talpak: tarumar edilmiş ceset.

Kömböy ketseñ talpağın / Zalalı tiyip özüñö (75/32)

talpağın taşka cay-: son nefesi kesilecek hale sokmak, tarumar etmek.

Talpağıñ taşka cayayın / Kuday koldop işimdi (33/24)

tam: duvar.

Meesi tamğa cabışıp / Mulcuke cattı daldayıp (42/11)

tamak: boğaz.

Tamandarı teşildi / Taruuça cegen tamak cok (12/34)

taman: ayak tabanı.

Caş balanın kıymılı / Tamandan çöp dooştop (9/42)

Zarkırap ün salıştı / Tamanı tiybey cer suuğa (10/20)

Tamandarı teşildi / Taruuça cegen tamak cok (12/33)

Tamanımdı taş tilip / Teşilgenin körsöçü (13/24)

tamaşa: 1. zevk, eğlence.

Catkan kezi uşunday / Tamaşağa berilip (3/14)

Tamaşağa kanayın / Toğuşup tolğon ay menen (4/30)

Bir üygö ondon kirgizip / Tamaşanı büt saldı (58/21)

tamaşa kur-: eğlenmek, eğlence düzenlemek.

Kök teñiri men Nurhan / Tamaşa kurup atayın (45/39)

2. espri, nükte.

Çımçıkeydi salışıp / Kılıp kelet tamaşa (65/12)

tamçı: damla.

Atalğanday canaştı / Kılıp etip tamçı suu içpey (12/28)

tamçıla-: damlamak.

Tamçılap cerge dıbrap / Kalçıldak kirip muunğa (29/24)

tamır: 1. damar.

Karmasam dep tamırın / Uraksat tilep Coodardın (66/30)

2. dost, ahbap.

Kütüp turdu tamırın / Baş iykep Coodar bergen soñ (66/32)

tamız: yaz mevsimi, yaz mevsiminin en sıcak zamanları.

Adal boydon kötörüp / Ötkörgön ceti tamızdı (17/37)

tamız- (I): tutuşturmak, yakmak.

Buyursa kuday bat ele / Tamızat eken öçkөнүн (13/35)

tamız- (II): damlatmak.

Bir suunu alıp tamızdı / İrmep alıp Kılkara (64/20)

tamşan-: dilini şakırdatmak ve dudağını şapırdatmak.

Tamşana kalıp cötölüp / İtti tosup bir çoñ çal (16/29)

tamtık: sağlam, hasarsız.

Başı közdö tamtik çok / Küçöp barat carabız (54/23)

Etekterin türüşüp / Kiyimden tamtik kalbadı (74/42)

tanda-: seçmek, seçip almak.

Attan tandap minginiñ / Kirpidey bolup saksaybay (23/14)

Kiyimden tandap kiyginiñ / Aytkan sözüm kulunum (23/16)

At tandasın balam dep / Tandağan atın ayabay (23/34)

At tandasın balam dep / Tandağan atın ayabay (23/35)

Şañıma suluu kız tandap / Toydu baçım kılğın dep (39/24)

Ce bolboso kız tandap / Alayın dep keldiñbi (45/20)

Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/40)

Ardadan tandap soyuştu / Erke kızdın toyuna (58/28)

El iraaızı boluştu / Külüktön külük tandaşıp (58/31)

tanoo: burun deliği.

Turalbay Coodar öpkölöp / Tanoodon cıttap öpkölöp (64/11)

tañ: tan, şafak.

El başı bolgon er Töştük / Bir küñü uktap tañğa maal (3/18)

Karap catsam bir demge / Tañ kaşkayıp attı ele (3/45)

Tañ torgoyu çuldurap / Taraza cıldız battı ele (4/1)

Tañ kaşkayıp atkanda / Ordunan turdu caş bala (21/34)

Arıbay cürdü caş baatır / Ağarıp neçen tañ atıp (36/32)

Tañğa maal bolğondo / Tüşünö kirip er Bakay (55/20)

tañdant-: şaşırtmak, hayrete düşürmek.

Bolup catkan oyundar / Körgöndün baarın tañdanttı (59/24)

tañış: ip.

Sılıktap bekem tañıştı / Küñügö suusun köböytüp (64/30)

tañkı: sabahki.

Anık meni koldoptur / Tañkı körgön tüş menen (4/11)

tañşı-: güzel bir sesle şarkı söylemek, bülbül gibi ötmek.

Birinen biri kalıspayt / Bulbulday tañşıp ırdasa (65/14)

tap-: 1. bulmak, bilmek.

Aytar kebin tabalbay / Apkaarıp baarı cerge ıktayt (5/9)

Kanter ayla tabalbay / Karaansız kala cazdadım (23/1)

İşenbeğin boyuña / Tabarmın men da arğaandı (33, Beyit 749)

Abdan canğa batkanı / Aylasın eç tabalbay (37/5)

Kıymıldabay tim catsak / Ebin munun taptım dep (38/24)

Tabalbasak darısın / Tört küngöçö ölgüdöy (67/3)

Tapkan ceri mına şul / Kempirge berip Coodardı (69/31)

Cumşak bolup kamırdan / Özü tapkan akıldan (75/19)

Coldoşu menen canaştı / Aramdan tapkan akılı (76/10)

2. bulmak, arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimseyle karşılaşmak.

Üylörün taap es alsın / Üşünan ketken eliñiz (7/37)

Sen coluñdu taap çoğolboy / Sen turğay neçen alptardı (31/10)

Mulcukeni tababız / Bilersiñ baatır kalğanın (40/3)

Arkardı zoodon tapkanda / Askadan öñüp atkanda (61/9)

3. bulmak, bir şeye uğramak, maruz kalmak.

Böödö ölüm tabıştı / Oltura albay neçen taz (59/7)

Talaada cürüp öl dedi / Taptıñ balaa özüñö (72/18)

Atam menen eneme / Oor cumuş tabıldı (71/45)

Uşintip ölüm tabılğan / Basılıbay turup demigip (75/20)

tap et-: atış menziline varmak.

İçinen külüp kibiñdap / Tap eter buta barsa da (43/43)

tapşır-: 1. görevlendirmek, iş vermek.

Cakşılup aytıp tapşırđı / Coodarbeşim baatırđı (47/1)
Oozuna ulam kuyğula / Tapşırıp Coodar bulardı (68/3)

2. takdim etmek, sunmak, vermek.

Nurhanğa berdi tapşırıp / Kayğılıu bolğon kök teñir (57/4)

tara-: dağılmak, toplu durumdayken birbirinden uzaklaşmak.

Tüp kötörö kolboşup / Baarı tarap kaytıştı (59/45)

İçinde uşul aptanın / Toy tarabay neçen kün (60/45)

taramış: inatçı, sinir edici.

Körbögöm tegi saa okşoş / Kököygö tiyçü taramış (54/20)

tarat-: dağıtmak, yaymak, saçmak.

Saya kuup tınçıtpay / Sıykırın anın tarattıñ (57/21)

taraza: Terazi, Zodyak üzerinde Başak'la Akrep arasında bulunan takımyıldızının adı.

Taraza cıldız battı ele / Entelep turup orduman (4/2)

Aytıp berdi kaltırbay / Taraza cıldız batkanda (21/33)

tarp: leş artığı.

Kurulay mında maktanbay / Köömp alğın tarpıñdı (41/17)

tars: tak, tahta vb. bir şeye vurulduğunda veya silah patlayınca çıkan tok ve sert ses.

Tars degiçe koyğonu / Aralaşıp tütüingö (10/2)

tarsılda-: peş peşe tak tak diye ses çıkarmak.

Çıyırıkkanday kalçıldap / Tepkileşet tarsıldap (35/15)

tart-: 1. çekmek, bir şeyi tutup kendine doğru veya başka bir yöne doğru yürütmek.

Arkasınan at minip / Akmalay tartıp cönödü (21/45)

Kaariñ katuu keliptir / Koluñdu emi tartkınıñ (27/39)
Kıyalay tartıp col menen / Kaportolop barğanda (38/11)
Kıyalay tartıp cönödü / Kıldattığın aşırıp (38/37)
Ayırbay tiktep döbönü / Kaptalday tartkan col menen (38/40)
Bügün da soydum men birdi / Keçeendetpey kız tartıp (40/34)
Kayra tartıp cönödü / Karçalışkan duşmañğa (50/43)
Buyruktu alıp caş baatır / Bura tarttı Kaşkanı (52/2)
Tartalı anan at calın / Dep ayaldar turğanı (75/38)

2. çekmek, germek.

Cigitterin culkuntat / Kökbörügö uy tartıp (2/21)
Tekildebey tizgin tart / Kep ukpasañ caşarım (31/18)
Közölsün munun bezi dep / Çoyo tartıp kalğanı (39/3)
Aldında tartıp tizginin / Ördü karay cönödü (48/3)
Iylamsırap kul turdu / Tizginin tartıp atının (66/11)

3. çekmek, bir duyguyu içinde yaşatmak.

Cabır tartkan Coodardın / Cayıldı emi denesi (13/40)
Katuu tarttı cabırdı / Uyku basıp tunarıp (34/41)
Ce bir cakka çığa albay / Kıynooñdu dalay tartkamın (60/23)
Ubalın akır tartpağın / Cay kazğınıñ kömölü (75/34)

4. çekmek, benzetmek.

Bir ay toldu kuralıp / Atasın tartkan bu çunak (13/3)

5. indirmek, hızla vurmak.

Közöy tartıp murdunan / Irğıttı Nurhan aldına (50/25)

6. bir şeyin resmini yapmak.

Tartıp koyğon süröttöy / Boyloru tegiz caraşıp (76/43)

tartın-: çekinmek, kaçınmak.

Okşoyt eken kızıma / Tartınbastan tak süylöp (20/6)
Coodar bala tartınbay / Bolgon iştin baarisın (21/30)

Tartınbay cayın aytıñız / Dep oşentip suradı (22/33)
Aldın tosüp turayın / Tartınbastan tak süylöp (30/4)
Öküm eken eköö teñ / Ölümdön tegi tartınbayt (35/19)
Tartiptüü öskön caş bala / Tartınbastan tak süylöp (46/6)
Tartınıp andan tolğonbo / Carağıñdı men berem (47/14)
Tartınbastan minginiñ / Kamdanıp alıp sen bugün (47/18)

tartip: tertip, disiplin, düzen.

Munu da abdan körölü / Tartip körgön caş bala (30/26)

tartiptüü: terbiyeli, topluluk kurallarına uygun olarak davranan, müeddep.

Tartiptüü öskön caş bala / Tartınbastan tak süylöp (46/5)

tartuula-: hediye etmek, armağan etmek, takdim etmek.

Müyüzün alıp tartuulap / Aktağım kelet emgegin (15/34)

taruuça: darı, buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı.

Tamandarı teşildi / Taruuça cegen tamak cok (12/34)

tasık-: deneyim kazanmak, tecrübe kazanmak, tecrübeli olmak.

Karoolçusu tasıkkın / Buta koyup çımındı (37/38)

taş: 1. taş, sert ve katı madde.

Tamanımdı taş tilip / Teşilgenin körsöçü (13/24)
Taştarı uçup birkırayt / Baskan sayın Kara attın (28/41)
Sürdüktürüp Boronbay / Balanı taşka kaptadı (35/7)
Sokuday taşka çalınıp / Sulap Coodar catkanı (35/8)
Alıp uçtu Coodardı / Aralap too taş döbönü (48/2)
Toodoy kara taşı bar / Karool karap turuuçu (49/24)
Abaylap tepsep şiberdi / Tuyağım taşka tiygizbey (49/31)
Sekirtip taştan tüşürdü / Ak döö degen kapırdı (50/15)
Töbödön taştı urğanday / Aldığa cakın bastı emi (69/39)

2. mec. acımasız, katı.

Bilip turup koyo berse / Atañdın booru taştırıbı (14/30)

taş car-: ses vb. yüksek çıkmak, herkes tarafından duyulmak.

Koñuruğu taş carıp / Uktap kaldı dardayıp (55/8)

Katkırığı taş carıp / Kaarlanıp süylödü (70/4)

tašta-: 1. bırakmak, terk etmek.

Cutsun kara çokusun / Talaağa taştap Kılkaram (26/14)

Kılkarañdı taştapsıñ / Astına kıynap askanın (60/28)

Kaynatam bergen baykuştı / Capan cerge taştabay (67/38)

Karabay taştap ketti dep / Taarındıñbı Kılkaram (68/12)

Askağa taştap özüñdü / Caldıratıp közüñdü (68/14)

Taalayñan kör dedi / Alpartıp seni taştayın (72/20)

2. bırakmak, ilgilenmemek, görmezden, duymazdan gelmek.

Balanı surap turabız / Taştabañ bizdin kebibiz (10/27)

Ayban da bolsom aykanım / Esiñe alğın taştaba (37/19)

3. ortaya koymak, göstermek.

Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/18)

taştat-: sürgün etmek, sürgüne göndermek.

Top çerüügö aydatıp / Sürdürüp mında taştattı (72/26)

tattuu: tatlı, hoş gidecek bir biçimde, tatlılıkla.

Arbitıp col kelaytat / Tattuu kepten aytışıp (65/8)

tay: tay, bir yaşını doldurmuş at yavrusu.

Aydatıp kelgen cilkının / Artında calğız tay kelet (17/11)

Tulparı oşol Kılkara at / Berseñ uşul taydı ber (17/27)

Karasa közgö ilinbeyt / Kara taydı sanasa (24/14)

Tay da bolso alayın / Coodarbeşim elçige (24/27)

Abıdan karap bul taydın / Körö kaldı daakısın (25/10)

Toktoy kalıp oşondo / Okuranıp tay öttü (25/17)

Ketip kaldı şaymanı / Karay albay tayına (25/27)
Berbey alıp kalıştı / At bolboyt sağa bul tay dep (25/31)
Balañ minse bir taydı / Neçen attar turbaybı (27/18)
Ayasañ taydı sen kakbaş / Töböñön kудay urbaybı (27/20)
Bir tay berbey Nurhaniñ / Koyuptur seni mına cöö (53/26)

tay-: kaymak, kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek.
Anık kolğo kirerde / Çöpkö tayıp oñ butu (9/38)

tay çabım: tahminen 1,5-2 km. mesafe.
Beş kündük cerden çabıştı / Tay çabım cerge küyükpöy (58/33)

tayan-: dayanmak, yaslanmak.
Oñ böyrögün tayanıp / Oydolop Töştük tolğonup (7/7)
Sol böyrögün tayanıp / Solkuldap Töştük tolğonup (7/9)
Calinan çaçıp kılkanın / Tayanbay asa kötörüp (16/28)

tayata: dede, annenin babası.
Çığıp kelet kötöyüp / Uşul senin tayatañ (16/32)
Oşondo arañ tayatañ / Cılkıçığa kep aytat (17/4)
Okuranat kırkırıp / Tayatañdın kupuya (17/25)
Assaloomu aleykum / Amansızbı tayata (19/19)
Ce eneñ cakır adambı / Tayata dep koyosuñ (20/16)
Naadanbı atañ dediñiz / Ooluktuñ debe tayata (20/22)
Korkpoñuzçu tayata / Üyüñö arañ bir konom (20/29)
Toktolup bir dem turdu deyt / Tayatası karasa (22/18)
Andan emi cazğanbay / Tayata ne bolduñuz (22/26)
Kurcunğa mıktap saldı emi / Tayatası Oruskan (23/33)
Kудay urdu çunaktı / Tayatası elçiden (24/18)

tayene: anneanne.
Cürü balam turbağın / Tayeneñe baralı (21/5)
Tel bolup mingen atıñız / Tayenebiz esenbi (22/32)

taypa: soy, kabile, boy.

Kay taypa kay nasıl / Kaysı cerlik eldensiñ (45/12)

taz: kel, saçı dökülmüş olan.

Böödö ölüm tabıştı / Oltura albay neçen taz (59/8)

tegerekte-: çevirmek, kuşatmak.

Kuldu karap baarısı / Tegerektep olturdu (66/25)

tegi: kesinlikle, katiyen, hiç.

Bul işke tegi köz cetpeyt / Calğızınan ayrılса (8/42)

Öküм eken eköө teñ / Ölümdön tegi tartınbayt (35/19)

Körbögöm tegi saa okşoş / Kököygö tiyçü taramış (54/19)

teginе cet-: özüne, anlamına ulaşmak.

Tegine cetip baykasam / Cöndüü turat kebiñer (74/9)

tegiz: tamamen, büsbütün.

Tartıp koyğon süröttöy / Boyloru tegiz caraşıp (76/44)

tek (I): soy, köken.

Merzentiñiz bolsom da / Bukarañ ele tegibiz (6/45)

Tegiñdi uğup calğızım / Emi canım cayıldı (21/2)

Tegi cayın uğayın / Colooçu bolso cön ele (30/7)

Tegi cayıñ terip ayt / Tiyişer işiñ bolboso (31/14)

Tegi cayım sen ukсаñ / Özüm kırğız uruğu (31/38)

Kıskartıp gana aytayın / Tegi cayım uğup al (41/29)

Tegim ukсаñ kulunum / Karğışka ketip men beybak (71/22)

Tegi cayın surayım / Cegim kelbeyt negedir (72/31)

tek (II) tek, yalnızca, sadece.

Eki öpködön kapşıra / Tek sezgenip kalıptır (66/41)

Aytalı anın tek cayın / Azıraak andan uğuñuz (69/7)

Özüñö koşsom arğımak / Tek cayın bilip op tartış (70/19)

tekilde-: hızlı hızlı hareket etmek.

Tamanı tiybey cer suuğa / Vaziri kelet tekildep (10/21)

Tekildebey tizgin tart / Kep ukpasañ caşarım (31/18)

tel bol-: şaşırmaq, delirmek.

Korkkonunan kalıñ curt / Başı aylanıp tel boldu (7/28)

Tel bolup mingen atıñız / Tayenebiz esenbi (22/31)

temene: çuvaldız, büyük iğne.

Tıkıldabay üygö kayt / Temene kanat ekensiñ (31/17)

temin-: at sürmek için ayaklarıyla atın böğrüne vurmak, tepinmek.

Şılkıyıp Kara at baspadı / Temingençe caş Coodar (36/38)

temir: demir.

Şilteseñ kılıç ötküstüz / Bedenin kılğan kök temir (55/31)

İçinde turat karasa / Bir kezde temir kapkanın (68/37)

tenti-: başıboş gezmek, serserice dolaşmak.

Een cerde tentibey / Aldında ketken altı ağañ (53/30)

teñ: 1. birlikte, birden, aynı anda.

Öpkö cürök kapşıra / Ok menen teñ şatırıp (44/4)

Öpkösün taamay melcedim / Ok menen teñ çuu çıktı (46/24)

Ün menen teñ han Bakay / Şamalday bolup kubuldu (56/11)

2. denk, uygunluk, nitelik yönünden eşit.

Kabırğalap çımçışıp / Öz teñine koşulup (59/32)

teñ ata: akran, yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, boydaş, böğür, taydaş, öğür.

Körösüñ menden azap dart / Teñ ata bolup turğuday (31/21)

teñe-: denkleme, denk duruma getirmek.

Buçkağına teñebey / Kara döönün canında (52/43)

teñeş-: boy ölçüşmek, yarışmak, rekabet etmek.

Küçtörün sınav teñeşip / Almak bolup cıkkanı (74/35)

teñge al-: döörtmala koşan at üzerinden yerde yatan parayı elle almaya çalışmak.

Kan cinge kelip özü tuş / İçinen teñge alıştı (59/14)

teñge eñiş-: at üzeri kapışmalarda birbirini yıkmaya, birbirini düşürmeye çalışmak.

Toñkoyup teñge eñiştı / Çalkadan tüşüp çakçayıp (58/38)

teñtuş: arkadaş, yaşıt kimse.

Aytkan kebi mina bu / Teñtuştan beter oy caşar (31/5)

Teñtuşuñ senin men emes / Boronbaydı taanıbay (31/22)

tep-: tekme atmak, ayağıyla vurmak.

Kömürköyün sıy teptı / Kulpusun buzup capşıra (56/23)

Bolboso sırn çeçmekçi / Tozdura teep buluttun (61/16)

tepçi-: arasından gitmek, arasından geçmek.

Attap-buttap tüyülüp / Kaduulay tepçip cügürüp (9/12)

tepeteñ: aynı anda.

Töştük menen tepeteñ / Carışa koyup lepildep (10/22)

tepkile-: 1. tekmelemek, devamlı tekme atmak.

Tepkilep cürüp carayın / Başıñdı kesip baylanıp (33/28)

Alışıp catat balbandar / Tolorsukka tepkilep (34/8)

2. çifte atmak.

Çıyırıkanday kalçıldap / Tepkileşet tarsıldap (35/15)

tepse-: basmak, bir şeyin üzerine basmak, ezmek, çiğnemek.

Abaylap tepsep şiberdi / Tuyağım taşka tiygizbey (49/30)

teptir-: üzerine bastırmak, sıkıştırmak.

Teptire çoyup cebeni / Şu dedire ciberdi (39/4)

ter: ter.

Karap turğan kalkıñız ata / Kalçıldap terge çıktaldı ata (6/21)

Buçkaktan teri şırkırayt / Mına şuntip caş Coodar (28/43)

Bütökön boyu çımırıp / Çekesinen akkan ter (29/23)

ter bas-: ter basmak.

Bütökön boyun ter basıp / Kazınak oozun bekitip (75/44)

ter-: dermek, toplamak.

Tegi cayıñ terip ayt / Tiyişer işiñ bolboso (31/14)

Aşıkpay birden terüüçü / At tonu menen alparsa (38/7)

Bir atadan bul cetöö / Calğızdan terip tügöttüñ (51/13)

Cek-caatımdın tuyağın / Candarın çöldün terip cep (72/34)

Otundan kenen terişip / Olturdu kızdar kayğıda (76/15)

terde-: terlemek.

Catıp içip kempiri / Semizinen terdegen (21/15)

Kördön cañı çıkkanday / Atı terdep boluptur (22/20)

Kuup barat Oruskan / Atı terdep çıpıldap (22/6)

Kokoloşot balbandar / Terdegen kolun cerge çaap (34/20)

Munu aytıp kul olturdu / Çekesin aarçıp terdegen (67/26)

Turup aldı şıypana / Katuu terdep kulağı (68/7)

terdik: teğelti.

Kapçığaylar kabıştı / Teşilip ketip terdigi (59/4)

terek: kavak ağacı.

Karğa anın karoolu / Terekte turup çep korus (69/18)

terektey: kavak ağacı gibi uzun.

Biyiktigi kapırdın / Beş kesilçü terektey (49/21)

teri: deri, işlenecek duruma gelen hayvan postu.

Kandağay carğak bütötkön / Türdüü teri aşatıp (2/17)

terik-: alınmak, gücenmek, kırılmak.

Bu kepti uğup terigip / Coodardın tuttu kurşuğu (31/32)

terme: el tezgahında bez dokuma türü.

Kacarı terme zıl kilem / Munun baarın casatıp (2/14)

teskey: güneş görmeyen, gölgelik yer.

Kebin minday ötkördü / Mañdaykı cazı teskeyge (3/24)

Teskey caktı karadım / Anık kördüm şondo da (4/4)

teşil-: delinmek, yırtılmak.

Tamandarı teşildi / Taruuça cegen tamak çok (12/33)

Tamanımdı taş tilip / Teşilgenin körsöçü (13/25)

Kapçığaylar kabıştı / Teşilip ketip terdigi (59/4)

tetir: ters.

Tuyuktanıp carası / Tetirine çalıptır (66/43)

tez: tez, çabuk, süratli bir biçimde.

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/6)

tezde-: hızlanmak.

Arışı tezdep cönödü / Ar kimisi bir aytkan (10/40)

tezektey: tezek (at tersi) gibi.

Koluna tüşsöñ kokustan / Uşalayt cılkı tezektey (49/23)

tıǵız: sık, tıkız, yoǵun.

Makmalday tıǵız cününö / Oozduk kıyıp uurtu (63/35)

tıkılda-: çevik hareket etmek, koşturmak.

Tıkıldabay üygö kayt / Temene kanat ekensiñ (31/16)

tım tartpastan: aralıksız, sürekli.

Tım tartpastan uktaysıñ / Sañoor cünü tolo elek (31/28)

tın-: rahat etmek, dinlenmek, durmak.

Öpkö booru ezilip / Ölüp canı tınǵanı (35/39)

tınç: sakince, huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş.

Kebez-Too bardı tınç aman / Tulparlar oozun çoydurup (77/4)

tınçı-: rahat bırakmak, rahat etmesini sağlamak.

Saya kuup tınçıtpay / Sıykırın anın tarattıñ (57/20)

tınçın al-: (birisinin) sükûnetini bozmak, rahatını kaçırmak.

Coodarmın calǵız atalǵan / Tınçın alıp el curttun (46/18)

Tınçın alıp tünötpöy / Tüşürböy attan kuuçumun (71/34)

tındım kıl-: gizlice yok etmek, gizlice öldürmek.

Balanı tındım kılarda / Bürgödöy attan tüyülüp (39/10)

tındır-: mec. bir işi sonuna kadar bitirmek, işini tamamlamak.

Başın kesip tındırǵın / Oñ kelse senin taalayıñ (51/28)

tınım al-: ara vermek, kısa süre durmak, dinlenmek.

Dalbirap kıyım kalbadı / Tınım albay arkar kuup (12/38)

Tuş kelgen cerden karmaştı / Birtike tınım albastan (34/24)

tıñ: canlı, hareketli, çevik, tetik.

Atı cakşı tıñ bolso / Eki kündö barçu ele (67/17)

tıñal-: dinlenmek.

Coodarbeşim balanın / Çaalıkkın boyu tıñaldı (36/22)

tıñşa-: 1. dinlemek, işitmek için kulak vermek.

Tıñşağın keşim bar dedi / Salınğan altın söykömdü (60/10)

Açıgın emi aytalı / Abıdan tıñşap uğuñar (73/15)

2. dinlemek, kulak vermek, birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak.

Aytkandarım bilip al / Abdan tıñşap calğızım (16/10)

tırış: kırışık, deride oluşan kıvrım.

Çekesinin tırışı / Eçki talduu adırdıy (49/14)

tırmak: tırnak, pençe.

Çeñgelimen çıkpaysıñ / Tırmağım dın tübündö (31/27)

Çapçısıa cerdi tırmağı / Buursunday ciregen (68/40)

tıt-: yırtmak, parçalamak.

Kıyıp tıtıp üzgönü / Şıpırıp attın tokumun (64/14)

tıy-: durdurmak, tutmak, yasaklamak.

Aram işke urunat / Ar kim napsin tıybasa (65/18)

tigi: 1. öteki, öbürü.

Oyu sanğa bölündü / Tiginin tiyse etegi (29/15)

Basışka ança şaşpağın / Kötörüp çaap tigini (75/31)

Bul cumuştan kaçpağın / Caşırıp koyup tigini (75/37)

Buydalbastan kör kazıp / Cayına koydu tigini (75/43)

Tuybay kaldı tigi kul / Cürögünö malğanın (76/5)

2. orada.

Baykasa tigi Kara döö / Üç uydu burday baskanı (54/39)

tik-: kurmak, inşa etmek.

Asemdelegen ordosun / Aylanta miñ üy tiktirip (2/7)

Otoonu tigip baçımdap / Uşul cerge tüş dedi (66/24)

tik bağıp kara-: yüzüne bakmak, doğrudan bakmak.

Tik bağıp karar biröö cok / Közdörü bütüp cılçıydı (5/5)

tikendey bol-: diken gibi içine batmak.

Balam al çıkpadı oyumdan / Tikendey bolğon calğızım (8/9)

Tikendey bolğon caş Coodar / Uşul go sizdin demiñiz (10/28)

tikte-: gözlerini almadan bakmak, birine veya bir şeye uzun uzun bakmak.

Kuu arkar turat çekçeyip / Kırañdap tiktep alıska (9/16)

Buydalıp kıyla tolğondu / Meltirey tiktep Beşimdi (15/39)

Tiktenişip kez-kezde / Cılandan beter arbaştı (33/40)

Ayırbay tiktep döbönü / Kaptalday tartkan col menen (38/39)

tiktene: tam dik durumda olma, dimdik.

Tiktene kalıp bel kayırıp / Cambaşka oroy çalğan bar (2/44)

til: 1. dil, tat alma organı.

Tuurulup tilder carıldı / Birin biri cığalbay (34/39)

2. dil, lisan.

Kara attın tilin bilbesten / Akılın toptop karasa (68/24)

til kir-: konuşmak, dile gelmek.

Aytkanına cetken soñ / Kulkarağa til kirdi (39/31)

Akırı ağa til kirdi / Caş baatırdan cadağan (48/23)

3. mec. görüş, fikir, söz, tavsiye.

Kerekke emi caradı / Tilimdi uğup bildiñiz (46/8)

til al-: 1. söz dinlemek, söze kulak asmak, itaat etmek.

Tolo elek karuuñ çaştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/11)

Baykuşum canın korğoştun / Til alsañ baatır bul cerge (66/5)

til al-: 2. duayı duymak, dinlemek.

Caratkan alıp tilimdi / Caynatıp sınık dilimdi (13/16)

til-: dilmek, kesmek.

Tamanımdı taş tilip / Teşilgenin körsöçü (13/24)

tile-: dilemek, istemek.

Sabır tilep vaziri / Canday koyup kelaytat (10/35)

Karmasam dep tamırın / Uraksat tilep Coodardın (66/31)

Baatırdın aytkan bolcolun / Kudaydan tilep amalın (76/22)

tilek: dilek, arzu, istek.

Tilegim menin el bolsun / Altın müyüz ak arkar (8/10)

Tilek kılıp kudaydan / Oğu taamay tiyerdi (39/6)

tim: sakin, sessiz.

Oolukpastan tim ele / Oñdop bata berginiñ (27/24)

Kıymıldabay tim catsak / Ebin munun taptım dep (38/23)

tire-: dayamak, diremek.

Aldıñkı eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/7)

Çalışıp catat balbandar / Mürügö mürü tireşip (34/10)

Karasa turat bir kempir / Boyu köktü tiregen (68/39)

tirüü: diri, canlı.

Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/12)

Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınıma balam (50/39)

tirüü kal-: sağ kalmak, hayatta kalmak.

Atama kalar caman kep / Ölömbü tirüü kalambı (8/41)

tiş: diş.

Anda-sanda çaçı bar / Sokbilektey tişteri (68/45)

tişi çıkkan balağa çaynap bergen aş bolboyt: dişi çıkmış çocuğa çiğneyip verilen yiyecek gıda olmaz.

Tişi çıkkan balağa / Çaynap bergen aş bolboyt (18/8-9)

tişte-: dişlemek, ısırarak.

Tört kündön beri tişteşip / Alışıp cüröt attarı (35/10)

Kaçırıp kelip tişteşe / Azuuları karsıldayt (35/16)

Uçkanday cetip Borondu / Karıdan tişteşep alğanı (36/8)

Sensiz katın alğanım / Baltırdan tişteşep Kılkara (68/19)

titin-: cesaret etmek.

Calğız tuyak balanı / Titinip kantip karğadıñ (27/17)

tiy-:1. değmek, ulaşmak, eline geçmek.

Anık atıp alıpın / Müyüzü tiyip koluma (3/36)

Tiyip kalsa koluña / Kor bolboysuñ calğızım (17/32)

Aytıp kördü ar işti / Kolğo tiygen koyondu (25/33)

Öcör bala köñbü / Kolğo tiydi Kara tay (25/37)

Tiydi anın koluna / Daakıluu arık Kara tay (28/27)

Egerde işim oñboyt ko / Koluma tiybey ak arkar (29/43)

Kuday aydap şıbağam / Nak tiydi mına koluma (32/14)

Coodar ketti cımıñdap / Ak iydem kolğo tiydi dep (43/41)

Kebinde bolboy calğanı / Hanımdın tiyip barmanı (53/7)

2. değmek, rast gelmek, isabet etmek, saplanmak.

Oluttuu cerge tiysin dep / Oyğonboy uşul ordunda (9/25)

Melcemdüü cerge tiysin dep / Mıdırabay ordunda (9/29)

Öpkö cürök kabışıp / Oğu cetip tiyerde (9/34)

Kılıçtın uçu bir tiyip / Baykuş calğız Coodardın (11/12)

Sağa tiybey cebesi / Alıs ketet zırkırıp (38/19)

Tilek kılıp kudaydan / Oğu taamay tiyerdi (39/7)

3. evlenmek, kocaya varmak.

Altınday bolğon Akturna / Azır mağa nak tiydi (40/38)

Tiyseñ eköñ bir erge / Kamdaşabı munuñar (73/18)

Cortuulğa kelgen nemege / Tiygeniñe kayğırđık (73/27)

Bizge emi tiygile / Ketirbesten barkıñar (73/36)

Birden bizge tiyginiñ / Degeniñe ceñilem (74/17)

4. dokunmak, manevi olarak etkilemek, tesir altında bırakmak.

Başın kesip şorduunun / Nak tiygizem edebin (4/37)

Karğışının tiygenin / Karoolçunun belinde (41/20)

Alım sağa cetpedi / Arbaktın tiyip cardamı (48/38)

Oomiyin balam turğunuñ / Paydası tiysin batamın (56/8)

Kömböy ketseñ talpağın / Zalalı tiyip özüñö (75/33)

5. değmek, temas etmek.

Zarkırap ün salıştı / Tamanı tiybey cer suuğa (10/20)

Oyu sanğa bölündü / Tiginin tiyse etegi (29/15)

Abaylap tepsep şiberdi / Tuyağım taşka tiygizbey (49/31)

Taykaşkanın tuyağı / Tiygende cerge taka-tak (52/8)

6. saçmak, yaymak, vurmak, değmek.

Çapkındap boroon cel cürsö / Kün tiyip çayıttay mee küysö (12/42)

Kümüştön sokkon söykömdü / Kün tiybes cerge askamın (60/17)

7. insanın içine işlemek, duygulandırmak, etkilemek, koymak, batmak.

Balanın aytkan bul sözü / Töştükkö tiygen ok boldu (7/6)

8. saldırmak, ilişmek, el kaldırmak.

Kastık kılıp tiygendin / Tegeele tübü oñbodu (77/16)

9. ulaştırmak, iletmek.

Carıgın elge tiygizip / Üy başına comokçu (58/22)

tiyiş-: mec. sataşmak, rahatsız edecek davranışta bulunmak.

Tegi cayıñ terip ayt / Tiyişer işiñ bolboso (31/15)

tizgin: dizgin, gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yöneltmeye yarayan kayış.

Tekildebey tizgin tart / Kep ukpasañ çaşarım (31/18)

Aldında tartıp tizginin / Ördü karay cönödü (48/3)

Üstünö düm tüşkönü / Tizgin çılbur baarisın (64/13)

Iylamsırap kul turdu / Tizginin tartıp atının (66/11)

toğuş-: Ülker yıldızıyla Ay birbirlerinden uzaklaşıp karşı karşıya gelmek.

Tamaşağa kanayın / Toğuşup tolğon ay menen (4/31)

toğuz: dokuz.

Elemandın erkesi / Toğuz uuldun kencesi (3/16)

Toğuz uuldun kencesi / Atam Töştük sen uksañ (70/36)

tokmok calduu: koyu yelesi.

Tokmok calduu Toru ayğır / Üyriin ayda dep aytat (17/8)

Enesi aytkan bayağı / Tokmok calduu Toru ayğır (24/12)

Ak cılanday tolğonup / Tokmok calduu Toru ayğır (24/36)

tokmok saldı: tören ya da düğünlerde başörtüsü bırakmak suretiyle oynanan oyun.

Salttuu toyun toyloşup / Tokmok saldı oynoşup (2/33)

Türlöntüp obon ırdaşıp / Tokmok saldı oynodu (59/36)

tokto-: 1. durmak, hareketsiz durumda olmak.

Toktoy kalıp oşondo / Okuranıp tay öttü (25/16)

2. durmak, dinmek, kesilmek.

Şamalı toktop şo cerde / Köbü bütmök cumuştun (61/17)

3. durmak, bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek, tevakkuf etmek.

Col baskanda toktoboy / Coşultup atın mol basıp (43/4)

toktol-: 1. durulmak, sakinleşmek.

Ce köp sıykırdan cuğuştur / Töştüktü arañ toktottu (11/31)

Toktolup bir dem turdu deyt / Tayatası karasa (22/17)

2. durmak, susmak.

Coodarbeşim caş bala / Munu aytıp toktoldu (7/4)

tokton-: sabretmek, kendini durdurmak, sakinleşmek.

Coodarbeşim caş bala / Toktono elek mas bala (9/10)

Toktono kalıp bir demge / Kiçine aram albadı (12/43)

Ötö katuu şaşkanı / Toktono albay caş bala (29/31)

Celmoğuz bolup kurudum / Boy cetkençe toktonboy (71/27)

tokum: eyer takımı.

Taykaşkanın tokumun / Cıynaktap başka cazdanıp (55/16)

Kıyıp titıp üzgönü / Şıpırıp attın tokumun (64/15)

tol-: 1. dolmak, bir yere iyice yayılmak, kaplamak.

Sooluğan karıp köñülüm / Möñgügö kayra toldu dep (5/38)

Baçımıraak aytıñız / Topo-çañğa tolupsuz (22/30)

Tim tartpastan uktaysıñ / Sañoor cünü tolo elek (31/29)

Talaanın beti cık tolğon / Kayberen menen kara mal (39/38)

Kızılı öçüp asmandın / Cıldızğa kark tolğodo (40/14)

Kımıldap kurtka toluptur / Köz irmemge şay kelbey (64/1)

2. dolmak, süre, hesap tamamlanmak.

Bir ay toldu kuralıp / Atasın tartkan bu çunak (13/2)

Otuz küngö tolğonu / Toyğo kelgen kalıñ el (59/39)

Eki küngö tolğondo / Kün kıyğaçtap batışka (75/4)

3. dolmak, bir yerde pek çok eşya veya kimse toplanmak, kalabalık duruma gelmek.

Ordo kaykyp el toldu / Carlıgıñız el boldu (7/25)

4. doldurmak, yaşını, yılını bitirmek.

On ekige tolğon kez / Bala da bolso canı açıp (6/1)

5. ergenliği geçmek, olgunlaşmak.

Alp bolosuñ tolğondo / Uksañ balam sözümdü (47/10)

6. yapmak, yerine getirmek.

Sınıma anık sen tolsoñ / Bala kılıp alayın (45/44)

7. tamamlanmak, yerine gelmek.

Tolo elek karuuñ çaştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/10)

8. yer etmek, iyice yerleşmek.

Akılğa tolso önörüñ / Ar cerden tosçu cooñ köp (18/1)

tolğo-: çevirmek, döndürmek.

Moynuñdu tolğop culayın / Töşüñdü carıp bıçaktap (32/29)

tolğon-: 1. düşünceye dalmak.

Buydalıp kıyla tolğondu / Meltirey tiktep Beşimdi (15/38)

Tartınıp andan tolğonbo / Carağıñdı men berem (47/14)

Oyğonğondo tolğonup / Bir demge tüşüp oylonup (56/15)

Ukmuştuu kız Nooperi / Ukkanda munu tolğonup (74/4)

2. dönmek, burulmak, kıvrılmak.

Oñ böyrögün tayanıp / Oydolop Töştük tolğonup (7/8)

Sol böyrögün tayanıp / Solkuldap Töştük tolğonup (7/10)

Ak cilanday tolğonup / Tokmok calduu Toru ayğır (24/35)

tolğon ay: dolunay

Tamaşağa kanayın / Toğoşup tolğon ay menen (4/31)

tolku-: mec. sevinmek, heyecanlanmak.

Tolkuğan şattık ün menen / Çınığı alkış alıştı (59/41)

tolkunduu: dalgalı, dalga dalga görünen.

Tolkunduu kezge canayın / Kim atıp kelse arkardı (4/32)

tolorsuk: dizin arkasında, baldırın üst kısmındaki kiriş.

Alışıp catat balbandar / Tolorsukka tepkilep (34/8)

toltur-: 1. doldurmak, dolu duruma getirmek.

Asmanğa cıldız toltura / El orunğa oltura (39/44)

Cerdi kaŋa tolturdu / Bir kezde berki eptüü kul (66/28)

Tolturup kumğa kurcunun / Attan tüşpöy suradı (76/27)

2. yapmak, tamamlamak, yerine getirmek.

Atağa bala cakşı eken / Abiyirdi Coodar tolturdu (7/34)

Bul cerge tirüü koybosoñ balam / Tolturup şondo sınıma balam (50/40)

toluk: tam, eksiksiz.

Menin añkooluğum karağın / Müçölüm toluk sanım büt (12/2)

Akılğa toluk nemeni / Mamınday aytıp al Coodar (15/18)

Kızına toluk beriptir / Uzun keptin kıskası (62/2)

toluktan-: tamamlanmak, eksiksiz duruma getirilmek.

Toluktansın kemibiz / Munu aytıp şük bolup (46/33)

tomolon-: yuvarlanmak.

Tomolonup ketembi / Çımçıp koyso moynuman (29/16)

ton: kürk, deri.

Aşıkpay birden terüüçü / At tonu menen alparsa (38/8)

tondo-: giydirmek.

Cakşılup bata berdiñbi / Attap tondop kamıntıp (26/28)

toñkoy-: ellerle yere dayanarak baş aşağı yere eğilmek.

Toñkoyup teñge eñiști / Çalkadan tüşüp çakçayıp (58/38)

too: dağ.

Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/13)

Ak karluu biyik bel boldu / Sel calap toolor cirtılıp (1/16)

Bet sayın ağıp bulağı / Işkırıp toodon uları (3/4)

Erikpey Coodar col bastı / Arkayğan karluu toolordun (18/40)

Kak töböñön too bassın / Öödö küñüñ çığarbay (26/7)

Kelip kaldı bir küñü / Kerilgen toonun kaptalda (36/34)

Alıp uçtu Coodardı / Aralap too taş döböñü (48/2)

Too cañırıp düñgüröp / Kubulcup kayta bakırdı (50/11)

too-taş: dağ taş.

Kara nöşör kuyganı / Cañırtıp too-taş boroşo (44/6)

tooday: dağ gibi, dağ büyüklüğünde.

Tooday kara taşı bar / Karool karap turuuçu (49/24)

top: 1. grup, topluluk.

Kuyun bolup top arkar / Kubulup cok bolğonu (10/4)

Buyruğu cok cumuştır / Bul körüñgön top arkar (11/29)

Top arkar kurçap catsa da / Tuybay catat ak arkar (43/44)

top-top: grup grup, grup halinde.

Cambıdan bayge alıştı / Top-top bolup caş baldar (58/37)

2. grup, çeşitli sınıf veya birliklere bağlı elemanların, belirli bir taktik görevi gerçekleştirmek üzere, tek komutanın emri altında birleştirilmesinden oluşan kıta topluluğu.

Top çerüügö aydatıp / Sürdürüp mında taştattı (72/25)

topo-çañ: toz toprak.

Baçımuraak aytuñız / Topo-çañğa tolupsuz (22/30)

topoloş-: sarmaş dolaş olmak.

Topoloşot balbandar / Acıray tüşsö koldoru (34/21)

topto-: aklını başına almak, aklını başına toplamak.

Kara attın tilin bilbesten / Akılın toptop karasa (68/25)

torğoy: boz renkli, küçük, ötücü, tarlalarda yuva yapan bir tür serçe, toygar.

Oyuu çiyüü obodo / Torğoy közdüü badana (2/13)

Tañ torğoyu çuldurap / Taraza cıldız battı ele (4/1)

Tura kalsa ordunan / Torğoylor sayrap çuldurap (56/18)

tos-: bir şeyin veya birinin yolunu kesmek, engellemek.

Tamşana kalıp cötölüp / İtti tosup bir çoñ çal (16/30)

Akılğa tolso önörüñ / Ar cerden toşçu cooñ köp (18/2)

Aldın tosup turayın / Tartınbastan tak süylöp (30/3)

Men boz tumaktuu Boronbay / Aldımdı tosup ne turduñ (31/9)

Aldımdı toskon coo bolso / Alışıp cana köröyün (67/35)

Columdu tospoy arı tur / Aşıkkaniñ çın bolso (71/6)

toy: toy, düğün, bir olayı kutlamak için yapılan büyük eğlence veya tören.

Salttuu toyun toyloşup / Tokmok saldı oynoşup (2/32)

Şañıma suluu kız tandap / Toydu baçım kılğın dep (39/25)

Tak oşondo barabız / Toy casap catkan cerinen (40/2)

Uşul eldin bu dağı / Mulcuke toyun öçürüp (42/26)

Nurhandın baarı degenin / Toydun kamın kılayın (57/41)

Kırk küñü toyun toylotup / Coodar balam özüñö (57/44)

Carlık kılıp eline / Toydun kamın kütüñdü (58/5)

Ardadan tandap soyuştu / Erke kızdın toyuna (58/29)

Caş-calañdar çoğulup / Perinin toyun toylodu (59/34)

Uşundayça düñ menen / Toydun bütüp kızığı (59/38)

Otuz küñgö tolğonu / Toygo kelgen kaliñ el (59/40)

İçinde uşul aptanın / Toy tarabay neçen küñ (60/45)

Alp Töştük uğup baarı işti / Dañazaluu toy kılıp (77/7)

toy-: doymak, açlığı kalmamak.

Bulardan berip Kenceke / Calğızına toyğuça (16/4)

Aytıp turdu nasaatın / Coodarı toyup bolğuça (16/6)

Amandaşıp bolğon soñ / Açıkkan kursak toyğon soñ (21/29)

Naştalap karın toyğondo / Coodar bardı keçikpey (47/4)

Naştalığı bir ögüz / Toyboy kalsa demitçü (52/30)

Özü da özök calğadı / Toyğuça kılıp naştanı (54/38)

Açıkkan bu çoçkonun / Kardı emi toyğon soñ (55/7)

toylo-: düğüne gitmek, düğünde eğlenmek.

Salttuu toyun toyloşup / Tokmok saldı oynoşup (2/32)

Caş-calañdar çoğulup / Perinin toyun toylodu (59/34)

toylot-: düğün yapmak, ziyafet çekmek.

Alptığıñdı men toylotom balam / Munu uğup caş Coodar (50/41)

Kırk küñü toyun toylotup / Coodar balam özüñö (57/44)

toyluk: düğün, eğlence.

Toylugun elge bilgizip / Kaltırbay elin büt cıynap (58/18)

toyut: yem, hayvan yiyeceği.

Ak zoonun astı oybutta / Türkün çöptüü toyutta (43/17)

tozdur-: her yana dağıtmak, toz hâline koymak.

Bolboso sırın çeçmekçi / Tozdura teep buluttun (61/16)

töbö: 1. tepe, başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü.

Kak töböñön too bassın / Öödö küñüñ çığarbay (26/7)

Ayasañ taydı sen kakbaş / Töböñön kuday urbaybı (27/21)

2. tepe, yukarı.

Duşmanı baskan töbödon / Ceti cıl kursak kötörüp (8/26)

Töbödön taştı urğanday / Aldığa cakın bastı emi (69/39)

tögül-: dökülmek, akmak.

Mındayça oylop caş bala / Közünün caşı tögüldü (13/15)

Kelgende cini doñuzdun / Burçaktap caşı tögülöt (49/9)

tögün: yalan.

Çımbı ce tögünbü / Bu talaada cin bolup (29/36)

tök-: dökmek, akıtmak.

Baarı birdey çurkurap / Caşın tögüp burkurap (10/17)

Kanın suuday tögöyün / Menden küçtüü al bolso (30/13)

töö: deve.

Neçeni kelip töö çeçip / Kayrıp taştap namıstı (59/17)

töp: 1. doğru, gerçek.

Abıdan açık töp kördü / Erte turup eline (3/21)

Ak arkardın karaanın / Körgön tüşüm töp kelip (4/7)

töp kel-: uymak, örtüşmek.

Ak arkardın karaanın / Körgön tüşüm töp kelip (4/7)

2. kaideye uygun, doğru.

Aşuuların töp aştı / Enesi aytkan bolcoldo (18/41)

töptö-: bir işi çok dikkatli, özenle yapmak, netleştirmek.

Açalbadım kabağın / Arkardı töptöp atalbay (11/45)

tör: tör, başköşe.

Tördön koptu suurulup / Sootun kiybey bu tördö (41/44)

Tördön koptu suurulup / Sootun kiybey bu tördö (41/45)

Takalğanda törünö / Abaylap baykap karañız (43/14)

Tördö olturğan kişige / Ayta saldı salamdı (45/2)

Altı döönün kunu üçün / Vaylündün törün körösüñ (51/35)

törkün: kızın (gelinin) kendi akrabaları.

Uçuraşıp kelem dep / Törkününö cönögön (8/31)

Cakşıdır törkün arası / Bilesiz ata Coodardı (62/44)

törö: efendi, buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse, kahraman.

Atam Töştük törömdün / Bulardı uğup Kenceke (15/36)

törö-: doğurmak, doğum yapmak.

Coodardı anan törögön / Cakında ele Kenceke (8/28)

Atasınça bolor dep / Altı cilda törödüm (17/41)

tört: dört sayısının adı.

Alı cetpey oozuna / Tört kubulup cıltıldap (28/32)

Tört küñü-tün almaştı / Çoñ süylögön Bokemdin (34/29)

Kaldı dört tal bakalı / Kiyimsiz kalıp eköö teñ (34/35)

Tört küñdön beri tişteşip / Alışıp cüröt attarı (35/10)

Tört küñdön beri çañ basa / Karcilikten Küröñdü (35/26)

Tabalbasak darısın / Tört küngöçö ölgüdöy (67/4)

Ümüttüü karap coldorun / Tört küñdö keldi baatırñ (76/26)

tört tülük: ev hayvanları olan at, inek, deve, koyun ve keçinin genel adı.

Tört tülük malın caylatıp / Celelep kulun baylatıp (2/28)

törtöo: dördü.

Semirgende et alıp / Cönöp kaldı bul törtöo (64/43)

töş: döş, göğüs.

Moynuñdu tolğop culayın / Töşüñdü carıp bıçaktap (32/30)

töş carı: kulaç yarısı, kulacın yarısı kadar.

Anda turat töş carı / Aytiluu şamşar karağım (55/42)

töşök: döşek, yatak.

Künü-tünü bu kempir / Töşöktün üstün berbegen (21/19)

Entikpey emi baybiçem / Töşögüñö catkınıñ (27/41)

tul: dul, eşi ölmüş kadın.

Katının kılıp kara tul / Almak bolup özdörü (69/33)

tulañ: çim, taze ot.

Tulañı anın tuşardan / Köz cetkis meykin talaa bar (39/36)

tulpar: hızlı at, asil at, savaş atı.

Tulparı oşol Kılkara at / Berseñ uşul taydı ber (17/26)

Edebiñ berer bolsoçu / Katıluu kayran tulparım (26/16)

Tulparğa sızdap cürögüm / Tuşunda tura albadım (26/39)

Salıp kудay oñuna / Oruskandın tulparı (28/26)

Canğa şerik tulpar at / Akılı artık Kılkara at (36/5)

Ölip kalsa tulpardın / Ubalı sizge ceter dep (61/5)

Cetiptir kunduz tügünö / Kadimki tulpar at emes (63/40)

Kebez-Too bardı tıñ aman / Tulparlar oozun çoydurup (77/5)

tumaktuu: başlıklı.

Men boz tumaktuu Boronbay / Aldımdı tosup ne turduñ (31/8)

tumanda-: mec. bulanık görmek.

Tumandap közün kal bastı / Bir kezde Coodar koluna (34/31)

tumar: muska.

Nooperidey suluunun / Tumarı sağa asılsın (18/22)

tumşuk: hayvanların burnu veya ağızı.

Suuğa tumşuk malbadı / Koyo berse çöpkö çalsın dep (36/43)

Baatırdın sözün küyböstön / Tumşuğun sozup baş bulğayt (68/21)

tumşuğun taşka tiysin: “kısmetin kesilsin, düşündüklerin gerçekleşmesin.” anlamında beddua ifadesi.

Tumşuğuñ taşka tiysin dep / Tupatuura karğadım (26/41)

tun-: sağırlaşmak, sağır olmak.

Kulağı tunup baarının / Kurşuğu kaçıp ker boldu (7/29)

tunar-: bulanmak, parlaklığını ve açıklığını yitirmek.

Ülüñdögön bir karaan / Baratsa közü tunarıp (13/7)

Katuu tarttı cabırdı / Uyku basıp tunarıp (34/42)

tunarık: sisli ufuk.

Emne ekeni bilinbeyt / Cerdi baskan tunarık (13/9)

tuncur: güçlü kadın, kadının yiğitliği dişi atmacaya benzetilmiştir.

Ak köñül tuuğan tuncuruñ / Kanıstar attay tüyülüp (76/31)

tundur-: sağırlandırmak, çınlatmak.

Tundura bekem karmadı / Kulaktan alıp koş koldoy (48/15)

tupatuura: dosdoğru.

Tumşuğuñ taşka tiysin dep / Tupatuura karğadım (26/42)

tur-: 1. kalkmak, oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.

Ordunan turdu ırğıp tez / Ata da bolso baaşa dep (6/6)

Ce bar ce cok dey albay / Turup kaldı kibirap (7/20)

Al aňğıça Töştüktün / Vaziri turup kep aytat (7/22)

Töştük buğa makul dep / Turğula öñköy el dedi (7/44)

Balanın işin oñdo dep / El turat akka sıyınıp (9/6)

Tura kaldı celbegey / Ööp cıttap balanı (21/22)

Tañ kaşkayıp atkanda / Ordunan turdu caş bala (21/35)

Tura kaldı sendele / Abıška köpkö oylonup (24/33)

İçi açısıp çalıška / Arañ turğan abıška (26/32)

Semiz kempir bürgödöy / Irğıp turdu sekirip (27/11)

Oozuna kelgen kepti aytıp / Ooluğup çal turğanı (27/19)
Alp abake amanbı / Aldıñda turat caş bala (30/32)
Turasiñ attan tüşkün dep / Tüşsöm tüşö kalayın (33/20)
Ebelektey caş Coodar / Ergip tura kalğanı (36/12)
Cürögün zardap ezgende / Tura kalıp bakırdı (40/42)
Ordunan Coodar turğuça / Kamğaktay şamal kötörüp (44/9)
Coodar turdu iyilip / Kayıl bolup içinde (46/35)
Turup kaldı kök teñir / Döönün aytıp al-cayın (51/44)
Canıbarım Taykaşka / Turğan eken ordunda (54/32)
Azır turup orduñan / Kömürköyün karagın (55/40)
Tura kalsa ordunan / Torğoylor sayrap çuldurap (56/17)
Aram ölgön Kara döö / Armanduu öldüñ turğun dep (56/32)
Ordunan turdu sendele / Suğatın emi kandırıp (64/34)
Men turamın aldırıp / Bir ubak naştam bolğuday (70/16)

2. durmak, beklemek, hareketsiz durumda olmak.

İştin cayı el boldu / Turbañız emi dep aytat (7/24)
Cürü balam turbağın / Tayeneñe baralı (21/4)
Toktolup bir dem turdu deyt / Tayatası karasa (22/17)
Arañ cetken Oruskan / Aytpay emi turabı (22/36)
Dem alalbay küyügö / Anda kempir turabı (26/24)
Tulparğa sızdap cürögüm / Tuşunda tura albadım (26/40)
Aldın tosup turayın / Tartınbastan tak süylöp (30/3)
Men boz tumaktuu Boronbay / Aldımdı tosup ne turduñ (31/9)
Kalcoo bolğon kañıktay / Öz ordunda turalbay (32/4)
Kanıñ tartıp sen kelseñ / Men kantip turam kubanbay (32/6)
Olturğanın körgömün / Bayatan baspay turğanım (37/35)
Ottop turğun sen da dep / Tuşap koydu maymaktap (55/12)
Oomiyin balam turğunuñ / Paydası tiysin batamın (56/7)
Mında turbay bizdi alıp / Baatırım baçım attanıñ (60/40)
Turalbay Coodar öpkölöp / Tanoodon cıttap öpkölöp (64/10)
Turnanı közdöy bet alıp / Al cerde turdu bir cuma (64/45)
Çatırdı turat ornotkum / Cölöp munu cürö albay (66/6)
Iylamsırap kul turdu / Tizginin tartıp atının (66/10)

Ürgülöp tursun bu kempir / Aşıkpay bir az turuñuz (69/6)
Kapalanbay turğunuñ / Cayımdı sağa aytayın (71/16)
Uşintip ölüm tabılğan / Basılbay turup demigip (75/21)

3. durmak, yaşamak, bulunmak.

Dar kümöndö turamın / Emmelikten kim seni (14/9)
Arbin turat körörüñ / Aytışkan cooğo sürdüü bol (18/3)
Kızıtalak oyloboysuñ artıñdı / Çıdabay turam örttönüp (41/11)
Ar dayım turam cabdıluu / Nurhandın baştan adatı (48/29)
Alaçıktay çoñ döögö / Turabız biz barğanı (48/42)
Elöösüz turğan kapırdın / Uşunu aytıp balağa (49/40)
Men turam canıñ alğanı / Altı aғamdı sen soyduñ (53/8)
Balam men turğan uşul çölkömdö / Antıma turup kız berip (57/10)
Anık körüp men turam / Altı aydan beri ölö albay (60/30)
İçinde turat karasa / Bir kezde temir kapkanın (68/36)
Karasa turat bir kempir / Boyu köktü tiregen (68/38)
Canımdı bağıp turamın / Cat kişi bolso kelgender (72/35)

4. yaşamak, kalmak, oturmak.

Kuu arkar turat çekçeyip / Kırañdap tiktep alıska (9/15)
Körösüñ dalda turğanın / Ürüp çıғat kök döböt (16/25)
Balañ minse bir taydı / Neçen attar turbaybı (27/19)
Cetip bardı adaşpay / Mulcuke turğan korğonğo (40/18)
Kök teñir turğan korğonğo / Kulağıñ ceñil öñdönöt (47/6)
Ketpey tursak bu cerde / Katının eerçip ketti dep (62/38)
Karğa anın karoolu / Terekte turup çep korus (69/18)

5. “yalnız o değil, şöyle dursun” anlamında.

Dooş turğay bul elden / Murdunan bış dep cel çıkpayt (5/7)
Bermek turğay batamdı / Beyitiñdi karğadım (26/37)
Sen coluñdu taap coğolboy / Sen turğay neçen alptardı (31/11)
Coodarğa kalar caman at / Al turğaylık çaptaşat (62/41)
Moyun tolğop turçumun / Kayaşa aytıp al turğay (71/31)
Ayıl turğay alıska / Apırtmalap cayıldı (71/40)

6. durmak, bulunmak, var olmak.

Kilkara aldı candaşa / Birtke ele cumuş turbaybı (35/29)

Cay cayında turuptur / Aytından bolboy eç kemi (43/26)

Anda turat töş carı / Aytiluu şamşar karağım (55/42)

Uşul turğan kırkuunun / Çımışında bolçu ele (67/15)

Aldında turat bir çınar / Andan başka neme çok (68/26)

7. herhangi bir durumda bulunmak, belli bir niteliğe sahip olmak.

Körösüñ menden azap dart / Teñ ata bolup turğuday (31/21)

Kara döönün canında / Coodar turat kenedey (52/45)

Emi tursa da munday / Baş alaman kirbegin (55/34)

Turasıñ cana çoltoyup / Uyalbay menden surap kep (70/8)

8. kalkmak, yataktan ayrılmak.

Abıdan açık töp kördü / Erte turup eline (3/22)

Taraza cıldız battı ele / Entelep turup orduman (4/3)

Men colooçu ceeniñiz / Erte turup coğolom (20/32)

9. kalkmak, hayvan iki art ayağı üzerinde dik durum almak.

Turup alğan Kilkara / Çıgat eken ukmuştuu (37/8)

Turup aldı şıypana / Katuu terdep kulağı (68/6)

10. göreve gelmek.

Kebez Toonun betinde / Han bolup turdu er Töştük (2/3)

11. birileri için özverili hizmet etmek, desteklemek, yardım etmek.

Kanake turğan curtçuluk / Kimiñ atıp kelesiñ (4/38)

12. durmak, olmak.

Tegine cetip baykasam / Cöndüü turat kebiñer (74/10)

turman: eyer takımları, tam süvari takımı.

Altımış kızça bar eken / Anın bir ele sırtkı turmanı (42/22)

turmuş: yaşam, hayat (tarzı).

Cırğalduu uşul turmuşka / Batınıp duşman kelbegen (3/9)

turuk: oturulan yer, yerleşim alanı.

Kayırcığa nak okşoyt / Kağılayın turuğuñ (14/18)

Kardan bütkön Kebez-Too / Kalkımdın bolot turuğu (31/41)

Kızıl kum bolup turuğum / Kelgendi calmap men cutup (71/24)

tuş: bir şeyin yan tarafı, karşısı.

Tulparğa sızdap cürögüm / Tuşunda tura albadım (26/40)

Tuşunan çığıp coo bolğon / Boronbaydı soyğon soñ (36/17)

Kan cinge kelip özü tuş / İçinen teñge alıştı (59/13)

tuş kel-: denk gelmek, rast gelmek.

Tuş kelgen cerden karmaştı / Birtike tınım albastan (34/23)

Tuş kelgen cerden alışıp / Başı közün carıştı (54/9)

tuş kıl-: karşılaşmaya zorlamak.

Bul azapka tuş kıldı / Anığın aytçı çunağım (14/11)

tuşa-: kösteklemek, bukağı vurmak, ayaklarını bağlamak.

Nuskağanın sezbedi / Kuura tuşap kañtarıp (43/35)

Ottop turğun sen da dep / Tuşap koydu maymaktap (55/13)

Atıñdı tuşap kañtardıñ / Kapilet seni baskanda (61/11)

tuşar: hayvan ayağının dizine kadarki kısmı, bukağı vurulan kısmı.

Tulañı anın tuşardan / Köz cetkis meykin talaa bar (39/36)

tušta-: bir şeye doğru yöneltmek, nişan almak.

Mulcukege tuştalıp / Nikeliü boldu kokustan (42/33)

tuşuk-: karşılaşmak, rastlamak.

Karañğı küngö tuşuksañ / Balam oylonsoñ akıl-es oñdoyt (18/13)

tutun-: tutunmak, sırtını dayamak, birine veya bir yere güvenmek.

Calğanda calğız tutunğan / Kız ele menin tuyağım (57/14)

tuu-: 1. doğmak, yaratılmak.

Buğa Coodar bolbodu / Ak köñül tuugan er nemeñ (67/28)

Ak köñül tuuğan tuncuruñ / Kanıstar attay tüyülüp (76/31)

2. doğurmak, çocuk dünyaya getirmek.

Debeseñer öto kalp / Nooperi tuuğan Koyon alp (77/23)

tuuğan: 1. akraba, kan bağıyla birbirine bağı olan kimse, kardeş.

Artıñdan izder tuuğan cok balam / Coluñda neçen kastık bar balam (15/8)

Keçegi soyğon Şadı döo / Tuuğan bolçu uğup tur (51/11)

2. öz, gerçek.

Cambızda bir can cok / Ce ağa tuugan erimen (74/16)

tuugan ene: öz anne.

Akıp-takıp kep surap / Tuugan eneñ Kenceke (71/11)

tuuğan kalaa: memleket, doğum yeri, doğduğu şehir.

Kaytsak dep tuuğan kalaama / Nurhan uğup bu kepti (61/41)

tuul-: doğmak, dünyaya gelmek.

Cer astınan çıkkanda / Kencekeden tuulğan (5/32)

Tuulğan uşul balağa / Coodarbeşim at koyğon (5/39)

Er Töştüktön tuulğan / Men bolomun calğız can (41/30)

tuura: yan.

Karap turat mesteyip / Batkalaş tuura çağında (9/18)

tuurul-: cilt çatlamak.

Tuurulup tilder carıldı / Birin biri cığalbay (34/39)

tuy-: hissetmek, sezmek, farkına varmak, anlamak.

Kakbaş bolğon kuu arkar / Tuya koyup ıyk etti (9/45)

Top arkar kurçap catsa da / Tuybay catat ak arkar (43/45)

Maalında Nurhan tuyunğan / Coodardı alıp kelüügö (44/37)

Bir kul berdi apası / Tuybay kalıp e kişi (63/24)

Tuybay kaldı tigi kul / Cürögünö malğanın (76/5)

tuyak: 1. oğul, nesil.

Mañ bolup turğan dürbönđö / Calğız tuyak caş Coodar (5/45)

Calğız tuyak balanı / Titinip kantip karğadıñ (27/16)

Cek-caatımdın tuyağın / Candarın çöldün terip cep (72/33)

2. toynak.

Abaylap tepsep şiberdi / Tuyağım taşka tiygizbey (49/31)

Taykaşkanın tuyağı / Tiygende cerge taka-tak (52/7)

3. evlat, yavru.

Calğanda calğız tutunğan / Kız ele menin tuyağım (57/15)

tuyukta-: her tarafı kapanmak, her tarafı sarmak.

Tuyuktanıp carası / Tetirine çalıptır (66/42)

tuz kayıp: nasibin nereden geleceğı belli olmaz, nerede ne yiyeceğın belli olmaz.

Coodardıñ boldu cubayı / Nike kayıp tuz kayıp (42/30)

tuzakta-: tuzaklamak, tuzağa düşürmek.

Özün özü tuzaktap / Kenceke anda ay balam (14/41)

tügön-: bitmek, tükenmek, ölmek.

Tügöndü elden arılıp / Kız alçu alman canağı (42/15)

tügöt-: 1. yürüyerek aşmak, bitirmek.

Kız küyöö bolup bul eköö / Kıyla cerin tügöttü (22/8)

2. yok etmek, ortadan kaldırmak.

Kesirimın tügötüp / Ketip barat böksönün (13/32)

3. öldürmek, kurutmak, yok etmek, ortadan kaldırmak.

Bir atadan bul cetöö / Calğızdan terip tügöttüñ (51/13)

tügül: değil, şöyle dursun, bir yana.

Atmak tügül arkardı ata / Kara cerge nıktaldı ata (6/22)

Caratmak tügül köz kırın / Salbay koydu bul çınak (24/1)

Bayatan aytkan kalpıñdı / Ölmök tügül senden men (41/13)

Bolup kördü bir kişi / Tüşmök tügül kozğolboy (48/14)

Ceñmek tügül Taykaşka / Korduktu körüp baladan (48/21)

Barmak tügül baçağar / Bir ooz kabar salbaymın (51/40)

Alışmak tügül cooloru / Körüp ele kaçat dep (52/35)

Ayılta boroon uçurdum / Oñolmok tügül künügö (72/10)

tük (I) tüy.

Cetiştir kunduz tügünö / Kadimki tulpar at emes (63/39)

tük (II): hiç, kesinlikle.

Alıbiz cetpeyt tük ağa / Kılbasak aldın aylanı (48/43)

tükür-: tükürmek.

Cötkürüp ulam tükürüp / Tüyünçök bolup büküyüp (66/26)

tülök: tülek, bir yaşını doldurmuş ve tüyünü dökmüş alıcı kuş.

Başı anın ala tarp / Çala tülök kacırday (49/13)

tün: gece.

Ar iş ötüp başınan / Künü tün neçen col basıp (43/3)

Azıktanıp es alıp / Bir tün uktap alabız (54/22)

Kep menen tündü ceñişip / Bilalbay bular Coodardın (76/17)

tünöt-: gecelemek, bir yerde gecelemesine izin vermek.

Tınçın alıp tünötpöy / Tüşürböy attan kuuçumun (71/34)

tüñül-: vazgeçmek, yaptığı işi bırakmak.

Calğızın soyğon Töştüktön / Erte tüñül koyçu dep (10/33)

tüp: 1. dip, alt.

Cer tübünön keldim dep / Coonu bütkül ceñdim dep (5/27)

Çeñgelimen çıkpaysıñ / Tırmağımın tübündö (31/27)

Askanın tüşüp tübünö / Kara attın barıp canına (63/29)

Cetiştir kulak tübünö / Şımalanıp şıyrağı (63/37)

2. soy, kök.

Tübübüz adam payğambar / Buyruk menen men keldim (46/9)

Kastık kılıp tiygendin / Tegeele tübü oñbodu (77/17)

tüp kötörö: hepsi birden, hepsi beraber, tamamıyla.

Kumardan çığa oynoşup / Tüp kötörö kolboşup (59/44)

tür: 1. dış görüntü, kılık, bir kimsenin giyinişi, dış görünüşü, üst baş.

Üzülgön türüñ körünöt / Ayak-başıñ karasam (19/38)

Balalığıñ bolboso / Baatur bolor türüñ bar (45/11)

2. nakış, desen.

İlme menen cörmömö / Saymanın türün saldırıp (2/11)

tür-: dürmek, kaldırmak, kıvırmak.

Etekerin türüşüp / Kiyimden tamtik kalbadı (74/41)

türdüü: türlü, çeşitli, çeşit çeşit olan.

Kandağay carğak bütötkön / Türdüü teri aşatıp (2/17)

türkün: çeşitli, türlü türlü.

Ak zoonun astı oybutta / Türkün çöptüü toyutta (43/17)

türlö-: çeşitlendirmek, güzelleştirmek.

Türlöntüp obon ırdaşıp / Tokmok saldı oynodu (59/35)

türt-: itmek, bir şeyi bir güç uygulayarak ileri götürmek.

Küpüldögön bu Töştük / Vazirdi türtö salğanı (11/11)

tüş: düş, uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya.

Oozu cüröt kelmede / Öñümbü ce tüşümbü (14/6)

Kız tandap kelseñ cönüñdü ayt / Tüşüñ emes öñüñdü ayt (45/41)

Tañğa maal bolğondo / Tüşünö kirip er Bakay (55/21)

Tüşümön körüp elesiñ / Aşık bolup sırtıñan (60/18)

tüş kör-: rüya görmek.

Eñ ele sonun tüş kördü / Altın müyüz arkardı (3/19)

Ak arkardın karaanın / Körgön tüşüm töp kelip (4/7)

Anık meni koldoptur / Tañkı körgön tüş menen (4/11)

Artımda çırak boldu dep / Tüş körgön uşul kündördö (5/42)

tüş-: 1. inmek, taşıt veya binek hayvanlardan yere basmak.

Emne şumduk kokuy dep / Irğıp tüşüp Kenceke (13/45)

Atakem Oruskan bolot / Attan tüşüp salam ayt (16/34)

Adeptüü öskön çaş Coodar / Sekirip tüşüp atınan (19/15)

Cönünö salıp oñdoptur / At üstünön tüşürböy (32/24)

Calpayıp attan tüşkünüñ / Calğızı emi Töştüktün (32/35)

Turasıñ attan tüşkün dep / Tüşsöm tüşö kalayın (33/20)

Turasıñ attan tüşkün dep / Tüşsöm tüşö kalayın (33/21)

Turasıñ attan tüşkün dep / Tüşsöm tüşö kalayın (33/21)

Aykırışıp bul ekö / Attan tüşö kalıştı (33/33)

Bolup kördü bir kişi / Tüşmök tügül kozğolboy (48/14)

Tınçın alıp tünötpöy / Tüşürböy attan kuuçumun (71/35)

Tolturup kumğa kurcunun / Attan tüşpöy suradı (76/28)

Hanın attan tüşürüp / Bolgon iştin baarısın (76/33)

2. inmek, yuksekten veya yukaridan aşağıya doğru gelmek.

Cılđansıp kaldı döñgölöp / Cakınday tüşüp baykasa (29/5)

Koyondon capıs men bolom / Irđıp tüşkün aldıma (38/16)

Asmanda Coodar uçkanı / Tüşköndö cerge aş bışım (44/12)

Sekirtip taştan tüşürdü / Ak döö degen kapırdı (50/15)

Oyğonğondo tolğonup / Bir demge tüşüp oylonup (56/16)

Askanın tüşüp tübünö / Kara attın barıp canına (63/29)

Tüşürüp cerge asmanın / Kararıp boroon ışkırıp (68/32)

3. ışık vb. düşmek.

Balbıldağan altından / Balkıy tüştu büt denem (3/30)

Cakındap kelip al karaan / Cark dey tüştü elesi (13/39)

4. bazı deyimlerde “yürümek, birlikte gelmek” anlamlarında kullanılan bir fiil.

Oñ tartsa işiñ mamınday / Aldıña tüşöt köktögüñ (13/37)

Saya tüştü artınan / Atasınday işenip (42/43)

5. dışarıdan içeriye girmek.

Coodardı ağa tüşürdü / Ceñeler cüröt cügürüp (58/10)

Otoonı tigip baçımdap / Uşul cerge tüş dedi (66/23)

6. düşmek, yere devrilmek, yere serilmek.

Toñkoyup teñge eñiŝti / Çalkadan tüşüp çakçayıp (58/39)

7. çıkmak, ayrılmak, sıyrılmak.

Kıynalıp cürök ezildi / Çokoyu buttan boş tüşüp (12/32)

tüşçülük: sabahtan öğleye kadar gereken zaman.

Tüşçülük boldu baskanı / Oşondo kelip esine (29/34)

tüşköçö: öğleye kadar.

Bütüşö albay tüşköçö / Arbıdı küçöp cañcalı (74/31)

tüşün-: anlamak, kavramak.

Tüşünböstön eç kaday / Suray saldı şaşılıp (22/23)

tütök-: yüksek yerlerde nefes darlığı çekmek.

Tütökpöyt dep alıssa / Altıdan bee emizcü (52/27)

tütün: 1. duman.

Tars degiçe koyğonu / Aralaşıp tütüingö (10/3)

2. oba, çadır, aile.

Köçürüp miñ tütündü / Ortosunda ak örgöö (58/8)

tüyşük: zahmet.

Bet kızarıp çok boldu / Kulkaranın tüyşüğü (61/32)

tüyül-: 1. hızlı koşmak.

Attap-buttap tüyülüp / Kaduulay tepçip cügürüp (9/11)

Ak köñül tuuğan tuncuruñ / Kanıştar attay tüyülüp (76/32)

2. büzülmek, kasılmak.

Balanı tındım kılarda / Bürgödöy attan tüyülüp (39/11)

3. düğümlenmek, top şeklinde toparlanmak.

Canı çoktoy tüyülö / Ayabay kum şireptir (63/33)

tüyün: sır.

Tüyünün emi çeçeli / Belgilüü bizge Nurhandın (44/19)

tüyünçök: yumru, düğüm.

Cötkürüp ulam tükürüp / Tüyünçök bolup büküyüp (66/27)

tüz: 1. düz, engebesiz olan yer, düzlük, ova.

Köründü közgö tüz talaa / Ot suusuna kızığıp (19/8)

Saltın kılıp kırğızdın / Aynektey tüz talaağa (58/7)

2. direkt, doğru olarak, hiçbir yerde durmadan.

Otorlop buğa Oruskan / Kelüüçü eken tüz gana (19/11)

Çabal dep meni oyloyt ko / Andan körö tüz barıp (30/2)

3. düpedüz, açıkça.

Döölörgö salbay atakem / Tüz ele meni bermekçi (61/22)

tüzöñ: ova, düz yer, düz saha.

Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/14)

tüzük: düzgün.

Salamğa tüzük alik cok / Döönü Kuday urbaybı (31/1)

U

ubada ber-: söz vermek.

Cetinçi küñü attandı / Atağa bergen ubada (42/40)

ubak: öğün.

Men turamın aldırıp / Bir ubak naştam bolğuday (70/17)

ubaktık: öğünlük, bir öğüne yetecek kadar olan.

Bir ubaktık naštağa / Oy Kara döö ökürbö (53/42)

ubaktap: öğüne bölerek, öğünlük şekilde.

Eki ubaktap cem bere / Sakayıp çalış baylandı (64/38)

ubal: günah, vebal, suç.

Ölöp kalsa tulpardın / Ubalı sizge ceter dep (61/6)

Ubalın akır tartpağın / Cay kazğınıñ kömölü (75/34)

ubara bol-: zahmet olmak, yük olmak.

Biz ubara bolboy başkağa / Ak arkardın al cayın (44/15)

ubara kıl-: zahmet vermek, sıkıntı vermek, zahmete sokmak.

Ubara kılbay bizderdi / Ildamdap coobun beriñiz (73/44)

uç: uç, genellikle uzun bir nesnenin incelererek biten son ve sivri noktası.

Kılıçtın uçu bir tiyip / Baykuş calğız Coodardın (11/12)

uç-: 1. uçmak, kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak.

Bir karğa uçu karkılday / Uçarı menen karğanın (68/30)

Bir karğa uçu karkılday / Uçarı menen karğanın (68/31)

Bilalbay kaldı baatırıñ / Uçkanı menen baskanın (68/35)

Karğa körüp uçkanda / Kabardı kempir ukkanda (69/21)

2. uçmak, uçarcasına yürümek, koşmak, hızla gitmek, fırlamak

Uçkanday cetip Borondu / Karıdan tiştep alğanı (36/7)

Alıp uçu Coodardı / Aralap too taş döbönü (48/1)

Uçup barar ayla cok / Nurhanğa elçi ciberdi (61/37)

3. uçmak, uçuşmak, rüzgâr veya başka bir itici güçle yerinden ayrılıp uzağa gitmek.

Taştarı uçup birkırayt / Baskan sayın Kara attın (28/41)

Asmanda Coodar uçkanı / Tüşköndö cerge aş bışım (44/11)

uçkaştır-: birisini hayvanın üstüne kendinin ardına bindirmek.

Uçkaştırdı balanı / Baspay kalğan çoburun (23/20)

uçtuu: keskin.

Başı uçtuu carılğan / Milk dedi kulğa üç karış (75/16)

uçur-: 1. uçurmak, yerden yükseltmek.

Şamal bolup uçurup / Nöşör bolup kuyulğan (44/41)

Ayıldı boroon uçurdum / Oñolmok tügül künügö (72/9)

2. mec. uçurmak, iletmek

Alparat ele uçurup / Atasın anın ukkan soñ (69/23)

uçura-: karşılaşmak, karşı karşıya gelmek, rast gelmek, rastlaşmak.

Uçurağan bu makluk / Ötö şumduk köründü (29/10)

uçuraş-: selamlaşmak, hâl hatır sormak.

Uçuraşıp kelem dep / Törkününö cönögön (8/30)

udul: uygun durum, uygun şart, uygun ortam.

Uduluña kelgende / Etegiñdi şuudurat (17/18)

uğul-: duyulmak, işitilmek.

Kulağına Coodardın / Kürküröp dooş uğuldu (56/10)

Ötö ele muñduu uğuldu / Cötölgön sayın oozunan (66/16)

uğuluu: duyulan, bilinen, meşhur.

Calğızı Coodar men bolom / Calpı curtkı uğuluu (31/45)

uğuş: duyum, duyuş.

Uğuşumça caratkan / Calğızğa kılát cardamdı (33/4)

uk-: 1. duymak, işitmek.

Bir da kişi baram dep / Uğa ketkin kalayık (5/24)

Merzenttin ünün ukkanda / Ömürüm beşim boldu dep (5/33)

Altın müyüz arkardın / Atağın dalay ukkamın (14/45)

Sak kalğanın ukpadım / Sandıkka kirgen biröönün (15/30)

Atam Töştük törömdün / Bulardı uğup Kenceke (15/37)

Munu ukkanda atakem / At karmoonu dayındayt (16/39)

Birok balam uğup al / Attarı sağa carabayt (16/41)

Men ukkamın uluudan / Nooperinin nikesi (18/27)

İt ünün uğup Oruskan / Kaşatka çıktı konuştan (19/12)

Tak aytçı balam uğayın / Karğanda közdön nur ketip (20/17)

Kabarıñ uğup alğıça / Kapalandıñ kulunum (20/41)

Tegiñdi uğup calğızım / Emi canım cayıldı (21/2)

Entelep kayta keldi ele / Ukkanda sözün Oruskan (24/32)
Colgo salıp keldiñbi / Kempirdin kebin ukkanda (26/30)
Munu ukkanda çañırıp / Kempirdi kудay urğanı (27/6)
Kabarın minday uğup al / Coodardın işin bir demde (28/23)
Tegi cayın uğayın / Colooçu bolso cön ele (30/7)
Ukkum kelet kebiñiz / Uşundayça salamdı (30/43)
Kep suraysıñ uyalbay / Atımdı uksañ korkosuñ (31/7)
Bu kepti uğup terigip / Coodardın tuttu kurşuğu (31/32)
Tegi cayım sen uksañ / Özüm kırğız uruğu (31/38)
Cumarbegim sen uksañ / Elaman kakbaş aytkan kep (32/9)
Ukkan elem Coodardın / On ekiden aşkanın (32/15)
Atıp cürüp maşikkan / Kabarıñ uğup kerbenden (37/41)
Kıskartıp gana aytayın / Tegi cayım uğup al (41/29)
Talaadan kokus kep uğup / Atım Coodar dep uğup (41/36)
Talaadan kokus kep uğup / Atım Coodar dep uğup (41/37)
Kulağı sak kapırdın / Künçülük cerden uğuuçu (49/27)
Keçegi soyğon Şadı döo / Tuuğan bolçu uğup tur (51/11)
Celip cüröt özü cöo / Uğup kalsa kokustan (51/19)
Kara döo cayın uksañız / Başı ele minday kep (52/13)
Men oozgo albay karğanı / Munu ukkanda çoñ döödön (53/17)
Artınan cete barğınıñ / Munu uğup Kara döo (53/33)
Ayğay salgan ün çıktı / Ündü uğup Kara döo (56/34)
Kaytadan can bermekti / Munu ukkanda Coodardın (61/28)
Kaytsak dep tuuğan kalaama / Nurhan uğup bu kepti (61/42)
Başkalardan ukçu elem / Darı bolçu kızıl kum (67/13)
Kızıl ayak ukkamın / Buğa kişi kelbegen (67/29)
Karğa körüp uçkanda / Kabardı kempir ukkanda (69/22)
Alparat ele uçurup / Atasın anın ukkan soñ (69/24)
Munusu kanday kep ele / Ukkanda munu kempirdin (70/3)
Bolso da kırk kanatıñ / Coodar munu ukkanda (70/23)
Toğuz uuldun kencesi / Atam Töştük sen uksañ (70/37)
Aytarımdın baarı uşul / Munu ukkanda celmoğuz (71/9)
Tegim uksañ kulunum / Karğışka ketip men beybak (71/22)
Ukmamış bolup el kebin / Alar kulak capırdı (72/3)

Ukmuştuu kız Nooperi / Ukkanda munu tolğonup (74/4)

Munu uğup eki kul / Salıştı emi kalbanı (74/29)

Alp Töştük uğup baarı işti / Dañazaluu toy kılıp (77/6)

2. dinlemek, birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak.

Tekildebey tizgin tart / Kep ukpasañ çaşarım (31/19)

Çürpö eken dep seni men / Sabır kılsam ukpaysıñ (31/31)

Bul kepti uğup çaş bala / Askağa barıp cetkeni (43/24)

Kerekke emi caradı / Tilimdi uğup bildiñiz (46/7)

Abıdan uğam kebiñiz / Özüñüzdön nuska alıp (46/31)

Alp bolosuñ tolğondo / Uksañ balam sözümdü (47/11)

Uksañ sözüm çaş baatır / Kudaydın bolup barmanı (48/33)

Alptıgıñdı men toylotom balam / Munu uğup çaş Coodar (50/42)

3. dinlemek, işitmek için kulak vermek.

Baş çaykabay ukkula / Bul emes elim calgan kep (4/18)

Aytalı anın tek cayın / Azıraak andan uğuñuz (69/8)

Açıgın emi aytalı / Abıdan tıñşap uğuñar (73/15)

Uksañız suluu ayımdar / Uşul bizdin kebibiz (73/40)

ukmuş: harika, mükemmel, muhteşem, hayranlık uyandıran.

Ötö ukmuş şalaktap / Taykaşkanın baskanı (52/3)

ukmuştuu: harika, hayranlık verici, hayranlık uyandıran, hayran bırakan, mükemmel.

Turup alğan Kılkara / Çıgat eken ukmuştuu (37/9)

Ukmuştuu kız Nooperi / Ukkanda munu tolğonup (74/3)

ukta-: uyumak.

El başı bolgon er Töştük / Bir künü uktap tañğa maal (3/18)

Tim tartpastan uktaysıñ / Sañoor cünü tolo elek (31/28)

Memirep bala uktadı / Uktap tursun çaş bala (44/13)

Memirep bala uktadı / Uktap tursun çaş bala (44/14)

Etine abdan batat dep / Uktasa suubay kalat dep (52/32)

Azıktanıp es alıp / Bir tün uktap alabız (54/22)

Koñuruğu taş carıp / Uktap kaldı dardayıp (55/9)

Uktağanda ürgülöp / Anda-mında açılar (69/3)

ukuruk sal-: kement atmak.

Kolun muskap körsöttü / Ukuruk salıp moyunğa (25/21)

ulam: tekrar tekrar, ardı ardına.

Cötkürüp ulam tükürüp / Tüyünçök bolup бүкүйүп (66/26)

Oozuna ulam kuyğula / Tapşırıp Coodar bulardı (68/2)

ulama: ulema, bilgin, âlim.

Ulamadan algan kep / Uluulardan kalgan kep (4/16)

ulan-: ulanmak, devam etmek, sürmek.

Bilegi coon şer öttü / Kılımğa kılım ulanıp (1/12)

Ulanıp Kırğız bar boldu / Atabız Manas baştağan (1/19)

Kündörgö kündör ulanıp / Bir ay boldu kuralıp (13/1)

Iktap turat canbaştı / Ulantıp catat kapırlar (33/45)

ulan-uşak: küçük çocuk, çoluk çocuk.

Aksakal karı çaldardan / Ulan-uşak baldardan (5/2)

uları: çil kekliği.

Bet sayın ağıp bulağı / Işkırap toodon uları (3/4)

uluk: ulu, yüksek dereceli, yönetici.

Ay ay baatır uluğum / Açuuğa sabır beriñiz (10/24)

Atam menin er Töştük / Oşol eldin uluğu (31/43)

Uşuldur bizde ne arğa / Uluğumdun salğanı (74/20)

uluu: ulu, büyük, yaşça büyük olan.

Ulamadan algan kep / Uluulardan kalgan kep (4/17)

Men ukkamın uluudan / Nooperinin nikesi (18/27)

Mulcuke Kök döö Kara döö / Eñ uluusu bulardı (51/9)

umtul-: ileriye atılmak, bir tarafa doğru yönelmek, yeltenmek.

Uşunu aytıp eki kul / Umtulup turdu demigip (74/2)

unçuk-: ses çıkarmak, seslenmek, konuşmak.

Unçuğalbay kalıñ curt / Mañ bolup turğan dürböñdö (5/43)

Köröyün dep ceenimdi / Sınap bolup unçukpay (23/5)

unut-: unutmak, akıldan çıkmak.

Oşol kündön uşul kün / Unutpastan urpağı (1/26)

Korkup kaçsam bolboyt ko / Unutsam kılğan antımdı (29/41)

Alarğa Ak döö bir tuuğan / Unutup munu koyboğun (49/5)

Uşu bolsun aytkanım / Unutpa kırğız atağın (56/4)

upura-: ufalanmak, ufak parçalara ayırmak.

Too upurap cer boldu / At çapkan tüzöñ talaalar (1/13)

ur-: 1. varlığına inanılan bir gücün öfkesine, gazabına uğramak.

Kuday urdu çunaktı / Tayatası elçiden (24/17)

Munu ukkanda çañırıp / Kempirdi kuday urğanı (27/7)

Ayasañ taydı sen kakbaş / Töböñön kuday urbaybı (27/21)

Döönü kuday urğanı / Ormoloñdop balağa (31/2)

Borondun kalıp astında / Coodardı kuday uruptur (35/43)

Aram oyğo cetken soñ / Arbak urgan eki kul (73/9)

2. vurmak, bir şeyi atmak, fırlatmak.

Salmoor menen urğanday / Epçildik kılıp caş bala (56/37)

Töbödön taştı urğanday / Aldığa cakın bastı emi (69/39)

3. dövmek, tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak.

Kayrılıp kayta urçumun / Ayılğa kişi colotpoy (71/32)

4. vurmak, batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak.

Arçınday karmap oñ kolğo / Aylandırıp urğanı (75/9)

uraan akır-: savaşa çağırmak, bağırmak.

Manas ele Manas dep / K  p uraan akırđın (49/35)

Bala colbors aş Coodar / Manastap uraan çakırdı (50/10)

urđaaçı: kadın.

Karisa da atanın / Kızı emespi urđaaçı (15/45)

Akılı artık caralđan / Urđaaçının uzu eken (42/24)

Ek  nd  bir er alđıday / Urđaaçı candın korubu (73/25)

urmattuu: sayın, saygın, hürmetli.

Urmattuu T řt k begibiz / Uulđa bata beriňiz (7/35)

urpak: gelecek nesil, kuşak.

Oşol kündön uşul k n / Unutpastan urpağı (1/26)

uruk: soy, nesil.

Tegi cayım sen uksaň /  z m kirđiz uruđu (31/39)

uruksat: izin.

Kişi koyup arağa / Uruksat kalsa han atam (61/40)

Aňsađan akřı sanaası / Uruksat bolso ata-ene (63/4)

Karmasam dep tamırın / Uraksat tilep Coodardın (66/31)

Uruksat bolso barayın / Em boluuçu al kumdan (67/19)

urun-: karışmak, bulaşmak.

Aram işke urunat / Ar kim napsin tıybasa (65/17)

uruu: boy, nesil, soy sop, sülale.

Kay uruu bolot eliňiz / Kayer bolot cerdegen (30/39)

uşakta-: dedikodu yapmak, ekiştirmek.

Baarın ayttı aş Coodar / Barçalabay uşaktap (14/38)

uşala-: ovalamak, s¼rtmek.

Koluna t¼řs¼n¼ kokustan / Uşalayt c¼lk¼ tezektey (49/23)

uşintip: böylece, böylelikle.

Ak barañęa cem bolsun / Dep uşintip er T¼řt¼k (8/13)

Dep uşintip Kenceke / Calęızın colęo saldı deyt (18/33)

Uşintip ölüml tabılęan / Basılbay turup demigip (75/20)

uřunęa: bu kadar, böyle bu şekilde.

Uřunęa eken kalayık / Bala Coodar comoğu (77/20)

uşunda: burada, bunda.

Men uşunda kelgemin / A düynödö körörmün (72/39)

uşundan: bundan.

Taalayıma cölöyün / Acalım cetse uşundan (30/16)

Atalbay kalsañ uşundan / Azapka çındap kalabız (43/22)

Barsa kelbes uşundan / Bala kelbeyt dediñer (74/11)

uşunday: böyle, şöyle.

Catkan kezi uşunday / Tamaşağa berilip (3/13)

Birin biri aldaştı / Tak uşunday karmaşıp (34/28)

Uşunday k¼lsa bul döönün / Ustukan söög¼ katat dep (52/33)

Tak uşunday baktırçu / Kabarı cok bul işten (52/39)

uřundayęa: böylece, bu şekilde.

Ukkum kelet kebiñiz / Uřundayęa salamdı (30/44)

Uřundayęa alışıp / Üç kün ött¼ aradan (48/19)

Uřundayęa düñ menen / Toydun bütüp kızığı (59/37)

uşunte al-: öyle, şöyle, böyle yapmak.

Kırañdan narı coğolot / Uşunte alsak eköobüz (38/28)

ustukan: saygın misafirlere ikram edilen kemikli et.

Uşunday kılşa bul döönün / Ustukan söögü katat dep (52/34)

utur: karşısına, önüne doğru.

Ce aldınan utur baralbay / Akıl-esin çoğotup (29/28)

uul: oğul, erkek evlat.

Elemandın erkesi / Toğuz uuldun kencesi (3/16)

Urmattuu Töştük begibiz / Uulğa bata beriñiz (7/36)

Attanğan uuluñ kıynaba / Abıdan baykap çenesem (15/24)

Toğuz uuldun kencesi / Atam Töştük sen uksañ (70/36)

uurdan-: hiç kimseye belli etmeden, gizlice iş yapmak, hareket etmek.

Ce bolboso uurdanıp / Kaçtıñ bele kulunum (14/27)

uurt: avurt, yanağın ağız boşluğu hizasına gelen bölümü.

Uurtunan ağıp çoşulup / Burcuyup çıktı eki bet (55/2)

Makmalday tığız cününö / Oozduk kıyıp uurtu (63/36)

uy: inek, sığır.

Cigitterin culkuntat / Kökbörügö uy tartıp (2/21)

Baykasa tiği Kara döö / Üç uydu burday baskanı (54/40)

uya: yuva.

Çuldurabay çimçiktar / Uyasına kongondo (40/12)

uyal-: utanmak.

Kep suraysıñ uyalbay / Atımdı uksañ korkosuñ (31/6)

Cürüp ketti alkına / Oşondo Coodar uyaldı (40/8)

İçi küyüp ot boldu / Uyalğandan ölö albay (61/30)

Turasıñ cana çoltoyup / Uyalbay menden surap kep (70/9)

uyalğansı-: utanır gibi gözükme, yalandan utanmak.

Uyalğansıp kaçpastan / Uyattı koyup keliñiz (73/42)

uyat: utanç.

Uyalğansıp kaçpastan / Uyattı koyup keliñiz (73/43)

uyku: uyku.

Uykum kanıp kalıptır / Karap catsam bir demge (3/43)

Katuu tarttı cabırdı / Uyku basıp tunarıp (34/42)

Altın müyüz ak arkar / Beygam catat uykuda (43/19)

Çaalğıp kalğan caş bala / Uykuğa ketti attanıp (55/19)

uykusun aç-: uykusu açılmak, uyanmak.

Uykusun arañ açtı emi / Oşondo Coodar buydalbay (69/37)

uypala-: yok etmek, ortadan kaldırmak.

Uypalağam koyondoy / Meni koyup cumarbek (31/12)

uyut-: yoğrulmak, katılaştırılmak.

Uyutup koyğon nemedey / Coodardı körüp Kara döö (53/2)

uz: usta, maharetli, becerikli kadın.

Kelin kızdın uzdarın / Ar cerden cıynap aldırıp (2/8)

Akılı artık caralğan / Urğaaçının uzu eken (42/24)

Elinin baarı ötünüp / Ayıldın uzu Akturna (42/28)

uza-: yönelmek.

Anan colğo uzayın / Caşıldantpay közüñdü (32/33)

uzak: uzun, uzun zaman.

Aliñ cetpeyt başkağa / Uzakka sozboy sözümdü (37/23)

uzun keptin kıskası: uzun lafin kıskası, kısaca, özetle.

Kızına toluk beriptir / Uzun keptin kıskası (62/3)

Ü

üç: üç, ikiden sonra, dörtten önce gelen sayının adı.

Üstü-başıñ baykasam / Üç aylık coldon sen kelip (19/37)

Uşundayça alışıp / Üç kün öttü aradan (48/20)

Atın aytkan üç dönün / Bir da birin koybodu (51/1)

Baykasa tigi Kara döo / Üç uydu burday baskanı (54/40)

Üç buka menen ceti meş / Maydı aşap bolğon soñ (55/4)

Başı uçtuu carılğan / Mulk dedi kulğa üç karış (75/17)

üçöö: üçü.

Darılup başın cölöyün / Üçööñ kalıp bu cerde (67/40)

Boyloru tegiz caraşıp / Ketip barat bul üçöö (76/45)

ülökö: ödül, hediye, armağan.

Ülökö kılıp elime / Kancığalap barayın (33/30)

ülüñdö-: zayıflamak, cılızlaşmak.

Ülüñdögön bir karaan / Baratsa közü tunarıp (13/6)

ümüt: ümit, umut.

Caşoodon ümüt üzgünüñ / Caaktaşpay emi sen (32/37)

ümüttüü: ümitli, umutlu.

Ümüttüü karap coldorun / Tört kündö keldi baatırıñ (76/25)

ün: ses, seda, ün.

Merzenttin ünün ukkanda / Ömürüm beşim boldu dep (5/33)

İt ünün uğup Oruskan / Kaşatka çıktı konuştan (19/12)

Aytkanıña karasam / Adamzattay ünüñ bar (45/7)

Kırk çorodoy sür menen / Aç kıykırık ün menen (50/8)

Ün menen teñ han Bakay / Şamalday bolup kabuldu (56/11)

Ayğay salgan ün çıktı / Ündü uğup Kara döo (56/33)

Ayğay salgan ün çıktı / Ündü uğup Kara döo (56/34)

Tolkuğan şattık ün menen / Çınığı alkış alıştı (59/41)
Çırmaptır bul kurğurdu / Ontogon ünü baatırğa (66/15)

ün sal-: gürültü koparmak.

Balanı surap hanınan / Zarkırap ün salıştı (10/19)

üñül-: dikkatlice bakmak, gözünü alamamak, bakmaktan kendini alamamak,
bakıp durmak

Karap kaldı üñülö / Catkan eken Kılkara (63/31)

ür-: ürümek, ulumak, inilti, ağlar gibi ses çıkarmak.

Körösüñ dalda turğanın / Ürüp çığat kök döböt (16/26)

ürgülö-: içi geçmek, biraz, hafif uyuklamak, kestirmek.

Kıylağaça ürgülöp / Kolun üzböy koykoyup (66/36)

Uktağanda ürgülöp / Anda-mında açılar (69/3)

Ürgülöp tursun bu kempir / Aşıkpay bir az turuñuz (69/5)

Oyloğonu mina bul / Ürgülöp bir az bul kempir (69/36)

üstü: herhangi bir şeyin üstü, üst kısmı.

Ordo çiyip çükö atıp / At üstüñdö cambı atıp (2/19)

Künü-tünü bu kempir / Töşöktün üstün berbegen (21/19)

Cönünö salıp oñdoptur / At üstünön tüşürböy (32/24)

Boronbaydı cibergen / Cer üstündö coo bolso (37/45)

Üstünö düm tüşkönü / Tizgin çılbur baarısın (64/12)

üstü-başı: üst başı.

Üstü-başıñ baykasam / Üç aylık coldon sen kelip (19/36)

üstüñkü: üstteki, yukarıdaki.

Aldıñkı eerdi cer küröp / Üstüñkü eerdi kök tirep (29/7)

üşkür-: ıslık çalar gibi bir ses çıkarmak, iç çekmek, oflamak.

Eziltti cürök cana da / Üşkürgön menen payda cok (61/36)

Uşul bolsun bergenim / Munu aytıp kempir üşürüp (72/45)

üşünan ket-: akli başından gitmek, ödü patlamak, yüreği ağzına gelmek.

Üylörün taap es alsın / Üşünan ketken eliñiz (7/38)

üy: ev.

Asemdelegen ordosun / Aylanta miñ üy tiktirip (2/7)

Üylörün taap es alsın / Üşünan ketken eliñiz (7/37)

Oşonu menen sooluğup / Kança kün cattı üyündö (11/37)

Cay alıp üydö catalbay / Atayın çığıp atamdın (11/42)

Men namıska kaçan caraymın / Cabıgıp üydö catkıça (12/4)

Tolo elek karuuñ caştık bar balam / Tilimdi al üygö keteli balam (15/11)

Tirüüñdö üygö ceteli balam / Arkardı kuuba kaytalı balam (15/12)

Artuu-artuu bas adır / Arasında calgız üy (16/24)

Korkpoñuzçu tayata / Üyüñö arañ bir konom (20/30)

Cürüp ketti üyünö / Cetelep alıp balanı (21/8)

Aytpadım oydo kekimdi / Kaytıp üygö barğınıñ (23/7)

Çalıştap butu maymañdap / Keçke cuuk üyünö (23/25)

Oruskan kelip üyünö / Olturup kaldı bışıldap (26/21)

Üyündö kalsın kempir çal / Attanıp çıkkın Coodardın (28/21)

Tıkıldabay üygö kayt / Temene kanat ekensiñ (31/16)

Üydö cürüp cay gana / Çakışpağan başkağa (35/4)

Alışar bolsoñ çıkkınıñ / Maanalap üygö caşınbay (41/35)

Maanalabay üyüñö / Çıkkın mında körünö (53/24)

Süyröp çığıp üyünön / Kişidey bolğon ceti meş (54/43)

Özünön özü şattana / Üyünö kirip çoñ döönün (56/22)

Bir üygö ondon kirgizip / Tamaşanı büt saldı (58/20)

Carıgın elge tiygizip / Üy başına comokçu (58/23)

Nikelep üydön köçürgön / Men da şondoy bir kızmın (62/24)

üy ookatı kıl-: ev işlerini yapmak.

Bir kul berdi atası / Üy ookatıñ kılsın dep (63/22)

üylö-: üflemek, üfürmek.

Üylöp meni köptürgön / Sen ekensiñ baykasam (57/34)

üylönüş: evlenme, eş olma.

Munu baykap biliñiz / Kökteñir kızğa üylönüş (11/27)

üyrön-: öğrenmek.

Karmaşıp ıkım üyrönüp / Küç koşulup çıñaldı (36/23)

üyür: içerisinde bir erkek hayvanın bulunduğu sürü, genellikle at sürüsü.

Tokmok calduu Toru ayğır / Üyrün ayda dep aytat (17/9)

üz-: 1. koparmak, kesmek.

Kıltaktay moynun balanın / Almaday üzüp alarda (11/7)

Sen menin kimdigimdi bilbessiñ / Çımçıktay moynuñ üzöyün (53/15)

Ökürüp öpkö çabıştı / Üzülüp öpkö kokodon (59/10)

2. kesmek, parçalamak.

Üzülgön türün körünöt / Ayak-başıñ karasam (19/38)

Kıyıp tıtip üzgönü / Şıyrıp attın tokumun (64/14)

3. kesmek, durdurmak.

Caşoodon ümüt üzgünüñ / Caaktaşpay emi sen (32/37)

4. kesmek, ara vermek.

Kıylağaça ürgülöp / Kolun üzböy koykoyup (66/37)

üzür: özür.

Köbüröök aytıp üzürdü / Kalkaytıp neçen carçı alıp (58/14)

V

vazir: vezir.

Al añğıça Töştüktün / Vaziri turup kep aytat (7/22)

Tamanı tiybey cer suuğa / Vaziri kelet tekildep (10/21)

Elibizge çır ceter / Sabır tilep vaziri (10/35)
Carmaşa kalıp bilekten / Vazir cetip karmadı (11/9)
Küpüldögön bu Töştük / Vazirdi türtö salğanı (11/11)
Irğıp ketti kalpağı / Munu köriip vaziri (11/15)
Vazirdin bu cüyöösü / Insapka kelip al candı (11/32)

Z

zaar: öfke.

Çırkap çıktı culunup / Öñünön çığıp zaarı (53/35)

zakımda-: hızlı, koşarcasına yürümek.

Karığanda cetpey kurudum / Kayberendey zakımdap (22/44)

zalal: zarar, ziyan.

Kömböy ketseñ talpağın / Zalalı tiyip özüñö (75/33)

zar: hıçkırık, acı acı ağlama.

Bir baykuştun zarı üçün / Mina bu kumuñ darı üçün (70/44)

zardap: bir şeyin acısı, zulmü.

Cürögün zardap ezgende / Tura kalıp bakırdı (40/41)

zarkıra-: sızlamak, sızlanmak, yakınmak.

Balanı surap hanınan / Zarkırap ün salıştı (10/19)

zırkıra-: çok hızlı, tapırdayarak yol almak, patırdamak.

Atkan oktoy zırkırayt / Kara kakır saylardın (28/39)

Sağa tiybey cebesi / Alıs ketet zırkırap (38/20)

zobon: laf, söz, kelime.

Bir ooz zobon süyböstön / Karadı Coodar caldırap (68/22)

zobon sür-: ses çıkarmak, laf söylemek, ağzını açmak.

Surağansıp keñeşin / Zobon sürgön kişi cok (4/45)

zoo: dik, sarp kaya, büyük kaya kütleli.

Ak zoonun astı oybutta / Türkün çöptüü toyutta (43/16)

Ak zoodo bala atkanda / Öpkögö oğu batkanda (44/33)

Arkardı zoodon tapkanda / Askadan öñüp atkanda (61/9)

Ak zooğö Nurhan cetkizdi / Aldırağan Coodardın (63/25)

zor: görünüş ve hacim olarak büyük.

Beycay süylöp attığa / Ar kança zor bolsoñ da (53/45)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, Coodarbeşim Destanı'nın 3431 dizelik Abdikerim Asan Varyantı'nın bağlamsal sözlüğünün oluşturulmasından meydana gelmiştir. Eserin söz varlığı ortaya çıkarılarak kelimelere bağlamından hareketle anlamlar verilmiştir. Bu şekilde kelimelerin anlamları ve sıklık sayıları tespit edilmiştir. Kırgız sözlü edebiyatının en önemli unsurlarından biri destandır. Biz de bu çalışmada Kırgızların küçük destanlarından olan Coodarbeşim Destanı'nın Abdikerim Asan Varyantı'nı "isimler ve fiiller" başlığı altında inceledik. İncelediğimiz bu eserde Kırgız sözlüklerinde yer almayan kelimeler ortaya çıkarılmıştır. Kelimelerin tespit edilen yeni anlamlarından bu alandaki araştırmacıların yararlanacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmanın Abdikerim Asan'ın başka eserlerinin tespit edilmesi hâlinde Asan hakkında yapılacak dil ve üslup çalışmaları için de faydalı olacağını düşünmekteyiz. Tespit edilen ögeler Kırgız sözlüklerine yeni madde başları kazandıracaktır. Destan anlatıcısının Çin'de yaşayan bir Kırgız olması bakımından bazı kelimelerde ağız özellikleri tespit edilmiştir. Ağız özelliği bulunan kelimelerin karşılarında bununla ilgili bilgiler verilmiştir.

Kelimeleri tek başına değerlendirmek doğru değildir. Bir kelimenin anlamını tespit etmek için kelimenin geçtiği metne bakmak gerekir. Kelimeler tek başına bir anlama sahip olsalar da metin içinde anlam kazanırlar. Kelimelerin anlam incelikleri metin içinde ortaya çıkar. Bu yüzden anlamlandırma yapılırken sadece kelimelere bakılmamalı, kelimenin geçtiği parçaya bakılarak bağlamdan hareketle anlamlandırma yapılmalıdır. Bu çalışmada kelimeler anlamlandırılırken tek tek incelenmemiştir. Kelimelerin kullanıldığı parçaya bakılarak anlamlandırma yapılmıştır. Böylece kelimeler arasındaki anlam incelikleri de ortaya çıkarılmıştır.

Eserde yer alan 136 ögenin anlamı yararlandığımız Kırgız sözlüklerinde tespit edilememiştir. Söz konusu ögeler metin içinde yeni anlamlar kazanmıştır. Kelimelerin hemen yanında bulunan yay ayraç içerisine yazılmış olan sayılar kelimenin bağlamsal sözlükte kaçınıcı sırada bulunduğunu göstermektedir. Örnek: "akıl (3)" şeklinde gösterilen kelime; "akıl" kelimesinin bağlamsal sözlükte yer alan 3'üncü anlamı olduğunu ifade etmektedir. Örnek: "acı: (74/13), (75/12)": Bu örnekte ise kelimelerin hangi sayfada ve hangi satırda yer aldığı gösterilmektedir. Sol taraf sayfa numarasını sağ taraf ise satır numarasını göstermektedir. Tanık ifadelerin tamamını görmek için eserin bağlamsal sözlüğüne bakılmalıdır. Bu ögeler şunlardır:

- acız: (74/13), (75/12); “aciz” anlamında kullanılmıştır.
- akıl (3): (54/28); “doğru, mantıklı” anlamında kullanılmıştır.
- akıp-takıp: (71/10); “arka arkaya, peş peşe, art arda” anlamlarında kullanılmıştır.
- al- (10): (35/28), (36/8); sözlükte yer alan “tutmak” anlamının yanı sıra cümlede “ısırmak” anlamında kullanılmıştır.
- al- (13): (58/15); “görevlendirmek” anlamında kullanılmıştır.
- al- (15): (55/15); “koymak, getirmek” anlamında kullanılmıştır.
- al- (16): (65/42); “canını almak, öldürmek” anlamında kullanılmıştır.
- aldirğan: (33/9); “yenilen, kaybeden, mağlup olan” anlamında kullanılmıştır.
- alğan: (33/9); “yenen, kazanan, mağlup eden” anlamında kullanılmıştır.
- ardık al-: (23/30), (36/20); “dinlenme” anlamında kullanılmıştır. Kırgızca sözlüklerde eserdeki anlama yakın bir ifade bulunmamaktadır.
- asıl (2): (63/17); “asıl, gerçek, hakikat” anlamında kullanılmıştır.
- aş- (2): (32/16), (54/42); “zamanı aşmak, geride bırakmak, süre geçmek” anlamında kullanılmıştır.
- aşır- (2): (60/43); “zaman geçirmek, oyalanmak” anlamında kullanılmıştır.
- at- (1): Genellikle “ateş etmek, silah sıkmak” anlamında kullanılan bu fiil, burada “ateş etmek, silah sıkmak” fiilinin sonucu olan “vurmak, öldürmek” anlamında kullanılmıştır.
- attan- 4: (55/19); Bu fiil, “bir yere gitmek, yönelmek” anlamından hareketle “gitmek” anlamında kullanılmıştır.
- babaalap: (74/45); “çok fazla, ziyadesiyle” anlamında kullanılmıştır.
- baş (3): (6/40), (19/45), (45/18); “baş, kişinin kendisi” anlamında kullanılmıştır.
- baş (5): (55/15); “baş, baş ucu” anlamında kullanılmıştır.
- baş (6): (58/23); “birine ya da bir şeye özel olarak, bir şey için ayrılmış (şey)” anlamında kullanılmıştır.

- başpa: (42/8); Bu kelime parçada bağlamına göre “kapı önü, dışarı” anlamında kullanılmıştır.
- bayla- (2): (55/38); “gerçekleşmesi bir şarta bağlı olmak” anlamında kullanılmıştır.
- ber- (6): (69/32); “vermek, yem etmek, ölmesi için vermek” anlamında kullanılmıştır.
- ber- (7): (62/2); “akıl vermek, yol göstermek” anlamında kullanılmıştır.
- ber- (8): (66/33); “izin vermek” anlamında kullanılmıştır.
- ber- (9): (65/32); “vermek, tedarik etmek” anlamında kullanılmıştır.
- ber- (10): (58/42); “uzatmak, koymak” anlamında kullanılmıştır.
- bol- (6): “yaklaşmak, gelip çatmak” anlamında kullanılmıştır.
- boor (1): (14/30); “kalp, yürek, gönül, bir kimsenin ruhsal yönü” anlamında kullanılmıştır.
- calgan (3): (57/14); “fani, gelip geçici, yalan” anlamlarından hareketle “dünya” anlamında kullanılarak dünyanın yalan olduğuna vurgu yapılmıştır.
- car- (3): (26/34); mecaz olarak “yarmak, delmek” anlamında kullanılmıştır.
- cat- (7): (38/23); “durmak, beklemek” anlamında kullanılmıştır.
- cayna- (3): (13/17); “açılmak” anlamına gelen bu fiil, burada bağlama göre “(içi) ferahlamak, (içi) açılmak” anlamında kullanılmıştır.
- ce- (2): (65/24); argo olarak “yemek, kandırmak” anlamında kullanılmıştır.
- cel (2): (5/8); “nefes, soluk, hava” anlamında kullanılmıştır.
- cet- (6): (63/39); “bir özelliğe erişmek, bir özelliğe sahip olmak” anlamında kullanılmıştır.
- col (4): (12/11); “gaye, uğur, maksat” anlamında kullanılmıştır.
- cumarbak: “gençlikte, ömrünün çiçek açtığı çağda helak olan” anlamında kullanılmıştır. Bu kelimenin “cubarmek/cubarimbek” kelimesinin metateze uğramış şekli olduğu düşünülmektedir.
- çabuu: (42/6); “saldırı, hücum” anlamında kullanılmıştır.

- çakış-: (35/5); “dövüşmek, vuruşmak” anlamında kullanılmıştır.
- çapta- (2): (62/41); “üzerine yapışmak, musallat olmak” anlamında kullanılmıştır.
- çekiy-: (27/13); “hesap sormak” anlamında kullanılmıştır.
- çık- (15): (34/14); “boşa çıkmak, kaymak, sıyrılmak” anlamında kullanılmıştır.
- çık- (16): (5/22); “çıkmaq, hareket etmek, davranmak” anlamında kullanılmıştır.
- çık- (17): (25/42); “elindeki bir şeyi kaybetmek, yitirmek” anlamında kullanılmıştır.
- çımış: (67/16); “çayır” anlamında kullanılmıştır.
- çüygündö-: (63/10); “tatlı tatlı konuşmak” anlamında kullanılmıştır.
- edep: (4/37); “edep, terbiye” anlamında kullanılmıştır. Bu kelime “adep” şeklinde sözlüklerde yer almaktadır. Kelimenin “edep” şeklinde olmasının ağız özelliğinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.
- edep ber-: (26/15); “ceza vermek” anlamında kullanılmıştır.
- ekçeme: (2/26); “buğday, mısır veya bulgurla hazırlanabilen bir içecek; boza” anlamındadır.
- emgeçe: (19/20); “şimdiye kadar” anlamında kullanılmıştır. Bu kelime “emgiçe” şeklinde sözlüklerde yer almaktadır. Bu kelimenin “emgeçe” şeklinde kullanılmasının sebebinin ağız özelliği olduğunu düşünmekteyiz.
- ez- (3): (77/19); “tekrar etmek” anlamında kullanılmıştır.
- iriñde-: (24/15); “dertlenmek, üzölmek” anlamında kullanılmıştır.
- irme- (1): (64/21); “bir şeyi içine çekmek” anlamında kullanılmıştır.
- iş (3): (22/22), (31/15); “yapılan şey, davranış” anlamında kullanılmıştır.
- kal- (6): (8/40), (62/40); “kalmak, var olmaya devam etmek, sürüp gitmek” anlamında kullanılmıştır.

- kal- (9): (34/38); “kalmak, mevcut olmak, bulunmak” anlamında kullanılmıştır.
- kalcoolon-: (26/4); “huysuzlanmak” anlamında kullanılmıştır.
- kalcoo bol-: (32/3); “huysuzlanmak, kudurmak” anlamında kullanılmıştır.
- kara- (3): (45/43); “yoklamak, denemek, sınamak” anlamında kullanılmıştır.
- kaynatma kırma darı: (64/26); halk hekimliğinde kullanılan bir ilacın adıdır.
- kel- (7): (74/14); “gelmek, getirilmek” anlamında kullanılmıştır.
- kel- (8): (77/25); “bir şeyin yeri gelmek, bir şeyin zamanı gelmek” anlamında kullanılmıştır.
- keril- (1): (20/24), (36/34); “ihtişamıyla durmak” anlamında kullanılmıştır.
- kıl- (2): “yolunu bulmak, gereğini yapmak” anlamında kullanılmıştır.
- kıl- (3): (1/28); “türkü, şarkı vb. okumak, icra etmek” anlamında kullanılmıştır.
- kıl- (4): (69/33); “bırakmak, bir duruma sokmak” anlamında kullanılmıştır.
- kırkuu: (67/15); “sıradağ, aralarında uzunlamasına vadilerin bulunduğu dağlar dizisi” anlamındadır.
- kim (2): (30/5); “ne, nedir” anlamında soru sözüdür.
- kohar: (62/12); “inci, gevher” anlamındadır.
- kop-: (41/44), (60/32); “kop-“ fiili olumsuz bir çağrışıma yol açtığı için edebî dilde kullanılmamaktadır. İncelediğimiz eserde bu fiil 2 yerde kullanılmıştır; “oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak” anlamında kullanılmıştır. İncelediğimiz eserde olumsuz bir anlam içermemektedir.
- koy- (3): “koymak, herhangi bir durumda bırakmak” anlamında kullanılmıştır.
- koy- (4): “koymak, birisini bir iş için görevlendirmek” anlamında kullanılmıştır.
- koy- (9): (10/2); “vurmak, çarpmak, değmek” anlamında kullanılmıştır.

- koy- (10): (61/27); “yerine koymak, saymak” anlamında kullanılmıştır.
- kör- (7): (15/33), (31/20); “görmek, kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak” anlamında kullanılmıştır.
- kötöy-: (16/31); “havaya kaldırmak” anlamında kullanılmıştır.
- kuy- (3): (21/16); “doldurmak, koymak” anlamında kullanılmıştır.
- kün batış (1): (47/20); “günün battığı zaman, akşam vakti” anlamında kullanılmıştır.
- kobor-: (35/33); “ayağa kaldırmak, yerden kalkmasına müsaade etmek” anlamında kullanılmıştır.
- möñgü: (5/38); Bu kelimedede destan kahramanı bir oğlu olduğu için soyunun devam edeceğine dikkat çekmiş, kendisini de dağdaki ebedi buzluğa benzeterek kendisinin bu dünyada “ölümsüz, kalıcı” olduğunu ifade etmiştir.
- nabatta-: (2/38); “nabat: şeker” kelimesinden hareketle “şeker atmak, şekerlendirmek” anlamında kullanılmıştır.
- naşta: “sabah kahvaltısı” anlamındadır.
- naştala-: (47/4); “kahvaltı etmek” anlamında kullanılmıştır.
- naştalık: (52/29); “kahvaltılık, kahvaltıda yenen yiyecek” anlamında kullanılmıştır.
- oñ kel-: (66/34); “olmak, yerine gelmek, gerçekleşmek” anlamındadır.
- oñuna sal-: (28/25); “yoluna koymak” anlamındadır.
- oro- (1): (2/45), (59/1); “sarmak, kolları ile kuşatmak” anlamındadır.
- oro- (3): (3/27); “sarmak, çevresini kuşatmak” anlamındadır.
- orto (2): (50/5); “ara, mesafe” anlamında kullanılmıştır.
- ot bol-: (61/29); “yanmak, dertlenmek, üzülmek” anlamındadır.
- oy (3): (8/8); “akıl, bellek, hafıza” anlamındadır.
- oyno- (2): (2/42); “(atı) koşturmak” anlamındadır.

- öl- (2): (72/21), (73/35); “kötü şekilde ölmek, sevilmeyen kişi ölmek, gebermek” anlamındadır. Burada normal ölümün haricinde sevilmeyen bir kişinin ölmesi anlamı vardır.
- öt- (7): (15/4); “olmak, değeri taşımak, anlamı taşımak” anlamında kullanılmıştır.
- öz (II) (2): (31/39); “soy, köken” anlamında kullanılmıştır.
- paani: (46/11); “fâni, gelip geçici, kalımsız” anlamında kullanılmıştır. Bu kelime sözlüklerde “baani” şeklinde geçmektedir.
- sal- (5): (54/34), (68/10); “salmak, yere eğmek” anlamında kullanılmıştır.
- sal- (7): (22/21); “bir şeyi bir yere bırakmak, bir şeyin içine atmak” anlamında kullanılmıştır.
- sal- (8): (58/21); “yapmak, yerine getirmek, gerçekleştirmek” anlamında kullanılmıştır.
- sal- (10): (49/36); “yaymak, ortaya çıkarmak” anlamında kullanılmıştır.
- sal- (11): (74/20); “emretmek, buyurmak” anlamında kullanılmıştır.
- sal- (13): (33/17); “geçirmek, bağlamak, takmak” anlamında kullanılmıştır.
- sal- (14): (54/4); “koymak, birini bir konuma getirmek” anlamında kullanılmıştır.
- sal- (15): (24/39); “koymak, salmak, önüne katmak” anlamında kullanılmıştır.
- salttuu: (2/32); “geleneksel” anlamında kullanılmıştır.
- sı-: (56/23); “kırmak” anlamına gelen bir fiildir. Günümüzde Kırgızcada bu fiilin (sın-: kırılmak anlamında) edilgen biçimi kullanılmaktadır.
- sılıktap: (64/30); “yavaşça, nazikçe” anlamında kullanılmıştır.
- şaş: (42/3); “aceleci, sabırsız” anlamında kullanılmıştır.
- tamız: (17/37); “yaz mevsimi, yaz mevsiminin en sıcak zamanları” anlamında kullanılmıştır.

- tasık-: (37/38); “deneyim kazanmak, tecrübe kazanmak, tecrübeli olmak” anlamında kullanılmıştır.
- tiy- (4): “dokunmak, manevi olarak etkilemek, tesir altında bırakmak” anlamında kullanılmıştır.
- tiy- (7): (7/6); insanın içine işlemek, duygulandırmak, etkilemek, koymak, batmak” anlamında kullanılmıştır.
- tol- (5): (47/10); “ergenliği geçmek, olgunlaşmak” anlamında kullanılmıştır.
- tol- (6): (45/44); “yapmak, yerine getirmek” anlamında kullanılmıştır.
- tol- (7): (15/10); “tamamlanmak, yerine gelmek” anlamında kullanılmıştır.
- tol- (8): (18/1); “yer etmek, iyice yerleşmek” anlamında kullanılmıştır.
- tondo-: (26/28); “giydirmek” anlamında kullanılmıştır.
- topto-: (68/25); “aklını başına almak, aklını başına toplamak” anlamında kullanılmıştır.
- toyluk: (58/18); “düğün, eğlence” anlamında kullanılmıştır.
- tuncur: (76/31); “güçlü kadın” anlamında kullanılmıştır. Kelimenin gerçek anlamı “dişi atmaca”dır. Eserde kadın yiğitliğinden dolayı dişi atmaya benzetilmiştir.
- tur- (12): (74/10); “durmak, olmak” anlamında kullanılmıştır.
- tuu- (1): (67/28), (76/31); “doğmak, yaratılmak” anlamında kullanılmıştır.
- tuuğan (2): (74/16); “öz, gerçek” anlamında kullanılmıştır.
- tuyak (3): (57/15); Genellikle “oğul” anlamında kullanılan bu kelime, buradaki cümlede bir kız çocuğu için kullanılarak daha genel olan “evlat, yavru” anlamındadır.
- tüş- (5): (58/10), (66/23); “dışarıdan içeriye girmek” anlamında kullanılmıştır.
- tüş- (6): (58/39); “düşmek, yere devrilmek, yere serilmek” anlamında kullanılmıştır.
- tüş- (7): (12/32); “çıkılmak, ayrılmak, sıyrılmak” anlamında kullanılmıştır.

- t y n   k: (66/27); “yumru, düğüm” anlamında kullanılmıştır.
  - ubak: (70/17); Genel anlamıyla “vakit, zaman, süre” anlamına gelen bu kelime parçada anlamı daralarak “ ğ n” anlamında kullanılmıştır.
  - ubaktık: (53/42); “ ğ nl k, bir öğüne yetecek kadar olan” anlamında kullanılmıştır.
  - ubaktap: (64/38); “ ğ ne bölerek, öğünlük Şekilde” anlamında kullanılmıştır.
  - uğuluu: (31/45); “duyulan, bilinen, meşhur” anlamında kullanılmıştır.
  - uğuş: (33/4); “duyum, duyuş” anlamında kullanılmıştır.
  - ulan-uşak: (5/2); Bu ikileme “k  k  ocuk, çoluk  ocuk” anlamında kullanılmıştır.
  - zobon: (68/22); “laf, söz, kelime” anlamında kullanılmıştır. Bu kelimenin “zeban” kelimesi olduğu düşünülmektedir.
  - zobon s r-: (4/45); “ses çıkarmak, laf söylemek, ağzını açmak” anlamında kullanılmıştır.
- Tek anlamlı sözcük yapısında 1117 isim tespit edilmiştir. Bu isimler, 2645 sıklıkta kullanılmıştır. Eserde tek anlamlı sözcük yapısında en çok kullanılan isimler; arkar (54) ve baatır (43) kelimeleridir.
  - Çok anlamlı sözcük yapısında 143 isim tespit edilmiştir. Bu isimler, 1779 sıklıkta kullanılmıştır. Çok anlamlı sözcük yapısında en fazla anlama sahip olan isim; 8 anlamda kullanılan bir (80) kelimesidir. En fazla sıklığa sahip olan çok anlamlı sözcük yapısındaki isim ise 5 anlamı bulunan bala (140) kelimesidir.
  - Tek anlamlı söz öbeği yapısında 119 isim tespit edilmiştir. Bu isimler, 151 sıklıkta kullanılmıştır. Eserde tek anlamlı söz öbeği yapısında en fazla kullanılan isim; birin biri (6)’dir.
  - Çok anlamlı söz öbeği yapısındaki 1 isim tespit edilmiştir. Bu isim, 2 sıklıkta kullanılmıştır. Çok anlamlı söz öbeği yapısında “k n batış” söz öbeği 2 farklı anlamda ve toplam 2 sıklıkta kullanılmıştır.

- Tek anlamlı sözcük yapısında 711 fiil tespit edilmiştir. Bu fiiller, 1249 sıklıkta kullanılmıştır. Eserde tek anlamlı sözcük yapısında en çok kullanılan fiil; bar- (63) fiilidir.
- Çok anlamlı sözcük yapısında 184 fiil kullanılmıştır. Bu fiiller, 2290 sıklıkta kullanılmıştır. Çok anlamlı sözcük yapısında en fazla anlama sahip olan fiiller; çık- (46) ve sal- (37) fiilleridir. Bu fiiller 17 anlama sahiptir. En fazla sıklığa sahip olan çok anlamlı sözcük yapısındaki fiil ise 5 anlamda kullanıldığı tespit edilen de- (192) fiilidir.
- Tek anlamlı söz öbeği yapısında 86 birleşik fiil tespit edilmiştir. Bu birleşik fiiller, 107 sıklıkta kullanılmıştır. Tek anlamlı söz öbeği (birleşik fiil) yapısında en fazla kullanılan fiiller; el bol- (4) ve tüş kör- (4)'dür.
- Çok anlamlı söz öbeği yapısında 4 birleşik fiil tespit edilmiştir. Bu birleşik fiiller, 12 sıklıkta kullanılmıştır. Çok anlamlı söz öbeği (birleşik fiil) yapısında 4 farklı birleşik fiil bulunmaktadır. Bu birleşik fiiller; colğö sal- (3), kol sal- (3), kor bol- (3), til al- (3) fiilleridir. Burada yer alan birleşik fiillerin tamamı 2 anlama sahiptir.
- Eserde en çok kullanılan yardımcı fiil; “kal-“ yardımcı fiilidir. Bu yardımcı fiil 48 farklı yerde 71 sıklıkta kullanılmıştır.
- Kalıp sözler başlığı altında; atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri, dualar ve beddualar incelenmiştir. Eserde toplam 2 atasözü tespit edilmiştir, atasözlerinin sıklık sayısının toplamı da 2'dir.
- Eserde toplam 253 deyim tespit edilmiştir. Deyimlerin sıklıklarının toplamı 321'dir. En fazla kullanılan deyim bata ber- (10) deyimidir. İkilemeler tek anlamlı ikilemeler ve çok anlamlı ikilemeler olarak incelenmiştir. Tek anlamlı ikilemeler yapısında 46 ikileme tespit edilmiştir. Bu ikilemeler, 64 sıklıkta kullanılmıştır. En fazla kullanılan tek anlamlı ikilemeler; ata-ene (4) ve cayma-cay (4)'dir. Çok anlamlı ikilemeler kategorisinde “anda-sanda” ikilemesi eserde 2 farklı anlamda ve toplamda 3 sıklıkta kullanılmıştır. İlişki sözleri başlığı altında toplamda 6 farklı ilişki sözü toplam 8 sıklıkta kullanılmıştır. Dualar ve beddualar kategorisinde 5 farklı dua ifadesi toplam 6 sıklıkta kullanılmıştır. Beddualar kategorisinde 4 farklı beddua 4 sıklıkta kullanılmıştır.
- Eserde toplamda 1380 farklı isim ve 985 farklı fiil incelenmiştir. İncelenen isimlerin sıklık sayılarının toplamı 4577, fiillerin sıklıklarının toplamı ise

3658'dir. İncelenen farklı 317 kalıp sözün sıklık toplamı ise 408'dir. Sonuç olarak 2682 farklı öge 8643 sıklıkta kullanılmıştır. Ayrıca 206 yardımcı fiil, 266 sıklıkta kullanılmıştır. Söz konusu yardımcı fiiller bağlam sözlüğüne dâhil edilmemiştir.

Tablo 17. İncelenen Ögeler

İncelenen Ögeler	Sayıları	Sıklık Sayıları
Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	1117	2645
Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	143	1779
Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	119	151
Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	1	2
Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	711	1249
Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	184	2290
Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)	86	107
Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)	4	12
Yardımcı Fiiller	206	266
Atasözleri	2	2
Deyimler	253	321
Tek Anlamlı İkilemeler	46	64
Çok Anlamlı İkilemeler	1	3
İlişki Sözleri	6	8
Dualar	5	6
Beddualar	4	4
TOPLAM	2888	8909

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2010). Sözlüğün Tarihi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, XCVIII(699), 268-279.
- Akın, C. (2020). *Cengiz Aytmatov'un Birinci Mugalim Adlı Eserinin Bağlam-Eşdizim-Sıklık Sözlükleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alan, N. (2019). Adlar. *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (ss. 13-39). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alimova, C. (2017). *Kırgız Destanları XIV Coodarbeşim Destanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, R. R. Kırgızistan. *İslâm Ansiklopedisi C.VI*, İstanbul: MEB Yayınları, 1976, ss. 735-741.
- Artıkbayev, K. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi*. (Çev: M. Dıykanbayeva) Ankara: Bengü Yayınları.
- Atsız, H. N. (2015). *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Barthold, V. V. (2004). *Orta Asya Türk Tarihi Dersleri*. (Çev: H. Dağ) Ankara: Çağlar Yayınları.
- Bingöl, Z. (2006). Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*(9), 197-207.
- Boz, E. (2011). Yunus Emre Divanı'nın Bağlamsal Sözlüğü ve Dizini Üzerine Bir Deneme. *Sözlükbilimi Yazıları I* (ss. 173-178). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2015). Sözlük ve Sözlükçülük Sorunu. *Türkçenin Çağdaş Sorunları* (ss. 1-44). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Buran, A., ve Alkaya, E. (2014). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 3 Kuzeybatı/Kıpçak Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çengel Kasapoğlu, H. Kırgız Türkleri ve Kırgız Türkçesi. *Türkler C. XIX*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, 578-595.
- Çengel Kasapoğlu, H. (2017). *Kırgız Türkçesi Grameri (Ses ve Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- El-Sözdük*, (Erişim Tarihi: 23.06.2021), <https://tamgasoft.kg/dict/>
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayıncılık.
- Gökdayı, H. (2019). Türkiye Türkçesinde Kalıp Sözler, Bu Sözleri İçeren Bir Sözlük İhtiyacı ve Hazırlama Yöntemi. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*(19), 18-35.

- İlhan, N. (2007). *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*. Elazığ: Manas Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kahraman, M. (2016). Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3288-3312.
- Kargı Ölmez, Z. (1996). Kırgızlar ve Kırgızca . *Çağdaş Türk Dili*(101), 38-46.
- Kıldıroğlu, M. (2013). *Kırgızlar ve Kıpçaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kırbaşev K. (1997). *Coodarbeşim, El Edebiyatı Serisi* (C. III, s. 10). Bişkek: Şam Basması.
- Kırgızca-Türkçe Sözlük*, (Erişim Tarihi: 23.06.2021), <http://sozduk.manas.edu.kg/>
- Kocapınar, P. (2015). Sözlüklerin Ortaya Çıkışıyla İlgili Teoriler Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Türkiyat*(16), 129-141.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kubbealti Lugati*, (Erişim Tarihi: 23.06.2021), <http://lugatim.com/>
- Sadıkov, T. ve Şarşembayev, B. (2011). *Manas Destanı Kırgızca-Türkçe Büyük Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Saray, M. (1993). *Kırgız Türkleri Tarihi*. İstanbul: Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Saray, M. (2006). Kırgızistan. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. XXVI, ss. 442-445). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sepetçioğlu, M. N. (1998). *Karşılaştırmalı Türk Destanları*. İstanbul: İrfan Yayınları
- Söylemez, O. ve Aşlar, H. (2018). XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı. *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı* (ss. 207-320). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şenödeyici, Ö. (2017). Üslûp Araştırmaları Açısından Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Çalışmaları: Nâilî Örneği. *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*, 3(1), 282-306.
- Taşagıl, A. (2013). *Çin Kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1990). A New Classification of the Turkic Languages. *Türk Dili Araştırmaları*, s. 5-18.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük*, (Erişim Tarihi: 21.06.2021, <https://sozluk.gov.tr/>)
- Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yalçın, N. (2008). Kırgız Destanları. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(26), 109-119.
- Yıldız, N. (2017). *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yudahin, K. K. (2011). *Kırgız Sözlüğü*. (A. Taymas, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER

Ek 1. Orijinal Metinden Örnekler

Аккалпакчан кыргыз — деп,
Аталганын санасаң,
Ай менен күнү жылышып,
Айланганын карасаң.
Азар түмөн жыл өттү,
Андан бери карата,
Алда канча эл өттү.
Ат көтөргүс нечен алп,
Пилге минген эр өттү.
Алышкан жоону аймаган,
Билеги жоон шер өттү.
Кылымга кылым уланып,
Тоо упурап жер болду.
Ат чапкан түзөң талаалар,
Ак карлуу бийик бел болду.
Сел жалап тоолор жыртылып,
Суу агуучу сай болду.
Ошондон бери өзгөрбөй,
Уланып кыргыз бар болду.
Атабыз Манас баштаган,
Алда канча алптардын,
Атагын элим сактаган,
Шолордун бири Жоодардын
Эмгегин элим мактаган.
Ошол күндөн ушул күн,
Унутпастан урпагы,
Чийгендей катка жаттаган.
Жомок кылып, ыр кылып,
Ата наркын актаган.
Жомокчулар Жоодарды,
Мына мындай баштаган.

Кашкардын аркы четинде,
Кебез Тоонун бетинде,
Хан болуп турду эр Төштүк,
Кыргыздын кыпчак элинде.
Хандыгын элге билдирип,
Асемделген ордосун,
Айланта миң үй тиктирип,
Келин, кыздын уздарын,
Ар жерден жыйнап алдырып,
Илме менен жөрмөмө,
Сайманын түрүн салдырып.
Оюу, чийүү, ободо,
Торгой көздүү бадана,
Кажары, терме, зыл килем,
Мунун баарын жасатып,
Кандагай, жаргак бүтөткөн,
Түрдүү тери ашатып.
Ордо чийип чүкө атып,
Ат үстүндө жамбы атып.
Жигиттерин жулкунтат,
Көкбөрүгө уй тартып.
Эриксе жорго салдырып,
Кушуна аккуу алдырып,
Черүүсүн багат кордобой,
Чөйчөктүү бээден жардырып.
Кыш экчеме, жай кымыз,
Суусалыгын кандырып.
Төрт түлүк малын жайлатып,
Желелеп кулун байлатып.
Жайбаракат эл жатты,
Жайытка малын жайнатып.
Салттуу тоюн тойлошуп,
Токмок салды ойношуп.
Кыз, келин менен жаш-жалаң,
Шерине жеп, күнүн болжошуп.
Чогулуп кары, картандар,
Кымызга кантын чайкашып.
Набаттап чайын кайнатып,
Жомок айтып, күү чертип,
Аңгеме менен өтүштү,
Казы, карта чайнашып.
Аргымагын ойнотуп,
Оодарышып балбандар,
Тиктене калып, бел кайрып,
Жамбашка орой чалган бар.

Көкүлүн шүйүп күлүктүн,
Ат чаап байге алган бар.
Бет сайын агып булагы,
Ышкырып тоодон улары.
Манатка чеккен кештедей,
Келишкен жердин ыраңы.
Шаңданып кырда кайберен,
Эркинче жашап жердеген,
Жыргалдуу ушул турмушка,
Батынып душман келбеген.
Хан болуп Төштүк керилип,
Дөөлөтүнө семирип,
Жаткан кези ушундай,
Тамашага берилип.
Элемандын эркеси,
Тогуз уулдун кенжеси,
Эл башы болгон эр Төштүк,
Бир күнү уктап таңга маал,
Эң эле сонун түш көрдү.
Алтын мүйүз аркарды,
Абыдан ачык төп көрдү.
Эрте туруп элине,
Кебин мындай өткөрдү:
«Маңдайкы жазы тескейге,
Көп аркар келип калыптыр.
Айланта курчап баарысы,
Бирөөн ороп алыптыр.
Байкасам анын мүйүзү,
Балбылдаган алтындан.
Балкый түштү бүт денем,
Башынан чыккан жаркындан.
Акбараңым асынып,
Аңдып жакын барыпмын.
Алтын мүйүз аркарды,
Анык атып алыпмын.
Мүйүзү тийип колума,
Коштугуман* күлүпмүн.
Элден элге көрсөтүп,
Мактанып алып жүрүпмүн.
Ошол кезде жалгызым,
Колуман жулуп алыптыр,
Чочуп кетип ойгонсом,
Уйкум канып калыптыр.
Карап жатсам бир демге,
Таң кашкайып атты эле.

Бирин бири карашып.
Кактооч болгон аттардын,
Жоргосу менен койдуруп,
Кебез-Тоо барды тынч аман,
Тулпарлар оозун чойдуруп.
Алп Төштүк угуп баары ишти,
Даңазалуу той кылып,
Хандыгын кошо өткөрдү,
Акылмандар ой кылып.
Жоодарбешим так минип,
Қырчындай хан болгону,
Бүлүндүрбөй башкага,
Элин кыйын коргоду.
Айбатынан Жоодардын,
Қаш кайтарар болбоду.
Қастык кылып тийгендин,
Тегээле түбү оңбоду.
Айтылган кепти кайталап,
Эзе берсек болобу.
Ушунча экен калайык,
Бала Жоодар жомогу.
Дебесеңер өтө калп,
Ноопери тууган Коен алп,
Дагы чыгат бутактап,
Сөздүн келсе коногу.

